

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

---

ΕΠΕΤΗΡΙΣ  
ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ,

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΩΟΣ

ΕΤΗ 1953-1954



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1956



# ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΑΚΟΙ ΘΡΗΝΟΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΙ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

Τὰ δημοτικά μας τραγούδια εἰς παλαιότερους χρόνους ὑπέστησαν διαφοροὺς φθορὰς καὶ ἀλλοιώσεις ἀπὸ τὴν διορθωτικὴν τάσιν συλλογῶν καὶ ἐκδοτῶν.

Τὸ κακὸν αὐτὸ ὑπῆρξε πολὺ μεγαλύτερον προπάντων εἰς τραγούδια ἰδιαζούσης ἐθνικῆς σημασίας. Συμβαίνει μάλιστα μορφῶν τοιούτων τραγουδιῶν ἐφθαρμένοι διὰ μεταβολῶν, συμφυρμῶν ἢ προσθηκῶν νὰ ἔχουν τύχει εἰσοδοχῆς καὶ διαδόσεως παρὰ τῷ λαῷ. Παράδειγμα τὸ τραγούδι τῆς Ἁγιά Σοφιάς, τὸ ὁποῖον, ὡς ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης ἀπέδειξε<sup>1)</sup>, πολλαχῶς ἐφθάρη δι' ἀλλοιώσεων καὶ προσθηκῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Σπυριδῶνος Ζαμπελίου· ἐπειδὴ δὲ πλειστάκις ἐξεδόθη, ὑφ' ἣν μορφήν ἐξέδωκεν αὐτὸ ὁ Ζαμπέλιος, τὸ ὑψίστης ἐθνικῆς σημασίας ἄσμα τοῦτο φέρεται τώρα εἰς τὰ στόματα τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων ὑπὸ τύπον οὐχὶ κατὰ πάντα σύμφωνον πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ τὴν τεχνικὴν τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ τὸ γεγονός, ὅτι πολλαὶ τῶν παραποιήσεων τοῦ Ζαμπελίου ἐγίναν ἀποδεκταὶ ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου εἰς τὰς «Ἐκλογάς» του καὶ ἐξ αὐτῶν εἰσηλθον εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ τῶν Ἑλληνοπαιδῶν. Εὐρέως διαδεδομένον παρὰ τῷ λαῷ εἶναι ἐπίσης τὸ τραγούδι, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει εἰς στίχους τὴν γνωστὴν παράδοσιν διὰ τὰ ψάδια πού «πετάχτηκαν ἀπὸ τὸ τηγάνι» καὶ ἔκαμαν τὸν ἄνθρωπον, πού δὲν ἐπίστευε τὸ πάροισμο τῆς Πόλης, νὰ τὸ πιστεύῃ. Αὐτὸ ὅμως εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν κατασκευάσμα τοῦ Ζαμπελίου<sup>2)</sup>.

Τὴν ἰδίαν τύχην εἶχον, ὡς φαίνεται, καὶ οἱ ἐξαίρετοι τραπεζουντιακοὶ θρηνοὶ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Περὶ αὐτῶν θὰ εἶναι κατωτέρω ὁ λόγος.

Καθ' ὃν χρόνον ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπιπτεν ὑπὸ τὰ πλήγματα τοῦ Μωάμεθ Β', ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἐξηκολούθει νὰ ζῆ ἀδούλωτος ὑπὸ τὸ σκῆπτρον Ἑλληνος αὐτοκράτορος, τοῦ Δαυὶδ Κομνηνοῦ. Ὁ χεῖμαρρος ὁ ἀσιατικὸς δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐκχειλίσει ἕως τὰ τεῖχη τῆς Τραπεζοῦντος καὶ μέσα εἰς

<sup>1)</sup> Γιάννης Ἀποστολάκης, Τὸ τραγούδι τῆς Ἁγιά Σοφιάς. Θεσσαλονίκη 1939.

<sup>2)</sup> Γιάννης Ἀποστολάκης, ἔνθ' ἄν. σ. 13 κέ.

τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ὀχυρά της τείχη οἱ Ἕλληνες ἀκροῦται ἐσυνέχισον ἐλεύθεροι καὶ ἀνεξάρτητοι τὰς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ Πόντου.

Ἄν καὶ μακράν, τόσον μακράν ἀπὸ τὴν πολιορκουμένην Πόλιν, οἱ Ἕλληνες τῆς Τραπεζοῦντος ζοῦν τὸ δρᾶμα τῶν ἀγερώχων ὑπερασπιστῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τῆς Ρωμανίας. Τὸ πικρὸν ἄγγελμα φθάνει καὶ ἐκεῖ μὲ τὸ πουλὶ πού ἔρχεται καὶ «κονεύει» στὸ κάστρο τοῦ Ἡλίου ἢ (κατὰ τινα παραλλαγήν) «᾽ς σῆ κὺρ Δαβῆς τὸν οἶκον». Δὲν ὀμιλεῖ, ὅπως συνήθως εἰς τὰ τραγούδια μας, τὸ πουλὶ μὲ «ἀνθρώπινη φωνή»: εἶναι τὸ ἴδιο πληγωμένο καὶ στὴ φτερούγα του βασιτῆ χαρτὶ γραμμένο. Ἐνα παιδὶ τὸ διαβάζει καὶ μὲ τὸ διάβασμά του ξεσπᾷ τὸ μοιρολόγι, ἓνα μοιρολόγι διὰ τοὺς ζωντανούς, ὄχι τοὺς πεθαμένους! Ἄλλ' ὅπως εἰς τὸν πανελλήνιον θρήνον, ἔτσι καὶ εἰς τὸν τραπεζουντιακόν, ὁ δημοτικὸς ποιητὴς ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν ἐγκαρτέρησιν εἰς τὰ δεινὰ καὶ ἐκφράζει εὐθύς τὴν πίστιν του εἰς τὰ πεπρωμένα τοῦ ἔθνους: ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία πάλιν μέλλει ν' ἀνθήσῃ καὶ νὰ ξαναδώσῃ καρπούς.

Τὴν ἐλπίδα διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐκφράζει καὶ τὸ δεύτερον ἐκ τῶν ποντιακῶν ᾄσμάτων, τὰ ὁποῖα κατωτέρω παραθέτω, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἡ ἄλωσις τῆς Πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀποδίδεται εἰς προδοσίαν ἀπίστου στρατηγοῦ, τοῦ Γενοάτου Ἰωάννου Ἰουστινιάνη. Διότι εἶναι καὶ τοῦτο χαρακτηριστικὸν διὰ τὰ ποντιακὰ ᾄσματα, ὅτι διετήρησαν τὴν μνήμην ὄχι μόνον τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δαυὶδ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιάνη, ὡς καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Γαβρᾶ, τοῦ Βάρδα, τοῦ Ἰω. Τσιμισκῆ καὶ ἄλλων παλαιότερων βυζαντινῶν ἡρώων.

Κατὰ ταῦτα δύο εἶναι κυρίως οἱ τύποι τοῦ τραπεζουντιακοῦ θρήνου ἐπὶ τῇ ἄλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ὁποῖοι παραδίδονται καλῶς εἰς τὰ κατωτέρω ᾄσματα.

## Α'

Ἐναν πουλὶν, καλὸν πουλὶν, ἐβγαίν' ἀπὸ τὴν Πόλιν,  
οὐδὲ ᾽ς σ' ἀμπέλια ᾽κόνεψεν, οὐδὲ ᾽ς σὰ περιβόλια·  
ἐπῆγεν καὶ ν' ἐκόνεψεν καὶ ᾽ς σοῦ Ἡλί' τὸν κάστρον·  
ἐσεῖξεν τ' ἓναν τὸ φτερόν, ᾽ς σὸ αἶμαν βουτεμένον,  
Ἐ  
ἐσεῖξεν τ' ἄλλο τὸ φτερόν, χαρτὶν ἔχει γραμμένον.  
(Ἄτὸ κανεὶς ᾽κ' ἐνέγνωσεν, οὐδ' ὁ μητροπολίτης·  
ἓναν παιδὶν, καλὸν παιδὶν, ἔρχεται κι ἀναγνώθει.)  
Σεῖτ' ἀναγνώθ', σεῖτ' κλαιγεί, σεῖτ' κρούει τὴν καρδίαν.  
«Ἄλλ' ἐμᾶς καὶ βίαι ἐμᾶς, ᾽πύρθεν ἢ Ρωμανία!»

- 10 *Μοιρολογούν τὰ ἐγκλησιὰς, κλαῖνγε τὰ μοναστήρια,  
κι αἶ Γιάννες ὁ Χρυδόστομον κλαίει, δερονοκοπᾶται.*  
— *Μὴ κλαίς, μὴ κλαίς, αἶ Γιάννε μου, καὶ δερονοκοπισκᾶσαι.*  
— *Ἡ Ρωμανία ἔπερασεν, ἡ Ρωμανία ἔπαρθεν!*  
— *Ἡ Ρωμανία κι ἂν ἔπερασεν, ἀνθεῖ καὶ φέρει κι ἄλλο.*

Τραπεζοῦς, Π. Τριανταφυλλίδου, Οἱ Φυγάδες. Ἐν Ἀθῆ-  
ναις 1870, σ. 51 = Λαογραφία Θ' (1926) σ. 236 ἀρ. 8.

Στ. 2. Ἦσ σὰ, Ἦσ σοῦ = Ἦσ τὰ, Ἦσ τοῦ. Οὔτε στ' ἀμπέλια ἐκάθησεν οὔτε στὰ περιβόλια.  
Στ. 3. *Κάστρον* τοῦ Ἡλίου, ὀνομαζόμενον οὕτω «διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀπόκρημνον», ἀναφέρεται  
καὶ εἰς ἄλλο ποντιακὸν ἔθνος: «τοῦ Ἡλ' τὸν κάστρον» (Π. Τριανταφυλλίδου, Οἱ φυγάδες σ. 45),  
ἀλλαχοῦ δὲ «τοῦ Ἡλίου τὰ παρχάρια» (Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦν-  
τος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870 σ. 286 ἀρ. 18 στ. 13, ἀρ. 19 στ. 13). Στ. 4. Ἐτίναξε τὴ μιὰ  
του φτερούγα, στὸ αἷμα εἶναι βουτηγμένη. Στ. 6-7. Μετὰ τὸν στ. 5 ὑπάρχει χάσμα, τὸ ὁποῖον  
ἐπληρώσαμεν ἐκ τῆς παραλλαγῆς τοῦ ἔθματος παρὰ Σάββα Ἰωαννίδου, ἔνθ' ἀν. σ. 292 ἀρ. 25,  
στ. 13-14. Στ. 6. Αὐτὸ κανεῖς δὲν ἀνέγνωσε. Στ. 8. Ἐνῶ ἀναγιώσκει, ταυτοχρόνως κλαίει  
καὶ σπαράσσει τὴν καρδίαν. Στ. 9. Ἀλὶ σ' ἐμᾶς καὶ βαί σ' ἐμᾶς, πάρθηκεν ἡ ἑλληνικὴ αὐτο-  
κρατορία. Στ. 10. *Τὰ ἐγκλησιὰς* = αἱ ἐκκλησίαι. Στ. 11. *Δερονοκοπᾶται* = δέρεται καὶ κτυπιέ-  
ται. Στ. 14. ἀνθεῖ καὶ φέρει ἄλλη, δηλ. πάλιν μέλλει ν' ἀνθήσῃ καὶ νὰ ξαναδώσῃ καρπούς.

Εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἔθματος δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Ἰω. Κιουρτσίδου ἐν Ἡμερολ. Δυτ.  
Μακεδονίας, Δ' 1935 σ. 128, οἱ τελευταῖοι πέντε στίχοι ἔχουν οὕτω:

- 10 *Ὅλ' ἔπαιρναν ὑπομονήν, ἐπαῖρναν παρ' ἡγορίαν,  
Ἀγιάννες κι Ἀεθόδορον κι Ἀγιὰ Σοφιά σ' σὴν Πόλιν  
παρηγοσίαν κ' εἶχανε οὐδὲ παρηγορίαν.*  
— *Ἀγιάννε, ἔπαρ' ὑπομονήν, ἔπαρ' καὶ παρ' ἡγορίαν*  
*οἱ Ἕλληνες γεροῦν κι ἀνθοῦν καὶ φέρουσιν πάλιν ἄλλα.*

(Γεροῦν κι ἀνθοῦν = γεροῦν, γηράσκουν, ἀλλὰ ξαναθοῦν καὶ παράγουσιν πάλιν ἄλλα).

## B'

- Τὴν Πόλιν ὄνταν ὠρίζεν ὁ Ἕλληνας Κωσταντῖνον,  
εἶχε πορτιάρους δίκλωπους, ἀφέντους φοβετιδιάρους,  
εἶχεν ἀφέντην σερσασκέρ' τὸν μέγαν Ἰωάννην.*  
*Ἐκεῖνος εἶχε σύνοδον Ρωμαίους δωδεκάραν,  
Ἐκεῖνος εἶχε μεκχεμὲν Ρωμαίους ἀφεντιάδες.*  
*Ἐκεῖν' κ' ἐκρίν' ναν δίκαια, ἐδῶκαν τὰ κλειδιά.*  
*Ἐκλείδωσαν τὰ ἐγκλησιὰς καὶ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν.*  
*Ἀπ' οὐρανοῦ κλειδὸν ἔρθεν Ἦσ σ' Ἀγίαν Σοφίαν τὴν πόρταν.*  
*Χρόνους ἔρθαν κ' ἐπέρασαν, καιροὶ ἔρθαν κ' ἐδέβαν,*  
10 *Ἦσ πάλιν τὸ κλειδὸν ἄδες κ' ἐπέμ' νεν κλειδωμένον.*

Θέλ' ἀπ' οὐρανοῦ μάστοραν κι ἀπὸ τὴν γῆν ἀργάτεν.

Τραπεζοῦς. ΛΑ, "Υλη Πολίτου 146. Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870 σ. 293 = Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί. Ἐπίμ. Β' ἀρ. 5, Β'

Στ. 1. "Ελλην, "Ελλενοι. Τὸ ἐθνικὸν τῶν Ἑλλήνων ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἐξηφανίσθη σχεδὸν καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα, ἀναζῆ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ ἐπικά τραγοῦδια τοῦ Πόντου. "Ο,τι σπουδαῖον καὶ ἀξιόλογον ὑπάρχει (κἄστρο, κοντάρι, παλληκάρι) εἶναι ἐλληνικόν. Οὕτω ἡ λέξις ἀπέβη δηλωτικὴ ἀνδρείας καὶ ἰσχύος. "Ελλην = ἀνδρεῖος καὶ ἰσχυρός. "Ελλενοι = ἀνδρειωμένοι. Βλ. Ἄρχ. Πόντου 1 (1928) 49. Στ. 2. Εἶχε φύλακας τῶν πυλῶν τοῦ τείχους προδότας, ἀρχηγούς δειλούς. Βλ. σχετικῶς Ἀνθ. Παπαδόπουλον, Ἄρχ. Πόντου 18 (1953) 96. Στ. 3. Εἶχεν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τὸν μέγαν Ἰωάννην ἤτοι τὸν Γενοάτην Ἰωάννην Ἰουστινιάνην. Στ. 4. Δωδεκάραν, τὴν θρυλικὴν δωδεκάδα, τὸ δωδεκαμελὲς συμβούλιον τῶν βασιλέων, κατὰ τὰ παραμῦθια καὶ τὰ δημοτικὰ ἄσματα. Στ. 5. Μεχμεμέν = κριτάς. Στ. 6. Ἐκεῖνοι δὲν ἔκριναν δίκαια, παρέδωκαν τὰ κλειδιά. Στ. 9. Χρόνοι ἦρθαν καὶ πέρασαν, καιροὶ ἦρθαν καὶ διάβησαν (παρῆλθον). Στ. 10. Ἐλησμονήθη τὸ κλειδί της καὶ ἀπέμεινε κλειδωμένη (ἡ Ἁγία Σοφία). Στ. 11. «Διὰ τὴν ἀνοιχθῆ χρειάζεται τεχνίτης ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἐργάτης ἀπὸ τὴν γῆν (Διὰ τῆς θείας βοήθειας καὶ τῆς ἐνεργείας ἡρωος θ' ἀποδοθῆ ἡ Ἁγία Σοφία εἰς τοὺς πρώτους κυρίου αὐτῆς)» (Ν. Γ. Πολίτης).

Τὰ ἄσματα αὐτὰ φέρονται καὶ ἐν συνεκφορᾷ εἰς παραλλαγὴν τοῦ θρήνου, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Κ. Σ. Ξανθοπούλου ἐν Φιλολογικῷ συνεκδήμῳ (Ἀθῆναι) ἔτ. Α' φυλλ. 20, 20 Αὐγούστου 1849 σ. 401 καὶ ἐκεῖθεν περιελήφθη εἰς τὰς συλλογὰς *M. de Marcellus, Chants du peuple en Grèce*, t. I Paris 1851 σ. 94-97 καὶ *A. Passow, Pop. Carm. Graec.* 1860 ἀρ. 198. Παραλλαγὴ τῆς μορφῆς αὐτῆς τοῦ ἄσματος, ἀξιόλογος καὶ διὰ τὴν μνειάν τοῦ ὀνόματος τοῦ Δαυὶδ Κομνηνοῦ, ὑπάρχει εἰς τὴν ἀνέκδοτον συλλογὴν ποντιακῶν ἄσματων τοῦ Ἰω. Βαλαβάνη, τὴν ἀποκειμένην ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἐργείῳ (ΛΑ ἀρ. 31 σ. 96-97 καὶ "Υλη Πολίτου ἀρ. 150). Ταύτην δημοσιεύω κατωτέρω ὡς παρέχουσαν κείμενον ὀρθότερον τῆς παρὰ Ξανθοπούλου καὶ Passow παραλλαγῆς, ἡ ὁποία πλὴν τῶν πολλῶν σφαλμάτων συμφύρεται ἐν τέλει καὶ πρὸς ἄσμα ἐρωτικόν.

Ὁ Κωσταντῖνον ὁ καλόν, ὁ ζάρπλι Κωσταντῖνον,  
τὴν Πόλιν ὄνταν ὠρίζεν ὁ μέγαν Κωσταντῖνον,  
εἶχεν κριτάδους δίκλωπους κι ἀφέντους φοβισίάρους,  
εἶχεν σκλάβον τὸν Μάραντον κ' ἐδῶκεν τ' ἀνοιγάριν.

5 Ἐναν πουλίν, καλὸν πουλίν, ἐβγαίν' ἀπὸ τὴν Πόλιν  
μουδὲ 'ς σ' ἀμπέλια 'κόνεψεν, μουδὲ σὲ περιβόλιν,  
ἐπῆγεν καὶ ν ἐκόνεψεν 'ς σῆ κὺρ Λαβῆς τὸν οἶκον.  
Ἐσειξεν τ' ἔναν τὸ φτερόν, 'ς σὸ γαῖμαν βαφτισμένον,

- ἔσειξεν τ' ἄλλο τὸ φτερόν, χαρτὴν καταγραμμέρον.  
 10 Μουδὲ ποπᾶς δεβάζει ἀτο, μουδὲ μητροπολίτες . . .  
 <Χέρας υἱὸς Γιαννίκας ἔν', ἀτὸς ἀτ' ἀναγνώθει>.  
 Σεῖτ' ἀναγνώθει, σεῖτ' κλαίει, σεῖτ' τὴν κάρδᾶν κρούει·  
 «Ἄιλὶ ἐμᾶς καὶ βάι ἐμᾶς, ἴπάρθεν ἡ Ῥωμανία!  
 Ἄτώρα ἴπάρθεν τὸ σκαμνίν, κ' ἔλλᾶεν ἀφεντία!»  
 15 Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιᾶς, κλαῖγγε τὰ μοναστήρᾶ,  
 κι Ἁγιάννες ὁ Χρυσόστομον παρακαλεῖ καὶ λέει:  
 «Χριστέ μ', γὰ δις τὴν δύναμιν ῥωμαίικα παλληκάρᾶ!

Στ. 1 *ζάρπλι* ἢ *ζάρπι*, λ. τουρκ. δηλοῦσα ἐδῶ τὸν ἀνδρεῖον καὶ δυνατὸν, τὸν ἀτρόμητον. Περὶ τῆς προελεύσεως τῆς λ. βλ. *Ἀνθ. Παπαδόπουλον*, Ἀρχ. Πόντου 17 (1952) 226. Πρβλ. *Φ. Κουκουλέν*, Λαογραφία, 6 (1917) 219 σημ. 1. Στ. 4. Ἰστορία = κλειδί. Στ. 7. Στου κῦρ Δαυὶδ τὸν οἶκον. Στ. 9. *Καταγραμμέρον* κατὰ διόρθωσιν Ἰω. Βαλαβάνη ἀντὶ *καταβραχυμένον* ἴσως γραπτέον *κραιτὲ γραμμέρον*, ὡς παρ' Ἰωαννίδη, ἐνθ' ἀν. σ. 292, στ. 12. Στ. 11. Παρὰ Ἰω. Βαλαβάνη ὑπάρχει χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐπληρώσαμεν διὰ τοῦ παρὰ Ξανθοπούλω, ἐνθ' ἀν. στίχου: Ὁ Γιαννίκας, ὁ υἱὸς τῆς χήρας, αὐτὸς τὸ ἀναγινώσκει. Στ. 14. *Τὸ σκαμνίν*, (ἢ τὸ *βασιλοσκάμν'*) = ὁ βασιλικὸς θρόνος. Στ. 17. Χριστέ μου, δῶσε τὴν δύναμιν στὰ ρωμαίικα παλληκάρια.

Εὐθρῶς διαδεδομένη παρὰ τοῖς Ποντίοις εἶναι ἐτέρα παραλλαγή τοῦ πρώτου ἔξματος, ἐπηυξημένη καὶ διὰ περιγραφῆς τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Εἶναι ἐκδεδομένη εἰς δύο ἐκ τῶν παλαιότερων συλλογῶν ποντιακῶν ἔξματων, τὴν τοῦ *Περ. Τριανταφυλλίδου*, Οἱ φυγάδες σ. 169-170 καὶ τὴν τοῦ *Σάββα Ἰωαννίδου*, Ἱστορία . . . Τραπεζοῦντος σ. 292-294, ὡς καὶ εἰς τὴν τοῦ *Παντελεήμ. Η. Μελανοφρύδου*, Ἡ ἐν Πόντῳ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐν Βατούμ, 1910 σ. 52. Ἡ αὕτη παραλλαγή εὐρίσκεται καὶ εἰς τὴν ἀνέκδοτον συλλογὴν Ἰω. Βαλαβάνη (ΛΑ 31 σ. 90-96 καὶ Ὑλη Πολίτου 132), ὁπόθεν ἐξέδωκεν αὐτὴν ἐν τῷ Ἐπιμέτρῳ Β', ἀρ. 5 τῶν «Ἐκλογῶν» ὁ Ν. Γ. Πολίτης ὡς τὸν πληρέστερον τύπον τοῦ τραπεζουντιακοῦ θρήνου. Χάριν ἀκριβείας παραθέτω τὸ κείμενον ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Ἰω. Βαλαβάνη (Ὑλη Πολ. 132), παρέχων ἐν τῷ ὑπομνήματι τὰς διαφόρους γραφὰς τῶν παρὰ Τριανταφυλλίδη, Ἰωαννίδη καὶ Μελανοφρύδη παραλλαγῶν, μολονότι ὁ τελευταῖος οὗτος, ὡς φαίνεται, ἀντέγραψε τὸ κείμενον τῆς συλλογῆς Σ. Ἰωαννίδου καὶ μόνον λέξεις τινὰς καὶ τύπους μετέβαλε <sup>1)</sup>.

<sup>1)</sup> «Ἀποκατάστασιν» τῆς ὀρθῆς μορφῆς τοῦ ἔξματος ἐπιχειρεῖ ὁ Παῦλος Ἰωακείμιδης εἰς τὰ Ποντιακὰ Φύλλα ἔτ. Α' τευχ. 4-5, Ἰουν.-Ἰουλίου 1936, ἀλλ' οἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ περιορίζονται κυρίως εἰς τοὺς παρὰ Σάββα Ἰωαννίδη συμφορμούς. Τὴν παραλλαγὴν αὐτὴν ἔχει ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ Ἀνθ. Παπαδόπουλος ἀναλύων τὸν ποντιακὸν θρήνον ἐν Ἀρχεῖῳ Πόντου Α' (1928) σελ. 27-32. Βλ. τὸ κείμενον καὶ ἐν Ἀρχεῖῳ Πόντου τ. 13 (1948) σ. 63-64, ὅπου (σ. 64-65 ἀρ. 3 καὶ 4) καὶ παραλλαγὰι τοῦ ἔξματος ἐκ Χαλδίας.

- Τὴν Πόλιν ὄντες ὠρίζεν ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνον,  
 μὲ δεκαπέντε σήμαντρα, μὲ δεκοχτῶ καμπάνες,  
 μὲ διάκους, μὲ ἀρχιερεῖς, τριπλάσιους ποπᾶδες,  
 ψαλιτάδες ὄνταν ἔψαλλαν, εὐχαριστεῖ ὁ Θεός μου.*
- 5 *Σεῖτ' ἔψαλλαν, σεῖτ' ὠρίζαν τὴν Πόλ', τὴν Ρωμανίαν,  
 σημαίν' ἢ γῆ, σημαίν' ὁ Θεός, σημαίνουσι τὰ οὐράνια,  
 σημαίνει κ' ἢ Ἁγία Σοφία, τὸ μέγαν μοναστήριον.  
 Ὡς σὴν ἔμπαν τοῦ ἡλίου μου ἵστέκεν ὁ πατριάρχης,  
 ὡς σὴν ἔβγαν τοῦ ἡλίου μου ἵστέκεν ὁ βασιλεὺς μου,*
- 10 *ὁ βασιλεὺς, ὁ βασιλεὺς, ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνον.  
 Ψάλλουσι τὸ ἅγιος ὁ Θεὸς καὶ τὴν Τιμιωτέραν.  
 Ἐρθεὶν πουλὶν κ' ἐκάθησεν εἰς σ' Ἁγία Σοφίᾳ τὴν πόρταν.  
 Τὸ ἕναν τὸ φτεροῦλ' ἠθε εἰς σὸ γαῖμαν ἕν' βαμμένον,  
 ὡς σὸ ἄλλο εἰς σὸ φτεροῦλ' ἠθε χαρτὴν βασιτῆ γραμμένον.*
- 15 *Ἄτὸ κανεῖς κ' ἐγένωσεν, κανεῖς κ' ἐξέρε' ντὸ λέγει,  
 μουδὲ κι ὁ πατριάρχης μου μὲ ὄλους τοὺς ποπᾶδες.  
 Ἐναν παιδὶν, καλὸν παιδὶν, ἔρχεται κι ἀναγνώθει.  
 Σεῖτ' ἀναγνώθει, σεῖτ' ἔκλαιγεν, σεῖτ' ἠ αὐτῶνους λέγει:*

Τρ. = Π. Τριανταφυλλίδης Ἰω. = Σάβ. Ἰωαννίδης Μ. = Π. Μελανοφρύδης

1 ὄντας Τρ. Ἰω. : οὐτῶς Μ Ἕλλην Κωνσταντῖνος Τρ. : Ἕλλην Κωνσταντῖνον Ἰω. : Ζαρπὶ Κωνσταντῖνον Μ 2 καμπάνες Τρ. Ἰω. 3 μὲ δ. μὲ ἀ. μὲ γάλλας, μὲ παπάδες Τρ. : μὲ δώδεκα Ἀρχιερεῖς, παπᾶδες τετρακόσιους Ἰω. : ποπᾶδες τ. Μ 4 λείπει Τρ. : διάκονους εἰκοστέσσερα, ψαλιτάδες ἑβδομήντα Ἰω. : διακόνους - ψαλιτάδες Μ 5 ὠρίζον Τρ. : ὠρίζεν Ἰω. : ὠρίζαν Μ 6 ὁ Θεός, σημαίν' καὶ Τρ. : λείπει Ἰω. Μ. 7 σημαίν' καὶ ἢ Τρ. μέγα Ἰω. Μ 8 στέκει ὁ βασιλεὺς Τρ. 9 στέκει ὁ Πατριάρχης Τρ. 8-9 ζευρὰ κάθετ' ὁ βασιλεὺς, δεκτὰ ὁ Πατριάρχης Ἰω. Μ. 10 ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνος Τρ. Μ. 11 ὁ Θεός Τρ. 12 κ' ἐκάθησεν τζ' ἁγία Τρ. : καὶ κόνεψεν σ' αἰῶς Ἰω. Μ. 13 φτεροῦλ' ἠθε Τρ. Μ. : φτεροῦλ' ἠθε Ἰω. 14 τὸ ἄλλο τὸ Τρ. : σὸ ἄλλο τὸ Ἰω. : καὶ σ' ἄλλο Μ χαρτὴν κρατεῖ Ἰω. Μ. 15 κ' ἐγένωσεν — Τρ. : κ' ἐγένωσεν, οὐδ' ὁ Μητροπολίτης Ἰω. Μ 16 λείπει Τρ. Ἰω. Μ. 17 λείπει Τρ. 18 τὸ χειρόγραφον Βαλαβάνη ἔχει: οἶτιν αὐτῶν νὰ λέγη. Ἡ διόρθωσις ὀφείλεται εἰς τὸν Ι. Τ. Παμπούκην: οἶτι ἀναγνώθει οἶτι κλαίει καὶ δερνοκοπισκᾶται

Στ. 5. Ἐνῶ ἔψαλλαν, ἐν ὅσῳ ἦσαν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Στ. 8-9 πρὸς ἀνατολὰς ἔστεκεν ὁ πατριάρχης, πρὸς δυσμᾶς ἔστεκεν ὁ βασιλεὺς. Στ. 11 τὴν Τιμιωτέραν (τῶν Χερουβεῖμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεῖμ) ἦτοι τὸ κατὰ τὴν λειτουργίαν ψαλλόμενον θεοτόκιον. Στ. 13. Ἡ μία ἢ φτερούγα του εἰς τὸ αἶμα εἶναι βαμμένη. Στ. 14 στὴν ἄλλη τὴ φτερούγα του βασιτῆ χαρτὴ γραμμένον. Στ. 15. Αὐτὸ κανεῖς δὲν ἀγένωσεν, κανεῖς δὲν ἠξεύρει τί λέγει. Στ. 18. Ἐνῶ ἀναγνώσκει, ταυτοχρόνως



- 20 «Νῦν αὖτις ἐμᾶς, γὰρ βία ἐμᾶς, οἱ Τοῦρκῶν τὴν Πόλιν ἐπαῖραν,  
 (ἐπαῖραν τὸ βασιλοσκάμνῳ, ἔλλαγεν ἀφεντία)». *Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιαῖα «ἔλλαγεν ἀφεντία!» μοιρολογῶν κ' ἢ Ἁγίαν Σοφίαν, τὸ μέγαν μοναστήριον. Ὁ βασιλεὺς, ὁ βασιλεὺς παρῳόριαν κ' ἐπαῖρην. Ἐπαῖρην τ' ἐλαφρὸν σπαθίν, τ' ἑλληνικὸν κοντάριον,*  
 25 *τοσοῖ Τούρκους κρούγεν ἕως σὸ σπαθίν, τοσοῖ Τούρκους ἕως σὸ κοντάριον. Τρακοδοῦς Τούρκους ἔκοφεν καὶ δεκατριεὺς παδᾶδες, ἵσακῶθεν τὸ σπαθίν αὐτοῦ, κ' ἐδύκεν τὸ κοντάριον. Ὅταν ἐκαλοτέρωσεν, ἀπέσ' ἕως τοσοῖ Τούρκῶν ἐπέμ' νεν, καὶ ὅταν ἐκαλοτέρωσεν καὶ μοναχὸς ἐπέμ' νεν.*  
 30 *Καὶ αὐτοῖν ἀτόναν ἔθαψαν ἕως σὸ χλοερὸν τιουδέκιν.*

Τρ.: νῦν αὖτις ἐμᾶς σεῖτ' ἀναγνώθ' καὶ δευροκοπισκάται Ἰω.: σεῖτια δεβάζ', σεῖτ' ἀναγνώθ' καὶ δ. Μ. 19 καὶ βία Τρ. Ἰω. Μ. θὰ παῖρην Τρ. Βαλαβάνης: ἐπήραν Μ. 20 ἐπαῖραν τὸ βασιλοσκάμνῳ, ἔλλαγε ἀφεντία Ἰω.: ἐπήραν τὸ β. ἐλάγεν ἀφεντία Μ.: ἔλλειπει Τρ. Βαλ. 21 οἱ ἐγκλησιαῖοι Τρ.: μ. τὰ ἐγκλησιαῖα, κλαίγει τὰ μοναστήρια Ἰω. Μ. 22 μ. καὶ αὐτὰ Σοφία, κλαίει καὶ ὁ Θεολόγος Ἰω. Μ. 22 κ' πέσει Τρ. 23-24 Ὅλοι καὶ ἂν παρῳορέκουνται, ὅλοι καὶ γαλενίζνε, | ἕως αὐτὴ Ἰωάννην τὸν Θεολόγον γαλένιον κ' ἐπέμ' νεν. | Διάκος αὐτὸν παῖρην τὸ σπαθίν, τ' ἑλληνικὸν κοντάριον Ἰω.: Ὅλοι καὶ ἂν π. ὅλοι καὶ ἂν γ. σὸν Ἀένεν τὸν Θ. γαλένιμαν κ' ἐ. Διάκος ἐπαῖρην τὸ σ. τ' ἐλ. κοντάρι Μ. 24 ἐπήρε Τρ. 25 τοὺς Τούρκους κρούει σὸ Τρ. Ἰω.: λείπει Μ. 26 δεκατριεὺς Ἰω. 27 σπαθίζειν αὐτ', τσακῶθεν τὸ κοντάρι αὐτ' Ἰω.: — τσακῶθεν τὸ κοντάριον αὐτ' Μ. 28 καὶ ὄντας τερεῖ Ἰωμόναχος — ἀπέμ' νεν Ἰω.: καὶ ὄντας τερεῖ Ἰω. ἀπέμ' νεν Τούρκῶν ἐπέμ' νεν Μ. 29 ὄταν Τρ. 29-30 λείπουν Ἰω. Μ. Ἀντὶ αὐτῶν Ἰω. Μ. προσθέτουν 16 στίχους, οὗς βλ. κατωτέρω ἐν σελ. 11.

Εἶναι προφανὴς εἰς τὸ κείμενον τοῦτο ἡ ἀπόπειρα τῆς συγχωνεύσεως τοῦ πανελληνίου τραγουδιοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας μετὰ τοῦ ποντιακοῦ θρήνου. Ἐν ἀρχῇ ὁ συνθέτης παρέλαβε τὸν πρῶτον στίχον ἐκ τοῦ δευτέρου ποντιακοῦ θρήνου, διὰ τοῦ ὁποῦ προσδιορίζεται χρονικῶς τὸ γεγονός, καὶ εὐθὺς εἰσάγει στίχους τοῦ πανελληνίου ἔθους, ἀλλὰ μὲ ποίαν ἀνατροπὴν τῆς λογικῆς σειρᾶς στίχων καὶ ἐννοιῶν! Ἡ ὀρθὴ σειρά τούτων ἐν τῷ κειμένῳ θὰ ἦτο: στ. 6. 7. 2. 3. 4. 8. 9. 10. 11. Ὅθεν, ἂν θελήσωμεν, παραλείποντες τοὺς ἐκ τοῦ ποντιακοῦ θρήνου προερχομένους στί-

κλαίει καὶ λέγει εἰς αὐτοὺς. Στ. 19. Ἄλι σ' ἐμᾶς, βία σ' ἐμᾶς, οἱ Τοῦρκοι ἐπήραν τὴν Πόλιν. Στ. 20. ἐπήραν τὸν θρόνον τοῦ βασιλεῦς, ἔλλαξεν ἡ ἐξουσία. Στ. 21. μοιρολογοῦν αἱ ἐκκλησιαῖα «ἔλλαξεν ἡ βασιλεία» (ἄλλος ἐγένεν αὐθέντης). Στ. 23. παρῳόριαν καὶ παῖρην = δὲν ἐπαῖρην παρῳορίαν (ἦτο ἀπαρῳόρητος). Στ. 25 κρούγεν = κρούει. Στ. 27. τσακίστηκε τὸ σπαθί του καὶ σκίστηκε τὸ κοντάρι του. Στ. 28. Ὅταν ἐκοίταξε καλὰ (εἶδε πῶς) ἀπέμ' νεν μέσα εἰς τοὺς Τούρκους (ἵτι περιεκυκλώθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους). Στ. 29 καὶ ὄταν πάλιν ἐκοίταξε καλὰ (εἶδε πῶς) ἀπέμ' νεν μοναχός. Στ. 30. Καὶ αὐτοὶ (δηλ. οἱ Τοῦρκοι) τὸν ἔθαψαν εἰς τὸ χλοερὸν στρώμα.

χους 1 και 5, ν' ἀποκαταστήσωμεν τὸ κείμενον κατὰ τὴν ἐν τῷ πανελληνίῳ ἔσματι σειρὰν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παρὰ Σάββα Ἰωαννίδη παραλλαγῆς, ἣτις γλωσσικῶς πλησιάζει περισσότερον πρὸς αὐτὸ καὶ δὴ πρὸς τὴν καταγραφὴν Ulrich (Passow 195), θὰ ἔχωμεν τὸ ἐξῆς κείμενον:

⟨*Σημαίν' ἡ γῆ, σημαίν' ὁ Θεός, σημαίνουν τὰ οὐράνια*⟩

- (6) *σημαίνει κ' ἡ Ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήριον,*  
 (2) *μὲ δεκαπέντε σήμαντρα, μὲ δεκοχτὼ καμπάνες,*  
 (3) *μὲ δώδεκα ἀρχιερεῖς, παπᾶδες τετρακόσιους,*  
 (4) *διακόνους εικοστέσσερα, ψαλτάδες ἑβδομήντα.*  
 (7) *Ζεβρὰ κάθει' ὁ βασιλιᾶς, δεξὰ ὁ πατριάρχης,*  
 (8) *ὁ βασιλιᾶς, ὁ βασιλιᾶς, ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνον,*  
 (9) *ψάλλον τὸ αἶος ὁ Θεὸς καὶ τὴν Τιμιωτέραν.*

Ἀκολουθῶς ὁ διασκευαστὴς φθάνων εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἡ φωνὴ μιᾶς ἀδυσωπῆτου μοίρας ἔρχεται ἐξ οὐρανοῦ, διὰ νὰ παραγγείλῃ τὴν διακοπὴν τῆς θείας λειτουργίας, ἐνεθυμήθη πάλιν τὸ ἐπιχώριον ἔσμα καὶ τὴν ἐξαγγελίαν τοῦ γεγονότος μὲ τὸ πουλί καὶ θέλων νὰ προσαρμόσῃ τὸν σχετικὸν αὐτοῦ στίχον εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ πανελληνίου ἔσματος τὸν τροποποιεῖ, ὥστε τὸ πληγωμένο πουλί ἔρχεται καὶ κονεῦει... ἔς τῆς ἁγίας Σοφίας τὴν πόρτα, ἐνῶ ἡ ὑπόθεσις συνεχίζεται ὡς εἰς τὸν τραπεζουντικὸν θρηνον. Οὕτως ὅμως ἡ σκηνὴ μετεβλήθη καὶ εἶδῃσις, τὴν ὁποίαν ἀρχικῶς τὸ πουλί μετέφερεν ἀπὸ τὴν ἀλωθεῖσαν Πόλιν μακράν, στοῦ Ἡλίου τὸ κάστρον ἢ στοῦ Δαυὶδ τὸν οἶκον, μεταδίδεται εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν! πληροφοροῦσα πατριάρχην καὶ βασιλέα, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐπῆραν τὴν Πόλιν, ὅτι «ἄλλαξεν ἡ ἀφεντία».

Καὶ τὴν ἐπιχειρεῖται ἄλλη, μεγαλυτέρα αὐτῇ, μεταβολὴ καὶ προσθήκη εἰς τὸ κείμενον τοῦ ποντιακοῦ τραγουδιοῦ. Μεταβληθείσης τῆς σκηνογραφίας, ἡ θλιψὶς ποὺ κατέχει ἀπαρηγόρητον τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον (ἢ τὸν Θεολόγον) ἀποδίδεται τὴν εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον, τὸν ὁποῖον καὶ ἐξωθεῖ εἰς τὸν ἔσχατον, τὸν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα. Τὴν ὕλην διὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ θανάτου τοῦ ὁ πόντιος ποιητῆς ἀφύεται ἀπὸ τὴν παράδοσιν: ὁ βασιλεὺς εὐρεθεὶς μόνος ἐν μέσῳ τῶν πολεμίων ἔπεσε γενναίως μαχόμενος καὶ ἐξαγοράζων τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀντὶ πολλῶν. Τὴν εἰκόνα δανείζεται ἀπὸ τοὺς ἄθλους καὶ τὰς ἀνδραγαθίας ἄλλων ἡρώων, τῶν ἀκριτῶν, ποὺ ἔχουν τὴν δύναμιν καὶ μόνοι ν' ἀντιτάσσονται κατὰ μυριάδων καὶ μόνον μὲ τὴν συντριβὴν τῶν ὄπλων τῶν ὑποκύπτουν. Πιθανὸν εἰς τοῦτο νὰ ἐχρησίμεισε καὶ νεώτερον πρότυπον, τὸ τραγοῦδι τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν συνθηκῶν, ὅφ' ἂς εὐρέθησαν οἱ δύο οὔτοι ἥρωες, μόνοι

ἀγωνιζόμενοι ἐν μέσῳ τῶν πολεμίῳν. Τὴν ὑπόθεσιν θὰ ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ πιθανωτέραν ἢ παρὰ Σάββρα Ἰωαννίδῃ παραλλαγή τοῦ τραπεζουντιακοῦ θρήνου, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ὁ ἠρωϊκῶς μαχόμενος καὶ πίπτων δὲν εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ἀλλ' εἷς διάκονος, ὁ «διάκος» τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου! Ἰδοὺ τὸ σχετικὸν κείμενον:

- Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιῆς, κλαῖγνε τὰ μοναστήρια,  
μοιρολογᾷ καὶ Ἀῖα Σοφία, κλαίει καὶ ὁ Θεολόγον.*
- 20 *“Ὀλοι κι ἂν παρ’γορεύκουνται, ὄλοι κι ἂν γαλενίζνε,  
᾽ς σ’ αἶ Γιάννεν τὸν Θεόλογον γαλένιον ᾽κ’ ἐπέμ’νεν.  
Διάκος ἀτ’ ᾽παῖρεν τὸ σπαθίν, τ’ ἔλληνικὸν κοντάριν,  
τοὺς Τούρκους κρούει ᾽ς σὸ σπαθίν, τοὺς Τούρκους ᾽ς σὸ κοντάριν.  
Τριακόσους Τούρκους ἔκοψεν, δεκατρίους πασᾶδες·*
- 25 *τσακῶθεν τὸ σπαθίτζιν ἀτ’, τσακῶθεν τὸ κοντιάρι ἀτ’  
κι ὄντας τερῆ, ᾽λομόναχος ἀπέσ’ ᾽ς σοὶ Τούρκους ἀπέμεινε.  
Πιάνουν ἄτον τρεῖσι λεβέντ’ καὶ τέσσερα παδᾶδες  
καὶ φέρ’ν ἄτονε ᾽ς σὸν Παδᾶν καὶ ᾽ς σὸν Τουρκοπολίτην.*
- *«Λιάκε, σὺ ἂν ἐπίανες με, ἐμὲν ντό θενὰ ᾽ποῖνες ;*
- 30 *θ’ ἐβάλνες με ᾽ς σὴν φυλακὴν, ᾽ς σὸ χλοερὸν τουδέκιν ;  
τώρα ἐγὼ ἐπίασα σε, καὶ ντό νὰ φτάγω ᾽σέναν ;  
θὰ βάλω σε ᾽ς σὴ φυλακὴν, ᾽ς σὸ χλοερὸν τουδέκιν.*
- *Παρακαλῶ σε, νὲ πασᾶ καὶ νὲ Τουρκοπολίτα,  
ἐγὼ ᾽χω χίλια φούλιρα, χίλια ἑκατοντάρια·*
- 35 *ἔπαρ’ τὰ χίλια φούλιρα, τὰ χίλι’ ἑκατοντάρια  
καὶ ᾽μέν’ ζωὴν γιὰ χάρισον κἂν πέντε ἐξ ἡμέρες».*
- ᾽Κὶ παίρ’ τὰ χίλια φούλιρα, ᾽κὶ παίρ’ τ’ ἑκατοντάρια,  
οὐδὲ ζωὴν χαρίζει ἄτον κἂν πέντε ἐξ ἡμέρες.*
- 40 *«Λιάκε μ’, Τοῦρκος θὰ γίνεσαι καὶ σέν’ ζωὴν χαρίζω ...*

Στ. 20. ὄλοι κι ἂν γαλενίζνε (Ἰω. γράφει : ὄλοι καὶ γ.)=ὄλοι καὶ ἂν καταπραῦνονται.  
Στ. 21. ᾽ς τὸν αἶ Γιάννην τὸν Θεολόγον γαλήνην δὲν ἀπέμεινε. Στ. 22. Ὁ διάκος του, δηλ. τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὁ διάκος. Στ. 25. ἐθραύσθη τὸ σπαθίκι του, ἐθραύσθη τὸ κοντάρι του. Στ. 26. ἀπέμεινε ὀλομόναχος μέσα στους Τούρκους. Στ. 29. Διάκε, σὺ ἂν μ’ ἐπίανες, τί θὰ μ’ ἔκαμνες ; Πρβλ. *Εἶρ. Παπαδάκη*, Λόγια τοῦ Στειακοῦ λαοῦ (Ἀθῆναι 1938) σ. 2. στ. 5 : *Διάκο μ’ ἀνὲ μ’ ἐπίανες, πῶς ἤθελα μὲ κάμεις ;* Στ. 31. Τώρα ἐγὼ σὲ ἐπίασα καὶ τί νὰ σὲ κάμω ; Στ. 34. φούλιρα = φλουριά. Στ. 35-36. Πᾶρε τὰ χίλια φλουριά, τὰ χίλια ἑκατοντάρια καὶ χάρισέ μου μόνον πέντε - ἐξ ἡμερῶν ζωὴν. Πρβλ. Passow ἀρ. 234 στ. 33-34 : *“Αν θέλετε χίλια φλωριά καὶ χίλιους μαχμουτιέδες, μόνον ἐφτὰ μερῶν ζωὴ θέλω νὰ μοῦ χαρίσετε.* Στ. 37. Δὲν παίρ-

—<sup>3</sup> *Οπίσ', όπίσ', μαῦρε παδᾶ, μαῦρε Τουρκοπολίτα  
 ἔγώ διάκος π' ἔγένομην, διάκος θὲ ν' ἀποθάνω».  
 Ἐτὸς ἀτόναν ἔκοψεν, τὸν μέγαν σερασκέρην».*

νει τὰ χίλια φλωριά, δὲν παίρνει τὰ ἑκατοντάρια. Στ. 42. *Αὐτὸς αὐτὸν ἔκοψεν, τὸν μέγαν σερασκέρην, τ. ἔ. στρατηγὸν λέγει τὸν διάκονον!*

Δὲν εἶναι, νομίζω, δύσκολον νὰ εἰκασώμεν ποία ἐκ τῶν δύο μορφῶν τῆς κατακλειδῶς τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ἡ ἀρχική. Εἰς τὴν παρὰ Σ. Ἰωαννίδη παραλλαγὴν ἔχομεν τὴν δημιουργίαν μύθου πλασθέντος πρὸς τὸν σκοπὸν, ὅπως προσαρμοσθῆ αὐτούσιον τὸ τραγοῦδι τοῦ Ἀθανασίου Διάκου πρὸς τὸν τραπεζούντιον θρήνον καὶ ἡ προσαρμογὴ εἶναι ὅλως ἐξωτερικὴ. Τοῦναντίον εἰς τὴν παρὰ Π. Τριανταφυλλίδη καὶ Ἰω. Βαλαβίνη παραλλαγὴν ὡς βάσις ὑπόκειται αὐτὸ τὸ πραγματικὸν γεγονός, ὃ ἀγών, τὸν ὁποῖον ἠγωνίσθη μέχρι θανάτου αὐτὸς οὗτος ὁ Ἕλλην βασιλεύς. Τοῦ βασιλέως λοιπὸν τὸν θάνατον θέλων νὰ ὑμνήσῃ ὁ πόντιος διασκευαστὴς εἰσήγαγεν ἐπὶ τῆς σκηῆς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον καὶ μόνον τυπικὰ στοιχεῖα ἔλαβεν ἐξ ἄλλων τραγουδιῶν, πιθανῶς καὶ ἐκ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Ἀθαν. Διάκου, εἰς ποιητικὴν παράστασιν τοῦ ἀγῶνος καὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος βασιλέως. Ἡ λιτότης ὅμως αὐτῆ τῆς συνθέσεως δὲν ἤρρεσε, φαίνεται, εἰς ἄλλον διορθωτὴν ὃ ὁποῖος ἐμυθοποίησε τὴν ὑπόθεσιν, διὰ νὰ προσαρτήσῃ τὸν ἄθλον τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλαμάνας εἰς τὸ τραπεζουντιακὸν ἕσμα<sup>1)</sup>.

Καὶ ὑπὸ τὴν μᾶλλον ὅμως ἐπιτυχῆ τῆς μορφῆς ἢ γενομένη εἰς τὸ ἕσμα προσθήκη ἐπέφερον εἰς αὐτὸ οὐσιώδη ἀλλοίωσιν, διότι τὸ ἐστέρησεν ἑνὸς τῶν μᾶλλον χαρακτηριστικῶν στοιχείων τοῦ τε πανελληνίου καὶ τοῦ τραπεζουντιακοῦ θρήνου ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Πόλεως: τῆς πίστεως εἰς τὰ πεπρωμένα τοῦ Ἔθνους. Ὁ ὠραῖος στίχος τοῦ γνησίου τραπεζουντιακοῦ θρήνου: *Ἡ Ρωμανία κὶ ἂν ἔπερασεν, ἀνθεὶ καὶ φέρει κὶ ἄλλο* ἐθυσιάσθη εἰς τὴν καινοτόμον τάσιν τοῦ διασκευαστοῦ<sup>2)</sup>.

<sup>1)</sup> Ὅτι καὶ αὐτοτελῶς τὸ ἕσμα τοῦ Ἀθ. Διάκου, μὲ ρητὴν μάλιστα ἐν αὐτῷ μνεῖαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Νικηταροῦ, ἀπαντᾷ ἐν Πόντῳ φαίνεται ἐκ τῆς ἐκ Χαλδίας συλλογῆς τοῦ Γ. Κανδηλάπτου (Ἀρχεῖον Πόντου 13 (1948) σελ. 65 ἀριθ. 4).

<sup>2)</sup> Ὁ τελικὸς στίχος τοῦ τραπεζουντιακοῦ θρήνου ἔχει ἀντικατασταθῆ διὰ τῶν ἀναλόγων ἐκφράσεων τοῦ πανελληνίου ἕσματος εἰς ἐτέραν παραλλαγὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως προτάσσονται καὶ στίχοι ἀπὸ τὰ Κάλανδα τοῦ ἀγίου Βασιλείου, καθ' ὅσον τὸ ἕσμα τῆς ἀλώσεως «ἐδιδάσκετο ἐκεῖ καὶ ὡς σχολικὸν ποίημα καὶ μάθημα καὶ οἱ Ἑλληνοπαῖδες τοῦ Πόντου ἔψαλλαν αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους εἰς τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων». Τόσον σεβαστὴν διέτηρησαν ὅλαι αἱ γενεαὶ τῶν Ποντίων τὴν μνήμην τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Οἱ τελικοὶ στίχοι τῆς παραλλαγῆς ταύτης ἀπὸ τοῦ στ. 21 ἔχουν ὡς ἐξῆς:

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὄλη του προσπάθεια πρέπει νὰ κριθῆ ὡς ἀποτυχοῦσα, ἡ δὲ μορφή τοῦ ἔσματος, ἡ συμφύρουσα τὸν πανελλήνιον πρὸς τὸν τραπεζουντιακὸν τύπον, ὡς νοθεύουσα τὴν γνησίαν παράδοσιν αὐτοῦ, δὲν πρέπει νὰ τύχη περαιτέρω διαδόσεως παρὰ τῷ φιλοπάτριδι λαῷ τοῦ Πόντου.

7.12.1955

25

*Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιᾶς, κλαίουν τὰ μοναστήρῳ,  
μοιρολογᾷ κι Ἁγιά Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι.*

*Κι ὁ Μιχαὴλ ἀρχάγγελον ἀτὲν παρηγορεῖ*

*•Μὴ κλαίς, μὴ, Δέσποινα, εἰς, καὶ μὴ πολυδακρῦζης,*

*κινῶνε χρόνῳ καὶ καιροῦς ἴδικό σου θεὸ νὰ εἶναι,*

*νὰ ψάλλουν καὶ νὰ λειτουργοῦν κ' ἐσὲν νὰ εορτάζ'νε*

*μ' ἐξήντα τρία σήμαντρα καὶ δεκοχτὼ καμπάνας,*

*πενήντα τρία ἀρχιερεῖς, παπάδες τετρακόδῳ*

*νὰ ψάλλουν τ' ἄγιος ὁ Θεός, καὶ τὴν τιμωτέραν.*

30

*Ἔρθεν ἐξ οὐρανοῦ φωνῆν καὶ ἐξ ἀρχαγγέλου στίμαν*

*νὰ δώσουν λόγον, σύνθηκεν, νὰ ἔρχον παῖρ' ν τὴν Πόλιν.*

*Θέλουν οἱ Τοῦρκ' Ἀγαρενοί, θέλουν νὰ παῖρ'ν τὴν Πόλιν.*

*Τὴν Πόλιν ὄντας ἔχιζεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνον κτλ.*

(Γ. Κανδηλάπτου, Σύμμεικτα Λαογραφικὰ Χαλδίας,  
Ἄρχεῖον Πόντου 13(1948) 61-63).

# ΕΞΟΡΚΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΙΑΤΡΟΣΟΦΙΑ ΕΞ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1953, εὕρισκόμενος εἰς Ἡπειρον πρὸς λαογραφικὴν ἐξερεῦνησιν τῆς ἀκριτικῆς περιοχῆς τοῦ Γράμμου, ἔλαβον παρὰ τοῦ ἐκ Κονίτισης κ. Φωτίου Παν. Ρούβαλη χειρόγραφον χαρτόδετον «βιβλιάριον», εἰς ἀρτίαν κατάστασιν εὕρισκόμενον καὶ περιέχον ἐξορκισμοὺς καὶ ἰατροσόφια<sup>1)</sup>.

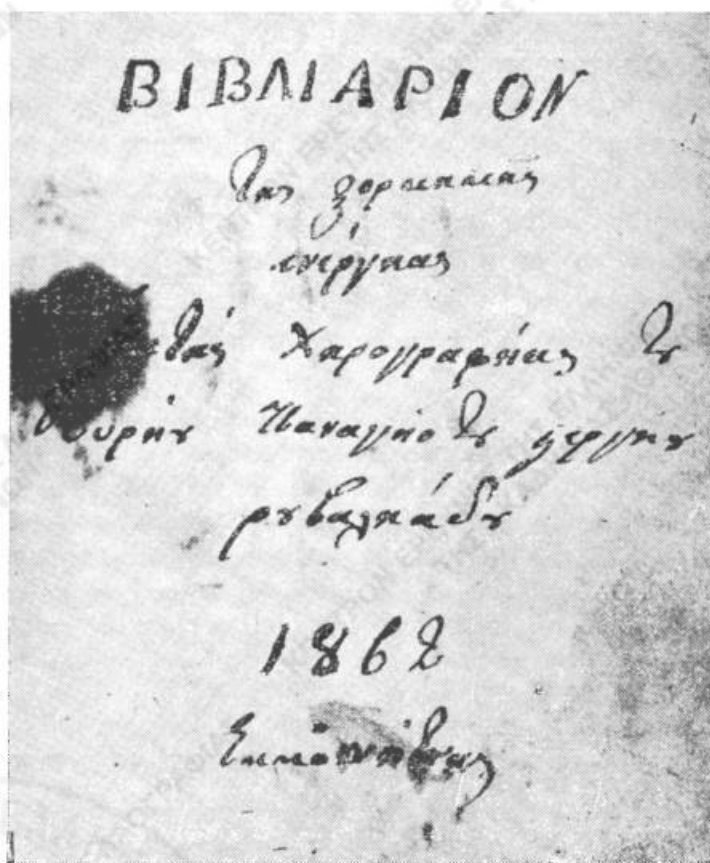
Τὸ χειρόγραφον τοῦτο, σχήματος 16<sup>ου</sup> μικροῦ, μήκους 0,15 καὶ πλάτους 0,10 μ., φέρον ἐν τῷ τίτλῳ χρονολογίαν 1862, σύγκειται ἐκ 31 σελιδωμένων φύλλων (σ. 1-62), ἀντεγράφη δὲ πιθανῶς ἐκ παλαιότερου χειρογράφου ἐξορκισμῶν καὶ ἰατροσοφίων διὰ χειρὸς Παναγιώτου Ρούβαλη, πατρὸς τοῦ μνημονευθέντος φίλου, κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα, ὡς δύναται τις νὰ διακρίνη ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ χρώματος τῆς χρησιμοποιηθείσης μελάνης καὶ τῆς ἐπιμελείας, μεθ' ἧς ἐγράφησαν ἐκαστοτε τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα<sup>2)</sup>.

Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς 1<sup>ης</sup> λευκῆς σελίδος (φ. 1<sup>ε</sup>) ἀναγράφεται: «*Κύριε Π. Σ. τ. Ρούβαλη*». Ἡ αὐτὴ χεὶρ καὶ ἡ αὐτὴ μελίγη ἐπανέρχεται εἰς τὴν σελίδα 3 κέ.

<sup>1)</sup> Ὡς γνωστόν, αἱ πηγαὶ διὰ τὴν μελέτην τῆς δημόδους ἰατρικῆς εἶναι δύο εἰδῶν: α) γραπταί, ἤτοι τὰ χειρόγραφα ἰατροσόφια καὶ αἱ σολομωνικαί, καὶ β) προφορικαί, δηλαδὴ ἡ προφορικὴ ἔκθεσις θεραπείας, αἱ παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, κατάραι, γητειές, ἐξορκισμοὶ κτλ. Τὰ ἰατροσόφια ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ διάφορα dispensatoria, luminaria καὶ antidotaria τῆς Δύσεως, ἀποτελοῦν δὲ ἀντίγραφα συνταγολογίων, πού συνετάχθησαν κυρίως ὑπὸ καλογήρων, συνεχῶς συμπληρούμενα ἀπὸ ἀντιγραφεῖς καλογήρους μὲ βάσιν κείμενα τῶν Διοσκορίδη, Γαληνοῦ, Παύλου Αἰγινήτου καὶ ἄλλων. Πλὴν τῶν ἰατρικῶν συνταγῶν πολλὰ ἐξ αὐτῶν περιέχουν καὶ μαγικά συνθήματα καὶ ἄλλας τεχνικῆς φύσεως συμβουλὰς, προερχομένας ἐκ βιβλίων ἅτινα διὰ μερικὸς ἐρευνητὰς ἔχουν ὡς πρότυπον τὸν ἀπτυρον τοῦ Λουγδούνου. Πλὴν δὲ τῶν ἰατρικῶν καὶ μαγικῶν στοιχείων, τὰ ἰατροσόφια δύναται νὰ περιέχουν καὶ ἄλλα ζητήματα λαϊκῆς ἐπιστήμης, ὡς βροντολογία, σεισμολογία, καλενδάρια κτλ. Βλ. *Κύπρον Χρυσάνθη*, "Ἐνα κυπριακὸ γιατροσόφι, Κυπριακαὶ Σπουδαί, τόμ. 15, ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου 1952, σ. ε'. *Δ. Β. Οἰκονομίδου*, Δημόδης ἰατρικὴ ἐν Θράκῃ, Ἄρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, τόμ. 16, ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 182-183.

<sup>2)</sup> Τοῦτο φαίνεται π. χ. ἀπὸ παραβολὴν τῆς σελίδος 46 πρὸς τὴν σελίδα 47 (φ. 23<sup>ν</sup> πρὸς 24<sup>ε</sup>) καὶ τῆς σελίδος 54 πρὸς τὴν σελίδα 55 (φ. 27<sup>ν</sup> πρὸς 28<sup>ε</sup>) τοῦ εἰς χεῖρας μου χειρογράφου.

(φ. 2<sup>ρ</sup> κέ.), ἐνῶ εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς 2<sup>ης</sup> σελίδος (φ. 1<sup>ν</sup>) ὑπὸ ἄλλης χειρὸς δι' ἄλλης μελάνης σημειοῦνται τὰ ἑξῆς, ἄσχετα πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ χειρογράφου: «Οὗτος μᾶς διδάσκει ὅτι ὅπου καλον γὰ καμωμεν εἰς τοὺς κακουργοὺς ἀνθρώπους αὐτοὶ θα μᾶς αποδοσούν κακὸν ἀντὶ καλοῦ». Ἡ ἐπομένη σελὶς 3 (φ. 2<sup>ρ</sup>), τῆς ὁποίας φωτογραφίαν παραθέτω, φέρει τὸν ἑξῆς τίτλον:



## ΒΙΒΛΙΑΡΙΟΝ

τῆς ξορκικῆς / ἐνέργειας / ἐκ τῆς χειρογραφίας τοῦ /

Κυρίου Παναγήτου στεργίου / ρουβαληάδου / 1862 / Ἐκ κοινήτης.

Ἡ ὀπισθία σελὶς (φ. 2<sup>ν</sup>) εἶναι λευκή, ἐκ δὲ τῆς 5<sup>ης</sup> σελίδος (φ. 3<sup>ρ</sup>) καὶ ἑξῆς ἄσχετα τὸ κείμενον τῶν ἐξορκισμῶν καὶ ἱατροσοφίων. Ἀπὸ δὲ τοῦ φ. 28<sup>ρ</sup> (σ. 55) κ.έ. ὁ Ρουβαλης σημειώνει «μερικὰ χόρτα, τὰ ὁποῖα χρησιμεύου(ν) εἰς διάφορες ἀσθένει(ε)ς παρὰ τοῦ ἱατροσοφίου τοῦ Σάροου».

Θεωρήσας σκόπιμον νὰ δημοσιεύσω τὰ κείμενα ταῦτα διὰ τε τὸ γλωσσικὸν καὶ τὸ λαογραφικὸν αὐτῶν ἐνδιαφέρον <sup>1)</sup> ἀποκαθιστῶ μόνον τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴν στίξιν αὐτῶν <sup>2)</sup> καὶ παραθέτω σημειώσεις τινάς. Συνάμα παραπέμπω εἰς ἀνάλογα πρὸς ταῦτα ἱατροσόφια, δημοσιευθέντα ἰδίᾳ εἰς τὴν «Λαογραφίαν», τὰς δὲ ἀκαταλήπτους ἐν τῷ χειρογράφῳ λέξεις ἀφήνω ὡς ἔχουσιν ἐν αὐτῷ <sup>3)</sup>.

φ. 3\*

### 1. Σόρκι τοῦ ρίμματος <sup>4)</sup>

Πρῶτα κάμε τὸν σταυρὸν σου τρεῖς φ<ο>ρ<ές>, ἔπ<εῖτα> ἀρχίνα: Ἐν ἀ<ρ>χῆ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος (ἐκ τρίτου) <sup>5)</sup>. Ὁντας ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη, τὸ κακὸν ἐσκορπίστη. Οἱ ἅγιοι Ἀνάργυροι, πρῶτοι ἱατροὶ τοῦ κόσμου, ἐσεῖς, ὁποῦ γ<ι>ατρεύσατε πολλούς, ἱατρεύσατε (καὶ τὸν τάδε) ἀπὸ τὸ σπειρὶ τὸ ρίμμα <sup>6)</sup> ἔχει πολὺ βάρος τοῦ κεφαλίου. Ὡς ἐκίνησαν ἐπὶ ἄγγελιοι, ἐπὶ ἀρχάγγελιοι, μὲ ἐπὶ σπαθία, μὲ ἐπὶ τζεκούρια βαρεὰ πελικημένα, στή στράτα ὁποῦ πηγίνασι κυρία τσ' ἀπανταίνει <sup>7)</sup>. — Ποῦ πάτε ἐπὶ ἄγγελιοι, ἐπὶ ἀρχάγγελιοι, μὲ ἐπὶ σπαθία, μὲ ἐπὶ τζεκούρια. Μὰ δὲν τὸ παντέχαμεν νὰ μᾶς ρωτήση κ' ἐμᾶς καὶ μᾶς

φ. 3\*

<sup>1)</sup> Σημειωτέον, ὅτι τὰ δημόδη ἱατροσόφια ἀποτελοῦν διασκευὰς καὶ παραφράσεις παλαιότερων ἱατρικῶν βιβλίων, ποὺ κατέστησαν ἀναπόφευκτοι, καθόσον ἐμαραίνετο ἡ ἐθνικὴ παιδεία καὶ τὸ χάσμα ηὔρυνετο μεταξὺ γραπτῆς καὶ λαλουμένης γλώσσης. «Ἡ κυρία ἀξία τῶν δημοδестέρων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτιον παραφράσεων τούτων, λέγει ὁ Κρουμβάχερ, ἔγκειται ἐν τῇ λεξιλογικῇ τῶν ὄλων, ταύτης δὲ χάριν ἀξίζει νὰ δημοσιευθῇ ἐν οἰονδήποτε ἐκ τῶν κειμένων τούτων». Κ. Κρουμβάχερ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, μεταφρ. ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1900, σ. 425. Ἄλλα πλὴν τοῦ γλωσσικοῦ παρουσιάζουν καὶ ἀξιόλογον λαογραφικὸν ἐνδιαφέρον, διότι «πρὸς τὰ ἱατροσόφια συνάπτονται πολλάκις καὶ ἐξορκισμοὶ (κατὰ μαγείας, βρικολάκων κτλ.), ρητὰ μαγικά καὶ τὰ τοιαῦτα σπουδαῖα εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ιστορίας τῶν λαϊκῶν ἰδεῶν κείμενα... Τὰ διεσκορπισμένα ταῦτα περίεργα βιβλία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐρευνηθῶσι πληρέστερον, ἐφόσον ἀκόμη τὰ πλεῖστα κείμενα εἶναι ἀνέκδοτα». Κ. Κρουμβάχερ, ἐνθ' ἀν. τόμ. Γ' σ. 235.

<sup>2)</sup> Ὁ γράφας ἢ ἀντιγράφας τοὺς ἐξορκισμοὺς γνωρίζει πολὺ ὀλίγα γράμματα, διὰ τοῦτο δὲ ὑπάρχει πλῆθος ἀνορθογραφικῶν ἐν τῷ κειμένῳ. Εἰς τοῦτο ὀφείλεται καὶ ἡ ἐσφαλμένη ἀπόδοσις πολλῶν ἀρχαίων λέξεων, ποὺ καταντοῦν ἀκατανόητοι.

<sup>3)</sup> Ἄξιον σημειώσεως, ὅτι τὰ μαγικά κείμενα βρῆθουσι συνήθως ἀκαταλήπτων λέξεων.

<sup>4)</sup> Ἡ ἀρίθμησις ὀφείλεται εἰς ἐμέ. Ρίμμα = ἔλκος τοῦ κερατίου, ἐξέλκωσις δηλαδὴ τοῦ ὀφθαλμοῦ.

<sup>5)</sup> Τὰ ἐντὸς ἀγκυλῶν ἀνήκουν εἰς ἐμέ, τὰ δὲ ἐντὸς παρενθέσεων εἰς τὸ χειρόγραφον.

<sup>6)</sup> Ἡ φράσις ἀπὸ τὸ σπειρὶ τὸ ρίμμα συνδέεται καὶ μὲ τὸ πρὸ αὐτῆς ρῆμα ἱατρεύσατε καὶ μὲ τὸ μετ' αὐτὴν ἔχει.

<sup>7)</sup> Πρόκειται περὶ τῆς Παναγίας, ἣτις ρητῶς ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐπόμενον ἐξορκισμόν (ἀφ. 2).



ἐρώτησεν νὰ τῆς εἰποῦμε.— Πᾶ' νὰ κόψωμε ἑλίᾳ, μυρτιά καὶ δάφνη, νὰ κάνωμεν τράπεζαν τῆς Θεοτόκου Παρθένου Μαρίας. Καὶ λέγει: — Μὴν πᾶτε νὰ κόψετε ἑλίᾳ, μυρτιά καὶ δάφνη νὰ κάμετε τράπεζαν τῆς Θεοτόκου Παρθένου Μαρίας, μὸν σῦρτε εἰς τὸν (τάδε), ὅπου ἔχει τὸ σπειρὶ τὸ ρίμμα, ὅπου τὸν ἐπονεῖ τὸ μάτι καὶ ἔχει ἀντίρα καὶ βάρος εἰς τὸ κεφάλι του, καὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ σταθῆ ὅυτε μέρα ὅυτε νύκτα ὅυτε κάρτο ἀπὸ τὴν ὄραν, ὅτι εἶναι βαπτισμένος, μυρωμένος, τοῦ Θεοῦ παραδομένος, καὶ ἐπάρετε βᾶϊον, κλαδί ἐλαιᾶς καὶ φύλλο ἀπὸ δάφνη, μαχαίρι μαυρομάνικο καὶ σκορπίδι ἀπὸ παλ(ι)όπυργο, καὶ πᾶρτε τὸ ἀνάταλμα τοῦ ἡλίου καὶ ξορκίσετέ το καὶ κη- φ. 4<sup>r</sup>  
 ρύξετε το νὰ πηγαῖν εἰς τὰ ἄγρια βοννά, στὰ ἄγρια κλαδία. Ἐκεῖ πετεινὸς δὲ λαλεῖ, κόπιτα δὲν καρκαλεῖ, ἐκεῖ νὰ πηγαῖν νὰ καταστήσῃ, νὰ κατασταθῆ. Ἀγέρας τό ἄφερε, ἀγέρας νὰ τὸ πάρῃ. Ὁ Χριστὸς τὸ ἐξόρκισε κὶ μὲ τὸ μαυρομάνικο μαχαίρι τό ἄκορε. Καὶ κάθε φορὰ ὅπου ἀρχινᾷς ξόρκισέ το ἐκ τρίτου<sup>1)</sup> — — —.

## 2. Ἔτερο ξόρκι τοῦ ρίμματος.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Ὅπου ἦτον ἐννεὰ ἀδελφοὶ καλοὶ καὶ ἐπῆραν τὰ βορδώνια<sup>1)</sup> τους, τὰ βουρδουτζικουρά<sup>2)</sup> τους εἰς τὸ αἷμα βοτησμένα<sup>3)</sup> καὶ εἰς τὸν ἥλιο τροχημένα καὶ ἐπῆραν εἰς ὄρη, σὲ βοννά, διὰ νὰ κόψο(υ)ν σήμαντρα, |σημαντηρόξυλα, τῆς Παναΐας Θεοτόκου τὴν φ. 4<sup>v</sup>  
 ἄγιαν τράπεζαν. Οἱ δὲ καλὰ τὰ ἔκοψαν, οἱ δὲ καλὰ τὰ ἐπιλέκησαν πρώτη τζικουριά, ὅπου ἐβάρησε εἰς τὸ λεπτό<sup>4)</sup> κυπαρίσσι, καὶ ἀπιτάθη<sup>5)</sup> ἓνα μικρὸ φιλικούδι<sup>6)</sup> καὶ ἐβάρησεν τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδε) εἰς τὸ μάτι

καὶ φωνάζει  
 καὶ βρικόζει<sup>8)</sup>  
 καὶ τὴν θάλασσαν ταράζει  
 καὶ τὰ δέντρα ξερριζώνει,  
 τὰ βοννά ξεθμελιώνει,  
 καὶ τὸν κουρνιακτὸ ρεπίζει<sup>9)</sup>.

Ἐκεῖ ἐδιάβαινε ἡ Παναγία ἡ Δέσποινα μὲ τοὺς ἁγίους ἀγγέλου(ς) καὶ ἀρχαγ-

<sup>1)</sup> Πρβλ. ἀναλόγους ἐξορκισμούς, λεγομένους εἰς τὴν περίπτωσιν πού θὰ πεταχτῆ ξύλο ἢ πέτρα ἢ χῶμα στὸ μάτι, ἐν Λαογραφίᾳ Δ' 37 (ἐξ Αἰτωλίας), Ε' 611 (ἐκ Τευθρώνης), Η' 558 (ἐκ Κρήτης), Θ' 243 (ἐκ Κρήτης), Ι' 116-117, 133-134 (ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας).

<sup>2)</sup> βορδώνιον, βορδώνι καὶ βουρδώνιον = ἡμίονος. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικόν, Δ' (1953), ἐν λ. βορδώνι. <sup>3)</sup> βουρδουτζικουρα = μεγάλα τσεκούρια. <sup>4)</sup> βοτησμένα = βουτηγμένα. <sup>5)</sup> Τὸ χειρόγραφον λέγει λέφτιο. <sup>6)</sup> ἀπιτάθη = ἐπετάχθη. <sup>7)</sup> φιλικούδι = πελεκούδι, σχίζα. <sup>8)</sup> βρικόζει = κλαίω, θρηγῶ βλ. Ἱστορικὸν Λεξικόν Δ'. ἐν λέξει. <sup>9)</sup> ρεπίζω = διαλύω.

γέλους, με τοὺς δώδικο ἀποστόλους, με τὸν Πέτρον, με τὸν Παῦλον, με τοὺς ἁγίους Ἀναργύρους, καὶ τὴν ἑσταμάτησαν καὶ λέγουν: — Τί ἔχει ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ

καὶ φωνάζει  
καὶ βροιάζει  
φ. 5r καὶ τὴν θάλασσαν | ταράζει  
καὶ τὰ δέντρα ξερριζώνει;

— Φέρετε μου μαχαίρι μαυρομάνικο, σκορπίδι ἀπὸ παλ<ι>όπυργο καὶ βία ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, νὰ κόψω, νὰ ρίξω, νὰ σκορπίσω τὸ ρίμμα, τὸ ριμματικό, τὸ σκοικὸ - τὸ ἄσπρο, τὸ μαῦρο καὶ τὸ κόκκινο — νὰ πάη εἰς τὰ ἄγρια βουνὰ καὶ στὰ ἄγρια κλαδία. (Ἔο τάδης) εἶναι βαπτισμένος, τοῦ Θεοῦ παραδομένος, κάθε τρίχα μετρημένος Πατήρ Υ<ι>ὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τῆς ἁγίας Τριάδος. Καὶ ὡς καθὼς σκορπίζει καὶ ριπίζει ὁ ἥλιος τὴν δροσὰ καὶ ἄνεμος τὴν ἀντάρα<sup>1)</sup>, νὰ πάη στῆς Μάνης τὰ βουνὰ, στῆς Μπα<ρμ>παργ<ι>ᾶς τὰ μέρη· ἐκεῖ νὰ φάη, ἐκεῖ νὰ πηῖ, ἐκεῖ νὰ κατανήσῃ· φ. 5v ἀγέρας τὸ ἦφερε, ἀγέρας νὰ τὸ πάρη, καὶ ἅγιοι Ἀναργυροὶ γ<ι>α|τρεύσατε τὸν δοῦλον σας (τάδε). Καὶ λέγε το τρεῖς φο<ρ>ές· κάθ<ε> φορὰ ὅπου ἀρχινᾶς τ̄ Τέλος<sup>2)</sup>.

<sup>1)</sup> Αἱ τοιαῦτα παρομοιώσεις εἶναι συχνόταται εἰς τὰς ἐπιδάς· ὅσον παρ' Ἀλεξ. Τραλιανῶ (τ. Β' σ. 585 Ruschmann): «ὡς οἱ ἄλλες οὗτοι οὐκ αὔξονται, μηδὲ τὸ πάθος τοῦδε, ἢ τῆς δε». Βλ. Λαογραφίαν Α' (1909) σ. 366.

<sup>2)</sup> Εἰς τὸν ἔξορκισμὸν αὐτόν, ὡς καὶ εἰς τὸν προηγούμενον (ἀριθ. 1), τὸν πυρῆνα ἀποτελεῖ οὐχ ὁ ἔξορκισμὸς καὶ ἡ ἐπιτίμησις πρὸς τὸ κακόν, ἀλλὰ διήγησις δυναμένη νὰ σχετισθῇ πρὸς τὴν περίστασιν (πρβλ. *Wuttke, Volksaberglaube der Gegenwart*, ἔκδ. 3, Berlin 1900 σ. 167). Εἰς ἐκάστην τῶν ὡς ἄνω ἐπιτιμῶν (ἀριθ. 1 καὶ 2) διακρίνονται δύο τμήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἔν, τὸ πρῶτον, ἀποτελεῖ τὸ ἱστορικὸν οὕτως εἰπεῖν τῆς νόσου ἢ τοῦ κακοῦ ἐν γένει, διὰ τὸ ὅποιον ἡ ἐπιτιμῆ, τὸ δὲ ἕτερον τὸν τρόπον τῆς θεραπείας αὐτοῦ. Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ὑπὸ τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς σήμερον, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ διήγησις, δι' ἧς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλληγορικῶς δηλοῦται τὸ ἐπαχθόμενον κακόν. Τὸ δεύτερον τώρα μέρος, πὺ ἀναφέρεται εἰς τὸν τρόπον τῆς θεραπείας, ὑπαγορεύεται, ὡς συνήθως, ὑπὸ τῆς Παναγίας, πὺ ὑποτίθεται, ὅτι συναντᾷ τὸν πάσχοντα καὶ πληροφορεῖται παρ' αὐτοῦ τὰ τοῦ πάθους. Εἰς ἄλλους ἔξορκισμοὺς φαίνεται, ὅτι ἡ μεσολάβησις τῆς Παναγίας ἐλλείπει, πρέπει ὅμως νὰ ἐξετασθῇ μήπως ἡ παράλειψις αὕτη εἶναι ὑστερογενής. (Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Κυπριακαὶ ἐπιτιμῆ, Λαογραφία ΣΤ' (1917-1918) σ. 603-5). Σημειωτέον ἐπίσης, ὅτι τὸ ἅγιον πρόσωπον, πὺ διδάσκει τὴν ἐπιτιμῆν, εἶναι πλὴν τῆς Παναγίας καὶ ὁ Χριστός, ὡς εἰς τὸ κατωτέρω ὑπ' ἀρ. 18 ἔσορκι διὰ τὸ γαρμποῦνι (=ἄνθρακα), ἢ ἄλλο ἱερὸν πρόσωπον. Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν εἰς ἐπιτιμῆν τοῦ καρκίνου περιεχομένην εἰς Βαρβερίνον κώδικα (ἐλλην. III 3) γραφέντα τῷ 1497, ἐξ οὗ μετ' ἄλλων ἐδημοσίευσεν αὐτὴν ὁ Fritz Pradel, καθὼς καὶ εἰς ἐπιτιμῆν ἀπαντῶσαν εἰς τὸν 408 ἐλληνικὸν κώδικα τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης καὶ ἀλλαχοῦ. (Βλ. Λαογραφίαν Α' σ. 366-8).

## 3. Ζόρκι τοῦ φιδίου.

· Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἄμην. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Ἀφέντης ὁ Χριστὸς ἔκαμεν τράπεζαν. Ὅλα τὰ φίδια τὰ ἐκάλεσεν διὰ τὰ φᾶν καὶ τὰ πιῶν καὶ τὰ ξικοφαντήσουν<sup>1)</sup>. Καὶ ἓνα φίδι, κακόφιδο, πικρό, φαρμακωμένο, δὲν ἤθελε τὰ φάη μήτι τὰ πιῆ μήτε τὰ ξικοφαντήση καὶ αὐθέντης ὁ Χριστὸς τὸ ἐρώτησεν καὶ τοῦ λέγει:—Μωρέ, φίδι, κακόφιδο, πικρό, φαρμακωμένο, ὅλα τὰ φίδια τρώγουν φ. 6<sup>α</sup> καὶ πίνουν καὶ ξικοφαντοῦν καὶ τοῦ διαίτ δὲν τρῶς καὶ δὲν πίνεις καὶ δὲν ξικοφαντεῖς;—Ἀφέντη μου Χριστέ, ἐπειδὴ κὶ μὴ ρώτησες, τὰ σοῦ τὸ ἠμολογήσω. Χήρας υἱὸς ἐδιάφηκε<sup>2)</sup>. Ζερβιά μεργ(ι)ὰ μὲ πάτησεν ἓνα κουλούκι μοῦ ἔβγαλεν δεξὰ μεργ(ι)ὰ τὸν ἔφαγα.—Μωρέ, φίδι, κακόφιδο, πικρό, φαρμακωμένο, δὲν μοῦ λέγεις τὸ γαιτρικό του;—Αὐθέντη μου Χριστέ, ἐπειδὴ καὶ μὲ ρώτησες τὰ σοῦ τὸ ἠμολογήσω: ἄσπροι τζοχές, καθάρια πίυρα καὶ τὸ περισοκλάδι<sup>3)</sup>. ὄθε πονεῖ, ὡς βάλη. Ἄμην. Κ(ύριε) Ἰ(ησοῦ) Χ(ριστέ) ν(ίκα) (ἐκ γ(αίτην)).

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ νίκα<sup>4)</sup>. |

4. Τῆς στρίγκλας ξόρκι<sup>5)</sup>.φ. 6<sup>β</sup>

· Ἐπὶ τῆσιν<sup>6)</sup> Χάντηαν παρητήμου<sup>6)</sup> πόλεως Ρώμης ὁ ἅγιος Σινέσιος ἅγιος καὶ 

ΙΣ	ΧΥ
ΝΙ	ΚΑ

 Σηνίδωρος<sup>7)</sup> στραιωῖται ὑπῆρχον στραιωθέντες οὖν δι(έ)τριβον ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Ἀραβίας ἦν ἀδελφὴ αὐτῶ(ν) καλουμένη Μελετινὴ ἐποίησε δὲ αὐτῆς τινὰ ἐξηγαστόν(·). Μαθοῦσα ἡ μαρὰ στρίγλα ἐπιγιγε ἄρσεν καὶ θῆλυ, τὰ α 

ΙΣ	ΧΥ
ΝΙ	ΚΑ

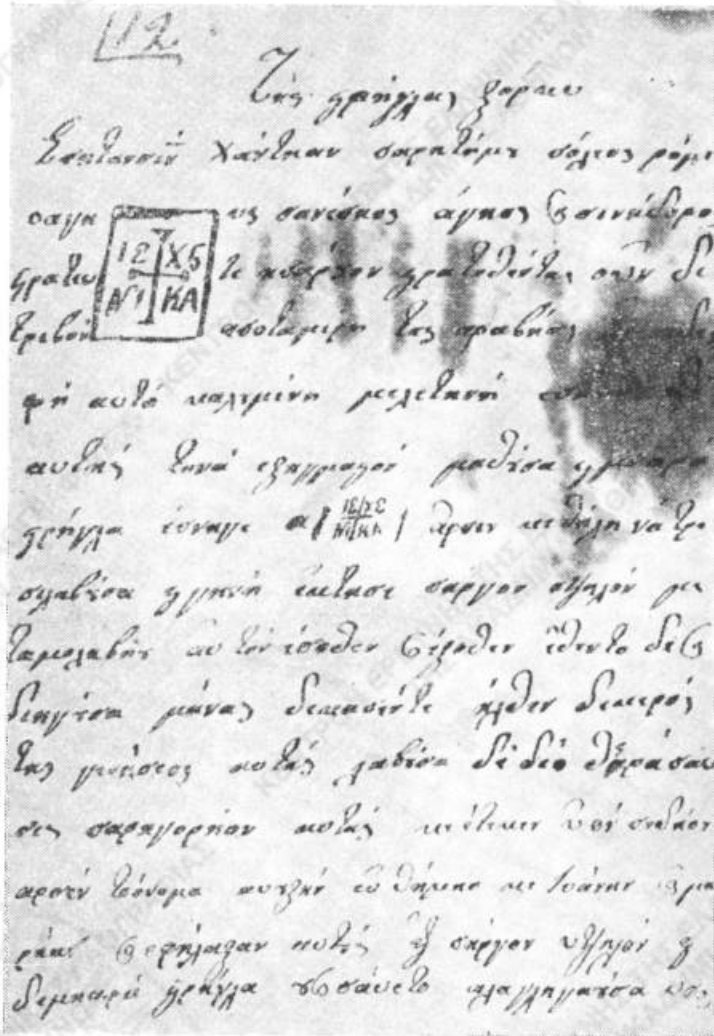
 τρισυλλαβοῦσα. Ἡ γυνὴ ἔκτισε πύργον ὑψηλὸν μετὰ μολυβίου αὐ τὸν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ἔθεντο δὲ καὶ διαγοῦσα μῆνας δεκαπέντε ἤλθεν δὲ καιρὸς τῆς γεννήσεως αὐτῆς. Λαβοῦσα δὲ δύο θερά-

<sup>1)</sup> ξικοφαντῶ = ξεφαντώνω. <sup>2)</sup> ἐδιάφηκε) ἐδιάβηκε = ἐπέρασε. <sup>3)</sup> Τὸ ἀλλαχοῦ περιποκλάδι, περιδοκλάδι = χόρτον μὲ φαρμακευτικὰς ιδιότητες. <sup>4)</sup> Πρβλ. Λαογραφίας Β' 465 (ἐκ Φθιώτιδος), Γ' 664 - 5 (ἐκ Καστρῶν Κυνουρίας), Δ' 52 (ἐκ Σηροχωρίου), 523 (ἐκ Τευθρώνης Γυνθείου), Γ' 124 (ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας). Βλ. καὶ ἱατροσόφιον «εἰς δάγκμα ὄφeos» ἐν Ἀγαπίου Μοναχοῦ, Γεωπονικόν, Βενετία 1884, σ. 115.

<sup>5)</sup> Ὁ ἐξορκισμὸς οὗτος τῆς στρίγκλας διασφύζει βυζαντινὴν παραδόσιν περὶ τῆς Γιλιοῦς. Βλ. Μιχ. Ψελλὸν παρὰ Κ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλιοθ. τ. Ε', Ἐν Βενετίᾳ 1876, σ. 573 · 5.

<sup>6)</sup> Τὰς τρεῖς λέξεις τῆσιν<sup>6)</sup> Χάντηαν παρητήμου ἀφήκα ὡς ἔχουσιν ἐν τῷ χ/φω. Ὁ ἐξορκισμὸς τοῦ Ψελλοῦ, Ἀποστροφὴ τῆς μαρᾶς... ἄρχεται: Ἐπὶ τῆς βασιλείας Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως ἦν τις γυνὴ ὀνόματι Μελετινὴ. Κ. Σάθα, ἔ.ἀ. σ. 573. <sup>7)</sup> Τὰ ὀνόματα ταῦτα προφανῶς παραδίδουν τὰ ἅγιος Σισίνιος, Σίνης καὶ Σηνόδορος. Βλ. Κ. Σάθα ἔ.ἀ. σ. 574.

παινις<sup>1)</sup>, παρηγορίαν αὐτῆς, καὶ ἔτεκεν υἱὸν παιδίον ἄρσεν, τὸ ὄνομα Ἐβουζῆν<sup>2)</sup>,  
 Εὐθύμιον <ν> καὶ Ἰωάννην καὶ Μαρίαν, καὶ ἐφύλαξαν αὐτοὺς εἰς πύργον ὑψηλόν,  
 φ. 7<sup>ν</sup> ἢ δὲ μαρὰ στρίγλα οὐκ <ἐ>παύετο ἀλαλγυκοῦσα<.> ὅπως | πνίξη τῆς γῆς τὰ



φ. 6<sup>ν</sup> τοῦ χειρογράφου

ὄμηρα <.> Δίων <.> Ροναβούτζην. Ἡ δὲ δούλη τοῦ Θεοῦ Μελετινὴ ἐκτείνας τὰς χεῖ-  
 ρας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ μετὰ δακρύων καὶ στεναγμῶν ἔλεγον: Κ<ύ>ριε Ἰησοῦ Χρι-

<sup>1)</sup> «καὶ λαβὼν ἰσ<sup>θ</sup> θεραπευίδας» λέγει ὁ Ψελλός. Κ. Σάθα, ἔ.ἀ. σ. 573. <sup>2)</sup> Εἰς ἄλλον ἐξορ-  
 κισμὸν τῆς Γαλλοῦς, προερχόμενον ἐκ χ/φου Ναξιακοῦ, τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ εἶναι Ἀγούζης.  
 Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἀπεραθίτικα λαογραφικὰ σύμμεικτα, Ἀθήναι 1940, σ. 66.

σιτέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ἐξαπόστειλον τὸν ἅγιον Σινέσιον καὶ ἅγιον Σηνίδωρον, τοὺς ἀδελφούς μου, ὅπως<sup>1)</sup> ρύσετε τοὺς παῖδας τούτους Εὐθύμιον, Ἰωάννην καὶ Μαρίαν ἐκ τῆς ἀκαθάρτου στρίγλας. Καὶ ἄκουσαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ τὴν δέησιν αὐτῆς καὶ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Εὐθυμίου, Ἰωάννου καὶ Μαρίαν καὶ στεναγμῶν αὐτῶν ἐκ τῆς καρδίας καὶ δάκρυα αὐτῶν καὶ ἤλθεν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τοῖς αὐτοῖς λέγουσα: Σινέε καὶ Σηνίδωρε ἀπήλθετε εἰς τὸ κατοικητήριον τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ (Ἀνδρέου, Θεοδώρας, εἰς Εὐθύμιον, Ἰωάννην, Μαρίας) (καὶ Στεργίου, Χάιδως, Παναγιώτου, Ἰωάννου)<sup>2)</sup> Μελητινῆς ἀδελφῆν σας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἐκ τῆς ἀκαθάρτου στρίγλας. Εἰσακούσαντες οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἐπορεύοντο καὶ φωνήσαντες ἐκεῖ τὰ μεσάνυκτα ἐξυπνοῦν(ν) πρὸς αὐτὴν ὄνειρον ἡμῖν ἀδελφῆ Μελετινῆ. Ὁ δὲ λέγει πρὸς αὐτοὺς τίνες ἐστὲ ὑμεῖς· εἶπον εἴμεστε ὁ Σινέσιος καὶ Σηνίδωρος, οἱ ἀδελφοί σου, ἀπεσταλμένοι παρὰ Θεοῦ διὰ νὰ κνηγήσωμεν τὴν ἀκάθαρτην καὶ μαρὰ στρίγλα γενόμενη κολιθία(;>) εἰς αὐτοὺς ἐθιτόμι ἐθιτόμι(;>) παντονόν(;>) καὶ ραμίον(;>) τὸν Ἀβουζῆν. Ἡ δὲ δούλη τοῦ Θεοῦ Μελετινῆ προσεδέξατο αὐτοὺς ἀδελφούς αὐτῆς καὶ ἐλθοῦσα εἰς τὴν κλιονήν<sup>3)</sup> αὐτῆς καὶ εὔρε τὸν παῖδα αὐτῆς νεκρόν. Καὶ ἤρξαντο θρηνεῖ(ν) καὶ ὀλωδύρετο καὶ λέγειν πρὸς ἀδελφούς αὐτῆς. —ὦ Σινέσιε καὶ Σηνίδωρε<sup>4)</sup>, τί μὲ ποιήσατε; Τότε ἤρξα(ν)το οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ καὶ διώκουν τὴν ἀκάθαρτον καὶ μαρὰν στρίγλα ἐπὶ τὸ ὄρη τοῦ Διβάνου<sup>5)</sup> καὶ οὐκ ἐδύνοντο φθάσαι αὐτὴν καὶ πάλιν ἐδίωκον αὐτὴν καὶ τοῦ Θεοῦ προστάξει<sup>6)</sup> φθάσαντες ἐπίασαν αὐτὴν καὶ μετὰ σιδηροῦ ράβδου ἐβασάνιζον αὐτὴν καὶ ἔκτυπον αὐτὴν καὶ λέγουσιν αὐτὴν τὴν αἰτίαν αὐτῆς. Ἡ δὲ ἐνεύσαντο καὶ οὐκ εἶπε πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐκατηράσαντο αὐτὴν νὰ ἀνθικαρπῆ καὶ πάλιν ἐρώτησάν την καὶ ἔκτυπον αὐτὴν καὶ ἐρώτων αὐτὴν: —Εἰπέ μας πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Τότε ἡ μαρὰ στρίγλα λέγει αὐτούς: —Δοῦλοι τοῦ Θεοῦ, μὴ μὲ βασανίζετε καὶ μὴ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου καὶ φιλανθρωποῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ τῶρα τηρήτός(;>)με ἐν τῇ Ναζαρετ μῆνας πέντε καὶ πῆτε ἄνθρωπος· εἶπεν ἄν-

<sup>1)</sup> Τὸ ὅπως ἐπαναλαμβάνεται δις ἐν τῷ χ'φφ.

<sup>2)</sup> Ἐνταῦθα ὁ γράφας τὸ χ'φφον Παναγιώτης Ρούβαλης ἔθεσεν ἐντὸς παρενθέσεως διάφορα οἰκογενειακά του ὀνόματα.

<sup>3)</sup> Προφανῶς κλιονή. <sup>4)</sup> Ἐν τῷ ἐξορκισμῷ τοῦ Ψελλοῦ λέγεται: «Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν ὁ ἅγιος Σισίνιος, Σίνης καὶ Σηνίδωρος κατήλθον τοῦ ἐπισκέψασθαι τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν... Ἐπὶ πολὺ δὲ αὐτῶν ἱσταμένων καὶ τῶν ἔκτων χαλινοκτυπούντων, κατήλθε τοῦ ἀνοῖξαι αὐτῶν. Ἡ δὲ μαρὰ Γυλλοῦ συνεισηθήε οὖν τοῖς ἔκτοις ὥσπερ μυῖα· καὶ περὶ μίσης τῆς νυκτὸς ἀπέκτεινε τὸ παιδίον. Ἡ δὲ Μελετινῆ ὠλόλυξεν πικρῶς λέγουσα, ὦ Σισίνιε, Σίνη καὶ συνοδία, ...». Κ. Σάθα, ἔ.ά. σ. 574. <sup>5)</sup> Τὸ χ'φφον: Δεβάνου. <sup>6)</sup> Τὸ χ'φφον: προστάξεις.

θρωπος να γράφη τα εβδομήντα δύο ονόματά μου<sup>1)</sup> και έχη αυτά εις τον οικον φ. 8<sup>ν</sup> του ου μη εισέλθω εις τον οικον των δούλων του Θεου (εδω γράφει | τα ονόματα του σπιτιου οσα θέλει) (Στεργίου, Χάιδως, Παναγιώτη) ουτε να βλάψω απ' αυτους ουτε μικρον ουτε μεγαλον, αλλα φεύγομαι απο αυτους μίλλια δέκα πέντε. Τότε εδλογησεν αυτην να εισον προς αυτην εδλογημένη, να εισιν και εις τους αιωνας, εκ του κάρπου της κοιλιας) σον χρήσονται πασαι αι γενεαι των ανθρωπων και εις φωταγώγιον ειπον ημιν και τα ονόματά σου. Και ηρήξαντο λέγειν ουτως / το μέν: ☩ | α το ονομά μου καλουμένη μεληγούν: το |β|βηξούν, το |γ|πεζαρης, το |δ|μάρξα, το |ε|καλησόνα, το |ς|λευδοῦ, το |ζ|πέτα, το |η|πιερουμένη, το |θ|λόλη, το |ι|αρηπαγού, το |ια|μαρμαρω<sup>2)</sup>, το |ιβ|σργίλα, το |ιγ|παιδοπνίκτρα<sup>3)</sup>, το |ιδ|νυκτοπατοῦσα, το |ιε|μώρα<sup>4)</sup>, το |ιστ|ησκιον της νυκτός, το |ιζ|λαγονητήπα, το |ιη|πιερωτόν, το φ. 9<sup>ν</sup> |ιθ|κλωσσαρία, το |κ|ζούδιον, το |κα|φανταζούτω, το |κβ|βηματήτω, το |κγ|λουφούντω, το |κδ|αχνη μόλην, το |κε|φέρτρια, το |κστ|ζερβατού, το |κζ|εβαραχήα, το |κη|επικατάρατη, ||κθ|η διγητού, ||λ|θάνατος παιδιων, ||λα||μητέρων οδυρμός, ||λβ||ατικνούσα, ||λγ||απνούσα (εγούστρια), ||λδ||εγήσηα, ||λε||μόρφου, ||λοστ||μελάνη, ||λζ||εμοφού, ||λη||αιῶνα, ||λθ||σκορπίδου, ||μ|μοιραδού, ||μα||μοῖρα, ||μβ||απιστη, ||μγ||αγύριστη, ||μδ||ήμερα, ||με||νύκτα, ||μστ||ῶρα, ||μζ||στιγμη της ὥρας, ||μη||χρόνου, ||μθ||μηγιούσα, ||ν|εβδομάδα, ||ν|κυριακή, ||να||δεύτερα, ||νβ||τρίτη, ||νγ||τετραδή, ||νδ||πέφη, ||νε||παρασκευή, ||νστ||σαββάτο, ||νζ||δώδικα μηνων, ||νθ||μαρτιανή, ||ξ|απριλιανή, ||ξα||μαϊανή, ||ξβ||ιονιανή, ||ξγ||ιουλιανή, φ. 9<sup>ν</sup> ||ξδ||αυγουστιανή, ||ξε||σεπτεμβριανή, ||ξστ||οκτωμβριανή, ||ξζ||νοεμβριανή, ||ξη||δεκεμβριανή, ||ξθ||γενουαρινή, ||ο|φλεβουριανή, ||οβ||απληλόδησα<sup>5)</sup> [... στε]. \* Ενε-

<sup>1)</sup> Εις τον έξορκισμόν του Ψελλου αναφέρονται δώδεκα και ημισον ονόματα: «Το μέν πρωτον ... Γυλλου, το δευτερον Αμορφους, το τρίτον Αβυζου, το τέταρτον Καρχους, το πέμπτον Βριανή, το έκτον Βαρδελλοῦς, κτλ.». Κ. Σάθα, ἔ.ά. σ. 575. Πρβλ. Εύχη της Γυλοῦς (sic) αὐτόθι σ. 576. Παραλλαγήν των ονομάτων αὐτῆς, δώδεκα τον ἀριθμόν, βλ. ἐν *É. Legrand*, Bibliothèque grecque vulgaire, τ. II, Paris 1881, σ. XVIII. 12<sup>1/2</sup>, ονόματα της Γυλλοῦς ἀναφέρει καὶ ὁ *Leo Allatius* κατὰ Σάθαν, ἔ.ά. σ. 575. σημ. 1. Πρβλ. καὶ Γ. Κ. Σπυριδάκη, Ἐξορκισμοὶ καὶ μαγικοὶ καταδέσμοι ἐκ Κρητικῶν χειρογράφων, Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τρίτον καὶ τέταρτον ἔτος 1941 - 1942. Ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 62. Εἰς Ναξιακὸν δὲ χ/φον περὶ τῆς Γυλλοῦς παραδίδονται 20 ονόματα αὐτῆς. *Δ. Β. Οικονομίδου*, ἔ.ά. σ. 69 - 70. Εἰς τὸ παρὸν ἐκ Κονίτισης χ/φον διὰ πρώτην φορὰν συναντῶ 72 ονόματα τῆς Γελλοῦς. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῇ μαγειρίᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις δοξασίαις τοῦ λαοῦ χρήσεως τοῦ ἀριθμοῦ 72 βλ. τὴν μελέτην τοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη, Ὁ ἀριθμὸς ἐβδομηκοντα δύο, Ἀφιέρωμα εἰς Κ. Ἄμαντον, Ἀθήναι 1940, σ. 409 - 418.

<sup>2)</sup> μαρμαρωῦ παρὰ τῷ Ἀλλαίφ. Κ. Σάθα, ἔ.ά. σ. 575, σημ. 1.

<sup>3)</sup> παιδοπνίκτρια, αὐτόθι, σ. 575. <sup>4)</sup> μωρα, αὐτόθι, σελ. 575 <sup>5)</sup> Αἱ διπλαῖ κάθετοι,

κατὰ τὸν Φ. Ρούβαλην, δὲν εἶναι ἄνευ σημασίας διὰ τὴν τελεσφόρησιν τοῦ ἐξορκισμοῦ.

δύσαστε ὁ Θεὸς ἀσημένας <ι>· εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς 

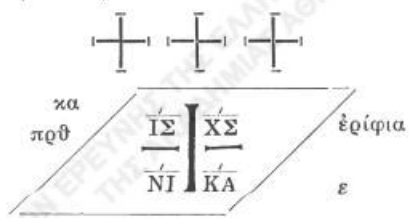
ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὑπερευλογημένης ἐ<ν>δόξου δεσποίνης καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, προστασίας τῶν τιμίων ἐπουρανίων δυνάμεων ἀσωμάτων, τοῦ τιμίον ἐνδόξου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάν<ν>ου καὶ τοῦ ἐν ἁγίοις Νικολάου, Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου, Δημητρίου τοῦ ἀθλοφόρου καὶ τῶν μεγίστων Ταξιαρχῶν Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ καὶ πάντων τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων ἀσωμάτων καὶ πάντων τῶν ἁγίων ταῖς δεήσεσι δέσον, χαλίνωσον πᾶσαν στρίγλα καὶ χαμορδοῦ καὶ χαμορδομένη καὶ ἀπὸ παντὸς κακοῦ φυλακτήριον τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Στεργίου, Χ<αί>-δ<ως>, Ἰω<άννου>, Π<α>ναγιώτου καὶ τὸν καρπὸν αὐτῶν δώσουσι ἐν | καιρῷ αὐ- τοῖ καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ οὐκ ἀπορήσονται καὶ πάντα ὅσα ποιεῖ κατανοδοθήσεται ἕνας μὲ τὸν νεκρὸν καὶ ἐπιθάφη ὁ Χριστὸς καὶ Κύριον: γοοπαφ: τ: ρα νύκτα: μὲ Χ κι θερ πλοδο αο ἀσεμέτηραν Βάστην π' ο βλ βε φζ' ρ ρ οὔπο ειατας ἡμέρας πὸν τρέφουν φελητάς 

ο	3
---	---

 κρίσι κιοδοῦ αθ<sup>ε</sup> πνεῦμα καλὴν κυρίον ἐξ οὐρανοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φωτίσετε ἡμῶν πίσιν πάντας τοὺς πιστεύοντας· πρὸς αὐτὸν πίστι πρὸς ἐρ- χομένους ὁ ἐξ αὐτῶν ρρρρ σσσε ε με: ς: μ: ν̄: φ: Β: ο

φ. 10<sup>ε</sup>



ἀμεν φίλε μη σέλθε χελὴν ἡμῶν ἐκ χθὸς ρῦσε πόνος ἐγεν μεν ὁλος πέρου πευφύγω ἢ πύλη ἀπὸ τὴν κλίνην φεῦγε ἀπὸ τὰ σθήτη τοῦ δούλου τοῦ θει: πν̄<sup>α</sup>, ταῦ<sup>α</sup> τοῦ σπῆ<sup>α</sup> γρφ̄

Τέλος τῆς αὐτή<ι>.<sup>1)</sup> |

5. Εὐόκι τοῦ μπουκουλέτου<sup>2)</sup>.

φ. 10<sup>ν</sup>

Ἐβο<ν>λήθηκα νὰ σπειρω τὸ δίβωλο ρεβίθι, τὸ τρίβωλο, ἔκοφα ἀφὸξινλη<sup>3)</sup>,

<sup>1)</sup> Αἱ περὶ τῆς Γελλοῦς δοξασαίαι διὰ τῶν βυζαντινῶν διεσώθησαν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος μέχρις ἡμῶν. Ἡ μᾶλλον δ' ἐπικρατοῦσα σήμερον περὶ τῆς Γελλοῦς λαϊκὴ πίστις εἶναι ἢ περὶ θανατώσεως ὑπ' αὐτῆς τῶν βρεφῶν δι' ἀποπνιγμοῦ ἢ δι' ἄλλων μέσων. Ἡ αὐτὴ δοξασαία ἀπαντᾷ καὶ ἐν Ρουμανίᾳ, ἐνθα εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένη ἢ λεγομένη «παράδοσις περὶ ἁγίου Σισινίου». *N. Cartoian, Cărțile populare*, τόμ. I, Bucur. 1929, σ. 145-153. Τελευταίως βλ. καὶ Ἄ. Κ. Μιχαλάκη εἰς τὰ Καστελλοριζικά Νέα, φ. 44, Ἀθῆναι 30-9-1953, σελ. 1. <sup>2)</sup> μπουκουλέτον = σκορπίος. <sup>3)</sup> ἀφὸξινλη = ἀφροξυλιά. ἐκ τοῦ οὐσ. ἀφρός καὶ ξύλο. Ὁ ἄνευ τοῦ ρ τύπος κατ' ἐπίδρασιν τοῦ συνωνύμου κουφοξυλιά. Ἱστορικὸν Λεξικόν, τόμ. Γ' (1942), ἐν λ. ἀφροξυλιά.

ξύνω ἀλέτρι καὶ καλαμένο ζυγὸ νὰ σπείρω τὸ δίβωλο, τὸ τρίβωλο ρεβίθι. Ἔπεσε στραβὴ θάλη<sup>1)</sup> κουρούνα νὰ τὸ σπειροδιαλέξῃ. Ἀσήκωσα πέτρα νὰ τὴ βαρέσω τὴν στραβὴ θάλῃ κουρούνα, ἔλαχε σκορπιὸς καὶ μὲ ἔφαγε εἰς τὸ χέρι

καὶ φωνάζω  
καὶ βρικόζω  
καὶ τὴν θάλασσαν ταράζω  
καὶ τὰ δέντρα ξερριζώνω  
καὶ τὴν θάλασσαν ταράζω,

σοῦρπα μέλι γάλα, ξέρινα τοῦ σκορπιῶν τὸ αἷμα καὶ νὰ πτύῃ † † †.<sup>2)</sup>

### 6. Σόρκι διὰ τὴν κεφαλαριὰ ὁποῦ πονεῖ τὸ κεφάλι.

Ἄφ' ὅτου ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη. Φεῦγε πόνε καὶ κεφαλαριὰ ἀπὸ τὴν κίφαλῃν τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (τάδε). Ὁ χρόνος ἐπεριτεμήθη. Φύγε κεφαλαριὰ ἀπὸ τὴν κίφαλῃν τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (τάδε). Ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσθη. — Φύγε πόνε ἀπὸ τὴν κίφαλῃν τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (τάδε). Ὡς καθὼς ἐκατάκαυσε ὁ Θεὸς τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα<sup>3)</sup>, ἔτσι πᾶσα ἀνάγκη καὶ πόινε ἀπὸ κεφαλαριὰ ἀπὸ τὴν κίφαλῃν τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (τάδε). Ἀμήν. † τρεῖς(ς) φο(ρές) ὁποῦ ἀρχ(ινῶς)<sup>4)</sup>.

### 7. Σόρκι ὁποῦ δὲν ἠμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ κατο(υ)ρήσῃ.

Παραπουδαβὸν <ι> νὰ εἶναι κοσαρὰ <ι> πουλία καὶ τὰ κίσαρα <ι> πο(υ)λία κάνουν κίσαρες <ι> φωλ(ι)ές· μὲ τις κίσαρες φωλ(ι)ές κάνουν τὰ αὐγὰ καὶ τὰ κίσαρα τ' αὐγὰ κάνουν κίσαροπουλία· δίχως χέρια, ποδάρια, δίχως σοβλι<sup>5)</sup> τὰ ἔψησα ἀνέθηκας <ι>. Δίχως χέρια τὰ πίασα, δίχως στία τὰ ἔψησα, δίχως στόμα τὰ ἔφαγα, δίχως δόντια τὰ ἐκουκκάλησα, δίχως λάρνγγα τὰ ἐδιάβασα, κἄν δὲ πιστεύης, χέσε καὶ κατοῦρησε<sup>6)</sup>.

<sup>1)</sup> *θολή*. Εἰς τὸν κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 33 ἐξορκισμὸν λέγεται *κουτσή, στραβὴ κουρούνα*.

<sup>2)</sup> Πρβλ. Ἰω. Σταφιδᾶ, Ἰατροσόφιον, παρ' *É. Legrand*, Bibliothèque grecque vulgaire, τ. II, Paris 1881, σ. 10. Ἐπίσης *Λαογραφίας Β'* 466-8 (ἐκ *Κεφαλληνίας*), Δ' 45 (ἐξ *Αἰδηνοῦ*), 48 (ἐκ *Ξηροχωρίου*), 58-9 (ἐκ *Κυθήρων*), 504 (ἐκ *Καστελλορίζου*), 530-1 (ἐκ *Πάφου*), Ε' 613 (ἐκ *Τευθρώνης Γυνθείου*), Γ' 132 (ἐξ *Ἀργυράδων Κερκύρας*), ΠΓ' 14, 268 (ἐκ *Κύπρου καὶ Ζακύνθου*).

<sup>3)</sup> Τὸ χ' φων: *Γόμορρα*. <sup>4)</sup> Πρβλ. «εἰς κεφαλαγιάν» Ἰωάννου Σταφιδᾶ, ἔ. ἀ. σ. 18-19. Πρὸς τοῦτοις «*Εἰς πόνον τῆς κεφαλῆς*» Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, Γεωπονικόν, ἔκδ. 6η, Βενετία 1884, σ. 107, καὶ *Λαογραφία*, τ. Δ' 534 (ἐκ *Πάφου*), Γ' 130 (ἐξ *Ἀργυράδων Κερκύρας*) καὶ ΠΓ' 23 (ἐκ *Κύπρου*). <sup>5)</sup> σουβλί. <sup>6)</sup> Πρβλ. Κεφαλληνιακὴν ἐπιδόξην ἐν *Λαογραφίας Β'* 192-3, ἐπιδόξην ἐξ *Αἰγίου* «ὅταν δὲν ἠμπορεῖ νὰ κατοῦρησῇ τὸ ζῶν» *Λαογρ. Γ'* 494. Ἐπίσης πρβλ. *Λαογραφ. Δ'* 40 (ἐξ *Αἰτωλίας*), 49 (ἐκ *Ξηροχωρίου*) καὶ 526 (ἐξ *Αἰδηνοῦ*).



8. *Σόρκι διὰ τὴ λάλα<sup>1)</sup> καὶ σκάθαρον<sup>2)</sup>.*

Χουνίανθς καὶ ἡ Κονίχα τρία παιδιὰ κακὰ ἔκαμαν τὴν λάλα καὶ τὸν σκάθαρον καὶ τὴν ἀκρίδα καὶ ὁ Κουνῆς ψυχομαχῆ καὶ ἡ Κονίχα, τουροτάκουνη < ; > μου, ἀποθνήσκεις. Τί νὰ τὰ κάμω τὰ παιδιὰ ; Καὶ τῆς λέγει : — Ἐπᾶρε δώδικα ἡμερε- φ. 11<sup>v</sup>  
τιῶν στάκτη, πότιξέ<sup>3)</sup> τα, στάκτωνέ τα καὶ ἀναποδοσύταξέ τα, ἓνα ἓνα ἀπαντάειν καὶ κανένα νὰ μὴν μείνη.

9. *Σόρκι διὰ τὸ αἶμα ἀπὸ τὴ μύτη.*

Εἰς τὸ βοννὸ τοῦ Ἐραρά<τ>  
εἶναι λίμνη ματωτῆ  
καὶ σταματωτῆ.  
Τρεῖς ἀγγέλοι τὴν κρατοῦν  
καὶ ἄλλοι τρεῖς παρακαλοῦν :  
— Στάσου λίμνη ματωτῆ.

Ὡς καθὼς ἐσταμάτησε ὁ Χριστὸς εἰς τὸν σταυρόν, ἔτσι νὰ σταματήσῃ καὶ τὸ αἶμα ἀπὸ τὴ μύτη τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (τάδε) † † †. Ἐσταμάτησε καὶ ἐξηράνθη, ὡς τὴν λίμνη τοῦ Βάρθα, νὰ ἦλθε ὡς Θεοῦ θαῦμα<sup>4)</sup>.

10. *Σόρκι διὰ τὴν λύσσα.*

Ἄριπού, ἀρεποτάνα, ὁ ἐπεράροτος < ; ><sup>5)</sup>. στάκτη νὰ κάνῃ τὰ πράγματα εἰς σὲ χαρτί, ὅπως εἶναι σημειωμένα καὶ νὰ τὸν ποτίξῃ μὲ κρασί καὶ νὰ τὸν ξορκῇ τὸν ἄν-

<sup>1)</sup> λάλα κατὰ τὰ δελτία τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ εἶναι εἶδος καταστρεπτικοῦ σκόληκος.

<sup>2)</sup> σκάθαρον, κοιν. σκαθάρι, εἶδος ἐντόμου βλαπτικοῦ, ὁ ὀπιουρογχιτής. Βλ. Λαογραφ. Γ', 115, σημ. 1. Κατὰ τὸ Κυπριακὸν Ἱατροσόφιον τοῦ Μητροφάνους, Λευκωσία 1924, σκάθαροι εἶναι τύλοι τῶν χειρῶν καὶ ἰδία τῶν δακτύλων, «τὰ μυρμήκια». Περί τοῦ σκανθάρου βλ. καὶ Λαογραφ. ΣΤ' 614 καὶ Η' 540. Περί τῆς θεραπείας τοῦ σκαθάρου βλ. Κυπριακὰ Χρονικά, Δ', 42. Κατὰ δὲ τὸ Ἑπειρωτ. γλωσσάριον τοῦ Ἀραβαντινοῦ (Ἐν Ἀθήν. 1909) σκάθαρος εἶναι νόσος τῆς ἀμπέλου, ἀνθραξ. <sup>3)</sup> Τὸ χ/φον λέγει πίτιξε.

<sup>4)</sup> Πρβλ. Ἰωάννου Σταφιδᾶ, Ἱατροσόφιον, ἔ.ἀ. σ. 13. Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ.ἀ. σ. 118-9. Λαογραφ. Δ' 48 (ἐκ Σηροχωρίου Εὐβοίας), 528 (ἐκ Πάφου), Θ' 241 (ἐκ Κρήτης), Γ' 130 (ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας).

<sup>5)</sup> Εἰς τὸ Ἱατροσόφιον Ἰωάννου Σταφιδᾶ, ἔ.ἀ. σ. 19-20, ἀναγινώσκωμεν διὰ τὴν λύσσαν : «Σάτορ, ἀρεπο, τένετ, ὄπερα, ρότας. Τὰς ἄνω πέντε λέξεις γράψε εἰς καθαρὸν χαρτὶ τρεῖς καί, ἀφ' οὗ περιτυλίξῃ τὸ χαρτάκι μὲ ψωμί, ἄς φάγῃ ὁ ἀσθενής... Αἱ λέξεις σημαίνουν τὰς πέντε πληγὰς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀραβικά». Πρβλ. Λαογραφ. Ε' 616 (ἐκ Βουρβοῦρων Κυνοῦρίας), ΣΤ' 99-100 (ἐκ Μακεδονίας). Περί δὲ τῆς καταγωγῆς τοῦ τύπου τῶν Sator, arepo, tenet, opera, rotas βλ. τὴν περισπούδαστον πραγματείαν τοῦ Harald Fuchs, Die Herkunft der Satorformel, ἐν Schweizerisches Archiv für Volkskunde, 47 Bd. Basel 1951, σ. 28-54.

θρωπο ἢ τὸ ζῶον. Τερατίζει < ; > καὶ τὸ [ἐξ]ορκοῦν † καὶ ὅπου ἐγὼ τὸ λόγο μου, ἢ Παναγία τὸ χέρι της. |

φ. 12<sup>ν</sup>

### 11. Σόρκι διὰ τὴ λούγκα<sup>1)</sup>.

Ἔλα, ἀφέντη μου Χριστέ, Κύριά μου Παναγία, ἅγιοι Ἀνάργυροι θαυματουργοί, πρῶτοι γ<ι>ατροὶ τοῦ κόσμου. Πρῶτα βάνει ὁ ἀνθέντης ὁ Χριστὸς τὸ χέρι του, δεύτερο τὸ δικό μου, τὸ λυκάζω<sup>2)</sup> μὲ τὴν μύξα τῆς κεφαλῆς μου νὰ μὴν τὸ λυκάση καὶ ὁ ἀέρας τοῦ ἴφρε καὶ ἀέρας νὰ τὸ πάρη· καὶ τὸ φνοσάει τρεῖς φορὲς. †.

### 12. Ἐρμηνεία διὰ σπάσιμον ἀρχιδίου<sup>3)</sup>.

Ἐπᾶρε ἀνθη ἀφοξυλίας, ἤγουν βοῦζα, κοπάνισέ τον ὡσὸν πλάθρι<sup>4)</sup> καὶ βράσε τα μὲ γάλα τῆς γίδας, ἕως ὅπου νὰ πήξη καὶ βάλ' τα εἰς τὸν τόπον ὅπου εἶναι [·] σφίνα < ; >. Εἶναι κι ἄλλο. Ἐπᾶρε γνέμα λιναρίσο καὶ βράσ' το καὶ βάλ' το ἐπάνω ξυστό. Εἶναι καὶ ἄλλα. Κοπάνισον καμπόσους μπόμπουλους τῆς γῆς μὲ τὰ κόκκαλα τους καὶ βάλ' τα ἐπάνω ἕως ἡμέρας δέκα τρεῖς καὶ ἡ Παναγία τὰ γιάνει †. |

φ. 12<sup>ν</sup>

### 13. Ἐρμηνεία διὰ τὰ χελώνια<sup>5)</sup>.

Ἐπᾶρε λάσπη ἀλατίου, ὀλίγο μέλι ἄκαγο μὲ κρηθρις καὶ ξύγκι πρόβειον καὶ κοπάνισέ τα ὅλα ἀντάμα, κάνε τα ὡσὸν ζυμάρι καὶ βάλ' τα ἀπάνω καὶ ἀνοίγει βέβαια χωρὶς πόνον καὶ εὐθὺς μὲ τρόπον διὰ νὰ βγάλῃς ἀπὸ μέσα †.

### 14. Ἐρμηνεία διὰ τὸ καλὸ σπειρὶ<sup>6)</sup>.

Ὅποιος ἀνθρώπος κατὰ τύχη καὶ ἐβγάλη τὸ σπειρὶ τὸ γαρμπούνι<sup>7)</sup>, νὰ μὴν τὸ πειράξη τίποτας, μόνον νὰ πάρη ἓνα σῦκο νὰ τὸ σκίση εἰς τὴ μέση καὶ νὰ πάρη καὶ ὀλίγον σπειροχόρι νὰ τὸ ξύση ὀλίγο ἀπάνω εἰς τὸ σῦκον καὶ ὀλίγην ζάχαριν καὶ ὀλίγην γαλόπιτρα<sup>8)</sup> καὶ βάλ' τα ἀπάνω καὶ ἄλλαξέ το πολλὰ φορὲς, ὅτι αὐτὸ ἀμαζώνει<sup>9)</sup> καὶ πίνει μάλιστα. Εἶναι ἀληθῶς τὸ βλέπω μὲ τὰ μάτια μου ἂν εἶναι ἀπὸ

<sup>1)</sup> Πρβλ. Λαογραφ. Δ' 38 (ἐξ Αἰτωλίας), 42 (ἐκ Καλαβρυτίων), 52 (ἐκ Σηροχωρίου), 524 (ἐξ Αἰδηγού), Γ' 118, 134 (ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας), ΠΓ' 141-2 (ἐξ Ἰκαρίας). Βλ. καὶ Γρηγ. Ἀ. Μοσχολοπούλου, Ἀρρώστειες καὶ λαϊκὰ γιαιτροσόφια, Ἡ Ἠχώ τοῦ Ἰονίου, φ. 69-71 [Ἀθήνηαι 1952], σ. 11. <sup>2)</sup> λυκάζω = παθαίνω μόνονσιν ἰδίως τοῦ προσώπου ἀπὸ ἀκάθαρτα χέρια. Τὸ ρῆμα ἀπαντᾷ καὶ ἐν Κερκύρα. Ἡ \*λύκαση γιὰ νὰ περάση θέλει θειάφι καημένο», συμφώνως πρὸς τὰ δελτία τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

<sup>3)</sup> Πρβλ. Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ.ἀ. σ. 145: Διὰ νὰ θεραπεύσης σπάσμα, ἤγουν κατῆβασμα. <sup>4)</sup> μπλάστρι. <sup>5)</sup> Πρβλ. ἐπφδὴν ἐκ Κρήτης, Λαογραφία Δ' 518 καὶ \*Πῶς γιαιτρεύονται τὰ χελώνια ἐν Λαογραφία ΣΤ' 100-101 (ἐκ Μακεδονίας). <sup>6)</sup> κακὸ μῆμι τὸ λέγουν εἰς τὴν Κρήτην ἢ μουρηιά. Λαογραφία Δ' 514-515. <sup>7)</sup> γαρμπούνι = ἀνθραξ. <sup>8)</sup> γαλόπιτρα βλ. Ἱστορ. Λεξ. τ. Δ', ἐν λέξει γαλατόπιτρα. <sup>9)</sup> ἀμαζώνει = μαζεύει.

μέσα, κὶ νὰ τὸ ξύση, κὶ ἂν εἶναι ξερὸν τὸ χορτάρι, νὰ τὸ δροσίση μὲ νερὸν καὶ νὰ τὸ πίνη.†

### 15. Ἐρμηνεία δι' ἀβδέλλες.

φ. 13<sup>v</sup>

\*Ἐὰν κατὰ τύχη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ ὁποῦ νὰ πίνη νερὸν καὶ τοῦ ἐμβῆ καμίαν ἀβδέλλαν εἰς τὸν λαιμόν του ἢ εἰς τὴν μύτην του, νὰ κάμη μίαν σκορδαλιά, νὰ βάλῃ κάμποσον ξίδι καὶ κάμποσον ἀλάτι καὶ λίγο σκόρδο καὶ νὰ στομ(π)ησθῆ<sup>1)</sup> καλὰ νὰ γένη νερο(ν)λή· ἔπειτα νὰ τὴ ροφήσῃ καὶ νὰ ξεπλύνῃ τὸ στόμα του ἢ τὴ μύτη του καὶ νὰ γαργαλίσῃ τὸν λαιμόν του καὶ νὰ μὴν σκαπειτήσῃ<sup>2)</sup> νὰ ἔχη τὸ νοῦ του· κὶ ἂν δὲν πέσῃ πάλιν νὰ πάρῃ ἀρμύρα μονάτη καὶ νὰ πλύνῃ τὸ στόμα του ἢ τὴ μύτη του, νὰ γαργαλίσῃ καὶ τὸ λαιμόν του καὶ νὰ μὴν σκαπειτήσῃ τίποτας· καὶ ἀπὸ τοῦτα νὰ φυλαχθῆ νὰ μὴν τὴν κόψῃ εἰς τὴν μέσῃν καὶ πλέον δὲν εἶναι ἐλπίδα. Καὶ εἰς κάθε ζωντανὸν ὁποῦ νὰ ἐμβῆ, πρῶτα ἐπιχειρήσου μὲ τὴν σκορδαλιά καθὼς ἄνωθεν σὲ ἐρμήνευσ<sup>3)</sup> †.

### 16. Διὰ νὰ ἀνοίξῃς ὅ,τι πρίσμα ἄγωρον<sup>4)</sup>.

Διὰ νὰ ἀνοίξῃς ὅ,τι πρίσμα ἄγωρον, ἐπᾶρε ξύγκι πρόβειον, λάσπη τοῦ ἀλα-  
τίου καὶ καπνιά ἀπὸ μπουχαρί, στούμπησέ τα ἀντάμα, κάμε τα ὡσὰν ζυμάρι καὶ φ. 13<sup>v</sup>  
βάλε τα ἀπάνω εἰς τὸν τόπον ὁποῦ εἶναι ὁ πόνος καὶ ἄφησέ τα ὥρας εἴκοσι τέσσερις,  
24, καὶ ἀνοίγει ὁ πόνος εὐκόλα. ††.

### 17. Διὰ λούγκα<sup>5)</sup>.

\*Ἐπᾶρε λάσπη ἀλατίου, σκόρδον καὶ αἰθουλοῦνο, κάμε τα ὡσὰν πλάθρι καὶ  
βάλ' τα ἀπάνω τέσσερις πέντε φορὲς καὶ υγιαίνει.

<sup>1)</sup> στομπησθῆ=κτυπηθῆ. <sup>2)</sup> σκαπειτήσῃ=ξεφύγη, καταπιῆ. <sup>3)</sup> Πλὴν τοῦ ἱατροσοφίου διὰ τὴν πτώσιν τῆς βδέλλας, ὑπάρχουν καὶ ἐπ'ὸν ἀσθενεῖα, ἐξ ὧν παραθέτω τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἐξῆς ἀνεκδοτὸν ἐξ Ἀπυράνθου - Νάξου ἐπιφθῆν:

Ὁ νήλιος ἀνατέλλοντας  
καὶ καταπλάτυνοντας  
τρέμ' ἢ ἦς,  
τρέμω ὦ,  
τρέμ' ἢ πέτρα πού πατῶ κλπ.

<sup>4)</sup> Πρβλ. Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ. ἀ. σ. 115.

<sup>5)</sup> Ἀνωτέρω εἶδομεν τὸν ἐξορκισμὸν τῆς λούγκας (ἀριθ. 11) καὶ τὰς ἐν τῇ Λαογραφίᾳ παραλλαγὰς αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ἔχομεν τὸ ἱατροσόφιον αὐτῆς. Πρβλ. καὶ Γρ. Ἀ. Μοσχολοπούλου, ἔ. ἀ. σ. 11.

18. Σόρκι διὰ τὸ γαρμπούνι<sup>1)</sup> τὸ σπειρί.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν.  
Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγον καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Ὁ Χριστός  
ἐρχόμενος ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη

καὶ σὴ σιράτα ποῦ πηγαίνει  
τὸ γαρμπούνι ἀπανταίνει  
καὶ τοῦ λέγει ποῦ πηγαίνει.

Καὶ λέγει: — Θὰ πηγαίνω ν' ἀγγίξω τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδε) καὶ τοῦ λέ-  
φ. 14r γειν<sup>2)</sup> ὁ Ἰησοῦς | Χριστός: — Σὲ ὀρκίζω, σὲ ξορκίζω μὲ τῆς ἐξουσίας μου τὸ χέρι καὶ  
μὲ τῆς παραχράντο(ς) μου μητρός, παρακαλῶ τὸν ἄνω πατήρ μου καὶ τοῦ(ς)  
ἁγίους μου ὄλους καὶ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους καὶ τὴν ἁγίαν Εἰρήνην καὶ τοὺς  
ἁγίους Ἀναργύρους Κοσμά καὶ Λαμιανὸν καὶ πάσων τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων  
ἀσωμάτων, σὲ ξορκίζω νὰ πηγαίνης εἰς τὰ ἄγρια βουνὰ καὶ στὰ ἄγρια κλαδιά, ἐκεῖ  
πεινὸς δὲν λαλεῖ, ἐκεῖ νὰ καταντήσης. Ἀμήν.<sup>3)</sup>

19. Σόρκι διὰ τὴν δροσοπίλαν<sup>3)</sup>.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγί(ου) Πνεύματος. Ἀμήν.  
Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος.

Μέσα κάτω σιὸ λιβάδι  
εἶχα δύο φίδια ζευγάρι,  
καὶ τὴν ὄχεντρα λάτρη(ς);  
καὶ τὸν ἄμμο ὄλο στάρι,  
καὶ τὴν θάλασσα χωράφι  
καὶ τὸν οὐρανὸ | ἁλώνι.

φ. 14v

Μὰ οἱ δικοὶ σπέρνουν τὸ στάρι, οἱ δὲ δῶ σπέρνουν τὴ φόκα(ς); ὁ περλαμῆν  
τατή(ς);. Ὁξω δροσοπίλα ἀπὸ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδε), ὅτι ὁ τάδις εἶναι βαφτι-  
σμένος, μυρωμένος, τοῦ Θεοῦ παραδομένος. Ἀνὴν ἤμπορεῖ νὰ τὸ ὑπομένη, μηδὲ μέρα  
μηδὲ νύκτα, μήτε κάρτι ἀπὸ τὴν ὥραν. Φέρτι μου ἄδολο κρασι καὶ φῖνο ροῦχο νὰ  
κόψω τὴν δροσοπίλα, τὴν θηλυκή, καὶ τὴν ἀρσενική, νὰ πάη εἰς τὰ ἄγρια βουνὰ καὶ

<sup>1)</sup> Καὶ ἐν Κερκύρα ὁ ἄνθραξ λέγεται γαρμπούνι· ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ τὸ γαρμπουνόχορτον ἢ καρβουνόχορτον (veronica officialis). <sup>2)</sup> Ὅπως βλέπομεν, αὐτὸς ὁ Χριστὸς μανθάνει καὶ διδάσκει τὴν ἐμφθῆν. Πρβλ. *Fritz Pradel*, Griechische und Süditalienische Gebete... Giessen 1907, σ. 288-9. *E. Legrand*, ἔ. ἀ. σ. 25. Ἐβδομάς Α', σ. 80. <sup>3)</sup> Ἀνάλογον ἐξορκισμὸν βλ. ἐν Λαογραφίᾳ ΙΑ' 126-127 (ἐκ Κερκύρας). <sup>4)</sup> δροσοπίλαν ἢ δροσοπίλιαν καλοῦσι τὴν πέμφριγα. Καὶ ἐν Κερκύρα συνηθίζεται ἡ λέξις. Βλ. Λαογραφία, τ. Ι' 123, σσημ 1.

στά ἄγρια κλαδία, νὰ μπῆ στῆς Μάνης τὰ βουνά, στῆς <Μ>παρ<μ>παρ<ι>ᾶς τὰ μέρη καὶ ὄπου ἐγὼ τὸ λόγο μου, ἡ Παναγία τὸ χέρι της. Ἄμην. Ἄερας τὸ ἤφερε, ἄερας νὰ τὴν πάρη.

## 20. Ἐρμηνεία διὰ τὸ μποκολέτσι<sup>1)</sup>.

Ἐκ στόματος τῆς ἁγίας Ἀνάργυρης (sic) ἐὰν τύχη καὶ φάη τινὰν ἄνθρωπον ὁ μπουκουλέτζης, νὰ πάρη ἐλαιόλαδον παστρικὸν | καὶ σκορπίδι ἀπὸ παλ<ι>όπυργο φ. 15<sup>r</sup> καὶ φύλλα ἀπὸ ἀγριαπιδ<ι>ά, ἤγουν κοριτζὰ ἄγρια καὶ κοπάνισέ τα καὶ βάλ'τα ἀπάνω καὶ δὲν θέλεις βλαφθῆ τύπους + + +.

## 21. Διὰ γνέσεως<sup>2)</sup> τῆς γυναικὸς εὐκολα<sup>3)</sup>.

Εἰς φυλακτῆριον τῆς δούλης τοῦ <Θ>εοῦ (τάδι). Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ 

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 ἁγίου Πνεύματος. Ἄμην. Δέσποτ 

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 α, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, τοῦ 

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 Θεοῦ μονογενῆς, βοήθησον τὴν δ 

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 ούλην σου (τάδε) 

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 ὅπως τέξη τέκνο. Ἐξελθε βρέφος σὲ καλὸν φῶς τοῦ κόσμου, κάλεσον τὸ 

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 βάπτισμα, κάλεσον γῆν, κάλεσον τὸ ἴδιον. Κάλεσον τὰ ἄγια τῆς Θεοτόκου. Ὁ 

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς καὶ μὴν βραδύνης. Στῶμεν καλῶς, σιῶμεν καλῶς, σιῶμεν μετὰ φόβου Θεοῦ. Ἄμην. Παναγία Θεοτόκε, βοήθησον τὴν δούλην σου (τάδε). |

## 22. Εἰς ἄνθρωπον ὁποῦ νὰ ἔχη μοχασίλι<sup>4)</sup> εἰς τὴν καρδίαν, ὁποῦ τὸν φ. 15<sup>v</sup> ἐπονεῖ κάθε ἡμέραν.

Τὸν Μάγιον μῆναν καθημερινῶς νὰ βράζῃ ἀπὸ αὐτὲς νὰ τρώγῃ καὶ νὰ πίνῃ καὶ τὸ ζωμί της κάθε πρωτῆ, ἤγουν τζοκνίδια ὅλο τὸν Μάην καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὲς τὲς ἴδιες νὰ μάση τὸν σπόρον, νὰ τὸν σιγνώσῃ καὶ νὰ τὸν στομπήσῃ καὶ

<sup>1)</sup> Ἀνωτέρω εἶδομεν τὸ ὑπ' ἀριθ. 5 ξόρκι τοῦ μπουκουλέτου (σκορπίου) παρατέμψαντες καὶ εἰς τὰ ἀνάλογα ἐκ τῆς Λαογραφίας. Ἐνταῦθα ἔχομεν τὸ πρακτικὸν ἱατροσόφιον εἰς δῆγμα σκορπίου, περὶ οὗ πρβλ. Ἀγαπίου Μοναχοῦ, ἔ. ἀ. σ. 115. <sup>2)</sup> Προφανῶς γενήσεως. <sup>3)</sup> Πρόκειται περὶ ὠκυτοκίον εὐχῆς, ἀνηκούσης εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μαγικῶν ἐπωδῶν ἐν περιήτοις (πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμ. 2, 298) καὶ λεγομένης εἰς δυσκόλους τοκετούς. Περὶ δὲ τοῦ ἔθους τῆς κατὰ τοὺς δυσκόλους τοκετούς καταφυγῆς εἰς ἐπωδούς βλέπε Γ. Κ. Σαντιδάκη, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν καὶ τὸν γάμον ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν, Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. Ζ' (1952), Ἀθῆναι 1953, σελ. 112, ἐνθα καὶ ἡ προγενεσττέρα βιβλιογραφία. <sup>4)</sup> Ἐκ τοῦ τουρκικοῦ muhassil (ἐπίθ.)=ἐκεῖνος ποὺ τρυπάει.

νὰ πάρη μισὴ ὀκὰ μέλι ὠμό και νὰ τὸ φειάση μαντζούνι και νὰ παίρηη ἀπὸ ἕνα χολάρι τῆς τράπεζας κάθε πρωτὶ και βράδου και νὰ τὸ ἀκολο(υ)θήση κανένα μῆνα ἢ παραπάνω, κι ἂν δὲ φθάση τὸ μαντζούνι, νὰ φειάση και ἄλλο και ὑγιαίνει.<sup>1)</sup>

### 23. Εἰς ἄνθρωπον ὅπου νὰ ἔχη φάγουσα εἰς τὸν πάτο.

Νὰ πάρη κάμποσες ἀβδέλλες μεγάλες εἰς „10,,15,,20,, κατὰ τὸν ἄνθρωπον φ. 16<sup>r</sup> και νὰ τις βάλῃ εἰς τὸ κάθισμα και ἀφοῦ πέσουν οἱ ἀβδέλλες, νὰ ἔχη καμ|πόσες μο-  
λόχως βρασμένες εἰς μίαν τέντζιρη· τὰ ζέτακες<sup>2)</sup> μὲ κάμποσο νερὸν και νὰ καθίσῃ  
ἀπάνω εἰς τὸ ἀγγό,<sup>3)</sup> ἕως νὰ τρέχουν ὁ τόπος τῶν ἀβδελλῶν και ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ νε-  
ρὸν νὰ τις πλένῃ, διὰ νὰ τρέχουν, διότι ὁ ἀχνὸς τὸ ἀπαλύνει κι τρέχει. Καὶ νὰ τὸ  
ἐξακολουθήση δυὸ τρεῖς φορές ἀπερισσότερο και ὑγιαίνει, ὅτι ἄλλο ὠφιλιμώτερο δὲν  
εἶναι κανένα πάρεξ αὐτό.

### 24. Εἰς ἄνθρωπο ὅπου νὰ ἔχη παλαιὸ συνάχι, ὅπου νὰ βηχάη κάθε ὀλίγον<sup>4)</sup>.

Νὰ πάρη παλαιὸ ἐλαιόλαδο ἀπὸ πέντε χρόνους και ἀπάνω ὅσον παλαιό, τό-  
σον καλύτερα, ἕως μία ὀκὰ και νὰ τὸ πλύνῃ μὲ ἑννέα νερά, ἤγουν νὰ ἔχη δυὸ τέν-  
τζιρις μὲ νερὸν και νὰ τὸ ρίξῃ εἰς τὴν πρώτην και ἔπειτα νὰ τὸ μᾶση και νὰ τὸ  
φ. 16<sup>v</sup> ρίξῃ εἰς τὴν δεύτερην και ἀλλάξοντας | τὸν νερὸν κάθε φορὰ και νὰ εἶναι ὡς δυὸ ὀκάδισ  
νερὸν εἰς ἐκεῖνο τὸ ἀγγό και νὰ τὸ ἀνακατώνῃ μὲ ἕνα χολάρι, ἕως νὰ τελειώσουν εἰς  
ἐν(ι)ὰ φορές και νὰ μείνῃ ἕως μισὴ ὀκὰ και νὰ τὸ παίρηη ἀπὸ ἕνα χολάρι τῆς  
τράπεζας κάθε πρωτὶ νησιχὸς και ἕνα τὸ βράδου ὅπου νὰ πλαγιάξῃ, και ἂν ἴσως και  
δὲν τιλειώση τὴν πρώτην φορὰν, νὰ τὸ ἐνεργήση και ἄλλην δεύτερην, και ὑγιαίνει,  
ὅτι ἄλλον ἐνδολωτέρο και ἐνεργησιμώτερο δὲν εἶναι και ὑγιαίνει. Πρῶτα ὁ Χριστός,  
δεύτερον τὰ ἐνεργησιμὰ  $\vdash$  Τέλος.

### 25. Διὰ γυναῖκα ὅπου δὲν ἔχει γάλα.

φ. 17<sup>r</sup> Νὰ πάρη μίαν γλωσσαν τῆς ἀγε|λάδας και νὰ τὴν σιγνώση, νὰ τὴν κἀνῃ ὡσὰν  
σκόνῃν και νὰ τὴν πίνῃ μὲ νερὸν κάθε πρωτὶ ἢ και ἄλλην φορὰν ὅπου νὰ εἶναι  
διψασμένη. Ὅμως νὰ προσέχῃ νὰ μὴ εἶναι καμίαν μέρα σαρακοστή, ὅτι γίνεται χε-  
ρούρα και τις ἄλλῃς ἡμέρις ἐνεργεῖ και πιάνει γάλα. Εἶναι και ἄλλο χορτάρι ὡσὰν

<sup>1)</sup> Πρβλ. Λαογραφίας Δ' 49 (ἐκ Ξηροχωρίου), 384 (ἐκ Κύπρου) και 530 (ἐκ Πάφου).

<sup>2)</sup> ζέτακες = ἐξέστανες. <sup>3)</sup> ἀγγό = ἀγγεῖον.

<sup>4)</sup> Πρβλ. Ἁγασίου Μοναχοῦ, ἔ. ἀ. σ. 103. Λαογραφία, Γ' 122: Ἐξορκισμὸς γιὰ τὸ κρῦο (ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας). Συναφῆς εἶναι και ἡ θεραπεία διὰ τὸν πλευριτὴν ἢ πόντα. Ἁγασίου Μοναχοῦ, ἔ. ἀ. σ. 113-114.

ἀγκάθι καὶ ἔχει ρίζα γλυκὴν μόνον τὸ ἔξωθεν ὄχι, τὸ ἔσωθεν νὰ τὸ φάῃ αὐτὸ καὶ πιάνει γάλα.<sup>1)</sup>

### 26. Ἐρμηνεία διὰ τὴν λύσης ἀνδρογύνο ποδεμένο.

Ἐπᾶρε χολὴν κορακοῦ καὶ [ἀδι] τζουβόλαδο<sup>2)</sup> νὰ τὰ ἀνακατώσῃ καὶ νὰ ἀλειφθῇ ὄλον τον τὸ κορμί τους καὶ νὰ τρίβωνται καὶ ἄς γράψῃ ἐτοῦτο τὸ τροπάρι νὰ τὸ γράψουν εἰς ἓνα χαρτὶ | νὰ ἔχουν ἀπὸ ἓνα χαρτὶ γραμμένο ὁ κάθε ἓνας νὰ εἶναι ἐτοῦτο τὸ τροπάρι γραμμένο: Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Λύει τὰ δεσμὰ καὶ δροσίζει τὴν φλόγα. Ὡς τρεῖς σοφὲ γλυκὺς τῆς θεαρχίας τύπος, ἕμνοῦσι σε παῖδεν· εὐλογεῖτε. Εὐλόγησαι σὸν τὸν μόνον Σωτῆρα καὶ παντουργὸν δεσποτικῶς εὐεργέτην. Εὐλόγησο, Χριστὲ ὁ Θεός, τὸν ἀνθρώπον τοῦ δούλου σου (τάδε) καὶ (ὁ δεῖνα) καὶ ἄς γράψῃ + + + καὶ τὰ τροπάρια τῆς Πεντηκοστῆς νὰ τὰ βασιάζουν ἀπάνω τους καὶ λύει. Ἀμήν. + + +.<sup>3)</sup>

### 27. Εἰς δυσουρίαν φιαγοῦ<sup>4)</sup>.

Ἐπᾶρε ρίζα τῆς φάκλας<sup>5)</sup>, τζάκισέ | τὴν εἰς λεπτὰ καὶ βάλει τὴν εἰς κρασί νὰ κάμῃ ἡμέρας δώδικο, ἔπειτα στράγγισε τὸ κρασί ἐκεῖνο καὶ πίνε το κάθε πρωτὶ καὶ βράδν, ὅπου νὰ πλαγιαίξῃς, καὶ ὑγιαίνει. Ὁ πόνος φιαγοῦ δὲν σοῦ ἔλθῃται (sic).

### 28. Σόρκι διὰ τὰ χελώνια<sup>6)</sup>.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος.  
Καλῶς τὸ νέο φηγγάρι  
καὶ τὸ νέο παλληκάρι  
τὶς λάσπες περπαταίει,  
τὰ πλάγια γυρίζει.

<sup>1)</sup> Πλὴν τοῦ ἱατροσοφίου μεταχειρίζονται καὶ ἐπιφθὰς κατὰ τὴν ἐπίσχεσιν τοῦ γάλακτος θηλαζούσης γυναικός. Παράδειγμα βλ. ἐν Λαογραφίᾳ Β' 189-191. Ἀνάλογον ἱατροσόφιον βλ. ἐν Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητῆς, ἔ. ἀ. σ. 146. Πρβλ. καὶ Γρηγ. Ἀ. Μοσχολοῦλου, ἔ. ἀ. τευχ. 69-71, σ. 11. <sup>2)</sup> τζουβόλαδο=στρυφόλαδο. <sup>3)</sup> Πρβλ. Λαογραφίας Π', 20, 308. Βλ. καὶ Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητῆς, ἔ. ἀ. σ. 140. Βλ. καὶ εἰς ἀπόδεμα ἀνδρογόνου, περὶ τοῦ λῦσαι ἀνδρογόνον δεμένο κλπ. ἐν Φ. Κουκουλέ, Μεσαιωνικοὶ καὶ Νεοελληνικοὶ κατάδεσμοι, Λαογραφία Θ' 78, 80, 84, 85-92.

<sup>4)</sup> Πρβλ. ἐπιφθὴν ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας ἐν Λαογραφίᾳ Ι', 117-118. Ἐπίσης βλ. εἰς δυσουρίαν, ἦγουν Φιάγο ἐν Ἀγαπίου Μοναχοῦ, ἔ. ἀ. σ. 112-113. <sup>5)</sup> φάκλα=ἡ ἀναμιμένη παχειὰ θρυαλλίς τοῦ λύχνου ἢ τοῦ κηρίου <sup>6)</sup> Πρβλ. ἐπιφθὴν ἐκ Κρήτης, Λαογραφία Δ' 518, καὶ ἱατροσόφιον ἐκ Μακεδονίας, Λαογραφία ΣΤ' 100-101.

φ. 18<sup>v</sup> Ἔτι ξάρχα στὰ χελών(ι)α ἐκεῖνο ὁποῦ ἔχει ὁ δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδε). Νὰ πᾶν στὰ ἄγρια βοννά καὶ στὰ ἄγρια κλαδία, ἐκεῖ νὰ πηγαίνουν νὰ χαθοῦν, ἐκεῖ πε-  
τεινός | δὲν λαλεῖ, κόττα δὲν καρκαριέται<sup>1)</sup>, ἐκεῖ νὰ κατανήση, ἀγέρας τὸ ἤφερε καὶ  
ἀγέρας νὰ τὸ πάρη (καὶ φύσα το τρεῖς φορές). Ὡσπερ λάμπω νὰ σβήση. Ἐξω χι-  
λώνια ἀπὸ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδε) τὸ κορμί, ὅτι εἶναι βαπτισμένος, τοῦ Θεοῦ  
παραδομένος καὶ προτοῦ νὰ βάλῃ ὁ τρισυπόστατος Θεὸς καὶ ἡ Θεοτόκο(ς) Πανα-  
γία καὶ δεύτερον ἐγώ, ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (τάδεις).

### 29. Ἑρμηνεῖα διὰ τὰ χελώνια.

φ. 19<sup>r</sup> Ἐπᾶρε λάσπη ἄλατιον καὶ ὀλίγο μέλι μὲ κινήθρας καὶ ξύγκι πρόβειον καὶ κο-  
πάνισέ τα ὄλα | ἀντάμα, κάμε τα ὡσὰν πλάθρι καὶ βάλ'τα ἀπάνω κι ἀνοίγει βέβαια  
τὸ χιλωνίτζι δίχως πόνον καὶ ἐνθὺς τοξάν(;) διὰ νὰ ἔβγη ὁ λίθος ἀπὸ μέσα |  
Τέλος +.

### 30. Ἐτερο ξόρκι τῆς λούγκας<sup>2)</sup>.

φ. 19<sup>v</sup> Πιάνεις τὸ τζεκούρι καὶ σταυρώνεις τὴν καρδιά τῆς ἀγνίστρας<sup>3)</sup>, τὸ ἀνώφλιο  
καὶ τὸ κατώφλιο ὅσα μαλάσσει καὶ ὅσα ριζώσει τὸ ἀνώφλιο καὶ τὸ κατώφλιο τῆς  
πόρτας καὶ ἡ καρδιά τῆς ἀγνίστρας καὶ τὸ τζικουρόσκουλο, ἔτσι νὰ μαλάσση καὶ νὰ  
ριζώση ἡ λούγκα, ἡ θελυκὴ καὶ ἡ ἀροσικὴ εἰς τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδε) | τὸ κορμί  
του καὶ ὅπου ἐγὼ τὸ λόγο μου, ὁ ἀυθέντης ὁ Χριστὸς καὶ ἡ κερία Θεοτόκο τὸ χέρι  
της. Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν.

### 31. Ξόρκι διὰ τὰ ρηματικά<sup>4)</sup>.

φ. 20<sup>r</sup> Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος  
(ἐκ γ). Ὅπου ἦτον ἐννέα ἀδελφοὶ καλοὶ καὶ ἐπῆραν τὰ βορδωνία τους τὰ βορδοτζί-  
κουρά τους εἰς τὸ αἷμα βοτησμένα καὶ εἰς τὸν ἥλ(ι)ον τροχημένα καὶ πηγαίανε  
εἰς ὄρη, σὲ βοννά καὶ σὲ χαμηλά κλαδία νὰ κόψουν σήμαντρα, σημαντηρόξυλα τῆς  
Παναγίας Θεοτόκου τὴν ἁγίαν τράπεζαν. Οἱ δὲ καλὰ τὰ ἔκοψαν, οἱ δὲ καλὰ τὰ ἐπι-  
λέκησαν, πρώτη τζεκουριά ὁποῦ βάρεσαν εἰς τὸ λεπτὸ κυπαρίσσι καὶ ἀπελύθη σκλί-  
θρα<sup>5)</sup> καὶ ἀνεμοστρόφιλος πονηρὸς καὶ ἐξωτερικὸς καὶ ἐβάρισι τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ  
(τάδε) (ὅπου καὶ ἂν εἶναι).

1) Ἀνωτέρω λέγεται καρκαλεῖ. Τὸ ρῆμα τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ ἐν Β. Ἡπειρῶ καὶ ἀλλαχοῦ.

2) Βλ. τὸ ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 11 ξόρκι. 3) ἀγνίστρα=γωνίστρα, γωνιά. Περί τῆς λ. γω-  
νίστρα βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον, Ἐν Ἀθήναις 1909, ἐν λέξει. 4) Πρβλ.  
ἐπιφθὴν διὰ τὰ ρηματικά Λαογραφίας Δ' 537 (ἐκ Κεφαλληνίας). Βλ. καὶ ξόρκι διὰ τοὺς ρευματι-  
σμοὺς ἐκ Χαβριάτων Κεφαλληνίας ἐν Γρ. Μοσχοπούλου, ἔ α. φ. 81-86 σ. 9. 5) σκλίθρα=σπινθίρη.



καὶ φωνάζει  
καὶ βρικόζει  
καὶ φλίβεται  
καὶ ὀδύρεται  
καὶ ἀναστενάζει.

Καὶ ἐκεῖ ἐδιάβαινε ἡ Παναγία ἡ δέσποινα, μὲ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, μὲ τὸν Πέτρο, μὲ τὸ〈ν〉 Παῦλο, μὲ τοὺς δώδικοι Ἀποστόλους, μὲ τοὺς ἁγίους Ἀναργύρους καὶ λέγουν: — Τί ἔχει ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (τάδις)

καὶ φωνάζει  
καὶ βρικόζει  
καὶ φλίβεται  
καὶ ὀδύρεται  
καὶ ἀναστανάζει. |

Μὲ τοὺς ἁγίους Ἀναργύρους, ποὺ ἐκεῖ ἐσταμάτησαν, πρῶτοι ἰατροὶ τοῦ κόσμου, τί φ. 20<sup>v</sup>  
ἔχει ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ || γ ||.— Φέριτε μου μαχαίρι μαυρομάνικο, σκορπίδι ἀπὸ τὸν  
πύργο, σταυρὸν καὶ βαῖον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν νὰ κόψω, νὰ ρίξω, νὰ ξορκίσω τὰ  
ριμματικά, τὰ ἐξωτερικά, τὰ πονηρὰ καὶ ἀερικά πνεύματα τῆς πονηρίας, νὰ ὑπάγουν  
σιὸ ἐπὶ ῥῶ τοιμασμένον, νὰ πᾶν στοὺς ἀγρίους λόγγους καὶ στοὺς ἀγρίους τόπους,  
ἐκεῖ νὰ κατανήσουν (ὁ τάδις) εἶναι βαπτισμένον, μυρωμένον, τοῦ Θεοῦ παραδομέ-  
νος. Πατὴρ, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα ὡς καθὼς σκορπίζει καὶ ριπίζει ὁ ἥλιος τὴν φ. 21<sup>r</sup>  
δροσὰ καὶ ἄνιμος τὴν ἀντάρα, ἔτσι νὰ σκορπιστοῦν καὶ νὰ ριπιστοῦν καὶ νὰ ξορκι-  
στοῦν τὰ ριμματικά<sup>1)</sup> ἀπὸ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδι). Καὶ μὲ τὸ πρόσταγμα τοῦ  
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ μὴν εἰσέλθετε νὰ πειράξετε τὸν δοῦλο τοῦ Θεοῦ  
τάδι, οὔτε αὐτὸν οὔτε τὴν φαμίλιαν του, καὶ ὅπου ἐγὼ τὸ〈ν〉 λόγον μου, ἡ Παναγία  
καὶ ὁ ἅγιος Γιώργιος τὸ χέρι τους. Ἀμήν + + Τέλος + +. |

### 32. Ξόρκι διὰ τὸ κόψιμον<sup>2)</sup>.

φ. 21<sup>v</sup>

Καλόγηρος ἐδιάβαινε,  
ᾠλημοσύνην γύρευε  
ἀγαθὸς ὁ νοικοκύρης,  
πονηρὴ ἢ νοικοκυρά,  
φάκον ἐμαγεύριβε,

<sup>1)</sup> Ἡ λ. ριμματικά ἐπαναλαμβάνεται δις ἐν τῷ χ/φφ. <sup>2)</sup> Εἰς τὸν ἐξορκισμὸν τοῦτον προφανῆς εἶναι ὁ συμφυρμὸς πρὸς ἐπιφθὴν διὰ τὸν πόνον τῆς καρδίας. Πρβλ. Λαογραφίας Δ' 49.

λόδρος<sup>1)</sup> ἐπαράσιτικε.  
 Κλήμα <σ> τὰ στόματα  
 καὶ λόθρο προ<οσ>κέφαλα<sup>2)</sup>.

Νὰ παύσῃ ὁ Θεὸς τὸν πόνον τῆς καρδίας τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (τάδε) καὶ  
 πρῶτα νὰ εἰπῇ τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» φορὰς τρεῖς· ἔπειτα νὰ ἀρχινήσῃ.

### 33. Ἔτερον ξόρκι τοῦ σκορπίου<sup>3)</sup>.

Μέσα κάτω στὸ λειβάδι  
 εἶχα βόιδι καὶ γελάδι  
 καὶ ἐπῆγα νὰ διβωλήσω,  
 νὰ | τριβωλήσω,  
 νὰ σπείρω τὸ γοῦλο τὸ ρεβίθι

φ. 22<sup>ρ</sup>

καὶ ἦρθε μία κο<υ>τοή, στραβὴ κουρούνα νὰ μοῦ τὸ σπειροδιαλέξῃ καὶ ἄπλωσα νὰ  
 πάρω σβῶλο, διὰ νὰ τὴ βαρέσω, καὶ ἐκεῖ ἔλαχεν ὁ σκόρπιος ὁ ἐπιτασκολημοκέφα-  
 λος καὶ μὲ ἔφαγεν εἰς τὸ χέρι καὶ ἐκεῖ ἐδιάβαινε οἱ ἄγιοι Ἄναργυροι καὶ λέγειν·  
 — Ἐπᾶρε ἐλαιόλαδον παστρικό, σκορπίδι ἀπὸ τὸν πύργο καὶ ἀγριοπιπιδόφυλλα καὶ κο-  
 πάνισέ τα καὶ βάλ'τα ἐπάνω καὶ δὲν θέλεις βλαφθῆ ἀπὸ τίποτας· καὶ ὅπου ἐγὼ ὁ  
 δοῦλος τοῦ Θεοῦ ἡ Π: τὸν λόγον μου, ἡ Παναγία τὸ χέρι της +.

φ. 22<sup>ν</sup>

### 34. Διὰ τὸ δόντι<sup>4)</sup>.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος  
 (ἐκ τρίτου) (μῆρι μῆρι φέριμι ἐκ τρίτου κὶ ἰᾶτι +) +· κὶ ὁ Θεὸς βοηθός·.

### 35. <Εἰς ὄ,τι πόνον>.

Εἰς ὄ,τι πόνον ὁποῦ νὰ ἔχῃ εἰς τὸ κορμί<sup>5)</sup> ἀνθρώπου πρῶτα ἐπᾶρε πικρὴ ἀγ-  
 γο<υ>ριάν, κοπάνισέ την κὶ βάλ'τη ἀπάνω κὶ σκορπάει κὶ ἕτερο: φύλλα τῆς ροδα-  
 κινίας | καὶ ἀνηφίας καὶ ἀγκινάρας καὶ κοπάνισέ τη καὶ βάλ'τι ἀπάνω κὶ σκορπάει

φ. 23<sup>ρ</sup>

<sup>1)</sup> Εἰς ἐπιφθὴν ἐξ Αἰτωλίας ἀναγινώσκωμεν: φάκου βράζαν, λάροδον βράζαν. Λαογραφίας  
 Δ', 40. Λάρδος = λαοδί, χοιρινὸν λίπος. <sup>2)</sup> Εἰς ἐπιφθὴν ἐκ Σηροχωρίου ἀναγινώσκωμεν: «κλή-  
 μα στρωῶμα . . . πέτρα προνοκέφαλο». Λαογραφία Δ' 49. Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμ-  
 μεικτα, Γ' (1931), σ. 70-71, ἔνθα καὶ ἡ προγενεστέρα βιβλιογραφία. <sup>3)</sup> Πρβλ. τὸν ὑπ' ἀριθ. 5  
 ἔξορκισμὸν τοῦ μπουκουλέτου=σκορπίου. Βλ. καὶ ἰατροσόφιον ἐκ Χαβριάτων Κεφαλληνίας ἐν  
 Γρ. Μοσχοπούλου, ἔ. ἀ. τεῦχ. 69-71, σ. 12. <sup>4)</sup> Πρβλ. Λαογραφίας Δ' 505 (ἐκ Καστελλορίζου),  
 Ε' 613 (ἐκ Τευθρώνης Γυθείου), Γ' 132 (ἐξ Ἀγυράδων Κερκύρας). Βλ. καὶ ἰατροσόφιον εἰς πό-  
 νον ὀδόντων ἐν Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ. ἀ. σ. 103-5.

<sup>5)</sup> Πρβλ. Λαογραφ. Γ' 129 (ἐξ Ἀγυράδων Κερκ.), ΠΓ' 16 (ἐκ Κύπρου). Πρβλ. καὶ Ἀγα-  
 πίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ. ἀ. σ. 148.

κὶ μ' αὐτὸ σκορπίζει βέβαιον, εἰ δὲ κὶ ἂν μάση καὶ θέλει νὰ σπάση, ἔχομεν μαλακτικά, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐτοῦτα: σαποῦνι μὲ νιρὸν νὰ τὰ βράσης καλὰ νὰ γένη ἀλοιφή κὶ βάλ'τα ἄπάνω, ὅσο νὰ πλυθῆ, ἕως δύο ἡμέρας, κὶ ἂν δὲν σπάση, ἔχομεν καὶ ἄλλον: λιπόσπορον, ξύγκι πρόβειον καὶ μολόχα βράσ'τα μὲ νιρὸν νὰ βράσουν | καλὰ φ. 23<sup>v</sup> καὶ βάλ'τα ἑπάνω ἕως νὰ <ώ>ριμάση ὡς δύο ἡμέρες κὶ ἄλλαξέ το κάθε δώδικα ὄρις, καὶ ἂν δὲν σπάση, ἐπᾶρι ζωμὴν ἀπὸ τὴν πικρὴ ἀγγο<υ>ριὰν καὶ γάλα ἀπὸ τὴν γίδα κὶ βάλ'τα ἄπάνω κὶ μὲ αὐτὰ βέβια σπένει κὶ ἔπειτα μὲ κάθε μαλακτικά νὰ ὑγιαίνη

⊕ ταῦτα καθὼς εἶδα ⊕.

### 36. Διὰ νὰ ψοφήσουν οἱ ψύλλοι<sup>1)</sup>.

Κάμε λάκκον εἰς τὴν μέσην τοῦ σπιτίου σου, κόψι ρόδον δάφνης καὶ βάλε το | εἰς τὸ μέσον καὶ ἱκεῖ μαζεύοντι οἱ ψύλλοι καὶ ζιμάτησι αὐτοὺς καὶ τελειώνουν. φ. 24<sup>r</sup>



### 37. Διὰ νὰ μὴ μεθύση ὅστις πίνει πολὺ κρασί.

Πρὶν τοῦ οἴνου τὸ πρῶτ', ὅπου νὰ σηκωθῆς νηστικός, φάγε ἑπτὰ πικρὰ μύγδαλα ἢ πῖε μισὸν ποτήρι ἐλαιόλαδον ἢ φάγε πλεμόνι τῆς αἴγας ψημένον ἢ κράβια ὠμὰ καὶ μὲ αὐτὰ δὲν μωθᾷς· πῖε ὅσον θέλεις ⊕. ☉

### 38. Διὰ νὰ ψοφήσουν οἱ ψεῖρες.

Ὅποιος ἄνθρωπος εἶναι ψειργιάρης καὶ θέλει νὰ ψοφήσουν οἱ ψεῖρες του, νὰ τρώγη κάθε πρῶτ' | ψωμὶ καθάριον βρεμένο μὲ λάδι κὶ ψοφοῦν οἱ ψεῖρες του βέβαια, ὅμως παρακινεῖ τὴν πορνεῖαν· λοιπὸν ἂν εἶναι πανδρομένος, ἄς δ<(ι)>απράξη αὐτό, καὶ ἂν εἶναι μπικιάρης, νὰ τρανήξῃ χέρι, ὅτι πέφτει εἰς τὴν ἁμαρτία· καὶ ἰγὼ λέγω κάλια νὰ τρώγουν οἱ ψεῖρες πάριξ τὴν ἁμαρτία. ⊕ ☹

### 39. Διὰ νὰ γνωρίσης ἀσθενῆν, ἐὰν ἀποθνήσκῃ.

Ἄς κάμη νερὸν εἰς ἕνα γυαλὶ καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἕς στάξῃ καὶ μιὰ γυναιῖκα,

<sup>1)</sup> Πρβλ. «γητεία γὰ νὰ ξεβγοῦν οἱ κοριοί». Λαογραφ. Θ' 244 (ἐκ Κρήτης). Βλ. καὶ συνταγὴν «διὰ νὰ ψοφήσουν οἱ ψύλλοι» ἐν Ἁγασίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ. ἀ. σ. 127.

φ. 25<sup>r</sup> ὁποῦ νὰ ἐγέννησεν ἀρσενικὸν παιδί, ὀλίγον γάλα κάμποσεν ἀρανίδες<sup>1)</sup> ἀπὸ τὸ γάλα  
της, καὶ ἂν στέκη τὸ γάλα | πηκτὸν ἀπάνω εἰς τὴν κορυφήν, δὲν ἀποθνήσκει, καὶ  
ἐὰν σκορπίση τὸ γάλα μὲ τὸ νερὸν καὶ μείξη, ἀποθνήσκει ὁ ἄρρωστος· ἀκόμην μὲ  
τὸ νερὸν τοῦ ἀρρώστου βρέξε τζο<υ>κνίδες ἐκεῖ ὁποῦ εἶναι φυτιμένις καὶ ἐὰν μαραν-  
θοῦν τὴν δεύτερον ἡμέραν, ἀποθνήσκει ὁ ἄρρωστος +.

#### 40. Διὰ νὰ μὴ σὲ φάγουν τὰ θηρία.

φ. 25<sup>v</sup> Βάστα ἀπάνω σου ξούνγκι<sup>2)</sup> λεονταρίου, νὰ μὴ σὲ ἐγγίξη λύκος, ἀρκούδα,  
σκύλος, ἀγριόχοιρος οὔτε ἄλλον θηρίον, καὶ ἐὰν ἔχῃς καὶ ζῶα μεγάλα ἢ μικρά,  
ἄλειψέ τα εἰς τὸ μέτωπον κι δὲν | τὰ πειράζει τίποτες ἀπὸ κάθε ζῶον +.

#### 41. Διὰ νὰ κάμη πολὺ γάλα ἡ γυναῖκα<sup>3)</sup>.

Ἐὰν βρῖσκονται μαρούλια, ἄς τρώγῃ μέρας ἑφτὰ μαζὶ μὲ τὸ γάλα τοὺς τῶν  
μαρουλιῶν, καὶ ἐὰν δὲν βρῖσκονται, ἄς πῆν τὸν σπόρον των· νὰ τὸν στο<υ>μπήση  
καὶ νὰ τὸν βράσῃ κι νὰ πῆν ἀπὸ αὐτό. Εἶναι καὶ ἄλλον, ἄς κόψῃ μία γλωῦσσα ἀπὸ  
ἴγλαδα καὶ νὰ τὴν κάμῃ νὰ τὴν κάμη σιάκτην, καὶ νὰ τὴν πῆν κάθε πρωτὶ καὶ ὄλα  
τὰ ἄνωθεν πρωτὶ νὰ τὰ ἐπιχειρίζεται καὶ βράδν ὁποῦ νὰ πλαγιάζῃ καὶ μὲ αὐτὰ βέ-  
βαια φέρουν τὸ γάλα της ++++++ |

φ. 26<sup>r</sup> 42. Εἰς πλευριτωμένον καὶ ποντιασμένον ἄνθρωπον.

Πᾶρε ἓνα κυδῶνι μεγάλο καὶ σκάψε το ἀπὸ τὴν κορυφήν, ὅσον νὰ ἤμπορέ-  
σης, διὰ νὰ βγάλῃς τὴν μέσην τοῦ κυδωνίου μὲ τὸ μαχαίρι, καὶ ἔπειτα γιόμισέ το  
λιβάντι καὶ μύσχον καὶ ἔπειτα βάλε το εἰς τὴν σιάκτην πυρωμένη, ὅσον νὰ ψηθῇ καλά,  
ἔπειτα βγάλε το ἔξω, ἄφησέ το ὀλίγον, ὅσον νὰ δέχεται τὸ στόμα του καὶ ἄς τὸ  
φάγῃ ὁ πλευριτωμένος καὶ γλυτώνει τὴν ζωὴν του μὲ τὴν θείαν βοήθειαν τοῦ τρισ-  
υποστάτου Θεοῦ καὶ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου. Ὅμως νὰ φυλάγεται ἀπὸ κάθε  
ἀνάντιον, μόνον ὀλίγον πίτιρον νερὸ βραστὸν ὄχι ἄλλο.

+++++++ |

φ. 26<sup>v</sup> 43. Ἐτερεῖα ἰατρειὰ διὰ τὸ καλὸ σπειρί.

Ἐπᾶρε ἓνα αὐγὸ καὶ τζάκισέ το καὶ κράτα μόνον τὸ < ; > καὶ πᾶρε καὶ ζάχαρη  
καὶ μανούσια, ἂν εἶναι ἄνθια καλῶς ἐστί, εἰδὲ παρατήρα ἐκεῖ ὁποῦ ἐβγαίνουν καὶ  
βγάλε ρίζες ἀπὸ αὐτὰ καὶ λάδι καὶ μᾶσε τα ὄλα αὐτὰ εἰς τὸ ἴδιον τὸ αὐγὸ εἰς τὸ  
τζέφιο τοῦ αὐγοῦ καὶ νὰ τὰ βαρέσης καλά, ἕως ὅτου νὰ γένη ἄλοιφή καὶ βάλ' τα εἰς  
τὸν πόνον καὶ ὑγιαίνει μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. |

<sup>1)</sup> ἀρανίδες=ρανίδες, σταλαγματιές. <sup>2)</sup> ξούνγκι=ξύγκι.

<sup>3)</sup> Πρβλ. Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ. ἀ., σ. 146.

44. *Εἰς σπάσιμον ἀρχιδίου.*φ. 27<sup>ε</sup>

Ἄν τὸ ἐναντίον ἐκεῖ ὅπου νὰ σηκώνῃ βάρων ὁ ἄνθρωπος ἢ καὶ ἄλλο τίποτας καὶ ἀπολ(υ)θῆ κανένα του λιμπό, εὐθὺς τὴν σιγμὴν ἐκείνην, ὅποιο του λιμπό νὰ εἶνι, νὰ δέσῃ τὸ ἴδιον δάχτυλο τὸ μεγάλο το(ῦ) ποδαρίου του, ἤγουν ἂν τύχῃ τὸ δεξιόν του λιμπό, νὰ δέσῃ τὸ δεξιόν του δάχτυλον τοῦ ποδαρίου καὶ νὰ φέρῃ περὶ-πατο, ἕως ὅτου νὰ μὴν ὑποφέρῃ τὸ σφίξιμον καὶ ἔπειτας νὰ πέσῃ τὰ ἀνάσκιλα καὶ νὰ βα(δ)ίση περισσότερον κατὰ τὸ κεφάλι του, ἕως ὅτου νὰ ἴμβῃ τὸ λιμπό εἰς τὸν τόπον του | καὶ ἔπειτα ἄς σηκωθῆ, ἀλλὰ νὰ φυλάγεται νὰ μὴν ἀσπκώσῃ πολὺν βάρων καὶ τὸ πάθη χειρότερα καὶ μιὰν τὸ ὑγιαίνει χωρὶς δέσιμο καὶ σχίσιμον, ἀλλὰ νὰ τὸ προφθάσῃ.

φ. 27<sup>ν</sup>

Σημειώνω μερικὰ χόρτα, τὰ ὁποῖα χρησιμεύου(ν) εἰς διάφορες ἀσθένει(ε)ς παρὰ τοῦ ἱατροσοφίου τοῦ Σάρρου.

**Ἄγριοσέλινα<sup>1)</sup>.**

Χρησιμεύου(ν) εἰς ἀερώδεις κωλικο(ύ)ς, εἰς ἀχωνευσίας καὶ ἀδυναμίαν τῶν σπλάγχων.

Δόσις δρ(άμμα) 5, ἕως 8 : εἰς νερὸν βραστὸν δφ 100.

**[ — — ]<sup>2)</sup> Καρνοφύλλι<sup>3)</sup>.**

Μεταχειρίσις εἰς ἀχωνευσίαν, εἰς πάθη τοῦ στομάχου, εἰς ἐσωχάδας τοῦ λιμοῦ, μασημένα τὰ φύλλα καὶ καταπιόμενα εἰς ἡμρικὰ(;) πάθη τῆς μήτρας ὠφελοῦσι πολὺ· δόσις τῶν φύλλων δφ 2 : εἰς νερὸν βραστὸν δφ 100 νὰ γίνῃ κοχλαστὸν νὰ πίνται συνεχῶς. |

**Δενδρομολόχα<sup>4)</sup>.**φ. 28<sup>ν</sup>

Μεταχειρίζεται εἰς πάθη τοῦ στήθους, εἰς τὸν βήχαν, εἰς δυσκοιλιότητα, δόσις τῶν φύλλων δφ 8 εἰς νερὸν δφ 100 νὰ βράσουν καλά καὶ νὰ πίνῃ συνεχῶς.

**Χαμόμηλα<sup>5)</sup>.**

Χρησιμεύει εἰς τὴν δυσπεψίαν, εἰς ὑστερισμόν, εἰς σπασμωδικὸν κώλικα καὶ εἰς ἐπιλόχεια τῶν γυναικῶν.

Δόσις δφ 3 εἰς νερὸν βραστὸν δφ 100.

<sup>1)</sup> ἄγριοσέλινον εἶναι τὸ βατράχιον, περὶ οὗ βλ. Π. Γ. Γενναδίον, Λεξικὸν φυτολογικόν, Ἐν Ἀθήναις 1914, σ. 186 - 7. <sup>2)</sup> Δύο λέξεις διὰ μελάνης ἐσβεσμέναι ἐν τῷ χ/φω. <sup>3)</sup> καρνοφύλλι εἶναι ἡ ἀθανασία. Βλ. Π. Γ. Γενναδίον, ἔ. ἀ. σ. 19. <sup>4)</sup> δενδρομολόχα) ἀλθαία, Π. Γ. Γενναδίον, ἔ. ἀ. σ. 42. <sup>5)</sup> Περὶ τοῦ χαμομήλου, χαμαιμήλου βλ. Π. Γ. Γενναδίον, ἔ. ἀ. σ. 1028.

**Γλυκάνισον<sup>1)</sup>.**

Μεταχειρίζεται εις άχωνευσίαν, εις κωλικο(ύ)ς, εις άερώδεις κώλικας και εις τόν ύστερισμόν. Δόσις τοῦ σπόρου δφ 8 εις νιρὸν βραστὸν δφ 100. |

φ. 29r

**Πλατομαντήλα<sup>2)</sup>.**

Χρησιμεύει εις ποδαλιαν ρευματισμοῦ, φαγοῦραν, δόσις τῶν ριζῶν δφ 10 εις νιρὸν βραστὸν δφ 100. Νὰ πέρνετε καθ' ὄλην τ(ή)ν ἡμέραν.

**Ύψινθιον<sup>3)</sup>.**

Χρησιμεύει ὄλον τὸ χόρτον εις θέρμις διαλιπούσας, δυσπεψίας, ὑποχονδρίας, κτρινάδας, σκόληκας, καχιξίας και ὑδρωπικίας.

Δόσις δφ 8 εις νιρὸν βραστὸν δφ 100.

**Λεβιδόχορτον<sup>4)</sup>.**

Μεταχειρίσ(ις) εις τοὺς ἔλμινθας τῶν παιδῶν και εις σπασμὸν προερχομένους) ἀπὸ σκόληκας.

Δόσις και κόχλασμα δφ 3 εις νιρὸν βραστὸν δφ 80. Νὰ γίνῃ κόχλασμα νὰ παίρνῃτι ἐσπέρας και πρωῶ. |

φ. 29v

**Γλυκόρριζα<sup>5)</sup>.**

Μεταχειρίσῃς εις τὸν κατάρρον βήχαν και δίψαν τῆς ὑδρωπικίας· δόσις τῶν ριζῶν δφ 4 εις νιρὸν βραστὸν δφ 100.

**Δάφνη<sup>6)</sup>.**

Μεταχειρίσ(ις) εις δυσπιψίαν, ὑστερισμόν και κώλικας· δόσις ὅσον φθάνει.

**Ἐλελίσφακος<sup>7)</sup>.**

Μεταχειρίσῃς εις ἀδυναμίαν τοῦ στομάχου, εις ρευματισμούς· δόσις τῶν φύλλων 1 δράμι εις νιρὸν δφ 100 και νὰ βράσῃ ἕως νὰ μετρήσῃ τις ἑκατό. |

φ. 30r

**Σκάρφη<sup>8)</sup>.**

Μεταχειρίσῃς εις μιλα(γ)χολίαν, μαρίαν, εις ἔλμινθος και τρέλλαν, δόσις 1 δράμι και νιρὸν δφ 50.

1) γλυκάνισον εἶναι τὸ ἄνισον, περὶ οὗ βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἄ. σ. 125-6. 2) πλατομαντήλα εἶναι τὸ ἄρκειον ἢ ἡ νυμφαία· βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἄ. σ. 142, 714-5. 3) αὐτόθι σ. 164-166. 4) Πρόκειται περὶ τοῦ ἔλμινθοβοτάνου, αὐτόθι, σ. 303. 5) αὐτόθι, σ. 225-227. 6) αὐτόθι, σ. 239 κ.ε. 7) αὐτόθι σ. 300. 8) σκάρφη εἶναι τὸ φυτὸν ἄδωνις ἢ τὸ βέρατρον και ὁ ἑλλέβορος. Περὶ τούτων βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἄ. σ. 14-15, 189, 302.

**"Ομανον<sup>1)</sup>.**

Μεταχειρίσις εἰς δυσπεψίαν καὶ εἰς τοὺς ἔλμινθους· δόσις ἀπὸ μισὸν δράμι, ἕως ἐν μὲ τὸ νερὸν καὶ μὲ τὴν ζάχαριν.

**'Ερυθρόδανον, ριζάρι κοινῶς<sup>2)</sup>.**

Μεταχειρίσις εἰς πάθη τοῦ πνεύμονος καὶ εἰς ἀτροφίαν τῶν βρεφῶν καὶ ραχίτιν.

Δόσις τῶν ριζῶν δράμια 10 εἰς νερὸν βραστὸν δρά<μια> 300, νὰ μείνη δρά<μια> 130. |

**'Ηδύσμος νεοελληνιστί<sup>3)</sup>.**φ. 30<sup>v</sup>

Δύναμις, δυναμωτικὸς καὶ κεντηστικὸς τῶν νεύρων. Μεταχειρίσις εἰς πάθη σπασμωδικῶν ἐμετοῦ καὶ ἀερώδη κώλικά· δόσις τῶ<ν> χόρτων ἀπὸ ἐν δράμι εἰς νερὸν βραστὸν δρά<μια>! 50! Τὸ ἔλαιον τούτου δίδεται ἀπὸ : 4 ἕως στα 3.

**Γαρούφαλλα<sup>4)</sup>.**

Μεταχειρίζονται εἰς παραλυσίας<sup>5)</sup> τῆς γλώσσης, ἀνορεξίαν, ἀδυναμίαν τοῦ στομάχου καὶ ὀδόντω<ν>.

**Τσαϊ.**

Δύναμις. Ὀλίγον δυναμωτικόν, ναρκωτικὸν καὶ ἰδρωτικόν. Μεταχειρίσις<ς> εἰς ρευστὰ τοῦ στήθους καὶ κρυώματα ἀσθενικά· δόσις | ἀπὸ ἐν δράμι εἰς νερὸν βραστὸν δρά<μια> 60, διὰ νὰ γένη τὸ ἄχλισμα. φ. 31<sup>r</sup>

**Μοσχοκάρυον<sup>6)</sup>.**

Δύναμις· δυναμωτικὰ καὶ κεντηστικὰ μεταχειρίσις<ς> εἰς παραλυσίας τῆς γλώσσης, εἰς ἀνορεξίαν, ἀδυναμίαν τοῦ στομάχου καὶ εἰς ὀδονταλγίαν.

Δόσις τῆς σκόνης ἀπὸ κόκκους 12 ἕως 30 μὲ νερὸν καὶ ζάχαρις.

**Τσαϊ, τέϊ.**

Δυναμῶς· ὀλίγον δυναμωτικὸν καὶ ἰδρωτικόν. Μεταχειρίσις : Εἰς ρεῦμα τοῦ στήθους καὶ κρυώματα ἀσθενικά.

<sup>1)</sup> Δὲν γνωρίζομεν περὶ ποίου ἀκριβῶς φυτοῦ πρόκειται. Κατὰ τὰ δελτία τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τὸ ὄμανον σχετίζεται πρὸς τὸ φυτὸν ἑλέμιον, περὶ οὗ βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 301. <sup>2)</sup> Βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 311 - 313. <sup>3)</sup> Λέγεται καὶ ἀγιόσμος. Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἡπειρ. γλωσσάριον, Ἐν Ἀθήναις 1909, ἐν λ. <sup>4)</sup> γαρούφαλλα ἢ γαρίφαλλα τὰ καὶ μοσχοκάρφια ὀνομαζόμενα. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 220. <sup>5)</sup> Τὸ χ'φον : παραήλιας. <sup>6)</sup> Βλ. μυρσική παρὰ Π. Γ. Γενναδίω, ἔ. ἀ. σ. 684.

Δόσις δράμι ἓν εἰς νερόν βραστόν δρ. 60, διὰ νὰ γένη δὲ κόκο νὰ πίνη μὲ τὴν ζάχαριν. |

φ. 31<sup>v</sup>**Χελιδονόχορτον<sup>1)</sup>.**

Μεταχειρίσις εἰς χοιράδας τοῦ λαιμοῦ, χελώνια, καὶ εἰς ἄλλα πρῖσματα τῶν βυζίων. Δόσις ἔσωθεν ἀπὸ δρά<μι> μισὸν μὲ νερόν πρὸς ἔλλειψιν τῆς σελήνης ἑσπέρας καὶ πρωτὶ διὰ τινὰς ἡμέρας.

**Δενδρολίβανον<sup>2)</sup>.**

Μεταχειρίσις εἰς δυσπεψίαν, εἰς ὑστερισμὸν καὶ ἀδυναμίαν τοῦ στομάχου. Δόσις ἓκ τῶν φύλλων ἀπὸ δράμι ἓν ἕως 2 μὲ νερόν βραστόν δρά<μια> 50.

**Μακεδονήσιον<sup>3)</sup>.**

Μεταχειρίσις εἰς τὴν δυσούριαν, κιτρινάδαν, κωλικόπουρον ὑδροκοίλης καὶ διὰ νὰ φέρῃ γάλα τῶν γυναικῶν.

**Μαυροπίπερον<sup>4)</sup>.**

Μεταχειρίσις εἰς χαμῆλωμα, πόνον τοῦ σταφυλίτου καὶ τοῦ λαιμοῦ. Δόσις ὄσσην ἀρκεῖ.

\*Απρίλιος 1954

<sup>1)</sup> χελιδονόχορτον λέγεται ἡ δακτυλίτις. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 236-7. <sup>2)</sup> Τὸ δενδρολίβανον τὸ φαρμακευτικόν, αὐτοφνὲς ἐν Ἑλλάδι, ἀπαντᾷ εἰς ὄρεινους τόπους. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 243. <sup>3)</sup> μακεδονήσι λέγεται τὸ πετροσέλινον (κοινῶς μαϊντανός), διότι κατὰ τὸν Διοσκοριδῆν «φύεται ἐν Μακεδονίᾳ ἐν ἀποκρήμοις τόποις» βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 767. <sup>4)</sup> «Τὸ δὲ μέλαν (πέπερι) ἦδιον καὶ δριμύτερον τοῦ λευκοῦ καὶ εὐστομαχώτερον, καὶ μᾶλλον, διὰ τὸ εἶναι ὄριμον, ἀρωματίζον, εὐχρηστότερόν τε εἰς τὰς ἀρτίσεις» κατὰ τὸν Διοσκοριδῆν. Βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 756, σημ. 2.



# ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ ΤΟΥ ΤΑΤΑΡΗ

## ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ "Η ΞΣΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ;

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Τὸ δημῶδες ἄσμα τοῦ Τάταρη, μὲ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι τοῦτο συνήθως γνωστόν, εἶναι διαδεδομένον εἰς ἀρκετοὺς ἑλληνικοὺς τόπους.

Κατὰ τὸ ἄσμα ὁ Τάταρης ἢ Τάρταρης καὶ εἷς τινὰς παραλλαγὰς, ὡς τὰς ἐκ Τσουμέρκων καὶ Βουρβούρων Κυνουρίας, ὁ Ἀντρείβλαχος, ἀρπάσας ἀπάγει σιδηροδεσμίους τοὺς ἑννέα ἀδελφοὺς. Ἡ μήτηρ αὐτῶν ἀκολουθοῦσα καὶ ὄδυρομένη παρακαλεῖ τὸν Τάταρην ν' ἀφήσῃ εἰς αὐτὴν τοῦλάχιστον ἓν ἀπὸ τὰ συλληφθέντα τέκνα τῆς, τὸ μικρότερον, τὸν Κωνσταντῖνον.

Τοῦ ἄσματος τούτου ἔχουν συγκεντρωθῆ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας αἱ ἑξῆς παραλλαγαί:

1. Μιχ. Στελέκη, Ἡ μάννα τῶν ἀρπαγμένων. (Κυπριασσία τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς). Deffner's Archiv f. mittel- u. neugr. Philologie, τόμ. I (1880), σ. 88 ἀρ. 3.
2. Λαογρ. Ἀρχ., Ὑλη, ἀρ. 2145. Βουρβούρων Κυνουρίας, (συλλ. Ἐπ. Παπαμιχαήλ).
3. Λαογρ. Ἀρχ., Ὑλη, ἀρ. 981. Λαγκαδίων Γορτυνίας, (συλλ. Κ. Κασιμάτη, 1894).
4. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1378 Α', σ. 111. Πυλίας (Ζιζάνι), (συλλ. Γεωργίας Ταρσοῦλη, 1939).
5. Anton Jeannarakis, Ἄσματα κρητικὰ μετὰ διστίχων καὶ παροιμιῶν. Leipzig 1876, σ. 4, ἀρ. 5.
6. Δημητρ. Σ. Βουτιετᾶκη, Τραγοῦδια κρητικὰ, ἤτοι συλλογὴ ἄσμάτων ἡρωϊκῶν, πολεμικῶν, τῆς τάβλας, τοῦ γάμου κλπ. Χανιά Κρήτης 1904, σ. 70, ἀρ. 149.
7. Ἀριστ. Κριάρη, Κρητικὰ ἄσματα, ἡρωϊκὰ, πολεμικὰ, ἐρωτικὰ, τοῦ γάμου, τῆς τάβλας, τοῦ χοροῦ κλπ. Ἐν Χανίοις 1909, σ. 219.- ἔκδ. β'. Ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 310.
8. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1161 Γ', σ. 30. Κρήτης (Ἔλος Ἰνναχωρίου Κισάμου), (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, 1938).
9. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1841 Α', σ. 141. Κρήτης (Σφακιὰ), (συλλ. Δημ. Πετροπούλου, 1953).
10. Ἀ. Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ἄσμάτων παλαιῶν καὶ νέων Ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 98-99, στ. 29-35 (περιοχῆς Καρπενησίου). Ἡ παραλλαγὴ αὕτη συμφέρεται μὲ τὸ ἄσμα τοῦ Ἀναπλιῶ, ἤτοι τῆς ἀλώσεως τοῦ Ναυπλίου (1715) ὑπὸ τῶν Τούρκων.
11. Χρ. Ν. Λαμπράκη, Τραγοῦδια τῶν Τσουμέρκων. Λαογρ. 5 (1915-16) σ. 125, ἀρ. 133.
12. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1412. σ. 13. Δυτ Μακεδονίας, (συλλ. Ἄν. Διαμάντη).
13. Κωνστ. Δ. Παπαϊωαννίδου, Ἄσματα δημοτικὰ Σωζοπόλεως. Λαογρ. 1 (1909) σ. 620-21, ἀρ. 38.
14. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1104 Γ', σ. 79. Μεσημβρίας (Ραβδᾶς), (συλλ. Γ. Μέγα, 1937).
15. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1104 Γ', σ. 128. Μεσημβρίας (Ναίμονας), (συλλ. Γ. Μέγα, 1937).

16. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1499, σ. 9. Καρωτῆς Διδυμοτείου, (συλλ. Ξανθάκη, 1922).  
 17. Λαογρ. Ἀρχ., Ὑλὴ ἀρ. 93. Τραπεζοῦντος (συλλ. Ι. Βαλαβάνη).  
 18. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1402, τετρ. ΙΖ', σ. 59. ἀρ. 29. Τήνου (Χτηκάδος), (συλλ. Ἰ. Δ. Ἰ. Ἀδαμαντίου, 1895).  
 19. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1984<sup>Α</sup>, σ. 189, ἀρ. 150. Ἰμορογοῦ, (συλλ. Ἐμμ. Ἰωαννίδου Ἰμορογίνου, 1857<sup>1)</sup>).

Παραθέτομεν ἑνταῦθα τὸ ᾄσμα κατὰ τὰς ἑξῆς τέσσαρας παραλλαγάς:

## Α΄.

(Παραλλαγή 1<sup>η</sup>, ἐκ Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς).

**Ἡ μάννα τῶν ἀρπαγμένων**

- «Ἄσπερ σταυραῖτέ, πανώρια ἰερακίνα,  
 τί εἶδες, τί ἄκουσες ἐκεῖ ψηλά ποῦ τρέχεις;»  
 «Θάλασσες πικρές, καράβια βουρκωμένα,  
 σέρνει ὁ Τάρταρης ἐννιά ἀδερφούς δεμένους  
 5 σὲ μὴν ἄλυσσο, σὲ μὴ μακριὰ ἄλυσίδα». *Νά κ' ἦ μάννα τους, ἦ μάννα τῶν παιδιῶνε.*  
 «Ἀφέντη Τάρταρη, κὶ ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,  
 χάρισε κ' ἐμὲ κανένα ἀπ' τὰ παιδιά μου,  
 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου,  
 10 τὸ γραμμαϊκό, τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου!»

## Β΄.

(Παραλλαγή 2<sup>α</sup>, ἐκ Βουρβούρων Κυνουρίας).

**Ὁ Ἀντρεϊόβλαχος (Χάρος)**

- Κάτον σιὸ γιαλό, κάτον σιὸ περιγιάλι  
 σοῦρνει Ἀντρεϊόβλαχος ἐννιά ἀδερφούς δεμένους,  
 πάει καὶ ἦ μάννα τους κοντὰ περικαλιῶντα.  
 «Ἀφέντη, ὦ Ἀντρεϊόβλαχε, πατέρα τῶν παιδιῶ μου,  
 5 χάρισε κ' ἐμὲ ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιά μου,  
 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου

<sup>1)</sup> Αἱ τρεῖς τελευταῖαι παραλλαγῆ συμφύρονται μὲ τὸ ᾄσμα τοῦ στρατιώτου, ὅστις κατὰ τὸ ἐσπέρας τοῦ Σαββάτου, ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ οἴκου ὑπὸ τῶν γονέων του, καταφεύγει εἰς δένδρον πρὸς διανυκτέρευσιν. Τὸ δένδρον δέχεται νὰ τὸν φιλοξενήσῃ, τοῦ ὑπεθυμίζει ὁμως ὅτι τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ ἐνοίκιον διὰ τὴν διαμονήν του.

- ἢ τὸν Κωνσταντῆ πού 'ν' ἀρρεβωνιασμένος.»  
 Σκούζει τὸ μικρὸ καὶ λέει τὸ μεγάλο:  
 «Τάχ<sup>3</sup> το ἢ μάννα μου πὼς ἦσουννα μηλίτσα,  
 10 ἄνθισες μικρὴ καὶ κάρπισες μεγάλη  
 φύσηξε βοριᾶς καὶ σ' τὰ τίναξε».

Γ'.

(Παραλλαγή 6<sup>η</sup>, ἐκ δυτικῆς Κρήτης).

- Κάτω 'κεῖ, κάτω στήν 'Αξιάν, 'κεῖ κάτω στ' 'Αλιτζέρι,  
 ὁ Τάρταρης ἐννι' ἀδερφούς μὲ τὸ σκοινὶ δεμένους  
 κ' ἐχ' ἄλλους ἐννιά στήν ἄλυσσο δεμένους  
 κ' ἢ μαννοῦλά τους τζαγκουριομαδισμένη  
 5 «Σκύλε Τάρταρη, χάροντα τῶν παιδιῶν μου,  
 πάρε κι ἄφες μου ἀπὸν τὸ ἐννιά τὸν ἕνα,  
 θές τὸν πρῶτόν μου, θέλεις τὸν δεύτερόν μου,  
 γῆ τὸν τρίτον μου, τὸν ἀπολιάρικό μου.

Δ'.

(Παραλλαγή 17<sup>η</sup>, ἐκ Τραπεζοῦντος)<sup>1)</sup>.

**Τ' ἐννιά ἀδελιά**

- Σάββατο βραδὸν μ' ἐδιῶξαν οἱ γονεῖς μου  
 ἀπ' τὰ σπία μας κ' ἀπὲ τὰ γονικά μας.  
 Κάστιρον γύριξα, χωριὸν νὰ 'βρῶ νὰ μείνω.  
 [ Κάστιρο κ' εὔρηκα, μουδὲ χωριὸ νὰ μείνω ]  
 5 ἠῦρα τὸ δενδρίν, πὸν λέγνε κυπαρίσσειν...  
 «κι' αὔρι' τὸν πιρὸν τὸ νοίκι σου πληρώσω,  
 τρὰ σιαμιά νερό, 'ς τὴ ρίζα σου θὰ 'κχύνω».  
 — Νά ἢ ρίζα μου, νὰ δέσης τ' ἄλογό σου,  
 νά κ' οἱ κλώνοί μου, νὰ δέσης τ' ἄρματά σου,  
 10 νά κι ὁ ἦδικος μου νὰ πέφτης νὰ πλαγιάσης,  
 κι αὔρι' τὸν πιρὸν τὸ νοίκι μου γυρεύω,  
 χίλια τ' ἄλογον καὶ δυὸ 'ς τὸ καβαλλάριν,

<sup>1)</sup> Εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην, ὡς ἐλέχθη, ἔχει ἐνωθῆ ἀπὸ τοῦ στ. 1-17 ἕτερον ἕσμα,  
 (βλ. ἀνωτ. σ. 42 ὑπόσημ. 1).

- τράντα δυὸ φλωριά κ' ἔναν κωσταντινιάτ'κον.  
 Ἄκουε, οὐρανέ, κάνε δικαίαν κρίσιν,  
 15 ὡς καὶ τὸ δενδρὸν τὸ νοίκιν του γυρεύει...  
 Φάγε, μαῦρό μου, σιτάριν καὶ κριθάριν,  
 πία κρυὸν νερὸν κι ὀλήγορ' ἄς περάσουμ'.»
- Κάτου 'ς τὴν Φραγκιάν, 'ς τὸ μέγαν Σαλονίκην,  
 πόλεμός γενη, κ' ἡ μαύρη γῆ τρομάζει·  
 20 καὶ τ' ἐννιά ἀδελιά εἰς ἓναν ἄλεσίδιν,  
 κ' ἡ μαννίσα τονν τὰ χέρια σταρωμένα,  
 καὶ παρακαλεῖ τὸν μέγαν τὸν ἀφέντην.  
 «Μέγ' ἀφέντη μου, καὶ πρῶτε μου κουρσοῦρε,  
 χάρισε κ' ἐμὲν ἀπ' τοὺς ἐννιά τὸν ἓναν,  
 25 γιὰ τὸν πρῶτό μου, γιὰ τὸν ὑστερινό μου,  
 γιὰ τὸν Κωσταντῆν, τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μου.  
 Τινὰν ἔλουζα 'ς τὸ ἀστροφεγγαράκιν,  
 'στράφταν τὰ 'γιαλούς, 'στράφταν τὰ περιγιάλια,  
 'στράφταν τὰ τσαρδά, τῆς Πόλης τ' ἀργαστέρια.»

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης περιέλαβε τὸ ἕσμα τοῦτο τοῦ Τάταρη εἰς τὴν συλλογὴν  
 του: «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ», ἐν Ἀθήναις 1914, σ. 220  
 ἀρ. 210 ὑπὸ τὴν κάτωθι μορφήν.

- Ἄσπρε σταυραῖτέ, πανώρια γερακίνα,  
 τί εἶδες, τί ἄκουσες ἐκεῖ ψηλά ποῦ τρέχεις;  
 — Θάλασσεσ πικρές, καράβια βουρκοωμένα,  
 κάτου 'ς τὸ Μοριᾶ, κάτου 'ς τὸ περιγιάλι,  
 5 σέρνει δ' Ἀντρεϊόβλαχος ἐννιά ἀδερφούς δεμένους  
 σὲ μιὰν ἄλνσο, σὲ μιὰ μακριὰ ἄλνσιδα.  
 Πάει κ' ἡ μάννα τους, κοντὰ περικαλιῶνια·  
 «Φέντη Ἀντρεϊόβλαχε, ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,  
 χάρισε κ' ἐμὲ κανέν' ἀπ' τὰ παιδιά μου,  
 10 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου,  
 ἢ τὸν Κωσταντή, ποὺ εἶν' ἀρρεβωνιαμένος».  
 Σκούζει τὸ μικρὸ καὶ λέει τὸ μεγάλο·  
 «Τάχ' το, ἡ μάννα μου, πὼς ἦσουνα μηλίτσα,

*ἄνθισες μικρὴ καὶ κάρπισες μεγάλη,  
15 φύσηξε βοριάς, σ' τὰ τίνιαξε τὰ μῆλα».*

Διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ ἄσματος εἰς τὴν μορφήν ταύτην ἐστηρίχθη ὁ Νικ. Πολίτης κυρίως εἰς δύο ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἀνωτέρω παραλλαγῶν (σ. 42-43), ἦτοι εἰς τὴν ἐκ Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς καὶ τὴν ἐκ Βουρβούρων τῆς Κυνουρίας· εἰδικῶς δὲ παρελήφθησαν ἐκ μὲν τῆς πρώτης οἱ στίχοι 1-3, 6 καὶ 9-10, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας οἱ 4<sup>1)</sup>, 5, 7-8<sup>2)</sup> καὶ 11-16.

Τὸ ἄσμα κατέταξεν ὁ Ν. Πολίτης εἰς τὴν κατηγορίαν «Μοιρολόγια τοῦ κάτω κόσμου καὶ τοῦ Χάρου» προτάξας τούτου τὴν ἀκόλουθον εἰσαγωγικὴν σημείωσιν:

«Ὁ Ἄντρεϊόβλαχος, ἢ ὡς αἱ ἄλλαι παραλλαγὰὶ τὸν λέγουν, ὁ Τάταρης, εἶναι ὁ Χάρος, διότι τὸ τραγοῦδι εἶναι ἀλληγορικόν, ἀναφερόμενον εἰς καλλιτέκνον, τὴν ὁποίαν ὁ θάνατος ἐστέρησεν ὅλα τὰ τέκνα της.»

Εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτου τοῦ ἄσματος, ὡς μοιρολογίου, ἤχθη ὁ Πολίτης ἀφ' ἐνὸς ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἄσματος, τὸ ὅποιον εἶναι θρηνητὸς τῆς μητρὸς διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν τέκνων της, καὶ ἀφ' ἐτέρου ἐκ τινῶν κυρίως παραλλαγῶν αὐτοῦ, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Τάταρης ἢ Τάρταρης ταυτίζεται πρὸς τὸν Χάροντα· τὸ ἄσμα μάλιστα ἐπιγράφεται μοιρολόγι εἰς τὰς παραλλαγάς: ἐκ Κρήτης (ἀρ. 7) ἔκδ. β', σ. 310, Λαγκαδίων (ἀρ. 3) καὶ Βουρβούρων Κυνουρίας (ἀρ. 2). Ἐκ τούτων ἢ ἐκ Βουρβούρων (ἀρ. 2) παραλλαγή, ἣτις ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Ν. Πολίτου εἰς τὸν καταρτισμὸν παρ' αὐτοῦ τοῦ κειμένου τοῦ ἄσματος, ὡς παρατίθεται τοῦτο ἀνωτέρω, ἔχει τίτλον «Ὁ Ἄντρεϊόβλαχος (Χάρος)».

Ὁ Ἄριστ. Κριάρης εἰς συλλογὴν του κρητικῶν δημοδῶν ἄσμάτων θέτει τὸν ἐξῆς τίτλον εἰς τὸ ἄσμα: «Παράκλησις πρὸς τὸν Τάρταρη Χάροντα»<sup>3)</sup>, προφανῶς ἐλκυσθεὶς εἰς τοῦτον ἐκ τοῦ θρηνητικοῦ περιεχομένου καὶ ἰδίᾳ ἐκ τοῦ πέμπτου στίχου: «*Ἀχι, βρὲ σκύλε Τάρταρη, Χάροντα τῶν παιδιῶν μου.*» Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῆς συλλογῆς ταύτης δὲν ὑπάρχει ὁ τίτλος οὗτος<sup>4)</sup>.

Εἰς τὴν ἐκ Τσουμέρκων (ἀρ. 11, στ. 5 κ. ἐξ.) παραλλαγὴν ὁ Ἄντρεϊόβλαχος ταυτίζεται μὲ τὸν Χάροντα.

<sup>1)</sup> Τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον τοῦ 4 στίχου παρελήφθη ἐκ τῆς παραλλαγῆς ὑπ' ἀρ. 13 (Σωζοπόλεως), στίχ. 7.

<sup>2)</sup> Ὁ στίχος 8 συνετέθη ἐκ τοῦ στίχου 7 τῆς ὑπ' ἀρ. 1 παραλλαγῆς (Κυπαρισσίας Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς) καὶ τοῦ στίχ. 4 τῆς ὑπ' ἀρ. 2 παραλλαγῆς (Βουρβούρων Κυνουρίας).

<sup>3)</sup> Ἄριστ. Κριάρης, Πλήρης συλλογὴ κρητικῶν δημοδῶν ἄσμάτων κλπ., ἔκδ. β', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 310.

<sup>4)</sup> Ἄριστ. Κριάρης, Κρητικὰ ἄσματα, ἠρωϊκὰ, πολεμικὰ, ἐρωτικὰ κλπ., ἐν Χανίοις 1909, σ. 219.

*σέρν' ἄντριεόβλαχος ἐννιά ἄδέρφια δεμένα  
πάν' ἢ μάνα τους κοντά παρακαλιῶντας :*  
*«Χάρε, ἀντριεόβλαχε, κάνα ἄπο τὰ παιδιά μου.  
Χάρε, τὸ Στέργιο μου, γιὰ νὰ στεργιώση ἢ ψυχὴ μου,  
Χάρε, τὸ Γιάννο μου, εἶναι γραμματισμένος.*

Ἡ παραλλαγή αὕτη εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ὀνόματος Τάταρης διὰ τοῦ ἄντριεόβλαχος, ὡς καὶ εἰς τοὺς τρεῖς τελευταίους στίχους, φαίνεται ὅτι ἔχει ὑποστῆ ἐπίδρασιν ἐκ τῆς ἀνωτέρω (σ. 42-43) παραλλαγῆς ἐκ Βουρβούρων Κυνουρίας.

Τῆς παραλλαγῆς ταύτης ἐκ Βουρβούρων οἱ τρεῖς τελευταῖοι στίχοι

*Τάχ' το ἢ μάνα μου πὼς ἦσουνα μηλίτσα  
ἄνθισες μικρὴ καὶ κάρπισες μεγάλη  
φύσηξε βοριᾶς καὶ σ' τὰ τίναξε,*

φαίνονται προσθήκη ἐξ ἄλλων τραγουδιῶν. Οὕτως ὁ τελευταῖος στίχος προέρχεται ἐκ τοῦ ἔσματος «Νερατζοῦλα ποῦ ναι τ' ἄνθη σου;» εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ὁ στίχος «Φύσηξε βοριᾶς καὶ νότος καὶ τὰ τίναξε»<sup>1)</sup>.

Παρά τὸ θρηνητικὸν περιεχόμενον τοῦ ἔσματος νομίζω ἐν τούτοις ὅτι δὲν ἔχομεν εἰς τοῦτο ἀλληγορικὸν μοιρολόγιον, σχετιζόμενον πρὸς τὸν Χάρον καὶ τὸν θάνατον, ὡς ἐθεώρησε τοῦτο ὁ Πολίτης, ἀλλ' ἱστορικὸν γεγονός ἀρπαγῆς καὶ ἀπαγωγῆς παιδιῶν ὑπὸ τοῦ Τάταρη καὶ θρῆνον ἐπὶ τούτῳ τῆς μητρὸς αὐτῶν. Ὁ Τάταρης οὕτω τοῦ ἔσματος, ὡς πιστεύω, δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὸν Τάρταρον Χάρον, ἀλλὰ μὲ τὸν Τάταρην, τὸν ἔκτακτον ἀπεσταλμένον, ταχυδρόμον, τοῦ Σουλτάνου κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας<sup>2)</sup>. Διὰ τούτου ὁ σουλτάνος ἔπεμπεν εἰς ἔκτάκτους περιστάσεις καὶ ἐγνωστοποιεῖ εἰς μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κέντρα τοῦ κράτους τοῦ ἐλείγοντα διατάγματα καὶ ἐν γένει διαταγὰς τοῦ δι' ὠρισμένας ὑποθέσεις ἢ πρόσωπα<sup>3)</sup>.

<sup>1)</sup> Π. Παπαζαφειροπούλου, Περιυναγωγὴ γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ δὲ τῆς Πελοποννήσου κλπ., ἐν Πάτραις 1887, σ. 101, ἀρ. 66, στ. 3.

<sup>2)</sup> Ἡ λέξις Τάταρης (τουρκ. Tatar) ἐσήμαινε τὸν Τάταρην, ἀλλὰ καὶ τὸν ταχυδρόμον. Βλ. Ἰ. Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, τόμ. Α', ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1899, σ. 447α. Περὶ τοῦ Τάταρη ὡς ταχυδρόμου τοῦ σουλτάνου βλ. καὶ Ἀθανασίου Ὑψηλάντου - Κομνηνοῦ, Ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν τῶν εἰς δώδεκα, βιβλίον Η', Θ' καὶ Ι', ἤτοι τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν (1453 - 1789). Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, σ. 582. Ὅμοιως καὶ εἰς τοὺς Σλάβους ὁ βασιλικὸς ταχυδρόμος ἐλέγετο Τάταρης. Βλ. Fried. S. Krauss, Slavische Volksforschungen, Leipzig 1908, σ. 394, στ. 8 καὶ σ. 402 σημ. 8.

<sup>3)</sup> Ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, Τὰ πρῶτα ταχυδρομεῖα, Προπύλαια, τόμ. Β', φ. α', σ. 2, λέγει ὅτι εἰς τὸ ἔκτακτον ταχυδρομεῖον ὑπηρετοῦν πεζοὶ «τατάρηδες... ὄχι μισθωτοὶ μὰ πλη-

Μεταξὺ τῶν ἐντολῶν τούτων τοῦ σουλτάνου ἦσαν καὶ διατάγματα (φιρμάνια) περὶ συλλήψεως προσώπων, ἐπικινδύνων βεβαίως διὰ τὴν εἰς τὸ κράτος τάξιν, καὶ μεταφορᾶς τῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ καὶ θανατώσεως αὐτῶν<sup>1)</sup>.

Ὁ Τάταρης μὲ τὴν ιδιότητα αὐτὴν, δηλαδὴ τοῦ ἐκτάκτου ταχυδρομοῦ, ἀπεσταλμένου τοῦ σουλτάνου διὰ τὴν μεταφορὰν φιρμανίων του, ἀπαντᾷ πολλαχοῦ εἰς τὰ δημώδη ἴσματα. Οὕτως εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἴσματος τῆς χήρας Ἄρετῆς καὶ τοῦ βασιλέως, ὁ ἀνδράδελφός της τὴν κατηγορεῖ πρὸς τὸν βυσιλέα, ὅτι δὲν ἐξοφλεῖ τὰ χρέη της:

ρωμένοι ποδοκόπι», δηλαδὴ μὲ ὠρισμένην ἀποζημίωσιν διὰ κάθε ταξίδι. Ὁ Σίμος Μενάρδος, εἰς τὸ δημοσίευσμά του «Ἱστορικαὶ παροιμίαι τῶν Κυπρίων» Λαογρ. 7 (1923), σ. 49 ἀρ. 7 εἰς τὴν παροιμίαν: *Σὰν τὸν Τάταριν πάω κ' ἔρχομαι*, παρατηρεῖ οἱ ταχυδρόμοι οὗτοι ἐστέλλοντο καὶ εἰς τὴν Κύπρον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19<sup>ου</sup> αἰῶνος. Πλὴν τοῦ Σουλτάνου καὶ ὁ Ἄλῃ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἐχρησιμοποιοῖε Τατάρηδες, ἐκτάκτους ταχυδρόμους. Οὕτως εἰς τὸ κατάστιχον τοῦ Σταύρου Ἰωάννου, τὸ ὁποῖον περιέχει χρεωστικοπιστωτικούς λογαριασμούς τῶν ἐτῶν 1817 - 1820, ἀναφέρονται καὶ λογαριασμοὶ «μπαχξισίων, νοικίων, ταταραίων (=ταχυδρόμων) κατήδων, . . . ταταραίων βασιλικῶν (ὑπογραμίζω ἐγὼ), ταξιδάρηδων. . .» Βλ. εἰς *Σωκρ. Β. Κουγέα*, Τὸ Ἠπειρωτικὸν Ἀρχεῖον Σταύρου Ἰωάννου. Ἠπειρ. Χρονικά, ἔτ. 14 (1939) σ. 9, στ. 5 - 6. Πρὸβλ. καὶ *Κωνστ. Γ. Σφήκα*, Τὸ ταχυδρομεῖον τοῦ Ἄλῃ πασᾶ. Ἠπειρ. Ἑστία, ἔτ. Β' (1953) σ. 1134 - 1136.

<sup>1)</sup> Γενικῶς περὶ τοῦ ἔργου τούτου τῶν Τατάρηδων, ἐκτάκτων ταχυδρόμων, χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ κάτωθι πληροφορίες ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἐνετικῆ προξενείου τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰς ἔγγραφον ἔκθεσιν τοῦ Ἐνετοῦ προξένου τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ χρονολογίαν «1770, Ἰουνίου 17» ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «*Τὴν Κυριακὴν φθάνει [= ἐνν. εἰς Θεσσαλονίκην] ὁ νέος μονιλάς . . . πέρασεν ἀπ' εἰδῶ ἕνας Τάταρος, ὁ ὁποῖος ἔφερε φιρμάνι διὰ τὸν πασᾶν Θεσσαλονίκης, καθὼς καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἀγάδες, ἵνα ἐτοιμαθοῦν καὶ ἐκκινήσων διὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Μεγάλου Βεζύρου. . .» *Κωνστ. Α. Μέρτζιου*, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας. Θεσσαλονίκη 1947, σ. 413. (Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, 7. Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν)*

Εἰς ἑτέραν ἔκθεσιν τοῦ αὐτοῦ Προξένου ὑπὸ χρονολογίαν «1787, Αὐγούστου 29» ἀναφέρεται: «*ἔφθασε χθὲς ἕνας Τάταρος μὲ φιρμάνι τοῦ Μεγάλου Ἀνθέντου, διατάσσοντος ν' ἀναχωρήσῃ ἀμέσως ὁ ρῶσος πρόξενος μετὰ τῆς οἰκογενείας του.*» *Κωνστ. Μέρτζιου*, ἔνθ' ἄν., σ. 439.

Εἰς ἄλλην ἔκθεσιν του ὑπὸ χρονολ.: 1771, Μαρτίου 29, ὁ Πρόξενος ἀναφέρει τὰ ἑξῆς. «*πρὸ δύο ἡμερῶν ἔφθασαν εἰδῶ τρεῖς Τάταροι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· ὁ πρῶτος ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Μονιλάν φιρμάνι, ὡς καὶ εἰς τὸν Μουσελίμην, διὰ τοῦ ὁποῖου διατάσσεται ἡ δέσφορῖα καὶ ἐγκάθειρξις εἰς τὸ φρούριον τῆς Αἴνου τεσσάρων ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀγάδων τῆς πόλεως (ὑπογραμμίζω ἐγὼ) ὁ δεῦτερος εἶχε φιρμάνι διὰ τὸν πασᾶν Μισιόγλου τῆς Λαρίσης ἵνα ἐκκινήσῃ ἀμέσως διὰ τὸ Βιδήμιον. . .» *Κ. Μέρτζιου*, ἔνθ' ἄν., σ. 418.*

Ὅμοιως καὶ εἰς ἔγγραφον ἐκ τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως.

Εἰς τὸ καράβι «ἦτον καὶ ὁ μισὲρ Ἰάννης Α. Φαρμάκης, γαμπρὸς τοῦ Καλόγνωμου, ὁ ὁποῖος μᾶς λέγει ὅτι ὁ Τάταρης ὄπου ἐπῆγε εἰς τὴν Πόλιν τῆς τρεῖς τοῦ μύστι-

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

*Κι ὁ βασιλιάς πὸν τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ ἄβερφάνη·  
πέντε Τατάρους ἔστειλε σὴν Ἀρετὴ νὰ πᾶνε.  
«Ὁρα καλὴ σουν Ἀρετὴ!» — «Καλῶς τὰ παλληκάρια!».  
— Ἀρέτω, εἶπ' ὁ βασιλιάς, νὰ ῥθῆς νὰ πᾶμ' ἀπάνω»  
· · · · ·  
Παίρνει καὶ πάει στὸν βασιλιά μαζί μὲ τὸ παιδί της<sup>1)</sup>.*

Εἰς τὸ γνωστότατον εἰς πλεῖστα μέρη τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἄσμα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀναφέρεται ἐπίσης ὁ Τάταρης ὡς ἐξῆς·

*Νά ἦταν οἱ κάμποι θάλασσα καὶ τὰ βουνὰ ποτάμια,  
νὰ πνίγουνταν ὁ Τάταρης πὸν φέρνει τὰ φερμάνια·  
καὶ τὸ φερμάνι ν' ἔγραφε, τὸ πρῶτο τὸ χαμπέρι.  
«Γιὰ σήκον, γέῤ' Ἀλῆ πασιᾶ, νὰ πᾶς στὸ Τιπελένι».  
— «Μὲ τί κουβέτ', μὲ τί καρδιά, νὰ πά(γ)ω στὸ Τιπελένι,  
δὲ ῥίνω ῥῶ τὰ Γιάννινα, τὸ κιαμέτ' νὰ γένη<sup>2)</sup>».*

Εἰς τὸ τραγούδι τῶν Κολοκοτρωναίων λέγεται δι' αὐτοῦς·

*Ὁ βασιλιάς σὸν τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ κακοφάνη·  
εὐθύς φερμάνι ἔβγαλε καὶ στὸ Μοριά τὸ στέλνει  
τοὺς κλέφτες νὰ σκοτώσουνε, τοὺς Κολοκοτρωναίους<sup>3)</sup>.*

Εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος «τοῦ Γιάννη καὶ τῆς καλῆς του», ὁ Γιάννης ἐπανελθὼν ἔφιππος εἰς τὸν οἶκόν του καὶ ἰδὼν τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ βασιλέως τοὺς χαιρετίζει:

*Γειά σας, χαρά σας, μπέηδες, γειά σας, χαρά σας, Τοῦρκοι.*

Αὐτοὶ δ' ἀπαντοῦν:

*κ ο ν τ ῆ ς ἀ ν θ ρ ὄ π ο υ ς* (πρόκειται περὶ τριῶν αἰχμαλώτων, ὡς σημειώνει ὁ ἐκδ. ἐν σ. 158, τοῦ κυριευθέντος πλοίου μύστικου) καὶ τὼς ἔφ ε ρ ε γ ρ ᾶ μ μ α τ α (ὑπογραμιζῶ ἐγὼ) πὼς ετοιμάζει ὁ Σουλτάνος δέκα καράβια πρὸς διαφέντευση τοῦ Κάστρου, ὁ ὁποῖος Τάταρης, ὄντας τὸ πόστο τῆς Ἀνατολῆς εἶναι σιμὰ μὲ τὴ Χίο, μᾶς ἐγέλασε μὲ τὴ μονάτσα καὶ ἐπέρασε εἰς τὴ Χίο...». (Χιακὸν Ἀρχεῖον, ἐκδίδεται ἐπιμελείᾳ Ἰωάννου Βλαχογιάννη, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1910, σ. 181.)

<sup>1)</sup> Π. Παπαζαφειροπούλου, Περιυναγωγὴ γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ δὲ τοῦ τῆς Πελοποννήσου. Ἐν Πάτραις 1887, σ. 114-15 ἀρ. 80 (στ. 11-19).

<sup>2)</sup> Γ. Χρ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν ἠπειρον δημοτικῶν ἄσματων. Ἐν Ἀθήναις 1866, σ. 114 ἀρ. 37.

<sup>3)</sup> Ὁ Γέρων Κολοκοτρώνης, ἐν Ἀθήναις 1889, τόμ. 2, σ. 119 ἀρ. 9., στ. 7-9.



Ἡμεῖς πιωτὸ δὲμ πίνουμι κὶ τοῦ τραγοῦδ' ἄς λείπη,  
 ἓνα φριμάνι σῶχουμι, Σουλτάνικο φριμάνι,  
 ἢ σκοτωμένο ἢ ζωντανὸ σιῆν Πόλη νὰ σὶ πάμι<sup>1)</sup>.

Παραθέτω τέλος καὶ τὸ τραγοῦδι τοῦ Χαλήλ ἀγᾶ εἰς τὸ ὁποῖον φαίνεται ἔτι  
 χαρακτηριστικώτερον τὸ ἔργον τοῦτο τῶν Τατάρηδων, ὡς ταχυδρομῶν τοῦ Σουλτάνου

- Τρέχουνε οἱ ρέχτες*<sup>2)</sup> τ' οὐρανοῦ κ' οἱ δεμοσῆς τῆς Πόλης,  
 ἔτσι ἔτρεχε κι ὁ Τάταρης πῶρχετ' ἀπὸ τὴν Πόλη·  
 ὄλο ἕς νύχτες περπατεῖ, τὴ νύχτα μὲ σκοιάδι,  
 μάειτε πουλὶ τὸν ἄκουσε, μάειτε ἄνθρωπος τὸν εἶδε·
- 5 *ὁ Μουσταφᾶς τὸν ἄκουσε τὰ τρία τοῦ μεσανύχτου.*  
*Βγαίνει μπροστὰ τὸν κριτερεῖ, στέκει καὶ τὸν ρωτᾷ:*  
*«Σὰν τί φερμάνια ἔφερες, πῶρχεσ' ἀπὸ τὴν Πόλη;*  
*—Φερμάνια ἔφερα πολλὰ καὶ μουϊουρντιὰ μεγάλα,*  
*φερμάνι τοῦ Χαλήλ ἀγᾶ, φερμάνι μουσελίμη.*
- 10 *—Γιὰ πέστε του νὰ ῥθῆ ἔδῶ, νὰ τὰ διαβάσ' ἀτός του».*  
*Μὰ τραγουδῶντα ἔρχεται, κλαιόντας τὸ διαβάζει.*  
*Τὸ τ' ἔχεις, βρὲ Χαλήλ ἀγᾶ, ποὺ κλαῖς κι ἀναστενάξεις;*  
*—«Παιδιά, δὲν εἴμαστε γιὰ δῶ, δὲ μᾶς χωράει ὁ τόπος,*  
*θὰ μᾶς χαλάση ὁ βασιλιάς, θὰ πάρη τὰ κεφάλια»<sup>3)</sup>.*

Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἐκ τῶν δημοδῶν ἁσμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα διὰ σχετικῆς  
 ἐρευνῆς δύνανται νὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλα, νομίζω ὅτι εἶναι ἀρκούντως ἐνδεικτικὰ  
 ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς μου ὅτι εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἄσμα τοῦ Τάταρη, σύροντος τοὺς  
 ἐννέα ἀδελφοὺς σιδηροδεσμίους, μὲ τὴν μητέρα ὀδυρομένην καὶ ἱκετεύουσαν αὐτὸν  
 νὰ φεισθῆ τουλάχιστον ἑνὸς ἐκ τῶν τέκνων της, ἔχομεν οὐχὶ προσωποποίησιν τοῦ  
 Χάροντος, ἀλλὰ, ὡς ἤδη εἶπον, ἱστορικὸν γεγονός, καθ' ὃ ὁ Τάταρης, ἀπεσταλμένος  
 τοῦ βασιλέως (σουλτάνου), συνέλαβε κατὰ διαταγὴν του καὶ ἀπήγαγε τὰ τέκνα<sup>4)</sup>  
 μητρὸς τινος.

<sup>1)</sup> *Παν. Β. Παπασπύρου*, Λαογραφικὴ συλλογή. Ἑπειρωτ. Χρονικά, ἔτ. Δ' (1929) σ. 173  
 ἀρ. 5 (στ. 8-10). Πρὸβλ. καὶ τὴν παρὰ Ν. Tommaseo, *Canti popolari toscani, corsi, illirici,*  
*greci*, vol. III, Venezia 1842, σ. 162 στ. 13-17.

<sup>2)</sup> Ρέχτες = τ' ἀκρινὰ κεραμίδια τῆς σκεπῆς τῆς οἰκίας ἀπ' ὅπου τρέχουν τὰ νερά τῆς  
 βροχῆς.

<sup>3)</sup> *Γεωργίας Ταρσούλη*, Μωραΐτικα τραγοῦδια Κορῶνης καὶ Μεθώνης. Ἀθήναι 1944  
 σ. 59 ἀρ. 83.

<sup>4)</sup> Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπαχθέντων παιδιῶν εἰς ὅλας τὰς παραλλαγὰς εἶναι ἐννέα, πλὴν τῆς

Πρὸς ἱστορικὸν γεγονός συνδέει ἔτι τὸ ἄσμα καὶ ἡ κάτωθι λαϊκὴ παράδοσις ἐκ Πυλίας (Ζιζάνι)<sup>1)</sup> τῆς Πελοποννήσου:

• Τὸν παλιὸ καιρὸ γυρίζανε οἱ Τοῦρκοι κ' ἐμαζώνανε τὰ σερνικά. Κάθε χωριὸ ὠρίζανε καὶ πόσα παιδιὰ θὰ πάρουνε. Εἶπανε γιὰ τοῦ Χρυσοβίτσι πὼς θὰ πάρουνε ἔννια παιδιὰ. Μιὰ χήρα λοιπὸν εἶχε ἔννια παιδιὰ καὶ τὰ ἔννια σερνικά. Εἶταν οἱ γερόντοι. Ἐκεῖὰ πού θὰ κλαίνε ἔννια μαννάδες, ἄς κλαίη μιὰ. Ὅταν ἦρθε λοιπὸν ὁ Τάρταρης τοῦ δειξανε τὸ σλίτι τῆς χήρας, γὰ πάρη τὰ δικὰ της τὰ παιδιὰ. Ἐκεῖνη τὸν παρακάλεγε :

*Ἄφσε με, ἀφέντη Τάρταρη, ἄφσε με ἓνα παιδί,  
θέλεις τὸ Γιάννη, δός μου, θέλεις τὸν Κωσταντῆ,  
πού 'ναι γραμματισμένοι, ξέρουν γράμματα,  
γὰ γράφουν στήν Πόλη, σ' ἄλλα τὰ παιδιὰ.*

Αὐτὸς δὲν ἐσάθη τρόπος γὰ τῆς ἀφήση κανένα παιδί, κ' ἐκεῖνη ἀπὸ τὸ σικλέτι της ἔσκασε, πέθανε, καί, πρὶν πεθάνη, καταράστηκε τὸ χωριὸ γὰ μὴ προκόρη.

Τὸ λέει καὶ τὸ τραγοῦδι

*Χρυσοβίτσι παινεμένο καὶ στὸν κόσμο ξακουσμένο,  
ἐδῶ χωριὸ δὲ γίνεται κι ἂν γίνη θὰ χαλάση.*

Ἄπὸ τῆς γριᾶς τὴν κατάρα, γιὰ τὴν προδώσανε οἱ γέροι.

*Ἄσπερ σταυραγῆ καὶ μίρπιλε πετρίη,  
τ' εἶδες, τ' ἄκουσες στὸν κόσμο πού γυρίζεις;  
— Εἶδα θάλασσες, καράβια ἀρματωμένα  
σέρνει ὁ Τάρταρης ἔννια δέροφια δεμένα  
σ' ἓναν ἄλυσσ . . . .*

Τίθεται τὸ ἐρώτημα μήπως ἡ παράδοσις αὕτη διασώζει πράγματι τὴν μνήμην τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, διὰ τὸ ὁποῖον συνετέθη τὸ ἄσμα ἢ μήπως εἶναι ὑστερογενής, διαπλασθεῖσα ἐκ τοῦ ἄσματος.

Τὸ μεμονωμένον τοῦτο στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται σαφῶς εἰς τὸ παιδομάζωμα, δὲν ἐπιτρέπει ἀσφαλῆ πὼς γνώμην, νομίζω ὅμως ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνέβη τὸ δεύτερον. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, τὸ διαφέρον ἐνταῦθα εἶναι ὅτι τὸ ἄσμα συνδέεται μὲ ἱστορικὴν παράδοσιν, ἔστω καὶ ὑστερογενῆ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐμφαίνει ὅτι εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ὑπάρχει τοῦτο ὄχι ὡς μοιρολόγιον διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ἔννια παιδιῶν τῆς μητρὸς ὑπὸ τοῦ Χάρου, ἀλλ' ὡς ἄσμα, μὲ θρηνητικὸν περιεχόμενον, ἱστορικοῦ γεγονότος. Πλὴν τούτου καὶ

ὑπ' ἀρ. 13 ἐκ Σωζοπόλεως ὅπου ἀναφέρονται τρία. Ὁ ἀριθμὸς γενικῶς οὗτος δὲν ἔχει ἐν προκειμένῳ ἰδιαιτέραν σημασίαν, διότι δύναται νὰ ἔχη ληφθῆ ὡς τυπικὸς ἀριθμὸς ἐξ ἄλλων ἄσμάτων, ὡς εἶναι ἐπὶ παραδείγματι τὸ πανελλήνιον ἄσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τὸ ἄσμα τῶν ἔννια ἀδελφῶ νεῖς τὸ πηγάδι, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ ἄσματος τῶν ἑννέα ἀδελφῶν κληθέντων εἰς τὸν πόλεμον, ὧν ὁ μικρότερος ὁ Κωνσταντῖνος κ. ἄ.

<sup>1)</sup> Λαογρ. Ἄρχ., Χειρῶγρ. 1378<sup>A</sup>, σ. 111. (σὺλλ. Γεωργίας Ταρσοῦλη, 1939).

ὁ Ἄντ. Γιανναράκις εἰς τὴν συλλογὴν του, δημοσιευθεῖσαν τὸ 1876, περιέλαβε τὸ ᾄσμα τοῦτο (ἀρ. 5) εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἱστορικῶν ᾄσμάτων. Ἐκ τούτων νομίζω ὅτι δέον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἔχομεν ἐνταῦθα ἱστορικὸν ᾄσμα τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, ὅτε ἐχρησιμοποιοῦντο οἱ Τατάρηδες, ὡς ἔκτακτοι ἀπεσταλμένοι, διὰ τὴν μεταφορὰν φριμανίων, δι' οὓς σκοποὺς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν.

Ὡς ἱστορικὸν ᾄσμα φαίνεται τοῦτο καὶ εἰς τὴν παρατιθεμένην ἀνωτέρω (σ. 43 - 44) Τραπεζουντιακὴν παραλλαγὴν. Εἰς αὐτὴν λέγεται ὅτι συνελήφθησαν εἰς τὸν πόλεμον αἰχμάλωτοι οἱ ἐννιά ἀδελφοί, ἡ μήτηρ δὲ παρακαλεῖ ἐνταῦθα τὸν Μεγάλον Ἀφέντην (στ. 23) καὶ ὄχι τὸν Τάταρην :

*«Μέγ' ἀφέντη μου καὶ πρῶτε μου κουρσοῦρε  
χάρισε κ' ἐμὲν ἀπ' τοὺς ἐννιά τὸν ἕναν.»*

Εἰς τὸν τύπον τῆς παραλλαγῆς ταύτης (ἀρ. 17) με ἠνωμένον εἰς αὐτὴν τὸ ᾄσμα τοῦ στρατιώτου καταφεύγοντος ὑπὸ δένδρον πρὸς διανυκτέρευσιν, ἀνήκουν, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω σ. 42 σημ. 1, καὶ αἱ ἐκ Τήνου (ἀρ. 18) καὶ Ἀμοργοῦ (ἀρ. 19) παραλλαγαί. Ἡ Τραπεζουντιακὴ ὁμοῦ φαίνεται ὅτι ὑπέστη ἐπίδρασίν τινα εἰς τὴν σύνθεσιν ἰδίᾳ τοῦ στίχου 19 «πόλεμός γενη κ' ἡ μαύρη γῆ τρομάζει» ἀπὸ τὸ ἐκ Καλπαδοκίας μόνον γνωστὸν ἀκριτικὸν ᾄσμα τῶν ἐννιά ἀδελφῶν εἰς τὸν πόλεμον, μεθ' ὧν ὁ μικρότερος ὁ Κωσταντίνος<sup>1)</sup>.

<sup>1)</sup> Ὅσον τὴν μάνα, ὅσον τὴν μάνα, ὅσον ἐκείνη τὴν μάνα,  
ἐπῶχει τοὺς ἐννιά υἱοὺς καὶ τὰς ἐννιά νυφάδες,  
καὶ σέονται ἔς τὸ σπῆσι τῆς ἐννιά ἄγγων νανοῦδια,  
καὶ κρέμονται ἔς τοὺς πάλους τῆς ἐννιά ἄγγων χηραδία.

- 5 «Μάνα μου, ψῆσέ μας ψωμιά, μάνα μου παξιμάδια!  
ἐμὲ καὶ τοὺς ὀχιάδερφους ἔς τὸν πόλεμο καλοῦν μας.»  
«Μὲ τοὺς πόνους ἐζύμωσα, μετὰ τὰ δάκρυα τσοπώνω  
μετὰ τὰ βραχιά στενάγματα ἔς τὸ φοῦρο τ' ἀπερρίφτω.»  
Ταχτιάδερφα καλλίκεψαν, Κωσταντίνος ἀπόμειν'.
- 10 \*Κάλδεψε, γιέ μ', Κωσταντίνε, ταχτιάδελφια σου ἴπανε.\*  
\*Μάνα, πολλὰ καλλίκεψα γιὰ λενθεριά ἐπήγα,  
ἄν καὶ καλδέψω καὶ τεριά, ἄλλο ποῦ δὲ θωρεῖς με.  
Μάνα μ', φέρ' με τὴν νύφη σου, τὴν μικρὴν Μαργαρίτα,  
ὡς φιλήσουμε μιὰ καὶ δυό, ὅσα τρεῖα χωρισίτσα.»
- 15 Πέντε φιλᾷ τὸ μαῦρό του καὶ δέκα τὴν καλή του  
Ἄς ποῦ νὰ εἰπῇ «νὰ μ' εὔχεσθε!» ἐννιά βοννιά διέβη.  
Ἦτον κ' ἕνα μικρὸ βοννί, σκέλισμα δὲν τὸ ποῖκε.  
Ξανθὸ κοράσ' ὀρώτησε ὅσα δάκρυα λουομένο.  
«Ἄ μή σε εἰπῶ τὸ κόρασο, ἐδᾶ διαβάται δέβαν ; »

Εἶναι πιθανὸν τὸ καππαδοκικὸν τοῦτο ἄσμα τῶν ἑννέα ἀδελφῶν εἰς τὸν πόλεμον νὰ ὑπῆρξε τὸ πρότυπον συμφῶνως πρὸς τοῦ ὁποίου τὴν κεντρικὴν μόνον ἰδέαν συνετέθη τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἄσμα τῶν ἀπαχθέντων ὑπὸ τοῦ Τάταρη ἑννέα ἀδελφῶν.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα νῦν τοῦ τόπου τῆς ἀρχικῆς συνθέσεως τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ἄσματος τοῦ Τάταρη νομίζω ὅτι οὗτος πρέπει νὰ εὐρίσκετο ἐγγὺς τῆς θαλάσσης ἢ εἰς θέσιν πρὸς αὐτὴν ἀναπεπταμένην.

Εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος τούτου, ὡς παρατήρησε καὶ ὁ Ἀποστολάκης<sup>1)</sup>, ἔχομεν δύο τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους δηλώνεται ὁ τόπος, ὅπου ἐκτυλίσσεται τὸ δράμα τῆς ἀρπαγῆς τῶν νέων καὶ ὁ θρήνος τῆς μητρὸς των. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ ἄμεσος, μὲ τὸν ὁποῖον προσδιορίζεται ἄμέσως εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ τόπος: «Κάτω στὸ Μοριά...», «Κάτω σὴν Ἀξιά, κεὶ κάτω στ' Ἀλιτζέρι» κ. ἄ., ὁ δὲ δεῦτερος ὁ πλάγιος, μὲ τὸν ὁποῖον ἀγγέλλεται διὰ τῶν πουλιῶν ὅτι εἶδον σὲ «Θάλασσες πικρές, καράβια βουρκαωμένα» ὅπου σύρει ὁ Τάταρης αἰχμαλώτους τοὺς ἑννέα ἀδελφούς. Οὕτως ἄμεσον προσδιορισμὸν ἔχομεν εἰς τὰς παραλλαγὰς ὑπ' ἀρ. 2, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 17, 19, πλάγιον δὲ εἰς τὰς ὑπ' ἀρ. 1, 3, 4, 11, 12.

Τὸ δράμα τῆς ἀπαγωγῆς τῶν αἰχμαλώτων καὶ τοῦ θρήνου τῆς μητρὸς ἐκτυ-

- 20 \*Οχιὼ διαβάται διάβανε ὁὰν ν' εἶχαν κι ἄλλον ἕνα.»  
 \*Σὰ ἔξισω ἐδράνηγαν, πάλ' εἶχαν ἄλλον ἦνα.  
 \*Νὰ μὴ σε εἰπῶ τὸ κόρασο, ποῦ πάγω, πῶς σφθάνω ; »  
 \*Ἄν γένη μαῦρός σου πουλί, κ' ἐὸν ὄρριο χιλιδόνι,  
 \*παίνεις καὶ σφθάνεις τους 'ς τοῦ Μαυρηγιάνν' τ' αἰώνια.»
- 25 \*Μαυρήγιαννη, βγάλ' μας κρᾶσι καὶ κέρνα μας νὰ πιοῦμε.  
 \*Ἐγὼ γιὰ τοὺς ὀχτάδερφους πιθάρι δὲν ἀνοίζω,  
 ἐγὼ γιὰ τὸν Κωσταντινο ἐννιά πιθάρι ἀνοίζω.»  
 \*Ἀνοίξει τό 'να δὲν ἔχει, ἀνοίξει τ' ἄλλο γιόμει,  
 ἀνοίξει καὶ τὸ μεσιακὸ παλιοῦ φιδιοῦ φαρμάκι.
- 30 Κερνῆ καὶ πίν' Μαυρήγιαννης καὶ εἰς τοὺς ἄλλους δίνει.  
 Μαυρήγιαννης ἀπέθανε κ' οἱ ἄλλ' ψυχομαχοῦνε,  
 καὶ τοῦ Κωσταντινοῦ ἡ καλὴ ὄρομ' 'ς τὸν ἕπνον εἶδε.  
 \*Μάννα μ', ἐγρέ 'δα 'ς τ' ὄρομά μ', μάννα μ', σὴν ἀμαρτιά μου,  
 \*Ἀπέσω νὰ ὁὰ σπῆσια μας, ἀπόξον' σὴν ἀυλή μας,
- 35 ἀπέσω ὁὰ κελλάρια μας χρυσὸ δεντρί γυριόθην.  
 \*Ἡ ρίζα του ἦτοσ' ἐσὸν καὶ κλώνια τὰ παιδιὰ σου,  
 τὰ φύλλα του τὰ γγόνια σου, τὰ θέλν νὰ σκορπισθοῦνε.»

\*Ἀναστ. Σ. Ἀλεκτορίδου, Ἄσματα καππαδοκικά. Δελτ. Ἰστ. Ἐθνολ.  
 Ἔταιρ., ἔτ. Α'. (1883) σ. 722-23 ἀρ. Ε'.

<sup>1)</sup> Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, Μέρος Α', Οἱ συλλογές. Ἀθῆναι 1929, σ. 182-185.

λίσσεται καὶ κατὰ τοὺς δύο τούτους τρόπους δηλώσεως τοῦ τόπου εἰς τὴν θάλασσαν ἢ παρὰ τὴν θάλασσαν, ἐξαιρέσει τῶν θρακικῶν παραλλαγῶν, ἥτοι τῆς ὑπ' ἀρ. 13 ἐκ Σωζοπόλεως, εἰς ἣν δηλοῦται μεσόγειος τόπος: «*Κάτω στὸ Μοριά, στ' Ἄγραφα τὰ μέρη*», τῆς ἐκ Καρωτῆς Διδυμοτείχου (ἀρ. 16) καὶ τῶν ἐκ τῆς περιοχῆς Μεσημβρίας (ἀρ. 14, 15), ὡς καὶ μιᾶς κρητικῆς (ἀρ. 9) προερχομένης ἐκ Χώρας Σφακίων, εἰς ἣν ὁ στίχος «*Κάτω στὴν Ἀξιά, κάτω στὸ Ἀλιτζέρι*» ἔχει παραφθορῆ εἰς «*Κάτω στὴν Ἀξιά,<sup>1)</sup> κάτω στὴν Ἀξιωμένη*».

Ἐκ πρώτης ἐξετάσεως τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος, αἱ ἐκ Πελοποννήσου, ἀρ. 1, 2, 3, 4, φαίνονται πληρέστεραι τῶν ἄλλων καὶ μάλιστα ἡ ὑπ' ἀρ. 1 ἐκ Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς. Εἰς τὴν ἐκ Πυλίας (Ζιζάνι) (ἀρ. 4) ὑπάρχει, ὡς ἐλέχθη ἄνωτέρω, καὶ σχετικὴ πρὸς τὸ ἄσμα παραδόσις. Εἰς αὐτὰς ὁ τόπος τοῦ δράματος τίθεται εἰς τὴν θάλασσαν, δηλ. οἱ αἰχμάλωτοι ἀδελφοὶ ἀπάγονται διὰ θαλάσσης. Ἐκ τῶν λοιπῶν μὴ πελοποννησιακῶν παραλλαγῶν εἰς δύο, ἥτοι εἰς τὴν ἐκ Σωζοπόλεως (ἀρ. 13, στ. 7) ὀρίζεται ὡς τόπος ὁ Μοριάς «*Κάτω στὸ Μοριά, στ' Ἄγραφα τὰ μέρη*», ὡς καὶ εἰς τὴν ἐκ Δυτικῆς Μακεδονίας (ἀρ. 12, στ. 3) «*Μέσα στὸ Μοριά καὶ μέσα ἀπ' τ' Ἀνάπλι*». Εἰς τὰς κρητικὰς, ὅλας ἐκ δυτικῆς Κρήτης, δηλώνεται ὡς τόπος τοῦ δράματος ἡ Ἀξιά καὶ τὸ Ἀλιτζέρι (δηλ. ἡ Νάξος καὶ τὸ Ἀλγέριον), τόποι μακρὰν ὁ εἰς τοῦ ἄλλου κείμενοι. Τὸ ἴδιον παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν τραπεζουντιακὴν, εἰς ἣν παρατίθενται ἡ Φραγκιά καὶ τὸ μέγαν Σαλονίκην (ἀρ. 17, στ. 18), ἐπίσης τόποι εὐρισκόμενοι μακρὰν ὁ εἰς ἐκ τοῦ ἄλλου. Αἱ ἐκ Κρήτης παραλλαγὰὶ ἔχουν ἔτι τὸ μειονέκτημα τῆς ἀναδιπλώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἀδελφῶν (βλ. ἄνωτέρω, σελ. 43 Γ', στ. 2 - 3), οἵτινες συμποσοῦνται οὕτως εἰς δεκαοκτώ.

Τὰ μειονεκτήματα ταῦτα τῶν μὴ πελοποννησιακῶν παραλλαγῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐκ Πελοποννήσου μὲ πείθουν πρὸς τοῖς ἄλλοις, περὶ τῶν ὁποίων εἶπον ἤδη καὶ ἄνωτέρω, ὅτι τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἄσμα πιθανώτατα συνειέθη ἀρχικῶς εἰς τὴν Πελοπόννησον.

20.12.1955

1) Ἐνταῦθα τὸ ὄνομα Ἀξιά ἔχει μεταβληθῆ εἰς τὸν τύπον Ἀξιά, διότι συνεδέθη προφανῶς πρὸς τὴν κόμην Ἀξό, κειμένην εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ  
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ

(1771 - 1850)

ΥΠΟ

Δ. Α. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐξ ὅλων τῶν πνευματικῶν δημιουργημάτων τοῦ λαοῦ τὰ τραγούδια εἶναι τὸ κατ' ἔξοχὴν ἀντιπροσωπευτικὸν εἶδος, τὸ ἀντικατοπτρίζον τὸν χαρακτήρα, τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας ἑνὸς ἔθνους. Ἐκ τούτου εἰς ἑποχὰς ἐθνικῆς κρίσεως ἀνεγνωρίσθη ἡ ἰδιάζουσα σημασία των διὰ τὴν τόνωσιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως.

Εἰς τοὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, τοὺς διατελέσαντας ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν συστηματικὴν γνῶσιν καὶ μελέτην τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐκδηλοῦται κυρίως περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19<sup>ου</sup> αἰῶνος, ἑποχὴν κινήσεων ὑπὲρ ἐθνικῆς συγκροτήσεως καὶ ἀνεξαρτησίας. Εἰδικώτερον τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶχον ἑλκύσει τὴν προσοχὴν τῶν λογίων καὶ περιηγητῶν, οἵτινες ἐπεσκέπτοντο κατὰ καιροὺς τοὺς ἑλληνικοὺς τόπους. Τοῦτο ὀφείλεται προπαντὸς εἰς τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἔνδοξον παρελθόν της, τὸ ὁποῖον, ἀναζωογονηθὲν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν Εὐρώπῃ, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐκδηλώνεται καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν δουλείας. Εἰς τοὺς μεμνημένους εἰς τὰ διδάγματα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐγεννᾶτο πάντοτε ζωηρὰ ἡ ἐπιθυμία νὰ γνωρίσουν τὰς τύχας καὶ τὴν πολιτιστικὴν κατάστασιν τῶν κατοικούντων τὸν τόπον μὲ τὸ ἔνδοξον παρελθόν. Πολλοὶ ἐκ τούτων, ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, δὲν περιορίζοντο μόνον εἰς τὸ νὰ βλέπουν καὶ νὰ θαυμάζουν τὰ παλαιὰ μνημεῖα τῆς τέχνης ἢ τὰ ἑρεῖπια τούτων, ἀλλὰ ἐπρόσεχον καὶ ἐσημείωνον ὀρισμένας ἐκδηλώσεις τῆς συγχρόνου ζωῆς, εἰς τὰς ὁποίας πολλάκις ἀνεκάλυπτον σημαντικὰς ὁμοιότητας πρὸς ἀναλόγους ἐκδηλώσεις τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων.

Εἰς πολλὰ νεοελληνικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ παραδόσεις διέβλεπον οἱ φίλοι προπαντὸς τῆς Ἑλλάδος τὴν συνέχειαν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ζωῆς. Εἰς τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας τραγουδιστὰς ἀνεγνωρίζον τοὺς ὁμηρικοὺς ραψωδοὺς, πολλὰ δὲ ἐκ τῶν νεωτέρων ἁσμάτων εὗρισκον ἐφάμιλλα τῶν ἀρχαίων. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐν προ-

κειμένω ἢ γνώμη τοῦ Γάλλου de La Guilletière, διατυπωθεῖα εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ἐν ἔτει 1676 ἐκδοθέντος βιβλίου του «Lacédémone ancienne et nouvelle»<sup>1)</sup>. Τὰ νεώτερα τραγούδια εὐρίσκει οὗτος ἄξια συγκρίσεως πρὸς τὰ ἔξοχα ποιήματα τῆς ἀρχαιότητος: «Les tragoudis ou chansonnettes du grec vulgaire, qui retentissent aujourd'hui dans les bourgades du Parnasse et dans les grottes de l'Hélicon, ne seront peut-être pas indignes d'être comparées avec les poèmes excellents de l'antiquité. Examinera qui voudra la différence de leurs caractères sur les exemples qu'on en donnera»<sup>2)</sup>. Οὕτε ὁ de La Guilletière ὅμως οὕτε ἄλλος τις ἐκ τῶν συγγραφέων καὶ περιηγητῶν, οἵτινες εἶχον κατανοήσει τὴν σημασίαν τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἐδημοσίευσαν συλλογὴν, ἃν καὶ ἐξ ὄσων γράφουν φαίνεται, ὅτι πολλὰ εἶχον ἀκούσει καὶ πολλὰ ἴσως θὰ εἶχον καταγράψει<sup>3)</sup>. Συλλογὴ ἐπίσης, περὶ τῆς ὁποίας ἔχομεν μαρτυρίαν, ὅτι ἐγένετο παρὰ τινος Ἰησουίτου ἱερέως, τοῦ Xaverius a Monte Acuto (Père Xavier de Montaigu), ἔμεινεν ἀνέκδοτος. Περὶ ταύτης ὁμιλεῖ ὁ ἐπίσκοπος Pierre-Daniel Huet (1630-1721) εἰς μικρὰν ἐργασίαν του, ἀνέκδοτον ἐπίσης, κατεχομένην ὑπὸ Ἐ. Legrand<sup>4)</sup>. Ὁ Ἰησοῦιτης συλλογεὺς διέκρινε τὰ τραγούδια τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων εἰς κλέφτικα (latronum adversus Turcas pugnantium), μοιρολόγια, ἐρωτικά, εἶχε δὲ ἄφθονα ἐκ τούτων συγκεντρώσει, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Huet.

Ἡ ἔρευνα τῶν λαϊκῶν μνημείων τοῦ λόγου, ὡς καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, γίνεται ἐντονωτέρα κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18<sup>ου</sup> καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19<sup>ου</sup> αἰῶνος μὲ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ρωμαντικῶν τάσεων εἰς τὴν διανόησιν καὶ τὴν τέχνην. Ἐν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ ρωμαντισμοῦ εἶναι, ὡς γνωστόν, ἡ τάσις πρὸς ἀνάλυσιν καὶ γνῶσιν τῆς λαϊκῆς ψυχῆς εἰς ἐκάστην ἐθνότητα.<sup>5)</sup> Ἀποτελεσματικὸν μέσον διὰ τὴν

<sup>1)</sup> Ὁ πλήρης τίτλος: Lacédémone ancienne et nouvelle, où l'on voit les mœurs et les coutumes des Grecs modernes, des Mahométans et des Juifs du pays et quelques particularités du séjour que le Sultan Mahomet IV a fait dans la Thessalie. Avec le plan de la ville de Lacédémone par le Sieur de La Guilletière. A Paris, chez Claude Barbin, MDCLXXVI.

<sup>2)</sup> Πρὸβλ. C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne τ. 1<sup>ος</sup> σ. I. Ἐ. Legrand, Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1873, σ. VII.

<sup>3)</sup> Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐ. Legrand, ἐνθ' ἂν. σ. 2-71, δημοσιευθέντα ποιήματα, τὰ προερχόμενα ἐκ χειρογράφων περισυλλεγέντων τὸν 16<sup>ον</sup> αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Augier Busbecq, πρεσβευτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας παρὰ τῆ Ὑψηλῆ Πύλῃ, δὲν δύνανται νὰ καταλεχθῶσι μεταξὺ τῶν γνησίων δημοτικῶν τραγουδιῶν, ὡς ἔργα λογίων ἢ ἡμιλογίων λαϊκῶν στιχοργῶν.

<sup>4)</sup> Δείγματα στίχων ἐκ τῆς συλλογῆς ταύτης βλ. Ἐ. Legrand, ἐνθ' ἂν. σ. VIII.

<sup>5)</sup> Βλ. Γ. Α. Μέγα, Ἡ σπουδὴ τῆς λαογραφίας. Σκοπὸς καὶ ἔργον αὐτῆς. Περιοδ. Πλάτων, ἔτος Γ', τεύχος Α' (1951) σ. 9 κέ.

ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου ἐθεωρεῖτο, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἡ ἐξέτασις τῶν λαϊκῶν μνημείων λόγου, πρὸς τὰ ὅποια ἱστορικοί, κοινωνιολόγοι, γλωσσολόγοι μετὰ προσοχῆς στρέφονται. Οὕτως εἰς τὰ βιβλία τῶν συγγραφέων καὶ περιηγητῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀνευρίσκομεν συχνότερον δημοσιευμένα τραγούδια ἢ ἀποσπασματικούς στίχους.

Ἡ δημιουργηθεῖσα αὕτη τάσις, συνδυασμένη καὶ μὲ τὸ θερμὸν τῶν φιλελλήνων αἰσθημα ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης διὰ τὴν ἐλευθερίαν Ἑλλάδος, ὑπῆρξε σημαντικὸς παράγων διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς πρώτης ἐκδόσεως ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ τοῦ C. Faugier, ἣτις ἀποτελεῖ σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς δημοτικῆς ποιήσεως.

Μὲ βάσιν τὴν πρώτην ταύτην ἔκδοσιν, ἣτις συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν γνῶσιν τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, τὴν εὐρυτάτην διάδοσιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας των, διαρθρώνεται ἡ παροῦσα βιβλιογραφία. Τὸ πρῶτον μέρος ἀναφέρεται εἰς τὰ πρὸ τῆς ἐκδόσεως Faugier δημοσιευθέντα ἄσματα, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 1771 μέχρι τοῦ 1824. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος περιλαμβάνονται τὰ δημοσιευθέντα ἀπὸ τοῦ 1824 μέχρι τοῦ 1850, ὅτε ἐμφανίζεται ἡ πρώτη ἐν Ἑλλάδι συστηματικὴ ἔκδοσις τραγουδιῶν, γενομένη ὑπὸ Ἑλληνοῦ ἐκδότου, τοῦ Κερκυραίου Ἀντωνίου Μανουσίου. Ἄς σημειωθῆ, ὅτι ἔκτοτε ἀρχίζει καὶ νέα περίοδος εἰς τὴν δημοσίευσιν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀπὸ ἀπόψεως γνησιότητος τῶν κειμένων. Γενομένης ἤδη συνειδητῆς τῆς ἐθνικῆς σημασίας τῶν τραγουδιῶν, παρατηρεῖται μεγαλύτερα ὁρμὴ πρὸς συλλογὴν καὶ συμπλήρωσιν τούτων. Ἡ ὁρμὴ αὕτη, ὠφέλιμος εἰς τὴν διάσωσιν τῶν τραγουδιῶν, ἐγένετο καὶ ἀφορμὴ νοθείας. Διάφοροι λόγιοι καὶ διδάσκαλοι, ὡς ὁ Σπ. Ζαμπέλιος, ὁ Π. Λάμπρος, ὁ Μ. Λελέκος, ὁ Φαλῆξ (ψευδώνυμον τοῦ Θεοδ. Γενναίου Κολοκοτρώνη) καὶ ἄλλοι, δὲν διστάζουν νὰ συμπληρῶνουν ἐνίοτε κενὰ τῶν εἰς αὐτοὺς περιεχομένων ἁσμάτων καὶ νὰ παρεμβάλλουν στίχους ἰδίας ἐμπνεύσεως καὶ κατασκευῆς εἰς δημῶδες ὕφος, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι οὕτως ὑπηρετοῦν καλύτερον τὸ ἔθνος των. Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον καταρτίζονται συλλογαὶ καὶ δημοσιεύονται τραγούδια εἰς περιοδικὰ, ἀυξηθέντα σημαντικῶς εἰς ἀριθμὸν, κυρίως ἀπὸ τοῦ 1850 καὶ ἐντεῦθεν.

Εἰς τὴν παροῦσαν ἔρευναν δὲν ἠδυνήθημεν δυστυχῶς νὰ περιλάβωμεν τὴν βιβλιογραφίαν τῶν πρὸ τοῦ 1770 δημοσιευμένων ἁσμάτων, πολῦτιμον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην τῆς δημοτικῆς μας ποιήσεως. Ἀφήνοντες δι' εὐθετώτερον χρόνον τὴν βιβλιογραφίαν τῶν χρόνων ἐκείνων, περιοριζόμεθα ἐνταῦθα εἰς τὸ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι κείμενα δημοτικῶν τραγουδιῶν ἢ μεμονωμένων στίχων, γνωστά ἤδη ἐξ ἐντύπων ἢ χειρογράφων ἀπὸ τοῦ 15<sup>ου</sup> αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν, ἔχουν ἐνίοτε τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν φέρονται καὶ σήμερον εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Ἡ



συστηματική εξέτασις τούτων θέλει διαφωτίσει προβλήματα σχετικά με την γένεσιν, εξέλιξιν καὶ διάδοσιν των εἰς τὸν λαόν. Ἰδιαίτερος μεγάλης σημασίας εἶναι ἡ ἔρευνα τῶν ἐν χειρογράφοις περιεχομένων ᾠσμάτων, ἀνεκδότων εἰσέτι κατὰ μέγα μέρος<sup>1)</sup>.

Βιβλιογραφίαι τῶν ἐκδεδομένων ᾠσμάτων, σχετικαὶ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἐξεταζομένην περίοδον, ἔχουν δημοσιευθῆ καὶ ἄλλαι κατὰ τὸ πρόσφατον καὶ ἀπώτερον παρελθόν<sup>2)</sup>. Ὁ ἀείμνηστος Ν. Γ. Πολίτης πρῶτος ἐδημοσίευσε σύντομον βιβλιογραφίαν τῶν κυριωτέρων συλλογῶν εἰς τὸ περιοδικὸν *Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα, περιοδικῶς ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, ἐπιστολὰ πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς, τόμ. Α', Ἰούnius 1870, φυλλ. Β'* σ. 65-69.<sup>3)</sup> Σύντομοι ἐπίσης βιβλιογραφικαὶ εἰδήσεις περιλαμβάνονται εἰς τὰς κάτωθι συλλογὰς καὶ μελέτας: *Συλ-*

<sup>1)</sup> Ὀλίγα μόνον ἔχουν ἐκδοθῆ. Σημειώομεν ἐνταῦθα τὰ ἀξιολογώτερα ἐκ τούτων: 1) Τὸ ἀκριτικὸν ᾠσμα τοῦ Ἀρμούρη, δημοσιευθὲν διὰ πρώτην φοράν ἐκ χειρογράφου τῆς Μόσχας τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὑπὸ *Γαβριήλ Λεστούνη* τὸ 1877 καὶ ἀργότερον ὑπὸ *Στίλπωνος Κυριακίδου* (Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ἀκριτικά ἔπη-ἀκριτικά τραγούδια-ἀκριτικὴ ζωὴ, σ. 45). 2) Δύο ᾠσματα καὶ 21 δίστιχα ἐκ κωδίκων XVI-IX αἰ., τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων καὶ τῆς ἐν Ζακύνθῳ Φωσκολιανῆς βιβλιοθήκης, ἐκδοθέντα ὑπὸ *Ν. Βέη* ἐν τῷ περιοδικῷ «Παναθήναια» 1Θ' σ. 211-216 καὶ 292-293. 3) Δεκατρία δημόδη ᾠσματα μετὰ μουσικῶν σημείων ἐξ ἀγιορειτικοῦ κώδικος τοῦ XVII αἰ., ἐκδοθέντα ὑπὸ *Σπ. Λάμπρου* ἐν τῷ περιοδ. «Νέος Ἑλληνομνήμων», 11 σ. 423-432. Τῶν ᾠσμάτων τούτων κριτικὴν ἔκδοσιν παρασκευάζει ὁ Ἑλβετὸς φιλόλογος *B. Bouvier*. 4) Τέσσαρα ᾠσματα εἰς τὰς σελίδας 62-68 καὶ 287-290 τοῦ περιοδικοῦ *Studi bizantini e neoellenici. A cura del prof. Silvio Giuseppe Mercati. Volume terzo. «A.R.E.» Anonima Editoriale. Roma 1931.* 5) Τρία δημόδη ᾠσματα μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ σχολίων τοῦ Ἀδ. Κοραῆ ἐκ κώδικος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων (Fonds français N. A. 20080), ἐκδοθέντα ὑπὸ *Π. Ἐνπεκίδου* ἐν *Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves XII(1952). Mélanges Henri Grégoire. IV Bruxelles 1953, σ. 137-145.*

Εἰδήσεις περὶ τῆς υπάρξεως πολλῶν ἄλλων εὑρίσκομεν εἰς τοὺς παρὰ τοῦ ἀείμνηστου *Σπ. Λάμπρου* δημοσιευθέντας καταλόγους κωδίκων ἐν τῷ περιοδικῷ «Νέος Ἑλληνομνήμων», τ. 1 (1904) σ. 367. 488 κέ. τ. 5 (1908) σ. 316. τ. 6 (1909) σ. 481-82 τ. 8 (1911) σ. 82.

<sup>2)</sup> Σχετικὰς εἰδήσεις περὶ τῶν ἑλληνικῶν κυρίως συλλογῶν καὶ ἐκδόσεων ᾠσμάτων εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὰς γενικὰς βιβλιογραφίας. Βλ. ἰδίᾳ τὴν πολύτιμον εἰς δύο τόμους ἐργασίαν *Δημ. Σ. Γκίνη καὶ Βαλερίου Γ. Μέξα*, Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία 1800-1863. Ἀναγραφή τῶν κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον ὅπουδήποτε ἑλληνιστὶ ἐκδοθέντων βιβλίων καὶ ἐντύπων ἐν γένει μετὰ πίνακος τῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν τῆς περιόδου ταύτης. Τόμος Α' 1800-1839. Ἐν Ἀθήναις 1939. Τόμος Β', 1840-1855. Ἐν Ἀθήναις 1941. (Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τόμ. 11ος). Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ Α' τόμου πλήρης βιβλιογραφία τῶν βιβλιογραφῶν. Ὑπὸ ἔκδοσιν ὁ Γ' τόμος τῆς βιβλιογραφίας ταύτης.

<sup>3)</sup> Σχετικὴ βιβλιογραφία περιέχεται καὶ εἰς τὰ ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ κατατεθειμένα κατάλοιπα τοῦ Ν. Γ. Πολίτου, ἅτινα καὶ ἐχρησιμοποίησα εἰς τὴν ἀνά χειρὰς ἐργασίαν

λογή δημοδῶν ᾠμάτων τῆς Ἠπείρου ὑπὸ Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐκδιδομένη ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Πέτρου Περρῆ, 1880 σ. ια'-ιγ'. Στίλπωνος Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ λαογραφία Α', ἐν Ἀθήναις 1922 σ. 94-96. — *Gustav Soyter, Das Volkstümliche Distichon bei den Neugriechen. Ein Beitrag zur Kenntnis der neugriechischen Volksdichtung.* Λαογραφία 8 (1925) σ. 379-383 (βιβλιογραφία διστίχων). — *A. Steinmetz, Untersuchungen zu den Klephtenliedern.* Λαογραφία 10 (1932) σ. 308-321 (μὲ βραχείας σημειώσεις δι' ἑκάστην συλλογὴν τραγουδιῶν). — Ἀποστόλου Μελαχροينوῦ, Δημοτικὰ τραγούδια. Εἰσαγωγή. Ἀνέκδοτα, κλέφτικα, ἱστορικά, ἀκριτικά, παραλογές, τῆς ἀγάπης, σημειώματα. Ἀθήνα 1946, σ. ιδ'-κ'. — Φ. Μπομπουλίδου, Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν δημοτικῶν ᾠμάτων. Ἑλληνικὴ Δημοσιουργία, 1<sup>η</sup> Μαρτίου 1950, σ. 369-374. (Ἀναγραφή τίτλων τῶν κυριωτέρων συλλογῶν: Fauriel, Topimaseo, Μανούσου...) καὶ 15 Ἰουλίου 1950, σ. 139-143 (συμπληρωματικὸς βιβλιογραφικὸς πίναξ).

Πᾶσαι ὅμως αἱ ἀνωτέρω δημοσιεύσεις ἔχουν περιορισθῆ εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν κυριωτέρων ἐκδόσεων ἢ τῶν ἀναφερομένων εἰς ὠρισμένον εἶδος τραγουδιῶν. Μὲ τὴν παροῦσαν ἔρευναν ἐπροσπαθήσαμεν νὰ δώσωμεν συστηματικὴν καὶ ὅσον τὸ δυνατόν πληρεστέραν βιβλιογραφίαν ἀπὸ τοῦ 1771 μέχρι τοῦ 1850, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι οὕτω βοηθοῦμεν εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Ἀντιθέτως πρὸς τὰς προηγουμένας βιβλιογραφίας, δὲν περιοριζόμεθα ἀπλῶς εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν συλλογῶν δημ. τραγουδιῶν ἢ τῶν βιβλίων, εἰς τὰ ὅποια περιλαμβάνονται δημοτικοὶ στίχοι, ἀλλ' ἐπεκτείνουμεθα καὶ εἰς παρατηρήσεις περὶ τοῦ εἶδους τῶν ᾠμάτων, τῆς γνησιότητος καὶ προελεύσεώς των, ὅπου τοῦτο μᾶς εἶναι δυνατόν, παρέχοντες ἐνίοτε καὶ σχετικὰ παραδείγματα. Διὰ τὴν μεγαλυτέραν πληρότητα τῆς ἐρέυνης ἀνετρέξαμεν εἰς πολλὰ βιβλία τῶν χρόνων ἐκείνων, ἱστορικά, φιλολογικά, ἀρχαιολογικά. Θὰ ἦτο ἐν τούτοις ἀφελὲς νὰ πιστεύσωμεν καὶ νὰ βεβαιώσωμεν, ὅτι οὐδὲν δημοσίευμα περιέχον δημοτικούς στίχους διέφυγε τὴν προσοχὴν μας. Πιστεύομεν μόνον, ὅτι εἰς τὴν ἔρευνάν μας ταύτην ἔχομεν περιλάβει τὰ περισσότερα καὶ κυριώτερα, τὰ δὲ τυχόν παραλειφθέντα εἶναι ἐλάχιστα καὶ δευτερευούσης σημασίας.

#### Α'. Αἱ πρὸ τῆς συλλογῆς Fauriel δημοσιεύσεις δημοτικῶν τραγουδιῶν.

- 1771 *Voyage littéraire de la Grèce, ou lettres sur les Grecs anciens et modernes, avec un parallèle de leurs mœurs par M. Guys, négociant de l'Académie de Marseilles, t. 1<sup>er</sup>, Paris, chez la veuve Duchesne. Librairie, rue S. Jacques, au Temple du Goût, 1771. Avec approbation et privilège du Roi.*

(σχ. 8<sup>ον</sup> σ. XVI + 420)<sup>1)</sup>. Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐντυπώσεων τοῦ συγγραφέως ἐκ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν συγκρίνει πάντοτε μὲ τὴν ἀρχαίαν, δημοσιεύονται καὶ διάφορα δίστιχα καθαρῶς δημοτικά ἢ ἔργα ἡμιλογίων λαϊκῶν στιχουργῶν τῆς ἐποχῆς. Οὕτως εἰς τὴν σελίδα 135<sup>2)</sup> εὐρίσκομεν ἕξ ἐρωτικά δίστιχα μὲ τὸν τίτλον ἸΑκρόστιχον εἰς τραγούδι τὰ ἀρχικά γράμματα τῶν στίχων δίδουν τὸ ὄνομα Φραντζεσκέσα:

*Φῶς τοῦ ἡλίου ἔκλαμπρον, λάμπεις ὠραιότητι,  
ρίξε καὶ εἰς τοῦ λόγου μου ἀπ' τὴν<sup>3)</sup> καθαρωτάτη<sup>4)</sup>...*

ἸΑκολουθεῖ μετάφρασις εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὰς σελίδας 205 - 208, ἔνθα γίνεται ἐνδιαφέρουσα περιγραφή τοῦ ἐθίμου τοῦ κλήδονα, καταχωρίζονται καὶ σχετικὰ δίστιχα, γνωστὰ ἀκόμη καὶ σήμερον, ὡς τὰ ἑξῆς:

*ἸΑνοιξε τὸν κλήδονα νὰ βγῆ ὁ χαριτωμένος,  
ὁπὸν τὰ κάστρα πολεμῶ καὶ βγαίνει κερδεμένος.*

καὶ ἄλλο, γνωστὸν ἐκ τῆς ἸΕρωφίλης (ἀρχὴ 3<sup>ης</sup> πράξεως):

*Τὰ γέλια μὲ τὰ κλάματα, μὲ τὴν χαρὰν ἢ πρῖκα,  
μιὰν ὄραν ἔσπαρθήκασι κι δμάδι ἐγεννηθῆκα.*

ἸΟ συγγραφεὺς σημειώνει, ὅτι οἱ νέοι καὶ αἱ νέαι γνωρίζουν πολλὰ δίστιχα τοῦ εἴδους τούτου καὶ ὅτι ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ «τραγωδίαι» εἰς λαϊκὴν γλῶσσαν, εἰς τὰς ὁποίας διακρίνει κανεὶς τὴν διαφορὰν τῶν νέων μουσῶν ἀπὸ τὰς ἀρχαίας. Δὲν παραλείπει ἐπίσης νὰ δώσῃ καὶ ἄλλας πληροφορίας σχετικὰς μὲ τὰ ποιητικὰ μέτρα καὶ τὰ μουσικὰ ὄργανα, ἔχων πάντοτε ὡς βᾶσιν κρίσεως τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, εἰς τὰ ὁποῖα ἀφιερώνει τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔργου του.

ἸΟμοιαὶ συγκρίσεις καὶ παρατηρήσεις δημοσιεύονται εἰς τὸν δεῦτερον τόμον

<sup>1)</sup> Β' ἔκδοσις βελτιωμένη καὶ ἐπισημειωμένη τὸ 1776 καὶ γ' τὸ 1783.

<sup>2)</sup> Σελ. 134 τῆς β' ἔκδ. Σελ. 129 τῆς γ' ἔκδ.

<sup>3)</sup> Κακὴ γραφὴ πιθανῶς ἀντὶ ἀκρίβειας. Πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι τὰ ἑλληνικά κείμενα ἔχουν πολλοὺς παρατονισμοὺς καὶ ὀρθογραφικὰ σφάλματα, ὀφειλόμενα προφανῶς εἰς τυπογραφικὰς δυσκολίας καὶ πλημμελεῖ γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Εἰς τὰ παρατιθέμενα ἐνταῦθα ὡς καὶ κατωτέρω εἰς τὴν παρούσαν μελέτην, κείμενα τραγουδιῶν δὲν διατηροῦμεν τὴν γραφὴν τῶν, ποικίλλουσαν εἰς τοὺς διαφόρους συγγραφεῖς, ἀλλ' ἀκολουθοῦμεν τοὺς ὀρθογραφικοὺς κανόνας, τοὺς ἐφαρμοζομένους σήμερον εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν.

<sup>4)</sup> ἸΟλόκληρον τὸ ἀκρόστιχον περιέλαβε τελευταίως ὁ Α. Ι. Βρανούσης εἰς τὸν τόμον «Οἱ Πρόδρομοι» Βασικὴ Βιβλιοθήκη «ἸΑετοῦ» ἀρ. 11, ἸΑθῆναι 1955, σ. 66.

ἐκδοθέντα τὸ 1773. Ἀναφερόμενος ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν γνώμην τοῦ La Guilletière περὶ ὁμοιότητος νέων καὶ παλαιῶν τραγουδιῶν<sup>1)</sup>, παρατηρεῖ, ὅτι οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες ποιηταὶ γνωρίζουν νὰ ψάλλουν τὸ ρόδον καὶ τὴν ἄνοιξιν ὡς ὁ Ἄνακρέων καὶ ὅτι εἰς τὰ ἄσματά των εὐρίσκει κανεῖς ποιητικούς σπινθῆρας ὄχι ἐσβεσμένους. Πρὸς διαπίστωσιν τούτων δίδει ὡς παραδείγματα στίχους λογίων στιχοῦργῶν εἰς σελ. 34 καὶ 39.

- 1781 Δημοτικοὶ στίχοι περιέχονται καὶ εἰς τὸ ἐν ἔτει 1781 εἰς στίχους συνταχθὲν βιβλίον τοῦ Kaisarion Δαπόντε (1714-1784) «Γεωγραφικὴ Ἱστορία», τοῦ ὁποῦ ἀποσπάσματα ἐδημοσίευσεν ὁ Κ. Σάθας (Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη 3, Βενετία 1872, σ. μη'-ν') καὶ ὁ É. Legrand (Bibliothèque grecque vulgaire 3, Paris 1888, σ. 259-279). Τοιούτους στίχους εὐρίσκομεν εἰς τὰ ὑπὸ Λ. Ι. Βρανούση<sup>2)</sup> δημοσιευθέντα ἀποσπάσματα τοῦ βιβλίου τοῦ Δαπόντε, ὡς:

Ἄσπρο τριαντάφυλλο βαστῶ καὶ θέλω νὰ τὸ βάρω,  
καὶ ἂν τὸ πετύχω σὴ βαφή, πολλὰς καρδιὰς θὰ κάψω...

Ἐπιμελής ἔρευνα τοῦ βιβλίου τοῦ Δαπόντε θὰ φέρῃ εἰς φῶς καὶ ἄλλους ὁμοίους στίχους.

- 1800 *Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce pendant les années V et VI (1797 et 1798 v. St.). D'après deux missions dont l'une du gouvernement français et l'autre du général en chef Bonaparte. Rédigé par un des professeurs du Prytanée, avec figures, plans et vues levés sur les lieux. t. second. A Paris de l'imprimerie Guilleminet. An VIII<sup>3)</sup> [1800]* (σχ. 8<sup>ον</sup> XVI + 319 + 1 λευκή).

Εἰς τὴν σελίδα 34 ἀναγράφεται στίχος λαϊκοῦ μοιρολογίου:

Κλάψετε φίλοι καὶ δικοὶ τὸν ἀποχωρισμό μου.

Εἰς τὴν σελ. 73 γίνεται λόγος περὶ ἀπεσταλμένων, οἵτινες ἐκ διαφόρων μερῶν ἐλθόντες εἰς Γύθειον (Μαραθονήσι), ἵνα συναντήσουν τὸν Dimo Stephanopoli, διεξετραγώδουν εἰς αὐτὸν τὰ δεινὰ τῶν ὑποδούλων. Ὁ φιλοξενῶν τὸν Stephanopoli μίπης τοῦ Γυθείου ἐνόμισεν, ὅτι θὰ προσέδιδεν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν ἀπεσταλμένων, ἐὰν τὴν συνώδευε μὲ θρηνώδεις στίχους δημοτικοῦ ἄσματος. Τρεῖς γυναῖκες τραγουδοῦν ἐναλλάξ καὶ ἓνας Μανιάτης συνοδεύει τὸ ἄσμα

<sup>1)</sup> Βλ. ἀνωτέρω σ. 55.

<sup>2)</sup> Οἱ Πιρὸδρομοι. Βασικὴ Βιβλιοθήκη «Ἄετός» ἀρ. 11 Ἀθῆναι 1955, σ. 24 κέ.

<sup>3)</sup> Τὸ ἔτος ὀρίζεται κατὰ τὸ ἡμερολόγιον τὸ καθιερωθὲν ὑπὸ τῆς πρώτης Γαλλικῆς Δημοκρατίας τοῦ 1792.

μὲ μουσικόν τι ὄργανον, εἶδος κιθάρας (espèce de guitare). Ἐν συνεχείᾳ παρατίθενται οἱ στίχοι δημῶδους θρήνου ἐν διαλόγῳ εἰς δεκασυλλάβους — ἑπτασυλλάβους στίχους, ἀντὶ δεκαπεντασυλλάβων:

«Ὁ Ξένος μὲ τὴν Ρούμελην»

Ὁ ξένος τῆς Ρούμελης:

*Ὅλος ὁ κόσμος χαίρεται, ὅλοι βαροῦν παιγνίδια,*

*ἢ ῥούμελη καὶ τὰ νησιὰ στέκοντε πικραμένα.*

— *Ρούμελη, γὰρ δὲν χαίρεσαι γὰρ δὲ βαρεῖς παιγνίδια;*<sup>1)</sup>

Ἡ Ρούμελη τοῦ ξένου:

*Εἰς τὴν σκλαβίαν ποὺ μὲ θωρεῖς στὰ σίδιρα τοῦ Τούρκου*

*μπρὲ νὰ μοῦ πῆς νὰ χαρεθῶ πῶς τὸ βαστᾷ ἡ καρδιά σου;..<sup>2)</sup>*

Μετὰ τοὺς στίχους τούτους, γνησίους δημοτικούς, ἀκολουθοῦν ἄλλοι (ἀποτελοῦντες 174 ἐν συνόλῳ) εἰς πλαστὸν δημῶδες ὕφος, ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, τὴν παλαιὰν αἴγλην, τὴν ἐλευθερίαν, τοὺς νόμους, τὴν σύγχρονον ἀξιοθρήνητον κατάστασιν, τὰς ἀνωφελεῖς ἐπεμβάσεις τῆς Ρωσίας κλπ. Ἀκολουθεῖ μετὰφρασις τοῦ ἄσματος εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὴν σελ. 90 δημοσιεύονται δύο ἐρωτικά δίστιχα μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γαλλικὴν, ὡς καὶ ἕτερον δίστιχον μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως ἐπίσης, εἰς τὴν σελ. 91:

*Στὴν Μπαμπαριὰν καὶ Τούνεζι, Τρίπολη καὶ Ἀλιζέρι*

*Ἐκεῖ βρῖσκεται τ' ἀδελφί μου χειμῶν' καὶ καλοκαίρι.*

Ἀποσπασματικοὶ στίχοι ἢ ὀλόκληρα δημῶδη ἄσματα περιλαμβάνονται συμπρωματικῶς εἰς βιβλία ἱστοριογράφων καὶ περιηγητῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Οὕτως εἰς τὸ βιβλίον: *Voyage en Morée, à Constantinople, en Albanie et dans plusieurs autres parties de l'empire Othoman, pendant les années 1798, 1799, 1800 et 1801, par F. C. H. L. Pouqueville. A Paris 1805, t. 1<sup>er</sup> (8<sup>ov</sup> VII + 536)*, εἰς τὴν σ. 280 - 1, δημοσιεύεται μανιάτικο μοιρολόγι ἐν μεταφράσει εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἐν σελ. 282 - 286 περιλαμβάνονται 22 ἐρωτικά δίστιχα μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γαλλικὴν, καὶ ἐν σελ. 287 ἄλλα 6 δίστιχα,

<sup>1)</sup> Οἱ στίχοι οὗτοι εἶναι συνήθεις εἰς ἄσμα ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1715. Βλ. *Δημ. Α. Πετροπούλου*, Ἱστορικά δημοτικά τραγούδια τῆς Πελοποννήσου. Πελοποννησιακά, τ. 1<sup>ος</sup>, Ἀθῆναι 1955, σ. 176 κέ.

<sup>2)</sup> Πρβλ. *É. Legrand*, Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellénique. N°8, Paris 1870. Τοῦ ἰδίου, Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1873, σ. 108 ἀρ. 62.

cotsakias, (δηλ. κοτσάκια), ὡς τὰ ὀνομάζει μὲ τὸν γνωστὸν καὶ σήμερον εἰς τινὰς ἑλληνικοὺς τόπους ὄρον, μεταφρασμένα ἐπίσης εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἐν σελ. 320 δημοσιεύεται ἕτερον μοιρολόγιον μόνον ἐν μεταφράσει εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν.

Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς περιέλαβε δημοτικοὺς στίχους καὶ εἰς τὸ βιβλίον του *Voyage dans la Grèce*, ἐκδοθὲν τὸ 1820. Περὶ τούτου γίνεται κατωτέρω λόγος, κατὰ τὴν τηρουμένην χρονολογικὴν σειρᾶν.

Εἰς τὸ βιβλίον: *Bruchstücke zur nähern Kenntniss des heutigen Griechenlands, gesammelt auf einer Reise von. J.L.S. Bartholdy im Jahre 1803-1804. Erster Theil. Berlin 1805* (8<sup>ov</sup> σ. XII+518), ἐν σελ. 434 δημοσιεύεται ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ἢ γνωστὴ παραλογή «Ὁ Μαιριανὸς καὶ ἡ ἀδελφή του<sup>1)</sup>» καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου, ἐν παραρτήματι, μουσικὴ καταγραφή τοῦ ρυθμοῦ τριῶν ἑλληνικῶν χορῶν.

- 1814 Πρώτη συστηματικὴ συλλογὴ ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, προηγηθεῖσα τῆς τοῦ Fauriel, ἀλλὰ παραμείνασα ἀνέκδοτος περὶ τὰ 120 ἔτη, εἶναι ἢ τοῦ Γερμανοῦ βαρόνου Werner von Haxthausen. Τὰ περὶ τῆς ἀφορμῆς τῆς συλλογῆς αὐτῆς ἐκ τῆς ἐκδόσεως τῶν σερβικῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων ἐν Βιέννῃ τὸ 1814 ὑπὸ τοῦ σλαβολόγου ἐφόρου τῆς αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης Koritar<sup>2)</sup>, καθὼς καὶ τὰ περὶ τῆς συνδρομῆς τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων λογίων καὶ ἐμπόρων, ὡς τοῦ ἐκ Θεσσαλίας Θεοκλήτου Φαρμακίδου, τοῦ Θεοδώρου Μανούση ἐκ Σιατίστης, βραδύτερον καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ Ἰωάννου Ὀλυμπίου, τοῦ Ν. Χορτάκη ἐκ Σμύρνης, τοῦ Φ. Ἡλιάδου κ. ἄ., εἶναι γνωστὰ καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ ἐπαναλάβωμεν ἐδῶ.<sup>3)</sup> Ἀξιοσημείωτον

<sup>1)</sup> Τὸ αὐτὸ ῥῆμα γαλλιστὶ ἐν τῇ γαλλικῇ μεταφράσει τοῦ ἔργου: *Voyage en Grèce fait dans les années 1803 et 1804 par J. L. S. Bartholdy, traduit de l'Allemand par A du C\*\*\*, Deuxième partie. Paris 1807, σ. 139-144.*

<sup>2)</sup> Περὶ Koritar ὡς λογοκριτοῦ ἑλληνικῶν βιβλίων καὶ τῶν σχέσεών του πρὸς Ἑλληνας λογίους βλ. *P. K. Enepekides, Koritar und die Griechen. Nach ungedruckten Akten und Briefen aus den Archiven in Wien, München und Paris. Ἐν Wiener Slavistisches Jahrbuch, τ. III, σ. 53-70.*

<sup>3)</sup> Βλ. σχετικὰς πληροφορίας καὶ κρίσεις: *Χρυσσαλίς*, Σύγγραμμα περιοδικόν, ἐκδιδόμενον δις τοῦ μηνὸς ὑπὸ Θ. Νικολαΐδου Φιλαδελφῆως καὶ Ντέκα Δ. Πασχαλίδου, τ. 3<sup>ος</sup> ἐν Ἀθῆναις 1865, σ. 302. *Ἠλ. Π. Βουτιερίδου*, Ἄγνωστος συλλογὴ δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, Νέα Ἑστία τ. 11 (1932) τεύχος 133, σ. 687-689. *Σ. Β. Κουγέα*, Neugriechische Volkslieder, gesammelt von Werner v. Haxthausen... *Ἑλληνικά*, 8 (Ἀθῆναι 1935), σ. 376-382. Πρβλ. *Τοῦ*

ὅμως εἶναι, ὅτι, παρὰ τὰς προτροπὰς τῶν φίλων του, καὶ προπαντὸς τοῦ μεγάλου Goethe<sup>1)</sup>, τῶν ἀδελφῶν Grimm, v. Stein, Thiersch κ. ἄ., ὁ Haxthausen δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκδώσῃ τὴν συλλογὴν του καὶ οἱ δισταγμοὶ καὶ ἡ βραδύτης του συνετέλεσαν σὺν τοῖς ἄλλοις νὰ λάβῃ γνώσιν τῆς περὶ τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια κινήσεως ὁ Γάλλος C. Fauriel παρὰ τῶν ἐν Παρισίοις Ἑλλήνων Ἀδαμαντίου Κοραΐ, Ν. Πίπκοιου κ. ἄ.,<sup>2)</sup> καὶ νὰ καταρτίσῃ καὶ δημοσιεύσῃ τὴν ἰδικήν του συλλογὴν.

Ἡ συλλογὴ Haxthausen ἐξεδόθη μόλις τὸ 1935<sup>3)</sup> εἰς τὸ Münster i. W. μετὸν τίτλον: *Neugriechische Volkslieder, gesammelt von Werner von Haxthausen. Urtext und Übersetzung herausgegeben von Karl Schulte Kemminghausen und Gustav Soyter.* (σχ. 8<sup>ον</sup> σ. IX + 195)<sup>4)</sup>. Περιέχει ὅσματα

ἰδίου. Ἡ παλαιστάτη συλλογὴ ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Γερμανοῦ βαρόνου Werner von Haxthausen, Ἑλληνικὴ Δημιουργία τ. Ε' τεῦχος 5<sup>ο</sup> (1 Μαρτίου 1950) σ. 329-334. Γιάννη Βλαχογιάννη, Κλέφτες τοῦ Μοριά, Ἀθήναι 1935 σ. 198. Γ. Α. Μέγα, Μία παλαιὰ συλλογὴ τραγουδιῶν τοῦ λαοῦ μας, Νέα Ἑστία τ. 19 (1936) τεῦχος 223 σ. 460-462. Ν. Α. Βέη, Τὰ μαλώματα τῶν βουνῶν στὰ νεοελληνικὰ γράμματα κι ὁ βερολιναῖος πάπυρος 284, Νέα Ἑστία 35 (1944) τεῦχος 398, σ. 50 κέ. Γεωργ. Χρ. Σούλη, Γύρω ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Haxthausen, Νέα Ἑστία, τ. 50, τεῦχος 581 (15 Σεπτεμβρίου 1951) σ. 1218-1220. Σ. Β. Κουγέα, Ἡ πρὸς τοὺς Ἑλληνας καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων ἀγάτη τοῦ Niebuhr, Ἑλληνικά, 12 (1952) σ. 294 κέ.

<sup>1)</sup> Ὁ Goethe ἀπὸ τὸν Haxthausen ἐγνώρισε τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ἐξετίμησε τὴν ἀξίαν των. Ὁ ἴδιος μετέφρασε καὶ ἐδημοσίευσε δημοτικὰ τραγούδια εἰς τὸ περιοδ. Über Kunst und Altertum Δ', 1 (1823). Περὶ τούτου βλ. τὰς ἐν τῇ ἀνωτέρω ὑποσημειώσει παραπομπάς, ὡς καὶ Κ. Dieterich, Goethe und die neugriechische Volksdichtung ἐν Hellas Jahrbuch 1929, σ. 61-81. Σ. Κουγέα, Ὁ Γκαίτε καὶ ἡ νεωτέρα Ἑλλάς, Νέα Ἑστία τ. 11 (1932) τεῦχος 132, σ. 621-631. G. Soyter, Neugriechische Lieder, Disticha und Sprichwörter aus der v. Haxthausen'schen Sammlung, Λαογραφία 11, σ. 191. Ν. Βέη, ἐνθ' ἄν.

<sup>2)</sup> Ἡ συλλογὴ Haxthausen, καίτοι ἀνέκδοτος, ἦτο γνωστή, ὡς ἀποδεικνύουν καὶ σχετικὰ δημοσιεύματα εἰς τὰ ἐν Βιέννη ἐκδιδόμενα ἑλληνικὰ περιοδικά: Φιλολογικὸς Τηλέγραφος. ἦτοι Ἑλληνικοῦ Τηλεγράφου φιλολογικά, ἀρ. 5, 28 Φεβρουαρίου 1818, σ. 19 (ἄρθρον Κ. Σκούφου μετὸν τίτλον *σύμμεικτα*), Ἑρμῆς ὁ Λόγιος, 1 Νοεμβρίου 1818, σ. 639 (ἄρθρον Κ=Κ. Κοκκινάκη). Πρβλ. καὶ Ἡλ. Βουτιεριδην, ἐνθ' ἄν. Σ. Κουγέα, Ἑλληνικά, 8 σ. 378.

<sup>3)</sup> Τὸ προηγούμενον ἔτος 1934 εἶχε δημοσιευθῆ εἰς τὴν Λαογραφίαν τόμ. 11, σ. 191-215 ὑπὸ Gustav Soyter ἐκ τῆς συλλογῆς Haxthausen, ἀνευρεθείσης ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Schulte-Kemminghausen τὸ 1933, μέρος τῶν κειμένων, ἅτινα δὲν εἶχον μεταφρασθῆ εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τοῦ συλλογέως. Τὰ κείμενα ταῦτα εἶναι 19 δημοτικὰ τραγούδια, 69 δίστιχα, 82 παροιμίαι, ὡς καὶ σημειώσεις εἰς στίχους 10 τραγουδιῶν περιληφθέντων καὶ εἰς τὴν συλλογὴν Passow (Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae, 1860).

<sup>4)</sup> Βλ. βιβλιοκρισίαν Γ. Α. Μέγα, ἐν Ἑπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, 11 (1935) σ. 525-529.

διάφορα, ἀκριτικά, κλέφτικα, παραλογές, ἀγάπης, μοιρολόγια, ναυτικά, δίστιχα, ἄνευ κατατάξεως κατὰ εἶδη, περιλαμβανόμενα εἰς δύο μέρη. Τὸ πρῶτον (Lieder mit der Übersetzung Haxthausens) περιέχει 45 δημῶδη ᾠσματα, ἐξ ὧν τὰ 42 ἐκ τῶν χειρογράφων Θ. Μανούση, 16 δίστιχα καὶ 3 ποιήματα λόγια. Τὸ δεύτερον (Lieder und Distichen mit Prosaübertragung von G. Soyter) περιέχει 25 δημῶδη ᾠσματα, 71 δίστιχα καὶ 4 λαϊκὰ τραγούδια τῶν πόλεων. Ἐν παραρτήματι τοῦ βιβλίου, εἰς τὸ τέλος, δημοσιεύεται ἡ μουσικὴ καταγραφή 17 ᾠμάτων καὶ χάρτης τῶν τόπων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ ᾠσματα. Ἡ συλλογὴ εἶναι πολυτιμοτάτη, διότι περιέχει τὰ παλαιότερα ἐκ τῶν σωζομένων κειμένων νεοελληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, καταγεγραμμένα μὲ πιστότητα καὶ ἐπιμέλειαν, ἄνευ ἐπεμβάσεως τοῦ συλλογέως, ὡς ἐγένετο ἐνίοτε εἰς νεωτέρας συλλογὰς. Ὀλίγα μόνον λάθη ἔχομεν ἀ παρατηρήσωμεν, κυρίως εἰς ὀνόματα, ὡς Ἀγος ἀντὶ Ἀγας, Νικοζιάρας ἀντὶ Νικοτσάρας, Βαρτζόγης ἀντὶ Μπαρτζώκας κ.ἄ. ᾠμάτων τινῶν δημοσιεύονται δύο παραλλαγαί, προερχόμεναι προφανῶς ἐκ διαφορῶν προσώπων.

1818 *Διάφορα ἠθικά καὶ ἀστεῖα στιχουργήματα, ἐκδοθέντα ὑπὸ Ζήση Δαούτη, τοῦ ἐκ Τυρνάβου τῆς Θεσσαλίας, καὶ τυπωθέντα διὰ δαπάνης τῶν εὐκρινεσιτάων καὶ φιλογενεσιτάων φίλων του κυρίων Παρίση Δημητρίου Παμφύλου, τοῦ ἐκ Τυρνάβου τῆς Θεσσαλίας, καὶ Δημητρίου Χ. Σωτήρ Μαλκοζίτζου, τοῦ ἐκ Ροδοσιῦ τῆς Θράκης. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας. Ἐκ τῆς τυπογραφίας τοῦ Ἰωάννου Βαρθ. Ζβεκίου. 1818 (σχ. 8<sup>ον</sup> σ. 128).*

Εἰς τὸν πρόλογόν του ὁ συγγραφεὺς ἐξηγεῖ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας του. Εὐρισκόμενος εἰς Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον πρὸ πολλῶν ἐτῶν, συνέλεξεν ἀπὸ διάφορα καταστιχάκια (κοινῶς *μισμαγά*<sup>1)</sup> λεγόμενα) τῶν φίλων του στιχουργήματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπεφάσισε νὰ τυπώσῃ τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ του περιεχόμενα. Δὲν γνωρίζει τοὺς ποιητὰς τῶν στιχουργημάτων καὶ δὲν ἀναγράφει τὰ ὀνόματά των παρακαλεῖ δὲ ὅλους νὰ τοῦ στείλουν ποιήματα, διὰ νὰ τὰ δημοσιεύσῃ, καὶ δηλώνει ὅτι θ' ἀναγράψῃ τὰ ὀνόματα τῶν ἀποστολέων<sup>2)</sup>.

Τὰ μέχρι τῆς σελίδος 122 δημοσιευόμενα εἶναι ποιητικαὶ συνθέσεις λογίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀπὸ τῆς σελ. 122-126 δημοσιεύονται 49 δίστιχα γνησίως δημοτικά, ὡς καὶ 6 τοιαῦτα ἐν σελ. 128. Ταῦτα ἀποτελοῦν τὴν πρώτην πολυαριθμότεραν συλλογὴν εἰς τὸ εἶδος τῶν, ὅσον γνωρίζομεν. Εἰς τὰς σελ. 126-128 περιέχονται ἐπίσης ἄλλα 33 δίστιχα λόγια.

<sup>1)</sup> Τὸ τουρκικὸν *mesma* = συλλογή, ἀπάνθισμα.

<sup>2)</sup> Τὸν πρόλογον καὶ μέγα μέρος τῆς συλλογῆς Δαούτη περιέλαβε ὁ Δ. Ι. Βρανούσης εἰς τὸν τόμον «Οἱ Πρόδρομοι» Βασικὴ Βιβλιοθήκη «Ἄετος» ἀρ. 11, Ἀθῆναι 1955, σ. 69 κέ.



Ἐξ ἐπισκέψεως καὶ γνωριμίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος προέρχονται οἱ στίχοι, οἱ περιεχόμενοι ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ *Edward Dodwell, Esq. F.S.A.*, δημοσιευθέντι ἐν Λονδίῳ τὸ 1819 μετὸν τίτλον: *A classical and topographical tour through Greece during the years 1801, 1805 and 1806. Vol. II. London, printed for Rodwell and Martin. New Bond-Street. 1819* (σχ. 4<sup>ον</sup> σ. 537).

Ἐν σελ. 18, ὑποσημ. 1, ἀναγράφεται μετ' ὀρθογραφικὰ σφάλματα τὸ δίστιχον:

Νά ἦτανε ὁ οὐρανὸς χαρτὶ καὶ ἡ θάλασσα μελαῖνι,  
διὰ νὰ γράφειν τοὺς πόνοὺς μου ἀκόμη δὲν ἐφθαινε.

Ἄλλο δίστιχον ἀναγράφεται ἐν σελ. 19, σημ. 1:

Νὰ χαμηλώσῃ τὰ βουνά, νὰ ἴδῃ τὴν Ἀθήνα,  
νὰ ἴδῃ τὴν ἀγάπην μου, ποὺ περπατεῖ σὰν χίνα,

καὶ σχολιάζεται ἡ περιέργος ἑλληνικὴ παρομοίωσις τοῦ βαδίσματος γυναικὸς μετὸ βάδισμα χίνας.

*Voyage dans la Grèce, comprenant la description ancienne et moderne d'Épire, de l'Illyrie grecque, de la Macédoine Cisaxienne, d'une partie de Triballie, de la Thessalie, de l'Acarnanie, de l'Étolie ancienne et épictète, de la Locride Hespérienne, de la Doride et du Péloponnèse; avec des considérations sur l'archéologie, la numismatique, les mœurs, les arts, l'industrie et le commerce des habitants de ces provinces par F.C.H.L. Pouqueville<sup>1)</sup>, t. Ier, Paris, chez Firmin Didot, père et fils, 1820.* Εἰς σελ. 384 δημοσιεύεται γαμήλιον ᾄσμα ἐξ Ἡπείρου, ἐν μεταφράσει εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν<sup>2)</sup>. Εἰς τὸν 2<sup>ον</sup> τόμον τοῦ ἰδίου ἔργου, σ. 164, δίδονται πληροφορίες περὶ ᾄσματος ἀναφερομένου εἰς Ἰωάννινα: *Heureux qui a vu Janina des hauteurs du Driscos...*<sup>3)</sup>. Εἰς τὸν 3<sup>ον</sup> τόμον, σ. 16, ὁμιλῶν περὶ τῆς περιφερείας Χασιῶν ὁ συγγραφεὺς, ἀναφέρει καὶ περὶ τοῦ ᾄσματος τοῦ Μπουκουβάλα, τὸ ὁποῖον συγκρίνει μετὰ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ᾄσματα τοῦ Ἀρμυδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος<sup>4)</sup>. Ἐν ὑποσημειώσει δίδει πληροφορίες περὶ τῆς γεωγραφικῆς ἐξαπλώσεως τοῦ ᾄσματος, τῆς ἐντυπώσεως τὴν ὁποῖαν προκαλεῖ τοῦτο εἰς τοὺς χριστιανοὺς Ἀλβανούς, περὶ τῆς χρονολογίας του, ὡς καὶ βιογραφικὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ Μπουκουβάλα. Ἐν συνεχείᾳ παραθέτει 7 στί-

<sup>1)</sup> Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 61. Τοῦ ἔργου τούτου ἐγένετο δευτέρα ἔκδοσις τὸ 1826.

<sup>2)</sup> Σελ. 54 τοῦ 2<sup>ου</sup> τόμου τῆς β' ἐκδόσεως.

<sup>3)</sup> Σελ. 342 τοῦ αὐτοῦ τόμου τῆς β' ἐκδόσεως.

<sup>4)</sup> Περὶ τούτων βλ. *C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne*, τ. 1<sup>ος</sup> σ. CIV.

χους τοῦ κειμένου τοῦ τραγουδιοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γαλλικὴν. Ἐξ ὧσων γνωρίζομεν μέχρι σήμερον ἡ καταγραφή αὐτῆ τοῦ ἄσματος εἶναι ἡ παλαιότερα, ἀλλ' ἡ κακὴ γραφή καὶ ἡ παρανόησις τῶν λέξεων καθιστοῦν μερικοὺς ἐκ τῶν στίχων κακοτέχνους καὶ ἄνευ νοήματος<sup>1)</sup>. Ἄλλην παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος ἀρτιωτέραν παρεχώρησεν ὁ Rouqueville εἰς τὸν C. Fauriel, ὁ ὁποῖος ἐκ ταύτης καὶ δύο ἢ τριῶν ἄλλων συνέθεσε τὴν εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῆς ἐκδόσεώς του περιληφθεῖσαν παραλλαγὴν<sup>2)</sup>.

Εἰς τὸν 4<sup>ον</sup> τόμον, σελ. 238, τοῦ αὐτοῦ βιβλίου (εἰς τὴν β' ἔκδοσιν τοῦ 1826) δημοσιεύεται καλὴ σχετικῶς παραλλαγή ἐκ 13 στίχων τοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ «Ὁ ἄρρωστος κλέφτης»<sup>3)</sup> καὶ μετάφρασις εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἡ παρεχομένη παρὰ τοῦ συγγραφέως πληροφορία, ὅτι τὸ ἄσμα ἐψάλλετο κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν 40 Μαρτύρων (quarante Saints, ὡς λέγει) σχετικὴν μόνον ἀξίαν δύναται νὰ ἔχη ὑπέθεσε τοῦτο πιθανώτατα ὁ Rouqueville ἐκ τοῦ ὅτι ὁ πρῶτος στίχος ἀναφέρει σαράντα Κλέφτες: *Σαράντα Κλέφτες ἤμασταν, σαράντα χαραμῆδες...*

Τὸ ἄσμα θὰ ἐψάλλετο ἴσως καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν 40 Μαρτύρων, εὐκαιρίας διδομένης, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις.

Δημοτικὰ ἄσματα περιέχονται καὶ εἰς τὸ ἐν ἔτει 1820 ἐπισης ἐκδοθὲν βιβλίον: *Travels in Sicily, Greece and Albania by the Rev. Thos-Smart Hughes, late fellow of Saint John's and now fellow of Emmanuel College Cambridge. Illustrated with engravings of maps scenery plans etc. in two volumes. II. London 1820* (σχ. 4<sup>ον</sup> σ. VIII+393).

Εἰς τὴν σ. 75, ὁμιλῶν ὁ συγγραφεὺς περὶ τῶν γλωσσικῶν ἀπόψεων τοῦ Ἱ. Βηλαρᾶ, παραθέτει ἑλληνιστὶ τὸ κείμενον τοῦ γνωστοῦ ποιήματός του:

πουλάκι ξένο

ξενητεμένο...

Εἰς τὴν σελ. 170, ἐν ὑποσημειώσει, δημοσιεύεται σουλιώτικο τραγούδι ἀρχόμενον μετὰ τὸς στίχους:

*Μὴν προσκυνᾶτε, πρὸς παιδιὰ, ραῖάδες μὴν γενῆτε,  
εἶναι ὁ Φῶτος ζωντανός, πασιὰ δὲν προσκυνάει...*

<sup>1)</sup> Στίχ. 4 π. γ.: *τὰ καταπάγη ὁ κουρνιαχθὸς καὶ νὰ μὴ ντρέπη τ' ἀσκέρι*. Περὶ τῆς φθορᾶς τῶν στίχων τούτων βλ. καὶ C. Fauriel, ἐνθ' ἄν. σ. 10.

<sup>2)</sup> Ἐνθ' ἄν. σ. 12. Ὁ Rouqueville εἰς τὴν β' ἔκδοσιν τοῦ ἔργου του, σ. 328 σημ. 1, παρατηρεῖ, ὅτι δὲν ἤκουσε ποτὲ τοὺς παρὰ τοῦ Fauriel προστεθέντας στίχους.

<sup>3)</sup> Παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος βλ. ἐν *Λαογραφία* 5, 69.

καὶ συνεχιζόμενον μὲ στίχους ἄλλου σουλιώτικου τραγουδιοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπὸ τὸ πουλὶ ἀγγέλλεται ἡ πτώσις τοῦ Σουλίου, τῆς Κιάφας, τοῦ Ἰαβαρίκου:

*Ἐνα πουλάκι ξέβγαινε ἀνάμεσα εἰς τὴν Πάργαν...*

Εἰς τὴν συλλογὴν Fauviel (τ. 1<sup>ος</sup> σ. 298 καὶ σ. 300), ἐκδοθεῖσαν μετὰ τέσσαρα ἔτη, χωρίζεται τὸ τραγούδι εἰς δύο.

Ἐν παραρτήματι (Appendix), σ. 385-387, δημοσιεύεται μακρὸν ποίημα (οἶμα εἰς δεκαπεντασυλλάβους ὁμοιοκαταλήκτους στίχους) λαϊκοῦ στιχουργοῦ ἐξ 64 στίχων μὲ τίτλον: «Verses on the Han of Valliaré — Στίχοι περὶ τῶν ἰδίων τὸ χάνι Βαλλιαρὲ ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς ἑξακόσιους σκοτωμένους Γαρδικιώτας». Μετὰ τὸν στ. 12 σημειοῦται: «Ἐκδοθῆναι οἱ σκοτωμένοι εἰς τὸ Βαλλιαρὲ τὸ χάνι». Μετὰ τὸν στ. 52 σημειοῦται: «Ἐκ μέρους τοῦ ὑπερτάτου βεζιρη Ἀλῆ πασᾶ πρὸς τοὺς γειτόνους του» καὶ συνεχίζεται τὸ ποίημα. Εἰς τὰς σελ. 388-393 δημοσιεύεται κείμενον ἐκ κερκυραϊκῆς ἐφημερίδος ὡς δεῖγμα τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἄξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ, σ. 191, τοῦ αὐτοῦ βιβλίου, ἐκδοθέντι τὸ ἴδιον ἔτος, παρεχόμενη εἰδήσις, ὅτι οἱ χωρικοὶ τῆς Πελοποννήσου τιμοῦν τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη μὲ μεγάλο χαρακτηριστικὸν ποίημα πρὸ τεσσάρων ἐτῶν συντεθέν.

Εἰς τὴν αὐτὴν χρονικὴν περιόδον ἀνήκουν ἄσματα καὶ δίστιχα περιληφθέντα εἰς χειρόγραφον ἐξ 87 φύλλων τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ Βαρθόλδου Γεωργίου Niebuhr, ἐν τῇ κρατικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βερολίνου (Berglinensis graecus ἀριθ. 24).<sup>1)</sup> Τὰ ἄσματα ταῦτα παρεδόθησαν εἰς τὸν Niebuhr, εὐρισκόμενον ἐν Ρώμῃ κατὰ τὸ 1822, παρὰ τοῦ περιηγηθέντος τὴν Ἑλλάδα πρὸ τοῦ ἔτους 1822 βαρόνου von Sack, ἔμειναν δὲ ἀνέκδοτα καὶ ἄγνωστα ἐπὶ μακρότατον χρόνον. Ἐδημοσιεύθησαν μόνως τὸ 1952 παρὰ τοῦ καθηγητοῦ Σ. Β. Κουγέα εἰς εἰδικὴν μελέτην μὲ τὸν τίτλον: *Ἡ πρὸς τοὺς Ἑλληνας καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων ἀγάπη τοῦ Niebuhr*. Περιοδ. *Ἑλληνικά*, τόμ. 12, Θεσσαλονίκη 1952, σ. 273-300. Ἐκ τῆς δημοσιεύσεως ταύτης φαίνεται, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφον τοῦ Niebuhr περιέχει μαζί μὲ ἄλλα ἄσματα λογίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ δίστιχα δημοτικὰ ἢ δημώδους μορφῆς, ὡς τὰ ἐν φύλλῳ 9<sup>α</sup> (7 δίστιχα), τὰ ἐν φ. 10<sup>β</sup> καὶ 11<sup>β</sup> (14 δίστιχα μὲ ἐπιγραφὴν τραγούδια τῆς Κύπρου), τὰ ἐν φ. 12<sup>β</sup> πέντε δίστιχα ἐπιγραφόμενα «ἕτερα μὲ ὕφος πολιτικόν», τὰ ἐν φ. 15<sup>β</sup> ἑπτὰ ὁμοιοκατάληκτα

<sup>1)</sup> Δὲν εἶναι γνωστόν, ἂν τὸ χειρόγραφον τοῦ Niebuhr ἐσώθη ἀπὸ τὴν κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον καταστροφὴν τῆς Berliner Staatsbibliothek. Ἀντίγραφόν του ἔχει κατατεθῆ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Σ. Κουγέα εἰς τὸ τμήμα χειρογράφων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης.

δίστιχα, επιγραφόμενα «ἕτερα κατὰ τὸ ὕφος τῶν Πολιτῶν», ὡς καὶ τινα καθαρῶς δημόδιους συνθέσεως περιλαμβανόμενα μεταξὺ ἄλλων λογίων εἰς τὰ φύλλα 35-85<sup>α</sup>· (ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτα διὰ τὸ δημῶδες ὕφος των τὰ ἐν φύλλῳ 49<sup>β</sup> δεκατρία ἀνεπίγραφα τετράστιχα δι' ἄλλης χειρὸς καὶ μελάνης).

Δημοτικά τινὰ ἄσματα συνέλεξε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους 1822-1823 καὶ περιέλαβεν εἰς βιβλίον του ὃ μετασχὼν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν Γάλλος ἀξιωματικὸς Voutier. Περὶ τούτων ὁμοῦ, ἐκδοθέντων τὸ 1826, θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω, κατὰ τὴν ἀκολουθοῦμένην χρονολογικὴν σειρᾶν.

### Β'. Ἡ συλλογὴ Fauriel καὶ αἱ μετ' αὐτὴν δημοσιεύσεις.

1824-1825

Ἡ συλλογὴ ἑλληνικῶν τραγουδιῶν τοῦ C. Fauriel (1772-1844)<sup>1)</sup> ἐξεδόθη εἰς δύο τόμους μὲ τὸν τίτλον: *Chants populaires de la Grèce moderne, recueillis et publiés avec une traduction française, des éclaircissements et des notes, par C. Fauriel, tome 1<sup>er</sup>, Chants historiques. A Paris, chez Firmin Didot, père et fils, 1824* (8<sup>ov</sup> σ. CXLIV + 306). *Tome 2<sup>ème</sup> Chants historiques, romanesques et domestiques. A Paris 1825* (8<sup>ov</sup> σ. 391).

Εἰς τὸν πρῶτον τόμον περιλαμβάνονται πρόλογος καὶ μακρὰ εἰσαγωγὴ (discours préliminaire) ἐξ 137 σελίδων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναπτύσσονται, κατὰ τρόπον ἐλέγχοντα βαθεῖαν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας καὶ τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, τὰ περὶ τῆς ἀξίας τῶν νεοελληνικῶν δημοδῶν ἁσμάτων, τῶν διαφόρων εἰδῶν τούτων, τῆς σχέσεώς των πρὸς τὰ ἀρχαιότερα, ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς ζωῆς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ δὴ τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζομένων ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν<sup>2)</sup>· ἀκολουθοῦν μετὰ ταῦτα 45 ἄσματα μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὸν δεύτερον τόμον περιλαμβάνονται 90 ἄσματα καὶ 71 δίστιχα μετὰ μεταφράσεων εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ τόμου, σ. 435 κέ., δημοσιεύεται ὁ ἔθνικὸς ὕμνος τοῦ Διον. Σολωμοῦ μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως ὑπὸ Stanislas Julien. Ἐκά-

<sup>1)</sup> Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ C. Fauriel βλ. ἰδίᾳ: *Ozanam*, M. Fauriel et son enseignement à la Faculté des lettres, ἐν τῷ περιοδ. Correspondant, Recueil périodique, religion, philosophie, politique, sciences, littérature, beaux arts, t. 10<sup>ème</sup>, Paris 1845, σ. 341-377. *Notices historiques sur la vie et les travaux de M. C. Fauriel par M. Guignaut*, Paris 1862. *I. B. Galley*, Claude Fauriel, Membre de l'Institut, 1772-1844. Saint-Étienne 1909. *Σίμων Μενάρδου*, Περὶ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν. Ἐν Ἀθήναις 1925.

<sup>2)</sup> Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι τὸ περὶ τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης γραφέν παρὰ τοῦ *Marcellus* (Chants du peuple en Grèce, Paris 1851, τ. 1<sup>ος</sup> σ. VII), ὅτι μὲ ὅσα εἶπεν ὁ F. δὲν ἄφησε τίποτε πλέον νὰ εἰπῇ κανεὶς (n' a laissé rien à dire après lui).

στου ἔσματος προηγούνται εισαγωγικαὶ σημειώσεις (argument), σχετικαὶ πρὸς τὴν προέλευσιν τῆς παραλλαγῆς, τὴν χρονολογίαν, τὴν ζωὴν τοῦ ἥρωος, ὡς καὶ τὰς προγενεστέρας τυχὸν δημοσιεύσεις. Τὰς πληροφορίας ταύτας, ὡς λέγει ὁ Fauriel (τ. 1<sup>ος</sup> σ. V), δὲν συνεκέντρωσε ἀπὸ βιβλία, ἀλλ' ἀπὸ φωτισμένους Ἑλληνας ἀγαπῶντας τὴν πατρίδα των.

Ἡ συλλογὴ Fauriel εἶναι τὸ θετικώτερον ἀποτέλεσμα τῆς περὶ τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια κινήσεως κατὰ τὰς δύο πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Τὰ πρώτα ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια ἐγνώρισεν οὗτος ἐκ τῆς συζητήσεως περὶ βαλκανικῶν δημοδῶν ἁσμάτων, τῆς γενομένης μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1814 ἔκδοσιν σερβικῶν τραγουδιῶν ἐν Βιέννῃ ὑπὸ τοῦ Koritar καὶ ἐκ συλλογῆς ἑλληνικῶν τραγουδιῶν, ἀποσταλέντων ὑπὸ τοῦ ἐκ Σιατίστης ἐν Βιέννῃ σπουδάζοντος Θεοδώρου Μανούση εἰς τὸν διαμένοντα ἐν Παρισίοις Ἄδ. Κοραῖν<sup>1)</sup>. Ὁ Fauriel ἐξέτιμησε τὴν ἀξίαν των καὶ μετὰ ἰδιαίτερου ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἐπεδόθη ἕκτοτε εἰς τὴν συλλογὴν των. Ἄν καὶ οὐδέποτε ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα<sup>2)</sup>, κατῳρθωσε, μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν ὀξύνοϊαν καὶ πείραν, ὡς καὶ τὴν ἔμφυτον αἴσθησιν τοῦ ὠραίου καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς πᾶσαν λαϊκὴν δημιουργίαν, νὰ συγκεντρώσῃ σημαντικὸν ἀριθμὸν τραγουδιῶν.<sup>3)</sup> Βοηθοὺς εἰς τοῦτο εἶχε φίλους του Ἑλληνας, τὸν Κοραῖν, Πίικολον, Κλωνάρην, Μακροῖν, Μουστοξύδην, Μαυρομάτην, Τριανταφύλλου κ. ἄ.<sup>4)</sup>

<sup>1)</sup> Χρυσάλλης, Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον δις τοῦ μηνός, τ. 3<sup>ος</sup>, ἐν Ἀθήναις 1865, σ. 302. Πρβλ. Γιάννη Βλαχογιάννη, Κλέφτες τοῦ Μοριά, Ἀθήνα 1935, σ. 198.

<sup>2)</sup> Πολλοὺς Ἑλληνας ἐγνώρισεν ὁ Fauriel κατὰ τὰ ταξείδια του εἰς Μιλάνον, Ἐνετίαν καὶ Τεργεστὴν τὰ ἔτη 1823-1824. Ἐκεῖ ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἔμποροι καὶ ἄλλοι, πρόσφυγες εἰς Ἑλλάδος, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς εἶχον λάβει μέρος, ὡς Κλέφτες, εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνας. Παρὰ τούτων πάντων ἤκουσε καὶ κατέγραψε τραγούδια. Βλ. σ. 311 τοῦ 2<sup>ου</sup> τόμου τῆς συλλογῆς του, ὡς καὶ Correspondance de Fauriel et Mary Clarke, publiée par Octmar de Mohl avec trois portraits. Paris, Plon, 1911, σ. 98-99, 110 κἀ. Πρβλ. καὶ περιοδικὸν «Le Globe» 19 Φεβρουαρίου 1825. (Περὶ τοῦ περιοδικοῦ τούτου βλ. Ἐλ. Σ. Καρατζᾶ, Τὸ παρισινὸν περιοδικὸν «Globe» καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση. Extraits des Mélanges offerts à Octave et Melro Merlier. Ἀθήνα 1951). Κ. Καροφύλα, Πῶς ὁ Φωριέλ μάζεψε τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Περιοδ. «Ἑλλην. Δημιουργία» (1950), σ. 117-122.

<sup>3)</sup> Ἐκτὸς τῶν περιληφθέντων εἰς τοὺς δύο ἐκδοθέντας τόμους ἁσμάτων ὁ F. εἶχε καὶ ἄλλα προοριζόμενα διὰ δευτέραν ἔκδοσιν. Μνεῖα περὶ τούτου γίνεται ἐν τῇ νεκρολογίᾳ δημοσιευθεῖσα ἀνωμότως εἰς τὴν ἐφημ. «Ἐλπίς» τῶν Ἀθηναίων, 28 Αὐγούστου 1844. Μερικὰ ἐκ τῶν ἀνεκδότων ἁσμάτων εὐρίσκονται εἰς τὰ χειρόγραφα του κατατεθειμένα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Institut de France τῶν Παρισίων. Βλ. καὶ É. Legrand, Recueil de chansons populaires grecques. Paris 1873, σ. 182. Πρβλ. Περιοδικὸν «Le Globe», Paris 19-2-1825. Γ. Ζώρα, Θωμαζαῖος καὶ Φωριέλ. Ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία γιὰ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Νέα Ἑστία, τ. 24, (1938) τεύχος 281, σ. 1150.

<sup>4)</sup> Βλ. τ. 1<sup>ος</sup> σ. II

Τοιουτρόπως ἡ ἔκδοσις τῆς συλλογῆς του προηγήθη ἄλλων συλλογῶν, αἵτινες παρεσκευάζοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην<sup>1)</sup>.

Δὲν ἦτο εἰδικὸς ἑλληνιστὴς ὁ Faugier· ἀσχολούμενος ὁμως μὲ τὰς νεωτέρας εὐρωπαϊκὰς φιλολογίας, καὶ δὴ τὴν προβηγκιανὴν, καὶ γνωρίζων πολλὰς γλώσσας, κατενόει τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν τῶν διαλέκτων καὶ εἶχε βαθεῖαν ἐκτίμησιν πρὸς τὰς αὐθοιμήτους λαϊκὰς ἐκδηλώσεις. Αἱ γνώσεις καὶ αἱ ἀσχολίαι του αὐτῆι ὑπῆρξαν ἰσχυρὸν ἐφόδιον καὶ προπαρασκευὴ διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἀξίας τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, τὰ ὅποια καὶ ἠρμήνευσε μὲ πολλὴν πρωτοτυπίαν. Εἰς ταῦτα εὐρίσκει ὄχι μόνον τὰς χαρακτηριστικὰς ἐκδηλώσεις τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ μεγάλης ἀξίας τεκμήρια διὰ τὴν μελέτην τῆς ζωῆς τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλλήνων. Κατὰ διάφορον τρόπον οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐρευνηταὶ ἔβλεπον τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ προβλήματα τῆς. Ἐπὶ τέσσαρας καὶ πλέον αἰῶνας, λέγει, οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης δὲν ὠμίλουσιν περὶ Ἑλλάδος, εἰμὴ μόνον διὰ τὸ θρηνηθῆσαι τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Διέτρεχον τὴν χώραν, διὰ τὸ θαυμάσουν τὰ ἐρεῖπια, τὴν κόνιν τῶν πόλεων καὶ τῶν ναῶν, ἀποφασισμένοι ἐκ τῶν προτέρων νὰ μείνουν ἐκστατικοὶ πρὸ τῶν ὑπολειμμάτων, καὶ τῶν πλέον ἀμφιβόλων, τοῦ τί ὑπῆρξε πρὸ 3.000 ἐτῶν καὶ ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰ 7-8 ἑκατομμύρια τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Καὶ δὲν εἶναι μόνον ὅτι οὕτω περιεφρόνουσιν τοὺς νέους Ἕλληνας, ἀλλὰ παρεβλέπον καὶ σημαντικὰ ζωντανὰ τεκμήρια, ἅτινα θὰ ἠδύναντο νὰ τοὺς βοηθήσουν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ζωῆς.

Ἐξετάζων τὰ ἑλληνικὰ δημῶδη ἄσματα, ὄχι μόνον ὡς ἱστορικὰ κατάλοιπα τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ ὡς ζωντανὰ μνημεῖα, ὁ Faugier καταλήγει εἰς ἀξιόλογα συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὴν τεχνοτροπίαν των. Ἐν ἐκ τούτων εἶναι π. χ., ὅτι τὰ τραγούδια τὰ ἔχοντα θέμα ἐντελῶς φανταστικὸν (idéa), ἄνευ θετικοῦ προσδιορισμοῦ τύπου καὶ προσώπων, πρέπει νὰ θεωρῶνται ὑποπτα ἀπὸ ἀπόψεως γνησιότητος<sup>2)</sup>.

Ἡ μέθοδος του εἰς τὴν ἐκλογὴν μιᾶς ἐκ περισσοτέρων παραλλαγῶν τοῦ αὐτοῦ τραγουδιοῦ ἐλέγχει βαθεῖαν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὕφους τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐχει τὴν ἰκανότητα νὰ διακρίνῃ εἰς ἕκαστον ἄσμα τοὺς συμφυρομῶς καὶ τὰς νοθείας, δηλαδὴ τοὺς στίχους τοὺς προερχομένους ἐκ συγχύσεως πρὸς ἄλλα

<sup>1)</sup> Ὁ ἴδιος λέγει (τ. 1ος σ. II), ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐγένετο συλλογὴ ὑπὸ Γερμανῶν μὲ σκοπὸν τὴν ἔκδοσιν, ἐννοῶν προφανῶς τὸν Haxthausen. Συλλογὴν ἐπίσης παρεσκεύαζε, φαίνεται, καὶ ὁ Μουστοξύδης. Βλ. Faugier, τ. 1ος σ. I.

<sup>2)</sup> Βλ. τ. 1ος σ. 47 (argument τοῦ τραγουδιοῦ: Τελευταῖος ἀποχαιρετισμὸς τοῦ κλέφτη). Ὅμοιαι παρατηρήσεις καὶ συμπεράσματα βλ. Γιάννη Ἀποστολάκη, Ἡ συλλογὴ τοῦ Ἀραβαντινοῦ (τὸ κλέφτικο τραγούδι). Ἀθῆναι 1941, σ. 11. Πρβλ. τοῦ ἰδίου, Τὸ κλέφτικο τραγούδι, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τέχνη του. Ἐν Ἀθῆναις 1950, σ. 56 κέ., 89.

ἄσματα ἢ ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως λογίων στιχουργῶν. Ἐκ τῶν στίχων δύο ἢ περισσοτέρων παραλλαγῶν συγκροτεῖ πολλάκις μίαν, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ<sup>1)</sup>, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ προέρχονται διὰ τοῦ τρόπου τούτου ποιητικαὶ συνθέσεις ἀνταισθητικαὶ ἢ ἀνευ σαφηνείας καὶ ἀπλότητος καὶ ξῆναι πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Τὴν μέθοδον ταύτην ὅμως δὲν ἐφαρμόζει κατὰ γενικὸν κανόνα, ἀλλὰ μόνον ὁσάκις κατέχει παρεφθαρμένας παραλλαγὰς (copies fautives), καὶ ἐξ αὐτῶν πρέπει νὰ δοθῇ ἐν σύνολον, ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸ ὕφος τῆς δημοτικῆς γλώσσης (dans le goût et dans l'idiome du peuple). Σέβεται κατ' ἀρχὴν τὰ κείμενα, οἷα παραδίδονται ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ<sup>2)</sup>. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ συλλογὴ του δὲν ἔχει τὸ μειονέκτημα τῆς «Ἐκλογῆς ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» τοῦ ἀειμνήστου Ν. Γ. Πολίτου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφηρομόσθη κατὰ κανόνα ἡ φιλολογικὴ μέθοδος τῆς ἀποκαταστάσεως (recensio) κειμένων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαφορῶν παραλλαγῶν καὶ οὕτως ἐνοθεύθη ἐν τινι μέτρῳ ἡ γνησία παράδοσις τῶν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ προερχομένων δημοτικῶν τραγουδιῶν<sup>3)</sup>.

Ἐχὼν σαφῆ αἴσθησιν τῆς ἐκφραστικῆς δυνάμεως τῆς δημόδους ἑλληνικῆς γλώσσης ὁ Faugier<sup>4)</sup>, ἐκδηλώνει τὴν πρὸς ταύτην προτίμησίν του, καὶ τάσσεται ὑπὲρ τοῦ σεβασμοῦ τῶν κειμένων καὶ τῆς διατηρήσεως τούτων, ὡς παραδίδονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ὑπεῖκων ἐν τούτοις εἰς συστάσεις τῶν ἐν Παρισίοις Ἑλλήνων φίλων του, ὀπαδῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς καθαρευούσης γλωσσικῆς τάσεως τοῦ Κοραῆ, προβαίνει εἰς μικρὰς ὑποχωρήσεις. Οὕτω διατηρεῖ τὸ τελικὸν ν εἰς τὴν αἰτιατικὴν τοῦ ἐνικοῦ τῶν ὀνομάτων, εἰς τὴν ὀνομαστικὴν ἐνικοῦ τῶν οὐδετέρων, εἰς τὸ α' πληθ. πρόσωπον τῶν ρημάτων, ἂν καὶ γνωρίζει ὅτι δὲν προφέρεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· γράφει ἐπίσης τοὺς τύπους *κλαύσω* ἀντὶ *κλάψω*, *Ἰαννῆς* ἀντὶ *Γιάννης* κ. ἄ. ὅ.

Ὡς πρὸς τὴν μετάφρασιν τῶν ποιητικῶν κειμένων εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι διὰ ταύτης ἀποβλέπει ὁ F. κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τοῦ νοήματος· σπανίως εἰς τὰς μεταφράσεις του συναντῶμεν

<sup>1)</sup> Τόμ. 1<sup>ος</sup> σ. II (πρόλογος) 10. 39. 95. τ. 2<sup>ος</sup> σ. 173-74. 200 κλπ.

<sup>2)</sup> Βλ. τόμ. 2<sup>ος</sup> σ. 307.

<sup>3)</sup> Βλ. *Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη*, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Μέρος Α'. Οἱ συλλογές. Ἀθήναι 1929, σ. 134 κέ.

<sup>4)</sup> Βλ. ὅσα περὶ αὐτῆς γράφει τόμ. 1<sup>ος</sup> σ. CXXIV:... le grec moderne est une langue remarquable... ayant un fond aussi homogène et plus riche que l'allemand, étant aussi clair que le français, plus souple que l'italien et plus harmonieux que l'espagnol, il ne lui manque rien pour être regardé dès à présent comme la plus belle langue de l'Europe. Βλ. καὶ *J. Psichari*, Chants populaires de la Grèce moderne, εἰς τὸν τόμον *Quelques travaux de linguistique, de philosophie, de philologie et de littérature helléniques 1884-1928*, τ. 1<sup>ος</sup>. Paris 1930, σ. 639-640.

παρανοήσεις τινὰς τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρομεν στίχον τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Μπουκουβάλα (τ. I, σ. 12): *ὁ τρίτος ὁ καλύτερος στέκεται σὶ το ντουφέκι, ἀποδοθέντα ἐσφαλμένως: le troisième le plus brave est étendu (mort) sur le fusil.*

Ἡ ἔκδοσις τῆς συλλογῆς Fauriel ἀπετέλεσε φιλολογικὸν γεγονός, διὰ τοὺς Ἕλληνας δ' ἰδιαιτέρως καὶ ἐθνικόν<sup>1)</sup>. Γνωσθεῖσα ταχύτατα εἰς τὰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας, ἐπροκάλεσε τὴν προσοχὴν τῶν λογίων καὶ ἐνίσχυσε τὴν συμπάθειαν πρὸς τὸ ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του ἔθνους.

Εὐθύς μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου τόμου, τὸ 1824, ὁ ποιητὴς Nérômucène Lemercier παρέλαβεν ἐξ αὐτοῦ δημοτικὰ τραγούδια καὶ μεταφράσας ταῦτα, ἐξέδωκεν εἰς ἰδιαιτερον τόμον μὲ τὸν τίτλον: *Chants héroïques des montagnards et matelots grecs, traduits en vers français par Nérômucène L. Lemercier, de l'Institut royal de France (Académie Française) Paris. Urbain Canel, Librairie, rue Saint-André-des Arts N° 30. Audin, Quai des Augustins N° 25. 1824 (8<sup>ov</sup> 180 + III).* Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ὁμιλεῖ καὶ οὗτος μετὰ θαυμασμοῦ διὰ τὴν ἀξίαν τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ μετὰ πολλῆς συμπαθείας ἐκφράζεται διὰ τὸ ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας του ἔθνους. Ἐξαίρει ἰδιαιτέρως τὴν ἀπλότητα τῆς γλώσσης τῶν ᾠσμάτων, τὴν ζωηρότητα τῶν διαλόγων, τὴν βραχυλογία, τὴν γοητείαν τῶν παρομοιώσεων, τὰς ἀποστροφὰς πρὸς τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως (ἄρη, ποταμοὺς) καὶ τὰ πουλιά, τὰς ζωηρὰς προσωποποιήσεις. Ἡ μετάφρασις εἶναι ἐλευθέρη, ἀλλὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι δὲν ὑπάρχει πάντοτε σαφὴς κατανόησις τῆς ἐννοίας τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου. Τὰ μεταφρασμένα εἶναι ἐν συνόλῳ 39 ἠρωικὰ τραγούδια μετὰ συντόμων ἱστορικῶν καὶ αἰσθητικῶν σημειώσεων, ἐξ ὧν τινες πρωτότυποι, ἀντιτιθέμενοι πρὸς τὰς τοῦ Fauriel. Εἰς τὸ τέλος τοῦ τόμου, σ. 161 κέ., προστίθενται ἐν μεταφράσει τρία ἀκόμη ᾠσματα: 1) Dialogue de l'aigle et du ramier. 2) Manrogène. Ancienne ballade grecque, ἀνέκδοτον ἐν Γαλλίᾳ, ὡς λέγει. Πρόκειται περὶ τῆς γνωστῆς παραλογῆς «Ὁ Μαντριανὸς καὶ ἡ ἀδερφή του», δημοσιευθείσης ἐν Βερολίῳ τὸ 1805 ὑπὸ Bartholdy (βλ. ἀν. σ. 62)· 3) ποίημα τοῦ Πέρσου ποιητοῦ Hafez μετὸν τίτλον *Chazel ou chanson orientale du poète Hafez*, μετὰ σκοπὸν νὰ δείξῃ, ὡς λέγει, τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ ἑλληνικῆς ἠρωικῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἀνατολικῆς (les plus fiers sentiments

<sup>1)</sup> Βλ. καὶ περιοδ. «*Le Globe*» Paris 30-10-1824. καὶ 19-2-1825. Πρὸβλ. D. Petropoulos, La contribution française au développement de la science du folklore en Grèce: εἰς τὸ Bulletin de l'Association Guillaume Budé. Paris, Juin 1951, σ. 93 κέ.



ont dicté les vers des klephtes; de-là leur énergie. Les plus délicieuses sensations s'expriment avec suavité sur la lyre efféminée du Persan Hafez; de-là ses grâces).

Σημειωτέον ὅτι τὸ ἐπόμενον ἔτος 1825 ἐκδίδεται τὸ βιβλίον ἐν Βελγίῳ μὲ τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς περιεχόμενον, ἀλλ' εἰς μικρότερον σχῆμα: *Chants héroïques des montagnards et matelots grecs. Traduits en vers français par Néromucène Lemermercier (membre de l'Académie). Bruxelles. Librairie de H. Tarlier, rue de l'empereur, N° 815. 1825 (8<sup>ον</sup> μικρὸν 79 + III).*

Τὸ ἔτος 1825 ἐπίσης ὁ Lemermercier ἐκδίδει 2<sup>ον</sup> τόμον: *Suite des chants héroïques et populaires des soldats et matelots grecs; traduits en vers français par M. Néromucène L. Lemermercier de l'Institut royal de France (Académie française). Paris, Urbain Canel, Librairie, rue Saint-André des Arts N° 30. Audin, Quai des Augustins N° 25. 1825 (8<sup>ον</sup> 140).* Περιέχει μεταφράσεις 20 δημοτικῶν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν μετὰ σχετικῶν σημειώσεων καὶ κριτικῶν παρατηρήσεων, ἀντιτιθεμένων ἐνίοτε πρὸς τὰς τοῦ Fauriel. Τὰ κείμενα τῶν ᾠσμάτων παρέλαβεν ὁ Lemermercier ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel, ἐλάχιστα δὲ μόνον εἶχον δημοσιευθῆ ὑπὸ Buchon,<sup>1)</sup> Bartholdy καὶ Guys, ὡς δηλώνει ὁ ἴδιος. Ἐκτὸς τῶν μεταφράσεων τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν εἰς τὸν τόμον περιλαμβάνονται καὶ μεταφράσεις λογίων τινῶν, ὡς τό: L'Hymne guerrier de Rhigas, Chant de Colokotronis (τοῦ Κανέλλου) κλπ. Εἰς τὸ τέλος δημοσιεύεται μετάφρασις ἑλληνικοῦ παραμυθιοῦ μὲ τὸν τίτλον Rodia, παραλλαγή τῆς Σταχτοπούτας.

Τὸ 1825, ἔτος δημοσιεύσεως τοῦ δευτέρου τόμου τῆς συλλογῆς Fauriel, λόγοι καὶ ἐπιστήμονες ἄλλων χωρῶν, Γερμανίας, Ἀγγλίας, Ρωσίας<sup>2)</sup>, γνωρίζουν ἤδη τὴν ἔκδοσιν τῶν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν, ἐνθουσιάζονται ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῶν καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν μετάφρασίν των. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ γνωστὸς φιλέλληνας ποιητῆς Wilhelm Müller<sup>3)</sup> ἐκδίδει εἰς δύο τόμους τραγούδια ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel

<sup>1)</sup> Ὁ J. A. Buchon ἐδημοσίευσε μεταφράσεις ἑλληνικῶν ᾠσμάτων εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδομένην ἐφημερίδα Constitutionel. Βλ. *N. A. Béh.* Τὰ μαλώματα βουνῶν στὰ νεοελληνικὰ γράμματα κὶ ὁ βερολιναῖος πάπυρος 284. Νέα Ἑστία 35 (1944), τεῦχος 398, σ. 53.

<sup>2)</sup> Ἰταλικὴ μετάφρασις τῶν ᾠσμάτων τῆς συλλογῆς Fauriel ἐξεδόθη ἀργότερον, τὸ 1881: *Canti popolari della Grecia moderna, scelti nella collezione di C. Claudio Fauriel, voltati in rime italiane da Pirro Aporti.* Milano 1881. Torino. (8<sup>ον</sup> μικρὸν σ. 250).

<sup>3)</sup> Περὶ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ φιλελληνισμοῦ τοῦ W. Müller βλ. *R. F. Arnold, Der deutsche Philhellenismus.* Περιοδ. Euphorion. Bamberg 1896, τεῦχ. 2, σ. 118 καὶ 139. *Gaston Caminade, Les chants des Grecs et le philhellénisme de Wilhelm Müller.* Paris 1914. Ἄρ. Κουριθίου, Γουλιέλμος Μύλλερ, ὁ ποιητῆς τῶν τραγουδιῶν τῶν Ἑλλήνων. Περιοδ. Νέα

μετά μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. Ὁ πρῶτος τόμος, περιλαμβάνων τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Fauriel καὶ ἱστορικὰ τραγούδια, ἐπιγράφεται: *Τραγούδια ρωμαϊκά, συλλεχθέντα καὶ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Φωριέλου, μεταφρασθέντα εἰς τὰ Γερμανικά καὶ ἐξηγηθέντα διὰ τῶν τοῦ ἐκδότου Φραντζέζου καὶ τῶν ἐδικῶν του σημειωμάτων ὑπὸ τοῦ Βιλέλμου Μυλλέρου. Τόμος πρῶτος. Ἱστορικὰ τραγούδια. Ἐν Λειψία 1825 παρὰ τὸν Α. Βόσσιον. Εἰς τὸ β' ἐξώφυλλον ἐπιγραφή γερμανιστί: *Neugriechische Volkslieder. Gesammelt und herausgegeben von C. Fauriel. Übersetzt und mit des französischen Herausgebers und eigenen Erläuterungen versehen von Wilhelm Müller. Erster Theil. Geschichtliche Lieder. Leipzig 1825, bei Leopold Voss.* (8<sup>ov</sup> σ. LXXII + 120). Ὁ δεῦτερος τόμος, ἐκδοθεὶς τὸ αὐτὸ ἔτος, μὲ τοὺς αὐτοὺς τίτλους ἑλληνιστί καὶ γερμανιστί, περιλαμβάνει τραγούδια πλαστὰ καὶ οἰκιακὰ μὲ προσθήκην (*romantische und häusliche Lieder, nebst Anhang*) (σ. II + 222). Ὁ Müller δὲν ἀκολουθεῖ πιστῶς τὴν ἔκδοσιν Fauriel, ἀλλὰ μεταβάλλει τὴν σειρὰν τῶν ἰσμάτων, παραλείπει τινὰ ἐξ αὐτῶν, συντομεύει ἢ τροποποιεῖ ἐνίοτε τὰ ἐκ τοῦ Fauriel λαμβανόμενα σχόλια, προσθέτων ἰδίας παρατηρήσεις. Ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καταλαμβάνεται ὑπὸ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ καὶ χαρακτηρίζει ταῦτα ἐφάμιλλα τῶν ὄραιοτέρων τραγουδιῶν τῆς παγκοσμίου λογοτεχνικῆς καὶ δημοτικῆς ποιήσεως, ἀπομιμούμενος δὲ τὸ ὕφος των, συνθέτει καὶ ἰδικὰ του τραγούδια μὲ ἑλληνικὰ θέματα<sup>1)</sup>.*

Ἐκ τῆς συλλογῆς Müller παρέλαβε τὰ κείμενα ἑπτὰ κλέφτικων τραγουδιῶν (Gyphtakis, Tsavellina, Stergios, Das Grab des Dimos, Die Klage der Mutter, Despo's Tod) καὶ κατέγραψε τὴν μουσικὴν των ἐπὶ τοῦ συνήθους μουσικοῦ χάρτου τοῦ πενταγράμμου ὁ Β. Klein, ἐκδώσας φυλλάδιον ἐκ 13 σελίδων μὲ τὸν τίτλον: *Neugriechische Volkslieder nach C. Fauriel's Herausgabe, übersetzt von Wilhelm Müller für eine Singstimme mit Klavier—Begleitung in Musik, gesetzt von Bernhard Klein zum Besten der Kreise Wittwen und Waisen der nothleidenden Griechen herausgegeben. Berlin, bei Georg Reimer.*

Τὸ αὐτὸ ἔτος (1825) ἐκδίδονται ἀνωνύμως<sup>2)</sup> ἐν Γερμανίᾳ δύο τόμοι μὲ

<sup>1)</sup> Ἔστι 2 (1925) τευχ. 1-2, σ. 14-21 καὶ 55-63. Ἰ. Καλιτσονάκη, Ὁ Γουλιέλμος Μύλλερ καὶ ὁ φιλελληνισμὸς ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ. Λόγος πανεπιστημιακὸς 25 Μαρτίου 1928.

<sup>2)</sup> Βλ. καὶ Σ. Μενάρδον, ἐνθ' ἀν. σ. 6.

<sup>3)</sup> Εἰς τὸν 1<sup>ον</sup> τόμον ἀντιτύπου τοῦ βιβλίου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης σημειοῦνται χειρογράφως ὑπὸ τινος ὡς συγγραφεὶς: Pauls u. Nees v. Esenbeck. Τὰ

τὸν τίτλον: *Mittheilungen aus der Geschichte und Dichtung der Neu-Griechen. Coblenz, bei Jacob Hölscher, 1825.* Ὁ πρῶτος τόμος (8<sup>ον</sup> σ. 218) περιλαμβάνει μετάφρασιν εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν τῆς εἰσαγωγῆς (discours préliminaire) τοῦ Fauriel. Ὁ δεῦτερος τόμος (8<sup>ον</sup> σ. 318) περιλαμβάνει τὰ κείμενα τῶν ἔσμάτων καὶ μετάφρασιν τούτων, ὡς καὶ τῶν εἰσαγωγῶν (arguments) τοῦ πρώτου τόμου τοῦ Fauriel. Εἰς τὴν σελ. 3: Τμῆμα πρῶτον. Τραγούδια κλέφτικα. Εἰς σ. 196: Τμῆμα δεύτερον. Ἱστορικὰ τραγούδια διάφορα. Εἰς τὰς τελευταίας 5 σελίδας (Nachschrift des Übersetzers) δίδονται ἐξηγήσεις περὶ τῶν μέτρων τῶν ποιημάτων καὶ τῆς ἀποδόσεως εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν.

Ὁκτὼ σουλιώτικα τραγούδια ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel (τ. 1<sup>ος</sup> σ. 282-302 καὶ τ. 2<sup>ος</sup> σ. 65) περιλαμβάνονται εἰς τὸ κατὰ τὸ 1825 ἐκδοθὲν βιβλίον: *Der Suliotenkrieg nebst den darauf bezüglichen Volksgesängen. Ein Beitrag zur Geschichte des griechischen Freiheitskampfes von W. v. Lüdemann. Leipzig 1825.* (8<sup>ον</sup> μικρὸν σ. 91) εἰς τὰς σ. 65-90.

Ἐπτά τραγούδια ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel (Τοῦ Ὀλύμπου, Τοῦ Ἰανῆ τοῦ Σταθᾶ, Τελευταῖος ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Κλέφτη, Ἐπιγραφή τοῦ σπαθίου Κοντογιάννη, Τοῦ Στεργίου, Τῆς Τσαβέλινας, Ὁ τάφος τοῦ Δήμου) μετὰ μεταφράσεως εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν καὶ ἀποδόσεως εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, περιελήφθησαν διὰ διδακτικούς λόγους εἰς γραμματικὴν φέρουσαν τὸν τίτλον<sup>1)</sup>: *Kurze vergleichende Grammatik der neu- und allgriechischen Sprache. Zunächst für Gymnasien und Akademien und Kenner des Altgriechischen, nebst einer geschichtlichen Einleitung über den Ursprung des Neugriechischen und verschiedenen gegenüberstehenden Sprachproben beider Mundarten aus Aesop, Xenophon, Demosthenes, Korai u. A. Mit einem Anhang der vorzüglichsten neugriechischen Volkslieder. Braunschweig 1825. Bei Ludwig Lucius.* (8<sup>ον</sup> IV + 72). Τὰ ἐν τῇ γραμματικῇ κείμενα ἐκ τῶν μύθων τοῦ Αἰσώπου, ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος, Δημοσθένους, τῆς Καινῆς Διαθήκης, εἶναι μεταφρασμένα εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

αὐτὰ ὀνόματα συγγραφέων σημειοῦνται καὶ εἰς τὸ σχετικὸν δελτίον τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης ἐν Ἀθήναις.

<sup>1)</sup> Τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως δὲν ἀναγράφεται εἰς τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου. Κατὰ τὸν Ν. Βέην (Τὰ μαλώματα τῶν βουνῶν στὰ νεοελληνικὰ γράμματα κί' ὁ βερολιναῖος πάπυρος 284. Νέα Ἑστία 35, σ. 339) συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου εἶναι ὁ Friedrich Traugott Friedemann. Εἰς τὸ ἔντυπον τῆς ἐν Ἀθήναις Γενναδείου Βιβλιοθήκης ἐπίσης σημειοῦται χειρογράφως ὡς συγγραφεὺς ὁ Friedemann. Τὸ αὐτὸ ὄνομα σημειοῦται καὶ εἰς τὸ σχετικὸν δελτίον τῆς αὐτῆς Βιβλιοθήκης.

Τὸ ἔτος 1825 ἐκδίδεται ἐπίσης τὸ περιλαμβάνον ἀξιολόγους ἱστορικὰς καὶ φιλολογικὰς εἰδήσεις βιβλίον: *Leukothea. Eine Sammlung von Briefen eines geborenen Griechen* <sup>1)</sup> *über Staatswesen, Literatur und Dichtkunst des neueren Griechenlands, herausgegeben von D. Carl Iken aus der griechischen Handschrift verdeutscht, nebst Beilagen des Herausgebers, Auszügen aus dem Logios Hermes, Gedichten, Sprachbemerkungen, und beigefügten Verzeichnissen neugriechischer Werke als Anhang. Erster Band. Mit einer Abbildung der griechischen Flaggen u.s.w. in Farben. Leipzig bei C.H.F. Hartmann. 1825 (8<sup>ov</sup> XIII + 254).*

Εἰς τὴν σελ. 171 δημοσιεύονται δύο λαϊκὰ δίστιχα μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν, ἀναφερόμενα εἰς τὰ πάθη τοῦ Ἑρωτοκρίτου:<sup>2)</sup>

Τοῦ Ρωτόκριτου τὰ πάθη  
τὰ ἅπαντα γιὰ μιὰν ἀγάπη.

Ξένος γιὰ σένα κι ἔρημος στὸν κόσμον ἐγυρνοῦσα,  
καθὼς καὶ ὁ Ρωτόκριτος διὰ τὴν Ἀρετιοῦσα.

Εἰς ἄλλας σελίδας τοῦ βιβλίου δημοσιεύονται ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ Ἑρωτοκρίτου, ὡς καὶ ποιήματα λογίων ποιητῶν.

Ἡ ἴδια κίνησις παρατηρεῖται εἰς Ἀγγλίαν τὸ ἔτος 1825. Ὁ Charles Brinsley Sheridan δημοσιεύει βιβλίον μετὰ τὸν τίτλον: *The songs of Greece, from the romaic text, edited by M. C. Fauriel, with additions. Translated into english verse by Charles Brinsley Sheridan. The profits of this volume are given to the Society for the Promotion of Education in Greece. London: prin-*

<sup>1)</sup> Πρόκειται περὶ τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἑλληνοῦ ἱατροῦ καὶ λογίου Στεφάνου Κανέλλου, γεννηθέντος τὸ 1792 ἐκ πατρὸς Χίου. Οὗτος, σπουδάζας ἱατρικὴν ἐν Αὐστρία, Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ, Ρουμανίᾳ, ἐπέδειξε σημαντικὴν πατριωτικὴν δρασιν, διακριθεὶς καὶ διὰ τὸ ποιητικόν του τάλαντον. Ἐλθὼν εἰς Κρήτην, ἀπέθανεν ἐκ τῆς πανώλους τὸ ἔτος 1823. Ὁ ἴδιος ἔδωσε καὶ τὰ ποιήματα, τὰ δημοσιευθέντα ἐν Εὐνομίᾳ ὑπὸ Carl Iken (βλ. κατωτέρω). Δὲν δηλώνει τὸ ὄνομά του, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ γίνῃ γνωστός, φοβούμενος ἐκδίκησιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τῶν ἐκεῖ ἀδελφῶν του καὶ τῆς μητρὸς του. Βλ. *Th. Kind, Neugriechische Chrestomathie mit grammatischen Erläuterungen und einem Wörterbuch. Leipzig 1835, σ. 41. Ἄρθρον. Δημητρακοπούλου, Ἐπανορθώσεις σφαλμάτων παρατηρηθέντων ἐν τῇ νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ Κ. Σάθα, μετὰ καὶ τινων προσθηκῶν. Τεργέστη 1872, σ. 45. Κ. Ἀμάντων, Τὰ γράμματα εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, 1566-1822 (Σχολεῖα καὶ Λόγιοι). Ἀθῆναι 1946, σ. 173-176. Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, Α', σ. 237.*

<sup>2)</sup> Πρβλ. καὶ Λαογραφίαν 1 (1909) σ. 23.

ted for Longman, Hurst, Rees, Orme, Brown and Green; Paternoster-Row 1825 (8<sup>ον</sup> σ. LXIX+313). Διαιρείται εἰς τρία μέρη. Εἰς τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον δημοσεύονται ἐλεύθεραι μεταφράσεις εἰς τετραστίχους στροφὰς 104 ποιημάτων, καὶ 35 διστίχων ἐλλημμένων καὶ ἐκ τῶν δύο τόμων τῆς συλλογῆς Fauriel, εἰς δὲ τὸν τρίτον μεταφράσεις νεωτέρων ἑλληνικῶν ποιημάτων: Ὁ ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν τοῦ Δ. Σολωμοῦ, Ὁ θρίαμβος τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ρίζου Νερούλου<sup>1)</sup>, Ἐπιτύμβιον εἰς τὸν ἀείμνηστον Μᾶρκον Μπότσαρην τοῦ Γρηγορίου Παπαδοπούλου καὶ τὸ ἄσμα εἰς εἰρήνην, ἐκ 54 στίχων, τὸ ὁποῖον εἶχε δημοσιεύσει τὴν 19.8.1822 εἰς τὸ περιοδικὸν Literary Magazine. Τοῦ ποιήματος εἰς Μᾶρκον Μπότσαρην δημοσιεύεται καὶ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον μὲ ἐπιγραφὴν: Ἐπιτύμβιον εἰς τὸν ἀείμνηστον Μᾶρκον Μπότσαρην, ἥρωικῶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πεσόντα εἰς τὴν ἐν Λάσπῃ μάχην. Ἑλληνιστὶ ἐπίσης δημοσιεύονται καὶ τὰ κείμενα πέντε ἀκόμη ἁσμάτων: Τὸ ἐλάφι καὶ ὁ ἥλιος (σ. 127) Πατηνάδα (σ. 159), Ὁ μαγευμένος (σ. 171), Νανούρισμα (σ. 219), Νανούρισμα (σ. 223).

Ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ ἐν τῷ προλόγῳ (σ. XVII—LIX) περιεχόμεναι εἰδήσεις περὶ τοῦ τρόπου τῆς μεταφράσεως τῶν τραγουδιῶν καὶ περὶ τῆς ἀξίας των, ὡς καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς καταστάσεως ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, περὶ τῆς ζωῆς καὶ ὀργανώσεως τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν. Ἄξια προσοχῆς ἐπίσης εἶναι τὰ σχόλια τῶν διαφόρων ἁσμάτων. Ἐκτὸς τῶν παρὰ Fauriel λαμβανομένων εἰδήσεων, ὁ συγγραφεὺς προβαίνει ἐνίοτε καὶ εἰς συγκρίσεις τῶν ἑλληνικῶν μὲ ἄσματα τῆς Σκωτίας καὶ παρέχει πληροφορίας περὶ δημοσιεύσεως μεταφράσεων ἑλληνικῶν ἁσμάτων εἰς ἀγγλικά περιοδικά.

Ἡ ἔκδοσις τοῦ Fauriel ταχύτατα διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γίνεται γνωστὴ καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν. Ὁ Ν. Γκνέντις ἐκδίδει κείμενα καὶ μεταφράσεις τραγουδιῶν εἰς βιβλίον μὲ τὸν εἰς ρωσικὴν γλῶσσαν τίτλον: *простонародныя песни нынѣшнихъ грековъ съ подлинникомъ изданныя и переведенныя въ стихахъ, съ прибавленіемъ зведенія, сравненія, ихъ съ простонародными песнями рускими и примечаній и нѣдичемъ. санкт-петербургъ въ типографіи николая греча 1825.* Ἦτοι *δημοτικά τραγούδια τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, ἐκδιδόμενα εἰς τὸ πρωτότυπον καὶ ἐν μεταφράσει εἰς στίχους, μὲ προσθήκην εἰσαγωγῆς, συγκρίσεώς των μὲ ρωσικὰ δημοτικά τραγού-*

<sup>1)</sup> Μεταφράζει τὸ ποίημα ἐκ χειρογράφου. Νομίζει ὅτι τὸ πρότυπον ἐδημοσιεύθη εἰς γερμανικὴν ἐφημερίδα τῆς Λιψίας ὑπὸ Stieglitz. Σημειωτέον ὅτι πολλὰ ποιήματα φιλελληνικοῦ περιεχομένου, ὡς καὶ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν τῆς ὁδῆς εἰς τοὺς Ἑλληνας τοῦ Ἰακωβάκη Ρίζου Νερούλου, ἐδημοσιεύθησαν εἰς Λιψίαν τὸ 1823 ὑπὸ *H. Stieglitz* καὶ *Ernst Grosse* εἰς βιβλίον μὲ τὸν τίτλον: *Gedichte von Heinrich Stieglitz und Ernst Grosse.*

δια και παρατηρήσεις υπό Ν. Γκνέντις. Τυπογραφείον Νικολάου Γκρέτσια, Πετρούπολις 1825. (8<sup>ον</sup> XL+47 άνευ αριθμῶν σελίδων). Περιλαμβάνει εισαγωγὴν περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν, τῆς ἱστορίας των, σύγκρισιν μὲ ρωσικὰ κλπ., ἐλέγχουσαν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὡς καὶ τὰ ἑλληνικὰ κείμενα καὶ μετὰφρασιν εἰς ρωσικὴν γλῶσσαν 12 κλέφτικων τραγουδιῶν ἐκ τοῦ 1<sup>ου</sup> τόμου τῆς συλλογῆς Fauriel: Τοῦ Ὀλύμπου, Τὸ ὄνειρον τοῦ Δήμου, Τοῦ Μπουκουβάλα, Τοῦ Ἰάννη Σταθά, Τελευταῖος ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Κλέφτη, Ὁ τάφος τοῦ Δήμου, Ὁ θάνατος τοῦ Ἰώτη, Τοῦ Πλιάσκα, τοῦ Ἀνδρῖκου, Τοῦ Καλιακούδα, Τοῦ Γυφτάκη, Τοῦ Σκυλοδήμου. Τὰ ἑλληνικὰ κείμενα τῶν τραγουδιῶν ὁ ἐκδότης ἀντιγράφει πιστῶς ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel, τὰ σχόλια ὅμως τούτων τροποποιεῖ ἐνίοτε ἢ παρεμβάλλει εἰς ταῦτα ἰδίαις παρατηρήσεις<sup>1)</sup>.

1826

Δημοτικά τινα ἄσματα συνέλεξεν ὁ λαβὼν μέρος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν<sup>2)</sup> Γάλλος ἀξιωματικὸς Voutier, πρὶν ἀκόμη ἐμφανισθῆ ἢ ἐκδοσις Fauriel, ἀλλ' ἐδημοσίευσεν ἀργότερον, ἐν ἔτει 1826, εἰς τὸ βιβλίον του: *Lettres sur la Grèce. Notes et chants populaires. Extraits du portefeuille du Colonel Voutier. Au profit des Grecs. Paris 1826* (8<sup>ον</sup> XXXI+224). Τὰ ἄσματα ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Τραγούδι τοῦ ἀνδρείου Γεωργάκη. (Πρόκειται περὶ τοῦ Γιώργη Γιαννιά, γνωστοῦ Κλέφτου τοῦ τέλους τοῦ 18<sup>ου</sup> αἰῶνος καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19<sup>ου</sup>)<sup>3)</sup>. 2) Τραγούδι τῆς Μονεμβασιάς. 3) Τραγούδι τοῦ Βραχωρίου. 4) Τραγούδι τοῦ Ἀνατολικοῦ (δηλ.

<sup>1)</sup> Πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι μετὰφρασις τοῦ ἔργου τοῦ Fauriel εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐγένετο πολὺ ἀργότερον. Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ συναδέλφου κ. Δ. Οἰκονομίδου, εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Κερκύρας «Φιλόπατρις» 1883, ἀρ. 3-5, ἐδημοσιεύθησαν: «Προλεγόμενα εἰς τὰ τῆς Νέας Ἑλλάδος δημοτικά ἄσματα, συλλεγένητα καὶ ἐκδοθέντα ὑπὸ C. Fauriel, νῦν τὸ πρῶτον μετενεχθέντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν». Μετὰφρασις μικροῦ μέρους τῶν προλεγομένων (discours préliminaire) ἐδημοσιεύθη παρὰ τῆς Δήμητρας Μπεζαντὲ εἰς τὸν 58<sup>ον</sup> τόμ. τοῦ περιοδικοῦ Νέα Ἐστία, τεύχος 673 τῆς 15<sup>ης</sup> Ἰουλίου 1955, σ. 951-955. Μετὰφρασις τῶν προλεγομένων τῶν ὑπομνηματισμῶν (arguments) τῶν τραγουδιῶν καὶ τὰ ἑλληνικὰ κείμενα, ἄνευ τῶν μετὰφράσεων, ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἓνα τόμον μὲ τὸν τίτλον: *Claude Fauriel, Δημοτικά τραγούδια τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος*. Εἰσαγωγή Ν. Α. Βέη (Bees) τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Μεταφραστῆς Ἀπ. Δ. Χατζηεμμανουὴλ φιλόλογος. Ἀθήνα 1956 (8<sup>ον</sup> σ. ιδ'+360. Ἡ μετὰφρασις ὄχι κατὰ πάντα ἐπιτυχής.

<sup>2)</sup> Ἐντυπώσεις ἐκ τῶν γεγονότων τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (1821-1823), εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος ὡς ἀξιωματικὸς, ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς στρατιωτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως, ἐκθέτει ὁ Voutier εἰς βιβλίον του ἐκδοθὲν τὸ 1823: *Mémoires du Colonel Voutier sur la guerre actuelle des Grecs, Paris, Décembre 1823*.

<sup>3)</sup> Βλ. *Φωτίου Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου*, Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν, ἐν Ἀθήναις 1888, σ. 8.

τοῦ Αἰτωλικοῦ). 5) Τραγούδι τοῦ Μεσολογγίου εἰς ἦχον ἠρωικόν. Εἰς τὰ περὶ τοῦ τελευταίου τραγουδιοῦ σχόλια, ἐν σελ. 50, ἀναγράφεται ἡ εἶδησις, ὅτι τοῦτο ἐδόθη εἰς τὸν Voutier παρὰ τοῦ ποιητοῦ Στασίου Μικρούλη, ἀδελφοῦ γενναίου στρατιώτου, φονευθέντος κατὰ τὴν ἐπίθεσιν <sup>1)</sup>.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω γνησίων δημοτικῶν τραγουδιῶν ὁ Voutier δημοσιεύει καὶ δύο λόγια ποιήματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, μετὰ φρασιν εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν: 1) Τραγούδι ἠρωικὸν τοῦ Μεσολογγίου 2) Τραγούδι τῆς Κρήτης.

*Bonaparte et les Grecs par Madame Louise Sw.-Belloc, suivi d'un tableau de la Grèce en 1825, pour le comte Pecchio, Paris 1826* (8<sup>ον</sup> μικρὸν σ. 420). Περιλαμβάνει ἐλευθέραν μετάφρασιν εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν μετὰ σχολίων 12 ᾄσμάτων εἰλημμένων ἐκ τῆς συλλογῆς Faugiel. Ἐκτὸς ὅμως τούτων δημοσιεύονται καὶ μεταφράσεις ᾄσμάτων ἐξ ἰδίας τῆς συγγραφέως συλλογῆς προερχομένων: Εἰς τὴν σελ. 250 σουλιώτικο τραγούδι, ἀνακοινωθὲν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Μουρούζη, υἱοῦ τοῦ πρίγκηπος Κωνσταντίνου Μουρούζη, ἀποκεφαλισθέντος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Εἰς τὴν σ. 252 μετάφρασις στίχων ᾄσματος φέροντος τὸν τίτλον «Lambros:»

*De sa liberté radieux  
le Grec pose la lance  
et danse...*

Τὸ ᾄσμα τοῦτο φαίνεται λόγιον μᾶλλον κατασκευάσμα, χαρακτηρίζεται ὅμως ὑπὸ τῆς συγγραφέως ὡς χορευτικόν, ἀδόμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Κλεφτῶν μετὰ νίκην, ὅτε καταθέτοντες τὰ ὄπλα, ἐχόρευον.

*Détails sur Corfou. A Corfou 1826* (8<sup>ον</sup> σ. VII+147). Συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου εἶναι ὁ B. Theotoky, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκασώμεν ἐκ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ὀνόματος τούτου εἰς τὴν τελευταίαν σελίδα. Περιέχει στίχους ἐρωτικοῦ ᾄσματος (σελ. 81, ὑποσημ. 105):

*Θωρεῖς με πῶς ἐγένηκα  
μαῦρος σὰν τὸν Ἀράπη,  
δὲν εἶμαι ἀπὸ τὴν Ἀραπιά  
μὲν εἶμαι ὅκ τὴν ἀγάπη.*

Ἄκολουθεῖ μετάφρασις εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν.

*Παραδείγματα ρωμαϊκῆς ποιητικῆς. Specimens of romaic lyric poetry: with*

<sup>1)</sup> Βλ. καὶ *Legrand, Recueil*, σ. 127.

*a translation into english, to which is prefixed a concise treatise on music by Paul Maria Leopold Joss. London 1826 (8<sup>ov</sup> σ. XVI+144).* Περιλαμβάνει παραλλαγὰς τριῶν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν: Τοῦ Κώστα, Ὁ Ὀλυμπος, Πραματευτής. Εὐρίσκομεν εἰς ταύτας ἀσημάντους διαφορὰς στίχων ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς στίχους τῶν παρὰ Fauriel δημοσιευομένων παραλλαγῶν (τ. 2<sup>ος</sup> σ. 112: Ὁ Χάρος καὶ ἡ Κόρη, τ. 1<sup>ος</sup> σ. 38: Τοῦ Ὀλύμπου, τ. 2<sup>ος</sup> σ. 120: Οἱ δύο ἀδελφοί). Ἐκτὸς τούτων, εἰς τὸ βιβλίον περιλαμβάνονται καὶ 14 λόγια στιχουργήματα ἐρωτικὰ καὶ ἔθνικὰ (Amatory-patriotic songs), ἐν λόγιον ποίημα, μίμησις τοῦ Τυρταίου (imitation from Tyrtæus) καὶ ἕτερον τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη, μὲ τὸν τίτλον ὁ Δῆμος (Demos).

*Der Apollotempel zu Bassae in Arcadien und die daselbst ausgegrabenen Bildwerke, dargestellt und erläutert durch O. M. Baron von Stackelberg. Rom 1826. Frankfurt am Main, gedruckt mit andreäischen Schriften (σχ. 4<sup>ov</sup> σ. 147+παραρτ. εἰκόνων).* Εἰς τὰς σ. 113-120 περιέχονται δημοτικὰ τραγούδια καὶ χοροὶ (Volksesänge und Tänze), ἦτοι: σ. 113: Arcadisches Hiertenspiel (γνωστὸν τραγούδι τῆς ξενιτειᾶς ἐκ στίχων 28 μὲ ἀρχικούς στίχους: *Βολοῦμαι μιά, βολοῦμαι δύο, βολοῦμαι τρεῖς καὶ πέντε / βολοῦμαι νὰ ξενιτευθῶ...* καταγεγραμμένον εἰς δεκαπεντασύλλαβους - ὀκτασύλλαβους καὶ μὲ μουσικὴν τῶν δύο πρώτων στροφῶν). Σελ. 114 Rüberlied, κλεπτικὸν zu derselben Melodie. Πρόκειται περὶ τοῦ τραγουδιοῦ «Φωνὴ ἐκ τοῦ μνήματος» ἀρχομένου μὲ τοὺς στίχους: *Σαββάτο μέρα πίναμεν, τὴν Κυριακὴ ὅλη μέρα καὶ τὴν Δευτέρα τὸ ταχὺ...* ἐν συνόλῳ 54 στίχοι, δεκαπεντασύλλαβοι - ὀκτασύλλαβοι. Σελ. 115 Liebeslied athenisch. Μουσικὴ καταγραφή μὲ τὰς λέξεις τῶν στίχων ἐντὸς τοῦ πενταγράμμου: *Ἄπ' ἀλάργα εἶσ' ἕνας κρῖνος, ἀπὸ κοντὰ εἶσ' ἕνας κοντζές...* Εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα μουσικὴ καταγραφή ἄλλου ἐρωτικοῦ ᾄσματος: *Ζιώνι, ζιώνι σὲ σκοιτώνω / καὶ τὸ φονικὸ πληρώνω...* Ἐν ὑποσημειώσει ἐξηγεῖ τὴν λ. ζιώνι = γλαῦξ, προσωνομία ἀτυχοῦς ἐρωτευμένου... Σελ. 116 μουσικὴ καταγραφή εἰς δύο παραλλαγὰς ἐρωτικοῦ ᾄσματος ἐκ Σμύρνης (Liebesklage, smyrnisch) μὲ τοὺς στίχους: *Ἀγάπη δὲν ἐστάθη ποτὲ χωρὶς καημούς / μὲ βάσανα μὲ πόρους καὶ μ' ἀραστεραγμούς...* Σελ. 117 τὸ ἠπειρωτικὸν ᾄσμα τῆς Κυρὰ Φροσύνης (Euphrosyne, Romanze epirotisch) μὲ μουσικὴν καταγραφήν. Τὸ κείμενον δημοσιεύεται εἰς 9 τετραστίχους στροφάς. Σελ. 118 μουσικὴ καταγραφή τουρκικοῦ ᾄσματος (Sultan Selims Gesang). Σελ. 119 μουσικὴ καὶ στίχοι ᾄσματος χοροῦ σιρτοῦ (der Syrto mit Gesang):

*Ποιὸς εἶδε πράσινο δένδρι,  
μανροματοῦσα καὶ ξανθή...*

Εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα μουσικὴ καταγραφή ἄλλου ᾄσματος καὶ εἰς τὴν σ. 120



μουσική καταγραφή δύο ακόμη χορῶν, ἑνὸς συρτοῦ καὶ ἄλλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (πολίτικου). Πάντων τῶν ἁσμάτων δημοσιεύεται καὶ μετάφρασις εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν, φαίνονται δὲ ταῦτα προερχόμενα ἐξ ἰδίας τοῦ συγγραφέως συλλογῆς.

Εἰς τὴν σ. 20-21 γίνεται περιγραφή τῶν χορῶν μετὰ παρατηρήσεων καὶ συγκρίσεων πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς χορούς.

*Lehrbuch der neugriechischen Sprache von W. v. Lüdemann, Leipzig 1826* (8<sup>ον</sup> XX+200).

Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ἀξιόλογον ἀπὸ γραμματικῆς καὶ συντακτικῆς ἀπόψεως, ὡς καὶ διὰ τὰς σχετικὰς μετὰ τὴν φιλολογικὴν κίνησιν τῶν χρόνων ἐκεῖνων παρεχομένης εἰδήσεως. Διὰ γλωσσικοὺς διδακτικοὺς σκοποὺς ἀναδημοσιεύονται εἰς αὐτὸ τραγούδια ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel (32 τραγ. διαφόρων κατηγοριῶν, 10 δίστιχα, ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Ἑρωτοκρίτου, στροφαὶ ἐκ τοῦ θουρίου τοῦ Ρήγου καὶ ἐκ τοῦ Ὑμνου εἰς Ἐλευθερίαν τοῦ Δ. Σολωμοῦ), ὡς καὶ τὸ ποίημα Ἀθ. Χριστοπούλου «Μακαριότητα».

*Eunomia. Darstellungen und Fragmente neugriechischer Poesie und Prosa in originalen Uebersetzungen aus englischen und französischen Werken und aus dem Munde geborenen Griechen<sup>1)</sup> entlehnt. Mit Beiträgen von verschiedenen Verfassern für Gelehrte und Nichtgelehrte gesammelt von Carl Iken. Grimma 1827.* Μεταξὺ ἄλλων πολλῶν εἰδήσεων περὶ νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ πεζοῦ λόγου περιλαμβάνονται εἰς τὸν τόμον τοῦτον καὶ στίχοι ἀπὸ τὸ τραγούδι τῆς Ἀγίας Σοφίας (σ. 114), καὶ τοῦ Φώτου Τζαβέλλα (σ. 117).

Εἰς τὸν τρίτον τόμον τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ Eunomia δημοσιεύεται ἔργασια τοῦ Kind μετὰ τὸν τίτλον: *Neugriechische Volkslieder im Originale und mit deutscher Uebersetzung, nebst Sach- und Worterklärungen, herausgegeben von Karl Theodor Kind in Leipzig. Grimma 1827.* Εἰς τὸ δευτέρον φύλλον ὁ τίτλος: *Τραγούδια τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, συλλεχθέντα καὶ μεταφρασθέντα εἰς τὰ Γερμανικὰ καὶ ἐξηγηθέντα διὰ σημειώσεων ὑπὸ Καρόλου Θεοδώρου Κίνδ. Neugriechische Volkslieder, gesammelt und mit deutscher Uebersetzung nebst Sach- und Worterklärungen herausgegeben von Karl Theodor Kind in Leipzig. Grimma, bei Carl Friedrich Göschen Beyer, 1827.* (12<sup>ον</sup> σ. XXXII+148+2 ἄ. ἄ.).

Περιλαμβάνει 13 κλέφτικα καὶ ἱστορικὰ τραγούδια, σ. 2 - 28, τὰ ἐξῆς: ἔν ἄνευ

<sup>1)</sup> Πρόκειται περὶ τοῦ Ἑλληνοῦ ἱατροῦ Στεφάνου Κανέλλου (βλ. ἄνωτ. σ. 76).

τίτλου, ἀρχόμενον μετὸν στίχον Ἐνέβηκα στὸν Ὀλυμπο καὶ κοίταξα τρυγῶρα, Ὁ θάνατος τοῦ Ζήδρου, Τοῦ Φώτου υἱοῦ τοῦ Ζήδρου, τοῦ Λάζου, Τοῦ Νικοτσάρα, Τοῦ Παπαῖ (πάντα ταῦτα κατ' ἀνακοίνωσιν Ἕλληνας ἐξ Ὀλύμπου, ὡς λέγει), Τοῦ Τσέλιου (ἄνευ σημειώσεως διὰ τὴν προέλευσιν), Τοῦ ἀνδρείου Γεωργάκη, Τραγῳδίων τῆς Μονεμβασίας, Τραγῳδίων τοῦ Βλαχωρίου, Τραγῳδίων τοῦ Ἀνατολικοῦ—γράφε Αἰτωλικῶν—(τὰ τέσσαρα τελευταῖα ἐκ τοῦ Voutier, Lettres sur la Grèce, σ. 194), Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Βώσαρη (γρ. Μπότσαρη κατ' ἀνακοίνωσιν Ἕλληνας τινος), Τραγῳδίων διὰ τὸν λοιμόν, τὸν συμβάντα εἰς τὸ 1814 ἔτος εἰς Ραψάνην καὶ Τύρναβον (κατ' ἀνακοίνωσιν Ἕλληνας ἐξ Ὀλύμπου). Εἰς τὰς σ. 48-58 ἀναδημοσιεύονται τὰ παρὰ Stackelberg (βλ. ἀν. σ. 80) 5 τραγούδια: Τῆς ξενιτειᾶς, Βούλομαι μίαν, βούλομαι δύο... Φωνὴ ἐκ τοῦ μνήματος, Σάββατον μέραν πίναμεν..., Ἐρωτικόν, Ἀγάπη δὲν ἐσιάθη ποτὲ χωρὶς καημούς..., Ἐρωτικόν: ποῖος εἶδε πράσινο δενδρί..., Εὐφροσύνη. Σελ. 62-82 ἀξιόλογοι σημειώσεις περὶ τῶν ᾠμάτων. Σελ. 83-142 γλωσσάριον. Σελ. 143-146 προσθήκη περὶ ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἀντιγραφή τῆς παρὰ Stackelberg μουσικῆς καταγραφῆς ᾠμάτων.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, εἰς τὸ βιβλίον περιλαμβάνονται καὶ διάφορα λόγια, ἔρωτικά προπάντων τραγούδια, ὡς καὶ ποίημα ἐκ 53 στίχων λογίας προελεύσεως μετὴν ἐπιγραφῆν «Τραγῳδίων τοῦ Κολοκοτρώνη».

Δημοτικὰ τραγούδια ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel, μεταφρασμένα εἰς γερομανικὴν γλῶσσαν περιέχονται εἰς τὸ βιβλίον: *Auswahl neugriechischer Volkspoesieen in Deutsche Dichtungen umgebildet von E. F. von Schmidt - Fhiseldeck, königl. Dänischen Staatsrathe, Ritter... Braunschweig, bei Friedrich Vieweg, 1827*<sup>1)</sup>.

1828 *Βιογραφία τῶν ἡρώων Μάρκου Μπότσαρη καὶ Καραϊσκάκη, συνοπτικῶς συγγραφεῖσα καὶ τύποις ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Γεωργίου Γαζῆ*<sup>2)</sup> τοῦ ἐκ Δελβινακίου τῆς Ἡπείρου, πρῶην γραμματέως, μουσικοῦ συμβούλου καὶ χιλιάρχου τοῦ στρατηγοῦ Καραϊσκάκη, ἀφιερωθεῖσα δὲ παρὰ τοῦ ἰδίου τῷ σεβαστῷ Κυβερνήτῃ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Αἰγίνῃ, ἐν τῇ ἐθνικῇ τυπογραφίᾳ, διευθυνομένη παρὰ Γ. Ἀποστολίδου Κοσμητῆ, 1828 (8<sup>ον</sup> σ. 35+1).

<sup>1)</sup> Δὲν δύναμαι νὰ δώσω λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου, διότι δὲν εἶδον τὸ βιβλίον εἰς τὰς ἐνταῦθα βιβλιοθήκας. Σημειῶνω μόνον τοῦτο, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν μελέτην Ν. Βέη, Τὰ μαλώματα βουνῶν στὰ νεοελληνικά γράμματα καὶ ὁ Βερολιναῖος πάπυρος 284. Περιοδ. Νέα Ἑστία 35 (1944) σ. 339. Περὶ *Passow*, Τραγ. ρωμαϊκά, σ. VII.

<sup>2)</sup> Περὶ τούτου βλ. Σ. Σούρα, Ὁ ἐκ Δελβινακίου τῆς Ἡπείρου Γραμματεὺς τοῦ στρατάρχου Καραϊσκάκη Γεώργιος Γαζῆς. Περιοδ. Ἀναγέννησις: Νέα Ὑόρκη 1936.

Εἰς τὴν σ. 32 δημοσιεύονται στίχοι μοιρολογίου μιᾶς Ἡπειρωτίδος πρὸς τὸν ἄνδρα τῆς φονευθέντα εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πόλεμον καὶ μὴ ταφέντα :

Ἄχ!... εἶθε νὰ γένουμον πουλί, ψηλὰ νὰ ἀπειτοῦσα,  
νὰ εὔρισκα τὸν σταυραῖτό, γὰ νὰ τὸν ἐρωτοῦσα  
ἐκεῖ πὸ ἐσκοτώθηκες, γραμμένο μου ξιφτέρι!

Ἐν ὑποσημειώσει δίδεται ἡ πληροφορία, ὅτι ἡ μοιρολογοῦσα ἦτο γυνὴ Εὐστρατίου Γκούια, ὅστις, ἀποθανὼν εἰς τὸ ἐν Σαλώνοις στρατόπεδον κατὰ τὸ 1824 ἔτος, Σεπτεμβρίου 5, ἐτάφη, ἀλλ' ἡ σύζυγός του τὸν ὑπέθετεν ἄταφον...

*L'interprète du Français en Grèce.* Ὁ ἐρμηνεὺς τοῦ Γάλλου ἐν Ἑλλάδι 1829 ἡ μέθοδος τοῦ νὰ μάθῃ τις νὰ ὁμιλῇ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν χωρὶς διδασκάλου, ὑπὸ Δοριέντου Δε-Βελλεγάρδου, μέλους τῆς ἐν Παρισίοις Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας κτλ. καὶ ὑπὸ Ἰωάννου Δελαγᾶ. Διὰ τῆς ἐπιστασίας τοῦ ἱερωτάτου Ἰωαννικίου, ἐξάρχου τῆς Κύπρου. Καὶ εἰς τὸ ἐσώφυλλον: *L'interprète du Français en Grèce ou méthode pour parler la langue grecque moderne sans l'avoir apprise par D'Orient de Bellegarde, membre de la société hellénique etc. et J.-B. Delgay; sous la direction de Mgr Joannikios exarque de l'île de Chypre. Paris 1829* (8<sup>ο</sup> σ. XXIV+151). Μετὰ τὸ προοίμιον εἰς γαλλικὴν καὶ ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον, παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς προφορᾶς, συλλογὴν λέξεων, φράσεις, διαλόγους, ὑποδείγματα ἐμπορικῶν καὶ ἰδιωτικῶν ἐπιστολῶν κλπ., δημοσιεύεται ἐν σ. 146-7 ᾄσμα ξενιτειᾶς μὲ τὸν τίτλον: «Chant pastoral en dialecte arcadien. Ἄσμα ποιμενικὸν εἰς ἀρκαδικὴν διάλεκτον». Οἱ 15 πρῶτοι στίχοι εἶναι γνήσιοι δημοτικοί: Ὁ ἀπερχόμενος εἰς τὴν ξενιτειάν παρακαλεῖ τὰ βουνὰ νὰ μὴ χιονίσουν, τοὺς κάμπους μὴν παχιστοῦν καὶ τὶς κρυόβρυσες νὰ μὴ κρουσταλλιάσουν, μέχρις ὅτου ἐπιστρέψῃ. Ἐν τούτοις ὁμως, ἐπανερχόμενος εὐρίσκει τὰ ἀντίθετα καὶ ἀναγκάζεται νὰ ξαναγυρίσῃ εἰς τὴν ξενιτειάν, ὅπου ξένοι τὸν περιποιῶνται, ξένες πλύνουν τὰ ροῦχα του κλπ. Μετὰ τοὺς 15 τούτους δημοτικὸς στίχους προστίθενται ἄλλοι 32, λογία στιχοπλοκία περὶ τῆς ἐπανάδου τοῦ ξένου εἰς τὴν πατρίδα του (διὰ δευτέραν φοράν), τῆς ἡσυχου ζωῆς του ἐν μέσῳ τῶν οἰκειῶν, σκέψεων περὶ γάμου κ.τ.δ. Πρόκειται περὶ στιχογραφίας τοῦ γνωστοῦ λογίου Κ. Νικολοπούλου, γραμματέως τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Institut de France, ὡς τοῦτο δηλοῦται ἐν ὑποσημειώσει: Ici (εἰς τὸν 15<sup>ον</sup> στίχον) s'arrêtait cette pièce; elle vient d'être terminée par M. Nicolopoulos, membre de plusieurs sociétés savantes, qui s'est attaché à suivre le même style. Ὁ Κ. Νικολόπουλος εἶναι γνωστὸς καὶ ἐξ ἄλλων στίχων του μὲ θέματα πατριωτικά, ἐρωτικά κ.ἄ. Εἰς αὐτὸν πιθανώτατα ἀνήκει καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ᾄσματος: «Chant pastoral en dialecte arcadien-ᾄσμα ποιμε-

νικόν εἰς ἀρκαδικὴν διάλεκτον», διότι εἶχε ἰδιαίτεράν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν, εἰς πολίχνην τῆς ὁποίας, τὴν Ἀνδρίτσειαν, εἶχε γεννηθῆ ὁ πατὴρ του<sup>1)</sup>.

*Alexandre Soutzo, Histoire de la révolution grecque, Paris 1829* (8<sup>ov</sup> σ. 466). Εἰς τὴν σ. 129 σημ. 1 δημοσιεύονται ἐν γαλλικῇ μεταφράσει στίχοι ἄσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, ὅπως τοὺς ἤκουσεν ὁ συγγραφεὺς ἄδομένους ὑπὸ Ἀθηναίου ἀοιδοῦ τῇ συνοδείᾳ μουσικοῦ ὄργάνου (εἴδους μαντολίνου). Ὁ ἀοιδὸς ἐβεβαίωσε τὸν Σούτσο, ὅτι οἱ στίχοι εἶναι ἰδικῆς του ἐμπνεύσεως. Εἰς τὴν σ. 158, γινομένης περιγραφῆς βαρβάρου τουρκικοῦ ἐθίμου νὰ ἐπιβάλλουν εἰς τὰς νέας τῶν χωρίων νὰ χορεύουν καὶ νὰ τὰς ἀπάγουν μετὰ τὸν χορόν, ἀναφέρεται τὸ δίστιχον:

*Καημένο Μελοπόταμο, καημένο Μελιδόνι,  
ἔχει κοπέλλες εὐμορφες καὶ δὲν τίς φανερώνει.*

Ἐν συνεχείᾳ δίδονται πληροφορίες περὶ τοῦ Μελιδόνη, ὅστις κατὰ τινα ἀρπαγὴν νεανίδων εἰς τὸ χωρίον Μυλοπόταμος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπετέθη ἐναντίον αὐτῶν, τοὺς ἠνάγκασε νὰ τραποῦν εἰς φυγὴν καὶ ἔκτοτε οὗτοι δὲν ἐπέλαβον τὴν βάρβαρον συνήθειάν των. Πρόκειται προφανῶς περὶ τοῦ χωρίου Μελιδονίου τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου, τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης. Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου κατήγοντο οἱ γνωστοὶ διὰ τὴν δρᾶσίν των κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 Κρητὲς ἀγωνισταὶ Ἀντώνιος<sup>2)</sup> καὶ Γεώργιος Μελιδόνης. Τὰ ἀναφερόμενα παρὰ τοῦ Ἀλ. Σούτσο περὶ ἐπιθέσεως τοῦ Μελιδόνη κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἤρπασαν νεάνιδας, φαίνονται μᾶλλον ὑποθέσεις. Τὸ Μελιδόνι εἶναι γνωστὸν κυρίως διὰ τὴν τραγικὴν συντριβὴν (3 Ὀκτωβρίου 1823) τῶν πεντακοσίων περίπου ἀγωνιστῶν, γυναικῶν καὶ παιδῶν τῶν περισσοτέρων, ἐγκεκλεισμένων εἰς τι παρὰ τὸ χωρίον σπήλαιον, καὶ ἐκεῖθεν ἀμυνομένων διὰ ν' ἀποκρούσουν τὰς ὁρδὰς τοῦ Χουσεῖν βέη, γαμβροῦ τοῦ Μωχάμετ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου.

Εἰς τὴν σελ. 217, σημ. 1, δημοσιεύεται ἐν γαλλικῇ μεταφράσει τὸ γνωστὸν τραγούδι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως. Εἰς δὲ τὴν σελ. 262 σημ. 1 ὁμοίως ἐν γαλλικῇ μεταφράσει τὸ τραγούδι τοῦ Μεσολογγίου. Εἰς τὴν σ. 337 παρατίθεται δίστιχον ἄδόμενον ἐν Ὑδρα:

<sup>1)</sup> Εἰδήσεις καὶ βιβλιογραφίαν περὶ Νικολοπούλου βλ. εἰς *Σταμάτη Καρατζᾶ*, Κοραῆς καὶ Νικολόπουλος. Ἀθήνα 1949 (Collection de l'Institut Français d'Athènes).

<sup>2)</sup> Περὶ τούτου ἔχει συντεθῆ ποίημα εἰς δεκαπεντασυλλάβους ὁμοιοκαταλήκτους στίχους (ρίμα). Βλ. *A Jeannarakí*, Ἔσματα Κρητικά, Leipzig 1876, σ. 49 ἀρ. 37. *A. Κριάση*, Κρητικά ἄσματα, ἐν Ἀθήναις 1909, σ. 82.

Ὁ καπετὰν Ἀντώνης μας, τὸ νιό μας παλληκάρι,  
στῆς Ἰκαριᾶς τὸν πόλεμο ἐφάνηκε λιοντάρι,

μὲ τὴν διασάφησιν, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ἀντωνίου Κριεζῆ, ἀνδραγαθήσαντος ἐν Ἰκαρίῳ. Ἀκολουθεῖ μετάφρασις τοῦ διστίχου εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν.

*De la Grèce moderne et de ses rapports avec l'antiquité par Edgar Quinet, membre de la commission envoyée par le Gouvernement en Morée. A Paris 1830 (8<sup>ov</sup> σ.ΧΙΙ + 445).* Εἰς τὴν σελ. 138-139 δημοσιεύεται ἄσμα περὶ Μεσολογγίου ἐν γαλλικῇ μεταφράσει, τοῦ ὁποίου τὸ ἑλληνικὸν κείμενον δημοσιεύεται εἰς τὴν σ. 443<sup>1)</sup>. Ὁ πεσὼν ἐν Ναβαρίνῳ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1825 Ἀναστάσιος Τσαμαδὸς ὑπὸ μορφὴν πτηνοῦ ὀμίλει εἰς τὸν Γεωργάκην (τὸν τραγουδιστὴν) καὶ τὸν προτρέπει νὰ ἔξη θάρρος, διότι πάλιν θὰ πολεμήσῃ ὁ Μοριάς καὶ κόκκαλα ἐχθρῶν θὰ σπαροῦν... Ὁ συγγραφεὺς μᾶς πληροφοροεῖ, ὅτι τὸ ἄσμα ἤκουσεν ἐν Σπάρτῃ ἀδόκιμον παρὰ τυφλοῦ παίζοντος guzla<sup>2)</sup>. Ἐξερχόμενος τῆς πόλεως, λέγει, εἶδεν ὄμιλον ἱππέων, οἵτινες εἶχον περικυκλώσει τὸν τυφλὸν ἀοιδόν.

Ἀποσπάσματα ἐκ μακροῦ ποιήματος (314 στίχων) λαϊκοῦ στιχουργοῦ περιέχονται εἰς τὸ κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος δημοσιευθὲν βιβλίον: *Travels in the Morea with a Map and Plans by William Martin Leake. Vol. I London 1830 (8<sup>ov</sup> σ. XVII + 513)*, σ. 334-339. Τὸ ποίημα τοῦτο, ἔργον διδασκάλου τινός, εὗρέθη ὑπὸ τοῦ Leake εἰς χειρόγραφον ἀποτελεῖται ἐκ δεκαπεντασυντάβων ὁμοιοκαταληκτικῶν στίχων (ρίμα) καὶ παρέχει ἐνδιαφερούσας εἰδήσεις περὶ τῶν μπεδήδων τῆς Μάνης, περὶ γενναιότητος τῶν Μανιατῶν, περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἐθίμων των.

Ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ M. Leake προέρχονται καὶ τὰ κατωτέρω 4 δημοτικά τραγούδια δημοσιευθέντα εἰς τὸν τόμον: *Εἰς μνήμην Σπυρίδωνος Λάμπρου, ἐν Ἀθήναις 1935 (Ἐπιτροπὴ ἐκδόσεως τῶν καταλοίπων Σπυρίδωνος Λάμπρου)* σ. 42-49, ὑπὸ F. H. Marshall μὲ τὸν τίτλον: *Four Klephitic Songs*. Τὸ πρῶτον, ἀναφερόμενον εἰς τὸν γνωστὸν κλέφτην Κατσαντώνην, ἀρχίζει μὲ τοὺς στίχους:

Ἀκούσεται τί γίνηκε τοῦτο τὸ καλοκαίρι  
στὶς δεκαεφτά τοῦ ἄλωναριοῦ...

<sup>1)</sup> Βλ. καὶ Ἀ. Μανούσου, Τραγούδια ἔθνικα, μέρος Α'. Τραγούδια κλέφτικα, σ. 206 Passow, Τραγούδια ρωμαίικα, ἀρ. 256. Τὸ αὐτὸ ἄσμα δημοσιεύεται καὶ ἐν Œuvres complètes de Edgar Quinet. Marnix de Sainte-Aldegonde. La Grèce moderne et ses rapports avec l'antiquité, Paris t. 5<sup>e</sup> 1857, σ. 254 (γαλλικὴ μετάφρασις), εἰς σ. 387 τὸ ἑλληνικὸν κείμενον.

<sup>2)</sup> Οὕτως ὀνομάζει προφανῶς ἑλληνικὸν ἔγχορδον ὄργανον (λαοῦτο, μαντολίνο) ὁμοιάζον πρὸς τὸ γιουγκοσλαβικὸν μουσικὸν ὄργανον guzla.

Τὸ δεύτερον, ἀναφερόμενον εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ Κατσαντώνη, ἀρχίζει μετὰ τοὺς στίχους:

*Τρία πουλάκια κάθονταν, καημένη Κιτζίο Ἀντώνη μου,  
ψηλὰ στὸ Καρπενήσι...*

Τὸ τρίτον, ἀναφερόμενον εἰς τὸν κλέφτην Λιάκον, ἀρχίζει:

*Δὲν στὸ εἶπα, Λιάκο, μὰ φορὰ, δὲν σοῦ εἶπα τρεῖς καὶ πέντε...*

Καὶ τὸ τέταρτον, ἐπιγραφόμενον ὑπὸ τοῦ ἐκδότου Ali Pasha and Souli, ἀρχίζει:

*Βεζίρης ὁ πολύχρονος μοῦ γίνηκε σεμπέτι<sup>1)</sup>,  
νὰ στείλῃ τὸν Βεληπασιά τὸν Σούλιου νὰ χαλάσῃ...*

Τὰ κείμενα ἔχουν λάθη καὶ ἐσφαλμένην καταγραφὴν τῶν στίχων ἀπὸ μετρικῆς ἀπόψεως· εἶναι ὅμως ἀξιόλογα ὡς τὰ παλαιότερα εἰς τὸ εἶδός των, γνωστὰ ἐκ γραπτῆς παραδόσεως.

1831 Λίαν ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ κατὰ τοὺς τέσσαρας πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους 1831 δημοσιευθέντα ἐν Ναυπλίῳ τεύχη τοῦ περιοδικοῦ: Ἐθνη, ἢτοι ἀνάλεκτα γεωγραφικά, φιλολογικά, ἱστορικά, οἰκονομικά καὶ περὶ ἐφευρέσεων. Ἐν Ναυπλίῳ (Ἰανουάριος-Ἀπρίλιος) 1831. Ἐν τῇ ἐθνικῇ τυπογραφίᾳ διευθυνομένη ὑπὸ Παύλου Πατρικίου<sup>2)</sup>. Τὸ περιοδικόν, ἐκδιδόμενον δις τοῦ μηνὸς εἰς 16σέλιδα τεύχη (σχ. 8<sup>ον</sup>), περιέχει παντοειδεῖς εἰδήσεις καὶ θέματα, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ τίτλου. Ἄξια ἰδιαίτερας προσοχῆς εἶναι τὰ περιεχόμενα εἰς τὰς σελίδας του πέντε δημοτικά τραγούδια: σ. 80 «Δημῶδες τραγούδιον. Ἡ πιστὴ σύζυγος» ἐκ στ. 29 (παραλλαγή τοῦ γνωστοῦ ἔσματος ἢ ἀναγνώρισις τοῦ ξενιτεμένου). Σελ. 112 «Δημῶδες τραγούδιον ξενιτειᾶς» ἐκ στ. 31, ἀρχόμενον:

*Διῶξε με, μάνα μ', διῶξε με, μὲ ξύλα μὲ λιθάρια,  
νὰ πάω κι ἐγὼ στὲς ἐρημιές, πὺν πᾶν τὰ χελιδόνια...*

Σελ. 127 δύο τραγούδια ἡρωικά, τὸ πρῶτον ἐκ στ. 17, ἀρχόμενον: Ἀντώνης μᾶς ἀρρώστησε, τὸν ἐπιασεν ἢ θέρμη... καὶ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀσθένειαν τοῦ Κατσαντώνη, καὶ τὸ δεύτερον ἐκ 14 στίχων καὶ ἀναφερόμενον εἰς τὸν Λεπενιώτην. Ἐν σελ. 128 παραλλαγή ἐκ 12 στίχων τοῦ ἔσματος «Ἡ Λυγερὴ εἰς τὸν Ἄδη».

*Τρεῖς ἀνδρειωμένοι βούλονται νὰ ἴλθοῦν τὸν πάνω κόσμον...*

1833 Τραγῶδια τῆς Νέας Ἑλλάδος ἐθνικά καὶ ἄλλα, τὰ μὲν τυπωμένα πρότερον τὰ

<sup>1)</sup> Ἀπὸ τὸ ἀραβ *seber* = αἰτία, ἀφορμή.

<sup>2)</sup> Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο περιοδικόν διέκοψε τὴν ἐκδοσίν του τὸ 1831 μετὰ τὴν δῆλωσιν τοῦ ἐκδότου Γ. Χρυσίδη, ὅτι διακόπτει ἕνεκα τῆς ἀκαταπαύστου ἐνασχολήσεως τοῦ ἐκεῖ εὑρισκομένου μικροῦ μέρους τῆς ἐθνικῆς τυπογραφίας εἰς τὰ τῆς κυβερνήσεως.

δ' ἀτύπωτα. Μὲ προλεγόμενα καὶ σημειώσεις ἐκδοθέντα ὑπὸ Θεοδώρου Κίνδ. *Neugriechische Poesien, ungedruckte und gedruckte mit Einleitung und sowohl Sach-als Worterklärungen, herausgegeben von Dr Theodor Kind. Leipzig in der Dyk'schen Buchhandlung, 1833* (8<sup>ov</sup> μικρὸν σ. XXVI + 1 ἄ.ἄ + 94 + 2 ἄ.ἄ) Ὁ φιλέλλην συγγραφεὺς εἶναι γνωστὸς καὶ ἐκ προηγουμένων του δημοσιευμάτων, ὡς ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἔκδοσις ἁσμάτων (βλ. σ. 81) καὶ τό: *Beiträge zur besseren Kenntniss des neuen Griechenlands in historischer, geographischer und literarischer Beziehung, Neustadt 1831*, ἔνθα ἀναιρεῖ τὴν γνωστὴν θεωρίαν τοῦ Fallmerayer περὶ καταγωγῆς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ἀντλῶν ἐπιχειρήματα ἐκ τῶν νεοελληνικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῆς γλώσσης, τῆς σωματικῆς διαπλάσεως τῶν ἀνθρώπων κλπ. Εἰς τὸ νέον τοῦτο δημοσίευμά του, ἀφιερωμένον εἰς τὴν ποίησιν, μεταξὺ ἄλλων δημοσιεύει δέκα ἄσματα ἐξ ἰδίας συλλογῆς δημοσιεύει ἐπίσης, ἐν σ. 10, ἄσμα λογίου στιχουργοῦ περὶ Πάργας, ὡς καὶ ἄλλα ἄσματα λογίων ἐν σ. 17 κἑ<sup>1)</sup>.

*Gemälde von Griechenland entworfen von F. A. Ukert. Neue vermehrte Ausgabe. Darmstadt 1833* (16<sup>ov</sup> σ. 379). Εἰς τὰς σελ. 165, 180, 181, 182, 184, τέσσαρα ἐρωτικά δίστιχα μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν. Εἰς σ. 184 δημοσιεύεται λόγιον ἐρωτικὸν δίστιχον, μεταφρασμένον ὑπὸ Ἑλλήνων ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ, καθὼς λέγει ὁ Ukert. Εἰς σ. 190 τὸ γνωστὸν δημῶδες ἐξάστιχον περὶ τοῦ Ἐπισκόπου τοῦ Δαμαλά. Εἰς σ. 193 μετάφρασις ἁσματος τοῦ Μαυριανοῦ ἐκ τοῦ Bartholdy (βλ. ἀν σ. 62).

Λόγοι ἐκκλησιαστικοί, ἐκφωνηθέντες ἐν τῇ γραικικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ὁδησοῦ καὶ τὰ ,ΑΩΚΑ'-, ,ΑΩΚΒ' ἔτος ὑπὸ Οἰκονόμου Κωνσταντίνου πρεσβυτέρου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων γενεαλογουμένου. Ἐτυπώθησαν φιλοτίμῳ δαπάνῃ Ἰωάννου Π. Βόζου. Ἐν Βερολίνῳ, ἐκ τῆς τυπογραφίας τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ,ΑΩΔΓ' [1833] (8<sup>ov</sup> σ. 316). Εἰς τὴν σελ. 273 τὸ δίστιχον:

Διφοῦν οἱ κάμποι διὰ νερόν, καὶ τὰ βουνὰ διὰ χιόνι,

διφᾶ καὶ ὁ μαῦρος Ζαχαριάς διὰ τούρκικα κεφάλια.

καὶ δύο ἀκόμη τραγούδια: Πόλεμος Πετμεζαίων κατὰ τοῦ Μουσαγά, Ὁ Ὀλυμπος καὶ ὁ Κίσαβος.

*Ἱστορία Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἐπανα-* 1834

<sup>1)</sup> Δημοσιεύσεις ἄλλων δημοτικῶν ἁσμάτων παρὰ Κίνδ, γενομένας βραδύτερον, βλ. κατωτέρω, σ. 88, 100, 102.

στάσεως μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πραγμάτων. Διηρημένη μὲν εἰς βιβλία τρία, συγγραφεῖσα δὲ ὑπὸ Διονυσίου Σουρμελῆ. Ἐν Αἰγίνῃ, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά, 1834. (8<sup>ον</sup> σ. 349).

Ἐν σ. 8, ὁμιλῶν ὁ συγγραφεὺς περὶ τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τῶν ἐπαναστατησάντων Ἑλλήνων (Δεκέμβριος 1821), λέγει ὅτι αἱ γυναῖκες καὶ τὰ κοράσια (Τούρκισσαι), ἀσυνήθιστοι εἰς κοπιώδεις χειρωνακτικὰς ἐργασίας, εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ στρέφουν τὸν χειρόμυλον ἐργαζόμεναι ἔψαλλον ἄσμα ἰδίας ἐμπνεύσεως, ὅπερ ἔχει ὕφος δημοτικόν:

*Κακόμοιρες οἱ Ἀθηναῖες, οἱ καλομαθημένες  
τραβοῦσι τὸν χερσόμυλον καὶ κλαίουσι οἱ καημένες.  
Ἀφῆκαν βρούσες μὲ νερά, δένδρα μὲ πορτοκάλια  
κ' ἐμβῆκαν σὶ τὸ ρημόκαστρον καὶ τρώγουν τὰ λιθάρια.  
Τάχα νὰ ζήσω νὰ τὰ ἰδῶ τὰ πράσινα μπαϊράκια,  
νὰ ἔλθουν νὰ πολεμήσουνε, νὰ βγάλουν τὰ φαρμάκια;  
Βρὲ Ἰσαλά<sup>1)</sup> ἐλπίζουμε νὰ ἔλθουν οἱ πασάδες  
καὶ νὰ κτυπήσουν τὰ σπαθιά, νὰ κόφουν τοὺς ραγιάδες<sup>2)</sup>.*

Τὸ αὐτὸ ἔτος (1834) ἐξεδόθη ἐν Κερκύρα περιοδικὸν μὲ τὸν εἰς τρεῖς γλώσσας τίτλον: Ἰόνιος Ἀνθολογία. *Ionian Anthology. Antologia Ionia.* Μετ' ἐλπίδων ἀγαθῶν. Τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἐξεδόθησαν πέντε τεύχη (φάκελλοι, ὡς σημειώνεται ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου), ἦτοι τὸν Ἰανουάριον, Ἀπρίλιον, Ἰούλιον, Ὀκτώβριον τοῦ 1834 καὶ Ἰανουάριον 1835. Εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. 1 φάκελλον, σ. 147-148, δημοσιεύεται τὸ τραγούδι «Σωφροσύνη»: *Ν-ἄγουρος πετροπελεκᾶ μὲ τό 'να του τὸ χέρι...<sup>3)</sup>*, παραλλαγὴ γνωστοῦ ἐρωτικοῦ τραγουδιοῦ «Νέος μὲ κομμένο χέρι ζητεῖ νὰ φιλήσῃ κόρην κι ἐκεῖνη ἀρνεῖται». Εἰς τὸν φάκελλον 2, σ. 400-401, δημοσιεύεται παραλλαγὴ τοῦ τραγουδιοῦ «Κακιὰ πεθερά», μὲ τὸν τίτλον «Ὁ φθόνος τῆς πεθεράς»<sup>4)</sup> καὶ εἰς τὴν σ. 591 παραλλαγὴ τοῦ τραγουδιοῦ «Τῆς Ἀρτας τὸ γεφύρι» μὲ τὸν τίτλον «Τὸ στοιχεῖον τῆς γεφύρας»<sup>5)</sup>.

1835

*Neugriechische Chrestomathie mit grammatischen Erläuterungen und einem Wörterbuche, herausgegeben von Theodor Kind. Prosa und Poesie.*

<sup>1)</sup> = ἔχει ὁ Θεός (ἀπὸ τὸ τουρκ. insaallah).

<sup>2)</sup> Τοὺς στίχους ἀναδημοσιεύει ὁ Ἀ. Μανῶσος (Τραγούδια ἔθνικα, σ. 164-165) χωρὶς ν' ἀναφέρῃ πόθεν τοὺς ἀντιγράφει. Εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὁμιλεῖ γενικῶς περὶ εὐγενείας καὶ καρτερίας τῶν Ἑλληνίδων, οὐδεμίαν παρέχων θετικὴν ἱστορικὴν πληροφορίαν.

<sup>3)</sup> Tommaseo, *Canti popolari*, σ. 17. <sup>4)</sup> Tommaseo, ἔνθ' ἄν. σ. 135-136.

<sup>5)</sup> Tommaseo, ἔνθ' ἄν. σ. 178.



*Leipzig 1835* (12<sup>ον</sup> σ. XXIV+260). Εἰς τὸ νέον τοῦτο βιβλίον ὁ Kind ἀναδημοσιεύει 16 δημοτικὰ ἄσματα ἱστορικά, κλέφτικα καὶ παραλογές. Ἐκ τούτων 11 προέρχονται ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel, (Τοῦ Κυρίτη Μιχάλη, Ἔλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Θάνατος τοῦ Γεωργάκη καὶ Φαρμάκη, Τοῦ Χρήστου Μηλιόνη, Τοῦ Μπουκουβάλα, Ὁ τάφος τοῦ Δήμου, Τοῦ Σκυλοδήμου, Ὁ χάρος καὶ ἡ κόρη, Ὁ χάρος καὶ αἱ ψυχαί, Θρῆνος μητρικός, Ἡ νυκτερινὴ περπατησιά), 3 ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ συλλογῆς τοῦ 1827 (Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Βότσαρη, Τοῦ Νικοτσάρα, Ἡ βοή τοῦ μνήματος) καὶ δύο ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ ἰδίου ἐπίσης τοῦ 1833 (Τοῦ Ὀλύμπου, Ὁ ἀναγνωρισμός)<sup>1)</sup>. Εἰς τὸν αὐτὸν τόμον δημοσιεύει ἐπίσης καὶ λόγια ποιήματα τοῦ Ρήγα, Χριστοπούλου, Κάλβου καὶ τὸν ἐθνικὸν ὕμνον τοῦ Δ. Σολωμοῦ.

*Ἀνθολογία ἢ συλλογὴ ἁσμάτων ἠρωικῶν καὶ ἐρωτικῶν. Μέρος πρῶτον. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά 1835.* (8<sup>ον</sup> μικρὸν εἰς δύο μέρη σ. 1-56 καὶ σ. 1-76, μὲ ἐνιαῖον πίνακα περιεχομένων εἰς τὴν ἀρχήν). Εἰς τὸ πρῶτον μέρος δημοσιεύονται ἑπτὰ ἱστορικὰ τραγούδια, ἔξ ὧν τὰ τρία, σ. 34-39, ἐκ τοῦ 2<sup>ου</sup> τόμου τῆς συλλογῆς Fauriel μὲ ἀλλαγὴν μόνον τῶν ἐπιγραφῶν: Ὁ τοῦ Διάκου ἀπότομος καὶ τραγικὸς θάνατος ἀπὸ τὸν Ὁμέρ Βριόνην, Ἔλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς, Θρῆνος εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Κιαμὶλ μπεη, καὶ ἄλλα τέσσαρα ἀκόμη ἄλλοθεν παραληφθέντα, σ. 40-50, μὲ ἐπιγραφάς: Παράπονα τριῶν νεανίδων Τούρκων κατὰ τοῦ Σουλτάν Μαχμουτ καὶ τοῦ φρουρίου Ναυπλίας, Ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ὑπεράσπισις αὐτοῦ, Ἔλωσις τῶν Ψαρῶν καὶ ναυμαχία κατὰ τὸν Γέροντα (ρίμα ἐκ 53 δεκαπεντασυλλάβων στίχων), Ναυμαχία κατὰ τὴν Σάμον (ρίμα ἐκ 18 δεκαπεντασυλλάβων στίχων). Εἰς τὸ δεύτερον μέρος, σ. 2-17, μὲ ἐπιγραφὴν *Κλέφτικα τραγούδια* δημοσιεύονται 17 κλέφτικα τραγούδια ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel: Τοῦ Ὀλύμπου, Τελευταῖος ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Κλέφτη, Τὸ μάθημα τοῦ Νάνου, Γραφὴ τῶν Κλεφτῶν τοῦ Βάλτου, Ὁ Κίτσος καὶ ἡ μητέρα του, Τοῦ Ἀνδρικού, Ὁ Ἰώτης πληγωμένος, Τοῦ Ἰωάννη Σταθαῖ, Τοῦ Στέργγιου, Τοῦ Λιάκου, Ἐλευθέρωσις τῆς γυναικὸς τοῦ Λιάκου, Τοῦ Δίπλα, Θάνατος τοῦ Βελῆ Γκέκα, Τοῦ Νικοτσάρα, Οἱ Ἀρβανίτες εἰς τὸ Ἀνάπλι, δύο τραγούδια τοῦ πολέμου τῶν Σουλιωτῶν. Σελ. 20-34 μὲ ἐπιγραφὴν *Διάφορα Τραγούδια* δημοσιεύονται 13 τραγούδια διαφόρων κατηγοριῶν. Ἐκ τούτων τὰ 11 προέρχονται ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel: Ὁ ναύτης, Ὁ ξενιτευτός, Ἡ ἀρπαγὴ τῆς Ἰαννούλας, Ὁ ὕπνος τοῦ ἀνδρείου, Ἡ νυκτερινὴ περπατησιά, Ἡ κατάρα τοῦ ἀγαπητικοῦ, Τῆς ἀπίστου γυναικὸς, Τῆς καλῆς τραγουδι-

<sup>1)</sup> Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 81 καὶ 87.

στριας, Τὸ σταμνὶ τὸ τσακισμένον, Ἔλωσις τοῦ Μπερατίου, Τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ. Ἐν σ. 31 ἔρωτικὸν ἄσμη ἀνευ ἐπιγραφῆς. ἀρχόμενον μὲ τοὺς στίχους:

Ὅλες οἱ μελαχρονὲς κ' οἱ μαυρομάτες  
μὲ τίς ἐλιὲς γεμάτες.

Ὅλες φιλὶ μοῦ δώσανε καὶ μιὰ δὲν μοῦ τὸ δίνει...

Ἐν σ. 35 κ.ε. διάφορα λόγια, ἔρωτικά ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τραγούδια, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς Ξανθοῦλας καὶ ἡ Φαρμακωμένη τοῦ Δ. Σολωμοῦ. Ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ ὁ ἐκδότης σημειώνει ὅτι «ἐκδίδεται μετ' ὀλίγον καὶ τὸ δεύτερον μέρος τῆς παρουσίης Ἀνθολογίας, περιέχον ὁμοίως ἐκλογὴν φιλοπονημάτων τῶν σημαντικωτέρων ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος».

Ἄσματα διαφόρων ποιητῶν, τοῦ τε ἀειμνήστου Ρήγα καὶ ἄλλων φιλελευθέρων Ἑλλήνων, οἷς προσετέθησαν καὶ εὐτροπέλα ἐξ ἀντιγράφων ὡς οἷόν τε ἐξηκριβωμένων. Δαπάνη τῶν τυπογράφων. Ἐν Ναυπλίῳ, ἐκ τῆς τυπογραφίας Κωνσταντίνου Τόμπρα, Κυδωνίως καὶ Κωνσταντίνου Ἰωαννίδου Σμυρναίου, 1835. (8<sup>ον</sup> μικρὸν σ. 128 + πίναξ τῆς ἀρχῆς τῶν περιεχομένων ἄσμάτων ἐκ 4 σελ.). Περιέχει 15 δημοτικὰ τραγούδια. Ἐκ τούτων τὰ δύο (Τραγῳδίον τῆς Μονεμβασίας καὶ Τοῦ ἀνδρείου Γεωργάκη) εἶχον δημοσιευθῆ καὶ παρὰ τοῦ Voutier (Lettres sur la Grèce) καὶ ὑπὸ Th. Kind ἐν Eunomia III, τρία (Ἔλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς, Αἰχμαλωσία τοῦ Κιαμίλ μπη. Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου) παρὰ Fauriel. Τὰ ὑπόλοιπα δέκα (γνωστὰ δημοτικὰ ἄσματα) παρουσιάζουν, ὅσον δύναμαι νὰ γνωρίζω, διαφορὰς ἀπὸ ἄλλας παραλλαγὰς, αἵτινες μέχρι τότε εἶχον δημοσιευθῆ. Ἐκτὸς τῶν δημοτικῶν τούτων ἄσμάτων εἰς τὸν ἴδιον τόμον δημοσιεύονται καὶ ποιήματα τοῦ Ρήγα καὶ ἄλλων λογίων ποιητῶν.

Μετάφρασις εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν ποιήματος λαϊκοῦ στιχουργοῦ δημοσιεύεται ἐν σ. 303 τοῦ βιβλίου *Georg Ludw. von Maurer, Das griechische Volk in öffentlicher, kirchlicher und privatrechtlicher Beziehung vor und nach dem Freiheitskampfe bis zum 31 Juli 1834. Dritter Band (Anhang). Heidelberg 1835*. Περὶ τοῦ ποιήματος παρέχεται ἡ πληροφορία, ὅτι ἐψάλλετο ὑπὸ τῶν Μανιατῶν κατὰ τὰ γεγονότα τῆς Σπάρτης τὸν Μάιον τοῦ 1834 «Chantée par les Maïnots dans les événements de Sparte en Mai 1834». Ἐν αὐτῷ γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ βασιλέως Ὀθωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα, περὶ τῶν φορολογικῶν ὑποχρεώσεων τῶν πολιτῶν καὶ τοῦ αἰτήματός των πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐκ τούτων καὶ διατήρησιν τῶν ὄπλων καὶ τῶν πύργων.

Πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα καὶ τὴν κατὰ τὰ ἔτη 1832-1835 κυ-

ρίως<sup>1)</sup> γενομένην συλλογὴν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ βαβαρικοῦ στρατοῦ F.X.M.A. von Predl (1794-1866) καὶ σωζομένην ἐν χειρογράφῳ κώδικι τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων ὑπ' ἀρ. 28. Τὰ ἔξματα ἀπεθησαύρισεν ὁ συλλογεὺς ἐκ καταγραφῶν χάριν αὐτοῦ γενομένων ὑπὸ διαφόρων Ἑλλήνων, πολλὰ δὲ ἀντέγραψεν ἐξ ἐντύπων καὶ μάλιστα τῆς συλλογῆς Faugier<sup>2)</sup>. Τὰ κείμενα ταῦτα μένουν εἰσέτι ἀνέκδοτα γνωρίζομεν ὁμως τοὺς τίτλους καὶ τὴν ἀρχὴν τούτων ἐκ τῆς δημοσιευθείσης σχετικῆς ἐργασίας τοῦ καθηγητοῦ Νίκου Α. Βέη (*Bees*), *Ὁ F.X.M.A. von Predl καὶ ἡ συλλογὴ αὐτοῦ ἑλληνικῶν δημοδῶν ἔξματων. Ἐκατονταετηρὶς 1837-1937. Ἐπιστημονικαὶ συμβολαί. (Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Πρωτανεὶα Γρηγορίου Παπαμιχαήλ)* σ. 31-45. Τὰ ἔξματα ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς<sup>3)</sup>: 1) Ἱστορικά 11 (Ὁ θάνατος τοῦ Κίτζου Μπότζαρη, Ἄλωσις τοῦ Μπερατίου, Ἡ ὑποδουλώσις τοῦ Γαρδικίου, Ἡ μάχη τῶν Σουλιωτῶν, Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἡ σκλαβιά τοῦ Κιαμίλ μπη, Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου, Ὁ θάνατος τοῦ Βεληγκέκα, Ὁ κύριος Μιχάλης, Ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ὑπεράσπισις αὐτοῦ, Ἱστορία τοῦ Γεώργου Σκατόβεργα). 2) Κλέφτικα 15 (Ἐπιγραφή τοῦ σπαθίου τοῦ Κοντογιάννη, Γραφή τῶν Κλεφτῶν τοῦ Βάλτου, Τοῦ Στέργιου, Ὁ τάφος τοῦ Δήμου, Τοῦ Μπουκουβάλα, Τοῦ Γιάννη Σταθᾶ, Τοῦ Γυφτάκη, Τοῦ Ζαχαριᾶ, Τὸ μάθημα τοῦ Νάνου, Τοῦ Πλιάσκα, Τοῦ Ὀλύμπου, Τοῦ Γεωργοθώμου, Ὁ καπετάνιος ἀγαπητικός, Ὁ ὕπνος τοῦ ἀνδρείου, Τελευταῖος ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Κλέφτη). 3) Διηγήσεις 5 (Ἡ ἀρπαγὴ, Οἱ ἀγαπητικοί, Ὁ Χάρος καὶ αἱ Ψυχαί, Ὁ Χάρος καὶ ἡ κόρη, Ὁ Μανόλης καὶ ὁ Γιανίτσαρος) 4) Οἰκιακὰ 5 (ἀναγράφονται αἱ ἀρχαὶ τῶν τραγουδιῶν: *Ξενιτευμένον μου πουλὶ καὶ παραπονεμένον, Ἐβγαῖ ἀγόρια στὸν χορὸν, κοράσια στὰ τραγούδια, Κυρὰ Χρυσῆ τὴν Κυριακὴν καὶ Ἀργύρω τὴν Δευτέραν, Ὁ μισευμὸς εἶναι κακό, τὸ ἔχε γειὰ φαρμάκι, Ἐσένα πρέπει, ἀφέντη μου, φρεγάδα, ν' ἀρματώσης*) 5) Ἐπιθαλάμια 5 (ἀναγράφονται αἱ ἀρχαὶ τῶν τραγουδιῶν: *Ἀπὸ τὰ τρίκορφα βουνά, Ἀφήνω γειὰν στὸν μαχαλὰν καὶ γειὰν στοὺς ἰδικούς μου, Ἡ Πε-*

<sup>1)</sup> Παρὰ τὴν δήλωσιν τοῦ συλλογεῶς, ὅτι τὰ ἔξματα συνελέγησαν κατὰ τὰ ἔτη 1832-1835, ἡ συλλογὴ ἐσυνεχίσθη καὶ βραδύτερον τοῦ 1835, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ περιεχομένου ἔξματος ποιηθέντος πρὸς τιμὴν τῆς βασιλείσης Ἀμαλίας τὸ 1845. Σημειωτέον ὅτι ὁ von Predl διέμεινεν ἐν Ἑλλάδι περὶ τοὺς 28 μῆνας (1833-1835) ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ βαβαρικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τοῦ βασιλέως Ὀθωνος.

<sup>2)</sup> Σημειωτέον ὅτι ἐκτὸς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν εἰς τὸ χειρόγραφον περιλαμβάνονται καὶ ποιήματα λογίων, τοῦ Νικήτα Νηφάκη, Ρήγα, Στεφάνου Κανέλλου κλπ.

<sup>3)</sup> Οἱ τίτλοι καὶ αἱ ἀρχαὶ δημοσιεύονται ἐνταῦθα ἄνευ τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων καὶ παρατονισμῶν.

ριστερούλα ἢ νύφη μας, Ὅλες οἱ μελαχρινές κ' οἱ μαυρομάτες, Ἐβγαῖ ἀγόρια στὸν χορόν, κοράσια στὰ τραγούδια). 6) Δίστιχα τραγουδάκια 11. 7) Λαϊκὸν ποίημα « Αἱ κόραι τῆς Ἀράχοβας πρὸς τὴν βασιλίссαν τῆς Ἑλλάδος », συντεθὲν πρὸς τιμὴν τῆς βασιλίссης Ἀμαλίας τὸ 1845, ὅτε αὕτη μετὰ τοῦ βασιλέως συζύγου της καὶ πολυμελοῦς ἀκολουθίας ἐπεσκέφθη τὴν Ἀράχοβαν <sup>1)</sup>.

Σημειώνομεν ἀκόμη ἐνταῦθα ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ποιήματος τοῦ Χατζησεκρέτη, τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν, δημοσιεύομενα παρὰ *William Martin Leake, Travels in Northern Greece, vol. I, London 1835* (8<sup>ον</sup> σ. XIII + 527) σ. 463 - 497, εἰς τὸ εἰδικὸν κεφάλαιον: Biography of Aly Pasha. Ὁ συγγραφεὺς λέγει ὅτι εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του χειρόγραφον μὲ 4500 περίπου πολιτικούς στίχους.

1836 Ἑλληνικὴ πλάστιγξ ἢ ποιήσεις καὶ λογογραφικαὶ διατριβαὶ ἐπικρίνουσαι τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Κ. Ράλλη, 1836 (8<sup>ον</sup> σ. β' + 275). Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο, σ. 54, γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἑλληνικῶν δημοδῶν ᾄσμάτων, θαυμασθέντων παρὰ τῶν πεφωτισμένων Εὐρωπαίων, καὶ καταχωρίζονται δύο καλαὶ παραλλαγαὶ τῶν γνωστῶν ᾄσμάτων « Φωνὴ ἐκ τοῦ μνήματος » καὶ « Ἀναγνωρισμὸς τοῦ ξεניתεμένου ».

1837 *Travels in Crete by Robert Pashley, Esq. vol. I-II Cambridge - London 1837*. Δημοσιεύονται ᾄσματα ἐκ Κρήτης, γνησίως δημοτικὰ ἢ συνθέσεις τῶν λαϊκῶν στιχουργῶν τῆς νήσου. Εἰς τὸν πρῶτον τόμον περιέχονται τὰ ἐξῆς ποιήματα λαϊκῶν στιχουργῶν (ρίμες): Πάτησαν τὴ Γραμποῦσα (σ. 78), Τοῦ Γλημίδη τὸ τραγούδι (σ. 110-112), Ρίμα τοῦ Θεόδωρου (σ. 165), Στίχοι ἐκ τοῦ ᾄσματος τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (σ. 316 σημ. 28), Ματινάδες (σ. 247. 248-257. 273. 286 σημ. 6), Ἐρωτικὸν ᾄσμα (σ. 247), Σατιρικὰ δίστιχα (σ. 299. 312). Εἰς τὸν δεῦτερον τόμον περιέχονται ὡσαύτως ποιήματα λαϊκῶν στιχουργῶν (ρίμες): Στὸ θάνατο τοῦ Τζελεπῆ (σ. 131), Ρίμα τοῦ Χατζῆ Μιχάλη (σ. 136-145), Στίχοι ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Γεωργιλλᾶ, « Τὸ θανατικὸν τῆς Ρόδου » (σ. 208 σημ. 32). Ἱστορικὰ τραγούδια: τοῦ Μεσολογγίου (σ. 134 σημ. 6, ἐκ τῆς συλλογῆς Faugier), τῆς Ἀδριανουπόλεως (σ. 166), Τραγούδια σουλιώτικα (σ. 200 σημ. 10). Στίχοι ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Leake (*Travels in Northern Greece I* σ. 492), δύο στίχοι, ἀπόσπασμα ἐκ ρίμης ἀναφερομένης εἰς τὰ πολεμικὰ γεγονότα τοῦ 1821, Στίχοι γαμηλίου ᾄσματος (σ.

<sup>1)</sup> Βλ. καὶ *Ludwig Ross, Reisen des Königs Otto und der Königin Amalie in Griechenland, 2, Halle 1848* σ. 189 κέ.

234). Ἄλλοι ἀποσπασματικοὶ στίχοι (σ. 100 σημ. 8, σ. 207 σημ. 30, σ. 232 σημ. 4, σ. 244 σημ. 19 καὶ 20).

*Ἄσματα πολεμιστήρια τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνος, συ-  
χουρηθέντα ὑπὸ τοῦ Παναγιώτου Τσοπανάκου Δημητσάνιτου, καὶ ἐκδοθέντα  
ὑπὸ τοῦ τυπογράφου Ν. Παπαδοπούλου τοῦ ἐκ Τριπόλεως. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς τυ-  
πογραφίας Ν. Παπαδοπούλου, ὁδὸς Εὐχαρις ἀριθ. 15, 1838 (16<sup>ον</sup> σ. ε' + 99). Περιέ-  
χει Πρόλογον, Βίον τοῦ Τσοπανάκου (σ. α' - ε'), 30 ποιήματα τοῦ ἰδίου, πατριωτικῶ  
περιεχομένον, ὡς καὶ ἱστορικὴν σημείωσιν περὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ στρατεύματος  
τοῦ Δράμαλι (σ. 69-80). Εἰς τὰς σελ. 81-91 μὲ τὴν ἐπιγραφὴν « Ὠδαὶ ἥρωικαὶ »  
δημοσιεύονται 11 δημῶδη ἄσματα: Τοῦ Κολοκοτρώνη<sup>1)</sup>, Τοῦ Ἡλίου Μαυρομιχά-  
λη<sup>2)</sup>, Τοῦ Μάρκου Μπότσαρη<sup>3)</sup>, Τοῦ Παπαφλέσσα<sup>4)</sup>, Τοῦ Καραϊσκάκη<sup>5)</sup>, Τοῦ Ἀρ-  
χοντόπουλου<sup>6)</sup> (δηλ. τοῦ Νοταρᾶ), Οἱ Ἀρβανίτες εἰς τὸ Ἀνάπλι, Ἐπιγραφὴ τοῦ  
σπαθιοῦ τοῦ Κοντογιάννη, Τοῦ Ζαχαριᾶ, Πόλεμοι τοῦ Σουλίου, Αἰχμαλωσία τοῦ  
Κιαμὶλ μπη. Τὰ πέντε τελευταῖα εἶναι ἀντίγραφα ἐκ τοῦ 1<sup>ου</sup> καὶ 2<sup>ου</sup> τόμου τῆς συλ-  
λογῆς Faugier. Ἀκολουθεῖ λόγιον ποίημα « Θρηῆνος εἰς τὸν Μᾶρκον Βότσαρη (σ.  
91-92), στιχοῦργημα ἐκ 18 δεκαπεντασυλλάβων ὁμοιοκαταλήκτων στίχων (ρίμα),  
ἀναφερόμενον εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σάμου τοῦ 1823 (σ. 93)<sup>7)</sup> καὶ τὸ λόγιον ποίημα  
« Οἱ Ἕλληνες κατὰ τῆς τυραννίας » (σ. 94-96).*

Τοῦ βιβλίου τούτου ἐγένετο δευτέρα ἐκδοσις ἐν ἔτει 1878: *Ἄσματα II.  
Τσοπανάκου καὶ Ὠδαὶ ἥρωικαὶ ἀνώνυμοι (ἐκδοσις δευτέρα). Ἐν Ἀθήναις,  
τύποις καὶ δαπάναις Ν. Παπαδοπούλου Τριπολίτου, ἐκδότου τῆς « Φήμης » 1878  
(12<sup>ον</sup> σ. κς' + 112).*

Ἡ νεωτέρα ἐκδοσις εἶναι πλουσιωτέρα, περιέχουσα ἐκτὸς τῶν ποιημάτων τοῦ  
Τσοπανάκου, τῶν δημῶδων ἄσμάτων κλπ, ὡς ἀνωτέρω ἀναγράφεται, καὶ τὰ ἐξῆς  
ποιήματα λογίων: Εἰς τὴν ἔλευσιν τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος τῆς Βασιλίσσης τῶν  
Ἑλλήνων Ὀλγας (τὸ ἔτος 1867), Εἰς τὸν φιλογενέστατον Εὐαγγέλην Ζάππαν  
1859, Μνημόσυνον Κ. Κανάρη τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου, εἰς τὸν Κωνσταντῖνον  
Κανάρη (1877, 3 Σεπτεμβρίου) ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, Ὁ Τυρταῖος  
τοῦ Σπυριδῶνος Τρικουπῆ ἐκ Μεσολογγίου, Ὁ Τυρταῖος τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ,

<sup>1)</sup> = Ἡλίου Χριστοφίδου, Ὠδαὶ ἥρωικαὶ καὶ ἐρωτικαί, ἐν Πειραιεὶ 1838, σ. 7-9. *Legrand*,  
*Recueil* 1873, σ. 136, 71. *Γέρον Κολοκοτρώνη* 2 (1889) σ. 180 ἀρ. 60.

<sup>2)</sup> *Legrand*, *Recueil* 156, 77 (μὲ μικρὰς παραλλαγὰς). <sup>3)</sup> *Legrand*, *Recueil* 136, 72

<sup>4)</sup> *Legrand*, *Recueil* 154, 76 <sup>5)</sup> *Legrand*, *Recueil* 150, 74

<sup>6)</sup> *Legrand*, *Recueil* 152, 75 (Ὁ ἀρχοντόπουλος).

<sup>7)</sup> Πρβλ. Passow, Τραγούδια ρωμαίικα, ἀρ. 254a (ἀσήμαντοι διαφοραὶ εἰς τινὰς λέξεις).

Ἐκ τῶν τοῦ Ρήγα Φεραίου (Βελεστινλῆ) ἄσμα εἰς τὴν Ἐλευθερίαν 1796-1814, Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἐπιγράμματα εἰς Μ. Τομπάζην. Εἰς τὰς σελ. 88-98 δημοσιεύονται ἔννεα τραγούδια Κολοκοτρωναίων, ἔξ ἐκείνων ἅτινα ἐπλάσθησαν εἰς δημοτικοφανὲς ὕφος ὑπὸ ὕμνητῶν τῶν Κολοκοτρωναίων καὶ περιελήφθησαν ἀργότερον εἰς τὴν γνωστὴν ἔκδοσιν: *Βιβλιοθήκη τῆς Ἑστίας*, 2. Ὁ *Γέρον Κολοκοτρώνης τόμ. Β'*, Ἐν Ἀθήναις, *Γραφεῖον τῆς Ἑστίας, ὁδὸς Παρθεναγωγείου 14. 1889* (ἐκ τῆς προσεχῶς ἐκδοθησομένης συλλογῆς τῶν δημοδῶν ἁσμάτων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου) σ. 132 κέ. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἑξῆς: Εἰς Θ. Κ. Κολοκοτρώνην ἐν ἔτει 1808 (= *Γέρον Κολοκοτρώνης* 132, 19), Εἰς Γεωργακλῆν Κολοκοτρώνην (= *Γέρον Κολοκοτρώνης* 145, 32), Ἔτερον εἰς τὸν ἴδιον (= *Γέρον Κολοκοτρώνης* 144, 31), Εἰς Κουντάνην Κολοκοτρώνην (= *Γέρον Κολοκοτρώνης* 147, 34), Ἔτερον εἰς τὸν ἴδιον (= *Γέρον Κολοκοτρώνης* 146, 33), Εἰς Γιάννην Κ. Κολοκοτρώνην (= *Γέρον Κολοκοτρώνης* 149, 35), Εἰς Θ. Κ. Κολοκοτρώνην (= *Γέρον Κολοκοτρώνης* 164, 47), Ἔτερον εἰς τὸν ἴδιον (= *Γέρον Κολοκοτρώνης* 197, 50, μετάφρασις 4 ἀλβανικῶν στίχων), Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Θ. Κ. Κολοκοτρώνη (1843) τοῦ ἐπιλεγομένου Γέρον (= *Γέρον Κολοκοτρώνης* 195, 73).

Ἐν σ. 110-111 σημειώσεις σχετικαὶ μὲ τὴν προέλευσιν τῆς παροιμιώδους φράσεως «Τί Ζαΐμης, τί Πραΐμης!».

*Στίχοι ἡρωικοὶ καὶ ἔρωτικοὶ διὰ τὴν ἀνθοῦσαν νεολαίαν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τύπον συνερανισθέντες καὶ ἐκδοθέντες ὑπὸ Ἡ. Χριστοφίδου. Β' ἔκδοσις<sup>1)</sup>. Ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ βιβλιοπώλῳ (sic) Β. Ρίτζ, ὁδὸς Ἐρμού 1838. (16<sup>ον</sup> σ. 128). Τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ περιεχόμενα δημοτικὰ ἄσματα εἶναι: Ἄλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς, τὸ γνωστὸν δημῶδες ἄσμα ἐν συμφυρμῷ μετὰ λογίων στίχων (σ. 45), Αἰχμαλωσία τοῦ Κιαμίλ μπη (σ. 49), Εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου τοῦ 1822 (σ. 50), Τοῦ Μεσολογγίου (σ. 54), Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου (σ. 55), Καταδρομὴ τοῦ Τοπάλη κατὰ τὰ Ψαρά (σ. 60 ῥίμα), Ναυμαχία εἰς τὸ στενὸν τῆς Σάμου (σ. 66 ῥίμα). Ἐν σελ. 80 δημοσιεύεται τὸ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Γεωργίου Γαζῆ, *Βιογραφία τῶν ἡρώων Μάρκου Μπότσαρη καὶ Καραϊσκάκη* (βλ. ἄνωτ. σ. 83) μοιρολόγιον μιᾶς Ἡπειρώτιδος.*

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω δημοσιεύονται καὶ λόγια ποιήματα: Ὁ θούριος τοῦ Ρήγα, Μαύρη εἶναι ἡ νύκτα στὰ βουνά, λόγια παραλλαγῆ τοῦ ἄσματος τοῦ Κιαμίλη (Κιαμίλ μπη), Θρῆνος εἰς τὸν Μᾶρκον Μπότσαρη, Ἐρωτικὰ ἄσματα λογίας προελεύσεως, Τὸ τραγούδι τῆς Φαρμακωμένης τοῦ Δ. Σολωμοῦ.

<sup>1)</sup> Δὲν ἔχω ὑπ' ὄψει μου τὴν πρώτην ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου, τὴν ὁποίαν ἀναζητήσας εἰς τὰς ἐνταῦθα βιβλιοθήκας δὲν εὔρον. Ὑποθέτω ὅτι θὰ ἐγένετο τὸ ἔτος 1834, διότι εἰς τὸν πρόλογον (προσφώνησις πρὸς τὴν νεολαίαν τῆς Ἑλλάδος), ὁ ὁποῖος φαίνεται πρόλογος τῆς πρώτης ἐκδόσεως, ὑπάρχει ἡ χρονολογία: Ἐν Αἰγίνῃ τῇ 27ῃ Αὐγούστου 1834.

*Romanze popolari dei Greci moderni. Tradotte dal Conte Coriolano di Bagnolo. Torino 1839* (8<sup>ov</sup> μικρόν σ. 132). Ἰταλική μετάφρασις 50 δημοτικῶν ᾠσμάτων ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel. 1839

*Τραγούδια ρωμαίικα. Neugriechische Volksgesänge. Original und Uebersetzung in Zusammenstellung mit den uns aufbewahrten altgriechischen Volksliedern von Dr J. M. Firmenich. Berlin 1840. Verlag von Carl Heymann.* (8<sup>ov</sup> μικρόν φ. 2 ἄ.ἄ + σ. 164). 1840

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν παρέχονται ἐνδιαφέρουσαι εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως καὶ τῆς ζωῆς τῶν Κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν. Εἰς τὴν σ. 1-108 δημοσιεύονται 34 δημοτικά ᾠσματα διαφόρων κατηγοριῶν καὶ 10 δίστιχα, ἅπαντα ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel, ὡς καὶ τινὰ ποιήματα λογίων. Τούτων πάντων γίνεται καὶ μετάφρασις εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν. Εἰς παράρτημα, σ. 109-155, δημοσιεύονται ποιήματα λογίων (Ρήγα, Σούτσου, Ὁ ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Δ. Σολωμοῦ), ὡς καὶ τινὰ δημῶδη: Τοῦ Γ. Σκατόβεργα (ρίμα), Οἱ ἀγαπητικοί, Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς, Ὁ θάνατος τοῦ Κίτσου Μπότσαρη, ἄνευ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὴν σ. 156-164 γίνεται λόγος περὶ Βλάχων καὶ Μολδαβῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία συνδέεται μὲ τὴν ἑλληνικὴν καὶ δημοσιεύονται δύο ποιήματα ρουμανιστῆ (ἐν ἐρωτικὸν καὶ ἐν τοῦ θανάτου) μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν.

Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημεῖα εἶναι τὰ συνοδεύοντα ἕκαστον ᾠσμα σχόλια, ἐνθα γίνονται συγκρίσεις μὲ ὅμοια ᾠσματα ἀρχαῖα ἑλληνικά, καθὼς καὶ μὲ ποιήματα λόγια καὶ παρέχονται εἰδήσεις περὶ ἑλληνικῶν ἐθίμων.

Πρόπει νὰ σημειωθῆ ἑνταῦθα, ὅτι νέα πλουσιωτέρα ἔκδοσις τραγουδιῶν ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐκδότου μετὰ 27 ἔτη: *Τραγούδια ρωμαίικα. Neugriechische Volksgesänge. Zweiter Theil. Urtext und Übersetzung von Johannes Matthias Firmenich-Richartz (Professor u.s.w.) Berlin, Verlag von Wilhelm Hertz. 1867* (8<sup>ov</sup> VI + 194). Εἰς τὴν νέαν ταύτην ἔκδοσιν περιλαμβάνονται 46 κλέφτικα καὶ ἱστορικά τραγούδια, 34 ἄλλα διαφόρων κατηγοριῶν, 31 δίστιχα καὶ 100 παροιμίαι, μετὰ σχολίων καὶ μεταφράσεων εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. Τὰ περισσότερα προέρχονται ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel καὶ ἄλλων συλλογῶν. Εἰς τὸν πρόλογόν του ὁ ἐκδότης σημειώνει, ὅτι τινὰ ἐκ τῶν ᾠσμάτων προέρχονται ἐξ ἰδίας συλλογῆς.

*Reisen und Forschungen in Griechenland von H. N. Ulrichs<sup>1)</sup>. Erster*

<sup>1)</sup> Τὰ εἰς ἀνέκδοτα χειρόγραφα τοῦ Ulrichs περιεχόμενα ᾠσματα περιήλθον, ὡς γνω-

*Theil, Reise über Delphi durch Phocis und Bœotien bis Theben mit zwei Plänen. Bremen 1840* (8<sup>ov</sup> σ. VIII+264). Εἰς τὴν σελ. 132 μεταφράσεις εἰς τὴν γερμανικὴν τοῦ ἔξσηματος Χάρως καὶ τζοπάνος (Der Hirt und Charon in Arachoba aus dem Munde eines alten Hirten), τοῦ ὁποῦ τοῦ ἑλληνικὸν κείμενον ἐν σελ. 141. Ἐν σελ. 134 εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν τὸ ἔξσημα: Ἡ κόρη εἰς τὸν Ἅδην (Das Mädchen im Hades), τοῦ ὁποῦ τοῦ ἑλληνικὸν κείμενον ἐν σ. 141. Ἐν σελ. 135 εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν τὸ ἔξσημα Ὁ γεράλαφος καὶ τὸ ζαρκάδι (Der alte Hirsch und das Reh), τοῦ ὁποῦ τοῦ ἑλληνικὸν κείμενον ἐν σελ. 142. Ἐν σ. 135 εἰς γερμανικὴν ὁμοίως γλῶσσαν τὸ ἔξσημα: βγῆκαν Κλέφτες στὰ βουνά (Die geraubte Herde), τοῦ ὁποῦ τοῦ ἑλληνικὸν κείμενον ἐν σελ. 142.

*Reisen auf den griechischen Inseln des ägäischen Meeres von Dr. Ludwig Ross. Erster Band. Stuttgart und Tübingen 1840* (8<sup>ov</sup> XVI+208). Περιγράφων ὁ συγγραφεὺς ἐντυπώσεις τοῦ ἐκ τῶν νήσων Σύρου, Τήνου, Ρηνίας, Πάρου, Ἴου, Θήρας, Θηρασίας, Ἀνάφης, Κύθνου, Κέω, Σερίφου, Σίφνου, Φολεγάνδρου, Σικίνου, Ἀμοργοῦ, τὰς ὁποίας ἐπεσκέφθη κατὰ τὰ ἔτη 1835·1837, παραθέτει καὶ στίχους τοῦ δημοτικοῦ ἔξσηματος «Τὸ Κάστρο τῆς Ὠριᾶς» (σ. 111).

Εἰς τὴν σελ. 191-194 παρατίθεται ἀπόσπασμα ἐκ χειρογράφου οἰκίας λαϊκοῦ στιχοῦργοῦ, περιγράφοντος τὸν σεισμὸν τῆς Θήρας τοῦ ἔτους 1650.

Τοῦ βιβλίου τούτου ἐξεδόθησαν μὲ τὸν αὐτὸν τίτλον καὶ δεῦτερος καὶ τρίτος τόμος περιέχοντες λαογραφικὴν ὕλην, τὰ ἔτη 1843 καὶ 1845. Ἐπειδὴ πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου, ἀναφέρομεν καὶ τοὺς τόμους τούτους ἐνταῦθα καὶ οὐχὶ κατωτέρω εἰς τὴν οἰκίαν χρονολογικὴν σειρᾶν.

Εἰς τὸν δεῦτερον τόμον Stuttgart und Tübingen 1843 (8<sup>ov</sup> σ. XII+195), ἐκτὸς τῶν ἐντυπώσεων ἐκ τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω καὶ ἄλλων ἀκόμη νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὁ συγγραφεὺς δημοσιεύει 24 παροιμίας (σ. 174-178). Εἰς δὲ τὸν τρίτον, Stuttgart und Tübingen 1845 (8<sup>ov</sup> σ. XVI+192) δημοσιεύει πέντε δημοτικὰ τραγούδια μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν: Γιάννης παῖζων αὐλὸν-Νεράϊδα (σ. 45· τὸ ἑλληνικὸν κείμενον σ. 180-181), Ὁ Ρωμιὸς καὶ ἡ Ἐβραιοπούλα (σ. 49· τὸ ἑλληνικὸν κείμενον σ. 179), Τὰ δυὸ ἀδέρφια καὶ ἡ κακὴ νύφη (σ. 66· τὸ ἑλληνικὸν κείμενον σ. 182), Ὁ γυρισμὸς τοῦ ξενιτεμένου (σ. 67· τὸ ἑλληνικὸν κείμενον σ. 184), Ἄσσημα ξενιτεῖας ἀπὸ τὴν νήσον Χάλκην (σ. 119· τὸ ἑλληνικὸν κείμενον σ. 186), Ἐρωτικὰ δίστιχα δημοσιεύονται εἰς τὴν σ. 48 (τὸ ἑλληνικὸν κείμενον σ. 176-77).

στόν, εἰς τὸν γαμβρόν του Α. Passow, ὅστις καὶ ἐξέδωκε ταῦτα εἰς τὴν συλλογὴν του, *Τραγούδια Ρωμαίικα*. Lipsiae 1860.



Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς περιέλαβε δημοτικά ᾠσματα καὶ εἰς ἄλλο περιηγητικὸν βιβλίον του ἀναφερόμενον εἰς ἐντυπώσεις ἐκ περιηγήσεων ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ ἔτη 1834 καὶ 1845. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐξεδόθη τὸ 1851 καὶ ἐπομένως εἶναι πέραν τοῦ ἔτους 1850, τὸ ὁποῖον ἐθέσαμεν ὡς χρονικὸν ὄριον τῆς παρουσίας ἐρεῦνης. Θεωροῦμεν σκόπιμον ὅμως νὰ σημειώσωμεν τὰ ἐν αὐτῷ δημοτικά ᾠσματα, ἐν τῇ συνεχείᾳ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ross, ἀφοῦ μάλιστα ἔχουν περιουλλεγῆ καὶ ἔχουν καταγραφῆ πρὸ τοῦ ἔτους 1850. Τὸ βιβλίον φέρει τὸν τίτλον: *Wanderungen in Griechenland im Gefolge des Königs Otto und der Königin Amalie mit besonderer Rücksicht auf Topographie und Geschichte aufgezeichnet von Ludwig Ross, Neue wohlseilere Ausgabe der Griech. Königs-Reisen. Erster Band, Halle 1851* (8<sup>ον</sup> σ. XIX + 256). Περιέχει τὰ δημοτικά ᾠσματα: Τῆς Ζερβοπούλας (τραγουδι χοροῦ) σ. 50-51 καὶ τὸ γνωστὸν ἐπύλλιον «Κάτω στὴ Ρόδο στὴ Ροδοπούλα» σ. 53. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ βασιλέως ἐξ Ἀραχόβης τῆς Παρνασσίδος οἱ κάτοικοι τραγουδοῦσαν στίχους ἰδίας ἐμπνεύσεως, τοὺς ὁποίους (10 ἐν συνόλῳ) ὁ συγγρ. δημοσιεύει εἰς τὴν σελ. 54:

Ὡρα καλὴ σου, βασιλιά, ὦρα καλὴ σου, αὐθέντη,  
αὐτοῦ ποὺ βούλεσαι νὰ πᾶς, στὴ Λιάκουρα ν' ἀνέβης,  
νὰ πᾶς νὰ ἰδῆς τὸν Παρνασσόν, τὸν εὔμορφον τὸν τόπον...

Ὅμοιον ᾠσμα, ᾄδόμενον ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπιστροφῆς τῆς βασιλίσσης ἐκ Παρνασσοῦ εἰς Ἀράχοβαν, δημοσιεύει ἐν σελ. 58-59 μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὴν σ. 87 σημ. 13 ἀναγράφεται ὁ στίχος:

Μὴ μὲ μαλώνης, Κίσαβε κουνιαροπατημένε.

Εἰς τὸν δεύτερον τόμον, ἐκδοθέντα μὲ τὸν αὐτὸν τίτλον ἐν Halle τὸ αὐτὸ ἔτος 1851 (8<sup>ον</sup> σ. VIII + 256) περιλαμβάνονται ἐντυπώσεις ἐξ Ἑλλάδος τοῦ ἔτους 1845. Εἰς τὴν σελ. 190 δημοσιεύεται τραγουδι ἐξ ὀκτώ στίχων, ᾄδόμενον ἐν Ἀραχόβῃ πρὸς τιμὴν τῆς βασιλίσσης:

Βασιλίσσά ᾄσαι, μάτια μου, βαστεῖς καὶ τὴν κορώννα,  
ἔχεις καὶ τὸν ἀγερνὸν στὰ χεῖλη καὶ στὸ στόμα...

Εἰς τὴν σελ. 208 σημ. 9 γερμανικὴ μετάφρασις στίχων τοῦ τραγουδιοῦ «Κάστρο τῆς Ὠριάς».

*G. Bybilakis, Neugriechisches Leben verglichen mit dem Altgriechischen, zur Erläuterung beider. Berlin 1840* (12<sup>ον</sup> σ. X + 1V + 74). Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐγράφη κυρίως μὲ τὸν σκοπὸν τῆς συγκρίσεως τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν. Εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν περὶ γεννήσεως, παιδικῆς ἀνατροφῆς,

γάμου, ὡς καὶ τῶν λατρευτικῶν ἑθίμων, ἀναγράφονται εἰς ὑποσημειώσεις στίχοι δημοτικῶν ἁσμάτων: Εἰς ὑποσημ. τῶν σελ. 26, 27 δίστιχα τοῦ κλήδονα. Εἰς ὑποσημ. τῶν σελ. 28, 31, 32, 33, 38, 40, 48 διάφορα δίστιχα. Εἰς ὑποσημ. τῆς σελ. 65 στίχοι μοιρολογίου. Εἰς ὑποσημ. τῆς σελ. 69 στίχοι ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

1842 *Canti popolari toscani, corsi, illirici, greci, raccolti e illustrati da N. Tommaseo, Venezia 1842. Dallo stabilimento tipografico enciclopedico di Girolamo Tasso.* Ὁ τρίτος τόμος τῆς σειρᾶς αὐτῆς (8<sup>ον</sup> σ. 471) εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια<sup>1)</sup>. Εἶναι ἡ σημαντικώτερα ἔκδοσις νεοελληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν μετὰ τὴν ἔκδοσιν Fauriel. Περιλαμβάνει 241 ἄσματα ἐν συνόλῳ. Τῶν 129 ἐκ τούτων δημοσιεύεται τὸ ἑλληνικὸν κείμενον καὶ μετάφρασις εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν, τῶν δὲ ἄλλων 112 δημοσιεύεται μόνον ἰταλικὴ μετάφρασις. Περιλαμβάνει ἐπίσης 670 δίστιχα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 22 ἐν ἰταλικῇ μόνον μεταφράσει. Πολλὰ τούτων προέρχονται ἐκ τῶν συλλογῶν Fauriel καὶ Kind, καθὼς δηλώνει ὁ ἐκδότης εἰς τὴν εἰσαγωγὴν του, ἄλλα δὲ ἐξ ἀνακρινάσεων τοῦ Ἄ. Μουστοξύδου καὶ Δ. Σολωμοῦ. Μεταξὺ τῶν δημοτ. ἁσμάτων καὶ τινα λογίας προελεύσεως.

Μετὰ τοῦ Fauriel ἰδιαιτέρως, τὸν ὁποῖον εἶχε γνωρίσει καὶ προσωπικῶς ἐν Παρισίοις, ὁ Tommaseo εὗρίσκετο εἰς στενὴν ἐπαφὴν δι' ἀλληλογραφίας<sup>2)</sup>.

Τὰ ἄσματα εἶναι διηρημένα εἰς τὰς κατηγορίας: ἀγάπης, οἰκογενειακά, νεκρικά, θρησκευτικά, λίαν δὲ ἀξιόλογοι εἶναι αἱ παρὰ τοῦ Tommaseo παρεχόμεναι ἱστορικαὶ εἰδήσεις, ὡς καὶ αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ περὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀξίας των. Σημειωτέον ὅτι οὗτος ἐγνώριζε τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, συστηματικῶς ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ἐκμάθησιν ταύτης ἀπὸ τοῦ ἔτους 1840, τῇ βοήθειά φίλων του Ἑλλήνων, ὡς τοῦ Αἰμ. Τυπάλδου, τοῦ Μάρκου Ρενιέρη καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἄνδρέου Μουστοξύδου<sup>3)</sup>, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, σημαντικῶς εἶχε συμβάλει εἰς τὴν ἔκδοσιν

<sup>1)</sup> Δευτέρα ἔκδοσις: *Canti popolari greci, tradotti ed illustrati da Niccolò Tommaseo, con copiose aggiunte ed una introduzione per cura di Paolo Emilio Pavolini: Milano - Palermo - Napoli 1905.* Βλ. κρίσεις εἰς Ν. Ἑλληνομνήμονα, 2 (1905) σ. 382. Τέσσαρα τραγούδια ἐδημοσιεύθησαν καὶ εἰς τὸ βιβλίον: *Canti popolari dell'isola di Milo con la versione di N. Tommaseo* Pisa. Per le nozze di Enea Piccolomini con Sofia Giuggioli. Gennaio 1877 (8<sup>ον</sup> μικρόν, σ. 25). Δίδεται τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, μετάφρασις εἰς ἰταλικὴν καὶ τινες παρατηρήσεις.

<sup>2)</sup> Βλ. Γ. Ζώρα, Θωμαζαῖος καὶ Φωριέλ. Ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία γιὰ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Νέα Ἑστία 24 (1938) τεύχος 281, σ. 1156 - 1160.

<sup>3)</sup> Περὶ τῶν φιλικῶν δεσμῶν Tommaseo καὶ Μουστοξύδου βλ. Μ. Lascaris, Niccolò Tommaseo ed Andrea Mustoxidi. Estratto dagli Atti e memorie della Società Dalmata di storia patria vol. III. Zara, Tipografia E. de Schönfeld, 1934 - XII.

τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς συλλογῆς Fauriel. Ὡς εἰδικὸν καθηγητὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὁ Tomm. εἶχε τὸν ἱερέα Ἄνθιμον Μαζαράκη, τοῦ ὁποῦ τοῦ ἔργου περὶ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς Κεφαλληνίας μετέφρασεν εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν. Διαμείνας βραδύτερον ἐπὶ πενταετίαν εἰς Κέρκυραν ὡς ἐξόριστος, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἑνετίᾳ, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει μέρος, συνεπλήρωσε τὰς γνώσεις του εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Γνώστης καὶ τῆς σερβικῆς γλώσσης, μετέφρασεν εἰς τὴν δημόδη ἑλληνικὴν σερβικὰ δημοτικὰ τραγούδια, δημοσιευθέντα εἰς τὸ περιοδικὸν Χρυσσαλλίς τῶν ἐτῶν 1864 καὶ 1865<sup>1)</sup>.

Ὁ Ἀμάραντος, ἦτοι τὰ ῥόδα τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος. Δημοτικὰ ποιήματα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, συλλεχθέντα, ρωσιστὶ μεθερμηνευθέντα καὶ διὰ φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν σημειώσεων ἐξηγηθέντα ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἐδλαμπίου. «Γιὰ ἰδέσθε τὸν ἀμάραντο σὲ τί γκρεμὸ φνιτρώνει, δίχως νερὸ ποτίζεται, δίχως ἀνθὸ καρπίζει». Δημ. τραγουδάκι τῶν νεωτ. Ἑλλήνων. Ἐν Πετροπόλει, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. ΑἰΩΜΓ' [1843] (8ον σ. 9 ἄ. ἄ +XXLX + 4 ἄ. ἄ + 136 + 10).

Εἶναι ἡ πρώτη εἰδικὴ ἔκδοσις ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, γενομένη ὑπὸ Ἑλληνοσ ἐυρισκομένου ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Περιέχει 33 ἄσματα καὶ ἐν παραμύθιον (τ' ἀθάνατο νερό, παραμῦθι ἠθικώτατο σ. 70 κέ. Μέρους δευτέρου). Ἐκ τῶν ἄσμάτων τινὰ ἔχουν ληφθῆ ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel, δύο δ' ἐκ τούτων εἶναι λογίαις προελεύσεως<sup>2)</sup>.

*Reise durch einige Gegenden des nördlichen Griechenlands von Dr Ludolf Stephani mit sechs Steindrucktafeln. Leipzig, Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, 1843* (8ον μικρόν, σ. 107).

Περιγράφων ὁ συγγραφεὺς τὰς ἐντυπώσεις του ἐκ περιηγήσεως εἰς τὴν Εὐβοίαν, σημειώνει διαφόρους παρατηρήσεις περὶ τῆς μελωδίας τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, περὶ μουσικῶν ὀργάνων καὶ χοροῦ. Εἰς τὴν σελ. 31 παραθέτει ἄσμα τῆς Ἀρβανιτοπούλας<sup>3)</sup>, ἀρχόμενον μὲ τὸς στίχους:

<sup>1)</sup> Βλ. *M. Lascaris*, Tommaseo, traducteur de chants serbes en grec. Communication faite à Prague, au Congrès des philologues Slaves le 7 octobre 1929. Extrait des Comptes rendus du premier Congrès des philologues Slaves. Prague, imprimerie de l'état. 1930.

<sup>2)</sup> Κρίσεις βλ. περιοδ. Εὐτέρη 6 (1853) σ. 388-9. Πρβλ. καὶ *A. Steinmetz*, Untersuchungen zu den klephtenliedern. Λαογραφία 10 (1932) σ. 311.

<sup>3)</sup> Βλ. Passow Τραγ. ρωμαίικα, ἀρ. 509.

Ὅλοι μὲ λὲν ἀρνήθηκες τὴν Ἀρβανιτοπούλα  
καὶ πῶς νὰ τὴν ἐπαρνηθῶ τὴν Ἀρβανιτοπούλα,  
πού'ν' τὸ κορμί της μάλαγμα κ' ἡ μέση της ἀσήμε...

Εἰς τὴν σελ. 32 δημοσιεύει παραλλαγήν τοῦ ἔσματος Ὁ Μαυριανὸς καὶ ἡ ἀδερφή του, «Ἡ ἄπιστη γυναῖκα καὶ στρατιώτης», ὅπως τὸ ἐπιγράφει. Οἱ 8 τελευταῖοι παρεφθαρμένοι ἐρωτικοὶ στίχοι τοῦ ἔσματος δὲν ἀνήκουν εἰς αὐτό, ἀλλὰ προέρχονται ἐκ συμφυρμού.

*La Grèce continentale et la Morée. Voyage, séjour et études historiques en 1840 et 1841 par J.—A. Buchon. Paris 1843.* Ἐν σελ. 82 τὸ δίστιχον:

Νὰ χαμηλώναν τὰ βουνά, νὰ γλέπα τὴν Ἀθήνα  
νὰ γλέπα τὴν ἀγάπην πῶς περπατεῖ σὰν χήνα<sup>1)</sup>.

Ἐν σελ. 239 ἐπ' εὐκαιρίᾳ περιγραφῆς γάμου δημοσιεύονται 8 στίχοι γαμηλίου ἔσματος:

Ἐβγαῖτ' ἐβγαῖτε πεθερές,  
γιὰ νὰ δεχθῆτε τὴν καλὴν πέρδικα...

Γαλλικὴ μετάφρασις τοῦ τραγουδιοῦ «Τὸ Κάστρο τῆς Ὠριᾶς» δημοσιεύεται ἐν σελ. 401-2.

1844 *Neugriechische Anthologie. Original und Uebersetzung herausgegeben von Dr Theodor Kind. Erstes Bändchen, Leipzig, Verlag von F. A. Leo, 1844* (8<sup>ον</sup> μικρὸν φ. 2 ἄ.ἄ + σ. XVI + 182). Περιλαμβάνει 38 τραγούδια κατατεταγμένα εἰς κατηγορίας ἦτοι: 1) 5 τραγούδια ἱστορικά: Ἄλωσις Κωνσταντινουπόλεως, Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου, Ὁ θάνατος τοῦ Γεωργάκη καὶ Φαρμάκη, Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, Τοῦ Τσαμαδοῦ. 2) 6 κλέφτικα: Τοῦ Κουτσοχρήστου, Τοῦ Φώτη, Τοῦ Νικοτσάρα, Ὁ κλέφτης πληγωμένος, Ἡ βοή τοῦ μνήματος, Τοῦ Ὀλύμπου. 3) 4 πλαστὰ τραγούδια: Ἡ ὥραία τοῦ κάστρου, Ἡ νυκτερινὴ περπατησιά, Ὁ Χάρος καὶ ὁ ἰζοπάνης, Ἡ κόρη εἰς τὸν Ἄδην. 4) 23 διάφορα: Ὁ ἀναγνωρισμός, Ὁ ξενιτευμός, (εἰς δύο παραλλαγάς), Ἡ κατάρα τοῦ ἀγαπητικοῦ, Τὸ σταμνὶ τὸ τσακισμένον, Τῆς Ἀρβανιτοπούλας, Ἡ κόρη καμαρώνουσα, Ὁ ἔρωτας φανερωμένος, Ἡ βλαχοπούλα ἀποθνήσκουσα, Τῆς Ἑβραιοπούλας, Τοῦ Ἀναγνώστη, Ὁ κολοχέρης (εἰς δύο παραλλαγάς), Τραγούδι πρὸς τοὺς ξενιτευμένους, Τραγούδι χήρας πρὸς τὸν ξενιτευμένον υἱὸν της, Ὁ γεράλαφος καὶ τὸ ζαρκάδι, Οἱ Κλέφται, Χελιδόνισμα, Περπερούνας ἢ περπερίας ἔσματα (εἰς τρεῖς παραλλαγάς), Ναυαρίσματα (εἰς δύο παραλλαγάς).

\* Ἀκολουθοῦν μετὰ ταῦτα 13 ποιήματα λογίων (Π. Σούτσου, Ἰ. Καρασοῦ-

<sup>1)</sup> Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 65.

τσα, Ἰ. Α. Κάλβου, Ἰ. Α. Ὑψηλάντη, Ἰ. Α. Ρίζου Ραγκαβῆ, Ἰ. Α. Σούτσου). Εἰς ἰδιαίτερον τμήμα (σ. 152-180) καταχωρίζονται ἐνδιαφέρουσαι παρατηρήσεις ἱστορικαὶ καὶ γλωσσικαὶ ἐπὶ τῶν ᾠσμάτων.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Kind ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1861 νέαν ἀνθολογίαν πλουσιωτέραν, περιλαμβάνουσαν 85 ᾠσματα: *Anthologie neugriechischer Volkslieder im Original mit deutscher Übertragung, herausgegeben von Dr Theodor Kind, Leipzig 1861* (12<sup>ον</sup> σ. XXV+232). Τὰ ᾠσματα τῆς ἀνθολογίας ταύτης, ἐρασιθνήτα, ὡς δηλώνει ὁ ἐκδότης (σ. XXVI-XXVII), κυρίως ἐκ τῶν συλλογῶν Ζαμπελίου, Τομμάσεο, Ξανθοπούλου (ἐν Φιλολογικῷ Συνεδήμῳ 1849), τοῦ περιοδ. «Νέα Πανδώρα» καὶ τῆς συλλογῆς Γ. Εὐλαμπίου (βλ. ἀν. σ. 98), διακρίνονται εἰς ἱστορικά, τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ κλέφτικα τραγούδια, πλαστὰ τραγούδια, οἰκιακὰ καὶ τῆς οἰκογενείας τραγούδια, ἐρωτικά καὶ μοιρολόγια.

*Daniel H. Sanders, Das Volksleben der Neugriechen dargestellt und erklärt aus Liedern, Sprichwörtern, Kunstgedichten, nebst einem Anhang von Musikbeilagen und zwei kritischen Abhandlungen. Mannheim 1844* (8<sup>ον</sup> σ. XII+358). Περιέχονται 68 δημοτικά τραγούδια καὶ 264 δίστιχα μετὰ μεταφράσεων εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. Ἐκ τούτων πολλὰ ἔχουν ἀντιγραφῆ ἐκ προηγουμένων συλλογῶν, Fauriel, Kind κλπ., ἀλλὰ δὲ ἤκουσεν ὁ ἐκδότης ἀπὸ τὸν φίλον του Ἰ. Α. Μητσόπουλον ἐκ Πατρῶν, εἰς τὸν ὁποῖον (καθὼς καὶ εἰς τὸν πατέρα του) ἀφιερώνει τὸ βιβλίον. Ἀκολουθῶν τὸν Fauriel, διακρίνει τὰ τραγούδια εἰς Ἰστορικά (geschichtliche Lieder), Πλαστὰ (romantische Lieder), Οἰκιακὰ (häusliche Lieder). Ἐκ τῆς πρώτης κατηγορίας δημοσιεύει 17 (σ. 2-38), ἐκ τῆς δευτέρας 35 (σ. 40-101) καὶ ἐκ τῆς τρίτης 16 (σ. 104-141). Ἀκολουθοῦν μετὰ ταῦτα 264 δίστιχα (σ. 144-218) παροιμίαι καὶ αἰνίγματα (σ. 220-243), 15 ᾠσματα λογίων (Kunstproesie σ. 246-297), κριτικὸν παρόρημα (σ. 299-330), μετρικαὶ παρατηρήσεις (σ. 331-350) καὶ μουσικαὶ σημειώσεις (σ. 351-358).

Ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ σημειώσεις τοῦ Sanders, ὡς καὶ αἱ συγκρίσεις τῶν ἑλληνικῶν ᾠσμάτων μετὰ σερβικά (τῆς συλλογῆς Volkslieder der Serben, metrisch übersetzt und historisch eingeleitet von Talvj), γερμανικά, ἰουδαϊκά, ἰσπανικά.

*Adolf Elissen, Versuch einer Polyglotte der europäischen Poesie in drei Bänden mit einer Völker- und Sprachenkarte Europa's. Erster Band: Poesie der Kantabrer, Kelten, Kymren und Griechen. Leipzig 1846.*

Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχονται ᾠσματα μετὰ μεταφράσεων εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν εἰλημμένα ἐκ προηγουμένων δημοσιεύσεων, Fauriel, Pashley,

Kind. Εἰς τὴν σελ. 261 ἔξ στίχοι τοῦ ἄσματος τῆς Ἀδριανουπόλεως (ἐκ τοῦ Pashley). Εἰς τὴν σελ. 277 ἐν ὑποσημ. τὸ τραγούδι Ὁ χάρος καὶ αἱ ψυχαὶ μετὰ τῆς γερμανικῆς μεταφράσεως τοῦ Goethe. Εἰς τὴν σελ. 278 τὸ δίστιχον:

*Ἐρωτας ἦτον ἢ ἀρχή, τὸ τέλος πάλι ἐγένη  
ἀπὸ τὸν Χάρον πὸν ποτὲ χαρὰν δὲν μᾶς ἀφήνει.*

Σελ. 303 δίστιχον τοῦ κλήδονα. Εἰς τὰς σελ. 359-388 δεκαπέντε διάφορα ἄλλα ἄσματα μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel καὶ τῆς Νεοελληνικῆς Ἀνθολογίας τοῦ Kind: Ὁ Ὀλυμπος καὶ ὁ Κίσισαβος, Ὁ τάφος τοῦ Δήμου, Χελιδόνα ἔρχεται, Ἡ βοή τοῦ μνήματος, Ὁ ναύτης, Ὁ Βέβρος, Ὁ ἔρωτας φανερωμένος, Ἡ νυκτερινὴ περπατησιά, Ὁ ἀναγνωρισμός, Ὁ Στέργιος, Σουλιώτικα (τέσσαρα διάφορα), Ἀλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς.

Εἰς τὸ ἴδιον βιβλίον Nachtrag zum ersten Theil des Versuchs einer Poluglotte der europäischen Poesie δημοσιεύεται: Ὁ πρόσβυς ἱππότης. Ein griechisches Gedicht aus dem Sagenkreise der Tafelrunde. Εἰς τὴν σελ. 13 τὸ ἐπίγραμμα τοῦ σπαθιοῦ τοῦ Κοντογιάννη.

1849 Εἰς τὸ περιοδικόν: *Φιλολογικὸς Συνέκδημος, σύγγραμμα περιοδικὸν ὑπὸ λογίων ἀνδρῶν συντασσόμενον.* Ἔτος Α' φυλλάδιον ΙΓ', 20 Αὐγούστου 1949, σ. 401-404 δημοσιεύει ὁ Κ. Σ. Ξανθόπουλος ἔξ ἄσματα «τῶν περὶ Τραπεζοῦντα χωριῶν» μὲ τὴν σημείωσιν ὅτι «ἄδονται ἢ ὑπὸ ἀπλῆν τινα τρίχορδον λύραν ἢ ὑπὸ ἄσκον πληρούμενον ἀέρος καὶ ἔχοντα προσκολλημένον αὐλόν, ἀγγεῖον λεγόμενον παρ' αὐτοῖς». Τὰ εἰς ποντιακὴν διάλεκτον ἄσματα ταῦτα εἶναι παραλλαγὰι τῶν γνωστῶν: Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀνδρονίκου, Πορφύρης, Λατρευτικὸν (Τὸ κυπαρέσσι τὸ λιγνὸν πὸν στέκει σι' Ἄγιον Ὅρος), Ἐρωτικόν, Ξενιτειᾶς, Τῆς Ἁγιάς Σοφιάς.

Τρία ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἄσμάτων περιλαμβάνονται εἰς τὸ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος δημοσιευθὲν βιβλίον. *Μνημόσυνον. Neugriechische Volkslieder in den Originale und mit deutscher Übersetzung herausgegeben von Theodor Kind. Leipzig 1849* (8<sup>ον</sup> σ. VII + 29). Τὰ ἄλλα 15 ἐκ τῶν 18 ἐν συνόλῳ περιεχομένων εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο ἄσμάτων προέρχονται ἐκ τῆς συλλογῆς Γ. Εὔλαμπιου «Ὁ Ἀμάραντος...» τοῦ 1843<sup>1)</sup>.

1850 Εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τὸ ἔτος 1850, δημοσιεύεται ἡ πρώτη πλουσία συστηματικὴ συλλογὴ ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ Ἑλληνοῦ ἐν Ἑλλάδι, τοῦ Ἀντωνίου Μανούσου, ἐκδοθεῖσα εἰς τρία τεύχη (φυλλάδια): *Τραγούδια ἔθνικὰ, συνταγμένα καὶ διασαφημισμένα ὑπὸ Ἀντωνίου Μανού-*

<sup>1)</sup> Βλ. ἀνωτ. σ. 99.

σ ο υ. *Φυλλάδιον Α΄. Ἐν Κερκύρα. Τυπογραφεῖον Ἐρμῆς Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφείως 1850.* (8<sup>ον</sup> σ. 32). Εἰς τὸ τεῦχος τοῦτο περιέχονται: «Πρὶν τοῦ προοιμίου» (διάλογος μεταξὺ ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ, Ἐκδότου, Φίλου καὶ Πρησκολογᾶ, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ γνωστοῦ διαλόγου τοῦ Δ. Σολωμοῦ καὶ μὲ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, δηλαδὴ τὴν ὑποστήριξιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης) «Ἡ ἀπατημένη κόρη, τραγούδι ἀνέκδοτο, ὑπαγορευμένο ἀπὸ μία κόρη τοῦ Σκριπεροῦ, χωριὸ τῆς Κερκύρας» καὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ τραγουδιοῦ «Τὸ στοιχειὸ τῆς Γέφυρας». Ἐν συνεχείᾳ ἐξεδόθη δεύτερον τεῦχος ἐκ σελ. 208 εἰς *Κέρκυραν 1850. Μέρος Α΄ τραγούδια Κλέφτικα.* Εἰς τὸ τεῦχος τοῦτο περιέχονται 111 τραγούδια, ὅχι ὅμως πάντα κλέφτικα, ὡς δηλοῦται, ἀλλὰ καὶ τινα ἱστορικά (σ. 176 κέ.), ὡς καὶ παραλογαὶ (σ. 182-198) καὶ ξενιτειᾶς (σ. 194). Εἰς τρίτον τεῦχος ἐκ σελ. 120 εἰς *Κέρκυραν 1850. Μέρος Α΄ τραγούδια ἱστορικά, ἐρωτικά καὶ οἰκιακά,* περιέχονται ἐν συνόλῳ 78 τραγούδια. Μεταξὺ τούτων ὅμως, παρὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἐκδότου, περιλαμβάνονται καὶ παραλογαί.

Ὁ ἐκδότης τῶν τραγουδιῶν, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρα τὸ 1828, ἔζησεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἰταλίᾳ ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἐνετίᾳ τὸ 1903<sup>1)</sup>. Γνώστης εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ χρησιμοποιῆται τὰς ὑπὸ ξένων δημοσιεύσεις ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνάλογον ἰδίαν ἐκδοσὶν ἐπιτηρημένην. Ποιητῆς ὁ ἴδιος<sup>2)</sup>, ἀνήκων εἰς τὴν ἑπτανησιακὴν σχολὴν καὶ ἔνθερος ὀπαδὸς τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ἐτήρησε τὴν γλωσσικὴν μορφήν τῶν κειμένων, ἀποφυγὼν τὰ καθαρογλωσσήματα τοῦ Fauriel καὶ ἄλλα σφάλματα ξένων ἐκδοτῶν.

Τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ῥημάτων εἶχον ἤδη δημοσιευθῆ εἰς παλαιότερας συλλογὰς καὶ βιβλία καὶ κυρίως εἰς τὴν συλλογὴν Fauriel καὶ Tommaseo<sup>3)</sup>, εἰς τὰς ὁποίας ἐνίστε παραπέμει. Παρὰ τὰ ὑπὸ I. Πολυλᾶ ἐν τῷ προλόγῳ (σ. 2) τῆς ἐκδόσεως λεγόμενα, ὅτι ὁ Μανουῆσος δὲν δημοσιεύει μόνον τὰ εἰς τὰς συλλογὰς Fauriel καὶ Tommaseo μὲ τροποποιήσεις καὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν πατρικῶν ἠθῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τόσα μετὰ κόπων καὶ θυσιῶν συλλεγέντα, αἱ προσοιῆται δὲν εἶναι

<sup>1)</sup> Βλ. Ποίησις καὶ πεζογραφία τῆς Ἑπτανήσου. Ἐκδ. Βασικῆς Βιβλιοθήκης «Ἀετός», Ἀθήναι 1953, σ. 344. (Ἐπιμέλεια Γ. Ζώρα).

<sup>2)</sup> Συλλογαὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ: Ὁ θάνατος τῆς τυφλῆς, Ἐνετία 1848. Στεναγμοί, Ἀθήναι 1858. Λυρικά ποιήματα -- Ἀναμνήσεις, Ἀθήναι 1876. Ποιήματά του ἔχουν δημοσιευθῆ ἐπίσης εἰς ἀνθολογίας: Βλ. Ἑλληνικὴ Ἀνθολογία ἥτοι συλλογὴ τῶν ἑλληνικῶν ῥημάτων ὑπὸ Ἀνέστη Κωνσταντινίδου. Ἐκδοσις νεωτάτη ἐπιτηρημένη καὶ βελτιωμένη. Ἐν Ἀθήναις 1891, σ. 317, 320. Ἡρ. Ν. Ἀποστολίδης, Ἀνθολογία 1708-1940. Ἀθήναι, ἔκδ. 4<sup>η</sup>, σ. 286-288.

<sup>3)</sup> Ἐκ σημειώσεών του (τευχ. Β', σ. 49, 182) φαίνεται ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψει του καὶ τὰς δημοσιεύσεις τραγουδιῶν ὑπὸ Kind καὶ Joss. (βλ. ἀνωτ. σ. 80, 81, 87, 88, 100, 102).

τόσον σημαντικά. Μόνον εις 16 παραλλαγὰς ᾠσμάτων ἐκ τῶν εἰς τὸ Β' τεῦχος περιλαμβανομένων καὶ εἰς 41 τοῦ Γ' εὐρίσκομεν διαφορὰς τινὰς ἐν συγκρίσει μὲ προηγουμένως δημοσιευμένα ὅμοια ᾠσματα.

Τὰς ὑποθέσεις τῶν τραγουδιῶν μεταφράζει ἐκ τοῦ Faugier ἢ Tommaseo αὐτολεξεῖ ἢ μὲ ἐπουσιώδεις περικοπὰς ἢ μεταβολὰς. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι εἰς τὰς ἐξ ἰδίας συλλογῆς προερχομένας παραλλαγὰς σημειώνει ἐνίοτε τόπον προελεύσεως, ἀλλ' ἀφήνει ταύτας συνήθως ἄνευ εἰσαγωγικῶν σημειώσεων· ὅπου ὅμως ἐπιχειρεῖ νὰ γράψῃ σημείωμα σχετικὸν μὲ τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ, περιορίζεται εἰς ἀπλὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐπαναλαμβάνει εἰς πεζὸν λόγον μὲ ρωμαντικὸν συχνὰ ὕφος, ὅσα περίπου λέγει τὸ τραγούδι· ἄλλοτε πάλιν δίδει ἀορίστους τινὰς χαρακτηρισμοὺς ἄνευ μεγάλης ἀξίας. Ἀναφέρομεν μερικὰ παραδείγματα: Εἰς τὸ Γ' τεῦχος, σ. 37-42, δημοσιεύει τὸ τραγούδι «Ἡ ἄσπλαγχνη πεθερά. Ὑπαγορευμένο ἀπὸ μία νέα τοῦ Σκριπεροῦ, χωρὶ τῆς Κέρκυρας». Λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῶν πρώτων στίχων:

*Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ Μικροκωσταντῖνος  
τὸ Μάη φυτιὰν ἐφύττει, τὸ Μάη γυναικα ἐπῆρε...*

γράφει ὡς ὑπόθεσιν: «Ὅταν τὸ λουλούδι ξεφυτρῶνῃ γεμᾶτο χάρι καὶ ζωή, ὅταν ἡ φύσις ὄλη, στολισμένη καὶ χαρούμενη, ὡς νὰ ἔβγαινε τότε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Πλάστη μ' ἓνα γλυκὸ χαμόγελο, ἐμπνέη στὲς καρδιὰς μας γλυκὰ καὶ τρυφερὰ αἰσθήματα, τότε καὶ ἡ καρδιά τοῦ μικροῦ Κωσταντῖνου ἐπεθύμησε ν' ἀποκτήσῃ γλυκειὰ καὶ ἀχώριστη συντροφιά...» καὶ συνεχίζων εἰς τὸν ἴδιον τόνον, ἀναλύει τὸ τραγούδι. Εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ τραγουδιοῦ «Παράπονο τοῦ βοσκοῦ» (τεῦχ. Β' 93-94), ἀναλύων ὅσα λέγουν οἱ στίχοι, γράφει ὅτι: «οἱ Κλέφτες ἐπήγαιναν γι' ἄλογα, καὶ ὅταν δὲν τὰ εὗρισκαν, ἔκλεφταν ὅ,τι τοὺς ἐπαρουσιάζετο... καὶ μὲ ρωμαντικὰς ἐκφράσεις προσπαθεῖ νὰ ἐξάρῃ τὴν ἀξίαν τοῦ τραγουδιοῦ.

Ὅμοίου εἶδους ἀνάλυσιν μὲ πομπώδεις φράσεις, ἄνευ θετικῆς πληροφορίας, εὐρίσκομεν εἰς τὸ τραγούδι «Στὲς Ἀθηναῖες» (τεῦχ. Β' σ. 164-165): «Στίχοι γεμᾶτοι αἰσθημα χαριτωμένο, πάθος λύπης, ὅπου ξεχειλίζει ἀπὸ τὲς εὐγενικὲς ψυχὰς τῶν Ἑλληνίδων!...» Ἄγνοεῖ τὰς περὶ τοῦ ᾠσματος παρεχομένας εἰδήσεις παρὰ Δ. Σουρμελή, ὅστις περιέλαβε τοῦτο εἰς τὴν ἱστορίαν του δημοσιευθεῖσαν πρὸ 16 ἐτῶν (βλ. ἀν. σ. 88). Εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Κατσαροῦ (τεῦχ. Β' σ. 91-92), συμπλήμα στίχων, γράφει: «Τὸ πρόσωπον τούτου τοῦ τραγουδιοῦ δὲν εἶναι τόσο ἐπίσημο, ὅμως τὸ τραγούδι ὅπου εἰς αὐτὸ ἀναφέρεται, εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ ποιητικὴ χάρι καὶ ὁμορφάδα».

Ἡ ἐπιθυμία νὰ ἐξάρῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον τὴν ἀξίαν τῶν ποιημάτων, ὡς καὶ τὰς πατριωτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀρετὰς τῶν δρώντων προσώπων, παρασύρει τὸν ἐκδότην εἰς ἀκρίτους ἐνίοτε παρατηρήσεις: Εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Μπου-



κουβάλα (τεῦχ. Β' σ. 13 σημ. 2) μετ' ἀστόχους κρίσεις περὶ τοῦ στίχου: *Μετριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορές καὶ λείπουν πεντακόσιοι*, ὅτι δηλαδή « ὁ χαμὸς καὶ ὁ ἀφανισμὸς τους εἶναι τέτοιος ὅπου δὲν τοὺς καταπεῖθει τὸ πρῶτο οὐδὲ τὸ δεύτερο μέτρομα », συνεχίζει μὲ ρητορικοὺς πατριωτικοὺς λόγους: « Ἀκατανόητα, τεράστια ἔπραξαν οἱ ἐλευθερωταὶ τῆς ἀγαπημένης μας Ἑλλάδος. Σώματα μικρά, διασκορπισμένα καὶ ἀδύνατα, μὲ τὴ μοναχὴ πίστι τῆς θρησκείας, μὲ τὴν ἀγάπη τῆς πατρίδος των καὶ μὲ τὴν τόλμη καὶ μεγαλοψυχία ἐκείνων ὅπου καλύτερα προτιμοῦν τὸ θάνατο, παρὰ τὴν σκλαβιά, ν' ἀντιπαραταχθοῦν μὲ ἀμέτρητες χιλιάδες, νὰ τὶς χτυπήσουν νικώντας, καὶ νὰ κατατρομάξουν δύναμι μυριοπλάσια τῆς ἐδικῆς των ». Καὶ εἰς ἄλλων ἁσμάτων τὰς ὑποθέσεις, καὶ δὴ ἐκείνας, αἵτινες δὲν προέρχονται ἐκ μεταφράσεως, εὐρίσκομεν ὁμοίως ρητορικὰς ἐκφράσεις ἐθνικοῦ περιεχομένου.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐπίσης, ὅτι τὰ μεταφραζόμενα παρὰ τοῦ Μανούσου σχόλια τῶν ξένων ἐκδοτῶν δὲν ἀποδίδονται πάντοτε πιστῶς, ὅπου δὲ ὁ ἴδιος παραθέτει ἰδικὰς του παρατηρήσεις ὑποπίπτει ἐνίοτε εἰς σφάλματα. Τὴν πληροφορίαν π.χ. τοῦ Fauriel (τ. 1<sup>ος</sup> σ. 9) περὶ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Μπουκουβάλα, ὅτι ἔδεται dans tout le continent de la Grèce, μεταφράζει: (τεῦχ. Β' 11) « τὸ τραγούδι... τραγουδιέται ἀκόμη εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ». Εἰς τὰ σχόλια τοῦ ἐρωτικοῦ τραγουδιοῦ « Δυὸ μαῦρα μάτια (τεῦχ. Β' σ. 147), παρασυρόμενος ἐκ τοῦ στίχου *νὰ ἴμουν κλέφτης, νὰ τὰ κλεφτα* (τὰ μάτια), ὁμιλεῖ διὰ τοὺς Κλέφτες καὶ τὸ ἦθος των... Διὰ τὸν τελευταῖον στίχον τοῦ τραγουδιοῦ Ἐλωσις Μεσολογγίου (τεῦχ. Β' 131) *μὲν κλαῖνε γὰρ τὸ σκλαβωμό, πὺν θὲ νὰ σκλαβωθοῦνε*, παρατηρεῖ ὅτι ὁ στερνὸς ἡμίστιχος εἶναι λαμπρότατος γὰρ τὸν δυνατώτατο εὐφημισμὸν του! » Συντέμνων τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Fauriel (I, 95) εἰς τὸ τραγούδι « ὁ Κίττος καὶ ἡ μητέρα του » γράφει ἀορίστως (τεῦχ. Β' σ. 144): « Ὁ ἥρωας τούτου τοῦ συμβάντος μένει ὅλως διόλου ἄγνωστος. Οἱ στίχοι ὅμως τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ ἑλληνικὴ χάρι καὶ δύναμι ». Ἀβασανίστως ἐπίσης ἀποδέχεται τὴν γνώμην τοῦ Fauriel (τ. 2<sup>ος</sup> σ. 349) ὅτι ὁ Σαλλίπασᾶς, υἱὸς τοῦ Ἄλῃ, ἐγνώριζε καλῶς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν διάλογον τοῦ σχετικοῦ ἔσματος (τεῦχ. Β' σ. 113. Συμβούλιο τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ) παρουσιάζονται λόγια λέξεις. Εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Κατσιογιάννη (τεῦχ. Β' 63), ἂν καὶ εἶναι προφανές, ὅτι τὰ ἐκεῖ ἀναφερόμενα Τρίκαλα εἶναι τὰ θεσσαλικά, λέγει ὅτι « ἦταν ἀπὸ τὸ Μοριά... εἶχεν ἀπλώσει τὰς δυνάμεις του εἰς ὅλα τὰ βιλαέτια ἀπὸ τὴν Ἄρτα ἐπάνω καὶ Ψομιὰ ἕως εἰς τὰ Τρίκαλα τοῦ Μορέως ».

Ἄλλα τινὰ σφάλματα τῆς συλλογῆς Μανούσου προέρχονται πιθανώτατα ἐξ ἀβλεψίας: Ὁ Tommaseo εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Ὀλύμπου (σ. 359) παραθέτει ἐν ὑπομειώσει πίνακα τῶν ἀρματολῶν τοῦ Ὀλύμπου. Τὸν αὐτὸν πίνακα ὁ Μανούσος

ἀντιγράφει ἐν ὑποσημειώσει εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Πλιάσκα (τεῦχ. Β' 37). Εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Ζαχαράκη (τεῦχ. Β' 70), ἐνῶ σημειώνει «ἔχοντας καὶ ἄλλο ἀντίγραφο, με ἀρκετὰς ἀξιοπαρατηρήτους τροπολογήσεις, τὸ τυπώνομε», δημοσιεύει παραλλαγήν ἐκ τοῦ Tommaseo σ. 199.

Καὶ ἄλλας ὁμοίας φύσεως ἐλλείψεις ἢ ἐσφαλμένας κρίσεις καὶ παρατηρήσεις θὰ εὔρη τις εἰς τὴν ἔκδοσιν Μανούσου. Ὀφείλονται αὐταὶ κατὰ κύριον λόγον εἰς τὰς ρομαντικὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὑπὸ τῶν ὁποίων βαθύτατα ἦτο ἐπηρεασμένος ὁ ἐκδότης, ὡς καὶ εἰς τὰς κρατούσας τότε ἰδέας περὶ ἔθνους καὶ περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν μέσων προαγωγῆς τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων. Κύριος σκοπὸς καὶ ἐπιθυμία τοῦ Μανούσου ἦτο νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν τόνωσιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν πρόοδον τῆς ἀναγεννωμένης πατρίδος ἢ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δι' αὐτόν, ὡς καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους ἐκ τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς του, εἶναι προπάντων μέσον ἐξυπηρετήσεως πατριωτικῶν ἐπιδιώξεων.

Πᾶσαι ὅμως αἱ σημειωθείσαι ἀνωτέρω ἐλλείψεις δὲν ἀναιροῦν τὴν σημασίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κερκυραίου λογίου. Θὰ ἔχη αὕτη πάντοτε τὴν ἀξίαν της ὡς ἡ πρώτη πλουσία ποιητικῆ συλλογῆ με σχόλια εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν, περιέχουσα ὄχι μόνον τ' ἀξιολογώτερα ἐκ τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δημοσιευμένων τραγουδιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνέκδοτα, ἅτινα ὁ ἴδιος συνέλεξε με τὸν διακρίνοντα αὐτὸν φλογερὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην<sup>1)</sup>.

20.12.1955

1)

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Εἰς τὴν σελ. 68, σειρὰ 23 ἀντὶ : 90 ᾄσματα καὶ 71 δίστιχα, νὰ γραφῇ: 78 ᾄσματα, ὁ θούριος; τοῦ Ρήγα, ἀπόπικσμα ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ 71 δίστιχα.

Εἰς τὴν σελ. 73 σημ. 2, σειρὰ 1, μετὰ τὴν λέξιν ἐξεδόθη νὰ προστεθοῦν αἱ λέξεις: ὑπὸ Coriolano di Bagnolo (βλ. κατωτέρω σ. 94) καὶ

ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ  
ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΩΤΕΡΩ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ

1. Συλλογείς καὶ ἐκδόται δημοτικῶν τραγουδιῶν.

Bognolo Coriolano 95	Hughes Rev. Thos-Smart 66	Predl F.X.M.A von- 91
Bartholdy J.L.S. 62	Iken Carl 76	Quinet Edgar 85
Βέης Ν.Α. 91	Joss Paul Maria Leopold 80	Ross Ludwig 96 κέ.
Belloc Luise Sw. 79	Kemminghausen βλ. Schulte	Sanders D.H. 101
Buchon J.-A. 100	Kind Th. 81, 87, 88, 100, 102	Schmidt - Fhiseldeck 82
Bybilakis G. 97	Klein B. 74	Schulte-Kemminghausen 63
Γαζῆς Γ. 82	Κουγέας Σ. Β. 67	Sheridan Charles Brinsley 76
Γκνέντιτς Ν. 77	Leake William Martin 85, 92	Σουρμελής Δ. 88
Δαούτης Ζήσης 64	Lemercier Néromucène 72, 73	Soutzo Al. 84
Δαπόντε Καισάριος 60	Lüdemann W. v. 75, 81	Σουτσοσ 'Αλέξ. 92
Δελγάνος 'Ι. 83	Μανουῖσος 'Α. 102 κέ.	Soyter G. 63
Delgay J.-B. 83	Marshall F. H. 85	Stackelberg O.M. Baron von- 80
Dodwell Edward 65	Maurer Georg. Ludw. von- 90	Stephani Ludolf 99
D'Orient de Bellegarde 83	Müller Wilhelm 73 κέ.	Stephanopoli Dimo et Nicolo 60
Δοριέντος Δε Βελλεγάρδος 83	Μύλλερσος βλ. Müller	Theotoky B. 79
Elissen Adolf 101	Niebuhr Βαρθόλδος Γεώργιος 67	Tommaso N. 98
Εὐλάμπιος Γ. 99	Ξανθόπουλος 102	Τσοπανάκος Παναγ. 93
Fauriel C. 68 κέ.	Οικονόμος Κ. 87	Ukert F.A. 87
Firmenich J.M. 95	Pashley Robert 92	Ulrichs H.N. 95
Friedemann Friedrich Traugott 75, 1	Rouqueville F.C.H.L. 61, 65	Voutier 68, 78
Guys 58		Χριστοφίδης 'Ηλίας 94
Haxthausen, Werner von- 62 κέ.		

2. Περιοδικὰ καὶ συλλογαί.

'Αθηνᾶ. ἤτοι ἀνάλεκτα γεωγραφικά, φιλολογικά, ιστορικά, οικονομικά καὶ περὶ ἐφευρέσεων 86	*Ἄσματα διαφόρων ποιητῶν 89	Mittheilungen aus der Geschichte und Dichtung der Neugriechen 75
'Ανθολογία Κορομηλά 89	Εὐνομία 81	Φιλολογικὸς Συνέκδημος 102
	'Ιόνιος 'Ανθολογία 88	
	Leukothea 76	

## 3. Τραγούδια.

(<sup>ο</sup>Αναγράφονται οί τίτλοι τραγουδιῶν ἢ τὰ ὀνόματα προσώπων καὶ τόπων εἰς τοὺς ὁποίους ταῦτα ἀναφέρονται. Εἰς τῖνα τραγούδια μὴ ἔχοντα τίτλον σημειοῦται ἡ κατηγορία, εἰς τὴν ὁποίαν, ἀνήκουν ἢ ἡ ἀρχὴ των)

- Ἄγια Σοφιά 102  
 ἄγουρος πετροπελεκᾶ 88  
 ἀδέρφια (τὰ δυό—) 80, 96  
 Ἄδριανούπολις 92, 102  
 Ἄθηναῖες (<sup>ο</sup>Αθηνιές) 87, 104  
 Αἰτωλικὸν 78, 82  
 Ἄλῃ πασᾶς 90  
 Ἄλῃ Φαρμάκης 67  
 ἄλωσις Κωνσταντινουπόλεως  
 βλ. Κωνσταντινούπολις  
 ἀναγνωρισμός - ἀναγνώρισις  
 86, 89, 92, 100, 102  
 Ἀναγνώστης 100  
 Ἀνατολικὸν βλ. Αἰτωλικὸν  
 ἀνδρείου ἕπνος 89, 91  
 Ἀνδρικός 78, 89  
 Ἀνδρονίκου υἱοὶ 102  
 ἀνέβηκα στὸν Ὀλυμπο 82  
 Ἀντώνης (καπετάν—) 85  
 ἄπιστη γυναίκα 89  
 ἀποχαιρετισμός Κλέφτη 78,  
 89, 91  
 Ἀρβανίτες στ' Ἀνάπλι 89, 93  
 Ἀρβανιτοπούλα 100  
 ἀρπαγὴ 89, 91  
 Ἄρτας γεφύρι 88  
 Ἀρχοντόπουλο (Νοταρᾶς) 93  
 ballade (Μανρογένε) 72  
 Βέβρος 102  
 Βεληγκέκας 89, 91  
 Βελῆ πασᾶς 86  
 βλαχοπούλα ἀποθνήσκουσα  
 100  
 Βλαχώρι βλ. Βραχώρι  
 βοῆ ἐκ τοῦ μνήματος 89, 100,  
 102. Βλ. καὶ φωνὴ ἐκ τοῦ  
 μνήματος  
 Βότσαρης βλ. Μπότσαρης  
 Βραχώρι 78, 83  
 Colokotronis βλ. Κολοκο-  
 τρώνης  
 γαμήλιον ἔσμα 91, 92, 100  
 Γαρδικίου ὑποδούλωσις 91  
 Γαρδικιῶται 67  
 γεράλαφος καὶ ζάρακος 96  
 100  
 Γέροντα ναυμαχία 81  
 Γεωργάκης 78, 82  
 Γεωργάκης καὶ Φαρμάκης 89,  
 100  
 Γιώργης Γιαννιάς 78  
 Γεωργοθῶμος 91  
 Γιάννης παιζῶν αὐλὸν-νε-  
 ραῖδα 96  
 Γιαννούλας ἀρπαγὴ 89  
 Γιώτης 89  
 Γλημίδης (ρίμα) 92  
 Γραμποῦσα 92  
 Γυφτάκης 78, 91  
 Gyrhtakis 74  
 Despo's Tod 74  
 Δῆμος 78, 89, 91, 102  
 Διάκος 90, 91, 94, 100  
 Dimos (Das Grab des—) 74  
 δίστιχα 59, 61, 64, 65, 67, 68,  
 81, 91, 92, 95, 98, 101  
 Δράμαλης 93  
 ἐβγάτ' ἀγόρια στὸ χορὸ 92  
 Ἐβραιοπούλα 96, 100  
 ἐλάφι καὶ ἥλιος 77  
 ἐπιθαλάμια ἄσματα 91  
 ἔρωτας φανερωμένος 100, 102  
 ἐρωτικὸν ἔσμα 79, 82, 80, 91,  
 92, 102, 105  
 ἐσένα πρέπει, ἀφέντη μου 91  
 Ἐρωτοκρίτου πάθη 76  
 ζαρκάδι 96, 100. Βλ. καὶ γε-  
 ράλαφος  
 Ζαχαράκης 106  
 Ζαχαριάς 87, 91, 93  
 Ζερβοπούλα 97  
 Ζῆδρος 82  
 Θεοδώρου ρίμα 92  
 θρηῶνος μητρικός 89  
 Ἰότης βλ. Γιώτης  
 Καλιακούδας 78  
 Καραϊσκάκης 93  
 Κάστρο Ὠριάς 96, 97. Βλ. καὶ  
 Ὠραία τοῦ Κάστρου  
 κατάρα ἀγαπητικοῦ 89, 100  
 Κατσαντώνης 85 κέ.  
 Κατσαρός 104  
 Κατσογιάννης 105  
 κάτω στὴ Ρόδο στὸ Ροδο-  
 νῆσι 97  
 Κιαμὶ μπεις 89, 90, 91, 93  
 94  
 Κίσσαβος 87, 97  
 Κίτσος 89  
 Κλέφτες 66, 89, 91, 100  
 Κλέφτη ἀποχαιρετισμός βλ.  
 ἀποχαιρετισμός  
 Κολοκοτρώνης 73, 82, 93, 94

- Κοντογιάννης 91, 93  
 κολοχέρης 100  
 κόρη εις τὸν Ἄδην 96, 100  
 κόρη καμαρώνουσα 100  
 Κουτσοχρήστος 100  
 Κρήτη 79  
 Κύπρου τραγούδια 67  
 κυρά Χρυσή τὴν Κυριακὴν 91  
 Κυρίσης Μιχάλης 89, 91  
 Κωνσταντινούπολις 89, 91, 92  
 Κώστας 80  
 Λάζος 82  
 λατρευτικὸν ἕσμα 102  
 Λεπενιώτης 86  
 Λιάκος 86, 89  
 Λιάκου γυναίκα 89  
 λυγερὴ στὸν Ἄδη 86  
 μαγευμένοις 77  
 μαϊνάτικο τραγούδι 90  
 Μανόλης καὶ γιαντίσαρος 91  
 μάτια 105  
 ματινάδες 92  
 μαῦρα μάτια βλ. μάτια  
 Μαυριανὸς 72  
 Μαυρομιχάλης 93  
 Μεσολόγγι 78, 79, 84, 85, 89,  
 91, 92, 94, 105  
 Μηλιῶνης 89  
 μισεμὸς 91  
 μοιρολόγιον 83, 94, 98  
 Μονεμβασιά 78, 82  
 Μουσάγας 87  
 Μπερατίου ἄλωσις 91  
 Μπότσαρης 77, 82, 84, 89,  
 91, 93, 95, 100  
 Μπουκουβάλας 65, 72, 78, 89,  
 91, 105  
 Mutter (Die Klage der-) 74  
 νανάρισμα 77, 100  
 Νάνος 89, 91  
 Ναύπλιον 89, 93 94  
 ναύτης 102  
 Νεράδα 96  
 Νικοτσάρας 82, 89, 100  
 Νοταρᾶς βλ. Ἀρχοντόπουλο  
 νυκτερινὴ περπατησιὰ 89, 100,  
 102  
 Ξενιτιά 80, 82, 91, 96, 100,  
 102  
 ὄλες οἱ μελαχρινές 90, 92  
 Ὀλυμπος 78, 80, 87, 89, 91,  
 100, 102, 105  
 ὄνειρον Δήμου 78  
 Παπᾶς 82  
 Παπαφλέσσας 93  
 pastoral (chant) 83  
 πεθερὰ 88, 104  
 Περιστερούλα ἡ νύφη μας 91  
 περπερούνα 100  
 Πετμεζαῖοι 87  
 πιστὴ σύζυγος 86  
 Πλιάσκας 78, 91, 106  
 ποιμενικὸν ἕσμα 83  
 ποιὸς εἶδε πρᾶσινο δεντρὶ 80  
 Πορφύρης 102  
 πραγματευτὴς 80  
 Ραψάνης καὶ Τυρνάβου σει-  
 σμὸς 82  
 ρουμανικὰ ποιήματα 95  
 Ροῦμελής τραγούδι 61  
 Ρωμὸς καὶ Ἐβραιοπούλα 96  
 Σάμος 89, 94  
 σεισμὸς 82, 96  
 Σκατόβεργας 91, 95  
 Σκυλοδῆμος 78, 88  
 σουλιώτικο 66, 67, 89, 91, 92,  
 93, 102  
 Σταθᾶς 78, 89, 91  
 σταμνὶ τσακισμένο 90, 100  
 Stergios 74  
 Στέργιος 89, 91, 102  
 σωφροσύνη 88  
 τάφος Δήμου 78, 89, 91, 102  
 Βλ. καὶ Δήμος  
 Τζελεπῆς 92  
 τραγουδίστρια 89  
 τρίκορφο βουνὸ 91  
 Τρίπολη, Τριπολιτσὰ 61, 89,  
 90, 94, 95  
 Τσαμαδὸς 85, 100  
 Tsavellina 74  
 Τσέλιος 82  
 τσοπάνης καὶ χάρος 96, 100  
 Τυρνάβου σεισμὸς 82  
 ὕπνος ἀνδρείου 89, 91  
 Φροσύνη 80  
 φωνὴ ἐκ τοῦ μνήματος 80, 82,  
 92. Βλ. καὶ βοή ἐκ τοῦ μνή-  
 ματος  
 Φώτης υἱὸς τοῦ Ζήδρου 82,  
 100  
 Χάρος καὶ κόρη, 80, 89, 91  
 Χάρος καὶ τσοπάνος 96, 100  
 Χάρος καὶ ψυχαὶ 89  
 Χατζῆ Μιχάλης 92  
 Χατζησεκρέτης 92  
 χελιδόνι - χελιδόνισμα 100, 102  
 χήνα (περπατεῖ σά-) 65, 100  
 Ψαρά 89, 94  
 Ὁρα καλὴ σου, βασιλιὰ 97  
 Ὁραία τοῦ Κάστρου 100. Βλ.  
 καὶ Κάστρο Ὁριάς

ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΚΑΤΑΡΤΙΣΜΟΝ  
ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΔΗΜΩΔΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ  
ΤΗ. ΚΙΝΔ (1833) ΚΑΙ Γ. ΧΡ. ΧΑΣΙΩΤΟΥ (1866)

ΥΠΟ  
ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

1. Ἡ συλλογὴ τοῦ Theodor Kind (1833)

Ὁ Θεόδωρος Κίνδ (1799-1868), γερμανός, φιλέλλην, ἐσπούδασε κατ' ἀρχῆς τὸ δίκαιον, εἶτα δὲ ἀπὸ τοῦ 1821, διαμένων ἐν Λειψία, ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, τὴν σύγχρονον ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ γενικῶς τὴν φιλολογίαν καὶ δὴ τὴν δημώδη καὶ προσωπικὴν ποιήσιν αὐτῆς. Οὕτως ὁ Κίνδ, γνώστης τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῶν συγχρόνων του φιλολογικῶν ἐν γένει ζητημάτων τῆς Ἑλλάδος, ἐξέδωκεν αὐτοτελῶς ἔργα, τὰ ὅποια περιέχουν συλλογὰς δημοτικῶν ἄσμάτων, ποιήματα συγχρόνων του ἑλλήνων ποιητῶν, φιλολογικὰ θέματα καὶ ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Τῷ 1827 ἐδημοσίευσεν τὸ πρῶτον ποιητικὴν συλλογὴν του<sup>1)</sup> εἰς τὴν ὁποίαν περιέλαβε 18 δημώδη ἄσματα καὶ 6 προσωπικὰ ποιήματα. Ἀργότερον, τῷ 1831, ἐξέδωκε δεύτερον ἔργον του περὶ συγχρόνων τότε φιλολογικῶν ζητημάτων τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα περὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Σούτσου κ.ἄ.<sup>2)</sup> εἶτα μετὰ διετίαν, τῷ 1833, νέαν συλλογὴν δημοδῶν ἄσμάτων καὶ λογίων ποιημάτων, ἀργότερον δὲ καὶ ἄλλα ἔργα του (ἀνθολογία δημοδῶν ἄσμάτων κλπ.)<sup>3)</sup>

<sup>1)</sup> Τραγῳδία τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, συλλεχθέντα καὶ μεταφρασθέντα εἰς τὰ γερμανικά καὶ ἐξηγηθέντα διὰ σημειώσεων ὑπὸ Καρόλου Θεοδώρου Κίνδ. Neugriechische Volkslieder, gesammelt und mit deutscher Übersetzung, nebst Sach- und Worterklärungen, herausgegeben von Karl Theodor Kind in Leipzig. Grimma, bei Carl Friedrich Göschen Beyer, 1827. (Εὐνομία, Dritter Band). [8<sup>ον</sup> μικρ. σελ. 150+XXXII].

<sup>2)</sup> Beiträge zur besseren Kenntniss des neuen Griechenlands in historischer, geographischer und literarischer Beziehung, von Dr. Theodor Kind. Neustadt a.d. O. 1831, bei Johann Karl Gottfried Wagner. [σχ. 8, σελ. 281+XXII].

<sup>3)</sup> Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Βραχεῖα σημειώσεις περὶ τῶν προγενεστέρων συλλογῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν ἄσμάτων. Νεοελλ. Ἀνάλεκτα, τόμ. Α' (1870) σ. 66 ἀρ. 3.

Ἡ δευτέρα, ὡς ἄνω, συλλογή, δηλαδή ἡ τοῦ ἔτους 1833, φέρει τίτλον: «*Τραγῳδία τῆς νέας Ἑλλάδος, ἔθνικὰ καὶ ἄλλα, τὰ μὲν τυπωμένα πρότερον, τὰ δ' ἀτύπωτα. Μὲ προλεγόμενα καὶ σημειώσεις ἐκδοθέντα ὑπὸ Θεοδώρου Κίνδ.— Neugriechische Poesieen, ungedruckte und gedruckte, mit Einleitung und sowohl Sach- als Wort-Eckklärungen herausgegeben von Dr. Theodor Kind. Leipzig, in der Dyk'schen Buchhandlung 1833. [σχ. 16. σελ. XXVIII + 94.]*

Εἰς τὴν συλλογὴν καὶ ἔκδοσιν ταύτην δημοτικῶν τραγουδιῶν τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς προηγουμένης συλλογῆς τοῦ ἔτους 1827, πιστεύω ὅτι ἐκινήθη ὁ Κίνδ ἐκ τῆς ἐκδοθείσης κατὰ τὸ 1824-25 ὑπὸ τοῦ Cl. Fauriel συλλογῆς δημοδῶν ἁσμάτων τῆς Ἑλλάδος εἰς δύο τόμους, ἧτις μετεφράσθη ἀμέσως τῷ 1825 εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ ἐξεδόθη εἰς δύο τόμους: α') ὑπὸ τοῦ *Wilhelm Müller* (*Neugriechische Volkslieder, gesammelt und herausgegeben von C. Fauriel. Übersetzt... von — Leipzig 1825. Zwei Theile*)· β') ὑπὸ ἄνωνύμου, ὁμοίως εἰς δύο τόμους, μὲ τὸν τίτλον: *Mittheilungen aus der Geschichte und Dichtung der Neugriechen. Erster Band. Zweiter Band. Coblenz bei Jacob Hölscher, 1825*)<sup>1</sup>.

Εἰς τὴν, ὡς ἄνωτέρω, τῷ 1833 δημοσιευθεῖσαν συλλογὴν τοῦ Κίνδ, περὶ ἧς θὰ γίνῃ λόγος ἐνταῦθα μόνον ὡς πρὸς τὸν καταρτισμὸν μέρους τῶν περιεχομένων δημοδῶν ἁσμάτων, περιέχονται (σελ. 1-16) τὰ κάτωθι ἐν συνόλῳ δημοτικὰ ἅσματα.

I *Τοῦ Ὀλύμπου* [=τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Κισσάβου]<sup>2</sup>

II. *Ἐλευθέρωσις τῆς γυναικὸς τοῦ Λιάκου* [=τῆς Λιάκαινας].

III. *Ὁ ἀναγνωρισμὸς* [=Ὁ γυρισμὸς τοῦ ξενιτεμένου].

IV. *Ἡ ὠραία τοῦ κάστρου* [=τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς].

V. *Τοῦ Δήμου* (ἄρχ.: Αὐτὰ τὰ μάτια Δήμο μ' τ' εὔμορφα).

VII. *Χελιδόνισμα*.

VIII. [Περπερούνα].

IX. *Τραγῳδίων τοῦ γάμου* [=Φεγγάρι μου βασίλευσε, νὰ πάη ὁ νιὸς ὄπ' ἀγαπᾶ.]

(ἄρχ.: Φεγγάρι μου βασίλευσε, κατέβα παρακάτω).

X *Τοῦ αὐτοῦ* [=Κέρασμα δούλου· πέφτει τὸ ποτήρι εἰς τὰ γόνατα τῆς κυρᾶς.

XI [Κυνηγὸς καὶ Πέριδικα].

Ἡ λοιπὴ ποιητικὴ ὕλη ἀποτελεῖται ἐκ ποιημάτων συγχρόνων τοῦ Κίνδ ἑλλήνων ποιητῶν, ὡς τοῦ Γεωργίου Σακελλαρίου ἱατροῦ ἐκ Κοζάνης, τοῦ Ἀθανασίου Χριστοπούλου, τοῦ Ἀνδρέου Κάλβου κ. ἄ.

<sup>1</sup> Διὰ πλείονα περὶ τῶν δύο τούτων ἐκδόσεων βλ. *Δημ. Πετρόπουλον*, εἰς σ. 74-75 τοῦ παρόντος τόμου.

<sup>2</sup> Ἐντὸς ἀγκυλῶν ἀναγράφονται οἱ τίτλοι τῶν ἁσμάτων, μὲ τοὺς ὁποίους εἶναι σήμερον συνήθως γνωστά.

Εἰς τὰ κείμενα ταῦτα, ποιήματα καὶ δημῶδη ἄσματα, ἀκολουθοῦν ἀπὸ σ. 46-65 σημειώσεις τοῦ Kind ἐρμηνευτικαὶ καὶ πραγματικαὶ ὡς καὶ λεξιλόγιον (σ. 66-94) μεθ' ἐρμηνείας ἀντιστοίχως ἐκάστης λέξεως εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ γλωσσικῶν σημειώσεων εἰς τὰς διαλεκτικὰς λέξεις.

Ὡς ἤδη εἴπομεν, θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα ἐκ τῶν περιεχομένων τῆς συλλογῆς ταύτης ζητήματά τινα σχετικὰ μόνον πρὸς τὰ ἐν αὐτῇ δημοτικὰ τραγούδια καὶ συγκεκριμένως πρὸς τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἐπρομήθευσεν εἰς τὸν Kind δημῶδη ἄσματα καὶ ἐβοήθησεν οὕτως εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς συλλογῆς, ὡς καὶ εἰς ἐρμηνευτικὴν ἐπεξεργασίαν τινῶν τῶν κειμένων τούτων καὶ μάλιστα τῶν δημοτικῶν, καθ' ὅσον ὁ ἴδιος ὁ ἐκδότης ἀορίστως μόνον ἀναφέρει περὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ χωρὶς καὶ νὰ τὸ ὀνομάζῃ<sup>1)</sup>. Οὕτως ὁ Kind (σ. 47) εἰς τὸ ἐρμηνευτικόν του σημείωμα διὰ τὸ ἐν σελ. 1-2 δημῶδες ἄσμα τοῦ μαλώματος τῶν βουνῶν Ὀλύμπου καὶ Κισσάβου σημειώνει ὅτι τοῦτο ἀνεκοινώθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ Ἑλληνας ἐξ Ὀλύμπου<sup>2)</sup>, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀναφέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνοῦ τούτου. Ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ ἐπάσματος κατὰ τὸ μαγικὸν ἔθιμον τῆς Περαπερούνας (σ. 13, ἀρ. VIII) λέγει ὁ Kind (σ. 51) ὅτι ἀνεκοινώθη τοῦτο εἰς αὐτὸν ὑπὸ Ἑλληνας, μαζὶ δὲ μὲ τὸ ἄσμα καὶ περιγραφὴ τοῦ ἐθίμου τούτου<sup>3)</sup>.

Τὸ ζήτημα τοῦτο, δηλαδή ποῖος ἦτο ὁ ἐξ Ὀλύμπου Ἕλληνας, ὅστις ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Kind τὸ ἄσμα τοῦτο τοῦ μαλώματος τῶν βουνῶν Ὀλύμπου καὶ Κισσάβου, πλὴν δὲ τούτου καὶ ἄλλα ἄσματα, ὡς θὰ δειχθῇ κατωτέρω, ἔτι δὲ καὶ τὸ ζήτημα τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως ἀρκειῶν ἐκ τῶν δημῶδων τούτων ἄσματων, διαφωτίζουν δύο πρὸς τὸν Ἑλληνα τοῦτον ἐπιστολαὶ τοῦ Θεοδώρου Kind, αἱ ὁποῖαι εἶναι σχετικαὶ πρὸς τὴν συλλογὴν του ταύτης.

Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Σοφοκλῆ Οἰκονόμον (1809-1877), υἱὸν τοῦ πολλοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων.

Ὁ Σοφοκλῆς οὕτως ἐγεννήθη εἰς Τσαρίτσανην παρὰ τὴν Ἐλασσόνα τῆς Θεσσαλίας, ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν εἰς Βιέννην καὶ Βερολίνον καὶ ἐταξίδευσεν εἰς

<sup>1)</sup> Διὰ τὰ προσωπικὰ μόνον ποιήματα σημειώνεται εἰς τὰ σχόλια ἐκάστου ἢ πηγῆ καὶ ἐνίοτε ὁ ἀνακοινώσας τὸ ποίημα, ἐξαιρέσει τοῦ ὑπ' ἀριθμ. XII διὰ τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Kind (σ. 54) ὅτι τὸ κατέγραψεν ὁ ἴδιος ἐν Ἑλλάδι.

<sup>2)</sup> ...das [= Gedicht] ich übrigens ganz unverändert, so wie ich es von einem Griechen von Olympos selbst erhalten, mitgetheilt habe.

<sup>3)</sup> Ein Grieche selbst hat mir, mit dem Gedichte, auch die nachstehende Erklärung mitgetheilt.

Ἐν σελ. 56 ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι ἔλαβε καὶ τὰ ὑπ' ἀριθ. XVII (Ὀδοιποροῦντος) καὶ XVIII (Ξένου) (σ. 24-25), τὰ ὁποῖα θεωρεῖ, ὀρθῶς, ὡς μὴ δημοτικά.



διάφορα ἐπιστημονικά κέντρα τῆς Εὐρώπης, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ εἰς Παρισίους, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ χρονικὸν διάστημα· τέλος δ' ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1834, ἔνθα ἤσκησε τὴν ἰατρικὴν, συγχρόνως δ' ἀφιερῶθη καὶ εἰς φιλολογικὰς γενικῶς μελέτας.

Μετὰ τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου, πιθαιώτατα ἀπὸ τοῦ χρόνου τῶν σπουδῶν του, ὁ Κίנד εἶχε φιλικὴν ἀλληλογραφίαν. Ἐκ ταύτης σώζονται δύο λίαν ἐνδιαφέρουσαι ἐπιστολαὶ ἐκ τοῦ ἔτους 1833, αἱ ὁποῖαι ἀπευθύνονται ὑπὸ τοῦ Κίנד ἐκ Λιψίας πρὸς τὸν Σοφοκλῆ, διαμένοντα τότε εἰς Βερολίνον.

Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται, τὰς ὁποίας δημοσιεύομεν ἔνταῦθα, ἀπόκεινται ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς οἰκογενείας τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων<sup>1)</sup>, τοῦ ὁποίου, ὡς ἐλέχθη, υἱὸς ἦτο ὁ Σοφοκλῆς. Αὗται εὐρίσκονται εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. ΧΙ φάκελον τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Σοφοκλέους καὶ ὑπ' αὐξ. ἀριθμ. 18 καὶ 19<sup>2)</sup>.

## Α'.

(Φάκελος ΧΙ, ἀρ. 18)

*Ἐκ Λιψίας τὴν 16 Μαρτίου 1833*

Φίλε,

*Ἔλαβα τὸ γράμμα σου τῆς 23 τοῦ Φεβρουαρίου καὶ σοὶ εὐχαριστῶ διὰ τὴν καλοσύνην σου, ὅτι εἶσαι ἔτοιμος νὰ μὲ βοηθήσῃς κατὰ τὴν συλλογὴν ἑλληνικῶν τραγυδιῶν, ἣν μὲν σκοπεύω. Μάλιστα σοὶ εἶμαι ὑπόχρεως διὰ τὰ δύο τραγούδια, ἃ μοι ἐκοινοποίησες, καὶ σὲ παρακαλῶ σφοδρότατα, ἂν ἐμπορῆς νὰ μοι κοινοποιήσῃς κ' ἄλλα ἐθνικὰ<sup>3)</sup> τραγούδια, νὰ τὸ κάμῃς ὅσον τάχιστα καὶ μέχρι τοῦ μέσου τοῦ Ἀπριλίου. — Προσθετῶ νῦν τὰ ἐξῆς.*

*α. Σὲ παρακαλῶ, νὰ μοι ἐξηγηθῆς τὰς λέξεις αἱ εὐρίσκονται ἐν τοῖς δύο τραγυδίοις σου, τουτέστιν Ἐργαλειός, ἀπανδέχω, ἀπέκει, ῥαζακιός, πτωχολο-*

<sup>1)</sup> Βλ. περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τοῦ Ἀρχείου τούτου: Δ. Σ. Μπαλάνου, Ἀρχεῖον Κωνσταντίνου καὶ Σοφοκλέους Οἰκονόμου. Πρακτ. τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, τόμ. 23 (1948) σ. 405 ἐξ.

Τὸ Ἀρχεῖον τοῦτο τῶν Οἰκονόμων, δωρηθὲν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Πάλλη (Βλ. Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, τόμ. 23 (1948) σ. 417 καὶ 470, τόμ. 24 (1949), Γ' (Λόγοι) σ. 91, τόμ. 25 (1950) σ. 566), κατέταξα κατ' ἐντολὴν τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου - Δεκεμβρίου 1950 διάστημα, συντάξα δὲ καὶ γενικὸν κατάλογον τῶν περιεχομένων του. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο μὲ ἐβοήθησαν προθύμως, διατεθέντες πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας, οἱ ὑπάλληλοι: α) ἡ Ἑλένη Βουραζέλη - Μαρινάκου, καθηγήτρια, ἀπεσπασμένη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου καὶ β) ὁ Πέτρος Πετρῆς, γραφεὺς τοῦ Ἀρχείου τούτου.

<sup>2)</sup> Τῶν ἐπιστολῶν τούτων πρῶτος κάμνει μνησίαν ὁ Δημ. Μπαλάνος, ἐνθ' ἂν., τόμ. 23, σ. 416.

<sup>3)</sup> Μὲ ἡραιωμένα στοιχεῖα δημοσιεύονται αἱ ὑπογραμμισμένα ὑπὸ τοῦ Κίנד λέξεις.

γία, δαγκωματίτσα, Κονίαρος, γυαλιά, ἄμε, γάντσος, εἶα—καὶ νὰ μοὶ εἰπῆς ἂν γράφεται Ἐλία ἢ Ἐλήα,—ἔπειτα, ποῖα εἶναι ἡ παραγωγή τοῦ Βαγία, καὶ πῶς γράφεται ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν δύο τραγουδίων σου ἢ τελευταία λέξις· γυαλῖν, ἢ πῶς ἄλλως.

β. Σὲ παρακαλῶ, νὰ μοὶ εἰπῆς, ἂν γνωρίσῃς τὸ παρακείμενον τραγούδιον μὲ τὰς πρώτας λέξεις· Πυρρηροῦνα περπατεῖ, καὶ ἂν ἦναι πιστῶς γραμμέον, ἔπειτα δέ, νὰ μοὶ ἐξηγηθῆς τὰς ἐν αὐτῷ σημειωθείσας λέξεις.

γ. Τὸ αὐτὸ σὲ παρακαλῶ κατὰ τὸ χελιδόνισμα καὶ κατὰ τὸ τοῦ Δῆμου.

δ. Ὅλα τὰ παρακείμενα παρακαλῶ νὰ μοὶ ἀναπέμψῃς μὲ τὰς σημειώσεις σου.

ε. Δὲν ἔπλασεν ὁ πατήρ σου Ποίημα πρὸς Ἀλέξανδρον, Ρωσσίας βασιλέα, κατὰ τὸ 1812, μὲ τὴν ἀρχὴν

Νέος Ἄρης ἤδη τρέχει—;—

Καὶ αὐτὰ μὲν ἠθέλησα νὰ σὲ παρακαλέσω καὶ νὰ σ' ἐρωτήσω· σὺ δέ, φίλτατε, ἀκόμι τοῦτο σὲ παρακαλῶ νὰ μοὶ συγχωρήσῃς ὅλας αὐτὰς καὶ παρακαλέσεις καὶ ἐρωτήσεις. Καὶ τοῦτο μὲν ἐλπίζω, διότι γνωρίζεις τὸν περὶ τῆς νέας γλώσσης καὶ ποιήσεως, μάλιστα δὲ τῆς ἐθνικῆς, ζῆλόν μου.

Πρὸς τούτοις φιλικῶς ἀσπάζομαι σε καὶ τὸν Βλαστὸν, πάντα καλὰ κ' ἀγαθὰ ἐχόμενος σας, καὶ πρὸ ἄλλων σταθερὰν ὑγιεῖαν ἀσπάζομαι διὰ σου καὶ τὸν Stieglitz καὶ τὸν Iken, καθὼς καὶ ὁ Χαῖνσιος ἀσπάζεται σας δύο

Τοῦ δὲ πατρὸς ἀκόμι δὲν ἔλαβα ἀπόκρισιν.—

Ἐγίαινε κ' εὐδαιμόνει

Ὁ σ' ἀγαπῶν

Θεόδ. Κινδ.

Β'.

(Φάκελος ΧΙ, ἀρ. 19)

Χαῖρε

Ἐλπίζω, ὅτι ἀγαθῇ τύχῃ ἔλαβες τὸ γράμμα μου τῆς 16 Μαρτίου, καὶ προσμένω τὴν ἀπόκρισίν σου εἰς αὐτὸ μετ' ὀλίγον. Προσμένων ταύτην ἀπόκρισιν, ἀναγκαίαν μὲν διὰ τὴν μέλλουσαν νὰ προετοιμασθῇ ὑπὸ μου τραγουδίων (μὴν τραγουδίων, καθὼς ἔγραψα ἐν τῷ τελευταίῳ πρὸς σε γράμματί μου) συλλογῆν, σὲ παρακαλῶ δι' αὐτὴν καὶ τὰ ἐξῆς.

α'. νὰ μοὶ εἰπῆς, τίνα νοῦν ἔχει καὶ τίνα ἐν γένει σημασίαν τὸ μοὶ κοινοποιηθὲν ὑπὸ σου τραγούδιον μὲ τὴν ἀρχὴν. Ὅσα καστριά κ' ἂν ἴδα κ.τ.λ. ἐπειδὴ τοιοῦτο, οἷον εἶναι, δὲν τὸ καταλαμβάνω.

β'. ἂν γνωρίζῃς τὰ τοῦ Κάλβου καὶ τοῦ Σακελλαρίου ποιήματα, εἰπέ μοι, ποῖα αὐτῶν νομίζῃς πρὸ ἄλλων ἄξια νὰ τὰ ἐκλέξω εἰς τὴν συλλογῆν μου.—

Ταῦτα μὲν περὶ τούτου. Μετὰ ταῦτα δὲ σοὶ γνωστοποιῶ, ὅτι ἐτελείωσα ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, κ' ὅτι θέλω νὰ σοὶ στείλω σῶμα αὐτῆς διὰ μέσου τοῦ *Stieglitz* μετ' ὀλίγας ἡμέρας.

Τὸ προκείμενον γράμμα δός, παρακαλῶ, εἰς τὸ ταχυδρομεῖον, νὰ ἔλθῃ τοιουτοτρόπως πρὸς τὴν διεύθυνσίν του.

ἽΥγαίνειτε, σὺ μὲν καὶ ὁ Βλαστός, ὃν ἀσπάζομαι φιλικῶς, κ' εὐδαιμονεῖτε!

Ἐκ Λειψίας

Ὁ σὸς

τὴν 2 Ἀπριλίου

Θεόδ. Κίνδ

1833

Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων γίνεται γνωστὸν ὅτι ὁ Κίνδ παρεσκεύαζε τὴν συλλογὴν ταύτην κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς, ἤτοι τῷ 1833, καὶ ὅτι δύο ἄσματα τῆς συλλογῆς του εἶχον ἀποσταλῆ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πρὸς ὃν ἀπευθύνονται αἱ ἐπιστολαὶ αὗται, δηλαδὴ ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου, διαμένοντος τότε, ὡς θὰ λεχθῆ κατωτέρω, εἰς Βερολίνον.

Ἀποδέκτης τῶν ἐπιστολῶν τούτων τοῦ Κίνδ εἶπομεν ὅτι εἶναι ὁ ἱατρὸς Σοφοκλῆς Οἰκονόμος, ἃν καὶ δὲν ἀναγράφεται ἐπὶ τούτων τὸ ὄνομα τοῦ φίλου του (= τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου), πρὸς τὸν ὅποιον ἐπιστέλλει ὁ Κίνδ, καὶ ὁ τόπος ἔνθα οὗτος διέμενε.

Ἡ ταῦτις τοῦ ἀνωνύμου τούτου ἀποδέκτου πρὸς τὸν Σοφ. Οἰκονόμον πιστοποιεῖται ἐκ τῆς ε' παραγράφου τῆς πρώτης ἐκ τῶν δημοσιευομένων ἐνταῦθα ἐπιστολῶν, ἔνθα ὁ Κίνδ ἐρωτᾷ τὸν φίλον του, ἐὰν «ἔπλασεν» ὁ πατὴρ του, δηλαδὴ ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὡς φαίνεται εἰς τὰς σελίδας 32-33 καὶ 58 τοῦ ὡς ἄνω βιβλίου τοῦ Κίνδ, ποίημα τῷ 1812 πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ρωσίας μὲ τὴν ἀρχὴν «Νέος Ἄρης ἤδη τρέχει»<sup>1)</sup>.

Ποῖα τῶρα εἶναι τὰ «δύο τραγούδια», τὰ ὅποια εἶχε στείλει εἰς τὸν Κίνδ ὁ φίλος του (= Σοφ. Οἰκονόμος) ἀπὸ τῆς 23 Φεβρουαρίου 1833, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνωτέρω πρώτην ἐπιστολὴν τοῦ Κίνδ, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀντιληφθῶμεν, τόσον ἀπὸ τὴν εἰς τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν παρατιθεμένην ἀρχὴν τοῦ ἐνὸς ἄσματος «Ὅσα καστριά κἄν ἴδα», ὅσον καὶ ἀπὸ τὰς εἰς τὴν πρώτην ἀναφερομένας πρὸς ἐρμηνείαν λέξεις: ἀργαλιός, ἀπανδέχω, ἀπέκει, ἑξαζακίος, πτωχολογία, δαγκωματίσα, Κονίαρος, γυαλιά, ἄμε, γάντσος, εἶα, ἐλία ἢ ἐλήα, Βαγία, γυαλῖν.

<sup>1)</sup> Πιστεύω ὅτι καὶ ὁ ἀκαδημαϊκὸς Δημ. Σ. Μπαλάνος θὰ ἐστηρίχθη εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου ὡς ἀποδέκτου τῶν ἐπιστολῶν τούτων τοῦ Κίνδ (ἐνθ' ἄν., σ. 416), πλὴν τῆς ἐξωτερικῆς ἐνδείξεως, δηλαδὴ τῆς ὑπάρξεως τῶν ἐπιστολῶν τούτων εἰς τὸ Ἄρχεῖον τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου, καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο κυρίως τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τοῦ Κίνδ.

Αἱ λέξεις αὐταὶ ἀπαντοῦν εἰς τὸ ἕσμα ΙΙΙ (σ. 4-5) «*Ὁ ἀναγνωρισμὸς*» [= Ὁ γνωρισμὸς τοῦ ξενιτεμένου] εἰς τοὺς στίχους 1, 11, 23, 25, 27, 31 καὶ 32 καὶ εἰς τὸ ΙV (σ. 6-7) «*Ἡ ὥραία τοῦ κάστρου*» [= Τὸ κάστρο τῆς Ὠριᾶς] εἰς τοὺς στίχους 7, 14, 21, 24, 27, 31, 33, 37 καὶ 38. Τοῦ δευτέρου ἄλλωστε ἐκ τούτων ἀρχικὸς στίχος εἶναι ὁ παρατιθέμενος εἰς τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν «*Ὅσα καστριά κἄν ἴδα*». Εἰς τὴν ἀπάντησίν του ὁ Σοφ. Οἰκονόμος θὰ διώρθωσε καὶ διεσάφησε δι' ἐρμηνείας τὰς λέξεις ταύτας, διότι ἔχουν αὐταὶ ὀρθῶς εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Kind, ὡς π. χ. ἡ λ. Κονίαρος ὡς Κόνιαρος (σ. 6, στ. 7, 21, 24), ἡ λ. εἶα ὡς εἶα (= γιὰ) (σ. 7, στ. 27, 31, 33). γυαλῖν ὡς γιαλὸν (σ. 7, στ. 38), πτωχολογία ὡς πτωχολογιά (σ. 5, στ. 27), ἔλια ἢ ἔληα ὡς ἐληά (σ. 5, στ. 30), Βαγία ὡς Βάγαις (σ. 5, στ. 32).

Ὡς τόπον προελεύσεως τῶν ἁσμάτων τούτων νομίζω ὅτι πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὴν Τσαρίτσανην εἰς τὴν περιοχὴν Ἑλασσόνος, γενέτειραν τοῦ ἀποστολέως τούτων Σοφοκλέους Οἰκονόμου, ἢ πλησιόχωρον τῆς Τσαριτσάνης τόπον. Περὶ τούτου συνηγορεῖ καὶ τὸ εἰς τὸ ἕσμα τοῦ κάστρου τῆς Ὠριᾶς θέμα τῆς μεταμφίσεως εἰς μοναχὸν τοῦ ἐξαπατήσαντος τὴν ὥραϊαν τοῦ Κάστρου, τὴν Ὠριάν, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὰς παραλλαγὰς ἐκ τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου καὶ μάλιστα ἢ εἰς τὸ ἕσμα τοῦτο λέξις *Κόνιαρος*, δηλωτικὴ τῶν ἐξ Ἰκονίου εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν νότιον Μακεδονίαν ἐποικισθέντων Τούρκων.

Ὁ Kind εἰς τὴν πρώτην, ὡς ἄνω, ἐπιστολὴν του ζητεῖ παρὰ τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου τὴν ἀποστολὴν καὶ ἄλλων δημοδῶν ἁσμάτων: «*ἂν ἐμπορῆς νὰ μοὶ κοινοποιήσης κ' ἄλλα ἐθνικὰ τραγούδια*». Εἶναι πιθανὸν μετὰ τὴν νέαν αὐτὴν αἴτησιν τοῦ Kind νὰ τοῦ ἀπέστειλεν ὁ Σοφ. Οἰκονόμος καὶ τὸ εἰς τὴν συλλογὴν ἐν σ. 1-2 δημοσιευόμενον ἕσμα τοῦ μαλώματος τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Κισσάβου. Οὕτως δὲ ὁ ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Kind ἀνωνύμως Ἑλλήν ἐξ Ὀλύμπου<sup>1)</sup> θὰ εἶναι ἀσφαλῶς ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος.

Εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολὴν ζητεῖ ἔτι ὁ Kind πληροφορίας πρὸς λύσιν ἐρμηνευτικῶν εἰς λέξεις καὶ πραγματικῶν ἀποριῶν του διὰ τὰ ἕσματα τῆς συλλογῆς του «*Πυρρηροῦνα*», «*Χελιδόνισμα*» καὶ «*τοῦ Δῆμου*». Ἐν τούτοις εἰς τὰς σημειώσεις του περὶ τῶν ἁσμάτων τούτων μόνον εἰς τὸ ἔθιμον τῆς Περπερούνας (σ. 51) ἀναφέρει ὁ Kind ἀορίστως περὶ Ἑλληνός τινος, ὅστις ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτὸν περὶ τοῦ ἐθίμου τούτου. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἑλλήν οὗτος εἶναι ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος.

Παρὰ τὴν συμβολὴν αὐτὴν τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς ἐκ 10 δημοδῶν ἁσμάτων συλλογῆς αὐτῆς τοῦ Kind, ὡς καὶ εἰς ἐρμηνευτικὰς καὶ πρα-

<sup>1)</sup> Βλ. ἀν. σ. 112.

γματικὰς διευκρινήσεις ἐπὶ τούτων, οὗτος, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὴν δευτέραν ἐπιστολήν, παρὰ γρ. β', θὰ ὑπέδειξεν ἔτι εἰς τὸν Κινδ καὶ τὰ περιληφθέντα εἰς τὸ βιβλίον του τοῦτο ποιήματα τοῦ Γεωργίου Σακελλαρίου καὶ τοῦ Ἀνδρέου Κάλβου.

Ὑπολείπεται ἔτι νὰ ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα, εἰς ποῖον τόπον εὕρισκετο ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος κατὰ τοὺς μῆνας τούτους, Φεβρουάριον ἕως Ἀπρίλιον τοῦ 1833, τῆς ἀλληλογραφίας του μετὰ τοῦ εἰς Λυβίαν διαμένοντος Θεοδώρου Κινδ.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι ὁ Σοφ. Οἰκονόμος διέμενε τότε εἰς Βερολίνον· ἤχθην δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἀφ' ἐνὸς ἕξ ἐπιστολῶν του ἐν ἀντιγράφῳ, εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν συντεταγμένον, αἱ ὁποῖαι ἀποστέλλονται ἐκ Βερολίνου καὶ χρονολογοῦνται κατὰ τοὺς μῆνας Φεβρουάριον ἕως Ἀπρίλιον τοῦ 1833<sup>1)</sup> καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἐπιστολὰς τοῦ Κινδ προσώπου τοῦ Stieglitz, τὸν ὁποῖον ὁ Κινδ εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολήν του ἀσπάζεται διὰ τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου.

Περὶ τοῦ Stieglitz τούτου γνωρίζομεν ὅτι οὗτος εἰργάζετο τότε εἰς Βερολίνον ὡς βιβλιοφύλαξ<sup>2)</sup>. Πλὴν τοῦ Stieglitz, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κινδ, διέμενον εἰς Βερολίνον, φιλικῶς συνδεόμενοι μὲ τὸν Κινδ, ὁ Βλαστός καὶ ὁ Ικεν· εἰς δὲ τὴν Λυβίαν ὁ Χαΐνσιος, ὅστις εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολήν πέμπει τοὺς φιλικοὺς ἀσπασμούς του πρὸς τὸν Σοφοκλῆ Οἰκονόμον καὶ τὸν Βλαστόν.

Ὡς πρὸς τὸν Βλαστόν, ὑποπεύω ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα διὰ τὸν φίλον καὶ σπουδαστὴν τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου, τὸν Ἀ. ἢ Σοφ. Βλαστόν, ὅστις φαίνεται ὅτι θὰ ἐσπούδαζε τότε, Φεβρουάριον – Ἀπρίλιον 1833, εἰς Βερολίνον τὴν ἰατρικὴν, εἶτα δ' ἀργότερον, τῷ 1834, εἰς Παρισίους. Τοῦτο συμπεραίνω ἕξ ἐπιστολῆς τοῦ Σοφοκλέους Βλαστοῦ (Ἀρχεῖον Σοφ. Οἰκονόμου, φάκ. XI, ἀρ. 25) ἐκ Παρισίων τῇ 18 Ἀπριλίου 1834 πρὸς τὸν Σοφοκλῆ Οἰκονόμον, διατρίβοντα πιθανώτατα εἰς Βιέννην. Εἰς τὴν ἐπιστολήν ταύτην προσφωνεῖ οὗτος τὸν Σοφ. Οἰκονόμον ὡς ἑξῆς: « Φίλτατέ μου σπουδαστὰ καὶ συγκατόικε καὶ ὁμότεχνε καὶ σύντροφε, χαῖρε ».

Ὁ Ικεν εἶναι ὁ γνωστός γερμανὸς φιλέλλην Κάρολος Ικεν (1789-1841), ὅστις, γνώστης τῆς ἑλληνικῆς, ἐξέδωκε κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπαναστάσεως ποικίλας φιλολογικὰς πραγματείας του δι' ἑλληνικὰ πράγματα, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κι-

<sup>1)</sup> Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εὕρισκονται εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ (φάκελος XI, ἀριθμ. 11, 13, 14, 15).

<sup>2)</sup> Ὁ Stieglitz ἕξ οἰκογενειακοῦ ἀτυχήματος ὑπέστη ἀργότερον ψυχικὸν νόσημα. Περὶ τῆς ἐκ τῆς ἀσθενείας καταστάσεώς του πληροφορεῖ τὸν Σοφοκλῆ Οἰκονόμον, εὕρισκόμενον ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1834 ἐν Ἑλλάδι, ὁ φίλος του φιλόλογος Mullach (Φρ. Γ. Αὐγ. Μουλλάχιος) εἰς ἐπιστολήν του ἐκ Βερολίνου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 24 Δεκεμβρίου 1834. (Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὑπάρχει εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Σοφοκλέους, ἐνθ' ἄν., εἰς τὸν φάκελον ὑπ' ἀριθμ. XI, ἀρ. 29).

νήση τὸ διαφέρον τῶν ὁμοειθῶν του ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των Ἑλλήνων.

Ὁ Χαϊνσιος τέλος νομίζω ὅτι εἶναι ὁ Karl August von Hase (1800 - 1890), ὅστις ἠσχολήθη περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καὶ κατεῖχεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1830-1836 ἔκτακτον ἔδραν καθηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λιψίας.

## 2. Ἡ συλλογὴ τοῦ Γ. Χασιώτου (1866) καὶ ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν συλλογὴν τοῦ Παύλου Λάμπρου.

Ἡ νόθευσις τῶν φιλολογικῶν γενικῶς κειμένων, τὰ ὅποια ἡ κριτικὴ ἐπιζητεῖ ν' ἀποκαθάρῃ καὶ ἀποδώσῃ εἰς αὐτὰ τὴν γνησίαν αὐτῶν μορφήν, δὲν παρατηρεῖται μόνον εἰς τὴν φιλολογικὴν παραδόσιν διὰ τὰ παλαιότερα ἔργα, τὰ παρ' ἄλλων εἶτα ἀντιγραφόμενα καὶ ἐκδιδόμενα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ σύγχρονα καὶ ἐκ τούτων καὶ εἰς τὰ δημῶδη κείμενα, τὰ ἐκ στόματος τοῦ λαοῦ καταγραφόμενα.

Εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν οἱ συλλογεῖς τῶν δημοδῶν κειμένων (ᾠμάτων, παραδόσεων, παραμυθίων κλπ.) εἶναι δυνατὸν νὰ παραποιῶν καὶ οὕτω νοθεύουν ταῦτα, τὸ μὲν ἀνεπιγνώστως ἔνεκα ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως τοῦ ὑπαγορευομένου εἰς αὐτοὺς θέματος, π.χ. ᾠματος, παραμυθίου κ. ἄ. ἢ κακῆς ἐκλογῆς τοῦ τόπου τῆς συλλογῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ προσώπου τὸ ὁποῖον ὑπηγόρευσεν εἰς τὸν συλλογέα, τὸ δὲ καὶ ἐνσυνειδήτως διὰ τῆς παρεμβολῆς παρ' αὐτῶν διορθώσεων εἰς τὸ μέτρον καὶ δὴ τὴν φράσιν, ὥστε οὕτω νὰ τεθῆ, κατὰ τὴν κρίσιν των, καλύτερον νόημα εἰς τὴν ἰδιωματικὴν γλῶσσαν τοῦ κειμένου, ἀκόμη δὲ καὶ μὲ τὴν ὑποβολὴν προσωπικῶν τοῦ συλλογέως ἢ ἄλλων συνθέσεων, π.χ. ᾠμάτων, ὡς δημοδῶν. Ἐκ τούτου ἐπιβάλλεται, ὡς ἀναγκαία προεργασία διὰ τὴν χρησιμοποίησιν καὶ τῶν λαογραφικῶν συλλογῶν, ὁ ἔλεγχος τῆς ἀξιοπιστίας αὐτῶν.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης εἰς τὸν κλάδον εἰδικῶς τῶν δημοτικῶν ᾠμάτων ἔχουν ἐξετασθῆ μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ Γιάννη Ἀποστολάκη αἱ συλλογαί: α) ᾠματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκδοθέντα μετὰ μελέτης περὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ Σπυρίδωνος Ζαμπελίου, Λευκαδίου. Κέρκυρα 1852<sup>1)</sup>. β) Συλλογὴ δημοδῶν ᾠμάτων τῆς Ἡπείρου ὑπὸ Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐκδιδομένη ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις 1880<sup>2)</sup>.

<sup>1)</sup> Βλ. Γιάννη Ἀποστολάκη, α) Τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Μέρος Α'. Οἱ συλλογές. Ἀθήναι 1929. [Περὶ τῆς συλλογῆς τοῦ Ζαμπελίου, σελ. 12 - 133.] β') Τὸ τραγούδι τῆς Ἁγιά Σοφίας, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 15.

<sup>2)</sup> Γιάννη Ἀποστολάκη, Ἡ συλλογὴ τοῦ Ἀραβαντινοῦ (Τὸ κλέφτικο τραγούδι). Ἀθήναι 1941. [Ἐξετάζονται μόνον τὰ κλέφτικα τραγούδια τῆς συλλογῆς].

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, δηλαδὴ τῆς ἐξετάσεως τῆς γνησιότητος τῶν λαογραφικῶν κειμένων, ἀσχολοῦμαι ἐνταῦθα μὲ τὴν συλλογὴν δημοτικῶν ᾠμάτων ἐξ Ἡλείου ὑπὸ Γ. Χρ. Χασιώτου: «*Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον δημοτικῶν ᾠμάτων ὑπὸ Γ. Χρ. Χασιώτου, ἐκδίδοντας Κ. Τεφαρίκη. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ραδαμάνθους (δόδος Ἀχαρνῶν ἀριθ. 7) 1866*» σελ. κη' + 247, 8<sup>ον</sup> μικρ., καὶ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν ἀνέκδοτον ἔτι συλλογὴν δημοτικῶν ᾠμάτων τοῦ Παύλου Λάμπρου.<sup>1)</sup>

Ὁ Χασιώτης εἰς τὸν πρόλογον τῆς συλλογῆς του ταύτης (σελ. κτ' - κς'), ἀναφέροντων περὶ τοῦ τρόπου τῆς καταρτίσεως αὐτῆς, λέγει μεταξὺ ἄλλων ὅτι ἡ συλλογὴ του περιλαμβάνει ἠπειρωτικὰ ᾠματα, τὰ ὁποῖα συνέλεξεν ὁ ἴδιος ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ. Εἶτα δ' ἐν ἐπιμέτρῳ (σ. 187-223) δημοσιεύων ἀκόμη 45 ᾠματα καὶ προλογίζων εἰς τοῦτο (σ. 187 - 190) προσθέτει ἐν σ. 190 τὰ ἐξῆς: «*Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐρχόμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ ἄλλα τινὰ τῆς Ἡλείου ᾠματα, ἅπερ οἱ ἐνταῦθα παρεπιδημοῦντες Ἡπειῶται, ἐν οἷς οὐκ ὀλίγα καὶ ὁ ἀξίωσιμος κύριος Παῦλος Λάμπρος, ἐφιλοτιμήθησαν ἅμα μαθόντες τὴν συλλογὴν ἡμῶν νὰ μᾶς δώσωσιν... »*

Διὰ παραβολῆς τῶν δημοσιευομένων εἰς τὸ ἐπίμετρον τοῦτο 45 ᾠμάτων πρὸς τὰ εἰς τὸ χειρόγραφον τοῦ Παύλου Λάμπρου, διεπίστωσα ὅτι ὁ Χασιώτης ἔχει δημοσιεύσει ἐκ τοῦ χειρογράφου τούτου 14 μόνον ᾠματα. ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα.

Π. Λάμπρου ἀρ. 2616 <sup>2)</sup>	=	Σπ. Χασιώτης σ. 191, ἀρ. 1
» ἀρ. 2723	=	» σ. 191, ἀρ. 2
» ἀρ. 2648	=	» σ. 194, ἀρ. 12
» ἀρ. 2566	=	» σ. 199, ἀρ. 19
» ἀρ. 2592	=	» σ. 200, ἀρ. 20
» ἀρ. 2577	=	» σ. 201, ἀρ. 21

<sup>1)</sup> Ἡ συλλογὴ αὕτη, περιλαμβάνουσα 164 ᾠματα, ἀπόκειται νῦν ἐν χειρογράφῳ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχειὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς συλλογῆς ταύτης τοῦ Π. Λάμπρου, ἥτις κατηρτίσθη ἐν Κερκύρα, παρέλαβεν ἀρχικῶς ὁ Σπυρ. Ζαμπέλιος εἰς τὴν συλλογὴν του (Ἔσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκδοθέντα μετὰ μελέτης ἱστορικῆς περὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Κέρκυρα 1852.), ἀργότερον δὲ καὶ ὁ Νικ. Πολίτης εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν παρ' αὐτοῦ συλλογὴν «*Δημοτικὰ ᾠματα*» (Νεοελλ. Ἀνάλεκτα, τόμ. Α' (1870) σ. 70-128. Ἐν σ. 128 σημειοῦνται τὰ δημοσιευόμενα ἐκ τῆς συλλογῆς Π. Λάμπρου.) Βλ. καὶ *Γιάννη Ἀποστολάκη*, τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Μέρος Α'. Οἱ συλλογές. Ἀθήναι 1929, σ. 17.

<sup>2)</sup> Οἱ ἀριθμοὶ εἰς τὴν συλλογὴν Π. Λάμπρου παραπέμπουν εἰς τὴν γενικὴν ἀριθμῶν τῶν ᾠμάτων τῆς ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχειῷ Ὑλῆς Ν. Πολίτου, εἰς τὴν ὁποῖαν περιλαμβάνεται καὶ τὸ χειρόγραφον τοῦτο.

Π. Λάμπρου	ἀρ. 2609	=	Σπ. Χασιώτης	σ. 201, ἀρ. 22
»	ἀρ. 2669	=	»	σ. 202, ἀρ. 23
»	ἀρ. 2646	=	»	σ. 204, ἀρ. 26
»	ἀρ. 2673	=	»	σ. 215, ἀρ. 37
»	ἀρ. 2693	=	»	σ. 217, ἀρ. 38
»	ἀρ. 2688	=	»	σ. 217, ἀρ. 39
»	ἀρ. 2638	=	»	σ. 219, ἀρ. 42
»	ἀρ. 2704	=	»	σ. 220, ἀρ. 43

Συμφώνως πρὸς ὅσα λέγει ὁ Χασιώτης ἐν τῷ ἐπιμέτρῳ τῆς συλλογῆς, ὡς ἄνωτέρω, πρέπει νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι μόνον ἐνταῦθα περιέλαβεν ἄσματα ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Παύλου Λάμπρου καὶ ἐπομένως τὰ εἰς τὸ κύριον μέρος τῆς συλλογῆς αὐτοῦ μέχρι τῆς σελ. 185 ἄσματα ὅτι συνελέγησαν παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀληθές, διότι ἐκ τῆς παρεξέταστος καὶ τῶν ἁσμάτων τούτων πρὸς τὰ τῆς συλλογῆς Π. Λάμπρου παρατηρήσαμεν ὅτι καὶ εἰς τὸ κύριον τοῦτο μέρος τῆς συλλογῆς του ὁ Χασιώτης παρέλαβεν ἐκ τοῦ Π. Λάμπρου τὰ εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα ἄσματα περὶ τῶν ὁποίων οὐδὲν σχετικῶς ἀναφέρει, οὕτω δὲ θεωροῦνται ταῦτα ἄσματα τῆς ἰδίας του συλλογῆς.

Π. Λάμπρου	ἀρ. 2708	=	Σπ. Χασιώτης	σ. 150, ἀρ. 26
»	ἀρ. 2615	=	»	σ. 151, ἀρ. 27
»	ἀρ. 2617	=	»	σ. 151, ἀρ. 28
»	ἀρ. 2622	=	»	σ. 152, ἀρ. 30
»	ἀρ. 2628	=	»	σ. 153, ἀρ. 31
»	ἀρ. 2630	=	»	σ. 154, ἀρ. 32
»	ἀρ. 2631	=	»	σ. 155, ἀρ. 33
»	ἀρ. 2632	=	»	σ. 155, ἀρ. 34
»	ἀρ. 2633	=	»	σ. 156, ἀρ. 35
»	ἀρ. 2636	=	»	σ. 156, ἀρ. 36
»	ἀρ. 2639	=	»	σ. 157, ἀρ. 37
»	ἀρ. 2651	=	»	σ. 158, ἀρ. 39
»	ἀρ. 2656	=	»	σ. 159, ἀρ. 40
»	ἀρ. 2658	=	»	σ. 160, ἀρ. 41
»	ἀρ. 2663	=	»	σ. 160, ἀρ. 42
»	ἀρ. 2668	=	»	σ. 160, ἀρ. 43
»	ἀρ. 2696	=	»	σ. 163, ἀρ. 45
»	ἀρ. 2700	=	»	σ. 163, ἀρ. 46
»	ἀρ. 2709	=	»	σ. 165, ἀρ. 48



Πλὴν τούτου πρέπει νὰ παρατηρηθῆ ἔτι ὅτι ὁ Χασιώτης, παραλαμβάνων τὰ ἄσματα ταῦτα εἰς τὴν συλλογὴν του, προσέβη συγχρόνως καὶ εἰς φθογγικὰς καὶ λέξεων μεταβολὰς ἐπ' αὐτῶν καὶ εἰς παραλείψεις στίχων ἢ συμπληρώσεις, ὥστε τὸ κείμενόν των παρὰ τῷ Χασιώτῃ νὰ παρουσιάσῃ οὕτω διαφορὰς ἀπὸ τὸ εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Π. Λάμπρου.

Περὶ τῶν μεταβολῶν τούτων περιορίζομαι εἰς παράθεσιν αὐτῶν ἕκ τινων μόνον ἄσμάτων.

α') Συλλογὴ Π. Λάμπρου, ἄσμα ἀρ. 2709 = Χασιώτου, σ. 165-166, ἀρ. 48.

Π. Λάμπρου		Γ. Χασιώτου	
στ. 1	πάσχω	=	στ. 1 θέλω
» 2	νὰ τὸ φέρ' εἰς πόθο	=	» 2 νὰ τὸ καμαρώσω
» 3	ἀφόντις	=	» 3 ἀφ' ὄντας
» 4	κ' ἐρχόταν	=	» 4 ἔρχουνταν
» 5	ἔφθασ' ἡ φύσις	=	» 5 ἦρθ' ἡ ὥρα
» 6	στοῦ ἔρωτος	=	» 6 στοῦ ἔρωτα
» 7	τὰ ὄρη	=	» 7 τοὺς δρόμους
» 8	δενδρά	=	» 8 δεντρά
» 10	δένδρα — μὴν ἔφαε τὸν	=	» 10 δεντρά — μὴν ἔφαε 'π' τὸν
» 11	ἐδῶ ἔρχονται . . . πίνουν τὸ	=	» 11 ἐδῶ ἔρχονται . . . πίνουν 'π' τὸ
» 12	τρῶνε τὸν	=	» 12 τρῶν' ἀπ' τὸν
» 13	μὴ λάχει	=	» 13 ἂν λάχη
» 14	καὶ στό	=	» 14 νὰ στό
ὁ στίχος 15 τῆς συλλογῆς τοῦ Λάμπρου παραλείπεται ὑπὸ τοῦ Χασιώτου.			
» 16	τὸ κορμί — κ' ἄργυρο τὸ κε- φάλι	=	» 15 ἔχει κορμί — καὶ ἄργυρὸ κεφάλι
» 17	χρυσοπράσινας εἶχε	=	» 16 χρυσοκέντητες ἔχει
» 18	κι ὄθε . . . κι ὄθε μοσκοβολᾶν	=	» 17 κι ὄπου . . . κι ὄπου μοσκοβολοῦν
» 19	καὶ 'στὸ στήθι	=	» 18 καὶ στ' ἀστήθι

β') Συλλ. Π. Λάμπρου, ἀρ. 2630 = Χασιώτου, σ. 154-155, ἀρ. 32.

Π. Λάμπρου		Γ. Χασιώτου	
στ. 5	βλέπει	=	στ. 5 γλέπει
» 6	πατρός μου	=	» 6 ἀντρός μου
» 10	φθάσουν κι οὐδὲ κι αὐτὰ	=	» 10 φτάσουν κι οὐδ' αὐτὰ

Ὁ παρὰ Χασιώτῃ στίχ. 11 «πουλῶ καὶ τὰ παπούτσια μου, πουλῶ καὶ τὰ σκουτιά μου» εἶναι συμπλήρωσις περαιτέρω τοῦ στίχου τῆς συλλογῆς Λάμπρου: «πουλῶ καὶ τὸ κορδέλαις μ' (παπούτσια)»

γ') Συλλ. Π. Λάμπρου, ἀρ. 2658 = Χασιώτου, σ. 160, ἀρ. 41.

Π. Λάμπρου		Γ. Χασιώτου	
στ. 3	ἐγὼ — χαίρωμαι	=	στ. 3 ἔγὼ — χαίρουμαι

στ. 4 μάν — νά ἤμαν	=	στ. 4 μουν — νά ἤμουν
» 5 πίστομα	=	» 5 πίστουμα
» 6 γιαλό	=	» 6 γιαλός
» 7 νά ἔλθουναι ἢ εὔμορφαις	=	» 7 νᾶρχουνται ἢ ὄμορφαις

Εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Π. Λάμπρου τὸ ᾄσμα τελειώνει εἰς τοὺς στίχους 8-9 ὡς ἑξῆς.

*νά πλέουν τὰ ποδάρια τους, τὸν ἄσπρο τὸν λαιμό τους  
κ' ἐγὼ σὲ ἀγάντιο νά ταῖς ἰδῶ.*

Ὁ Χασιώτης παρενέβαλε μεταξύ τῶν δύο τούτων στίχων ἴδιον αὐτοῦ στίχον, συνεπλήρωσε δὲ καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ ὡς κάτωθι.

*νά πλέουν τὰ ποδάρια τους, τὸν ἄσπρο τὸ λαιμό τους,  
νᾶρχεται κ' ἡ ἀγάπη μου, ἡ ἀγαπητικιά μου  
κ' ἐγὼ π' ἀγάντια νά τὴν ἰδῶ, δυὸ λόγια νά τῆς κρίνω.  
«σὰν τί τὰ θέλω τὰ φλωριά, σὰν τί τὰ θέλω τ' ἄσπρα  
σὰν δὲ φιλῶ τὰ μάτια σου, τὸν ἄσπρο τὸ λαιμό σου;»*

δ') Συλλ. Π. Λάμπρου, ἀρ. 2663 = Χασιώτου, σ. 160-161, ἀρ. 42.

Π. Λάμπρου		Γ. Χασιώτου	
στ. 1 θλιβερή	=	στ. 1 φλιβερή	
» 4 σοκάκι	=	» 4 σουκάκι	
» 5 ὄργιον	=	» 5 ὄρη	
» 8 σκιάζομαι, Κόντω μ'... μπέη - ἀφέντη	=	» 8 σκιάζομαι, Κόντω... μπέη - ἐφέντη	
» 11 τζακώσου	=	» 11 σκαλώσου	

Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι (16-17) ἔλλειπεις εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Π. Λάμπρου:

*Μηδὰ εἶσαι...  
ἐὸν ἴσαι κοιζιάμ Νταρβίσαγας...*

συμπληροῦνται ὑπὸ τοῦ Χασιώτου ὡς ἑξῆς:

*μηδὰ εἶσαι δεντρολίβανο στὸν κόρφο νά σὲ βάλω,  
εἶσαι κοιζιάμ ντερβίσαγας, δὲ μ πόρω νά σὲ κρύψω*

ε') Συλλ. Π. Λάμπρου, ἀρ. 2696 = Χασιώτου, σ. 163, ἀρ. 45.

Π. Λάμπρου		Γ. Χασιώτου	
στ. 1 εὔμορφα κι' ὄμορφοτορνεμένα	=	στ. 1 ὄμορφα κι' ὄμορφοκαμομένα	
» 2 πέτε	=	» 2 πέστε	
» 6 χαρίσω	=	» 5 χωρίσω	

Τὸν 5<sup>ον</sup> στίχον «καὶ τὴν ἀγάπη πῶχουμε τὴν πέρω συντροφιά μου» παραλείπει ὁ Χασιώτης.

Πλὴν τῆς συλλογῆς ταύτης τοῦ Παύλου Λάμπρου, τὴν ὁποίαν οὕτως ἐξη-

σιμοποίησεν ὁ Χασιώτης, φαίνεται ὅτι παρέλαβεν οὗτος καὶ ἐνέταξεν εἰς τὴν συλλογὴν του, περὶ ἧς ὁ λόγος, καὶ ἄλλα ᾄσματα καὶ μάλιστα ἐξ ἐντύπων. Σχετικὴ παραβολὴ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς θέλει δείξει ποῖα τραγούδια δημοσιευμένα ἤδη περιέλαβεν οὗτος εἰς τὴν συλλογὴν του παρασιωπῶν τὸ πρᾶγμα.

Ἐνταῦθα περιορίζομαι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης νὰ σημειώσω μόνον ὅτι τὸ παρὰ Χασιώτη, σ. 206 ἀρ. 28, ᾄσμα μὲ τὸν τίτλον «Ὁ Ζάχος, ὁ Μαρασλῆς καὶ ὁ Μάρκος Πούλιος» παρελήφθη ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Χρυσάλλις» ἔτ. Δ' (1866) σ. 117 μὲ μεταβολὰς μόνον εἰς τοὺς στίχους: α'. ὅπου ἀντικατεστάθη ἡ λέξις τ' ἀηδόνια διὰ τῆς λ. οἱ κοῦκοι καὶ τὸν ε'. ἐνθα ἡ λ. ὅσο διὰ τῆς ὅσον. Τὸ ᾄσμα τοῦτο, τὸ χαρακτηριζόμενον οὕτως ὑπὸ τοῦ Χασιώτου ἠπειρωτικόν, ἔχει δημοσιεύσει εἰς τὴν «Χρυσάλλίδα», ὡς ἀνωτέρω, ὁ Κωνστ. Σάθας, ὅστις σημειώνει εἰς τὴν σελ. 116β ὅτι τὸ κατέγραψεν ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι παρ' ἀτόμου ἐξ Ἀκαρνανίας.

25-11-1955



# Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΠΕΡΙ ΑΡΡΕΝΟΛΟΧΕΙΑΣ

ΥΠΟ

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ

Ἔχει ἤδη ἀπασχολήσει ἔθνολόγους καὶ λαογράφους τὸ ζήτημα, ἐὰν τὰ εἰς ὄλους τοὺς λαοὺς ἀπαντώμενα ἔθιμα μιᾶς συμβολικῆς συμμετοχῆς τοῦ συζύγου εἰς τὸν τοκετὸν εἶναι ἐπιβιώσεις καὶ προεκτάσεις τῆς πρωτογόνου ἀρρενολοχείας (couvade) ἢ συμπτωματικαὶ ἐκδηλώσεις ἄλλων δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων<sup>1)</sup>.

Ἡ καθ' αὐτὴν ἀρρενολοχεία (couvade) συνίσταται, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν ἀμέσως μετὰ τὸν τοκετὸν κατάκλισην τοῦ συζύγου, ὅστις ἐπιφορτίζεται τρόπον τινὰ τὴν περαιτέρω λοχείαν τῆς συζύγου του, παραμένων εἰς τὴν κλίνην καὶ λαμβάνων ὅλας τὰς προφυλάξεις τῆς λεχοῦς, ἐνῶ ἐκεῖνη δύναται νὰ ἐγερθῇ ἀμέσως καὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς οἰκοκυρικὰς ἀσχολίας.

Τοιαύτη εἶναι ἀκριβῶς ἡ περιγραφή, τὴν ὁποίαν μᾶς δίδουν ἤδη συγγραφεῖς τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὁμιλοῦντες περὶ συγχρόνων των ξένων λαῶν. Οὕτως Ἄπολλώνιος ὁ Ρόδιος (3<sup>ος</sup> αἰ. π.Χ.), ἀναφέρων εἰς τὰ «Ἀργοναυτικά» του (II, 1012) τὴν «Τιβαρηνίδα γαῖαν»<sup>2)</sup>, γράφει περὶ αὐτῆς:

— *Ἐνθ' ἔπει ἄρ κε τέκωνται ὑπ' ἀνδράσι τέκνα γυναῖκες,  
αὐτοὶ μὲν στενάχουσιν ἐνὶ λεχέεσσι πεσόντες,  
κράατα δησάμενον τὰ δ' εὐκομέουσιν ἐδωδῆ  
ἀνέρας, ἠδὲ λοετρὰ λεχώια τοῖσι πένονται*<sup>3)</sup>.

<sup>1)</sup> Βλ. *Arnold van Gennep*, Manuel de Folklore français contemporain. Τόμ. Α, 1 (Paris 1943) σελ. 121, καὶ *Raffaele Corso*, La covata (separata de « Douro - Litoral » N° III-IV σειρά 6<sup>η</sup>, Porto (Ἰταλίας) 1952 (:) σελ. 6-7 σημ. 4.

<sup>2)</sup> Τὴν ἄλλως «χώραν τῶν Τιβαρηνῶν», παρὰ τὰ παράλια τοῦ Πόντου, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ καὶ ὁ Ξενοφῶν (Κύβ. ἀνάβ. V, 5, 1-3). Οἱ Τιβαρηνοὶ ἐθεωροῦντο λαὸς Σκυθικῆς καταγωγῆς.

<sup>3)</sup> Στίχ. 1013-1016 (ἔκδ. J. Shaw (1779) σελ. 236. Πρβλ. καὶ Ζηνόβ. 5,25 (CPG I σελ. 127), ὅπου: «Τιβαρηνοί, τῶν γυναικῶν τεκουσῶν, αὐτοὶ τὰς κεφαλὰς δέονται καὶ κατακλίνονται».

Ὁμοίως καὶ ὁ Στράβων (1<sup>ος</sup> αἰ. π. Χ.) ὁμιλῶν περὶ τῶν Ἰβήρων τῆς Ἰσπανίας λέγει περὶ τῶν γυναικῶν αὐτῶν, ὅτι «τεκοῦσαι τε διακονοῦσι τοῖς ἀνδράσιν, ἐκείνους ἀνθ' ἑαυτῶν κατακλίνασαι» (βιβλ. Γ' C 165). Καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (1<sup>ος</sup> αἰ. π. Χ.) ἀναφερόμενος εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου Κύρνου (τῆς σημερινῆς Κορσικῆς), γράφει: «Παραδοξότατον δ' ἐστὶ παρ' αὐτοῖς τὸ γινόμενον κατὰ τὰς τῶν τέκνων γενέσεις. Ὅταν γὰρ ἡ γυνὴ τέκη, ταύτης μὲν οὐδεμία γίνεται περὶ τὴν λοχείαν ἐπιμέλεια, ὁ δ' ἀνὴρ αὐτῆς ἀναπεσὼν ὡς νοσῶν λοχεύεται τακτὰς ἡμέρας, ὡς τοῦ σώματος αὐτῶ κακοπαθοῦντος» (βιβλ. Ε' 14, 2).

Κατὰ τὸν Μεσαίωνα μνεῖται τοῦ ἐθίμου παρέσχεν ὁ περιηγητὴς Μάρκο Πόλο (13<sup>ος</sup> αἰ.) ἀνευρὼν τοῦτο εἰς τοὺς Μογγολικοὺς λαοὺς τῆς Νοτίου Κίνας: «Προχωρῶντας μακρότερα ὁ Μάρκο Πόλο ἐφθασε εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ζαρτανιάν, (δουτικὸν Γιουνάν), ὅπου... ὁ σύζυγος μετὰ τὸ ξελεχώνιασμα τῆς γυναικῆς του, ἔπεφτε κι' αὐτὸς εἰς τὸ κρεβάτι καὶ ἀναστέναζε δυνατὰ, δεχόμενος ἐπισκέψεις καὶ συγχαρητήρια, δείχοντας σημεῖα ἐξαιρετικῆς ἀδυναμίας καὶ ἐξαντλήσεως, γιὰ τὸ ἀποδείξει ἔτσι πῶς τὸ νεογέννητο ἦταν πραγματικὰ δικό του». (B. T. Σκλόβοκι: «Τὸ ταξίδι τοῦ Μάρκο Πόλο». Μετάφρασις Κώστα Η. Καπετανάκη [Ἀθήναι 1950] σελ. 163-164).

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὸ ἔθιμον τῆς ἀρρενολοχείας ἀναφέρεται σωζόμενον, ἐν Εὐρώπῃ μὲν εἰς τὴν Ἰσπανίαν (παρὰ τοῖς Βάσκοις) καὶ τὴν Κορσικὴν, ἐν Ἀσίᾳ δὲ εἰς τὴν βόρειον Γεωργίαν, τὴν νότιον Κίναν καὶ τὰς Ἰνδίας, ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Μαλάκκας, τὰς Φίλιππίνας, τὴν Βόρνεο καὶ τὴν Μελανησίαν. Ἐν Ἀφρικῇ ἀνεφέρετο παλαιότερον μεταξὺ τῶν ἰθαγενῶν τοῦ Κογκό, ἐν δὲ τῇ Β. Ἀμερικῇ εἰς ἰθαγενεῖς τῆς Καλιφορνίας. Περισσότερον ὁμως ἐπιχωριάζει σήμερον εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, κυρίως παρὰ τὸν νότιον τροπικόν, ὅπου τὸ ἔθιμον θεωρεῖται ὑπάρχον κατ' ἐξοχήν<sup>1)</sup>.

Γενικὰς ἐργασίας πραγματευομένης θεωρητικώτερον περὶ τοῦ ἐθίμου ἀναφέρονται τὰς ἐξῆς: J. J. Bachofen, Das Mutterrecht. Stuttgart 1861, 3<sup>η</sup> ἔκδοσις, Basel 1948, τόμ. II σ. 629 κ.ε. E. B. Tylor, Researches into the Early History of Mankind, London 1878. (Εἰς τὴν ἐργασίαν του ταύτην ὁ Tylor ἐχρησιμοποίησε πρῶτος τὸν ὄρον *couvade*, ἐμπνευσθεὶς ἀπὸ τὸν ἐπωαστικὸν ῥόλον τῆς ἀρρενος περιστερεῶς καὶ ἄλλων πτηνῶν). E. B. Tylor, A method of investigating the Development of Institutions. Journal of the Anthropological Institute, London τόμ. 18 (1889) σελ. 245-272. H. L. Roth, The Signification of

<sup>1)</sup> Βλ. Raffaele Corso ἔ. ἀ. σελ. 1 καὶ 8, 23. A. van Gennep ἔ. ἀ. 121. A. Lefèvre, La Religion (Paris 1921) σελ. 150. Encyclopédie Française τόμ. VII (L'espèce humaine) Paris 1936 σελ. 7. 40. 7. Funk and Wagnalls, Standard Dictionary of Folklore. Mythologie and Legend. New York, 1949-50 τόμ. I σελ. 256, ἀρθρ. Couvade.

Couvade. Journal of the Anthropol. Institute, τόμ. 22 (1893) σ. 204-241. *E. S. Hartland*: The Legend of Perseus, London 1894-1896 τόμ. II σελ. 400 κ.έ. *E. Crawley*, The Mystic Rose London, Β' έκδοσις 1927, τόμ. II σελ. 177-188. *J. G. Frazer*, Totemism and Exogamy, London, τόμ. 4<sup>ος</sup> σελ. 244-255. *B. M. Woodbridge*, A folk-lore motif in antiquity. Modern Language Notes, τόμ. 14 (1919) σ. 422 κ.έ. Ἐπίσης τὴν ἤδη ἀναφερθεῖσαν συγκεντρωτικὴν μελέτην τοῦ *Raffaele Corso*, La couvade (ξ.ἀ.) καὶ τὸ εἰδικὸν ἄρθρον «Couvade» εἰς τὸ Λαογραφικὸν Λεξικὸν τῶν Funk καὶ Wagnalls (ξ.ἀ.)<sup>1)</sup>.

Παρὰ τὰς γενικωτέρας ταύτας μελέτας ἔχουσι γραφῆ καὶ εἰδικώτεραι περὶ τῶν κατὰ τόπους σχετικῶν ἐθίμων ἐργασίαι, οἷα π.χ. ἡ γαλλικὴ: *T. Brissaud*, «La couvade en Béarn et chez les Basques» (Revue des Pyrénées 1900, σελ. 225-239) καὶ ἡ ἰσπανικὴ: *J. Caro Baroja*, Los Pueblos del porto de la península ibérica, Madrid 1943, κ.ἀ.

Ἀναγραφὴν τοῦ ἐθίμου εὐρίσκομεν καὶ παρὰ *N. Γ. Πολίτη*, «Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν» (Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1931, σελ. 217-218), ὅπου δίδεται καὶ ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία. Ὁ Πολίτης ἀποδίδει τὸν ὄρον «couvade» μὲ τὴν περιφρασιν *λοχεία συζύγου*. Νομίζω ὅτι ὁ μονολεκτικὸς ὄρος *ἀρρενολοχεία*, τὸν ὁποῖον ἀπὸ τοῦδε θὰ χρησιμοποιοῦσωμεν, δύναται νὰ θεωρηθῆ καταλληλότερος.

Τὸ ἔθιμον θεωρεῖται δημιουργηθὲν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ὅτε εἰς τὴν περίοδον τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τὸ μητριαρχικὸν κοινωνικὸν σύστημα εἰς τὸ πατριαρχικὸν ὁ σύζυγος μόνον διὰ τῆς πλασματικῆς ταύτης λοχείας ἔπειθεν ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ γεννωμένου τέκνου πατρότητος αὐτοῦ. Οὕτω διὰ τοῦ συμβολικοῦ τούτου τοκετοῦ υἰοθέτει καὶ ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως τὸ τέκνον του<sup>2)</sup>.

Ἐξ ἄλλου ἡ συνείδησις τῆς ἀπὸ τῆς ἐγκυμοσύνης πατρότητος τοῦ συζύγου ἐβράδυνεν νὰ διαμορφωθῆ, τόσον εἰς τὸν ἴδιον ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἡ ἄγνοια τοῦ φυσιολογικοῦ αἰτίου τῆς συλλήψεως καὶ τῆς ἐγκυμοσύνης διήρκεσεν ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπον, ἀποτέλεσμα δὲ ταύτης ὑπῆρξαν αἱ ποικίλαι περὶ μαγικῆς ἢ θεϊκῆς συλλήψεως τῆς γυναικὸς ἀντιλήψεις. Οὕτω καὶ ὁ σύζυγος, τουλάχιστον εἰς τὴν μητριαρχικὴν κοινωνίαν, δὲν εἶχε ποτὲ τὸ αἶσθημα τῆς φυσικῆς εὐθύνης διὰ τὸ τέκνον του<sup>3)</sup>.

<sup>1)</sup> Στοιχειώδης βιβλιογραφία περὶ τοῦ ἐθίμου παρέχεται καὶ ὑπὸ τοῦ Stith Thompson: Motif Index of Folk-Literature, ἐν FF Communications, τόμ. 116 (Helsinki 1935) σ. 318 (T. 583, 1).

<sup>2)</sup> *J. J. Bachofen*, ξ.ἀ. *E. Crawley*, ξ.ἀ. σελ. 180-181. *A. Lefèvre*, ξ.ἀ. σελ. 146 καὶ 150. *L. R. Farnell*, The Cults of the greek States, τόμ. V (Oxford 1909) σελ. 110 καὶ σημ. b.

<sup>3)</sup> Βλ. σχετικῶς: *E. S. Hartland*, Primitive Paternity, London 1909 τόμ. I σελ. 150-

Αί ἐρμηνεῖαι, αἵτινες δίδονται εἰς τὸ πρωτόγονον τοῦτο ἔθιμον τῆς *couvade* εἶναι πολλαί. Βασικαί εἶναι αἱ ὑποστηρικθεῖσαι ἐναλλάξ ὑπὸ τῶν ἀνθρωπολόγων *Bachofen* καὶ *Tylor*. Κατὰ τὴν πρώτην (τὴν ὁποῖαν τελικῶς ἐδέχθη καὶ ὁ *Tylor*), ἡ πλασματικὴ πρῶξις τῆς ἀρρενολογείας ἀπέβλεπεν εἰς συμβολικὴν υἱοθεσίαν τοῦ γεννωμένου, ὥστε τοῦτο ν' ἀνήκη (νομικῶς καὶ κοινωνικῶς) οὐ μόνον εἰς τὴν μητέρα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πατέρα. Ὅπουδῆποτε λοιπὸν ζῆ σήμερον τὸ ἔθιμον, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐπιβίωσις τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου σταδίου ἀλλαγῆς ἀπὸ τοῦ μητριαρχικοῦ κληρονομικοῦ συστήματος εἰς τὸ πατριαρχικόν<sup>1)</sup>.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἄποψιν, τὴν ὁποῖαν διετύπωσεν ὁ *Tylor* ἀλλ' ἀπηρνῆθη, (τὴν ὑπεστήριξαν ὅμως οἱ *Hartland*, *Crawley* καὶ *Frazer*), ἡ ἀρρενολογεία εἶναι σύνολον ἐθίμων μαγικο-συμπαθητικῆς μορφῆς, τὰ ὁποῖα στηρίζονται κυρίως εἰς τὸν φυσικὸν δεσμόν, ὅστις ὑφίσταται μεταξὺ πατρὸς καὶ τέκνου, καὶ πηγάζουν ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πρώτου διὰ τὴν εὐτυχῆ γέννησιν τοῦ δευτέρου. Οὕτω τὰ ἔθιμα ταῦτα ἐμφανίζονται ὡς ἐπέκτασις ἐπὶ τοῦ πατρὸς τῶν ὑπὸ τῆς μητρὸς φυσιολογικῶς τελουμένων, ὡς τοιαῦτα δὲ τηροῦνται οὐ μόνον μετὰ τὸν τοκετόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης<sup>2)</sup>.

Τρίτη, καὶ σχεδὸν προέκτασις τῆς δευτέρας ταύτης ἀπόψεως, εἶναι ἡ ὑποστηρίξουσα τὴν τριπλῆν ἀλληλεξάρτησιν καὶ συνοχὴν (*connection*) μεταξὺ πατρὸς, μητρὸς καὶ τέκνου, ἣτις ἐξηγεῖ τὰς ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τῶν δύο γονέων λαμβανομένας προφυλάξεις διὰ τὸ καλὸν τοῦ κυοφορουμένου ἢ τεχθέντος τέκνου των. Εἰς τὴν περίπτωσηί ταύτην ἔχομεν τὴν κοινὴν στοργὴν καὶ τὸ συνυπεύθυνον τῶν γονέων (*parental affection and responsibility*), ὡς καὶ τὴν ἀλληλεγγύην μεταξὺ αὐτῶν, ἀποτέλεσμα τοῦ βαθυτέρου δεσμοῦ των (*contact*), ὅστις ὀδηγεῖ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἀρρενολογικῶν ἐθίμων<sup>3)</sup>.

155 καὶ 253-256, τόμ. II. σ. 249 κ.έ. Ὁ σοφὸς ἐρευνητὴς ὑποστηρίζει μάλιστα ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ μητριαρχικὸν δίκαιον εἶναι πιθανῶς ἀποτέλεσμα τῆς ἀγνοίας καὶ ἀβεβαιότητος περὶ τὴν πατρότητα (I σελ. 325). *J. G. Frazer*, *Folk-lore in the old Testament*, τόμ. II London 1919 σ. 204 καὶ σημ. 2 καί: *The Golden Bough*, τόμ. V (London 1936) σελ. 99 - 107. *R. Briffault*, *The Mothers*, τόμ. II, New York 1927, σελ. 443 κ.έ. ὅπου τὸ εἰδικὸν κεφάλαιον: «Ignorance concerning the physiology of generation».

<sup>1)</sup> Βλ. *J. J. Bachofen*, *Das Mutterrecht* II 629 κ.έ. *E. B. Tylor*, *A Method* κτλ. σ. 256. *E. Crawley*, *The Mystic Rose* II 180-181.

<sup>2)</sup> *E. B. Tylor*, *Researches* κτλ. σελ. 288. *E. S. Hartland*, *The Legend of Perseus*, II, 400 κ.έ. *E. Crawley* *The Mystic Rose* II, 182-183. *J. G. Frazer*, *Totemism and Exogamy* IV, 244 κ.έ.

<sup>3)</sup> Βλ. *E. Crawley*, *The Mystic Rose* II σελ. 183-184. Τόσον ὁ *Crawley* (σελ. 182) ὅσον καὶ ὁ *Corso* (ἔ. ἀ. σελ. 3) δισμαρτύρονται σχεδὸν, ἐπειδὴ αἱ διάφοροι θεωρίαι περὶ τοῦ φυ-

Τετάρτη σοβαρά ερμηνεία, ἣτις δίδεται εἰς τὸ ἔθιμον τῆς ἀρρενολοχείας, εἶναι ἡ ἐξηγοῦσα τὴν κατάκλισιν τοῦ συζύγου ὡς προσπάθειαν ἐξαπατήσεως καὶ ἐκδιώξεως τῶν δαιμόνων ἀπὸ τῆς λεχοῦς καὶ τοῦ τέκνου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸν τοκετὸν συρρέουν, κατὰ τὰς λαϊκὰς ἀντιλήψεις, ἔτοιμα νὰ βλάψουν τὴν λεχὼ καὶ τὸ βρέφος, πλῆθος κακοποιὰ πνεύματα καὶ ἐπήρεια<sup>1)</sup>. Ἡ ὑποκατάστασις (substitution) λοιπὸν ἄλλου προσώπου εἰς τὴν λεχὼ, καὶ δὴ τοῦ προστατευτικοῦ καὶ ἰσχυροῦ ἀρρενος (συζύγου καὶ πατρὸς), εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος ἀπασχολήσεως καὶ ἐξαπατήσεως τῶν δαιμόνων<sup>2)</sup>.

Ἐπὶ τῆς ὑποστηρίξαντες τὸ θεολογικὸν συνυπεύθυνον τοῦ συζύγου, τὸ δημιουργηθὲν μετὰ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα<sup>3)</sup>. Ἄλλοι δὲ εἶπον ὅτι πρόκειται περὶ τρομοκρατήσεως τοῦ συζύγου, ὅστις ἀναγκάζεται νὰ κατακλιθῆ τιμωρούμενος<sup>4)</sup>.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μόνον ἐπὶ τῶν τεσσάρων πρώτων ἐκτεθεισῶν ἀπόψεων δύναται τις νὰ συζητήσῃ. Ἡ διαδοχικὴ ὁμῶς διατύπωσις των καὶ ἡ συχνὴ ἐναλλαγὴ τῶν ὑποστηρικτῶν των δεικνύουν ὅτι οὐδεμία ἐκ τῶν ἀπόψεων τούτων εἶναι ἀποκλειστικὴ, ἀλλ' ὅτι τὰ αἷτια τῆς δημιουργίας τῶν ἀρρενολογικῶν ἐθίμων εὐρίσκονται εἰς ἀπάσας. Ἡ ἀνάγκη τῆς συμβολικῆς νύοθεσίας τοῦ γεννωμένου καὶ ἡ διὰ ταύτης ἐπίδειξις ἢ κατοχύρωσις τῆς πατρότητος εἶναι γεγονὸς τὸ ὅποῖον καὶ ἡ κοινωνικὴ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ ἡ μυθολογία ἐπιμαρτυροῦν<sup>5)</sup>. Ἐξ ἄλλου τὸ φυσικὸν ἐνδιαφέρον παντὸς πατρὸς διὰ τὸν γόνον του δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὰς μαγικὰς ἐνεργείας καὶ προφυλάξεις, τὰς ὁποίας λαμβάνει ὁ σύζυγος

σικοῦ δεσμοῦ μετὰ τὸν πατὸς καὶ τέκνου ἠγγνόσαν τὸν συνυπάρχοντα δεσμὸν τῆς μητρός. Πράγματι διὰ τοῦ τριγώνου πατὴρ - μήτηρ - τέκνον φωτίζονται καθαρώτερον καὶ δύναται νὰ ἐριμνευθῶσι σαφέστερον αἱ ἐκδηλώσεις καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ ἀρρενολογικοῦ κύκλου. Ὁ σύζυγος ἐνεργεῖ, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀποβλέπων εἰς τὸ καλὸν καὶ θέλων νὰ βοηθήσῃ οὐ μόνον τὸ τέκνον του, ἀλλὰ καὶ τὴν σύζυγόν του.

<sup>1)</sup> Βλ. σχετικῶς *N. G. Politou*, «Ὡρυτόκια» (Λαογραφία, τόμ. ΣΤ' σελ. 336-338 = Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 309-310) καὶ «Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν» (Λαογρ. Σύμμ. Γ' σελ. 219).

<sup>2)</sup> Βλ. *E. Crawley*, ἔ. ἀ. σελ. 185-186 καὶ *E. Samter*, *Geburt, Hochzeit und Tod*, Leipzig 1911 σελ. 95, 1.

<sup>3)</sup> *J. F. Lafitau* *Moeurs des sauvages américains*. Τόμ. I (Paris 1724) σ. 259.

<sup>4)</sup> *Max Müller*, «Chips from a german Workshop» II 28r (παρὰ R. Corso ἔ. ἀ. σελ. 7, 6).

<sup>5)</sup> Ὁρθῶς π.χ. ἐπικαλεῖται διὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας, ὁ R. Corso τὴν ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς γέννησιν τῆς Ἀθηνᾶς, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ἀρρενολογικὴν προᾶξιν νύοθεσίας (Βλέπε *Raffaele Corso*, «Il mito della nascita di Minerva ed un racconto popolare della Corsica» εἰς τὸ περιοδ. *Folklore*, ἔτος 5ον [Napoli 1950] ἀρ. 1-2).



διὰ τὸν εὐτυχῆ τοκετόν, ἡ δὲ συζυγικὴ ιδιότης του τὸν προστατευτικὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον ἀναλαμβάνει κατὰ τῶν βλαπτικῶν τῆς λεχοῦς καὶ τοῦ βρέφους δαιμόνων. Τὸ συνυπεύθυνον ἐπίσης τοῦ συζύγου διὰ τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τοῦ τοκετοῦ, ὁ συμμερισμὸς τῶν πόνων τῆς συζύγου του καὶ ἡ πρὸς βοήθειαν αὐτῆς διάθεσίς του, εἶναι παράγοντες ἠθικοί, τοὺς ὁποίους δὲν δυνάμεθα νὰ παραβλέψωμεν.

Ὅφρεῖλομεν λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν συνδυασμὸν τῶν ἐκτεθεισῶν ἀπόψεων, προκειμένου νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὰ ἐμφανιζόμενα ὡς ἀρρενολογικὰ νεοελληνικὰ ἔθιμα, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε μαρτυροῦν ἐν τῇ ποιικίᾳ τῶν περὶ τῆς παρουσίας ὄλων τῶν ὡς ἄνω παραγόντων<sup>1)</sup>.

Ὅμιλοῦμεν ἤδη περὶ ἀρρενολογικῶν ἐθίμων (*coutumes de couvade*) καὶ οὐχὶ περὶ τοῦ ἐθίμου τῆς ἀρρενολογείας (*la couvade*). Ἐφ' ὅτου διευτυπώθη ἡ ἀποψις περὶ τοῦ μαγικοσυμπαθητικοῦ χαρακτήρος τοῦ ἐθίμου τούτου, οἱ ἀνθρωπολόγοι παρηκολούθησαν καὶ τὴν πρὸ τοῦ τοκετοῦ περίοδον, ὡς καὶ τὴν μετ' αὐτόν<sup>2)</sup>. Συμπεριέλαβον εἰς τοῦτο καὶ τοὺς διαιτητικὸς περιορισμοὺς τοῦ συζύγου κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης, τὰς προφυλάξεις καὶ τὰς μαγικὰς ἐνεργείας αὐτοῦ πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ καὶ τὴν συμμετοχὴν του ἔπειτα εἰς τὴν φύλαξιν τοῦ βρέφους καὶ τῆς λεχοῦς<sup>3)</sup>.

Ἐνεῦθεν καὶ τὸ ἐγχείρημα τῆς παρουσίας μελέτης, νὰ συγκεντρώσῃ καὶ παρουσιάσῃ ὡς συναφῆ ἀρρενολογικὰ ἔθιμα ἢ ἐνδείξεις αὐτῶν ὅλα τὰ παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἐθιζόμενα, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ τὴν συμπαράστασιν τοῦ συζύγου κατὰ τὸν τοκετόν, ἀπὸ τῆς ἐγκυμοσύνης μέχρι τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς λοχείας τῆς συζύγου του.

Ὅσον καὶ ἂν δὲν ἐμφανίζεται ἐν Ἑλλάδι αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ ἔθιμον τῆς ἀρρενολογικῆς κατακλίσεως (*couvade*), ὅμως τὸ πλῆθος τῶν περὶ τὸν τοκετόν ὑποχρέωσεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ συζύγου εἶναι τοσοῦτον καὶ οὕτως ἐνδεικτικὸν τῆς

<sup>1)</sup> Ὁμοίως καὶ ὁ Ἰσπανὸς λαογράφος Cago Baroja, στηριζόμενος εἰς διεθνεῖς καὶ ἰσπανικὰ περιπτώσεις, ἐπιχειρεῖ συνδυασμὸν τῆς μαγικῆς καὶ νομικῆς ἐρμηνείας τῶν ἀρρενολογικῶν ἐθίμων, ἐφ' ὅσον εἰς ταῦτα ὁ σύζυγος ἀφ' ἑνὸς μὲν φοβεῖται νὰ παραβῆ ὀρισμέναις μαγικὰς ἀπαγορεύσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσπαθεῖ νὰ βεβαιώσῃ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους περὶ τῆς ἀθνητικῆς του πατρότητος. [«*Mater semper certa ... pater etiam!*»] ἔ.ἀ. σελ. 179.

<sup>2)</sup> Βλέπε κυρίως: *J. G. Frazer, Totemism and Exogamy*, τόμ. 4ος σ. 254-255.

<sup>3)</sup> Οὕτω π.χ. εἰς τὸ περὶ τῆς ἀρρενολογείας κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τοῦ Crawley, (ἐνθ' ἂν.) γίνεται λόγος περὶ ἐθίμων, οἷα: ἡ ἀποφυγὴ ὀρισμένων τροφῶν ὑπὸ τοῦ συζύγου κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης (σ. 178-179), αἱ κινήσεις καὶ ἐνεργεαὶ του εἰς περιπτώσιν δυστοκίας (σ. 187), ἡ τοποθέτησις ἐνδυμάτων του ἐπὶ τῆς λεχοῦς (σ. 187-188) καὶ ἄλλαι ἀποδιωκτικαὶ τῶν δαιμόνων ἐνεργεαὶ αὐτοῦ.

ψυχολογικής, μαγικής και σχεδόν οργανικής συμμετοχής αὐτοῦ εἰς τὸ γεγονός τῆς γεννήσεως, ὥστε θὰ ἦτο ἔξω τῆς λαογραφικῆς πραγματικότητος, ἂν ἐλέγομεν ὅτι οὐδόλως ἀπαντῶνται ἀρρενολογικὰ ἔθιμα παρ' ἡμῖν.

Ἡ ὑπαγωγή ἄλλωστε τῶν ποικίλων τούτων ἐθίμων ὑπὸ τὸν γενικὸν κύκλον τῆς ἀρρενολογείας εἶναι καὶ ἡ πλέον σκόπιμος μεθοδολογικὴ ἐνέργεια, ἐπειδὴ βοηθεῖ εἰς τὴν καλύτεραν συγκέντρωσιν καὶ τὴν συγκριτικὴν μελέτην τῶν στοιχείων, ὅσα παρὰ τὸν φυσικὸν ρόλον τῆς μητρὸς καταδεικνύουν καὶ τὴν συγκινητικὴν συμμετοχὴν τοῦ ἄρρενος γονέως εἰς τὸν τοκετόν.

Συνεκέντρωσα στοιχεῖα ἐξ ὅλων σχεδὸν τῶν ἑλληνικῶν τόπων, χρησιμοποιήσας πρὸς τοῦτο ἀφ' ἐνὸς μὲν τὰ ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ τῆς Ἀκαδημίας καταθειμένα χειρόγραφα<sup>1)</sup>, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰς δημοσιευμένας λαογραφικὰς συλλογὰς, ἐπίσης δὲ καὶ ἰδίας πληροφορίας, τὰς ὁποίας δι' εἰδικῶν ἐρωτημάτων συνέλεξα<sup>2)</sup>.

Τὴν σχετικὴν ὕλην θὰ παρουσιάσω ἐνταῦθα μὲ πορείαν σύμφωνον πρὸς τὰ κατὰ τὴν γέννησιν χρονολογικῶς ἐθιζόμενα, ἀφοῦ διαίρεσω ταύτην εἰς τρεῖς βασικοὺς σταθμούς: πρὸ τοῦ τοκετοῦ, κατὰ τὸν τοκετόν καὶ μετὰ τὸν τοκετόν. Ἀπὸ τὴν συχνότητα καὶ τὸ εἶδος τῶν εἰς ἑκάστην διαίρεσιν ἀναγραφομένων ἐθίμων θὰ δυνηθῇ ὁ ἀναγνώστης νὰ συμπεράνῃ περὶ τῆς σημασίας, ἣν ἔχει παρὰ τῷ λαῷ ἡ ἑκάστοτε συμπαραστάσις τοῦ συζύγου εἰς τὸν τοκετόν, ἔτι δὲ καὶ νὰ κρίνῃ περὶ τῆς λαογραφικῆς φύσεως καὶ τῆς σκοπιμότητος τῶν ἐθιζομένων. Διότι ἡ παρούσα μελέτη, συγκεντροῦσα ἅμα καὶ προσφέρουσα τὰ ποικίλα καὶ ἐν πολλοῖς ἄγνωστα νεο-ἑλληνικὰ ἔθιμα τῆς συμβολικῆς συμμετοχῆς τοῦ συζύγου εἰς τὸν τοκετόν, εἶναι συγ-

<sup>1)</sup> Πλουσιώτερα ὡς πρὸς τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ὑπῆρξαν τὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰσαχθέντα εἰς τὸ Ἀρχεῖον χειρόγραφα, τὰ σταλέντα ὑπὸ δημοδιδασκάλων κ.ἄ., ὅσοι παρεκινήθησαν καὶ καθωδηγήθησαν εἰς τοῦτο ὑπὸ τῶν ἐρωτηματολογίων τοῦ Ἀρχείου, τῶν συνταχθέντων ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ. (Βλ. Γεωργίου Α. Μέγα, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, τεῦχος πρῶτον (ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐλετηριδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου 1939) σελ. 24-34).

<sup>2)</sup> Ὅφειλω νὰ εὐχαριστήσω τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς ἐν Ἀθήναις Σχολῆς Μαιῶν «Βιργινία Σκυλίτση», τὸ ὁποῖον ἐπέτρεψε νὰ διανείμω εἰς τὰς μαθητριάς, κατὰ τὸ ἔτος 1953, ἐρωτήματά μου καὶ εὐγενῶς μοι μετεβίβασε τὰς ἀπαντήσεις των. Ἐπίσης εὐχαριστῶ τοὺς συμπολίτας μου Ἐπιθεωρητὰς τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, Κονίτσης κ. Εὐάγγελον Μακρῆν καὶ Λευκάδος κ. Δημήτριον Γερούλανον, οἵτινες κατὰ τὸ ἔτος 1953 ἐνδιεφέρθησαν διὰ τὸ θέμα μου καὶ συνεκέντρωσαν παρὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς δημοδιδασκάλων σημαντικωτάτας πληροφορίας, τὰς ὁποίας μοι ἀπέστειλαν. Εὐχαριστῶ ὁμοίως καὶ τοὺς ἐκ Κρήτης πληροφοριοδότας μου: τὴν λαογράφον κυρίαν Εὐάγγελίαν Φραγκάκη καὶ τὸν ἐν Κρουσῶνι Ἡρακλείου δημοδιδάσκαλον κ. Κωνσταντῖνον Μανουράν, ἐν τέλει δὲ καὶ τὰς ἐκ διαφόρων ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν καταγομμένας μαθητριάς τῆς Σχολῆς Στελεχῶν Κοιν. Προνοίας ΧΕΝ τοῦ ἔτους 1955-56, τὰς ὁποίας ἠρώτησα.

χρόνος καὶ συλλογῇ, ἀποβλέπουσα εἰς τὸν κατατοπισμὸν καὶ τὴν παροχὴν στοιχείων πρὸς περαιτέρω ἔρευναν καὶ μελέτην.

### Α΄ Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΠΡΟ ΤΟΥ ΤΟΚΕΤΟΥ

Ὁλόκληρος ὁ χρόνος τῆς ἐγκυμοσύνης τῆς γυναικὸς σημειοῖ διὰ τὸν σύζυγον τὴν πρώτην περίοδον τῶν πατρικῶν συναισθημάτων, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀναλαμβανόμενων ὑπ' αὐτοῦ φυλακτικῶν μέτρων διὰ τὸν ἀναμενόμενον τοκετόν.

Ἡ ἀλληλεγγύη πρῶτον καὶ τὸ σχεδὸν συνυπεύθυνον διὰ τὴν ἐγκυμοσύνην τῆς συζύγου του ἐκδηλοῦνται πολλάκις κατὰ τρόπον ὄργανικόν. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ φράσις, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζονται οἱ Ἑλπανάσιοι προκειμένου νὰ ὁμιλήσωσι περὶ συζύγου, τοῦ ὁποίου ἡ γυνὴ εἶναι ἐγκυος: «*Αὐτὸς εἶναι τώρα γαστρομένος ἄθρωπος*. Καί: *Τί θέλω ἐγὼ μαζί σας στὶς ταβέρνες, γαστρομένος ἄθρωπος;*» (Ζάκυνθος, ἀνακοίνωσις κ. Ι. Παμπούκη).

Εἰδικώτερον ὅμως ἡ ψυχικὴ ἢ καὶ ὄργανικὴ συμπαράστασις καὶ συνευθύνη τοῦ συζύγου καταφαίνεται εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς κισσήσεως, τὰ λεγόμενα «*πιθυμητούρια*», καθὼς καὶ εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἐορτῆς τοῦ ἁγίου Συμεὼν καὶ τὴν προφύλαξιν ἀπὸ ἄλλας πιθανὰς ἀφομοιώσεις τοῦ ἐμβρύου.

#### 1. Τὰ πιθυμητούρια.

Εἶναι γνωστὴ ἡ παγκόσμιος ἀντίληψις—ἀνταποκρινομένη καὶ εἰς φυσιολογικὰς ἰατρικὰς διαπιστώσεις—ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης ἡ γυνὴ δύναται νὰ παρουσιάσῃ ἀσυγκράτητον ἐπιθυμίαν πρὸς τινα τροφήν, καὶ ὅτι ἡ μὴ ἱκανοποίησις αὐτῆς δύναται νὰ ἐπιφέρῃ κάκωσιν εἰς τὸ ἔμβρυον<sup>1)</sup>. Διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἐπιθυμιῶν τούτων τῆς ἐγκύου ἀμεσώτερον ἐνδεδειγμένος εἶναι ὁ σύζυγος, ὅχι μόνον ἐπειδὴ εἶναι πλησιέστερος πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ εἶναι συνυπεύθυνος εἰς τὴν ἐγκυμοσύνην τῆς. Ἴδον τὶ διδάσκουν αἱ σχετικαὶ νεοελληνικαὶ εἰδήσεις.

*Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης... ὁ σύζυγος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἐκπληροῖ ὅλας τὰς ἐπιθυμίας τῆς γυναικὸς του. Ὅ,τιδήποτε ζητήσῃ, πρέπει νὰ τῆς δοθῇ.* Κύθνος 1897, Η. Hauttecoeur. (βλ. Α. Γούναρη, Ἡ Κύθνος. Ἀθήναι 1938, Παράρτημα, σελ. γ΄).

*Τοὺς μῆνες πού εἶναι ἐγκυος ἡ γυναίκα του, ὁ ἄντρας πρέπει νὰ τὴν προσέχη,*

<sup>1)</sup> Βλ. σχετικῶς Ν. Γ. Πολίτου, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, ἔ. ἀ. σελ. 217. Γ. Α. Μέγα, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, ἔ. ἀ. σελ. 26. Arnold van Gennep, Manuel de Folklore français contemporain. Τόμ. Α 1, σ. 115-116 («les envies»).

νά τῆς πηγαίνῃ νά τρώῃ ὅ,τι ἐπιθυμῆσῃ. Ὁ,τι βγῆ φρέσκο στήν ἀγορά τῆς ἐποχῆς, πρέπει νά τῆς τ' ἀγοράσῃ, γιά νά μὴν τὸ ἐπιθυμῆσῃ καὶ τῆς λείψῃ (Κομοτινὴ 1956, Ε. Ζαφειριάδου, μαθήτρια ΧΕΝ).

Ὅσο εἶναι ἔγκνος ἡ γυναίκα, ὁ ἄντρας τῆς πρέπει νά τῆς πηγαίνῃ κάτω « ξαφνικὸ » φαγώσιμο (φροῦτο, γλυκό, μεζέ, ὅ,τι νά 'ναι). Τὰ « ξαφνικά » τ' ἀγαπάει κ' ἡ ἴδια, ἀλλὰ τὰ θέλει καὶ τὸ παιδί. (Ἅγιος Νικόλαος Κρήτης 1956, Μ. Βουκικλάρη, μαθήτρια ΧΕΝ).

Σελίδας ὄλας ἤθελον πληρώσει, ἐὰν ἐπιχείρουν νά ἀπαριθμῶ τὰς θυσίας, εἰς ἃς ὑποβάλλεται ὁ ἀνὴρ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς « κακοφυχούσης » συζύγου του. (Σκοπὸς Θράκης 1890, Λ. Α. 155, 21 Α. Χρησιδης).

Λένε... τοῦτον τὸ μῦθο: Κάποιος τῆς θυμῆθηκε (=ἐπεθύμησε) τὸ βράδν κρέας, καὶ μὴ βρίσκοντάς το ἔκοψε λίγη σγόρτσα (=τὴ βρώμικη πέτσα) ἀπ' τὴν πατοῦσα τοῦ ἄντρα τῆς, τὴν ἔψησε καὶ τὴν ἔφαγε. Ἡ λιγούρα ὁμως μεγάλωσε, καὶ γιά νά ξελιγουριαστῆ θέλησε νά κόψῃ κ' ἄλλη σγόρτσα. Ὁ ἄντρας τῆς φροσικά δὲν τὴν ἄφησε, καὶ τὴν ἄλλη μέρα ἀπόβαλε δυὸ παιδιά. Στοῦ ἐνὸς τὸ στόμα βρέθηκε ἡ φαγωμένη σγόρτσα, ἐνῶ στοῦ ἄλλου δὲν βρέθηκε τίποτα, γιὰ δὲν πρόλαβε νά φάῃ κ' ἄλλη, καὶ γιά τοῦτο ἀπόρριξε. (Ἡλεία 1951, Λαογραφία τόμ. ΙΓ' σελ. 343, Ν. Δ. Ψυχογιός)<sup>1)</sup>.

## 2. Τὰ σημάδια.

Ἐπίσης γνωστὴ καὶ παγκόσμιος εἶναι ἡ πρόληψις, καθ' ἣν ὠρισμένα ἐπαφαὶ καὶ χειρονομίαι, γινόμεναι ὑπὸ τῆς μητρὸς κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης, δύνανται ν' ἀποτυπωθοῦν ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἐμβρύου, κατὰ τρόπον ἐπιφέροντα πολλάκις δυσμορφίαν<sup>2)</sup>. Ἐν Ἑλλάδι ἡ πρόληψις αὕτη ἔχει συνδεθῆ παρετυμολογικῶς μὲ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Συμεῶν (Συμιός, Σημιός, σημειώνω, σημάδι) ἣτις ἄγεται τετράκις τοῦ ἔτους<sup>3)</sup> καὶ τῆς ὁποίας τὴν ἐκάστοτε ἀργίαν τηροῦσιν αὐστηρότατα αἱ ἔγκνοι γυναῖκες. Ὁ,τιδῆποτε ἐγγίσωσιν ἐργαζόμεναι κατὰ μίαν τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, δύνανται ν' ἀποτυπωθῆ (σημαδευθῆ) ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ κυοφορουμένου τέκνου των<sup>4)</sup>.

Ἐνδιαφέρουν ὁμως ἡμᾶς ἐνταῦθα αἱ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας καὶ ὁ

<sup>1)</sup> Βλ. παρομοίαν διήγησιν καὶ ἐκ Μεσσηνίας (Λ. Α. 1566 σελ. 6, Μ. Τσάκωνα, 1944).

<sup>2)</sup> Βλ. σχετικῶς: *A van Gennepe* ἔ. ἀ. σελ. 115-116.

<sup>3)</sup> 1η Σεπτεμβρίου: *Συμεῶν τοῦ Στυλίου*, 3η Φεβρουαρίου: *Συμεῶν τοῦ Θεοδόχου*, 24η Μαΐου: *Συμεῶν τοῦ ἐν τῷ Θανασιῶ* Ὁρει, καὶ 21η Ἰουλίου: *Συμεῶν τοῦ διὰ Χριστὸν Σαλοῦ*.

<sup>4)</sup> Βλ. σχετικῶς: *Ν. Γ. Πολίτου* «Ὤκνυόκια», Λαογραφίας τόμ. ΣΤ' σ. 344-5 (=Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 314-315) καὶ *Γ. Α. Μέγα* Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, τεύχος Α' σελ. 27, ὅπου ἀναφέρονται καὶ ἄλλων ἁγίων αἱ ἀργίαι.

σύζυγος συμμερίζεται τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην καὶ τηρεῖ συνυπευθύνως μετὰ τῆς γυναικὸς τοῦ τὰς ἀργίας τῶν ἡμερῶν αὐτῶν.

Ἐκ Θράκης ἰδίως ἔχομεν πληροφορίας, ὅτι:

*Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Συμεῶν (3 Φεβρ.), οὐ μόνον ἡ ἔγκυος γυνή, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς πρέπει νὰ ἀπέχῃσι πάσης ἐργασίας, διατηροῦντες τὴν ἡμέραν τοῦ Συμεῶν... διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει οἱ ἐργασθέντες κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν θὰ κάμωσι παιδιὰ σημειωμένα. (Ἄλμαλι Μαλγάρων 1891, Λ. Α. 151 σελ. 7. Ν. Κωνσταντινίδης).*

*Τὸ νέον ἀνδρόγυνον μετὰ λεπτολόγου ἀργίας ἐορτάζει τὴν μνήμην ἀφοτέρων τῶν Συμεῶν, τοῦ τε Θεοδόχου (3 Φεβρ.) καὶ τοῦ Στυλίου (1 Σ/βρίου), καὶ τοῦτο ἵνα μὴ τὸ κνοφορηθόσμενον γεννηθῆ ἡμειωμένο, τουτέστιν ἀνάπηρον. (Καλλιπόλις, Α. Οἰκονομίδης, Ἄρχεῖον Θρακικοῦ Θησαυροῦ, τόμ. Γ' 1936-7 σ. 91).*

*Καὶ ὁ ἄνδρας, ὅταν ἡ γυναίκα τοῦ εἶναι ἔγκυος, πρέπει καὶ αὐτὸς νὰ μὴ ἐργασθῆ φανερὰ [τις 3 ἡμέρες τῶν «Συμόγιορτων», 1-3 Φεβρ.] μήπως τὸν δῆ ἄλλος καὶ τὸ μελετήσῃ, (Ἑλληνικὴ Σταμούλη - Σαραντῆ, περιόδ. Θρακικά τόμ. Α' [Ἀθῆναι 1928] σελ. 128. Πρβλ. καὶ σελ. 403).*

*Τὴν ἡμέρα τοῦ ἁγίου Συμεῶν, ἡ ἔγκυος καὶ ὁ σύζυγός της δὲν ἔπιαναν ἐργαλεῖο στὰ χέρια τους, γιὰ νὰ μὴ γεννηθῆ τὸ παιδί μὲ σημάδι, σὰν τὸ ἐργαλεῖο αὐτό. (Πρόσφυγες Ἀδριανουπόλεως, 1953, Καλλιόπη Φωτιάδου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).*

*Τ' ἁγίου Συμεῶν δὲν δουλεύουν, οὔτε ἡ γυναίκα ποὺ εἶναι ἔγκυος, οὔτε ὁ ἀντὴρας της, γιὰ νὰ γεννηθῆ τὸ παιδί τους σημειωμένο (Κομοτινὴ 1956, Ε. Ζαφειριάδου, μαθήτρια ΧΕΝ).*

Ὅμοίως ἐν Θάσφ:

*Ἄμα εἶναι ἡ γυναίκα ἀγκαστρομένη, τὸ ἀντὴρόγυνο δὲν κάνει νὰ πιάσῃ τίποτε τὴν ἡμέρα τ' ἡ Συμοῦ... Κάποιον... ποὺ κρατοῦσε χιαπόδι στὸ χέρι, τὸν ρώτησε μὰ γειτόνισά του. «Καλά, χιαπόδ' ἔπιασες σήμερα, ποὺ εἶναι τοῦ Συμοῦ καὶ ἔχ' ἀγκαστρομέν' γυναῖκα;» Καὶ τὸ παιδί ἔβγαλε χιαπόδι στὸ ποδάρι. (Ν. Ἀργυρίου 1953, Λ. Α. 1806 σελ. 29-30).*

Τοιαῦται χαρακτηριστικαὶ ἀφηγήσεις μᾶς παραδίδονται συχναί:

*Ἐὸ ἀδελφός μου πῆγαινε στὸ κνήγ' τ' ἁγίου Σύμου, κι' ἡ γυναίκα τ' τὸν ἐμπόδιζε. «Ἄ, γυναῖκα ἰδὸν δὲν ἀκούω», εἶπε, καὶ πῆγε. Σκότωσε δυὸ λαγούς, καὶ σὰν τοὺς πῆγε στὸ σπῖτ', τὴ γυναίκα τ' ὄλο τὴν ἔτρωγε ἡ ὑποψία. Τὸ παιδί ὕστερα γεννήθ' κε τὸ πρόσωπό τ' ἴδιος λαγός, μὲ τὴ μούρ' καὶ τ' ἀφτιά λαγοῦ, καὶ τρώμαξε ὄλο τὸ χωρὶ καὶ θάμαξε». (Ἑλλ. Σταμούλη - Σαραντῆ, περιόδ. Θρακικά, τόμ. Α' σ. 403. Πρβλ. ὁμοίας ἀφηγήσεις καὶ εἰς τὰς σελ. 128-129). Ἐπίσης:*

*Εἰς τὴν Καλλιπόλιν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης κάποιος τὴν ἡμέρα τοῦ ἁγίου*

Συμεών περιποιόταν (καθαρίζε) τὸ ἄλογό του, τὸ ὁποῖον εἶχε ἄσπρο χρωῶμα. Πέρασε κάποιος ἄλλος κ' ἀφοῦ τὸν εἶδε τοῦ εἶπε: — Σήμερα, ἡμέρα πὺν εἶναι, ἐργάζεσαι, ἀφοῦ ἔχεις γυναῖκα ἔγκνο; — Τί ὠραιότερο πράγμα θέλω ἀπ' αὐτό, εἶπε ἐκεῖνος, νὰ γίνῃ τὸ παιδί μου ἄσπρο; Τὸ παιδί, ὅλα τὰ τριχωτὰ μέρη τοῦ σώματός του τὰ εἶχε κατάλευκα φρύδια, μαλλιά, τοῖνονορα. (Γ. Πρωτόπαπας 1953, Λ. Α. 1956 σελ. 10).

Ἔνας γεωργός, τὴν ἡμέρα τοῦ ἁγίου Συμεών δὲν πῆγε στὸ χωράφι νὰ ἐργασθῆ, παρὰ πῆρε νὰ πελεκᾷ κάποιο στραβόξυλο, γιὰ νὰ κάνῃ ποδάρι τοῦ ξύλου ἀλετριοῦ του. Ἡ γυναῖκα του, ἔγκνος, καθισμένη λίγο πὺν πέρα, τὸν σεργιανοῦσε γιὰ νὰ περάσῃ τὴν ὥρα της. Ἀκούει ὁ γείτονάς του τὸν κρότο τοῦ σκεπαριοῦ πὺν χτυποῦσε, πηγαίνει κοντὰ νὰ ἰδῆ, καὶ λέει: «Νιὲ Γιάννη νιέε, σήμερα βροῆκες νὰ κάνῃς τὸ ἀλέτρι σου;» Ἀποτέλεσμα δταν γέννησε ἡ γυναῖκα, τὸ κοριτσάκι γεννήθηκε μὲ στραβά πόδια, ἀπ' τὸν ἀστράγαλο καὶ κάτω. (Β. Δεληγιάννη, Λαογραφικὰ Κουβουκλιῶν Προύσης, Μικρασιατικὰ Χρονικὰ, τόμ. Ε' Ἀθῆναι 1952, σελ. 195).

Ἡ τελευταία ἐκ Μικρῶς Ἀσίας ἀφήγησις μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἰδέα τῆς κοινῆς εὐθύνης τοῦ συζύγου εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἐορτῆς τοῦ ἁγίου Συμεών δὲν ἐπιχωριάζει μόνον ἐν Θράκῃ. Ἔχομεν ἄλλωστε καὶ ἕξ ἄλλων τόπων ὁμοίας εἰδήσεις. Π.χ.:

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Συμεών, ἡ ἔγκνος γυναῖκα καὶ ὁ ἄνδρας της δὲν πρέπει νὰ κάνουν καμιά ἐργασία, γιὰ νὰ μὴ γεννηθῆ σημειωμένο τὸ παιδί τους. (Λέσβος. Ἔφημ. «Ταχυδρόμος Μυτιλήνης» 12 Δεκ. 1929). Καὶ:

Στις 3 τοῦ Φλεβάρη καὶ σὶς 21 Ἰουλίου ἡ ἔγγαστρομένη δὲν πρέπει νὰ δουλέψῃ, οὔτε κ' ὁ ἄντρας της, γιὰτὶ τότε τὸ παιδί βγαίνει σημειωμένο. (Ἵδρα. Ν. Χαλινοῦ, Ἵδρεῖκα λαογραφικά. Πειραιεὺς 1931, σελ. 58-9).

Ἡ συνυποχρέωσις τοῦ συζύγου ν' ἀποφεύγῃ μετὰ τῆς συζύγου του ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ κνοφορομένου δὲν περιορίζεται εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ ἁγίου Συμεών, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλου χρόνου ἐκδηλώσεις καὶ ἐνεργείας.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης πρέπει νὰ προσέχη ἡ κνοφοροῦσα νὰ μὴν κοροῦδέψῃ ἢ παραξενευτῆ εἰς τὴν θεὰν ὠρισμένων ἀνωμάτων καταστάσεων, π.χ. νὰ μὴν παρατηρῆ ἐπὶ πολλὴ ὥρα τὶς πάπιες πὺν κολυμποῦν, διότι τὸ παιδί της θὰ γεννηθῆ μὲ συνδακτυλία νὰ μὴ ᾖ σακίτη καὶ γελάσῃ εἰς βάρος του, γιὰτὶ τὸ παιδί της θὰ γεννηθῆ ἐλαττωματικό. Τὸ αὐτὸ ἐπιβάλλεται καὶ εἰς τὸν σύζυγον. (Καλὸς Ἀγρός Δράμας 1953, Εὐαγγελία Χατζηαθανασίου, μηθήτρια Σχολῆς Μαιῶν)<sup>1)</sup>.

Καὶ σιὸς συζύγους των δὲν ἐπιτρέπουν οἱ ἐγκυμοῦσες νὰ ἀνάπτουν τὸ τσι-

<sup>1)</sup> Τοιαύτας γενικωτέρας ἀπαγορεύσεις ἐπιβιλλομένας εἰς τὰς ἐγκύους «πρὸς ἀποτροπὴν ἐνδεχομένης βλάβης τοῦ παιδίου», συναντῶμεν πολλὰς καὶ ποικίλας εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα.

γάρο ἀπὸ τὸ λύχνο ἢ τὴν λάμπα, γὰρ νὰ μὴ γίνῃ τοιμπλιασμένο τὸ παιδί. (Σάμος 1956, Λαογραφία, τόμ. ΙΣΤ' σ. 215, Ἀναστάσιος Βρόντης)<sup>1)</sup>.

### 3. Ἄλλαι ἐνέργειαι.

Ἐπάρχει μία κατηγορία ἐνεργειῶν ἢ ἀποφυγῶν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης, ἀφορωσῶν ἐπίσης εἰς τὸν σύζυγον, τὰς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ ἐντάξωμεν εἰς τὰς προεκτεθείσας «σωματολογικὰς». Πιθόκειται περὶ «μαγικωτέρων» ἀποφυγῶν ἢ ἐπεμβάσεων, αἵτινες προϋποθέτουں ἄλλας ἐπηρείας<sup>2)</sup>. Εἶναι π.χ. περίεργος ἢ περίπτωσις τὴν ὁποίαν πληροφοροῦμεθα ἀπὸ δύο ἐλληνικοὺς τόπους:

*Ἐφ' ὅσον εἶναι ἔγκυος [ἢ γυναίκα], δὲν πρέπει νὰ βάζῃ [= νὰ φορῇ] τὰ παπούτσια τοῦ ἀνδρός της, διότι τότε, ἂν ὑποφέρει στὴ γέννα, θὰ πρέπει νὰ βάλῃ μέσα νερὸ νὰ πιῇ. (Ἀμοργός 1953, Λ. Α. 1953 Α' σ. 37 Λ. Σίμος. Πρὸβλ. καὶ Λ. Α. 1954 Α' σελ. 40).*

*Μιὰ ἔγκυος δὲν πρέπει... νὰ φορέσῃ ἀνδρική παντούφλα, καὶ ἂν ποτε φορέσῃ, πρέπει νὰ πιῇ νερὸ μὲ παντούφλα τοῦ ἀνδρός εἰς τὰς δυσκόλους στιγμὰς τοῦ τοκετοῦ. («Πέργαμος» ἔκδ. Κοινότητος Περγάμου, Μυτιλήνη 1929 σελ. 244).*

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης γράφων περὶ τῆς συνηθείας τοῦ προσφέρειν ὕδωρ (μετὰ διαλελυμένου ἄλατος) ἐντὸς ὑποδήματος εἰς τὴν δυστοκοῦσαν<sup>3)</sup> δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν του τὴν συσχέτισιν ταύτην πρὸς τὴν κατὰ τὴν ἐγκυμοσύνην ἀπαγόρευσιν, οὐδὲ φαίνεται γνωρίζων πλείονας τῆς ἐξ Οἰνοῦντος τῆς Λακωνίας μνημονευομένης ὑπ' αὐτοῦ εἰδήσεως. Ὡς θὰ ἴδωμεν ὅμως, ἡ πρὸς λύσιν τῆς δυστοκίας ἐνέργεια ἐκείνη συνηθίζεται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἢ δὲ ἐρμηνεῖα τῆς δύναται νὰ στηριχθῇ καὶ εἰς

(βλ. Ν. Γ. Πολίτου: «Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν» Λαογραφ. Σύμμ. Γ' σ. 216·7 καὶ Γ. Α. Μέγα, Ζητήματα Ἑλλ. Λαογραφίας, τεύχος Α' σελ. 26-27). Δὲν ἔχομεν ὅμως πάντοτε μαρτυρίας ὅτι αὗται ἐπιβάλλονται ἐξ ἴσου καὶ εἰς τὸν σύζυγον. Πιθανῶς δὲν ἐδόθη εἰς τοῦτο ἡ δέουσα προσοχὴ παρὰ τῶν συλλογέων. Ἀντιθέτως διὰ ξένα παρόμοια ἔθιμα μαρτυρεῖται συχνότατα ἡ συνευθύνῃ τοῦ συζύγου. (βλ. E. Crawley, τόμ. II σελ. 177-179).

<sup>1)</sup> Εἰς τὸ κείμενον ἢ ἀπαγορεύσεις αὕτη φαίνεται ἀναφερομένη εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἀγ. Συμεών. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο δὲν καθορίζεται σαφῶς, εἶναι πιθανόν ὅτι ἐκτείνεται εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης.

<sup>2)</sup> Γενικῶς διὰ τὰς ὑπερφυσικὰς ἐπηρείας τῆς περιόδου τῆς ἐγκυμοσύνης ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν συζύγων, ὁ Α. van Gennep γράφει: Chez les peuples de l'autiquité et chez les peuples dits primitifs, la grossesse constitue l'un de ses stades de marge, dont il vient d'être parlé, la femme enceinte et souvent le mari étant entachés d'impureté, très sensibles aux influences surnaturelles dangereuses et en quelque sorte extraits de la vie sociale ordinaire (Manuel de Folklore français contemporain, τόμ. Α, 1 σελ. 111-115).

<sup>3)</sup> βλ. Λαογραφίαν, τόμ. ΣΤ' σελ. 314-316 (= Λαογρ. Σύμμ. τόμ. Β' σελ. 294).

ἄλλα αἴτια, ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Πολίτου ἐκτιθεμένων (βλ. κατωτέρω). Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον μένει δυσεξήγητον εἶναι ἡ ἀναφερομένη ἐνταῦθα ἀπαγόρευσις τῆς κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐγκυμοσύνης χρήσεως τοῦ ἀνδρικοῦ ὑποδήματος ἢ τῆς παντοφύλας. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι πρόκειται περὶ ἁμαρτημάτων τινος τῆς συζύγου ἀπέναντι τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνδρός, διὰ τὸ ὁποῖον τιμωρεῖται κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ, ἀπαλλασσομένη μόνον δι' ἐξιλεωτικῆς πράξεως (βλ. καὶ κατωτέρω).

## Β' Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΤΟΚΕΤΟΝ

### 1. Ἠθικὴ συμπαράστασις.

Ἡ σημασία τῆς παρουσίας τοῦ ἀνδρός παρὰ τῇ τικτοῦσῃ συζύγῳ του εἶναι αὐτονόητος καὶ ἡτιολογημένη. Ἡ γυνή, ἰδίᾳ ὅταν τίκτη διὰ πρώτην φοράν, αἰσθάνεται ὀργανικῶς σχεδὸν τὴν ἀνάγκην τῆς βοηθείας καὶ συμπαραστάσεως τοῦ συζύγου τῆς, τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ μὲ τὸν ἄνδρα, ὅστις θέλει νὰ παρίσταται ὡς συμπάσχων καὶ ἀναδέχεται προθύμως πάντα κόπον, ἀποβλέποντα εἰς τὴν βοήθειαν τῆς συζύγου καὶ τὴν αἰσίαν περαίωσιν τοῦ τοκετοῦ.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐν προκειμένῳ βυζαντινὸν χωρίον ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς Ἄννης Κομνηνῆς, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ἡ μήτηρ αὐτῆς, προκειμένου νὰ τὴν γεννήσῃ, ἐπειδὴ ἀπουσίαζεν ὁ πατὴρ τῆς ... «*πρὸ τρίτης ἡμέρας τῆς τοῦ βασιλέως εἰς τὰ ἀνάκτορα εἰσελεύσεως... ταῖς ὥδαις συνεχομένη, σταυροῦ τύπον τῇ γαστρὶ ἐνσημήρασα ἔφη «μεῖνον ἔτι, παιδίον, τὴν τοῦ πατρὸς ἄφιξιν»*». (Ἀλεξιάς, VI, 8, 15. Βόννη τόμ. Α' σελ. 295).

Εἰς τὰ νεοελληνικὰ ἔθιμα ἡ ἀνάγκη τῆς ἠθικῆς συμπαραστάσεως τοῦ συζύγου κατὰ τὸν τοκετὸν ἐξαιρεται εἰς ὅλας τὰς σχετικὰς εἰδήσεις, σημειουμένη ἀπὸ τῆς στοιχειώδους πρωτοβουλίας του διὰ τὴν πρόσκλησιν τῆς μαίας μέχρι τῆς παρὰ τὴν κλίνην τῆς λεχοῦς παραμονῆς του.

*Μόλις θ' ἀρχίσουν οἱ πόνοι, ἀμέσως εἰδοποιεῖται ἡ μαμμὴ καὶ ὁ πατέρας, ἀνλείπη πουθενά.* (Πλαγιὰ Λέσβου 1955, Λ. Α. 2152 σελ. 58, Ἐμμ. Σαρόλλης).

*Ὁ σύζυγος συνήθως εἰδοποιεῖ τὴν μαμμὴν* (Ἐρμιονίς 1953, Λ. Α. 1898 σελ. 38, Δήμητρα Μερεμέτη).

*Παίει ὁ ἄντρας καὶ ἔδοποιεῖ τὴ μαμμὴν* (Μανιάκι 1947, Λ. Α. 1566 σελ. 10 Μαγδαληνὴ Τσάκωνα)<sup>1)</sup>.

<sup>1)</sup> Τὸ χρέος τοῦ συζύγου τὰ τρέξῃ αὐτοπροσώπως ὅπου δεῖ, διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἐπίτοκον σύζυγόν του, μαρτυρεῖται καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἐκ τοῦ σατιρικοῦ στίχου τοῦ Ἄριστοφάνους (Θεομοφοριάζουσαι 504): «*ὁ δ' ἄνθρωπος περιέρχεται ὠκυτόκι ὀνούμενος*», ἐνθα ὠκυτόκια = μαγικά περιάπτα διδόμενα εἰς τὰς τικτούσας (βλ. καὶ Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 298,1).



Ὁ σύζυγος κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ εὐρίσκεται ἔξωθεν τῆς θύρας τοῦ δωματίου. Καθ' ὄλον τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς του ἐκεῖ, παραμένει ἀμίλητος. (Ἡλιορράχη Κονίτσης 1953, Κ. Φράγκος, δημ/λος).

Ὁ σύζυγος μπορεῖ νὰ παρευρίσκειται κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ εἰς τὸ δωμάτιον τῆς ἐγκυμονούσης (τοῦ τὸ ἐπιτρέπουν). (Πινακοχώρι Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερουλάνου).

Ὁ σύζυγος πρέπει νὰ παρευρίσκειται εἰς τὸν τοκετόν, καὶ μὲ λόγια νὰ δημιουργῇ εὐχάριστον ἀτμόσφαιραν. (Παλαιοσέλιο Κονίτσης 1953, Δ/λος Παπαχορίστος).

Ἀσφαλῶς ἡ παρουσία τοῦ συζύγου, μὴ ἐνδεικνυμένη συνήθως σήμερον, ἐνέπνεε τότε θάρρος καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ὠδίνουσαν, συγχρόνως δὲ ὁ σύζυγος γινόμενος μάρτυς τῶν ὠδίνων τοῦ τοκετοῦ συνεμερίζετο τὴν ἀγωνίαν τῆς συζύγου του, ἀνεπτύσσειτο δ' οὕτω στενωτέρως ὁ δεσμός. (Ἄνω Ἐξάνθεια Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερουλάνου).

Ἀποκαρδιώνει πρᾶγματι σήμερον τοὺς συζύγους, ὡς καὶ τὰς τικτούσας, ἡ ἐπιστημονικῶς μὲν δικαιολογημένη, ἀλλὰ συναισθηματικῶς σκληρὰ ἀπαγόρευσις τῆς συμπαραστάσεώς των κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ. Εἰς τὰ Μαιευτήρια καὶ τὰς Κλινικὰς ἡ ἀπομόνωσις εἶναι πολλάκις τοιαύτη, ὥστε οὐδὲ τὰς κραυγὰς τῆς τικτούσης δύναται ν' ἀκούῃ ὁ σύζυγος. Καὶ ὅμως ὁ ἐκ τοῦ σύνεγγυς συμμερισμὸς καθιστᾷ κατὰ τὰ ψυχολογικὰ καὶ λαογραφικὰ τεκμήρια, ἰσχυροτέραν καὶ περισσότερον φυσιολογικὴν τὴν δημιουργίαν τοῦ αἰσθήματος τῆς πατρότητος. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ λόγοι συζύγου τινὸς ἐκ Σύρου, περιγραφόντος τὴν ψυχολογίαν καὶ τὸν ρόλον του κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ:

*Τὸ γιό μου τὸν ἐγέννησα κι' ἐγώ, γιατί ὅση ὥρα κοιλοπονοῦσε ἡ γυναίκα μου, μοῦ κρατοῦσε τὸ χέρι καὶ τὸ δάγκωνε ἀναλόγως. Αἰσθανόμουν λοιπὸν μαζί της ὅλους τοὺς πόνους!* (Ὀμιλία του πρὸς τὸν κ. Πέτρον Γλέζον).

Ἀκριβῶς ὅμως πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ συναισθηματικοῦ τούτου συμμερισμοῦ τῶν ὠδίνων τῆς συζύγου του ἐμποδίζεται πολλάκις καὶ παρὰ τῷ λαῷ ὁ σύζυγος νὰ παρίσταται κατὰ τὸν τοκετόν.

Παλιότερα ὁ ἄνδρας δὲν ἐγνώριζε πότε θὰ γεννήσῃ ἡ γυναίκα του· κι' αὐτὸ τοῦ τὸ ἔκρυβαν ἐπίτηδες, γιὰ νὰ μὴν προσθέτῃ καὶ τὸν δικό του πόνο στοὺς πόνους ποὺ θά' χῃ κι' ἡ γυναίκα του στὸν τοκετό. (Δίστρατο Κονίτσης 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Ε. Μακρῆ).

Κατὰ τὸν τοκετόν ἐπιδιώκεται ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ συζύγου, διὰ νὰ μὴ ὑποφέρῃ καὶ συμπάσῃ μετὰ τῆς γεννώσης συζύγου του. (Γοργοπόταμος Κονίτσης 1953, Δ/λος Χ. Γεωργιάδης).

Προσθέτω εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας τῆς ἠθικῆς συμπαραστάσεως τοῦ συ-

ζύγου κατὰ τὸν τοκετόν, καὶ μίαν σχετικῶς εὐτράπελον, ἀλλὰ χαρακτηριστικὴν τῶν περὶ τῆς εὐθύνης του λαϊκῶν ἀντιλήψεων.

*Δίπλα* [στὴν ἐτοιμόγεννη] *κάθονται* *δὺο γυναῖκες*, *μὰ δεξιὰ καὶ μὰ ζεθριά* *καὶ τὴν κρατοῦν ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τῆς λένε*: *Ἄϊ, παιδάκι μου, κουράγιο!* *κτλ. ἡ δὲ ἔγκυος λέγει τοῦ ἀνδρός της*: *«Ἔλα νὰ τὸ βγάλῃς, ἐκεῖ πὸν τὸ ἔβαλες»*. (Δολιανὰ Κυνοουρίας 1952, ΛΑ. 1762, 5 Γ. Α. Παπαηλιοῦ).

## 2. Φυσικὴ βοήθεια

Ἐνδιαφέρει κυρίως ἐνταῦθα ἡ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συζύγου ὑποβάστασις τῆς τιπούσης γυναικός. Εἶναι γνωστὸν ὅτι παλαιότερον, ἢ καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τινα μέρη, αἱ γυναῖκες ἔτικτον εἰς ὀρθίαν στάσιν, ὑποβασταζόμεναι. Φυσικὸν ἦτο τὴν ὑποβάστασιν αὐτὴν ν' ἀνελάμβανον στιβαραὶ χεῖρες, τοιαῦται δέ, περισσότερον ἐνδεδειγμένοι, ἦσαν αἱ τοῦ συζύγου. Ἡ παρέμβασις καὶ ἡ βοήθειά του ἐζητοῦντο ἴσως ὄχι μόνον ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναγνώρισις ἀρμοδιότητος καὶ ὑπόδειξις καθήκοντος συζυγικοῦ. Ἔχομεν ἐξ ὅλης σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος μαρτυρίας, ὅτι πρὸ πάντων ὁ σύζυγος ἐκαλεῖτο νὰ κρατήσῃ εἰς τὰς χεῖρας του τὴν τίκτουσαν, ἡ δὲ βοήθειά του αὐτῆ, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ἀπλῆ καὶ φυσικὴ, παρέχει τὴν εἰκόνα μιᾶς συνεργασίας τῶν δύο γονέων κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἐνὸς ἀμοιβαίου συμμερισμοῦ τῆς προσπαθείας διὰ τὴν ἐξώθησιν.

Παλιωτάτη εἶναι ἡ σχετικὴ πληροφορία τῶν περιηγητῶν Stephanopoli περιγραφόντων τὰ κατὰ τὴν γέννησιν ἐν Μάνη, κατὰ τὴν ὁποίαν: *la femme se met debout entre les bras de son mari, qui se tient également debout, mais le dos appuyé sur le lit, pour avoir plus de force*. (Voyage de Dimo et Nicolò Stéphanopoli en Grèce, pendant les années 1797 et 1798. Tome I (à Londres 1800), σελ. 292). Ἄλλὰ καὶ νεώτεραι:

*Νῦν δηλαδὴ ἐν Μάνη, Ἀνδρουσαίην, Σμύρνη καὶ Καλλιπόλει, ἡ μέλλουσα νὰ γεννήσῃ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ὤμων ἢ τοῦ συζύγου* (Μάνη παλαιότερον), *ἢ μιᾶς ὑψηλῆς γυναικός*..... κλπ. (Φ. Κουκουλέ: Βυζαντ. βίος καὶ πολιτισμὸς, τόμ. Δ' (Athènes 1951) σελ. 23).

*When the woman is to be supported in an upright posture, she is often held by her husband or by some male relative such as her brother*. (Πυργὶ Χίου 1949, Ph. Argenti-H. Rose, The Folklore of Chios, τόμ. I (Cambridge 1949) σελ. 265).

*Βάζουν τὴν ἐπίτοκο νὰ κρεμασιῇ στὸν τράχηλο τοῦ συζύγου της, καὶ διαν ἔλθῃ ἡ ὥρα τὴν ξαπλώνουν*. (Πλαγιά Λέσβου 1955, Λ.Α. 2152, σελ. 58, Ἐμμ. Σαρέλλης).

Παλιότερα τὴν κάθιζαν σὶ τὸ σκαμνὶ καὶ τὴν κρατοῦσαν ἀπ' τὴς μασκάλες δυὸ γυναῖκες ἢ ὁ ἄντρας τῆς. (Ἡλεία 1953, Λαογραφία τόμ. ΙΕ', σελ. 248, Ν.Δ. Ψυχγιός).

Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς κατὰ τὸν τοκετὸν εἶναι ὀρθία, ἐνῶ ὁ ἄνδρας τῆς ἢ ὁ πενθερὸς κραταίει ἐκ τῶν ὀπισθεν ἀμφοτέρως τὰς χεῖρας τῆς γυναικὸς (ὀρθοβάσταμα). (Δορβιτοῦ Νωνπακτίας 1953, Λ.Α. 1798 σ. 10, Χ. Παπαϊωάννου).

Κατὰ τὸν τοκετὸν ἡ ἐπίτοκος στηρίζεται εἰς τὸν σύζυγόν τῆς ἢ κρεμᾶται πολλὰς φορὰς ἀπ' αὐτόν, γιὰ νὰ γεννήσῃ εὐκόλα. (Ἐλεύθερον Κονίτισης 1953, Δ/λος Α. Μπάρμπας).

Ὁ ἄντρας φορτιώνεται τὴ γυναῖκα σὶς πλάτες του γιὰ νὰ διευκολυνθῇ ὁ τοκετός. (Ἀηδονοχώρι Κονίτισης 1953, Δ/λος Ν. Παπανικολάου).

Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἡ γυνὴ ἔτεκεν ὀρθία, ὑποβασταζομένη ἐκ τῶν ὀπισθεν διὰ τῶν χειρῶν ὑπὸ τοῦ συζύγου αὐτῆς, μέχρι πέρατος τοῦ τοκετοῦ. (Ἄνω Ἐξάνθεια Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερουλάνου).

Σπανίως ἐξακολουθεῖ ἐφαρμοζομένη ἡ παλαιότερα συνήθεια, καθ' ἣν ἡ ἐν τοκετῷ τελοῦσα σύζυγος κρατεῖται ὀρθία ἐκ τῶν ὀπισθεν διὰ τῶν χειρῶν τοῦ συζύγου τῆς, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν πόνων καὶ μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ νεογενήτου. (Κάβαλος Λευκάδος 1953, Δ/λος Ν. Ράπτης).

### 3. Μαγικαὶ ἐνέργειαι

#### α' Χρησιμοποίησις τῶν ἐνδυμάτων τοῦ συζύγου

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ συμβολικὴ χρησιμοποίησις τῶν ἐνδυμάτων, ὑποδημάτων, πύλων κλπ., τῶν ἀνηκόντων εἰς τι πρόσωπον, ἐπέχει θέσιν οὐσιαστικῆς παρουσίας του καὶ ἐνεργεῖται ἀναλόγως<sup>1)</sup>. Συχνότατον ἐν Ἑλλάδι εἶναι τὸ ἔθιμον τῆς ἐπιθέσεως τῶν ἐνδυμάτων τοῦ συζύγου ἐπὶ τῆς λεχοῦς εἴτε κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δυσκόλου τοκετοῦ, εἴτε καὶ μετ' αὐτόν. Καὶ διὰ μὲν τὴν πρὸ τοῦ τοκετοῦ ὥραν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐνδυμάτων τοῦ συζύγου ὡς ἐπίκλησιν τῆς ἀνδρικῆς ἰσχυρᾶς βοήθειάς του εἰς τὴν δύσκολον ἐκείνην στιγμήν, διὰ δὲ τὴν μετὰ τὸν τοκετὸν (περὶ τῆς ὁποίας βλέπε κατωτέρω) ὡς φόβητρον κατὰ τῶν βλαπτόντων τὴν λεχῶ καὶ τὸ νεογέννητον δαιμονίων.

Εἰς ἀμφοτέρως τὰς περιπτώσεις ταύτας ἔχομεν ἐνεργὸν καὶ ἀρρηνολογικὴν συμμετοχὴν τοῦ συζύγου διὰ τὴν αἰσίαν ἔκβασιν καὶ τὴν καλὴν φύλαξιν τοῦ τοκε-

<sup>1)</sup> Βλέπε *J. G. Frazer*, *The Golden Bough*, τόμ. Ι σελ. 205-206. Πρβλ. καὶ *E. Crawley* ἔ.ἀ. σελ. 187-8. «Εἰς τὴν πρωτόγονον σκέψιν, γράφει ὁ δεύτερος, τὰ ἐνδύματα περιέχουν τὰς ιδιότητας τοῦ φοροῦντος, ὡς ἡ μηλωτὴ τοῦ Ἡλίου περιέκλειε τὴν δυνάμιν του. Καὶ τότε μεταδίδουν εἰς τοὺς ἄλλους τὴν ὑγίαν, τὴν δυνάμιν καὶ τὴν ἀντοχὴν τοῦ κατόχου των» (σελ. 187).

τοῦ, παρέχω ὅμως ἐνταῦθα μόνον τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν εὐτοκίαν σχετικὰς εἰδήσεις:

*Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ θέτουν εἰς τὴν κοιλιά τῆς ἐπιτόκου ἓνα ἔνδυμα τοῦ συζύγου (πουνκάμισο, μαντήλι κλπ.) καὶ σὲ περίπτωση πὸν ὁ σύζυγος ἀπουσιάζει, τὸν εἰδοποιοῦν νὰ στείλῃ ἓνα μαντήλι γὰρ τὴ διευκόλυνση τοῦ τοκετοῦ. (Καλὸς Ἄγρὸς Δράμας 1953, Εὐαγγελία Χατζηαθανασίου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).*

*Ὅταν ἡ ἐπίτοκος εὐρίσκειται εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐξωθήσεως, τότε ρίχνουν ἐπάνω σὴν ἐπίτοκο ἓνα ἐπανωφόριον ἢ καὶ ἄλλο ἀντικείμενον τοῦ συζύγου. (Ἄρ-τάκη Μ. Ἀσίας, πρόσφυγες 1953, Θεοφανὴ Χριστοφορίδου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).*

*Πρέπει ἡ ἐπίτοκος νὰ εἶναι σκεπασμένη μὲ ροῦχα τοῦ συζύγου της. (Φορτέ-τσα Ἡρακλείου Κρήτης 1953, Χ. Χουτᾶ, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).*

*Ἄμα τυρανιᾶται ἡ γυναίκα, παίρνουνε τὸ σκοῦφο τ' ἀντροῦς της καὶ τρί-βρουνε τὴ μούρη τῆς καὶ γενᾶ πλιὰ εὔκολα... (Λατσίδα Κρήτης 1939, Λ.Α. 1381 Β', σελ. 152, Μαρία Λιουδάκη)<sup>1)</sup>.*

#### β' Ἀποδέσεις

Ὅνομάζω οὕτω τὰς μαγικὰς ἐνεργείας, αἵτινες ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἀπα-λαγήν ἀπὸ προηγηθείσας γνωστὰς ἢ ὑποτιθεμένας καταδέσεις. Εἰδικώτερον, προκει-μένου περὶ ἐπιτόκων, ὁ φόβος περὶ μαγικῶν καὶ φυσικῶν ἐμποδίων, ἅτινα θὰ ἠδύ-ναντο νὰ δυσχεράνουν τὸν τοκετόν, ὠδήγησεν εἰς πλῆθος ἐνεργειῶν ἀποδεσμευτι-κῶν τῆς πιθανῆς καταδέσεως. Πρόκειται, ὅπως γράφει ὁ Ν. Γ. Πολίτης, περὶ τῆς ἰδέας ὅτι «πᾶν τὸ συμπελεγμένον ἢ συνδεδεμένον ἢ κεκλεισμένον παρακωλύει τὴν ἐλευθέραν λειτουργίαν τῆς φύσεως»<sup>2)</sup>.

Τὰ σχετικὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα εἶναι πολλὰ· θὰ περιορισθῶ ὅμως ἐνταῦθα εἰς ἐκεῖνα, ὅπου ἐνεργεῖ τὴν ἀπόδесιν ὁ ἴδιος ὁ σύζυγος, ἢ χρησιμοποιοῦνται πρὸς τοῦτο τὰ εἰς αὐτὸν ἀνήκοντα ἀντικείμενα.

*Στὴ γέννα ἀπάνου, ἐὰν ὁ ἄνδρας εἶναι παρών, βγάξει τὰ κουμπιά τοῦ ὑποκα-μίσου του. (Πολίγνιτον Λέσβου 1955, Λ.Α. 2153 σ. 9, Π. Παπαμανώλης).*

<sup>1)</sup> Περὶ παρομοίων ἐθίμων ἐπιθέσεως ἐνδυμάτων ἢ ἄλλων ἀντικειμένων τοῦ συζύγου ἐπὶ τῆς ἐπιτόκου παρ' ἄλλοις λαοῖς. βλ. E. Crawley ἔ.ά. σελ. 187 (νῆσοι τοῦ Πάσχα) καὶ P. Sebilot: Le paganisme contemporain chez les peuples celto-latins (Paris 1908) σ. 26-7 (Ἰρλανδία).

<sup>2)</sup> Βλ. Λαογραφίαν ΣΤ' σελ. 322 (=Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 299), ὅπου καὶ περιπτώσεις ἀντιστοιχῶν μαγικῶν ἐνεργειῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις λαοῖς (σελ. 321-325). Καταδέσεις τοκετοῦ ἐγνώριζον καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους (πρβλ. Φ. Κουκουλέ: «Μεσαιωνικοὶ καὶ Νεοελληνικοὶ κατάδεσμοι» ἐν Λαογραφίᾳ, τόμ. Θ' 1926-28, σελ. 65 καὶ 473).

Ξεκουμπώνουν τυχόν κουμπωμένα εσώρουχα και εξώρουχα, πού ἀνήκουν στὸν σύζυγο. (Χιονιάδες Κονίτης 1953, Δ/λος Στέφ. Ζωγράφος).

Διὰ τὴν γεννήση εὐκόλα ἢ σύζυγος, ἐπιβάλλουν εἰς τὸν σύζυγον ν' ἀνοίξη (τὰ ξεκλειδώση) ὅ,τι ἔχει κλειδωμένα· ἦτοι μπαούλα, ντουλάπες, κιβώτια, κασέλες καὶ δωμάτια. (Ἀσημοχώρι Κονίτης 1953, Δ/λος Δούτσος)<sup>1)</sup>.

Ἄν δὲν ξελευτερωθῇ ἡ γυναίκα σὲ 24 ὥρες, τότε ὁ σύζυγος ρίχνει μὴ ἢ δυὸ κλειδαριές κλειδωμένες στὴ φωτιὰ νὰ χαλάσουν, γιὰ νὰ χαλάσῃ κί ἢ γυναίκα, ν' ἀνοίξη, γὰ βγῇ τὸ μικρό. (Πιστεύουν πὸς ἡ γυναίκα δὲν «ἀποκταίει» εὐκόλα, γιατί εἶναι κλειδωμένη ἀπὸ κάποιον πού τὴ μισοῦσε). (Ἀηδοχώρι Κονίτης 1953, Δ/λος Ν. Παπανικολάου).

Ὅταν ἡ γυναίκα δυσκολεύεται νὰ γεννήσῃ, ἀνοίγουν τὰς [παγκομεριές (= ἀποθήκες σιτηρῶν) καὶ πετοῦν τὰ ποδήματα τοῦ συζύγου ἔξω, διότι νομίζουν πὸς ἔτσι εὐκολύνεται ὁ τοκετός. (Μαριτσὰ Ρόδου 1937, Λαογραφία τόμ. ΙΑ', σ. 568, Α. Βρόντης).

Ὅταν δυσκολενόταν ἡ γέννα... ἔπιαναν τὸν πατέρα καὶ τοῦ ἔβγαζαν τὰ σιβάγια (=ποδήματα) γιὰ νὰ γοργοβγῇ καὶ τὸ παιδί. (Γόρτυς Κρήτης 1952, Λ.Α. 1693 σ. 14, Ἐμμ. Χριστοδουλάκης).

Ἀποσυνδέουν (λύνουν) τὸ ὄπλο ἢ τὰ ὄπλα, πού ἀνήκουν στὸν σύζυγο. (Χιονιάδες Κονίτης 1953, Δ/λος Στέφανος Ζωγράφος).

Γιὰ νὰ κἀνῃ εὐκόλη τὴ γέννα τῆς γυναίκας του, ὁ ἄντρας κοίταζε τὸ τουφέκι του ἂν ἦταν ἐμωσμένο (=γεμάτο) πυροβολοῦσε καὶ τ' ἀδειαζε. (Φάρασα Καππαδοκίας, Κέντρον Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, Χ/φα Δ. Λουκοπούλου).

Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ ἐπικρατοῦσε ἄλλοτε ἢ συνήθεια: ὁ σύζυγος με φίλους του ἔπαιρναν τὰ ὄπλα τους, καὶ ἰστάμενοι εἰς μίαν γωνίαν τῆς οἰκίας ἐπυροβολοῦσαν στὸν ἀέρα, γιὰ νὰ τρομάξῃ τὸ παιδί καὶ νὰ βγῇ. (Χέρσον Κιλκίς 1953, Μαργαρίτα Ἐλευθεριάδου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).

Αἱ δύο τελευταῖαι περιπτώσεις, ἐκτὸς τῆς ἀποσκοπούσης εἰς τὴν ἀπόδεσιν ἐνεργείας των (ἀπογέμισις ὄπλου), στηρίζονται καὶ εἰς τὸ στοιχεῖον τοῦ ἔκφοβισμοῦ ἢ τοῦ τρόμου, τὸν ὁποῖον δύνανται νὰ ἐπιφέρουν εἰς τὰ κακὰ πνεύματα τὸ ὄπλον καὶ ὁ πυροβολισμός. Χαρακτηριστικὴ εἶναι σχετικὴ πληροφορία ἐκ Κρήτης, κατὰ τὴν ὁποίαν: *Στὸ κρεβάτι τῆς ἐπιτόκου κρεμοῦν πολεμικὸν ὄπλον, νὰ διώχνη τὰ κακὰ πράματα (sic) πού ἐμποδίζουν τὸν τοκετόν.* (Μύθος Ἱεραπέτρας 1952, ΛΑ. 1789Α

<sup>1)</sup> Ὑποχρεώσεις τοῦ συζύγου, παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς, νὰ μὴ δένη δεσμούς ἢ κόμβους καθ' ὄλον τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης τῆς συζύγου του, βλέπε παρὰ J. G. Fraser, The Golden Bough, τόμ. III σελ. 294 - 295.

σελ. 43, Α. Παπαδημητρόπουλος)<sup>1)</sup>. Ἐξιοσημείωτος εἶναι πάντως καὶ ἡ φυσικὴ αἰτιολογία, τὴν ὁποίαν δίδουν εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πυροβολισμοῦ, «*τὰ τρομάξῃ τὸ παιδί καὶ νὰ βγῇ*», ἂν καὶ πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐπίτοκος καὶ οὐχὶ τὸ βρέφος τρομάζει ἐκ τοῦ αἰφνιδίου θορύβου<sup>2)</sup>.

Ἀναγράφω τελευταίαν μίαν ἐνέργειαν, ἣτις δύναται μὲν νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὰς μαγικὰς πράξεις τῆς ἀποδέσεως, εἶναι ὅμως χαρακτηριστικὴ καὶ ἰσχυρῶς ἀντιπροσωπευτικὴ τῶν ἐξεταζομένων ἔθιμων ἄρρενολογείας:

*Ἐκ προσωπικῆς πείρας καὶ κατὰ τὴν παρουσίαν μου εἰς τέσσαρας τοκετοὺς τῆς συζύγου μου, ἡ ἔμπειρος μαῖα (πρακτικὴ), ἡ παρισταμένη κατ' αὐτοὺς, μοὶ συνίστα διαρκῶς νὰ μὴ κἀθημαι κάτω, ἀλλὰ νὰ ἴσταμαι ὄρθιος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τοκετοῦ.* (Ἡλιοχώρι Ζαγορίου Ἡπείρου 1953, Δ/λος Μιχαὴλ Πασχάλης).

Θεωρῶ ἀποδεικτικὴν τὴν ζητουμένην ἐνταῦθα ὄρθιαν στάσιν τοῦ συζύγου, ἐπειδὴ αὕτη ἐν σχέσει μὲ τὴν στάσιν τοῦ καθημένου, εἶναι ἐλευθέρα καὶ λυτὴ. Εἶναι γνωστὸς ὁ μῦθος περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἡρακλέους ἐκ τῆς Ἀλκμήνης, τὴν ὁποίαν πρὸς χάριν τῆς Ἥρας παρημποδίζον αἱ Μοῖραι κρατοῦσαι συμπεπλεγμένας τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν γονάτων, καὶ ἐπομένως καθήμεναι<sup>3)</sup>. Ἐπίσης γνωστὴ εἶναι καὶ ἡ σήμερον ἰσχύουσα ἀπαγόρευσις, καθ' ἣν δὲν πρέπει νὰ κἀθηνται μὲ συμπεπλεγμένους τοὺς δακτύλους<sup>4)</sup>. Ὁ ἀνὴρ λοιπόν, εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα, ἰστάμενος ὄρθιος ἐνεργεῖ ὁμοιοπαθητικῶς ἐπὶ τῆς καθόδου καὶ εὐχεροῦς ἐξωθήσεως τοῦ τέκνου του ἀπὸ τὸ σύζυγον σῶμα<sup>5)</sup>.

<sup>1)</sup> Ὁ πυροβολισμὸς ἀπομακρύνει τὰ βλαπτικὰ δαιμόνια, ὅχι μόνον διὰ τὸ φονικὸν του ἀποτελεσμα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν τρομακτικὸν του θόρυβον. Συγκαταλέγεται καὶ οὗτος μεταξὺ τῶν ποικίλων ἀποτρεπτικῶν θορύβων, οἵοι οἱ κωδωνισμοί, τὰ κτυπήματα, αἱ θραύσεις ἀγγείων κλπ. (Βλ. σχετικῶς: Ν. Γ. Πολίτου. Τὸ ἔθιμον τῆς θραύσεως ἀγγείων κατὰ τὴν κηδείαν, Λαογρ. Σύμμ. Β', ἰδίᾳ εἰς τὰς σελίδας 280 - 281). Κωδωνοκρουσίαι πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ εἰς διαφόρους εὐρωπαϊκούς λαοὺς ἀναφέρει ὁ Γάλλος λαογράφος Paul Sebillot, ἐνδιαφέρον δ' ἡμᾶς ἐνταῦθα δύο ἀναγραφόμεναι περιπτώσεις: ἐν Νεαπόλει, ὅπου «*ὁ σύζυγος ἐπιφορτίζεται συχνάκις τὸν ῥόλον αὐτόν*» καὶ ἐν Πορτογαλίᾳ, ὅπου «*ἐὰν ὁ κρούων τὸν κώδωνα εἶναι ὁ σύζυγος, ὀφείλει νὰ κρατῇ τὸ σχοινίον διὰ τῶν ὀδόντων του*». (Le paganisme etc σελ. 27).

<sup>2)</sup> Πρβλ. καὶ Ξενοφ. Κ. Ἀκολογία: Λαογραφικὰ Κοτυώρων (Ἀθήνα 1939) σ. 125.

<sup>3)</sup> Παρὰ Ν. Γ. Πολίτη: Ὀκνυτόκια (Λαογραφία ΣΤ' σελ. 321-322, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία).

<sup>4)</sup> Αὐτόθι σελ. 322.

<sup>5)</sup> Ἀναφέρω ἐνταῦθα παρόμοιον ἔθιμον ἰθαγενῶν τῆς Αὐστραλίας, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ σκοπὸς τοῦ εὐχεροῦς τοκετοῦ καθορίζεται σαφέστερον. «*Ἐπὶ ἰσχυρᾶς δυστοκίας, ὁ σύζυγος περιπατεῖ μίαν ἢ δύο φορὰς πέραν ἀπὸ τὸν χῶρον τῆς μητρὸς, καὶ τοῦτο διὰ νὰ παρασῶρη πρὸς αὐτὸν τὸ ἔμβρυον, νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ*» (Ε. Crawley ἔ. ἀ. σελ. 187).

## γ'. Ἀπομάκρυνσις τῶν ἀντικειμένων τοῦ συζύγου

Εἶναι ὅλως περιέργος ἢ ἀντίθετος πρὸς τὰ προηγούμενα συμπεριφορὰ τῶν τιτουοῶν ἀπέναντι τοῦ συζύγου των, τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν τῶν ἰσχυρῶν πόνων καὶ τῆς ἐξωθήσεως δὲν θέλουν νὰ βλέπουν οὔτε νὰ σκέπτονται. Τὰ ἀντικείμενα τοῦ συζύγου (ἐνδύματα, ὑποδήματα κλπ.), τὰ ὁποῖα πρὸ καὶ μετὰ τὸν τοκετὸν θεωροῦνται προστατευτικὰ ἢ πολύτιμα, κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἐξωθήσεως κρίνονται ἀποδιοπομπαῖα.

Παραθέτω τὰς σχετικὰς νεοελληνικὰς εἰδήσεις.

*Τὴν στιγμήν ἐκείνην (τοῦ τοκετοῦ) δὲν πρέπει ἡ γυναῖκα νὰ βλέπη οὐδὲν ἐνδυμα ἢ σημάδι τοῦ ἀνδρός της.* (Κροῦβρουση Ἑλασσῶνος 1953, ΛΑ 1971 σελ. 13 Κ. Τσέλιος). — *Μιὰ πὺν κοιλοπόναε στήν Πεσσάδα (χωριὸ τῆς Λιβαθοῦς) δὲ μπορούσε νὰ ὑποφέρη νὰ βλέπη τὸ βρακὶ τοῦ ἀντρός της καὶ φώναζε: Βγάρτε το, νὰ μὴν τὸ βλέπω!* (Κεφαλληνία, πληροφορία 1954) — *Σὲ περίπτωσι δυστοκίας... πετοῦν ἔξω τὰ σιβάνια (=ὑποδήματα) τοῦ ἀντρός της.* (Κοντομαρὶ Χανίων Κρήτης 1952, Λ. Α. 1778 σελ. 12, Λ. Μαυριδάκης). — *Γενικὰ δὲν πρέπει νὰ βροῖσκειται στὸ δωμάτιο τοῦ τοκετοῦ ὁ,τιδήποτε ἀνήκει στὸν σύζυγο.* (Χιονιάδες Κονίτσης 1953, Δ/λος Στ. Ζωγράφος). — *Ὅταν τυρανῶται ἡ γυναῖκα, βγάνουνε τὰ σιβάνια τ' ἀντρός της ὄξω, γιὰ νὰ γεννήσῃ πλιὰ εὔκολα.* (Λατσιάδα Κρήτης 1939, ΛΑ. 1381 Β' σ. 152, Μαρία Λιουδάκης). — *Τὴν ὥρα πὺν κοιλοπονᾷ ἡ γυναῖκα, βγάνουν ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τὰ σιβάνια τ' ἀντρός της.* (Μάκρες Γόρτυνος Κρήτης 1952, ΛΑ. 1792 σ. 6, Κ. Κουρτικάκης). — *... Τὴν ὥρα τοῦ πόνου πετοῦν τὰ σιβάνια τοῦ συζύγου ἔξω, βγάζουν τῆς ἐπιτόκον τὰ βραχιόλια καὶ δαχτυλῖδια.* (Νεριανὰ Χανίων 1952, ΛΑ. 1779, 7-8 Ὀλγα Κουνδούρου). — *Βγάζουν τὰ σιβάνια τοῦ ἀνδρός ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοῦ τοκετοῦ, ἴσως, ὅπως μοῦ εἶπαν, ἀπὸ θυμὸ ἢ γιὰ νὰ τιμωρήσουν τὸν ἄνδρα, πὺν εἶναι συνυπεύθυνος καὶ ὅμως δὲν ὑποφέρει αὐτός. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ τείνει νὰ ἐξαλειφθῇ.* (Κρουσιῶνας Ἡρακλείου 1955, Δ/λος Κωνσταντῖνος Μανουράς).

Καὶ ἐπεισοδιακῶς: — *«Βγάλετε ὄξω τὸ σιβάνι τοῦ ἀντρός μου», φωνάζει ἡ γυναῖκα πρὶν γεννήσῃ, μὲ τοὺς πόνους. Κι' ὕστερα λέει: «Βάλετέ το πάλι μέσα».* (Γδόχια Ἱεραπέτρας Κρήτης 1952, ΛΑ. 1788, 12 Ἑμμ. Παπαμιχαλάκης). — *Ἡ ἴδια ἡ γυναῖκα φωνάζει τὴν ὥρα πὺν πονάει: «Βγάλετε τον τὰ παπούτσια ἔξω, νὰ μὴν τὰ βλέπω», ἐνῶ, μόλις ἀπογεννήσῃ καὶ συνέλθῃ, λέει: «Προσέχτε, νὰ μὴ χαθοῦν τὰ παπούτσια».* (Χιονιάδες Κονίτσης 1953, Δ/λος Στ. Ζωγράφος). Καὶ: — *Διηγοῦνται ὅτι μιὰ γυναῖκα, τὴν ὥρα πὺν γεννοῦσε, εἶδε τὰ τσαρούχια τ' ἀντρός της κι' εἶπε: «Πάρτε τὰ τσαρούχια του ἀπὸ δῶ, δὲ θέλω νὰ τὰ βλέπω».* Ἀλλὰ μόλις ἐγέννησε, τ' ἀποζήτησε κι' εἶπε: «Φέрте τὰ τσαρούχια τ' ἄντρα μου, γιὰτὶ θέλω νὰ τὰ βλέπω».

(Μόλιστα Κονίτσης 1953, Δ/λος Ἰω. Γέγιος).

Διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ὑποδημάτων τοῦ συζύγου ἐκ τοῦ δωματίου τοῦ τοκετοῦ, δυνάμεθα καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν νὰ δεχθῶμεν τὴν ἀποδεικτικὴν πρῶξιν, ἐφ' ὅσον ἔχομεν καὶ τὰ παραδείγματα 5 καὶ 6 τοῦ κεφαλαίου « Ἀποδέσεις » (σελ. 141) ὡς καὶ τὸ 7<sup>ον</sup> τοῦ παρόντος κεφαλαίου, συνηγοροῦντα εἰς τοῦτο. Τὸ ὑπόδημα ἄλλωστε, ἐκ τῶν ἰσχυρῶς προσηροσμένων εἰς τὸ σῶμα φορητῶν εἰδῶν, μὲ τὴν γνωστὴν ἀνακούφισιν τὴν ὁποῖαν προσφέρει ἐκβαλλόμενον, ἦτο φυσικὸν νὰ χρησιμοποιηθῆ συμβολικῶς διὰ τὴν ὁμοιοπαθητικὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἐπιτόκου.

Ἀπομένει ὁμως πρὸς ἐξήγησιν τὸ γεγονός τῆς πλήρους ἀποβολῆς τῶν ὑποδημάτων τοῦ συζύγου ἔξω τοῦ δωματίου ἢ καὶ τῆς οἰκίας, ἔτι δὲ καὶ ἡ γενικὴ ἀπομάκρυνσις τῶν ἐνδυμάτων του ἀπὸ τὰ βλέμματα τῆς τικτούσης. Ἡ πιθανωτέρα ἐξήγησις, τὴν ὁποῖαν ὑπαινίσσεται καὶ ἡ 8<sup>η</sup> μαρτυρία, εἶναι, ὅτι ἡ τίκτουσα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ὠδίνων τῆς ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ σχεδὸν τὸν κύριον ὑπεύθυνον τῆς καταστάσεώς της, τὸν σύζυγον. Ἡ θεὰ οἰουδήποτε ἐνδύματός του, καὶ δὴ ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα οὗτος ἀφαιρεῖ κατὰ τὴν συγκατάλαξιν, τὴν ἐξοργίζει. Ἄλλὰ μόλις καταπαύσων αἱ ὠδῖνες, ἐπανευρίσκει τὴν στοργὴν καὶ αἰσθάνεται ἰσχυροτέραν τὴν ἀνάγκην τῆς προστασίας τοῦ συζύγου της. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀναζήτησις τῶν ἐκβληθέντων ὑποδημάτων, ὅπως τὴν παρουσιάζουν τὰ εὐτράπελα παραδείγματα<sup>1)</sup>.

#### δ'. Κτυπήματα

##### 1. Διὰ τοῦ ὑποδήματος τοῦ συζύγου.

Ὅταν δὲ ἡ γυνὴ δοκιμάζῃ δυσκολίας καὶ ὠδῖνας πολλὰς κατὰ τὸν τοκετόν, ὁ σύζυγός της, κατὰ προτροπὴν τῆς μαίας, τύπτει διὰ τοῦ υποδήματός του τὴν ἀσθενῆ τρεῖς τὰ νῶτα, ἐκφωνῶν: « Ἐγὼ σὲ φόρτωσα κι' ἐγὼ σὲ ξεφορτώνω » ἢ... « κι' ὁ Θεὸς νὰ σὲ ξεφορτώσῃ ». (Μαρτυρία τοῦ περιηγητοῦ Ch. Sonnini ἐν ἔτει 1801, παρὰ Ν. Γ. Πολίτη: Λαογρ. Σύμμ. Γ' σελ. 207. Πρβλ. καὶ Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 302.)

Τὴν χτυπᾶνε μὲ τὸ παπούτσι τ' ἀντρός της καὶ λένε: « Ἐγὼ σὲ φόρτωσα κι' ἐγὼ σὲ ξεφορτώνω ». (Πετρὶ Λέσβου 1940, ΛΑ. 1446Α σ. 149, Δ. Λουκάτος).

Τὴν κτυπᾶ [ἢ μαμμη ἢ ὁ σύζυγος] τρεῖς φορές στὴ ράχη μὲ μιὰ παπούτσια (παλιοπάπουτσο)... (Μεσαναγρὸς Ρόδου 1953, ΛΑ. 1985 σελ. 57, Ι. Μπίλλης).

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἀναφέρων τὴν ὡς ἄνω χρῆσιν τοῦ υποδήματος διὰ τὸ κτύπημα τῆς ἐπιτόκου, οὐδὲν παρατηρεῖ περὶ ἰδιαιτέρας σημασίας αὐτοῦ. Ὑπάγει ἀδιακρίτως τὴν πρῶξιν ταύτην εἰς τὰ δι' ἄλλων μέσων (π.χ. τῆς ζώνης) καὶ κατ' ἄλλον χρόνον ἐνεργούμενα κτυπήματα ἐπὶ τῶν γυναικῶν, τὰ ὁποῖα μετὰ τοῦ Mannhardt

<sup>1)</sup> Ὁμοίως καὶ διὰ τὴν τίκτουσαν Ἑβραίαν ἀναφέρεται ἡ σατιρικὴ παροιμία, ὅτι ἐφ' ὅσον ἐκοιλοπύνει, ἐπεκαλεῖτο τὴν Παναγίαν (— «Μέσα, Μαρία»), ὅταν δὲ ἐγέννησε, δὲν τὴν ἦθελε (— «Ἐξω, Μαρία»). Βλ. Π. Π. Μαρία ἀριθ. 1-6.



θεωρεῖ ὡς μεταβεβλημένας μορφὰς τοῦ διὰ χλωρῶν κλάδων ἀρχεγόνου κτυπήματος, ἀποσκοποῦντος εἰς τὴν μετάδοσιν τῆς γονιμοποιουῦ δυνάμεως καὶ ἐπομένως εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς εὐτοκίας. (βλ. Ὁγκυτόκια, Λαογραφίας ΣΤ' σ. 330=Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 305)<sup>1)</sup>.

Νομίζω ὅμως ὅτι πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ ὑπόδημα ἡ ἰδιαιτέρα καὶ αὐτοτελῆς σημασία, τὴν ὁποίαν ἔχει ὡς κατ' ἐξοχὴν φορεὺς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ ἐπομένως ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς «τριοδικόν» ἀντικείμενον, μεταφέρον ἐκ τῶν τριόδων τὰς κακὰς καὶ ἀγαθὰς ἐπιρροίας. Εἶναι πιθανὸν τὰ διὰ τούτου κτυπήματα ἐπὶ τῆς ἐπιτόκου, ἐνεργούμενα κατ' ἀρχὴν πρὸς εὐγονίαν, νὰ συνδυάζουν μὲ μαγικὴν σκοπιμότητα καὶ τὰς δύο ὡς ἄνω ιδιότητας, ἐξασφαλίζοντα τὴν παρὰ τοῦ συζύγου βοήθειαν καὶ τὴν ἐκ τῶν τριόδων ἀγαθὴν τύχην<sup>2)</sup>.

## 2. Διὰ τῆς ζώνης τοῦ συζύγου.

«*Όταν ἡ ἐπίτοκος δυσκολεύεται νὰ γεννήσῃ... ὁ σύζυγος παίρνει τὴ ζώνη του καὶ τὴ δέρνει στὰ νεφρὰ λέγοντας συγχρόνως: «Ἐγὼ ποὺ σὲ φόρτωσα, δὰ σὲ ξεφορτώσω κιόλας».* (Χωριὰ Μεραμπέλου Κρήτης 1937, Μανώλη Πιτυκάκη: «Γύρω ἀπὸ τὸν τοκετό». Περιοδ. Δρῆρος, Νεάπολις Κρήτης, ἔτος Α' σ. 102).

«*Όταν τυραννιέται νὰ γεννήσῃ ἡ γυναίκα, λένε οἱ ἄλλες στὸν ἄντρα της: «Ἐξέζωσον! Αὐτὸς βγάζει τὴ ζώνη του, πάει κοντὰ στὴ γυναίκα του, τὴ χτυπᾷ μὲ τὴ ζώνη καὶ λέει: «Ἐγὼ σ' ἐφόρτωσα, ἐγὼ σὲ ξεφορτώνω».* (Ἀλάγνι Ἡρακλείου καὶ Φουρνὴ Μεραμπέλου Κρήτης 1954. Πληροφορία Κ<sup>α</sup>ς Εὐαγγελίας Φραγκάκη).

«*Ὁ ἄνδρας χτυπᾷ μὲ τὸ λουρί του τὴν πλάτη τῆς γυναικὸς του καὶ τῆς λέει: Ἐγὼ σὲ φόρτωσα, ἐγὼ θὰ σὲ ξεφορτώσω.* (Ἀγγέρια Πάρου 1953, ΛΑ. 1956, 11 Γ. Πρωτόπαπας).

*Τὴν ὥρα τοῦ τοκετοῦ, γιὰ νὰ γεννηθῇ γρήγορα τὸ παιδί, βγάζει ὁ ἄνδρας*

<sup>1)</sup> Χαρακτηριστικὸν δεῖγμα συγχρόνου κτυπήματος διὰ χλωροῦ κλάδου, πρὸς μετάδοσιν τῆς γονιμοποιουῦ του δυνάμεως, ἀποτελεῖ ἡ ἐκ Λέσβου κατὰ τὸ ἔτος 1940 πληροφορία μου, καθ' ἣν: *Τ'ν ὥρα ποὺ φάλλει [ὁ παπὰς] «τὰς θύρας, τὰς θύρας, ἐν σοφία πρόσχωμεν», χτυπᾷ τὴν κοιλιά τ'ς [τῆς στείρας] μ' ἓνα κονμμάτι ρουμᾶνι (=βάτο), γιὰ νὰ ρουμανιάσῃ τὴν κοιλιά τ'ς (=νὰ μείνῃ ἔγκυος).* (Χωριὸν Πετρί, ΛΑ 1446 Α σελ. 120). Ἐνταῦθα ἡ λειτουργικὴ φράσις «τὰς θύρας, τὰς θύρας» ἀκούεται παρὰ τοῦ λαοῦ ὡς «τὰς στείρας, τὰς στείρας».

<sup>2)</sup> Εἰς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην δύναται νὰ προστεθῇ καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς ἀποδέσεως ἐφ' ὅσον, ὡς εἶδομεν, τὸ κενὸν ὑπόδημα ἐπιφέρει ὁμοιοπαθητικῶς καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ἐγκύου ἀπὸ τοῦ φόρτου της. Ἀπομένει πρὸς ἐξήγησιν ἡ ἐν τῷ 3ῳ παραδειγματι ἀναγραφομένη προτίμησις παλαιοῦ υποδήματος, ἀνήκοντος πιθανῶς εἰς τὸν σύζυγον. Ἡ παλαιότης σημαίνει συνήθως ἀντοχὴν, πλῆρες βίωμα καὶ δεδοκίμασμένην πεῖραν, στοιχεῖα κατάλληλα διὰ τὴν κατοχύρωσιν νέων ἐνεργειῶν

τῆ ζώνῃ του καὶ χτυπᾷ τὴ γυναῖκα του σὺς πλάτες, καὶ τῆς λέει συγχρόνως ἐπὶ τρεῖς φορές: «Ἐγὼ σέ φόρτωσα, ἢ Παναγία γὰρ σέ ξεφορτώσῃ». (Καλὸ Χωριὸ Μεραμπέλου Κρήτης 1953, ΛΑ. 1942 σελ. 9 - 10 Ἑλένη Πιτυκάκη).

Παλαιότερα ὁ σύζυγος ἔβγαζε τὸ ζωνάρι του καὶ τὸ πηδοῦσε τρεῖς φορές, καὶ τὸ ἔδιδε εἰς τὴν σύζυγόν του, γὰρ γεννήσῃ εὐκολα. (Χέρσον Κιλίκης 1953, Μαργαρίτα Ἐλευθεριάδου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).

Περὶ τῶν κτυπημάτων διὰ ζώνης πρὸς εὐγονίαν διέλαβεν ἐπίσης ὁ Ν. Γ. Πολίτης εἰς τὰς προμνησθείσας μελέτας αὐτοῦ. Ἡ χρησιμοποίησις τῆς ζώνης ἢ τοῦ «λουριῦ» ὡς ὀργάνων κτυπήματος ἐνθυμίζει καὶ τὰς ἀναγραφομένας ἐκεῖ ἀρχαίας μαστιγώσεις<sup>1)</sup>.

Ὡς φαίνεται ὁμως καὶ ἐκ τοῦ τελευταίου ὡς ἄνω παραδείγματος, ἡ ζώνη δὲν εἶναι πάντοτε μαστιγωτικὸν ἢ τυπτικὸν ὄργανον, ἀλλὰ καὶ μαγικῶς περιζωστικόν. Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Πλινίου (1<sup>ος</sup> αἰ. μ.Χ.) ἡ χρησιμοποίησις τῆς ζώνης τοῦ συζύγου ἐγένετο κατὰ τρόπον ἡρεμον καὶ συμβολικόν: «Ἐπιταχύνει τὸν τοκετὸν ὁ ἀνὴρ ἐκ τοῦ ὁποίου συνέλαβεν ἢ γυνή, ἐὰν λύσας τὴν ζώνην του περιζώσῃ τὴν γυναῖκα, καὶ ἔπειτα τὴν λύσῃ λέγων, ὅτι ὁ ἴδιος ὅστις τὴν ἔδεσε θὰ τὴν λύσῃ»<sup>2)</sup>.

Ὅμοιαν συμβολικὴν περιζώσιν πρὸς εὐτοκίαν ἐνήργουν καὶ οἱ Βυζαντινοί: «Περίβαλλον τὴν κοιλίαν [τῆς δυστοκούσης] διὰ ζώνης, δι' ἧς εἶχον περιζώσει κίονα ἐκκλησίας». (Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς τόμ. Δ', Αθῆναι 1951, σελ. 24). Δὲν μαρτυρεῖται ἂν ἡ ζώνη αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὸν σύζυγον, εἶναι ὁμως χαρακτηριστικόν, ὅτι εἰς ὁμοίας νεοελληνικὰς περιπτώσεις, ὡς «ιερὰ» ἢ «ἀγιασμένη» ζώνη χρησιμοποιεῖται ἡ ζώνη τοῦ ἱερέως, δηλ. ἱεροῦ ἀλλὰ ἄρρενος προσώπου<sup>3)</sup>. Χρησιμοποιεῖται βεβαίως καὶ πᾶσα ἱερὰ ζώνη, οἷα ἡ τῆς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου («τῆ Παναγίας τὸ ζωνάρ»<sup>4)</sup>) ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ἔχομεν συνήθως παρέμβασιν τοῦ συζύγου:

Μιά οἰκογένεια διατηροῦσε στὸ χωριὸ μιὰ ζώνη, ποὺ τὴν ἔλεγαν «ζώνη τῆς Παναγίας». Τὴν εἶχαν, λέει, φέρει ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο κι ἦταν λειτουργημένη 40 μέρες

<sup>1)</sup> Βλ. «Ὠκντόκια» (Λαογραφία ΣΤ' 330-335 = Λαογρ. Σύμμ. Β σελ. 305-306).

<sup>2)</sup> «Partus adcelerat hic mas, ex quo quaeque conceperit, si cinctu suo soluto feminam cinxerit, dein solverit adjuncta precatione se vinxisse, eundem et soluturum, atque abierit». (Nat. Hist. 28,42). Πρβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου Ὠκντόκια. (Λαογραφίας ΣΤ' 326 = Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 303) καὶ Γ. Κ. Σπυριδάκη: Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν κλπ. ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν. Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχ. τόμ. Ζ' (1953) σ. 108.

<sup>3)</sup> [Ζωννύουσι τὴν δυστοκοῦσαν] διὰ τίνος ἐκκλησιαστικῆς ζώνης ἱερέως. Πόντος 1896, ΛΑ. 242, 168, Ε. Παπαναυιάδης. Βλ. καὶ Φ. Κουκουλέ ἑ.ἀ. σελ. 24, ὑπόσημ. 5.

<sup>4)</sup> Βλ. Ε. Ἀκογλου Λαογραφικὰ Κοτυώρων, σελ. 126. Ἐπίσης καὶ ἐν Κρήτῃ.

στην εκκλησιά. Τὴν ὥρα τοῦ τοκετοῦ ὁ σύζυγος πῆγαινε καὶ ζητοῦσε τὴ ζώνη, τὴν ἔδινε στὴ γυναίκα του νὰ ζωστῆ, ὥσπου νὰ καλογεννήσῃ. (\*Αἰδονοχώρι Κονίτσης 1953, Δ/λος Ν. Παπανικολάου)<sup>1)</sup>.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ μαγικὴ σημασία τῆς λυομένης ζώνης εἶναι κυρίως ἀποδεδειγμένη. Εἰς ὅσας περιπτώσεις χρησιμοποιεῖται αὕτη, ἀποβλέπει εἰς λύσιν δεσμῶν εἴτε στειρώσεως<sup>2)</sup>, εἴτε δυσκόλου τοκετοῦ, ὡς ἐνταῦθα. Ὁ ἀφαιρῶν τὴν ἰδικὴν τοῦ ζώνην σύζυγος, ἀσχέτως τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῆς εἰς κτυπήματα ἢ διασκελισμούς, ὡς εἰς τὰ ἀναγραφέντα παραδείγματα, προβαίνει κατ' ἀρχὴν εἰς συμβολικὴν δι' αὐτῆς λύσιν τῶν κωλυόντων τὸν τοκετὸν δεσμῶν. «Ξεζώσου», τοῦ παραγγέλλουν ἐν χορῶ αἱ παριστάμεναι γυναῖκες, ἐν Κρήτῃ. Ἄλλὰ καὶ χωρὶς ἐντολῆν, ἢ οἰαδήποτε χρῆσις τῆς ζώνης προϋποθέτει ἀφαίρεσιν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ φοροῦντος<sup>3)</sup>. Εἶναι λοιπὸν εἰς τὴν βᾶσιν τῆς ἀπαλλακτικῆς τῶν ἐμποδίων ἢ ἐνέργειας αὕτη τοῦ συζύγου, καθισταμένη ἔπειτα καὶ γονιμοποιός, διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς ζώνης εἰς κτυπήματα καὶ μαστίγωνσιν. Ἡ συνοδεύουσα τὰς ἐνεργείας ταύτας ἐπωδὴ «*Ἐγὼ σὲ φόρωσα, ἐγὼ θὰ σὲ ξεφορτώσω*» δεικνύει συγχρόνως τὴν ὁμολογίαν τῆς εὐθύνης τοῦ συζύγου διὰ τὴν ἐγκυμοσύνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀρμοδιότητά του νὰ ἐπέμβῃ πρὸς εὐκόλον τοκετόν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερομένην ἐνέργειαν καὶ ἐπωδὴν, ὅπου τὴν λύσιν τοῦ συζύγου ἀκολουθεῖ περιζώσις καὶ ἔπειτα πάλιν λύσις τῆς συζύγου, ἐκεῖ ἡ πράξις τῆς ἀποδέσεως μεταφέρεται καὶ ἐκτελεῖται ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτῆς τῆς γυναικός.

Ἄξιοπρόσεχτος εἶναι εἰς τὰ ἐκτεθέντα παραδείγματα καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν σημείων ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς ἐπιτόκου, τὰ ὅποια κτυπᾷ ὁ σύζυγος. Ἡ «πλάτη» εἶναι φυσικῶς δεκτικὴ κτυπημάτων, τὰ «νεφρὰ» ὅμως εἶναι ἢ βιβλικὴ «ὄσφυς», ἥτις δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ ἔδρα τῆς κηρύσεως ἢ γονιμοποίησεως τῆς γυναικός. Τὰ ἐπ' αὐτῆς κτυπήματα τοῦ κρητικοῦ παραδείγματος ἔχουν πιθανῶς σχέσιν μὲ τὴν ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου ἀρχικὴν λύσιν τῆς παρθενικῆς ζώνης<sup>4)</sup>.

<sup>1)</sup> Τοιαῦται χρησιμοποίησις ἱερῶν ζωνῶν πρὸς εὐτοκίαν ἀναφέρονται καὶ εἰς τὰ ἔθιμα τῶν Δυτικῶν χριστιανικῶν λαῶν. (Βλ. P. Schillot: *le Paganisme etc*, σελ. 25 καὶ A. Van Genep: *Manuel κτλ.* Α' 1 σελ. 116), ὡς ἐπίσης καὶ τῶν Ἑβραίων. (Βλ. R. Roussel: *Le pèlerinage à travers les siècles* (Paris 1954) σελ. 216.

<sup>2)</sup> Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐνθ' ἄν. σελ. 106 - 107.

<sup>3)</sup> Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ δι' οἰανδήποτε ἄλλην ζώνην (ἱερὰν κλπ.), τῆς ὁποίας γίνεται χρῆσις. Ὑποτίθεται ὅτι αὕτη ἐλύθη ἀπὸ κάποιον σῶμα.

<sup>4)</sup> Σχετικὴ εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Crawley ἀναγραφομένη περίπτωσις, καθ' ἣν εἰς τὴν Κεντρικὴν Αὐστραλίαν, ὅταν ὁ τοκετὸς εἶναι δυσχερής, λαμβάνουν τὴν ζώνην τοῦ συζύγου καὶ τὴν δένουν περὶ τὸ στήθος τῆς ἐπιτόκου (ἐ. ἀ. σελ. 187).

Μίαν ἄλλην ἐκτεθεισαν ἐνέργειαν τοῦ σύζυγου, ἦτοι τὸν διασκελισμὸν τῆς προοριζομένης διὰ τὴν σύζυγον ζώνης, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐξηγήσωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα παραδείγματα.

#### ε'. Διασκελισμοὶ

*Κατὰ τὴν ὥραν τῶν ὠδίνων ὁ σύζυγος ἐπιβάλλεται νὰ πηδήσῃ τρεῖς φορές ἐπάνω ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς ἐπιτόκου. (Καλὸς Ἄγρὸς Δράμας 1953, Εὐαγγελία Χατζηαθανασίου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).*

*Ὅταν ἡ γυναῖκα πονᾷ, βάζουν τὸν σύζυγό της νὰ τὴν δρασκέλισῃ, γιὰ νὰ βγῇ τὸ παιδί εὐκολότερα. (Αἰγιαλεία 1953, Στέλλα Γαλάνη, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).*

*Ὅταν ἡ ἔγκυος γυναῖκα ἐδυσκολεύετο νὰ γεννήσῃ, ἐκαλεῖτο ὁ ἄνδρας της, καὶ ἡ μαμμὴ τὸν ἔβαζε νὰ περάσῃ πάνω της (νὰ πηδήσῃ). Πρόσφυγες Σεβαστείας 1953, (Λ.Α. 1824, 8 Ἄνατολὴ Ἰωαννίνων, Ν. Πελέσης).*

*Ἐὰν δυσκολεύεται νὰ γεννήσῃ ἡ γυναῖκα, καὶ ἔχουν τὴν γνώμην ὅτι αἰτία τῆς δυσκολίας εἶναι ὁ ἄνδρας της... τὸν βάζουν καὶ περνᾷ ἀπὸ ἐπάνω της τρεῖς φορές. Ἔτσι ἐλευθερώνεται. (Καπνόφυτον Σερωῶν 1954, ΛΑ. 2058, 4 Ἰωάνν. Καροῦντζος).*

Ἡ τελευταία μαρτυρία παρέχει συγχρόνως καὶ ἐξήγησιν τῆς εὐτοκικῆς ταύτης ἐνεργείας τῶν διασκελισμῶν. Πρόκειται, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν, περὶ ἐπανορθωτικῆς ἐνεργείας καὶ ἐπομένως ἀποδευτικῆς. Εἶναι γνωστόν, ὅτι εἰς πλείστας περιπτώσεις δὲν ἐπιτρέπεται νὰ «δρασκέλιζῃ» ἢ νὰ «πηδᾷ» ἢ νὰ «πατῇ» κανεὶς ἄτομον, τὸ ὅποιον εὐρίσκεται ἐξηπλωμένον. Ἄν ἐκ λάθους τὸ διασκελίσῃ, θὰ πρέπη νὰ ἐπαναλάβῃ ἐπίτηδες τὴν πράξιν αὐτήν, διὰ νὰ προλάβῃ καὶ ἐξουδετερώσῃ τὸ κακόν<sup>1)</sup>.

Ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ἔγκυον, ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ διασκελισμοῦ καὶ αἰ ἐκ τῆς παραβάσεως αὐτῆς συνέπειαι εἶναι σοβαραί:

*Πολὺ κακὸν ἦτο νὰ διασκελίσῃ τις ἔγκυον γυναῖκα, ἔστω καὶ καθημένην, ἐξηπλωμένους δ' ἔχουσαν τοὺς πόδας· τοῦτο ἔφερε δυστοκίαν· ἰδίως δ' ἦτο ἐπικινδυνωδέστατον διὰ τὸ τέκνον, ὅπερ θ' ἀπεπνίγετο κατὰ τὸν τοκετόν. Ὁ ἀπρόσεκτος διασκελιστῆς ὑπεχρεοῦτο νὰ ξαναδιασκελίσῃ ἀντιθέτως· τοῦτο ἐμετρίαζε κάπως τὸ κακόν. (Δημ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων. Τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1896 σελ. 62).*

*Ὅταν [ἡ γυναῖκα] εἶναι ἔγκυος, ἂν τὴ διασκελίσῃ κανεὶς, βγαίν' ἀνάποδα τὸ παιδί. Ἡ πρέπει νὰ τὴν περάσ' τρεῖς φορές. (Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας 1942, ΛΑ. 1479 Γ' σ. 59, Μαρία Ἰωαννίδου).*

<sup>1)</sup> Βλ. σχετικὰς, ἐλληνικὰς καὶ ξένας δοξασίας, παρὰ Ν. Γ. Πολίτη: Μετεωρολογικοὶ μῦθοι. Λαογρ. Σύμμ. Γ' (1931) σελ. 31-32, ὅπου ὁ διασκελισμὸς θεωρεῖται ἐνέργεια ὑβριστικῆ.

«Ίσως νὰ ἐν πατεμέντσα ἀσ' σὸν ἄντραν ἀτς», δηλ. ἴσως νὰ τὴν ἔχη δρασκελίσει ὁ ἄντρας της, ποὺ σηκωνόταν νωρίτερα τὸ πρωί, γιὰ νὰ πάη στὴ δουλειά του, μὴ ἔχοντας χῶρο νὰ περάσῃ, καὶ τῆς ἦρθε κακό. (Ξενοφ. Ἔκλογου, Λαογραφικὰ Κοτυώρων, σ. 125).

Ἄκόμη καὶ ὁ ὑπὸ ζῶου διασκελισμὸς τῆς ἐγκύου ἠδύνατο νὰ ἔχη συνεπείας:

«Οταν κύων ἢ γαλῆ διασκελίση ἔγκυον, κινδυνεύει αὐτὴ ν' ἀποθάνῃ, ἐὰν μὴ συλλαβόντες τὸ ζῶον φέρωσιν ἐκ νέου ἄνωθεν αὐτῆς. (Κρήνη Ἐρυθραίας Μ. Ἀσίας 1889, ΛΑ. 312, 35, 11 Ἄντ. Γ. Πουλάκης).

Ἐπίσης προσέχει (ἢ ἔγκυος), ὅταν κάθεται καὶ ἔχη ἀπλωμένες τὶς ἀρτίδες της, νὰ μὴν περάσῃ ἀπὸ πάνω της σκύλος ἢ γάτος, διότι, ὡς νομίζουν, τὸ παιδί στήν κοιλιά τῆς μάννας τότες γυρίζει ἀνάποδα καὶ δυσκολεύεται ὁ τοκετός. (Σάμος 1956, Λαογραφία, τόμ. ΙΣΤ', σ. 215, Ἄναστ. Βρόντης)<sup>1)</sup>

Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ διασκελισμοῦ δὲν εἶναι μόνον ἐπανορθωτικὴ ἀλλὰ καὶ μαγικῶς γονιμοποιητικὴ. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ παραδείγματα διασκελισμοῦ στείρων γυναικῶν, ἐνεργουμένου εἴτε ἐπ' αὐτῶν ὑπὸ ἄλλου προσώπου, εἴτε ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐπὶ ἄλλου πράγματος.

Στὸ Ζαγόρι Ἡλείου, ἂν μιὰ δὲν ἀποχτή παιδιά, παρακαλεῖ μιὰ ἄλλη ἔγκυο νὰ τὴν πηδήσῃ τρεῖς φορὲς, μόλις γεννήσῃ καὶ πρὶν κατακλιθῆ. (ΛΑ. 1571 σελ. 299 Δ. Παπαῖ, 1940).

Ἐν Πύργῳ τῆς Ἡλείας μία γυνή, ἵνα ἀποκτήσῃ τέκνον, ὑπεχρεώθη νὰ διασκελίση τεσσαρακοντάκις τὴν ἀνεστραμμένην πυροσιάν, μετὰ τοῦ ἄνωθεν αὐτῆς ἀνηρτημένου ξυλοκτένου τοῦ ἐργαλειοῦ. (Λαογραφία, τόμ. Ε' (1915) σελ. 409, Θ. Ι. Ἀθασόπουλος).

Μεταξὺ ἀποδεσμευτικῆς καὶ γονιμοποιῶν ἐνεργειῶν εἶναι καὶ ἡ ἐκτεθεῖσα ἐν σελίδι 146 πρᾶξις, ὅπου ὁ σύζυγος πρὶν ἢ παραδώσῃ εἰς τὴν ἐπίτοκον τὴν ζώνην του, τὴν ἐπήδα τρεῖς φορὰς. Πρὸς τὴν γονιμοποιὸν ἐπίδρασιν τῶν πηδημάτων τούτων, εἴτε πρὸς εὐτοκίαν εἴτε πρὸς παιδοποιίαν, δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ξένη καὶ ἡ κυρία σωματικὴ ἰδιότης τῶν σκελῶν<sup>2)</sup>. Ὅπως δὲ ποτε, ὅπου ἐμφανίζεται ἐνεργῶν ἢ ἀποφεύγων τὴν πρᾶξιν ταύτην ὁ σύζυγος, ἡ ἐνέργειά του αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μιὰ συνυπεύθυνος ἀρρενολογικὴ ὑποχρέωσις.

<sup>1)</sup> Ἀπαγόρευσις διασκελισμοῦ ὑπὸ γαλῆς, κυνὸς καὶ ἄλλων ζῶων ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ ἔθιμα τελευτῆς, κατὰ τὰς ὥρας τῆς προθέσεως τοῦ νεκροῦ. (Βλ. Λ. Ἀρχ. 1378 Β', 75 [Μεσσηνία], 1105, 288 [Κρήτη], 1432, 229 [Ἡπειρος], 1358, 201 [Κυδωνία Μ. Ἀσίας]. Ἐπίσης παρὰ Πολίτη: Λαογρ. Σύμμ. Γ' σελ. 3).

<sup>2)</sup> Διασκελισμοὺς μὲ εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἀναφέρει ὁ J. G. Frazer παρὰ διαφόροις λαοῖς (The Golden Bough τόμ. III, 112 καὶ 164, I. VIII 64 καὶ 70, I. X, 23).

## ς'. Χρήσις ὕδατος

## 1. Ἐπιχύσεις.

Ὅταν δυσκολεύεται ἡ γυναίκα νὰ γεννήσῃ κι' εἶναι ἐκεῖ ὁ σύζυγος, τοῦ λένε νὰ βγάλῃ τὸ σακκάκι του, κι' ἀπὸ τὸ μανίκι του χύνουν νερὸ λέγοντας: «Ὅπως χύνεται τὸ νερὸ ἀπὸ τὸ μανίκι τοῦ συζύγου, ἔτσι νὰ πέσῃ καὶ τὸ μικρὸ». (Γοργοπόταμος Κονίτσης 1954, Δ/λος Χαράλ. Γεωργιάδης).

Διὰ τὴν διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ, ὁ ἄνδρας πρέπει ν' ἀνέβῃ στὴν καπνοδόχον, νὰ χύσῃ νερὸ καὶ νὰ πῆ: «Ὅπως χύνεται τὸ νερὸ εὔκολα καὶ πέφτει, ἔτσι νὰ πέσῃ καὶ τὸ παιδί». (Μαρμάρι Εὐβοίας 1953, ΛΑ. 2042 σελ. 5, Ἄναστ Βλάχος).

Ἡ ἐπιχύσις ἡτις συνοδεύει τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐπιχύσεως ὕδατος ἐπὶ τῆς τικτούσης, εἰς τὰ ὡς ἄνω παραδείγματα, δεικνύει σαφέστατα ὅτι πρόκειται περὶ ἐνεργοῦ ὁμοιοπαθητικῆς μαγείας πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ. Τὸ ὕδωρ χρησιμοποιεῖται κυρίως ἐνταῦθα ὡς ρέον ὑγρὸν, τοῦ ὁποίου ἡ εὔκολος πτώσις θὰ ἐπιφέρῃ καὶ τὴν κατολισθησιν τοῦ βρέφους. Ὅσον ὑψηλότερον ἀναβαίνει ὁ μέλλων νὰ ρίψῃ τοῦτο (β' παράδειγμα), τοσοῦτον τὸ μαγικὸν ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ἰσχυρότερον. Ἡ καπνοδόχος, καὶ τὸ «μανίκι» τῶν παρατεθέντων κειμένων ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὸν μητρικὸν κόλπον τῆς κατολισθήσεως τοῦ νεογνοῦ. Θὰ ἔλεγέ τις, ὅτι εἰς τὰ παραδείγματα ταῦτα ὁ σύζυγος ἐνεργεῖ συμβολικῶς, ὡς νὰ τίκῃ ὁ ἴδιος, καὶ διὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν περίπτωσιν του ὡς ὁμοιοπαθητικὴν ἀρρενολογίαν.

Οὐχ ἤττον χρησιμοποιεῖται τὸ ὕδωρ ὡς εὐτοκικὸν μέσον καὶ παρ' ἄλλων προσώπων ἐκτὸς τοῦ συζύγου. Π.χ.:

Ἡ μαμμὴ γεμίζει τὸ στόμα της μὲ νερό, καὶ πηγαίνει καὶ τὸ φτύνει μέσα ἀπὸ τὴν τραχηλιὰ τῆς ἐπιτόκου, κατὰ τρόπον ποὺ νὰ φύγῃ ἐλεύθερα μέχρι κάτω, καὶ τῆς λέγει: «Ὅπως τρέχει τὸ νερό, ἔτσι νὰ γίνῃ καὶ τὸ παιδί. (Σπερχειὰς Φθιώτιδος 1949, ΛΑ 1598 σελ. 26, φοιτήτωρ. Ἐλένη Κατσιμάνη. Πρβλ. καὶ Λαογραφίας Η' 1921 σελ. 29, καὶ Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 302, 3).

Καὶ δύο συμβολικώτεροι προσφυγαὶ εἰς τὸ ὕδωρ:

Ἄμα δὲ γεννᾷ εὔκολα μιὰ γυναίκα, ἕνας σπυτικός της χύνει γυρ'βολιὰ μέσα στὸ σπίτι νερό. Ἀπάνω στὸ βρέμα ἀδρασκελαίει ἡ κοιλοπονεμένη. Ἐκεῖνος ποὺ χύνει τὸ νερό, λέει: «Ὅπως χύνεται τὸ νερό, νὰ χυθῇ καὶ τὸ παιδί. (Αἰτωλία 1927, ΛΑ. 867 σελ. 237, Δ. Λουκόπουλος). Καί: -Ἐν περιπτώσει δυστοκίας, περνοῦν τὴν γυναίκα ἀπὸ νερό, γιὰ νὰ ξελεχωνέψῃ εὔκολα. (Ἄγραφα 1928, ΛΑ. 916 σ. 620 Δ. Λουκόπουλος).

Ἡ εἰδικὴ αὐτὴ σημασία τοῦ ὕδατος διὰ τὴν εὐγονίαν καὶ τὸν αἴσιον τοκετὸν στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν βασικὴν ἰδιότητά του τῆς ροῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς γο-

νιμικὰς ἀρετάς του, τὰς ὁποίας ἀνευρίσκομεν εἰς τὰς πίστεις περὶ τῆς ἀποτελεσματικότητος ὠρισμένων πηγῶν καὶ ἀγιασμάτων <sup>1)</sup>.

Ἄξισημείωτος εἶναι καὶ μία παραπλησία ἀρρενολογικὴ ἐνέργεια πρὸς κατολισθησὶν τοῦ βρέφους, τελουμένη δι' ὕδου καὶ οὐχὶ δι' ὕδατος:

*Παίρουν τὸ ποκάμισο τοῦ συζύγου, κ' ἀπὸ τὸ μανίκι του ρίχνουν ἓνα ἀβγό, βρασμένο ἢ ἄβραστο, νὰ πέσῃ πάνω στὸ κρεβάτι. Ὅπως περνᾷ αὐτό, εἶται νὰ περάσῃ καὶ τὸ μικρό. (Γοργοπόταμος Κονίτσης 1954, Δ'λος Χαράλ. Γεωργιάδης).*

Τὸ ἀρρενολογικὸν στοιχεῖον ἐνταῦθα καθίσταται εἶτι ἐναργέστερον διὰ τῆς χορησιμοποιήσεως τοῦ ὕδου, ἀφιεμένου μάλιστα νὰ κατολισθήσῃ ἐπὶ τῆς κλίνης.

## 2. Ραντισμός.

*Κατὰ τὸν τοκετὸν τῆς συζύγου του, ὅταν αὕτη παρουσιάξῃ δυστοκίαν, ὁ σύζυγος διατάσσεται νὰ φέρῃ ἀμίλητο νερὸ ἀπὸ τὴν πηγὴ. Νὰ γεμίσῃ τὸ στόμα του ἀπ' αὐτὸ καὶ νὰ πάῃ στὸ δωμάτιο τῆς συζύγου του, νὰ τὸ ρίψῃ ἐπάνω στὰ ροῦχα της, γὰρ νὰ γεννήσῃ μὲ εὐκολίαν. (Μεγάλο Πάπιγκο Κονίτσης 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Ε. Μακρῆ).*

*Τὴν ὥρα πὸν γεννᾷ ἡ γυναῖκα, ὁ ἄνδρας παίρνει ἀπὸ τὴ βρύση ἢ ἀπὸ τὸ σπύι νερὸ εἰς τὸ στόμα, καὶ τὸ ρίχνει εἰς τὴν κοιλίαν τῆς γυναικὸς του. (Δίστρατο Κονίτσης 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Ε. Μακρῆ).*

*Ὅταν ὁ τοκετὸς εἶναι δύσκολος, καὶ ἐφ' ὅσον παρευρίσκειται ἐκεῖ, ὁ σύζυγος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ράνῃ τὴν ἐπίτοκον εἰς τὸ σῶμα μὲ νερὸν διὰ τοῦ στόματός του. (Ἀρμασί Κονίτσης 1953, Δ'λος Παπαπέτρος).*

*... Ἡ δὲ μαμμὴ τινάσσει τὴν ἀγγαστρωμένη καὶ βάζει τὸν ἄνδρα, ἂν βαρῆ ἢ καρδιά του μὲ τὴ γυναῖκα του, νὰ τὴν ραντίσῃ μὲ νερό, στὸ ὅποιον ἔχει διαλυθῆ ἄλατι. (Μεσαναγρὸς Ρόδου 1953, Λ.Α. 1985, 57 I. Μπίλλης).*

Ὁ ραντισμὸς τῆς ἐπίτοκου μὲ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ συζύγου, δὲν ἐνεργεῖται μόνον ἐνταῦθα ὡς ὁμοιοπαθητικὴ μαγικὴ πρᾶξις τῆς ἐπιδιωκομένης ἐξολισθήσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐξιλαστικὴ καὶ καθαρτικὴ. Τὸ ὕδωρ, καὶ μάλιστα ὅταν ἀντλήται παρθένον ἀπὸ τὴν πηγὴν, φέρεται δὲ σιωπηρῶς εἰς τὸν οἶκον, ἔχει μαγικὴν καὶ καθαρτικὴν δύναμιν, ἀποπλύνουσαν ἀπὸ παντὸς ρύπου ἢ ἁμαρτήματος τὴν νοσοῦσαν καὶ ἀποδιώκουσαν τὰ ἐμποδίζοντα τὸν τοκετὸν δαιμόνια. Διὰ τὴν ἐρμηνεῖαν

<sup>1)</sup> Βλέπε Ν. Γ. Πολίτου, Ὁκυτόκια (Λαογραφίας ΣΤ' σελ. 312-314 = Λαογρ. Σύμμεικτα Β' σελ. 293-294) καὶ Π. Λεκατσᾶ, Ἡ καταγωγὴ τῶν θεομῶν, τῶν ἐθίμων καὶ τῶν δοξασιῶν (Ἀθήνα 1951) σελ. 63-69. Ἐπίσης βλ. τὴν γενικωτέραν βιβλιογραφίαν περὶ τῆς λαογραφικῆς σημασίας τῶν ὑδάτων (le folklore des Eaux) παρὰ Arnold van Gennep, Manuel de Folklore français Contemporain, τόμ III (Paris 1937) σελ. 524-537.

ταύτην συνηγορεῖ καὶ τὸ τελευταῖον παράδειγμα, ὅπου ὁ ραντισμὸς γίνεται ἐφ' ὅσον «βαρῆ» (= εἶναι λυπημένη, ὀργισμένη) ἢ καρδιὰ τοῦ συζύγου μὲ τὴν γυναῖκα του, καὶ ὅπου ἐντὸς τοῦ ὕδατος ρίπτεται ἄλας, καθαρτήριο καὶ ἐξιλαστικόν<sup>1)</sup>.

### 3. Ποτίσματα.

#### 1. Ἐκ τὸν σύζυγον.

*Λυστοκοῦσαν γυναῖκα ποτίζει ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ὕδωρ.* (Πόντος 1883, Λ.Α. 179, 47, 4. Ἰ. Βαλαβάνης).

*Γιὰ νὰ κάνη εὐκολη τὴ γέννα τῆς γυναίκας του ὁ ἀντρας ἔβαζε νερὸ «ὄν κόφα, σὸ περάφτερό του» (= στὸν κόλλο τοῦ ρούχου του) καὶ ἔδινε στὴ γυναῖκα του νὰ πιῇ (Φάρασα Καππαδοκίας, Κέντρον Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, Δ. Λουκόπουλος).*

*Ἐὰν δυσκολεύεται νὰ γεννήσῃ [ἢ γυναῖκα] καὶ ἔχουν τὴν γνώμην ὅτι αἰτία τῆς δυσκολίας εἶναι ὁ ἀνδρας της, βάζουν νερὸ στὸ παπούτσι τοῦ ἀνδρός της, τὸ ταράζουν λίγο, καὶ ἡ ἐπίτοκος τὸ πίνει.* (Καπνόφυτον Σερρῶν 1954, Λ.Α. 2058, 4 Ἰω. Καροῦντζος).

*Παῖρναν τὸ παπούτσι τοῦ ἀνδρός καὶ βάζανε μέσα λίγο νερὸ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον, ὅστερ' ἀπὸ λίγη ὄρα (10 ὡς 20 λεπτά) ἔδιδον στὴ γυναῖκα νὰ πιῇ «πόσιμα».* (Πρόσφυγες Σεβαστείας 1953, Λ.Α. 1824, 8 Ἀνατολὴ Ἰωαννίνων, Ν. Πελέσης).

*Βάλτε σ' ἀντροῦ ἀτ'ς τὸ ποσιάλ' (= τσαρούχι) ἀπὸ νερὸν καὶ ποίσιτ' ἀιεν καὶ νὰ χαλαρύν'νε τὰ μέσα τς.* (Ἀρχεῖον Πόντου Α' 1928 σελ. 222, Χαλδία, Γ. Κανδηλάπτης).

*Βάζανε νερὸ σὲ παλιὸ παπούτσι τ' ἀνδρός της καὶ τῆς δίνανε νὰ πιῇ τρεῖς φορὲς. Λέγαν: Ἰσως νὰ ἔν πατεμέντσα ἀσ' σὸν ἀντραν ἀις (= ἴσως νὰ τὴν ἔχη δρασκελίσει ὁ ἀντρας της...) Ξεν. Ἀκογλου, Λαογρ. Κοτυώρων (1939) σελ. 125 - 126.*

*Ἄμα γεννάη δύσκολα [ἢ γυναῖκα], φτοῦνε μέσα στὸ παπούτσι τ' ἀντρα καὶ ρίχν'νε καὶ λιγάκι νεράκι καὶ τὸ πίν' ἢ λεχώνα.* (Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας 1942, Λ.Α. 1479 Γ' 33, Μαρία Ἰωαννίδου).

*Γιὰ νὰ διευκολυνθῇ ὁ τοκετός, [ἢ γυναῖκα] πίνει νερὸ ἀπὸ τὸ παπούτσι τοῦ ἀντρα της.* (Κιρκάσιοι χωριῶν Κοζάνης 1953, Λ.Α. 1815, 7 Ἡ. Τύμπας).

*Τῆς δίν'νε καὶ πίν' νερὸ μέσ' στ' ἀντροῦ τς τὸ παπούτσι.* (Πετρί Λέσβου 1940, Λ.Α. 1446 Α' σελ. 144, Δ. Λουκάτος).

*Ποτίζουν τὴν ἐτοιμόγεννη μὲ νερὸ, ποὺ μέσα ἔχουν ξύσει ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ καπέλου τοῦ ἀνδρός της.* (Χιονιάδες Κονίτσης 1953, Δ/λος Στέφανος Ζωγράφος).  
Καί: — *Ποτίζουν τὴν ἐτοιμόγεννη μὲ νερὸ, ποὺ πέρασε μέσ' ἀπὸ τὴν κάννη τοῦ τουφεκιοῦ τοῦ ἀνδρός της (αὐτόθι).*

<sup>1)</sup> Βλ. κατωτέρω, σελ. 154-5. Ραντισμὸς ἐπίσης «ἀγιωτικὸς» πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ γίνεται καὶ μὲ τὸ καλούμενον «χέρι τῆς Παναγίας» (βλ. Λαογρ. Σύμμ. Γ' σελ. 206).



Τὸ πότισμα τῆς δυστοκούσης μὲ ὕδωρ, ρυπανθὲν ἀπὸ διαφόρους ἐκκρίσεις ἢ ἐξιδρώσεις τοῦ σώματος τοῦ συζύγου τῆς, ἐνέχει ἐπίσης μαγικὸν χαρακτῆρα. Κατὰ κύριον λόγον χρησιμοποιεῖται τὸ ὕδωρ διὰ τὰς εὐγονικὰς του ιδιότητος, περὶ τῶν ὁποίων ἤδη ὠμίλησαμεν, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον, ρυπαινόμενον, ἐμποτίζει τρόπον τινὰ τὴν ἐπίτοκον μὲ ἀνδρικήν δύναμιν, ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν κρισίμων στιγμῶν καὶ τῆς πάλης πρὸς αἰσίαν ἔκβασιν τοῦ τοκετοῦ (χαρακτηριστικὸν εἶναι καὶ τὸ παράδειγμα τῆς κάννης τοῦ τυφεκίου). Ἡ ρύπανσις ὅμως αὕτη δύναται νὰ ἔχη καὶ ἐξίλαστικὸν χαρακτῆρα, καθ' ὅσον ἡ σύζυγος τιμωρουμένη καὶ ταπεινουμένη μέχρι τοῦ νὰ πῆ ὕδωρ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ὑποδήματος τοῦ συζύγου τῆς, ἐξίλειται καὶ ἀπαλάσσειται οἰουδήποτε ἁμαρτημάτων τῆς ἀπέναντι αὐτοῦ. Ἡ δοξασία τῆς ἐξ ἁμαρτιῶν δυστοκίας ὁδηγεῖ πιθανῶς ἐνταῦθα εἰς ἐνεργείας ταπεινώσεως τῆς ἐπιτόκου καὶ ἐξίλαστικῆς τιμωρίας αὐτῆς παρὰ τοῦ συζύγου ἢ ἄλλων προσώπων, ὡς θέλομεν ἴδει καὶ κατωτέρω. Ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ τῆς κυριαρχικῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας τοῦ συζύγου παλαιότεραι κοινωνικαὶ ἀντιλήψεις δὲν ἔλλείπουν ἀπὸ τὰς συνηθείας αὐτάς. Πρακτικώτερον ὅμως ἐξεταζόμεναι αἱ ἐνεργεῖαι αὗται ἐξηγοῦνται ἱατρολογικῶς μὲ τὴν ἐπιδίωξιν προκλήσεως ἐμέτου πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ. Ὁ ἴδιος ὁ λαὸς γνωρίζει τὰ εὐτοκικὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐμέτου:

*Κι' ἄμα δυσκολευότανε (ἢ γυναῖκα), τῆς χώνανε τὰ μαλλιά της στὸ στόμα, τῆς ἐρχότανε μετό, τανιότανε καὶ γέναγε.* (Μανιάκι 1944 Λ.Α. 1566, 11 Μαγδ. Τσάκωνα).

*Τῆς δὴναν νὰ δαγκάση τὰ μαλλιά της. Αὐτὸ καὶ τὸ προηγούμενο μέτρο (νερὸ σὲ παλιὸ παπούτσι τ' ἀντρός της) προκαλοῦσανε τὸν ἐμετό... Ἡ μαμὴ (τότε) ἔλεγε: Μὴ φογοῦστον (=φοβᾶστε)· τὸ μωρὸν γυρίζ' ἀπὸς ἄς κ' ἐφτάει ἀτην καὶ στρεῦ' (=τῆς κάνει τὸν ἐμετό). Ξ. Ἀκογλου, Λαογραφικὰ Κοτυώρων 1939, σελ. 125-126.*

## 2. Ἀπὸ τοὺς γονεῖς τοῦ συζύγου. (κυρίως τὴν πενθερὰν)

*Ἐν καιρῷ δυστοκίας πίνει ἢ δυστοκοῦσα ὕδωρ, εἰς ὃ πλύνει προηγούμενος ἢ πενθερὰ τῆς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἐπὶ τῷ λόγῳ οὗ τυχὸν κατηράσθη αὐτήν.* (Ἡλείριος 1877, Λ.Α. 395, 65 Σωφρόνιος, ἠγούμενος Μονῆς Λιγυιστάδων).

*Ὅταν δὲ δυσχερῆς ὁ τοκετὸς προμηνύεται, ἢ πενθερὰ θέτουσα ἐντὸς τοῦ ὑποδήματος τῆς ὕδωρ, ἐν ᾧ ἔχει διαλυθῆ ἄλας, τὸ προσφέρει εἰς τὴν νύμφην, ὡς ἀλεξιτήριον κατὰ τῆς δυστοκίας.* (Λακωνία, Φ. Κουκουλέ, Οἰνοντυακὰ (ἐν Χανίοις 1908) σελ. 82. Πρβλ. καὶ Λαογραφίας ΣΤ' 314=Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 294).

*Εἰς περιπτώσεις δυστοκίας, δίδουν εἰς τὴν ἐπίτοκον νὰ πῆ ἄλας διαλελυμένον εἰς τὸ ὑπόδημα τῆς πενθερᾶς, διὰ νὰ διαλυθῆ κάθε κακία ποὺ κρατᾷ ἢ πενθερὰ τῆς νύμφης.* (Ἄγ. Δημήτριος Ναυπακτίας 1953, Λ.Α. 1799, 5 Δ/σσα Β. Σακελλαρίου).

*Ἡ ἐπίτοκος πίνει νερὸ καὶ ἄλατι ἀπὸ τὸ παπούτσι τῆς πενθερᾶς τῆς, [ὥστε]*

ἂν τὴν ἔχη καταρασθῆ, νὰ γίνουν νερὸ κι' ἄλατι οἱ κατάρες, καὶ νὰ γίνῃ εὐκολὰ τὸ παιδί. (Σπερχεῖας 1949, Λ.Α. 1598 σ. 26 Ἑλένη Κατσιμάνη).

Ἡ ἐπίτοκος, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ τοκετοῦ, ἐφόσον εὐρίσκοντο ἐν διαστάσει μετὰ τῆς πενθερᾶς τῆς, καλοῦσε ταύτην καὶ ἦτιε συγχώρησιν, ἐκείνη δὲ τῆς προσέφερε νερὸ διὰ τῆς παλάμης (χούφτας) τῆς δεξιᾶς χειρὸς τῆς, τὸ ὁποῖον καὶ ἔπινε. (Πρόσφυγες Μουδανιῶν Προύσης 1953, Λ.Α. 1804, 3 Γ. Ἡλιόπουλος, Νέα Μουδανιά Χαλκιδικῆς).

Ἐπὶ δυστοκίας παλαιότερον ἔδιδον ἀπόπλυμα τῆς ποδιᾶς τῆς πενθερᾶς ἡτοῦ ρινομάκτρον, ἢ κλοῦβιο ἄβγό. (Μαομάρες Ἰωαννίνων 1953, Λ.Α. 1832, 26 Α.Κατσιούμης).

Ἐὰν ἡ ἔγκυος εἶναι ἐν διαστάσει μὲ τὴν πενθερὰν τῆς, πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτόν, θὰ πιῇ ἄλατόνερο, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ πεθερὰ τῆς ἔπλυνε τὰ χέρια τῆς. (Καπνόφυτον Σερωῶν 1954, Λ.Α. 2058, 4 Ἰ. Καροῦντζος).

Σὰν εἶναι μαλλωμένοι μὲ κανένα, ἰδίως μὲ τὴν πεθερὰ, τὴ φωνάζουν νὰ πάη ν' ἀναλύσῃ ἄλατι στὸ νερὸ καὶ νὰ δώσῃ τῆς λεχῶνας νὰ πιῇ, γιὰ ν' ἀναλύσουν οἱ κατάρες καὶ νὰ γεννήσῃ εὐκολὰ. (Νίκη Πέροδικα, Σκύρος τόμ. Α' (1940) σ. 85).

Εἰς τὴν περίπτωσιν δυσκόλου τοκετοῦ, ὁ πεθερὸς καὶ ἡ πεθερὰ πλένουν τὰ χέρια των καὶ τῆς δίνουν νὰ τὰ πιῇ. (Ξεχασμένη Βερροίας 1953 Λ.Α. 1816, 7 Δ/λος Β. Λιακόπουλος).

Ἡ παρουσία τῆς πενθερᾶς (ἢ καὶ τοῦ πενθεροῦ) εἰς τὰ ὡς ἄνω ἔθιμα, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐκπροσωποῦσα τὸν σύζυγον, καὶ ἐπομένως ἀρρενολογική. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ συζύγου ἐπαγρυπνεῖ περισσότερο παντὸς ἄλλου ἐπὶ τῶν καθηκόντων τῆς νύμφης τῆς καὶ ὑποκαθιστᾷ συνήθως τὸν υἱὸν τῆς εἰς τὰ κυριαρχικά του δικαιώματα ἐπὶ τῆς συζύγου.

Τὰ εἰς τὴν πενθερὰν διαπρατιτόμενα ἁμαρτήματα ἀντινακλοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ συζύγου, ἐντεῦθεν καὶ αἱ ἐξιλωτικαὶ ἐνέργειαι τὰς ὁποίας μαρτυροῦν τὰ ὡς ἄνω παραδείγματα. Γενικῶς ὅμως, κατὰ τὴν ἐκτεθεισάν ἀρχὴν τῆς «ἐξ ἁμαρτιῶν» δυστοκίας, ἢ πρὸς οἰαδήποτε σεβαστὰ πρόσωπα ὀφειλῆ (βλέπε καὶ κατωτέρω) θὰ πρέπη νὰ ἐξοφληθῆ διὰ ταπεινώσεως. Ὁ ἐξίλασμός θὰ ἐπέλθῃ, ἐὰν ἡ δυστοκοῦσα πῆ τὸ ἀηδὲς ὕδωρ, τὸ ρυπανθῆν ἀπὸ τὰ ὑποδήματα, τὰ ἐνδύματα, τὰ ρινομάκτρα ἢ τὰς ἀκαθάρτους χεῖρας καὶ τοὺς πόδας των <sup>1)</sup>.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἐνταῦθα καὶ ἡ συμβολικὴ χρησιμοποίησις ἄλλας εἰς τὸ «πότισμα» τῆς γυναικός. Ὁ Ν. Γ. Πολίτης, λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν σχετικὴν ἐξ Οἰνοῦντος πληροφορίαν τοῦ Φ. Κουκουλῆ (βλ. ἄνωτέρω β' παράδειγμα), ὁμιλεῖ

<sup>1)</sup> Παρὰλλήλως πρὸς τὴν ταπεινώσιν ταύτην ἐξυπηρετεῖται, ὡς εἶπομεν, καὶ ἡ φυσιολογικὴ σκοπιμότης τῆς διὰ τοῦ ἐμέτου διευκόλυνσεως τοῦ τοκετοῦ.

περὶ τῆς καθαρτηρίου δυνάμεως τοῦ ἄλατος, κατὰ τὰς λαϊκὰς δοξασίας, καὶ θεωρεῖ τὸ ἔθιμον τοῦτο πρᾶξιν συμβολικὴν πρὸς ἀποτροπὴν τῶν κακῶν. (Βλ. Λαογραφίας ΣΤ' 315 - 316 = Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 294 - 295).

Ἦδη ὅμως, μὲ τὴν παράθεσιν τῶν ποικίλων ἐξ Ἑλλάδος εἰδήσεων καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν λαϊκὰς ἐρμηνείας, δεικνύεται σαφῶς ὅτι δὲν πρόκειται μόνον περὶ καθαρτηρίου ἄλατος, ἀλλὰ καὶ ἐξιλαστικοῦ, διαλύοντος καθ' ὁμοιοπαθῆ συμβολικὸν τρόπον τὰς ἐχθρότητας καὶ τὰ ἁμαρτήματα, τὰ δυσχεραίνοντα τὸν τοκετόν. Εἶναι ἄλλωστε κοινὰ καὶ πασίγνωστοι αἱ συνοδεύουσαι γενικῶς τὰς συμφιλιώσεις ἢ συγχωρήσεις λαϊκαὶ φράσεις: *Ὅ,τι εἶπαμε, νερὸ κι' ἄλατι κ. ἄ.*<sup>1)</sup>

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν χοῆσιν τοῦ ὑποδήματος ὡς δοχείου διὰ τὸ ὕδωρ (ἔθιμον, τὸ ὁποῖον ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἀναφέρει ἀσκούμενον καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις, εἰς ἄλλους Εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς)<sup>2)</sup>, δυνάμεθα καὶ ἐνταῦθα νὰ σημειώσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ ἀντικειμένον «τριοδικοῦ» καὶ ὅτι τὸ ὑπόδημα γενικῶς, ὡς «φορεὺς» τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, εἶναι τὸ περισσότερον ἐνδεδειγμένον ἐκ τῶν ἐνδυμάτων νὰ ἐκπροσωπήσῃ τὸν ἐν αὐτῷ ζῶντα καὶ κινούμενον ὄργανισμὸν.

### 3. Ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα<sup>3)</sup>.

*Ἄμα ἔχει κατάρα ἀπὸ μάννα ἢ πεθερά, πίνει τ' ἀποπλύματα τῶν χειρῶν τους, νὰ συχωρεθῆ.* (Κωστή Θράκης 1954, Λ.Α. 2066, 7 Ε. Σαρακινίδης).

*Ἐὰν ἔχη μαλλώσει μὲ τὴ μάννα της ἢ τὴν πεθερά της, τῆς δίνουν τὰ ἀοπλῦδια τῶν χειρῶν καὶ ποδιῶν των καὶ τὰ πίνει.* (Βάρος Λήμνου 1953, Λ.Α. 1844 Α, 7 (Δ/λος χωρίου).

*Ἄμα μὰ γκαστρομένη γυναίκα δυσκολεύεται νὰ γεννήσῃ, βάνουν νερὸ σ' ἓνα ποτήρι. Μέσ' στὸ νερὸ βουτοῦν μὰ ἄκρη ἀπὸ τὸ πανωφόρι τοῦ μεγαλύτερου ἀδερφοῦ τῆς γυναίκας. Τὸ νερὸ αὐτὸ τὸ δίνουν καὶ τὸ πίνει ἡ δυσκολογέννητη καὶ τότε γεννάει.* (Τριχωνία 1938, Δ. Λουκόπουλος, Λαογραφία τόμ. ΙΒ, σελ. 18).

*Ἄμα ἡ γυναίκα εἶναι μὲ κάποια ἄλλη μαλλωμένη, δὲ γεννᾷ εὐκολα. Τότε φέρουν τὴν ἄλλη γυναίκα, κείνη δίνει λίγο νερὸ στὴν ἔγκυο νὰ τὸ πιῇ, καὶ τῆς λέει: «Μὲ τὸ καλὸ νὰ βγῆ ἀπὸ πάνω σου».* (Σιγὴ Βιθυνίας, πρόσφυγες 1938, Λ.Α. 1140, 77 Μ. Λιουδάκη. Πρβλ. καὶ Ε. Ἀχογλου, Λαογραφικὰ Κοτυώρων σελ. 126).

<sup>1)</sup> Βλέπε περὶ τῶν φράσεων τούτων καὶ τῶν σχετικῶν δοξασιῶν: Ν. Γ. Πολίτου Παροιμίαι, τόμ. Α' σελ. 440 (ἄλλας 8) καὶ ἐν *Λαογραφίᾳ* τόμ Β' (1910) σελ. 168 - 169).

<sup>2)</sup> Βλ. Λαογραφίαν, τόμ. ΣΤ' σελ. 316 (=Λαογρ. Σύμμ. Β' σ. 295).

<sup>3)</sup> Εἰς τὴν παράθεσιν τῶν φαινομενικῶς ἀσχέτων πρὸς τὴν ἀρρενολοχείαν περιπτώσεων τούτων προβαίω καὶ διὰ λόγους συγκρίσεως ἢ ἐρμηνείας τῶν προηγηθεισῶν. Ἄλλωστε, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ ἐσημείωσα, ἡ παρούσα ἐργασία μου ἀποβλέπει καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς παραθέσεως τῶν εἰδήσεων ἐλευθέραν κρίσιν τοῦ ἐπιστήμονος ἀναγνώστου.

“Όταν γεννάει καμιά και τυραγνᾶται, τότε καλοῦν κείνη πὺν ἔχει τσακωθῆ μαζί της. Αὐτὴ πάει, βάζει νερὸ στὴν ποδιά της, και σκύβει ἢ λεχώνα και πίνει ἀπὸ ’κεῖ νερό, ἢ τῆς τὸ βάζει στὸ ποτήρι και τὸ πίνει, και τότε γεννᾶ. (Λοζέτσι ’Ηπειρου 1940, Λ.Α. 1432, 177 Μ. Λιουδάκη).

’Η ἔγκυος γυναίκα στέλνει, 8 ἡμέρας νωρίτερα, νερὸ στὴν ἐκκλησιά. Τοῦτο, ἀφοῦ τὸ εὐλογῆση ὁ ἱερεὺς, τὸ παίρνει πάλιν εἰς τὸ σπύτι της ἢ λεχώ. Ἐπὶ τὸ νερὸ αὐτὸ ἢ λεχὼ πίνει και νίβεται. Τοῦτο τὸ κάμνει, ὡς λέγουν, διὰ νὰ καθαρισθῆ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας της και ὁ τοκετὸς νὰ γίνῃ εὐκολώτερος. (Ἐπισκοπικὸ Ἰωαννίνων 1953, Λ.Α. 1827, 5 Ἰω. Σεΐδης).

Βάζουν τὸν ἱερέα και πλύνεται, και ἢ ἔγκυος πίνει τὸ νερὸ αὐτό, για νὰ λαφρώση, μὴ τῆς ἔχη βαρυνκαρδίσει. (Καβούσι Ἱεραπέτρας Κρήτης 1953, Λ.Α. 1786, 1 Μαρία Σηφάκη).

Εἶναι ἀξιοπρόσεκτος ἡ ὁμοιότης τῶν δοξασιῶν και τῶν ἐθίμων κατὰ τὰς δύο ἀκραίας στιγμὰς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, τὸν τοκετὸν και τὸν θάνατον. Διότι και κατὰ τὴν ὥραν τῆς τελευτῆς, ἐὰν ἢ ἔξοδος τῆς ψυχῆς γίνεται μετὰ βασιανίζουσης τὸν ἐτοιμοθάνατον δυσκολίας, αἱ αὐταὶ συγχορητικαὶ και ἐξιλαστικαὶ ἐνέργειαι ἐπιβάλλονται, και ὁ ἀγωνιῶν καλεῖται νὰ συμφιλιωθῆ με ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἔβλαψε, ὥστε νὰ τύχῃ τῆς συγγνώμης των και νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τῶν κατατροχουσῶν αὐτὸν ἁμαρτιῶν του <sup>1)</sup>.

Εἰς τὰ ἐκτεθέντα παραδείγματα, πρόσωπα ἀομόδια ἐκτὸς τοῦ συζύγου και τῆς μητρὸς του νὰ συγχωρήσουν τὴν ἐπιτόκον εἶναι και ἢ μήτηρ της και ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς της, ὡς και πᾶν ἄτομον μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἔλθει εἰς προστριβὰς. Ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα και ἢ περίπτωσις τοῦ ἱερέως, ὅστις ἐκπροσωπεῖ τὴν Ἐκκλησίαν, συγχωροῦσαν γενικώτερον τὰ ἁμαρτήματα. Αἱ μαγικαὶ ἐνέργειαι διὰ τὴν συγγνώμην (ποτισμὸς διὰ ρυπαροῦ ὕδατος) ἀπητήθησαν ὁμοίως και παρ’ αὐτοῦ. Καὶ ὅπως προκειμένου περὶ ἐπιθέσεως τῆς ζώνης, ἔγινε μετάβασις ἀπὸ τῆς ζώνης τοῦ συζύγου εἰς τὴν ζώνην τοῦ ἱερέως, (βλ. σελ. 146), οὕτω και κατὰ τὸ πότισμα τῆς ἐπιτόκου, τὸ ρυπαρὸν ὕδωρ τῶν ποδῶν τοῦ συζύγου ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὰ «ἀπονιψίδια» τοῦ ἱερέως <sup>2)</sup>.

<sup>1)</sup> Βλέπε Ν. Γ. Πολίτου, Τὰ κατὰ τὴν τελευτὴν (Λαογρ. Σύμμ. Γ’ σελ. 323-324). Μαρίας Λιουδάκη, Ἡ τελευτὴ στὴν Κρήτη (Ἐπετ. Ἐταιρ. Κρητ. Σπουδῶν, τόμ. Β’ 1939, σελ. 404). Δημ. Σ. Λουκάτου: Λαογραφικὰ περὶ τελευτῆς ἐνδειξεις παρὰ Ἰω. τῷ Χρυσοστόμῳ (Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. Β’ 1940 σελ. 45).

<sup>2)</sup> Εἰς τοὺς Μαορὶ τῆς Νέας Ζηλανδίας ἔχομεν κοινὴν ἐνέργειαν συζύγου και ἱερέως. Ὁ Crawley ἀναφέρει ὅτι εἰς περίπτωσιν δυστοκίας οἱ σύζυγοι ρίπτονται εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ οἱ ἱερεῖς τοὺς ἀναγινώσκουν εὐχὴν (The Mystic Rose II, 184).

## Γ' Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΤΟΚΕΤΟΝ

## 1. Προσωπικαὶ ἄμεσοι ἐνέργειαι

Εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα, οὐδαμοῦ ἀναφέρεται κατάκλισις τοῦ συζύγου, συμπαράμενοντος ἐν τῇ κλίνῃ μετὰ τῆς λεχοῦς ἢ ἀναπληροῦντος αὐτὴν κατὰ τὰς πρώτας μετὰ τὸν τοκετὸν ἡμέρας. Τόσον αἱ προσωπικαὶ ἀναζητήσεις μου, ὅσον καὶ αἱ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἄρχεῖον συγκεντρωθεῖσαι εἰδήσεις, οὐδόλως παρέσχον τοιαύτην περίπτωσιν <sup>1)</sup>. Μόνη εἶδησις, ἥτις πρὸς στιγμὴν παρέχει εἰκόνα ἀρρενολογικῆς κατακλίσεως, εἶναι ἡ ἑξῆς:

*Ἄντρας πρέπει νὰ πλαγιάσῃ δίπλα τῆς, νὰ τὴν φυλάῃ ὡς τις 9 μέρες τὰ σίγουρα.* (Πλαγιά Λέσβου 1955, Λ.Α. 2152, 61 Ἔμμ. Σαρέλλης).

Ἀσφαλῶς ὅμως πρόκειται περὶ τῆς γνωστῆς ἀπαραιτήτου φυλάξεως τῆς λεχοῦς κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, ἐνεργουμένης ἀπὸ οἰονδήποτε πρόσωπον <sup>2)</sup>, ὁπότε τὸ «δίπλα τῆς» σημαίνει παρακειμένην κλίνην ἢ στρῶμα.

Ὁ σύζυγος πάντως ὑπόκειται εἰς ἀδυστηροτάτους περιορισμούς, οἵτινες, καίτοι ὀφείλονται εἰς ἄλλα αἷτια, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὴν ὑποχρέωσίν του νὰ παραμένῃ περισσοτέρας ὥρας ἐν τῇ οἰκίᾳ, συνιστῶσι μορφὴν ἀρρενολογείας.

*Τρεῖς δὲ κατὰ συνέχειαν ἐσπέρας ὁ ἀνὴρ ὀφείλει νὰ μεταβαίῃ οἴκαδε πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, διὰ νὰ μὴ «τσαλαπατηθῶσι» καὶ ἡ λεχὼ καὶ τὸ νεογέννητο.* (Μάδυτος Θράκης 1891, Λ.Α. 185, 156, 3 Ἄ. Οἰκονομίδης).

*Ὁ πατὴρ κατὰ τὰς 40 ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεως πρέπει νὰ προσέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν του πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ σκότους.* (Χαλκιδικὴ 1953, Λ.Α. 1805 σελ. 16 Μ. Παπαθανασίου).

(Στις 40 μέρες πού εἶναι λεχῶνα ἡ γυναῖκα) *ὁ ἀντρας γυρίζει νωρὶς, νὰ μὴ φέρῃ δαιμονικά, καὶ μόλις μπῆ στὸ σπίτι, λιβανίζεται.* (Ἀράχοβα 1938, Λ.Α. 1153 Β' σ. 129 Μαρία Ἰωαννίδου).

*Ὁ ἀντρας πρέπει νὰ γυρίσῃ νωρὶς στὸ σπίτι του, ὅσο ἡ γυναῖκα του εἶναι λεχῶνα. Μετὰ τὴ δύση δὲν κάνει νὰ μπῆ οὔτε αὐτὸς οὔτε ἄλλος στὸ δωμάτιο ἀπ' ἐξω. Καὶ ἂν ξαργήσῃ, θὰ πρέπει ν' ἀφήσῃ ἐξω ἀπὸ τὸ δωμάτιο τὰ ἐξώρρουρά του*

<sup>1)</sup> Σημειωτέον, ὅτι εἰς τὰ εὐρέως κυκλοφορήσαντα Ἐρωτηματολόγια τοῦ Ἀρχείου, τὰ συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ κ. Γ. Α. Μέγα, ἔχει διατυπωθῆ σαφῶς ἡ σχετικὴ ἐρώτησις: «Υπάρχει πουθενὰ ἢ συνήθεια, ἐπὶ τινος ἡμέρας μετὰ τὸν τοκετὸν νὰ μένῃ ὁ σύζυγος κατακεκλιμένος, ἢ νὰ μὴν ἐξέρχεται καθόλου εἰς τὸ κοινόν;» (βλ. Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, τευχ. Α' σελ. 34).

<sup>2)</sup> «Κοντὰ στὴ λεχῶνα καὶ στὸ παιδί κάθετα πάντα ἕνας τρεῖς ἡμέρες, γιὰ νὰ μὴν πάῃ ξωτικό». (Ἀμοργὸς 1940, ΛΑ. 1438,45 Μ. Λιουδάκη).

παλιτό ἢ σακκάκι ἢ τὰ παπούτσια του. (Κομοτηνὴ 1956, Ἑλένη Ζαφειριάδου, μαθήτρια Χ.Ε.Ν.).

Ἔσο εἶναι λεχώνα ἢ γυναῖκα, ὁ ἄντρας της δὲν πρέπει νὰ μένη ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τῆ νύχτα. Ἄν κάποτε ξαργήση, πρέπει ν' ἀφήσῃ τὰ παπούτσια του ἔξω ἀπὸ τὸ δωμάτιο τῆς λεχώνας. (Πυργὶ Χίου 1954, Λ.Α. 2070, 5 Ἰσίδωρος Σαράφης).

Αἱ δύο τελευταῖαι εἰδήσεις μαρτυροῦν ἐναργέστερον περὶ τοῦ φόβου διὰ τὴν μετὰ τοῦ βραδύνοντος συζύγου εἴσοδον δαιμονικῶν ὄντων εἰς τὴν οἰκίαν, φερομένων διὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. Ὅπωςδήποτε ὁ σύζυγος περιορίζεται εἰς τὴν οἰκίαν του κατὰ τὴν περίοδον τῆς λοχείας καὶ ἀποφεύγει τὰς ψυχαγωγίας καὶ τὰς διασκεδάσεις μέχρι τοῦ σαραντισμοῦ τῆς συζύγου του.

Ἔσο εἶναι λεχώνα ἢ γυναῖκα, 40 μέρες ὁ ἄντρας της δὲν κάνει νὰ πηγαίῃ στὰ καφενεῖα, οὔτε νὰ μεθάῃ καὶ καὶ νὰ γλεντιάῃ. (Σέρραι 1956, Ἡλέκτρα Φουφούτη, μαθήτρια Χ.Ε.Ν.)<sup>1)</sup>

Ἄλλαι τινὲς εἰδήσεις μαρτυροῦν χαρακτηριστικώτερον περὶ τῆς λοχειακῆς ιδιότητος καὶ τῆς ἀντιστοίχου ψυχολογίας τοῦ συζύγου κατὰ τὰς ἀμέσους μετὰ τὸν τοκετὸν ἡμέρας. Ἰδιαζούσης, ὡς νομίζω, σημασίας εἶναι αἱ ἐκ Θράκης πληροφορίες, καθ' ἃς:

Τὴν τρίτην νύκτα (μετὰ τὸν τοκετόν), ὁ πατὴρ τοῦ νεογεννήτου δίδει συμπόσιον εἰς τὰς νεάνιδας τῆς γειτονιάς, ὡς καὶ εἰς τὰς συγγενεῖς αὐτοῦ τε καὶ τῆς νεαρᾶς συζύγου του, ἐν ᾧ ὀρχοῦνται ὑπὸ τὸν ἤχους μουσικῆς, πολλάκις ἄχρι πρωῒας· ἀπαγορεύεται δὲ ἡ παρουσία νέων κατὰ τὴν ἑσπερίδα ταύτην, ἥτις καλεῖται «κνιάσματα». (Μάδυτος Θράκης 1891, Λ.Α. 185,156,3 Ἀπόστ. Οἰκονομίδης).

Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ τοκετοῦ, γίνεται εἰς τὸ σπίτι τῆς λεχοῦς ἓνα τραπέζι, καλούμενον τραπέζι τῆς Παναγιάς. Ὁ σύζυγος ἢ οἱ οἰκεῖοι τῆς λεχοῦς στέλλουν εἰς ὄλον τοῦ χωριοῦ τὰ σπῖτια 2-3 κορίτσια, τὰ ὁποῖα καλοῦν μόνον τὰς γυναῖκας εἰς τὸ τραπέζι τοῦτο τῆς Παναγιάς. Αἱ γυναῖκες μεταβαίνουν κατὰ μάζας καὶ συγκεντρούμεναι ἅπασαι εἰς τὸ σπίτι τῆς λεχοῦς, τὰς κερνοῦν 2-3 ρακιά καὶ κατόπιν τρώγουσαι εὔχονται πολλά, κυρίως ὁμως νὰ ὁμοιάσῃ τοῦ μπαμπᾶ του. (Καρωτὴ Διδυμοτείχου 1922 Λ.Α. 1499,17 Δ/λος Ἰ. Ξανθάκης).

<sup>1)</sup> Περιορισμοὺς τοῦ συζύγου κατὰ τὸ διάστημα τῆς λοχείας πληροφοροῦμεθα διὰ τοὺς κατὰ φύσιν λαοὺς, ὡς ἐξῆς: *Εἰς τοὺς Ἰνδοὺς τῆς Καλιφορνίας ὁ σύζυγος ἐπεβάλλετο εἰς ὠρισμένους περιορισμοὺς, π.χ. νὰ μὴ φύγῃ ἀπὸ τὸ σπίτι, ἢ νὰ μὴ φάγῃ ψάρι ἢ κρέας μετὰ τὸν τοκετόν... Εἰς τὴν Μαλαισιάν, κατὰ τὸ διάστημα τῶν 40 ἡμερῶν τῆς λοχείας ὁ σύζυγος δὲν κάνει νὰ κουρευθῇ οὔτε νὰ κνηγήσῃ, ἢ νὰ σκοτώσῃ... Εἰς τὴν νέαν Γουϊνέαν ὁ σύζυγος, ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν τοκετόν τοῦ πρώτου του τέκνου, κλείεται εἰς τὴν οἰκίαν μόνος καὶ δὲν τρώγει.* (Crawley ἔ. ἀ. II, 178).

Τὸ γεγονός ὅτι ὁ σύζυγος τῆς λεχοῦς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παρακάθῃται μόνος εἰς κύκλον αὐστηρῶς γυναικεῖον, δεικνύει τὴν ἀνάγκη πρὸς στιγμὴν ἰδιότητά του, ἐξ αἰτίας τῆς λοχειακῆς του καταστάσεως. Αἱ δὲ εὐχαὶ τῶν γυναικῶν συνδαιτημόνων του, αἱ ἀφορῶσαι κυρίως εἰς αὐτόν, δεικνύουσι τὸν κατὰ τινα τρόπον πρωτεύοντα ἐν τῇ λοχείᾳ ρόλον του.

Ἐξ ἄλλου εἰς τὸν Πόντον, ἡ ἡμέρα τοῦ τοκετοῦ λέγεται «*παραμόνια*» (τά). Ἐπειδὴ κατὰ ταύτην ἐγίνετο καὶ ἡ ἐστίασις τῶν φίλων, ἐπεκράτησε ν' ἀπευθύνεται πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς, ἡ εὐχή. «*Νὰ τρώγω τὰ παραμόνια σ'*» ἦτοι νὰ σὲ ἴδω πατέρα ἢ μητέρα τέκνου. (Πόντος 1870 ΛΑ. 31,534 Ἰ. Βαλαβάνης)<sup>1)</sup>.

Ἐν Ζακύνθῳ τέλος, εἶναι ἀπαραίτητον ὁ σύζυγος νὰ μένη καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τοῦ τοκετοῦ ἐντὸς τῆς οἰκίας του καὶ νὰ δέχεται συγχαρητήρια. *Κάθειται κ' αὐτὸς στὴν κάμαρα τῆς λεχώνας, κ' ἕνας - ἕνας πὸν ἔρχεται, τότε χαιρετάει.* (Πληροφορία μου 1954.)

Ἡ χαρὰ τῆς πατρότητος ὀδηγεῖ τὸν σύζυγον καὶ εἰς ἄλλας ἐκδηλώσεις, αἵτινες μαρτυροῦν περὶ τῆς ἱκανοποιήσεως καὶ ὑπερηφανίας αὐτοῦ διὰ τὸν γόνον του, (ἰδίᾳ ἂν τὸ τεχνὲν εἶναι ἄρρεν).

*Ἡ μαμμὴ, μόλις ντύσ' τὸ παιδί, θὰ τὸ δώσ' πρῶτα στὸν μπαμπὰ νὰ τῆς δώσ' βαξίσ'.* Ἐπειτα στὴ μητέρα. (Πετρὶ Λέσβου 1940, ΛΑ. 1446 Α, 161 Δ. Λουκάτος).

*Ἀφοῦ δὲ τὸ φασκιώσουν . . . τὸ παραδίδουν στὰ χέρια τοῦ πατέρα, ὁ ὁποῖος τὸ ἀγκαλιάζει καὶ τὸ φιλά.* (Ρόδος 1937, Λαογραφία τόμ. ΙΑ' σελ. 569 Ἀ. Βρόντης)<sup>2)</sup>.

*Ὁ σύζυγος, μόλις γεννήσῃ ἡ γυναῖκα του, πανευτυχῆς τρέχει καὶ κερνᾷ τοὺς πάντας στὶς ταβέρνες καὶ τὰ καφενεῖα, δεχόμενος τὰς σχετικὰς εὐχὰς ὄλων.* (Μύτικας 1954, ΛΑ. 2005, 154 Ν. Μόσσοιλας).

*Μόλις γεννηθῇ τὸ παιδί, ὁ πατέρας του πρέπει νὰ πάη ἀμέσως νὰ τὸ ἀσημώση. Πάει καὶ παίρνει καὶ γλυκὰ νὰ κερᾷ τοὺς ξένους.* (Φθιώτις 1956, Στέλλα Γκίκα, μαθήτρια Χ.Ε.Ν.).

*Μετὰ δὲ τὸν τοκετόν, εἰς τὴν πρώτην λοῦσιν τοῦ βρέφους, ὁ πατὴρ κερμᾷ ἐπὶ τοῦ μειώπου τῆς λεχοῦς χρυσοῦν τι νόμισμα ὡς φυλακτόν, καὶ ρίπτει ἐντὸς τῆς*

<sup>1)</sup> Περὶ τῶν κατὰ τὴν γέννησιν συμποσιῶν, βλέπε παρὰ Πολίτη: Λαογρ. Σύμμικτα Γ' σελ. 213 καὶ σημ. 4.

<sup>2)</sup> Τὴν παρουσίαν ταύτην τοῦ νεογεννήτου εἰς τὸν ἀναμένοντα πατέρα συνηθίζουν, ὡς γνωστόν, καὶ εἰς τὰ Μαιευτήρια. Εἶναι καὶ τοῦτο μία ἐντὸς τῆς λαϊκῆς παροδόσεως πράξις, δι' ἧς ἀναγνωρίζονται κατὰ τρόπον ἄμεσον ἡ πατρότης καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἄρρενος γονέως ἐπὶ τοῦ τεχθέντος.

λεκάνης, ἐν ἣ λούεται τὸ βρέφος, ἀργυροῦν τι νόμισμα δῶρον τῆς μαίας. (Μάδντος Θεράκης 1891, Λ.Α. 185, 156, 3 Α. Οἰκονομίδης).

(Τὴν τρίτη μέρα, ποῦ ἔρχετ' ἡ μαμμη καὶ πλένει τὸ παιδί...) οὐ ἄντρας τοῦ λιχῶνας χαρίζῃ σὶ μαμμη καὶ παπούτσια. (Αἰτωλία 1921, Δ. Λουκόπουλος, Λαογραφία τόμ. Η' σ. 30).

(Κάνει καὶ στὴ γυναίκα του δῶρο) ἡ φόρεμα ἢ κανένα κόσμημα. (Πρόσφυγες Κυδωνιῶν 1939, Λ.Α. 1358, 37 Μ. Λιουδάκη).

Ὅσον διὰ τὴν παλαιότεραν ἐντονώτερον ἐκδηλουμένην ὑπερηφανίαν ἐπὶ τῇ γεννήσει ἄρρενος τέκνου, ἀναφέρομεν τὴν ἀπὸ ἔτους 1797 πληροφορίαν τῶν Stephanopoli:

*La naissance d'un garçon s'annonce par un coup de fusil, que tire le père.* (D. et N. Stephanopoli, Voyage en Grèce 1797-98 τόμ. I σ. 293)<sup>1)</sup>.

## 2. Ἐμμεσοὶ ἐνέργειαι, διὰ τῶν ἐνδυμάτων τοῦ συζύγου.

Τὸ πρῶτον πονκάμισον, ὅπερ ἐφόρουν εἰς τὸ παιδί ὅταν ἐγεννᾶτο, ἔπρεπε νὰ μὴ εἶναι καινούργε· κατεσκευάζετο δὲ ἀπὸ παλαιὸν τοῦ πατρός του. (Δημ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Γ' (1896) σ. 65).

Τὸ ἔχουν γιὰ καλὸ νὰ κόψουν ἀπ' τοῦ πατέρα τὸ ροῦχο, νὰ τ' κάνουν π'καμισάκι σὸ πρῶτο παιδί, εἴτε ἀγόρ' εἴτε κορίτσ'. (Ἄγ. Ἄννα Εὐβοίας 1942, Λ.Α. 1479 Γ' σ. 46 Μ. Ἰωαννίδου).

Ὅταν γεννιέται τὸ παιδί, τὸ περνᾶμε ἀπὸ παλιὸ σῶβρακο (τοῦ πατέρα;), γιὰ νὰ μὴ τὸ πιάνη μάτι. (Ἄνω Δρόπολις Β. Ἡπείρου 1951, Λ.Α. 1665 Α' σ. 13 Δ. Οἰκονομίδης).

Χαλοῦν ἐν ὑποκάμισον τοῦ συζύγου καὶ μὲ αὐτὸ φτιάχνουν ἐν ὑποκαμισάκι καὶ ντύουν τὸ νεογέννητον. (Καρυὰ Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερούλανου).

Μόλις γεννηθῇ τὸ μωρό, τὸ τυλίγουν ἀμέσως μὲ ἓνα ὑποκάμισον τοῦ πατέρα του, εἰς δὲ τὴν κούνιαν του τοποθετοῦν ἓνα ἐσώβρακον τοῦ πατέρα του, σφραγίδα, ὀλίγον ἀντίδωρον καὶ λιβάνι, διὰ νὰ φυλάγεται τὸ μικρὸ ἀπὸ κακῆ ὄρα. (Πινακοχώρι Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερούλανου).

(Τοῦ μωροῦ, μόλις γεννηθῇ,) τοῦ φοροῦν τὸ ποκάμισο τοῦ πατέρα του. (Κοντομαρὶ Χανίων 1952, Λ.Α. 1778, 13 Α. Μαυριδάκης).

Ἄμα γεννηθῇ τὸ παιδί, κάνουν κουλλούρα τὸ βρακὶ τοῦ πατέρα του καὶ τὸ περνοῦν ἔπο μέσα. (Σκανδαλίη Λήμνου 1938, Λ.Α. 1160 Β' σελ. 127 Γ. Μέγας).

<sup>1)</sup> Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου: Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν. Λαογρ. Σύμμ. Γ' σελ. 210, ἔνθα πληροφορία καὶ περὶ τῶν παρ' ἄλλοις λαοῖς τελουμένων.



Τὸ πρῶτο πουκαμισάκι πὸν θὰ κόψουν καὶ θὰ βάλῃ τὸ παιδί, πρέπει νὰ εἶναι ἀπὸ πουκάμισο τοῦ πατέρα. Αὐτὸ τὸ πουκαμισάκι τὸ κρατοῦν καὶ τὸ βάζουν ὅλα τὰ παιδιά. (Πολίχνιτον Λέσβου 1955, Λ.Α. 2153 σ. 7 - 8, Π. Παπαμανώλης κ. ἄ.).

Κατὰ τὴ λοχεία τοποθετοῦν κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι τῆς λεχῶνας ἓνα μαχαίρι μαυρομάνικο, πὸν πιστεύουν πὼς σκοτώνει τοὺς ἐχθρούς, κι' ἓνα πανταλόνι τοῦ συζύγου, γιὰ νὰ δείξῃ ἢ γυναικα πὼς τὸ παιδί της εἶναι νόμιμο. (Μυτιλήνη 1953, Χρυσούλα Παναγιωτίδου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).

᾽Όταν γεννηθῆ τὸ παιδί, τὸ τυλίγουν σ' ἓνα ποκάμισο τοῦ πατέρα του. (Βροντάδος Χίου 1954, Λ.Α. 2074, 10 Λ. Καρούσης).

Τὸ τυλίουν ἔπειτα στὰ κωλόπαννα, πὸν κάμνουν ἀπὸ παλιὰ ροῦχα τοῦ πατέρα, ἂν εἶναι ἀρσενικό, καὶ ἀπὸ ροῦχα τῆς μάνας, ἂν εἶναι θηλυκό. (Ρόδος 1937, Λαογραφία τόμ. ΙΑ' σ. 569, Α. Βρόντης).

Μόλις γεννηθῆ τὸ παιδί, τὸ ἐνδύουν μὲ πουκάμισο τοῦ πατέρα ἢ τῆς μητέρας, διὰ νὰ πάρῃ «πὸν ἄλλοον τους» (Γ. Χ. Παπαχαράλαμπος: Ἔθιμα, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῶν Κυπρίων. Ἐν Λευκωσίᾳ 1937, σελ. 9).

Οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους ἐνεργοῦνται, ἀμέσως μετὰ τὸν τοκετόν, αἱ ἀνωτέρω μαγικαὶ πράξεις ἐπὶ τοῦ βρέφους, τιθεμένων ἢ φορομένων εἰς αὐτὸ τῶν παλαιῶν ἐνδυμάτων καὶ ἰδίως ὑποκαμίσου καὶ περισκελίδων τοῦ πατρός, παρέχονται ἐν πολλοῖς εἰς τὰ ὡς ἄνω παραδείγματα ὑπ' αὐτῶν τῶν πληροφορητῶν. Οὗτοι εἶναι: α) *Γιὰ νὰ μὴ τὸ πιάσῃ μάτι* (τὸ παιδί), δηλ. νὰ μὴ προκαλέσῃ τὸ βρέφος τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν βασκανίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προλαμβάνεται ἢ ἀποτρέπεται διὰ τῶν πεπαλαιωμένων καὶ ρακιδῶν ἐνδυμάτων. β) *Γιὰ νὰ φυλάγεται τὸ μικρὸ ἀπὸ κακῆ ὥρα*. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ πατρικὸν-ἀνδρικὸν ἐσώρρονον, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ ἀντίδωρον καὶ τὸ λιβάνι, ἢ ἀλλαχοῦ τὸ «μαυρομάνικο μαχαίρι», ἀποδιώκουν τοὺς βλαπτικὸς δαίμονας<sup>1)</sup>. γ) *Γιὰ νὰ δείξῃ ἢ γυναικα πὼς τὸ παιδί της εἶναι νόμιμο*. Μὲ τὴν ἐξήγησιν ταύτην, ἢ τοποθέτησιν τοῦ πατρικοῦ πανταλονίου ἐπὶ τοῦ βρέφους λαμβάνει χαρακτῆρα σαφέστερον ἀρρενολογικόν. Ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς

<sup>1)</sup> Διὰ τὸν προστατευτικὸν ρόλον τῶν ἐνδυμάτων τοῦ συζύγου οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ βρέφους ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς λεχοῦς, περὶ τοῦ ὁποίου ἤδη ὠμιλήσαμεν (βλ. σελ. 139-140) ὁ Crawley γράφει: «Τὰ ἐνδύματα τοῦ πατρός χρειάζονται συχνάκις καὶ διὰ τὴν ἐξαπάτησιν τῶν δαιμόνων. Τὰ βλαπτικὰ δαιμόνια ἀπαιτῶνται εὐκόλως πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ νὰ θέσῃ τις ἄνωθεν τοῦ βρέφους ἢ ἐπὶ τῆς κλίνης, πλησίον τῆς λεχοῦς, μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐνδύματα τοῦ πατρός, διὰ ν' ἀπατηθοῦν τὰ δαιμόνια. Καὶ μόνῃ ἢ θεᾷ των τὰ ἀναγκάζει νὰ σκεφθοῦν, ὅτι κάπου ἐκεῖ εὐρίσκειται φύλαξ ἄρρη». (The Mystic Rose II σ. 187-188). Καὶ ἀναφέρει διὰ τὴν Κίαν, ὅτι «ἀμέσως μετὰ τὸν τοκετόν κρεμοῦν εἰς ἐψηλὸν μέρος τοῦ δωματίου τὰς περισκελίδας τοῦ πατρός, ὥστε πᾶσα δαιμονικὴ ἐπήρεια νὰ εἰσέρχεται εἰς αὐτάς καὶ ὄχι εἰς τὸ βρέφος». (Αὐτόθι σελ. 188).

περισκελίδος του λαμβάνει θέσιν παρὰ τὴν κλίνην τῆς λεχοῦς καὶ διακηρῶσει ὅτι τὸ τεχνὲν εἶναι τέκνον του. Εἰς τὴν ἐρμηνεῖαν ταύτην δύνανται κατὰ τινα τρόπον νὰ ὑπαχθῶσι καὶ αἱ ἐνέργειαι «τυλίγματος» ἢ «περάσματος» τοῦ βρέφους ἀπὸ τὸ ἐσώβρακον τοῦ πατρὸς. Τὸ ἔνδυμα τοῦτο, συμβολικὸν τῆς κατ' ἐξοχὴν γενεσιουργοῦ ἐστίας τοῦ πατρικοῦ σώματος, εἶναι τὸ πλέον ἐνδεδειγμένον ν' ἀντιπροσωπεύσῃ παρὰ τῷ παιδί τὸν πατέρα, νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸ βρέφος τὴν πατρικὴν δύναμιν καὶ οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ<sup>1)</sup>.

Ἄλλως ἔχει τὸ ζήτημα προκειμένου περὶ τοῦ ὑποκαμίσου τοῦ πατρὸς. Μὲ τὴν ἐκ Κύπρου ἐρμηνεῖαν: «διὰ νὰ πάρῃ (τὸ παιδί) πὸν ἄλλοον τους», δηλ. νὰ μοιῶσῃ εἰς τοὺς γονεῖς του, ὀδηγούμεθα εἰς τὴν υἰοθετικὴν σημασίαν τῆς συκῆς εἰς τὰ ἐλληνικὰ ἔθιμα χρήσεως τοῦ ὑποκαμίσου (τῆς μητρὸς εἰδικώτερον), γνωστῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν<sup>2)</sup>. Ἡ διὰ τοῦ ὑποκαμίσου τοῦ πατρὸς ἐνταῦθα περιτύλιξις τοῦ βρέφους, παραλλήλως πρὸς τὴν προστατευτικὴν ἢ ἐνδυναμωτικὴν αὐτῆς σκοπιμότητα, ἀποβλέπει καὶ εἰς τὴν συμβολικὴν κατοχύρωσιν τῶν ἐπὶ τοῦ τέκνου δικαιωμάτων του, ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς τὰς συγκεκριμένας περιπτώσεις υἰοθεσίας, ὅπου ὁ θετὸς πατὴρ «περνᾷ ἀπὸ τὴ μανίκα του» τὸ υἰοθετούμενον τέκνον<sup>3)</sup>.

### 3. Ἡ ἀποκατάστασις τῆς ὑγείας τῆς λεχοῦς.

Ἡ ἀποκατάστασις τῆς ὑγείας καὶ τῆς ὠραιότητος τῆς λεχοῦς ἐπιδιώκεται συνήθως δι' ἐνεργειῶν, αἵτινες ἔκτος τῆς φυσιολογικῆς αὐτῶν σκοπιμότητος παρουσιάζουν καὶ τὸ μαγικὸν στοιχεῖον τῆς ἀνδρικῆς συμμετοχῆς καὶ τῆς συζυγικῆς ἀποδεσμεύσεως. Μορφή καὶ τοῦτο ἀρρενολοχείας, ἐκδηλουμένη διὰ τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ἐνδυμάτων τοῦ συζύγου, καὶ δὴ ἐκείνων τὰ ὅποια ἔχουσιν ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν γενετήσιον εὐθύνην του.

Τόσον διὰ τὴν ἐπανάταξιν καὶ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ γεννητικοῦ συ-

<sup>1)</sup> Διὰ τὴν συμβολικὴν σημασίαν τῆς περισκελίδος εἰς τὸν ἐξουσιασμόν τοῦ τεχνήντος, χαρακτηριστικὴ εἶναι μία παλαιὰ εἰδησις ἐκ Κύπρου, ἀφορῶσα ὁμως εἰς τὴν μητέρα: *Λέσασα δ' ἢ μαία τὸ βρέφος, θέτει αὐτὸ ἐν τῇ κλίνῃ ἐπὶ τινος τῆς μητρὸς του περισκελίδος παρὰ τὸ προσκεφάλαιον, ἵνα ὑπῆκοον τῇ μητρὶ αὐτοῦ γένηται.* (Α. Σακελλαρίου, τὰ Κυπριακά, τόμ. Α' (1890) σ. 734-5. Πρβλ. καὶ Λαογρ. Σύμμ. Γ' σ. 208). Ἐξεταστέον μήπως ἡ περισκελὶς συμβολίζει ἐνταῦθα καὶ τινα πρὸς ὑποταγὴν διασκελισμόν, ἐνεργούμενον ὑπὸ τοῦ φοροῦντος.

<sup>2)</sup> Βλ. σχετικῶς Στ. Π. Κυριακίδην, ἐν Λαογραφίᾳ, τόμ. ΙΑ' σελ. 715 - 717.

<sup>3)</sup> *Κεῖνος πὸν ἤθελε νὰ υἰοθετήσῃ παιδί, τὸ περνοῦσεν ἀπὸ τῆ μανίκα του. Ἐκανε φόρμα μὲ πλατὺ μανίκι (ἢ ἔκανε μόνο πλατὺ μανίκι καὶ τὸ κολλοῦσε στὸ ποκάμισό του), ὥστε νὰ χωρῇ τὸ μωρὸ νὰ περάσῃ. Ἐπαιρνε τὸ παιδί καὶ τὸ περνοῦσε τρεῖς φορὲς ἀπὸ τὴν ἄκρην τοῦ μανικιοῦ πρὸς τὸ στήθος. (Λατσιδά Κρήτης 1937. Λ.Α. 1105, 132-3 Μ. Λιουδάκη). Πρβλ. καὶ τὴν παροιμίαν: Τὸ πέρασε τὸ παιδί ἀπὸ τῆ μανίκα του. (Μάνη 1923 Λ.Α. 487, 348 Α. Κουκουλέ).*

στήματος τῆς τεκούσης, ὅσον καὶ διὰ τὴν κάθαρσιν τοῦ προσώπου αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ τοκετοῦ στιγμάτων ἢ πανάδων (τοῦ «μητρικοῦ χλοάσματος» κατὰ τὴν ἐπισημονικὴν ὀρολογίαν), χρησιμοποιοῦνται ἡ ζώνη καὶ τὰ ἐσώρρουχα τοῦ συζύγου, κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον.

1. Διὰ τὴν ἐπανάταξιν τῆς μήτρας.

*Τὸ πρῶτο ποὺ τῆς κάνει (τῆς λεχῶνας ἢ μαμμῆ, ὕστερ' ἀπὸ τὴ γέννα), εἶναι νὰ ζώσῃ μὲ τὸ ζωνάρι τοῦ ἀνδρός της τὴν κοιλιά της, διὰ νὰ προλάβῃ τὴν χαλάρωσιν τῶν σπλάγγων· νὰ ἐπανέλθῃ δηλ. ἡ κοιλιά εἰς τὴν πρὸ τῆς ἐγκυμοσύνης κατάστασιν. (Ἀρχεῖον Σάμου, τόμ. Δ', Ἀθῆναι 1955 σελ. 181, Πολυξένη Ζαφειρίου).*

*Τὴν κοιλιά τῆς λουχούνας ζώνουν μὲ ζώνη τοῦ συζύγου, καὶ τῆς φοροῦν τὸ ποκάμισό του. (Κάμποι Κυδωνίας Κρήτης 1953, Λ. Α. 1776, 39 Ἰ. Ἀθουσαῆς).*

*Ἄμα συγγυρίζουνε τὸ παιδί καὶ τὴ μάννα, θὰ συγγυρίσῃ καὶ τὴν κοιλιά τῆς μάννας ἢ κρουόλα (=μαμμῆ). Θὰ τῆς ζώσῃ τὴν κοιλιά της, γιὰ νὰ πέσουν οἱ κακωσιῆς καὶ νὰ μὴν τῆς μείνῃ κοιλιά· θὰ τὴ ζώσῃ μ' ἕνα πεσκέρι ἢ μὲ τὴ ζώστρα τ' ἀνδρός... (Μανιάκι Μεσσηνίας 1944, Λ.Α. 1566,12 Μαγδ. Τσάκωνα).*

*Πρὸς ἀπόκτησιν δυνάμεως ὑπὸ τῆς λεχοῦς, ζώνουν ταύτην διὰ τοῦ ζωστήρος τοῦ ἀνδρός. (Δορβισὰ Ναυπακτίας 1953, Λ.Α. 1798,11 Χ. Παπαϊωάννου).*

*Παλαιότερον ἢ λεχῶνα ἐζώνετο εἰς τὴν κοιλίαν μὲ τὸ ζωνάρι τοῦ συζύγου της, πρὸς ἀποφυγὴν μεγάλης κοιλίας. (Ἐγκλουβὴ Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερουλάνου).*

Ἡ διὰ δευτέραν φορὰν κατὰ τὸν τοκετὸν χρησιμοποίησις ἐνταῦθα τῆς ζώνης τοῦ συζύγου, (βλ. περὶ τῆς πρώτης, ἐν σελ. 145-6) ἔχει πρακτικὴν μὲν σκοπιμότητα τὴν σύσφιγξιν τῶν χαλαρωθέντων μελῶν τοῦ σώματος τῆς λεχοῦς, συμβολικὴν δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τρόπον τινὰ τῆς διακοπείσης παρθενίας αὐτῆς. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ἐκκρεμῆ παρὰ τῷ συζύγῳ ὁ ρόλος τῆς διὰ τῆς ἰδίας ζώνης ἐπαναζώσεως τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὴν εἶχε συμβολικῶς λύσει κατὰ τὴν ὥραν τῶν ᾠδῶν. Τὴν ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναγραφομένην διὰ τὴν ὥραν ἐκείνην φράσιν: «*Ὁ ἴδιος ὅσους σὲ ἔδεσα, θὰ σὲ λύσω πάλιν*» (βλ. σελ. 146), θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπληρώσῃ ἐνταῦθα διὰ τῆς ἀντιστοίχου: «*Ὁ ἴδιος ὅσους σὲ ἔλυσα, σὲ ζώνω πάλιν*».

Ἄξιοπρόσεκτος ὅμως εἶναι καὶ ἡ περὶ ἐνδυναμώσεως τῆς λεχοῦς ἐρμηνεία, ἥτις δίδεται εἰς τὴν περιζωστικὴν ταύτην ἐνέργειαν τοῦ συζύγου (πληροφορία ἐκ Ναυπακτίας), πρὸς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ συσχετίσωμεν καὶ τὴν διὰ τοῦ ὑποκαμίσου τοῦ ἀνδρός περιβολὴν τῆς λεχοῦς, (πληροφορία ἐκ Κρήτης), ἀποβλέπουσαν προφανῶς εἰς ὁμοίαν ἐνίσχυσιν καὶ προστασίαν.

2. Διὰ τὴν ἀπάλειψιν τῶν στιγμάτων:

*Ὅταν γεννήσῃ (ἢ γυναίκα), γιὰ νὰ φύγουν τὰ πολλὰ σημάδια τοῦ προσώπου,*

τήν απογγίζον με τή σέλλα τοῦ ἐσώβρακου τοῦ ἀνδρός. (Μαρμάρες Ἰωαννίνων 1953 Λ.Α. 1832,27 Α. Κατσιούμης).

Σκουπίζουν τὸ πρόσωπο τῆς λεχοῦς με καθαρὸ ἐσώβρακο τοῦ ἀνδρός της, γιὰ νὰ καθαρίσῃ ἀπὸ τὴν πάνα. (Ξεχασμένη Βερροίας 1953, Λ.Α. 1816,7 Β. Λιακόπουλος).

Φέρνουν εἰς τὴν λεχὼ τὴν σκούφιαν τοῦ ἀνδρός της, νὰ σκουπίσῃ τὸν ἰδρῶτα καὶ νὰ ἐξαλειφθοῦν οἱ πανάδες (μπαλώματα). (Πινακοχώρι Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερουλάνου).

Ἐάν ἡ μητέρα ἔχη «νεφέλα» (=εἶδος πανάδες) στὸ πρόσωπο ἀπὸ τὴν ἐγκυμοσύνη της, τῆς φεύγει ἂν τρίψη, ὅστερ' ἀπὸ τὸν τοκετό, τὸ πρόσωπό της με βάμμα (=νῆμα χρωματιστὸ τοῦ ἀργαλειοῦ) ἢ με τὸ φέσι τοῦ συζύγου της. (Χωριά Μεραμπέλου Κρήτης, Περιοδ. Δοῦρος Α' (1937) σ. 131, Μαν. Πιτυκιάκης).

Ἐάν ἡ λεχὼ ἔχη πανάδες στὸ πρόσωπο, σκεπάζουν καλὰ τὸ πρόσωπό της ὅσο νὰ ἰδρώσῃ, καὶ κατόπιν τὸ σκουπίζουν με τὸ συντρόφι (=σώβρακο) τοῦ ἀνδρός της, καὶ βγαίνουν. (Ἐλατόβρυσση Ναυπακτίας 1953, Λ.Α. 1904,36 Θ. Παπαδογεωργόπουλος).

Ἐάν ἡ λεχὼ ἔχη στὸ πρόσωπό της πανάδες, περνοῦν ἀπ' αὐτὸ ἄπλυτο ἐσώρροχο τοῦ ἀνδρός της, γιὰ νὰ ἐξαλειφθοῦν. (Τεμένη Αἰγιαλείας 1953, Λ.Α. 1887,3 Ἰωάννα Χάρτζη).

Ἡ λεχὼ παλαιότερον ἐκαθαρίζετο με τὸ ἐσώρροχον τοῦ ἀνδρός της, διὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς πάνας. (Ἄγ. Νικόλαος Κυνοουρίας 1953, Λ.Α. 1811,17 Ἄ. Κωνσταντοῦρος).

Καθαρίζουν τὸ πρόσωπο τῆς λεχοῦς με τὸ ὑποκάμισο τοῦ ἀνδρός της. (Κυροτομάδο Κυδωνίας Κρήτης 1953, Λ.Α. 1780,13 Ἄ. Νικολαΐδου).

Τὸ πρόσωπον (τῆς λεχοῦς) σκουπίζουν με τὴν πετσέτα (μαντιλί τῆς κεφαλῆς) τοῦ συζύγου της. (Κάμποι Κυδωνίας Κρήτης 1953, Λ.Α. 1776,39 Ἰ. Ἀθουσάκης).

Γιὰ νὰ καθαρίσουν τὸ πρόσωπο τῆς λουχούνας ἀπὸ τὴν πάνα, χύνουν λαντουρίδι (=χυλὸ με ἀλεύρι καὶ ζάχαρι), ἀπ' αὐτὸ ποὺ τῆς δίνουν καὶ τρώει τίς πρῶτες μέρες, πάνω στὸ ἰδρωμένο ποκάμισο τοῦ ἀνδρός της, καὶ τῆς ἀλείφουν τὸ πρόσωπο. (Κοντομαρὶ Χανίων Κρήτης 1952, Λ.Α. 1778,13 Α. Μανριδάκης).

Παίρνουν ἓνα λερωμένο ποκάμισο τοῦ ἀνδρός της, φτύνουν πάνω στὸ γιακά, ποὺ ἔχει περισσότερο λερὸς, καὶ τῆς καθαρίζουν τὸ πρόσωπο «με τ' τὴν λέρα τ' ἀντροῦ της». (Πετρεὶ Λέσβου 1940, Λ.Α. 1446 Α', 154 Δ. Λουκάτος).

Θὰ ἐνόμιζε τις ὅτι ἡ τόσο ἀηδῶς ἐπιδιωκομένη ρυπαρότης τῶν ἐσωρρούχων τοῦ συζύγου πρὸς καθαρισμὸν τοῦ προσώπου τῆς λεχοῦς ὀφείλεται εἰς εἰδικὴν γνῶσιν περὶ χημικῶν καὶ φαρμακευτικῶν ἰδιοτήτων τῆς χρησιμοποιουμένης ἀκα-

θαροσίας<sup>1)</sup>. Ἴσως τίθεται εἰς ἐφαρμογὴν ἐνταῦθα καὶ μαγικὴ τις ἀρχὴ περὶ τῆς «διὰ τοῦ ὁμοίου ἀποδιώξεως τοῦ ὁμοίου», θεωρουμένων τῶν στιγμάτων τοῦ προσώπου τῆς λεχοῦς ὡς ἀποτελεσμάτων τῆς γεννητικῆς ἀκαθαρσίας. Εἶναι πάντως γνωστὸν ὅτι τουλάχιστον ὁ ἰδρῶς, τὸν ὅποιον βλέπομεν εἰς τὰς ὡς ἄνω περιπτώσεις νὰ χρησιμοποιῆται ὑπὸ τε τῆς λεχοῦς καὶ τοῦ συζύγου, θεωρεῖται εἰς τὰ παγκόσμια ἔθιμα ὡς ἀπόκριμα καθαρτικόν<sup>2)</sup>.

Ἐνδιαφέρει ὅμως περισσότερο ἐνταῦθα ἡ εἰδικὴ ἐπιδιώξις, ὅπως τὰ ρυπαρὰ ταῦτα ἐνδύματα καὶ αἱ ἐκκρίσεις προέρχονται ἀπὸ τὸν σύζυγον. Πρόκειται περὶ ἀποκριμάτων (ἰδρῶτος καὶ οὔρων), ἅτινα ἐντόνως χαρακτηρίζουσι τὸ ἀνδρικὸν σῶμα συλλεγόμενα δὲ ἐπὶ τῶν ἐσωρούχων τῆς πρώτης ἐπαφῆς (ὑποκαμίσου, περισκελίδος ἢ πῖλου), ἀντιπροσωπεύουσι κατ' ἐξοχὴν τοῦτο. Εἰς τὴν τοιαύτην ἐπέμβασιν τοῦ συζύγου δυνάμεθα νὰ διδῶμεν καὶ στοιχεῖα καθαρτικοῦ ἐξίλασμοῦ τῆς λεχοῦς (πρβλ. καὶ τὸ ἐν σελ. 152-3 πότισμα τῆς ἐπιτόκου ἐντὸς ὑποδήματος τοῦ συζύγου), ὡς ἐπίσης καὶ ἀρροελογικὴν συμπαραστάσιν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀποδιώξιν τῶν βλαπτικῶν ἐπηρεϊῶν ἀπὸ τῆς συζύγου του.

#### 4. Ὁ σύζυγος εἰς τὰ πρῶτα βήματα τῆς λεχοῦς.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ πρώτη σκέψις διὰ τὴν νέαν περίοδον τῆς ζωῆς καὶ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἀναρρωννούσης λεχοῦς στρέφεται κυρίως περὶ τὴν ἐνδυνάμωσιν καὶ τὴν εὐσταθῆ ὑγείαν αὐτῆς. Ἡ συνήθης εὐχὴ τὴν ὁποίαν τῆς ἀπευθύνουν, «Σιδερένια!» εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ἐπιδιώξεως ταύτης, τὸ δὲ ἔθιμον, κατὰ τὸ ὅποιον ἡ ἐγειρομένη ἐκ τῆς κλίνης λεχὼ ὀφείλει νὰ πατήσῃ ἐπὶ σιδήρου ἢ ἄλλου συμβολικοῦ ἀντικειμένου<sup>3)</sup>, εἶναι ἐνδεικτικὸν τῆς καὶ διὰ μαγικῶν τρόπων κατοχυρώσεως τῆς εὐχῆς.

Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἐπιδιώξις, ὅπως ἡ ἐγειρομένη ἐκ τῆς κλίνης λεχὼ στηρίζεται τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς προστασίας τοῦ συζύγου αὐτῆς. Ὁ ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ ἄρρενος προστάτου φόβος τῶν κακοποιῶν δαιμόνων φαίνεται καὶ ἐνταῦθα συνεχιζόμενος.

*Καλὸ εἶναι, ὅταν πρωτοσηκῶνται ἡ λεχῶνα, νὰ εἶναι κοντὰ τῆς κ' ὁ ἄντρας τῆς, νὰ πιάνῃ ἀπὸ τὸ μπράτσο του, καὶ νὰ πατῇ σὲ σίδερον. (Κεφαλληνία, 1954).*

*Ἡ λεχοῦσα σηκῶνεται σὲ τρεῖς μέρες... Τὸ πρῶτο πράγμα πού θὰ πιάσῃ, θὰ*

<sup>1)</sup> Ἐν Λέσβῳ «μπορεῖ καὶ μὲ τὰ πρωτοκατονημένα ροῦχα τοῦ παιδιοῦ νὰ καθαρίσουν τὸ πρόσωπον τῆς λεχοῦς» (ἔ. ἀ.).

<sup>2)</sup> Βλέπε σχετικὰ παραδείγματα παρὰ J. G. Frazer: *The Golden Bough*, τόμ. III («Taboo and the perils of the Soul») σελίδες 142, 156 καὶ 184.

<sup>3)</sup> Βλέπε Γ. Α. Μέγα: *Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας*, τεῦχος Α' σελ. 33.

είναι ροῦχα τ' ἀντροῦ της, καὶ τὰ ρίχνει στὸ κεφάλι της. Λέει: «Ἐχω κορόνα τὸν ἄντρα μου!» (Μερικὲς ὅμως, ἀπὸ φόβο νὰ μὴν κάτση πάνω στὸ κεφάλι τῶν ὁ ἄντρας, ρίχνουν τὸ ροῦχο σὴν πλάτη τους). Πετρὶ Λέσβου 1940, Λ.Α. 1446 Α' σελ. 168, Δ. Λουκάτος.

Τὴν λεχῶ, ὅταν ἠδύνατο νὰ ἐγερθῆ, περιέζωνον μετὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς διὰ τῆς αὐτῆς ζώνης χαλαρῶς, λέγοντες καταλλήλους ρήσεις· χαλαροῦντες δὲ τὴν ζώνην ἔτι μᾶλλον, ἄφηνον αὐτὴν νὰ καταπέση στεφανοειδῶς εἰς τοὺς πόδας των. (Δ. Γ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1896, σελ. 63).

Καὶ εἰς τὰ τρία ὡς ἄνω παραδείγματα ἡ παρουσία τοῦ συζύγου ἐνδείκνυται διὰ τὴν ἀσφαλῆ ἀντιμετώπισιν τῆς νέας ζωῆς ὑπὸ τῆς λεχοῦς. Ἰδιαιτέρως εἰς τὸ τρίτον παρουσιάζεται πιθανῶς καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς ἐκ νέου συζεύξεως τοῦ ἀνδρογύνου, ἧτις εἶχε κατὰ τινὰ τρόπον διακοπῆ.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο παύουν νὰ ἐμφανίζωνται τὰ δηλωτικὰ μιᾶς ἀρρενολοχείας ἑλληνικὰ ἔθιμα. Ἡ λεχὼ μετὰ τὴν ἔγερσιν ἐκ τῆς κλίνης ἐπαναλαμβάνει τὴν τακτικὴν ζωὴν της καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸν σαραντισμὸν καὶ τὴν νέαν ἐλευθερίαν της, ἄνευ ἄλλης ἐθιμικῆς συμμετοχῆς τοῦ συζύγου. Θὰ ἀνέμενέ τις τὴν συμπαράστασιν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἐκκλησιασμοῦ τῆς λεχοῦς διὰ τὸ «σαράντισμα», ἀλλὰ τοιαύτην περίπτωσιν, εἰδικῶς ἐπιβαλλομένην, δὲν ἀνεῦρον εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα.

#### Συμπεράσματα.

Συγκεκριμένην περίπτωσιν ἀρρενολοχείας, ὑπὸ τὴν κυρίαν αὐτῆς ἔννοιαν τῆς ἐπφαστικῆς κατακλίσεως (couvade), δὲν συναντῶμεν εἰς τὰ νεοελληνικὰ ἔθιμα. Ἐκδηλώσεις ὅμως ἐνεργοῦ συμμετοχῆς καὶ συμπαραστάσεως τοῦ συζύγου εἰς τὸν τοκετόν, παρακολουθοῦντος μετὰ πατρικοῦ καὶ συζυγικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ καὶ ἐθιμικῶν ὑποχρεώσεων τὸ γεγονός τῆς γεννήσεως, ἔχομεν ἀρκετὰς καὶ ἰδιαζούσας. Μὲ βάσιν τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς καὶ ὑπὸ τῶν ξένων μελετητῶν διαπιστούμενα, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν καὶ ἡμεῖς ὁλόκληρον τὴν σειρὰν τῶν ἑλληνικῶν τούτων ἐκδηλώσεων, ἀπὸ τῆς συλλήψεως μέχρι τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς λοχείας, ὡς ἔθιμα ἀρρενολοχικοῦ κύκλου. Γενικώτερον ὅμως εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συγκεντρώνωνται ὑπὸ χωριστὴν κατηγορίαν καὶ κατάταξιν τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν ρόλον τοῦ συζύγου κατὰ τὸν τοκετόν ἔθιμα, ἐφ' ὅσον ταῦτα εἶναι πολλὰ καὶ σημαντικά, διαπιστούμενα εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ τὰς ἐποχάς, ἀφ' ὅτου ὁ ἄρρην ἐγνώρισε τὴν ὑπερφηανίαν, τὴν στοργὴν καὶ τὸ συμφέρον τῆς πατρότητος.

Μάρτιος 1956

## ΟΝΟΜΑΤΑ

## ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΕΩΝ ΑΝΑΓΡΑΦΟΜΕΝΑ ΕΝ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ.

- α) Συγγραφεῖς :
- |   |   |   |
|---|---|---|
| 'Απολλώνιος Ρόδιος σ 124  | Σκλόβοσι Β. Τ. 125                          | Ζωγράφος Στ. 141, 143, 152                              |
| 'Αριστοφάνης σ. 136   | Σπυριδάκης Γ. Κ. 146, 147                   | 'Ηλιοπούλος Γ. 154                                      |
| Bachofen J.J. σ. 125, 126, 127  | Στράβων σ. 125                              | 'Ιωαννίδου Μαρία 148, 152, 157, 160                     |
| Baroja Caro J. 126, 129   | Thompson St. 126                            | Καμπούρογλους Δ. Γ. 148, 160, 166                       |
| Briffault R. 127  | Tylor E. B. 125, 127                        | Κανδηλάπτης Γ. 152                                      |
| Brissaud T. 126   | Wagnalls (Dictionary) 125, 126              | Καρούντζος 'Ι. 148, 152, 154                            |
| Corso R. 124, 125, 126, 127, 128  | Woodbridge B. M. 126                        | Καρούσης Α. 161   |
| Crawley E. 126, 127, 128, 129, 135, 139, 140, 142, 147, 156, 158, 161                                       | Ξενοφῶν σ. 124                              | Κατσιμάνη 'Ελένη 150, 154                               |
| Διόδωρος Σικελιώτης σ. 125  | Ζηρόβιος σ. 124                             | Κατσιούμης Α. 154, 164                                  |
| Farnell L. R. 126   |   | Κουκουλέ 'Αναστασία 162                                 |
| Frazer J. G. 126, 127, 129, 139, 141, 149, 165  | β) Συλλογεῖς                                | Κουκουλές Φ. 138, 146, 153, 154                         |
| Funk (Dictionary) 125, 126  | 'Αθανασόπουλος Θ. Ι. σ. 149                 | Κουνδούρου *Όλγα 143                                    |
| Gennep A. van 124, 125, 131, 132, 135, 147, 151   | 'Αθουσάκης 'Ι. 163, 164                     | Κουρτικάκης Κ. 143                                      |
| Hartland E. S. 126, 127   | *Ακογλου Ξ. Κ. 142, 146, 149, 152, 153, 155 | Κωνσταντινίδης Ν. 133                                   |
| Κομνηνή *Αννα σ. 136  | Argenti Ph. 138                             | Κωνσταντούρος Α. 164                                    |
| Κουκουλές Φ. 140, 146   | 'Αργυρίου Ν. 133                            | Λιακόπουλος Β. 154, 164                                 |
| Κυριακίδης Στ. 162  | Βαλαβάνης 'Ι. 152, 159                      | Λιουδάκη Μαρία 140, 143, 155, 156, 157, 160, 162        |
| Lafiteau J. F. 128  | Βλάχος Α. 150                               | Λουκάτος Δ. 143, 144, 145, 152, 156, 159, 164, 165, 166 |
| Lefèvre A. 125, 126   | Βουκικλάρη Μαρία 152                        | Λουκόπουλος Δ. 141, 150, 152, 155, 160                  |
| Λεκατοῦ Π. 151  | Βρόντης Α. 135, 141, 149, 159, 161          | Μακρῆς Ε. 130, 137, 151                                 |
| Mannhardt W. 144  | Γαλάνη Στέλλα 148                           | Μανουράς Κ. 130, 143                                    |
| Μέγας Γ. Α. 130, 131, 132, 135, 157, 165  | Γέγιος 'Ι. 143                              | Μαυριδάκης Α. 143, 160, 164, Μέγας Γ. 160               |
| Müller M. 128   | Γερουλᾶνος Δ. 130, 137, 139, 160, 163, 164  | Μερεμέτη Δήμητρα 136                                    |
| Πλίνιος σ. 146, 147, 163  | Γεωργιάδης Χ. 137, 150, 151                 | Μόσολας Ν. 159  |
| Πολίτης Ν. Γ. 126, 128, 131, 132, 135, 136, 140, 142, 144, 146, 148, 149, 151, 152, 154, 155, 156, 159, 160 | Γκίσις Στέλλα 159                           | Μπάρμπας Α. 139   |
| Roth H. L. 125  | Γλέζος Π. 137                               | Μπίλλης 'Ι. 144, 151                                    |
| Roussel R. 147  | Γούναρης Α. (Hauteccœur A.) 131             | Νικολαΐδου Α. 164                                       |
| Samter E. 128   | Δεληγιάνης Β. 134                           | Ξανθάκης 'Ι. 158  |
| Sebillot P. 140, 142, 147   | Δούτσος — 141                               | Οικονομίδης Α. 133, 157, 158, 160                       |
|   | 'Ελευθεριάδου Μαργαρίτα 141, 146            | Οικονομίδης Δ. 160                                      |
|   | Ζαφειριάδου 'Ελένη 132, 133, 158            | Παμπούκης 'Ι. 131                                       |
|   | Ζαφειρίου Πολυξένη 163                      |   |

- Παναγιωτίδου Χρυσή 161  
 Παπᾶ Δ. 149  
 Παπαδημητρώπουλος Α. 142  
 Παπαδογεωργόπουλος Θ. 164  
 Παπαηλιοῦ Γ. Α. 138  
 Παπαθανασίου Μ. 157  
 Παπαϊωάννου Χ. 139, 163  
 Παπαμανώλης Π. 140, 161  
 Παπαμιχαλάκης Ε. 143  
 Παπανασιάδης Ε. 146  
 Παπανικολάου Ν. 139, 141, 147  
 Παπαπέτρος — 151  
 Παπαχαραλάμπους Γ. Χ. 161  
 Παπαχρίστος — 137  
 Πασχάλης Μ. 142  
 Πελέσης Ν. 148, 152  
 Πέρδικα Νίκη 154  
 Πιτυκάκη Ἐλένη 146  
 Πιτυκάκης Μ. 145, 164  
 Πουλάκης Α. 149  
 Πρωτόπαππας Γ. 134, 145  
 Ράπτης Ν. 139  
 Rose Η. 138  
 Σακελλάριος Α. 162  
 Σακελλαρίου Β. 153  
 Σαρακινίδης Ε. 155  
 Σαραντῆ Σταμούλη Ἑλπινίκη 133  
 Σαράφης Ι. 158  
 Σαρέλλης Ε. 136, 138, 157  
 Σεΐδης Ι. 156  
 Σηφάκη Μαρία 156  
 Σίμος Α. 135  
 Sonnini Ch. 144  
 Stephanopoli D. et N. 138, 160  
 Σωφρόνιος ἡγούμενος 153  
 Τσάκωνα Μαγδαληνή 132, 136, 153, 163  
 Τσέλιος Κ. 143  
 Τύμπας Η. 152  
 Φουφούτη Ἡλέκτρα 158  
 Φραγκάκη Εὐαγγελία 130, 145  
 Φράγκος Κ. 137  
 Φωτιάδου Καλλιόπη 133  
 Χαλιορῆς Ν. 134  
 Χάρτζη Ἰωάννα 164  
 Χατζηθανασίου Εὐαγγελία 134, 140, 148  
 Χουτᾶ Χ. 140  
 Χρηστίδης Α. 132  
 Χριστοδουλάκης Ε. 141  
 Χριστοφορίδου Θεοφανή 140  
 Ψυχογιῶς Ντίνος 132, 139



# ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1948-1953

ΥΠΟ

Γ. Α. ΜΕΓΑ ΚΑΙ Δ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Ἡ κατωτέρω δημοσιευμένη βιβλιογραφία ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς βιβλιογραφίας τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1939-1947, τῆς καταχωρηθείσης εἰς τὴν Ἑπετηρίδα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῶν ἐτῶν 1945-1949. Εἰς τὴν κατάταξιν τῶν ἀρθρῶν ἠκολουθήσαμεν τὴν χρονολογικὴν σειρὰν καὶ ἐν γένει τὸ αὐτὸ διάγραμμα ὡς εἰς τὴν προηγουμένην βιβλιογραφίαν.

Ὁβελὸς εἰς τὴν ἀρχὴν βιβλιογραφικῆς σημειώσεως ἐμφαίνει ἐπανάληψιν τοῦ ἐν τῇ προηγουμένη σημειώσει ὀνόματος τοῦ συγγραφέως.

Ἀστερίσκος πρὸ τοῦ βιβλιογραφουμένου λήμματος δηλοῖ, ὅτι τοῦτο παρελήφθη ἐξ ἄλλου βιβλίου.

(... ) Ἐντὸς παρενθέσεως: α) ἀναπτύσσεται ἐν ἀρχῇ τοῦ λήμματος τὸ ἐν βραχυγραφίᾳ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ἢ παρατίθεται ἐπὶ ψευδωνύμου τὸ πραγματικὸν ὄνομα, ἐπὶ ἀωνύμου δὲ δημοσιεύματος τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι γνωστόν, β) ἀναγράφεται ἡ χρονολογία καὶ ὁ τόπος ἐκδόσεως ἐπὶ αὐτοτελῶν δημοσιευμάτων, ὅταν ταῦτα δὲν περιέχονται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ἀλλὰ λαμβάνονται ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀναγραφομένου βιβλίου.

[... ] Ἐντὸς ἀγκυλῶν τίθενται προσθῆκαι τοῦ βιβλιογράφου σχετικαὶ μὲ τὸ βιβλιογραφούμενον δημοσίευμα, ὡς καὶ ἀναγραφή τῆς περιεχομένης εἰς τὸ δημοσίευμα λαογραφικῆς ὕλης, ἣτις δηλοῦται καὶ διὰ μικροτέρων στοιχείων.

(!) Τὸ θαυμαστικὸν δηλοῖ τὴν ἀπαράλλακτον ἀντιγραφὴν τυπογραφικοῦ σφάλματος.

Ἡ κατάταξις ἔγινεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου μὲ τὴν ἐξῆς ἀντιστοιχίαν τῶν γραμμάτων τοῦ λατινικοῦ:

v=β

h=χ

f=φ

th=θ

w=β

ca=κα

g=γ

x=ξ

ch=χ

co=κο

ph=φ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΕΡΕΥΝΗΘΕΝΤΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ  
ΚΑΙ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ ΑΥΤΩΝ

- Ἀγγλ'Επ** Ἀγγλοελληνική Ἐπιθεώρηση. Μηνιαία ἔκδοση πνευματικῆς καλλιτεργίας. Ἐκδίδεται ἀπὸ τὸ Βρετανικὸ Συμβούλιο. Ἀθήνα 1948-1953.
- Ἀθηνᾶ** Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. NB-NZ' (1948-1953).
- Αἰξωνή** Αἰξωνή. Μηνιαῖον περιοδικὸν ἑλληνικῆς πνευματικῆς καλλιτεργίας. Ὅργανον τοῦ ὁμωνύμου συνεταιρισμοῦ [Ἀθῆναι] τόμ. Α'-Γ' (1950-1953).
- Ἄκτ** Ἄκτινες. Ὅργανον τῆς «Χριστιανικῆς ἐνώσεως ἐπιστημόνων». [Ἀθῆναι] 1948-1953.
- Annali del Museo Pitrè** I (1950) Palumbo.
- ἈρχΘεΘησ** Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ θησαυροῦ. Διευθυντῆς Πολ. Παπαχριστοδούλου. Ἐν Ἀθήναις. Τόμ. 15-18 (1948-1953).
- ἈρχΠόντ** Ἀρχεῖον Πόντου. Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Ποντιακῶν μελετῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 13-18 (1948-1953).
- ἈρχΣάμ** Νικολάου Ἰ. Ζαφειρίου, Ἀρχεῖον Σάμου. Σύγγραμμα περιοδικὸν κατὰ τριμηνίαν ἐκδιδόμενον. Ἀθῆναι. Τόμος τρίτος, τεύχη Α'-Δ' (1948-1954).
- BS** Byzantinoslavica. Prague. 1947-1948, 1949, 1950.
- BZ** Byzantinische Zeitschrift, begründet von Karl Krumbacher, hrsg. von Franz Dölger. Leipzig u. Berlin, τόμ. 43-46 (1950-1953).
- BYZ** BYZANTION. Revue Internationale des Études Byzantines publiée sous la direction de H. Grégoire. Bruxelles. Fondation Byzantine et Néogrecque. Τόμ. 18 (1946-48), 19 (1949), 20 (1950), 21 (1951), 22 (1952), 23 (1953).
- ΓέραςΚεραμ** Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου. [Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι. Σειρὰ Φιλολογικῆ καὶ Θεολογικῆ. 9]. Ἀθῆναι 1953.
- Γορτ'Ἡμερ** Γορτυνιακῶν Ἡμερολόγιον. [Ἀθῆναι]. Τεῦχος 3 (1948), 4 (1949), 5 (1950).
- Γυμν** Ἡ Γυμναστικὴ. Δελτίον τοῦ Συλλόγου τῶν Ἑλλήνων Γυμνασιῶν. [Ἀθῆναι]. Ἔτ. Α', τεύχη 1-10 (1952), ἔτ. Β', τεύχη 11-14 (1953).
- Δωδ'Επιθ** Δωδεκανησιακὴ Ἐπιθεώρησις. Πολιτικὴ, ἐπιστημονικὴ καὶ κοινωνικὴ. Διευθυντῆς Παν. Γ. Κρητικός. Ἐν Ἀθήναις. Τόμ. Β' (1948).
- Ἐκλ** Ἐκλογή ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα ὅλου τοῦ κόσμου. Μηνιαῖο περιοδικό. [Ἀθῆναι] 1948-1953.
- ΕΛΑ** Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἐκδιδόμενη ἐπιμελεῖα τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχείου (Γ. Α. Μέγα). Τόμ. πέμπτος, ἔτη 1945-1949. Ἐν Ἀθήναις 1950. Τ. ἔκτος, ἔτη 1950-1951. Αὐτόθι 1951. Τ. ἕβδομος, ἔτος 1952. Αὐτόθι 1953.
- ἘλλΔημ** Ἑλληνικὴ Δημιουργία. Δεκαπενθήμερη ἔκδοση. Διευθυντῆς: Σπύρος Μελάς. Ἀθῆναι 1948-1953.
- ἘλλΚύπερ** Ἑλληνικὴ Κύπρος Μηνιαία ἔκδοσις τοῦ Γραφείου Ἐθναρχίας Κύπρου. Λευκωσία Κύπρου 1949-1953.
- Ἐλληνικά** Φιλολογικόν, ἱστορικόν καὶ λαογραφικόν περιοδικὸν σύγγραμμα [Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν]. Διευθύνται τῆς συντάξεως: Στίλιων

- Π. Κυριακίδης-Λίνος Πολίτης, καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Τόμος 12. 'Εν Θεσσαλονίκη [1952].
- 'ΕλλΧρον** 'Ελληνικά Χρονικά. 'Εβδομαδιαία πολιτική, οικονομική καὶ πνευματικὴ ἐπιθεώρησης. 'Αθήναι 1952-1953.
- ΕΜΑ** 'Ακαδημία 'Αθηνῶν. 'Επετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ 'Αρχείου, ἐκδιδομένη ἐπιμελείᾳ τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ (Μ. 'Ι. Μανούσακα). 'Εν 'Αθήναις 3 (1950), 4 (1952).
- 'ΕπΒυζΣπ** 'Επετηρὶς 'Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν. 'Αθήναι, τόμ. 18-23 (1948-1953).
- 'Επ'ΙστΔικ** 'Ακαδημία 'Αθηνῶν. 'Επετηρὶς τοῦ 'Αρχείου τῆς 'Ιστορίας τοῦ 'Ελληνικοῦ Δικαίου. 'Εκδίδεται ἐπιμελείᾳ τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ ('Ιακ. Τ. Βισβίτζη). 'Εν 'Αθήναις, τευχ. 1-4 (1948-1951).
- 'ΕπΦιλΣχΘεσο** 'Επιστημονικὴ 'Επετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης [Μνημόσυνον Ν. Γ. Παπαδάκι] Τόμος 6. 'Εν Θεσσαλονίκη 1950.
- 'ΕπΦιλΣχ'Αθ** 'Επιστημονικὴ 'Επετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν. Διευθυντὴς Γεώργιος Θ. Ζώρας. Περίοδος δευτέρα, τόμ. Δ'. 'Εν 'Αθήναις 1953-1954.
- 'ΕπτανΣάλπ** Σπύρου Σκηνωτάτου, 'Επτανησιακὸν Σάλπισμα. 'Αθήναι (1950), Ληξούριον Κεφαλληνίας (1952).
- 'ΕπτανΦύλλα** 'Επτανησιακὰ Φύλλα. Περιοδικὴ Φιλολογικὴ-Λαογραφικὴ καὶ 'Ιστορικὴ ἔκδοσις γραμμὴν ἀπὸ τὸν Ντῆνο Κονόμο. Ζάκυνθος, ἀρ. φ. 1 (1945), 2-3, 4, 5 (1946), 6, 7, 8, 9, 10, 11 (1947), 12, 13 (1948), 14, 15 (1949), 16, 17 (1951), 18 (1952). Περίοδος Β', φ. 1 (1952), 'Αθήναι φ. 2 (1953).
- 'Εργ'Εστ** 'Εργατικὴ 'Εστία. Περιοδικὴ ἔκδοσις τοῦ ὁμωνύμου ὀργανισμοῦ. ['Αθήναι] 1948.
- ΕὐβΓράμμ** Εὐβοϊκὰ Γράμματα, μηνιαῖο περιοδικὸ κριτικῆς-μελέτης καὶ τέχνης 'Αθήναι 1948.
- 'Η Γυναῖκα** καὶ τὸ σπίτι. 'Αθήναι 1950-1953.
- 'Ηλειακὰ** Τριμηνιαῖο Λαογραφικὸ-γλωσσικὸ-ἱστορικὸ περιοδικό. Διευθυντὴς: Ντῆνος Δ. Ψυχογιός. Λεχαινὰ 'Ηλείας 1951-1953.
- 'Ηλιος** 'Ο 'Ηλιος, ἑβδομαδιαία ἐγκυκλοπαιδικὴ ἐπιθεώρησης. Διευθυντὴς Ι. Δ. Πασσᾶς. Περίοδος Β'. 'Αθήναι 1948-1953. ['Η σελίδωσις μεταβάλλεται τρὶς ἢ δις τοῦ ἔτους].
- 'Ηπειρ'Εστ** 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία. Μηνιαῖα 'Επιθεώρησης ἐν 'Ιωαννίνοις 'Εκδόται: Ε. Α. Φακατσέλης, Μιχ. Χαρ. Μάνος. 'Ἔτος 1 (1952)-2 (1953).
- 'Ηχώ** 'Η 'Ηχώ τοῦ 'Ιονίου. Μηνιαῖα ἐπιθεώρησης. 'Ὀργανον ἐπικοινωνίας καὶ ἀλληλεγγύης τῶν 'Επτανησίων. 'Ιδιοκτῆτης-Διευθυντὴς Φώτιος Κονιδάρης. ['Αθήναι]. 'Αρ. 22-23, 24-25, 26-27, 28-29, 30-31 (1948), 32-33, 35-36, 37, 38, 39-41 (1949), 42, 43-44, 45, 46-47 (1950), 60-62, 63-65 (1951), 66-68, 69-71, 72-74, 75-77 (1952), 78-80, 81-86, 87-89 (1953).
- Θεολογία** 'Επιστημονικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον κατὰ τρίμηνον. 'Εν 'Αθήναις, τόμ. 19-24 (1948-1953).
- Καλυμνιακὸς Παλμὸς** 'Ἐτ. Α', τευχ. 1. Κάλυμνος 1951.
- Κερκ Χρον** Κερκυραϊκὰ Χρονικά. Κέρκυρα Α' (1951) Β' (1952).
- ΚῆρΑἰγ** Κῆρυξ τῆς Αἰγίνης. Μηνιαῖον ὄργανον τῶν ἀπανταχοῦ Αἰγινητῶν. 'Εν Πειραιεῖ. 'Εκδοσις-ἰδιοκτησία Γ. Β. Λυκούρη. 'Επιμέλεια συντάξεως: 'Ιω. Β. Λυκούρη 'Ἔτος Β' (1948), Γ' (1949).

- Κρητ'Εστ** Κρητική 'Εστία. Χανιά. Διευθυντής: Γ. Α. Σήφακας. Χρόνος πρώτος (1949) — Χρόνος Ε' (1953).
- ΚρητΧρον** Κρητικά Χρονικά. Τετραμηνιαία επιστημονική έκδοσις. 'Εκδότης: 'Ανδρέας Γ. Καλοκαιρινός. 'Ηράκλειον Κρήτης. τ. 1-7 (1947-1953).
- Κρίκος** Μηνιαία πνευματική έκδοση του ἀποδήμου 'Ελληνισμοῦ. Διευθύνεται ἀπὸ συντακτικὴ 'Επιτροπή. 'Αθήναι.
- ΚυνΝέα** Κυνηγετικά Νέα. Μηνιαῖον περιοδικόν. 'Αθήναι 1948-1953.
- ΚυπρΓράμμ** Κυπριακά Γράμματα. Μηνιαῖο περιοδικὸ μελέτης καὶ τέχνης. Διευθυντής Ν. Ι. Κρανιδιώτης. Λευκωσία - Κύπρος. Τόμ. 13-18 (1948-1953).
- Κυπριόπουλο** Περιοδικὸ γιὰ παιδιά καὶ νέους. Λευκωσία 1948-1952.
- ΚυπρΣπ** Κυπριακαὶ Σπουδαί. Δελτίον τῆς 'Εταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. 'Εν Λευκωσίᾳ Κύπρου, τόμ. ΙΒ' (1948), ἔτ. δημ. 1949, ΙΓ' (1949), ἔτ. δημ. 1950, ΙΔ' (1950), ΙΕ' (1951), ἔτ. δημ. 1952, ΙΣΤ' (1952), ἔτ. δημ. 1953, ΙΖ' (1953), ἔτ. δημ. 1954.
- ΛΔ** 'Ακαδημία 'Αθηνῶν. Λεξικογραφικὸν Δελτίον ἐκδιδόμενον ἐπιμελείᾳ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ 'Ιστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας 'Ελληνικῆς ('Ανθ. Α. Παπαδοπούλου). 'Εν 'Αθήναις, 4 (1942/1948), 5 (1950), 6 (1953-1954).
- Λαογρ** Λαογραφία. Δελτίον τῆς 'Ελληνικῆς Λαογραφικῆς 'Εταιρείας ἐκδιδόμενον ἐπιμελείᾳ Στίλπωνος Π. Κυριακίδου. Τόμ. ΙΓ'. 'Εν Θεσσαλονίκῃ (1950-1951). Τόμ. ΙΔ' 'Εν 'Αθήναις 1952 [Ἐπιτροπή ἐκδόσεως: Φίλιππος Δραγούμης, Στίλπων Π. Κυριακίδης, Γεώργιος Α. Μέγας, Μαρία 'Ιωαννίδου - Μπαρμπαρίγου]. Τόμ. ΙΕ', τεῦχος Α', ἐν 'Αθήναις 1953.
- L'Hell Cont** L'Hellénisme Contemporain. Revue bimestrielle. Directrice: Henriette Anatanghéios. Athènes 2<sup>eme</sup> série, 2<sup>eme</sup> année — 7<sup>eme</sup> année (1948-1953).
- Λουλ** Λουλούδια. Μηνιαῖο μαθητικὸ περιοδικὸ τοῦ Γυμνασίου Φιλιατρῶν. Διευθυντής: Θ. Γρ. Κανελόπουλος, καθηγητής. 'Εκδίδεται στὸ τυπογραφεῖο δωρεᾶς Μπάμπη Φουρναράκη. 'Ετ. 1-4. Φιλιατρά (1948-1951).
- Μαθ'Εστ** Μαθητικὴ 'Εστία. Περιοδικὸν τῶν μαθητῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, ἔτος Α' 1950 - Δ' 1953, Λευκωσία - Κύπρου.
- Μακεδ** Μακεδονικά. Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. 'Εν Θεσσαλονίκῃ, τόμ. 2 (1941-1952).
- \*Μακεδ'Ἡμερ** Μακεδονικὸν 'Ημερολόγιον. 'Ιδρυτής - Διευθυντής Νικόλ. Α. Σφενδόνης. Θεσσαλονίκη 1950 καὶ 1951.
- Μεσο'Ἡμερ** Διονυσίου 'Ι. Βογοπούλου. Μεσσηνιακὸν 'Ημερολόγιον, ἔτ. Α', 'Αθήναι (1950). ἔτ. Β' (1951).
- Μετ** Μετέωρα. Διμηνιαῖο περιοδικὸ ἐκδιδόμενον στὰ Τρίκαλα - Θεσσαλίας ἀπὸ τὸν «'Εκδρομικὸ καὶ Μορφωτικὸ Ὅμιλο Τρικκάλων - Ε.Μ.Ο.Τ.». Διευθυντής: 'Αχιλ. Γ. Καρανάσιος. Τόμ. Β' (1848) - τόμ. Γ' (1949).
- Μητέρα καὶ Παιδί** μηνιαῖο περιοδικὸ γιὰ τοὺς γονεῖς καὶ τὶς ἐπιτόχους. 'Αθήναι 1947-1949.
- ΜικρΧρον** Μικρασιατικά Χρονικά. Σύγγραμμα περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ τμήματος Μικρασιατικῶν Μελετῶν τῆς 'Ενώσεως Σμυρναίων. 'Αθήναι, τόμ. 4 (1948), 5 (1952).
- Μορφές** Μηνιαῖο περιοδικὸ. Λογοτεχνία - Τέχνη - Φιλοσοφία. Θεσσαλονίκη 1948-1953.

- Ναξ' Αρχ** Ναξιακόν Ἀρχεῖον. Μηνιαῖο ἱστορικὸ καὶ λαογραφικὸ περιοδικό. Ἐκδίδεται ἀπὸ τὸν «Προσοδευτικὸ Ὀμιλο Νάξου». Νάξος 1948-1949.
- Ναυτ' Ἑλλ** Ναυτικὴ Ἑλλάς. Μηνιαία εἰκονογραφημένη ἐπιθεώρησης τῆς Ε.Θ.Ε. Διευθυντῆς Ἐπαμεινώνδας Μπαμπούρης. [Ἀθῆναι] 1948-1953.
- Νεοελληνικά** Περιοδικὸν σύγγραμμα ἐκδιδόμενον προνοίᾳ καὶ ἐπιμελείᾳ Φαίδωνος Κ. Μπουμπουλίδου. Τόμος πρῶτος. Τεύχος πρῶτον. Ἀθῆναι 1950.
- Νέος Καλλιτέχνης** Περιοδικὸ γραμμάτων καὶ τέχνης 1950. Ἀθῆναι, τεύχη 1-3.
- Ν' Ἔστ** Νέα Ἔστια. Ἐκδίδεται τὴν 1<sup>ην</sup> καὶ 15<sup>ην</sup> κάθε μηνός. Διευθυντῆς Πέτρος Χάρης. Ἀθῆναι, 1948-1953.
- Ὁ Αἰώνας μας** Μηνιαῖο λογοτεχνικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ περιοδικό. Ἀθῆνα 1948-1950.
- ΟΝΟΜΑΤΑ** Revue d'Onomastique Grecque, No 1. Juillet 1952 (Athènes). Ἐκδ. John A. Thomopoulos.
- ΠΑΑ** Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τόμ. 19 (1949)-27 (1953). Ἐν Ἀθήναις.
- Παιδεία** Μηνιαῖο περιοδικὸ μελέτης - ἔρευνας - διαφωτισμοῦ. Διευθυντῆς: Ε. Π. Παπανοῦτσος. Ἀθῆναι 1948-1953.
- Πάν, δ,** Ὁ Πάν. Μηνιαῖο φυσιολατρικὸ περιοδικό. Ἐκδοσι τοῦ Φυσιολατρικοῦ Συνδέσμου «Ὁ Πάν». Ἀθῆναι. (Ἔτ. 1948-1953).
- Πελοπ' Ἔστ** Πελοποννησιακὴ Ἔστια. Μηνιαία λαογραφικὴ καὶ λογοτεχνικὴ Ἐπιθεώρησης. Ἀθῆναι. Ἔτος Α' 1953.
- Περσ' Ἀργ** Περιοδικὸν τοῦ ἐν Χίφ Συλλόγου Ἀργέντη ἐκδιδόμενον καθ' ἑξαμηνίαν. Ἴδρυτῆς Φίλιππος Π. Ἀργέντης. Διευθυντῆς: Στέφανος Δ. Καββάδας. Χίος, τόμ. Δ' (1951), τεύχος 1-2.
- Πλάτων** Δελτίον τῆς Ἐταιρείας Ἑλλήνων φιλολόγων. Ἔτος 1 (1949) - 5 (1953) Ἀθῆναι.
- Πνευμζωή** Πνευματικὴ Ζωή, μηνιαῖο μορφωτικὸ, λογοτεχνικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ περιοδικό. Διευθυντῆς Μελῆς Νικολαΐδης. Ἀθῆνα. Περίοδος Β', Χρόνος Α', 1952, Β', 1953.
- Ποντ' Ἔστ** Ποντιακὴ Ἔστια. Μηνιαῖον λαογραφικὸν περιοδικόν. Ἐκδίδεται τῇ συνεργασίᾳ πολλῶν Ποντίων. Διευθυντῆς: Φίλων Κτενίδης. Θεσσαλονίκη. [Ἔτος 1-4 (1950-1953)].
- Ποντ' Θέατρο** Ποντιακὸ θέατρο, περιοδικὸ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς τέχνης. Ἐκδοσι Ν. Καπνὰ-Γ. Λαμφίδη. Καλλιθέα-Ἀθῆναι. 1950-1951. [Ἀπὸ τοῦ τεύχ. 4 κέ. ἀλλάσσει τίτλον: *Τὸ Ποντιακὸ Θέατρο - Τέχνη - Γράμματα - Ζωή*].
- Πόντος** Πόντος. Revue Internationale des études Pontiques, dirigée par J. T. Pamboukis. Tome I (1953) Fascicule I. Athènes 1953.
- Πρόσπερος** Ἐκδοσι Λόγου καὶ Τέχνης τοῦ Βρετανικοῦ Συμβουλίου. Κέρκυρα 1949-1953, φ. 1-8.
- ΠροσφΚυριακ** Προσφορὰ εἰς Στίλωνα Π. Κυριακίδην ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τῆς καθηγεσίας αὐτοῦ (1926-1951) [Ἑλληνικά, περιοδικὸν σύγγραμμα Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Παράρτημα 4]. Θεσσαλονίκη 1953.
- ΣερΧρον** Σερραϊκὰ Χρονικά. Σύγγραμμα περιοδικόν. Τόμος πρῶτος. Ἀθῆναι 1953.
- Σκῦρος** Τοπικὴ Ἐπιθεώρησις Ἐκδίδεται ἀπὸ Ἐπιτροπὴ νέων τῆς Σκύρου. Ἀθῆναι.

[Χρόν. Α'. Νοέμβρ.- Δεκέμβρ. 1947, τεύχ. 5. Αύγουστος 1948].

*Studi Bizantini e Neoellenici*. Roma. Pubblicazioni dell' «Istituto per l'Europa Orientale» in Roma. Istituto di Studi Bizantini e Neoellenici. Vol. VII - VIII (1953).

**Συνετ** 'Ο Συνεταιριστής, μηνιαίο συνεταιριστικό περιοδικό. 'Ιδιοκτήτης - Διευθυντής: Θ. Τζωρτζάκης. 'Αθήνα 1948 - 1953.

**Τὰ Νέα 'Ελληνικά** Λογοτεχνικό περιοδικό 'Ηρ. καί Ρ. 'Αποστολίδη. 'Αθήναι 1952.

**Τὸ Μέλλον τῆς 'Υδρας**. Μηνιαῖον δημοσιογραφικὸν ὄργανον τῶν ἀπανταχοῦ 'Υδραίων. 'Ιδιοκτήτης - Διευθυντής 'Αντ. Α. Μανίκης. ['Αθήναι]. "Ετ. 9 (1949), 10 (1950), 11 (1951), 12 (1952), 13 (1953).

**ΦιλΠρωτ** Φιλολογική Πρωτοχρονιά. 'Ετησία λογοτεχνική καὶ καλλιτεχνική ἔκδοσι. Διευθυντής: 'Α. Μαυρίδης. 'Αθήναι 1948 - 1953.

**ΧρονΚυν** Χρονικά τῶν Κυνουριατῶν. Τόμ. Α' 'Αθήνα (1951), Β' (1952).

**ΧρονΠαλΚυν** Χρονικά Παλαιχωρίου Κυνουρίας Κλεάνθους Μ. Οικονόμου - Θάνου Κ. Βαγενᾶ. "Εκδοσι «Νεο - 'Ιστορικοῦ 'Αρχείου» 'Αθήνα, 1949.

**ΧρονΜορ** Χρονικά τοῦ Μοριᾶ. Περιοδικὸν δημοσίευμα ἱστορίας - λαογραφίας, τέχνης καὶ ζωῆς. ['Επιμελητῆς ἐκδόσεως: Θᾶνος Κ. Βαγενᾶς]. 'Αθήνα. Τόμ. Α' (1952) Β' (1953).

**ΧρονΠόντ** Χρονικά τοῦ Πόντου. Μηνιαῖο λαογραφικὸ περιοδικό. "Οργανο τοῦ Συλλόγου «'Αργοναῦται - Κομνηνοί». 'Αθήνα. [Χρόν. Β' (1946) τεύχη 21 - 24 (τὰ τεύχη 23 - 24 ἐξεδόθησαν τὸ 1954)].

## Ι Γ Ε Ν Ι Κ Α

1. **Μιχαηλίδου Σόλωνος** Τὸ διεθνὲς συνέδριο λαϊκῆς μουσικῆς. ΚυπρΓράμμ 13 (1948) 378-380.
2. **Κούμαρη Ἰ. Γ.** Ἡ ἀνυπαρξία ἐθνολογικοῦ μουσείου καὶ ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ἀποκτήσεως. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 365, 407-408.
3. **Μαυρακάκη Γιάννη** Ἡ ἐπιστήμη τῆς Λαογραφίας καὶ ἡ Κρητικὴ Λαογραφία. Κρητ᾽Εστ 1 (1949) τευχ. 1, 20-22, τευχ. 2, 19-20, τευχ. 3, 26, τευχ. 4, 21-22, τευχ. 5, 21-22, τευχ. 6, 21-22, τευχ. 7, 21-22, τευχ. 8, 21-22.
4. **Δαξαρίδη Κώστα** Δάσκαλος καὶ λαογραφία. Παιδεία 4 (1950) 175-176.
5. **Δουκάτου Δημ. Σ.** Ἡ λαογραφικὴ ἔρευνα τὰ πρῶτα πενήντα χρόνια τοῦ αἰῶνα μας. Ν᾽Εστ 48 (1950) τευχ. 563, 287-297.
6. — Σύγχρονα προβλήματα Λαογραφίας. Ν᾽Εστ 48 (1950) 1376-1379.
7. **Μιχαηλίδου Σόλωνος** Τὰ φεστιβάλ μουσικῆς τῆς Οὐαλλίας καὶ τῆς Βενετίας. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 69-76.
8. **Π(απαχριστοδούλου) Π(ολυδ.)** Τὸ διεθνὲς λαογραφικὸν συνέδριον τοῦ Μπλούμγκτον. ἈρχΘρΘησ 16 (1951) 257-258.
9. **Rinon Roger** Le folklore musical à l'école (ἀνατ. ἀπὸ τὸ Βελγικὸ περιοδικὸ La vie Wallonne, τόμ. 24, τευχ. 2, σ. 91-108) Λιέγη 1950.  
Κρίσι.: Παδεία 5 (1951) 142-144 (Δ. Λουκάτος).
10. \***Τόμπα Ἀγγ.** Λαογραφία καὶ δίκαιον. Ἡ θεοκρισία καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαός. Μακεδ᾽Ημερολ 20 (1950) 298-303.
11. **Ρωμαίου Κ. Α.** Λαογραφία καὶ Ἀρχαιολογία. Λαογρ 13 (1950-1951) 1-11.
12. **Δεκατσᾶ Παναγ.** Ἡ καταγωγή τῶν θεσμῶν, τῶν ἐθίμων καὶ τῶν δοξασιῶν. Κεφάλαια τῆς κοινωνικῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων λαῶν. «Βιβλίον Νεοελληνικοῦ Λόγου», Ἀθήνα 1951, 8<sup>ον</sup> μέγα, σελ. 312.
13. **Μέγα Γ. Α.** Ἡ σπουδὴ τῆς Λαογραφίας. Σκοπὸς καὶ ἔργον αὐτῆς. Πλάτων 3 (1951) 3-34. Καὶ ἀνάτ. σχ. 8<sup>ον</sup>, σ. 32.
14. **Μιχαηλίδου Σόλ.** Τὸ φεστιβάλ μουσικῆς στὴν Οὐαλλία καὶ Γιουγκοσλαβία. ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 6-15.
15. **Κυριακίδου Στίλπ.** Τρεῖς διαλέξεις: Β'. Ἡ λαογραφία καὶ ἡ σημασία της. Γ'. Ἡ σημασία τῆς Λαογραφίας διὰ τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα. (Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη, 13. Δημοσιεύμ. Ἑταιρείας Μακεδ. Σπουδῶν). Θεσσαλονίκη 1953 8<sup>ον</sup> 19-45. 49-53.
16. **Δουκάτου Δημ. Σ.** Τὰ 80 χρόνια ἐνὸς Γάλλου λαογράφου (Α. v. Genpey). Ν᾽Εστ 54 (1953) 1284.

17. **Μιχαηλίδου Σόλ.** Καλλιτεχνικό ταξίδι στην Ίσπανία. Τò διεθνές συνέδριο λαϊκῆς μουσικῆς στὸ Λονδῖνο. Κυπρ. Γράμμ 18 (1953) 11 - 18.
18. **Τωμαδάκη Ν. Β.** Ἡ Λαογραφία μόνη καὶ ἔναντι τῆς φιλολογίας. (Νεοελληνικά, Δοκίμια καὶ μελέται, Ἀθῆναι 1953, 25 - 28).

## II ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

### Α' Βιβλιογραφία.

19. **Βαγιακάκου Δικαίου Β.** Συμβολή εἰς τὴν γλωσσικὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1939 - 1947. ΛΔ 4 (1942 - 1948) 155 - 176.  
Χρήσιμος καὶ ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως.
20. Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique 1946: Fascicules I - II (-III) (Collection de l'Institut Français d'Athènes) Athènes 1947, 8<sup>ov</sup>, σ. 61 + 112 + 56.  
Ἰδία fasc. I, σ. 51, fasc. II, σ. 100 - 101.  
— 1947: Fascicules I - II, V. Athènes 1948, 8<sup>ov</sup> σ. 399.  
Ἰδία σ. 97 - 98, 281 - 282.  
Κρίσις: Κυπρ. Γράμμ 13 (1948) 343 - 335, 14 (1949) 322 - 323 (**Κ. Σπυριδάκης**).  
— 1948, Athènes 1949, 8<sup>ov</sup> σ. 447.  
Ἰδία σ. 244 - 248, I - XXXI (μετὰ τὴν σ. 277) καὶ XXXIII - XLIV.  
Κρίσις: Κυπρ. Γράμμ 15 (1950) 155 - 156 (**Κ. Σπυριδάκης**).  
— 1949. Athènes 1950, 8<sup>ov</sup> σ. 402.  
Ἰδία σ. 237 - 240.  
— 1950, Athènes 1951 (tome XI - année 1950), 8<sup>ov</sup>, σ. 447.  
Σελ. 258 - 260 λαογραφικὴ βιβλιογραφία.  
— 1951, Athènes 1952 (tome XII - année 1951), 8<sup>ov</sup>, σ. 193 - 435.  
Σελ. 243 - 249 λαογραφικὴ βιβλιογραφία.  
— 1952, Athènes 1953, 8<sup>ov</sup> σ. 484.  
Ἰδία σ. 24, 36, 59, 68, 274 - 277.  
— 1953, Sciences Humaines - II, Athènes 1955, 8<sup>ov</sup> σ. 223 - 588.
21. Internationale Volkskundliche Bibliographie. International Folklore Bibliography. Bibliographie Internationale des Arts et Traditions Populaires. Ouvrage publié par la C.I.A.P. sous les auspices du Conseil Internationale de la Philosophie et des Sciences Humaines et avec le concours de l'Unesco, rédigé, avec l'assistance des collaborateurs, par Robert Wildhaber, années 1948 et 1949 avec supplément d'années antérieurs, Bâle 1954, 8<sup>ov</sup> σ. XXIV + 467.  
Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας ὑπὸ **Στ. Π. Κυριακίδου**



22. **Παπακώστα Ἀγγ. Ν.** Βιβλιογραφία Γιάννη Βλαχογιάννη. Ν᾽Εστ 44 (1948) τευχ. 515, 171-174: Κοινωνικά, λαογραφικά, δημοτικό τραγούδι.
23. **Spyridakis G.** Le folklore en Grèce. Chronique bibliographique pour les années 1940-1947. (Bulletin analytique de Bibliographie Hellénique. Année bibliographique 1948. Athènes 1949, σ. I-XXXI).
24. **Καφαμπιέλη Ι.** Συμβολή στην ἑλλην. σπηλαιογραφία. Ὁ Πάν 20 (1950) 26-30. Βιβλιογρ. σπηλαιογραφίας ἐτῶν 1925-1949 σχετική με τοπωνύμια καὶ παραδόσεις.
25. **Μέγα Γ. Α.-Σπυριδάκη Γ. Κ.** Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1939-1947. ΕΛΛ 5 (1945-1949), 159-266 [1571 ἀριθμοί].
26. **Μπουμπουλίδου Φ.** Συμβολή εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν δημοδῶν ἁσμαίων. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 369-374.
27. ——— Αἱ συλλογαὶ δημοδῶν ἁσμαίων. Συμπληρωματικὸς βιβλιογραφικὸς πίναξ. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 139-143.
28. **Πλατάκι Ἐλευθ. Κ.** Σπηλαιολογικά. Συμπληρωματικὴ βιβλιογραφία. Ὁ Πάν 20 (1950) 83-85.
29. **Βρανούση Α. Ι.** Χρῖστος Σούλης. Ἀθηνᾶ 55 (1951) 378-382. Σελ. 380-2: ἀναγραφὴ καὶ τῶν λαογραφικῶν μελετῶν Χρ. Σούλη.
30. Ἔργα καὶ μελέται Ἀντ. Δ. Κεραμοπούλλου. Γέρας Κεραμ (1953) 684-690. Περιλαμβάνονται καὶ λαογραφικαὶ μελέται.
31. **Λαζαρίδου Ἐλένης** Βιβλιογραφία Στίλπωνος Π. Κυριακίδου (1910-1953). Προσφ εἰς Κυριακ (1953) θ' - ξβ'.
32. **Παμπούκη Ι. Τ.** Βιβλιογραφία Φαίδωνος Ἰ. Κουκουλῆ (1905-1954). ἘπΒυζ Σπ 23 (1953) κ' - λγ'.
33. **Théodoridès Jean** Introduction à l'étude de la Zoologie Byzantine. Actes du Septième Congrès International d' Histoire des Sciences. Jérusalem, Août 1953, σ. 601-609. Ἀνάτυπον. Περιέχει βιβλιογραφίαν δημῶδους ζωολογίας.
34. **Πολίτη Δίνου** Νεοελληνικὴ Βιβλιογραφία 1950-1951, II 2: Λαογραφία. Ἑλληνικά 14 (1955) 246-254.

### Β' Γενικά καὶ σύμμεικτα

#### α) Γενικά.

35. **Ἀλιανδράτου Γιώργου Γ.** Λαογραφικά. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948), ἀρ. φ. 23, 177-179.
36. **Βαμβάκου Σ.** Ἡ ἴδρυσις καὶ ἡ δρᾶσις τῆς «Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρείας τῶν Θεσσαλῶν» καὶ οἱ ἐπιδιωκόμενοι σκοποὶ. Μετ Β' (1948) 31-32.

37. **Durrell Laurence** Ἡ λαογραφία τῆς Ρόδου. Λωδ'Επιθ 2 (1948) 81 - 82.  
Ἐναδημ. ἐκ τῆς ἔφημερ. «Τὰ Νέα» τῆς 22 Ὀκτωβρ. 1947.
38. **Γεωργούλη Κ. Δ.** Ὁ ἔθνισμός τοῦ Βλαχογιάννη. Ν'Εστ 44 (1948) 16 - 31.  
Σελ. 29 - 30: Ὁ λογοτέχνης καὶ λογογράφος.
39. **Κουχτσόγλου Γιάν.** Τὸ «ἀφιέρωμα Ἀποστολάκη». Ν'Εστ 43 (1948) 190 - 191.
40. Λαογραφία. Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας ἐκδιδόμενον ἐπιμελείᾳ Στίλπωνος Π. Κυριακίδου. Τόμ. ΙΒ' τεῦχος ΓΔ' (τμήμα Β'). Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1948, 8<sup>ον</sup>, σ. 465 - 612.  
Κρίσι.: ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 134 - 136 (**Κ. Π. Χατζηγιάννου**).
41. **Μέγα Γ. Α.** Τὸ «ἀφιέρωμα Ἀποστολάκη». Ν'Εστ 43 (1948) 189 - 190.
42. **M(erlier) O(ctave)** Les archives musicales de Folklore et le centre d'études Micrasiatiques (1930 - 1949). (Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique 1948, Athènes 1949, σ. XXXIII - XLIV).
43. **Μερλιέ Μέλπωσ** Τὸ Ἀρχεῖο τῆς Μικρασιατικῆς Λαογραφίας. Πῶς ἰδρύθηκε — πῶς ἐργάστηκε. (Collection de l'Institut Français d'Athènes 7. Archives de musique populaire et de folklore d'Asie Mineure dirigées par Madame Merlier) Athènes 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 56.  
Κρίσι.: Λαογρ. 13 (1950 - 1951) 154 - 157 (**Στ. Π. Κυριακίδης**).
44. **Πολίτη Δίνου** Ἡ βυζαντινὴ κληρονομία καὶ ἡ λαϊκὴ παράδοση Ν'Εστ 44 (1948) 901 - 906.
45. **Σπυριδάκι Κωνστ.** Λογοδοσία τοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Πεπραγμένα 1947. ΚυπρΣπ 12 (1948) IX - XIII. — 1948ΚυπρΣπ 13 (1949) VIII - XIII. — 1949. ΚυπρΣπ 14 (1950) IX - XV. — 1950. ΚυπρΣπ 15 (1951) IX - XV. — 1951. ΚυπρΣπ 16 (1952) IX - XIII.
46. **Παπαχριστοδούλου Πολ.** Θραῖκες λαογράφοι τοῦ ΙΘ' αἰῶνα καὶ τῶν τελευταίων χρόνων. ἈρχΘρΘησ 15 (1948 - 49) 177 - 200.
47. Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, τόμος ΙΒ'. Ἐν Ἀθήναις 1945 - 46, 8<sup>ον</sup> σ. 361.  
Κρίσις: ΠΑΑ τόμ. 23 (1949) 10 - 12 (**Κ. Ἀμαντος**).
48. **Βασιλοπούλου Στεφ. Δ.** Νικόλαος Πολίτης, ὁ μέγας ψυχογράφος τῆς φυλῆς μας. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 68, 108.
49. ——— Τί εἶναι καὶ πῶς ἐργάζεται τὸ «Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον». Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 472.
50. **Καψαμπέλη Γιάννη** Ἡ φυσιολογία εἰς τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεύχ 8, 17 - 19.
51. Ἐρωτηματολόγιο γιὰ τὴν Κοινότητα, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν αὐτῆς. Προσωρινὴ μορφή. (Κέντρο Μικρασ. Σπουδῶν). Ἀθήνα 1949, 8<sup>ον</sup> σ. 15.

52. **Μπίρη Κ. Η.** Ἀρβανίτες στὸ Μενίδι καὶ στὸ Μαρούσι. Ν'Εστ 45 (1949) 89-90.
53. **Μωραΐτη - Βάσσου Εὐ.** Ὅταν ἀνθίζε ἡ ζωὴ στὸ Καστελλόριζο. Ν'Εστ 45 (1949) 303-305.
54. **Παπαχριστοδοῦλου Πολ.** Ὁ Γ. Βιζυηνὸς λαογράφος. Ἑλληνομ. ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 611-612.
55. Προκήρυξη διαγωνισμοῦ. Κρητ'Εστ 1 (1949), τεῦχ. 5, 6. Ὁ διαγωνισμὸς τοῦ ἀνεκδότου. Αὐτόθι τεῦχ. 9, 10.
56. **Γ'ος Χ.** Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 18 (1950) 17.
57. **Διομήδη Νίτσας** Ἡ πνευματικὴ κίνησις στὴν Κύπρο. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 367-368.  
Περιέχονται καὶ λαογ. εἰδήσεις.
58. Εἰδήσεις. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 63.  
Περὶ λαογραφ. διαγωνισμῶν τῆς Ἑταιρ. Κυπρ. Σπουδῶν.
59. **Ἡλιάδου Γεωργίου Σ.** Ἡ σημασία καὶ ἡ ἀξία τῆς Κυπριακῆς Λαϊκῆς Τέχνης. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 352-360.
60. [**Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίου Μαρίας**] Ἀνακοινώσεις καὶ ἀγγέλματα. Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία. Πεπραγμένα τοῦ 1948. Λαογρ 13 (1950-1951) 144-149 — τοῦ ἔτους 1949. Λαογρ 13 (1950-1951) 195-199 — τοῦ ἔτους 1950. Λαογρ 13 (1951) 366-370 — τοῦ ἔτους 1951. Λαογρ 14 (1952) 362-366 — τοῦ ἔτους 1952. Λαογρ 15 (1953) 169-171.
61. **Κακούρη Κατερίνας** Ἡ Λαογραφία μας καὶ ἡ Αἰξωνή. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 63-64.
62. — Προβλήματα τῆς Νεοελλην. λαογραφίας. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 119-120.
63. **Κρανιδιώτη Νικ.** Μιά λαϊκὴ γιορτὴ. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 195-196.  
Λαϊκὴ ἐορτὴ διοργανωθεῖσα τὴν 4ῃν Ἰουνίου 1950 ὑπὸ τῆς Ἑταιρ. Κυπρ. Σπουδῶν.
64. **Κυριακίδου Στίλπ.** Ὀμηρικὰ καὶ Ἡσιόδεια. ΕΠΘ 6 (1950) 363-444.  
Καὶ ἀνάτυπον. Θεσσαλονίκη 1948.  
Κρις.: ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 96-97 (**Κ. Σπυριδάκης**).
65. **Δ.** Ποντιακοὶ λαογραφικοὶ σύλλογοι. Ποντῆατρο 1950, 22.
66. **Παράσχου Κλ.** Τὰ γεγονότα καὶ τὰ ζητήματα. Ἡ δράσις δυὸ ἐκλεκτῶν ἀνθρώπων (Oct. καὶ M. Merlier). Ν'Εστ 47 (1950) 196-198.  
Ἐν σ. 197-198 περὶ τοῦ Μουσικοῦ Λαογρ. Ἀρχείου διευθ. ὑπὸ Μέλπως Merlier.
67. **Σαλαμάγκα Δ.** Περίπατοι στὰ Γιάννινα. Σειρὰ Α'. Ὁ βράχος. (Ἱστορικολαογραφικὰ ραδιοφωνικὰ δεκάλεπτα). Γιάννινα 1950, 8<sup>ον</sup> μικρὸν σ. 79.
68. Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία. Καταστατικὸν τῆς Ἑλλ. Λαογρ. Ἑταιρ. Λαογρ 13 (1950-1951) 361-365.

69. Ἡ τεσσαρακονταετηρὶς τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Λαογρ 13 (1950-1951) 169-192. Εἰσήγησις ὑπὸ **Φιλίππου Δραγούμη**, προέδρου τῆς Ἑλλην. Λαογρ. Ἑταιρείας, Αὐτόθι 170-173. Τὸ χρονικὸ τῆς ιδρύσεως ὑπὸ **Σπ. Γ. Θεοδωροπούλου**, Αὐτόθι 174-178. Ὁμιλία ἐπὶ τῇ τεσσαρακονταετηρίδι ὑπὸ **Γ. Α. Μέγα**, Αὐτόθι 179-192.
70. Τὰ Σαραντάχρονα τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Ὁμιλία τοῦ **Φ. Δραγούμη**, προέδρου τῆς Ἑταιρείας. Τὸ Χρονικὸ τῆς ιδρύσεως τῆς Ἑταιρείας ὑπὸ **Σπ. Θεοδωροπούλου**. Λόγος τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας **Γ. Ἀθανασιάδη-Νόβα**. Λόγος τοῦ καθηγητοῦ **Γ. Α. Μέγα**. Ν᾽ Ἔστ 47 (1950) 666-675.
71. Τὰ Σαραντα Χρόνια τῆς «Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας». Ἡ εἰσήγησις τοῦ κ. **Φιλ. Δραγοῦμη**. Ἡ ὁμιλία τοῦ κ. **Γεωργίου Μέγα**. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 784-792.
72. **Π. Μιλτ.** Τὰ 40 χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Ἡλιος ἔτ. 10 (1950) 528.
73. **Μέγα Γ. Α.** Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Κεφάλαιον ἑνδέκατον: Λαϊκὴ Λατρεία. ΕΛΑ Γ' καὶ Δ' ἔτος 1943-44 σ. 86-144. τ. Ε': 1945-49 σ. 3-100.
74. — Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Τεῦχος τρίτον. 8<sup>ον</sup> σ. 170 (ἀνάτυπον).
75. — Ἐκθέσεις τῶν ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου πεπραγμένων κατὰ τὰ ἔτη 1945-1949. ΕΛΑ 5 (1950) 267-282. Κατὰ τὰ ἔτη 1950 καὶ 1951. ΕΛΑ 6 (1951) 325-331). Κατὰ τὸ ἔτος 1952. ΕΛΑ 7 (1952, δημοσ. 1953) 161-163.
76. **Μελᾶ Σπ.** Στις πηγὲς τῆς ἐθνικῆς Τέχνης. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 325-328.
77. **Παμπούκη Γ. Τ.** Φωνοληψίαι ποντιακῆς μουσικῆς ἀπὸ τὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. ΠοντΘέατρο 1950, 39-40.
78. **Παπαδοπούλου Ἀνθίμου Α.** Λαογραφικὰ ζητήματα. [Ἐρωτηματολόγιον]. ἈρχΠόντ 15 (1950) 254-259.
79. **Πικιώνη Δ.** Τὸ πνεῦμα τῆς παραδόσης. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 5-6.
80. **Πουλιοπούλου Ν. Δ.** Παράδοση καὶ κοινωνικὴ ζωή. Αἰξωνή 1 (1950-51) 7-9.
81. **Σκαφιδᾶ Βασ.** Σαρακατσάνοι ἢ Σαρακατσαναῖοι. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 361-366.
82. **Σοφοκλέους Θ. Α.** Ὁ θησαυρὸς τῆς λαϊκῆς παραδόσεως. ἙλλΚύρ 2 (1950) ἀρ. 15, 190, 194.
83. **Σπυριδάκη Γεωργ. Κ.** Ὁ Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης καὶ ἡ λαογραφία τῆς Σκιαθοῦ. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 531-534.

84. **Φραγκάκη Ε. Κ.** Ἡ Λαογραφία καὶ ἡ ἐπίδραση τῆς Κρήτης στὰ λαογραφικὰ τῆς Δωδεκανήσου. Κρητ'Εστ 2 (1950) τευχ. 13, 17-18.
85. Χρονικά. ἌρχΠοντ 15 (1950) 268-271.  
Ἀγγέλματα καὶ κρίσεις ἀφορῶσαι εἰς τὴν λαογραφ. κίνησιν τῶν Ποντίων.
86. **Διαμάντη Κων. Ἀθ.** Ἡ πάλη κατὰ τῆς λήθης. Αἴξωνή 1 (1950-1951) 203.
87. **Γριτσοπούλου Τάσου Ἀθ.** Τὸ πνεῦμα τῆς ἐλληνικῆς παραδόσεως. Αἴξωνή 1 (1950-1951) 154-158.
88. \***Ἀκριτά Τάκη** Ἡ Θράκη, Ἀθήνα 1951, 8<sup>ον</sup>, σ. 64.
89. [**Ἀνωνύμου**] Σόλων Μιχαηλίδης. ΚυπροΓράμμ 16 (1951) 328-329.  
Εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς μουσικῆς τῆς Κύπρου.
90. [**Ἀνωνύμου**] Τὸ μουσεῖον λαϊκῆς τέχνης τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. ἙλλΚύπρ 3 (1951) ἀρ. 22, 40-41.
91. **Ἀποκορωνιάτη Ἰωάν.** Τὰ Λαογραφικὰ Κρήτης. Κρητ'Εστ 3 (1951) τευχ. 22, 6.
92. Κυπριακαὶ Σπουδαὶ [τόμ. IB', II', IA', IE', IΣΤ' (1948-1952)].  
Κρίσι.: ΚυπροΓράμμ 14 (1949) 271-274, 359-360 (**Κ. Χατζηψάλτης**), αὐτόθι 15 (1950) 156-157 (**Ἰππ. Μιχαηλίδης**), 17 (1952) 302-4 (**Θ. Σοφοκλέους**).
93. **Βαγιακάκου Δ. Β.** Ὁ γέρο-Μανιάτης. Ὁ Πάν 21 (1951) 58-59.
94. **Γ-ος Χ.** Νίκη Πέρδικα. Ἡ Γυναίκα ἀρ. 46 (1951) 28.
95. **Δρουδάκη Ἀλ.** Κρήτη, Χανιά 1951, 8<sup>ον</sup>, σ. 53.
96. **Κακούρη Κατερίνας** Ἐρώτημα λαογραφικὸ γιὰ τὸν «Κάναβο». ἌρχΠόντ 16 (1951) 267.
97. **Κελαῖδη Σταύρου** Τὸ ἔργον τοῦ Παύλου Βλαστοῦ. Ἡ συμβολή του στὴν Κρητικὴ Λαογραφία. Κρητ'Εστ 2 (1951) τευχ. 20, 7.
98. **Loucatos D. S.** La tradition populaire et l'unité du caractère Grec. L'Hell Cont 1951, 51-58.
99. **Merlier Melpo** Présentation du Centre d'Études d'Asie Mineure. Recherches d'ethnographie. Byzantion 21 (1951) 189-200.
100. **Μπουμπουλίδου Φ. Κ.** Ἐπισκόπησις τῆς λαογραφικῆς κινήσεως. ἙλλΔημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 23-29.
101. **Π(απαχριστοδούλου) Π(ολυδ.)** Ἡ Ἑλληνικὴ λαογραφία. ἌρχΘεθης 16 (1951) 258-259.
102. **Παρασκευαΐδη Μιλτ.** Ἡ λαογραφία τῆς Θράκης. Ἡλιος ἔτ. 11 (1951) 779.
103. **Pétropoulos Démetr.** La contribution française au développement de la science du folklore en Grèce (Tirage à part du Bulletin de l'Association Guillaume Budé, Juin 1951, Paris) 1951, 8<sup>ον</sup> σ. 85-98.

104. *Seemann Erich* [Σημείωμα περί τοῦ ἐν Lüneburg Μουσικολογικοῦ συνεδρίου]. Λαογρ 13 (1951) 360.
105. *Σούλη Γεωργίου Χρ.* Γύρω ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Haxthausen. Ν'Εστ 50 (1951) 1218-1220.
106. *Σπυριδάκη Γεωργίου* Ὁ Καρκαβίτσας ὡς λαογράφος. Ἑλλημ ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 45-49.
107. *Σπυριδάκι Κωνστ.* Λόγος τοῦ προέδρου τῆς Ἑταιρείας [Κυπριακῶν Σπουδῶν] κ. Κ. Σπυριδάκι ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ Μουσείου Λαϊκῆς Τέχνης Κύπρου (28. 12. 1950) ΚυπρΣπ 15 (1951) XVII-XVIII μετὰ 2 πινάκων.
108. *Ψυχογιῶ Ντίνου Δ.* Ἡ Λαογραφία. Ἡλειακά, ἔτ. Α', τευχ. 1 (1951) 3-4. Ἡ Ἡλειακὴ Λαογραφία. Αὐτόθι, ἔτ. Α', τευχ. 2 (1951) 19. Ἐρωτήματα. Αὐτόθι, ἔτ. Α', τευχ. 2 (1951) 32-33.
109. — Ἄνδρέας Καρκαβίτσας ὁ λαογράφος. Ἡλειακά, ἔτ. Α', τευχ. 3 (1951) 35, ἔτ. Β', τευχ. 4-5 (1952) 56-57.
110. Ἐκθεσις περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1952 τελεσθέντος διαγωνισμοῦ τῆς ἐν Ἀθῆναις Γλωσσικῆς Ἑταιρείας. Ἀθηνᾶ 56 (1952) 361-374.  
Γίνεται λόγος καὶ περὶ συλλογῆς κυθηραϊκοῦ λαογραφικοῦ ὕλικου.
111. *Θωμοπούλου Γ. Α.* Τὸ 4<sup>ο</sup> παγκόσμιον ὀνοματολογικὸν Συνέδριον στὴν Uppsala Ν'Εστ 52 (1952) 1244-1245.
112. — «Comité International des Sciences Onomastiques». — Τὸ 4<sup>ον</sup> Παγκόσμιον Ὀνοματικὸν Συνέδριον. Ὀνόματα 1 (1952) 31.
113. *Κληρίδη Ν.* Τὸ ζῆν κατὰ τὰ πάτρια. ἙλλΚύπρ 4 (1952) ἀρ. 41, 152.
114. *Λουκάτου Δημητρ.* Τί εἶναι τὰ ὑπαίθρια μουσεῖα. Τὸ Σουηδικὸ πρότυπο τοῦ Skansen. Τί μπορεῖ νὰ γίνῃ γιὰ τὸ Θρακικὸ Πολιτισμὸ. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 374-377.
115. — Ἑλληνικὰ ἔθνογραφικὰ ἀντικείμενα στὸ Musée de l'Homme τοῦ Παρισιοῦ. (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier). Ἀθῆναι 1952, 8<sup>ον</sup>, σ. 16+11 εἰκ.
116. *Μέγα Γ. Α.* Ἡ σημασία τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος. Προμηθεύς. Ἐπιστημον. περιοδ. Διευθ.: Γ. Σακελλαρίου, ἔτ. Α' τευχ. 2 (Ἀθῆναι) 1952, 87-90.
117. *Μελανοφρύδη Η. Π.* Πόντος-Μακεδονία-Θράκη. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 10-11 (34-35) 1707-1709.
118. *Μηλιώτου Σοφ.* Ὁ Βαλαωρίτης καὶ ἡ δημοτικὴ ποίησις. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 241-242.
119. *Μπουμπουλίδου Φ. Κ.* Ἡ δημώδης ποίησις καὶ τὸ ἔργον τοῦ Τυπάλδου. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 233-236.

120. **Μυρίδου Χρυσοστόμου** Εικοσιπενταετηρίς Ἐπιτροπῆς Ποντιακῶν μελετῶν. Ἄρχ.Πόντ 17 (1952) 3-14.
121. **Ξενία Σ.** Λαογραφικά Μουσεία. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 36, 1787-1788.
122. — Πλάνη καὶ ξενηλασία. Λαογραφικά θέματα. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 6-7 (30-31) 1520-1523.
123. **Ξύδη Θ.** Μικρασιατικὲς καὶ Θρακικὲς ἐκδόσεις. Παιδεία 1 (1952) 431-432.
124. **Παπαγεωργίου Γ. Γ.** Ὁ Α' λαογραφικὸς διαγωνισμὸς τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας». Λαογραφικά Ἐρασιματά. Ἡπειρ'Ἔστ ἔτ. 1 (1952) 699-702.
125. **Petrooulos Demetr.** The study of Ethnography in Greece (Reprinted from Midwest Folklore, vol. II, N° 1 (1952) σ. 15-20).
126. **Ρωμαίου Κ.** Λαογραφία καὶ Σικελιανός. [«Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ»]. Ν'Ἔστ 52 (1952) 137-175.
127. **Χιονίδη Χάρη** Ὁ καθηγητῆς R. M. Dawkins. Κρίκος Β' (1952) 19-21.
128. **Κοτζιούλα Γ.** Δημήτρης Λουκόπουλος. Ὁ Πάν 23 (1953) 124-126.
129. Ὁ ἑορτασμὸς τῆς εικοσιπενταετηρίδος τοῦ καθηγητοῦ κ. **Στίλπωνος Π. Κυριακίδου**. Προσφ εἰς Κυριακὰ (1953) 1-25.  
Περιεχόμενα: Ὁ λόγος τοῦ κοσμήτορος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς [τοῦ Πανεπιστ. Θεσσαλον.] κ. **Σ. Γ. Κατωμένου**, 1-5. Ὁ λόγος τοῦ καθηγητοῦ κ. **Γ. Θ. Κακριδῆ**, 5-13. Ὁ λόγος τοῦ κ. **Α. Γ. Πολυμένη**, 13-16. Ὁ λόγος τῆς δος **Ἐλένης Σγουροῦ**, 16-20. Ὁ λόγος τοῦ Γεν. Γραμματέως τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν κ. **Ἀλεξ. Δέτσα**, 20-21. Ὁ λόγος τοῦ καθηγητοῦ κ. **Στίλπωνος Π. Κυριακίδου**, 21-25.
130. Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τῆς Ἐταιρείας. Μακεδ 2 (1953) 802-855.  
Ἀνακοίν. **Στ. Π. Κυριακίδου** ἀφορῶσα καὶ εἰς τὴν λαογραφίαν.
131. Ὁ Α' Λαογραφικὸς διαγωνισμὸς τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας». Ἡπειρ'Ἔστ ἔτ. 2 (1953) 717, 814, 975, 1159.
132. **Δαούρδα Βασ.** Γιάννης Ἀποστολάκης ὁ ποιητῆς καὶ ὁ ἐρμηνευτής. Ἑλλημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 457-471.  
Ἀπὸ τῆς σελ. 467 κέ. ἐξετάζεται ὡς μελετητῆς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν.
133. **Loucatos Demétrios** La formation des ethnologues en Grèce. Bulletin du «Centre de Formation aux Recherches Ethnologiques». Paris (Musée de l'Homme) Juin 1953, ἀρ. 6, σ. 22-25.
134. **Λουκάτου Δημ. Σ.** Γκρεμισμένες πατρίδες. Ἄγγ'Ἐπ ΣΤ' (1953) 2, 176-178.  
Ἐποδείξεις διὰ τὴν διάσωσιν λαϊκῶν κειμηλίων.
135. **Μάνου Μ.** Οἱ λαογραφικοὶ μας θησαυροί. Ἡπειρ'Ἔστ ἔτ. 2 (1953) 878.
136. **Μέγα Γ. Α.** Ἰδρυσις καὶ ὀργάνωσις λαογραφικῶν μουσείων. Ἡ ἀνάγκη τῆς

- υπάρξεως αὐτῶν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐπαρχίας. (Ὁδηγία διὰ τοὺς φίλους τῆς Λαογραφίας). Ἡλῖος ἔτ. 12 (1953) ἀρ. φ. 435, σ. 778.
137. ——— Adolf Spramer. Λαογρ 15 (1953) 172-174.
138. ——— Ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς ὡς λαογράφος. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 99-109.
139. **Μελᾶ Σπ.** Ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης καὶ τὸ κλέφτικο τραγούδι. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 453-456.
140. **Μπουμπουλίδου Φ. Κ.** Ἐπισκόπησις πνευματικῆς κινήσεως κατὰ τὸ 1952. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 49-55.  
Σελ. 53-54: Περί Λαογραφικοῦ Ἀρχείου καὶ λαογραφικῶν ἐκδόσεων.
141. **Πετροπούλου Δ. Α.** Λαογραφία καὶ λαογραφικὲς συλλογές. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 2, 4-5.
142. ——— Γιάννης Ἀποστολάκης (1886-1947). Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 6, 8-11.
143. ——— Ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 487-492.
144. **Πουλιπούλου Νίκου Δ.** Νὰ ξαναστήσουμε τὰ σύμβολα τῆς ἑπτανησιακῆς παραδόσεως. Αἰξωνή Γ' (1953) 141-143.
145. **Σκαρλάτου Γεωργίου** Ἀπὸ τὴν ἡπειρωτικὴ λαογραφία. Νικόλαος Νίτσος. Ὁ συγγραφεὺς καὶ τὸ ἔργον του. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 51-53.
146. ——— Ἡ λαογραφία στὴ Θεσπρωτία. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 389-391.
147. **Χρυσάνθη Κ.** Ἡ «Ἐταιρεία Ἑλληνικῶν χορῶν καὶ τραγουδιοῦ» καὶ ἡ Κύπρος. ΚυπρΓράμμ 18 (1953) 227-229.

### β) Σύμμεικτα.

148. **Μαρτίνου Ἀθ.** Τὰ λαογραφικά μας. Προλήψεις — παροιμίες — αἰνίγματα — νανουρίσματα. Μητέρα καὶ Παιδί 1 (1947) 20.
149. **Ρήγα Δάμπρου Κ.** Ἔντομα, ζῶα καὶ πουλιά. Ἐμμετροὶ μῦθοι. Παιδικὴ Βιβλιοθήκη Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου. Λευκωσία—Κύπρος. ἄ. ἔ. 8<sup>ον</sup>, σ. 50.  
Διασκευὴ Κυπριακῶν μύθων καὶ παροιμιῶν.
150. Ὁ Ἑλληνικὸς Πόντος. Μορφές καὶ εἰκόνες ζωῆς. Εἰκόνες: **Χρήστου Γ. Δημάρχου.** Κείμενο: **Νίκου Ι. Καπνᾶ.** (Ἐκδοτικὸ τμήμα Ἰνστιτούτου Λαμπαδία). Ἀθήναι 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 64.  
Κρίσι.: Παιδεία 2 (1948) 431 (Θεόδωρος Σύδης).
151. **Κανδηλάπη Γ.** Σύμμεικτα λαογραφικά Χαλδίας. ἈρχΠόντ 13 (1948) 61-133.  
Ἄσμ. 39, παροιμ. 196, παρμιμῦθ. 4, ἀνέκδ. 5, μαγικ. καὶ δεισιδ. συνήθ., παραδ. 2, αἰνίγμ. 73, γλωσσοδ. 7, ὄρκοι 28, εὐχαὶ 26, κατάροι 80.



152. *Καράμποδος Βασιλείου (Μαυρίδου)* Τὸ Γούρδονος καὶ τὸ Ἀραβανὶ (Κωνσταντινούπολις) 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 96.
153. *Καψάλη Γερασίμου Δ.* Ὁ Ταῦγετος πλάστης καὶ δημιουργὸς ἐμπνευστὴς καὶ ὀδηγός. Ἀθήνα 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 171.  
Σελ. 106-144: Ὁ Ταῦγετος καὶ ἡ Λακωνικὴ Λαογραφία.
154. *Κουκουλὲ Φαίδωνος* Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός. Ἐν Ἀθήναις 1948-1952 (Collection de l'Institut Français d'Athènes 10-13. 43. 73. 76). Τόμ. Α' I: Τὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως σχολεῖα. Ἡ τῶν ἀνήβων τροφή καὶ ἐπιμέλεια. Τὰ παιδικὰ παίγνια. Παίγνια ἀνδρῶν. Ἐν Ἀθήναις 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 231 πίν. 3.—II: Μνημεῖα τοῦ λόγου. Σχήματα Προλήψεις. Ἐν Ἀθήναις 1948 8<sup>ον</sup> σ. 292 πίν. 2. Τόμ. Β' I: Ἐορταὶ καὶ πανηγυρισμοί. Ἔργα εὐποιίας. Ἐπαγγέλματα καὶ μικροεμπόριον. Ἐν Ἀθήναις 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 284 πίν. 2.—II: Περὶ τὰ βυζαντινὰ φορέματα. Οἰκιακὰ ἐπιπλα καὶ σκευή. Αἱ πάνδημοι γυναῖκες. Ὁ βίος μιᾶς βυζαντινῆς. Ἐν Ἀθήναις 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 238 πίν. 5. Τόμ. Γ'. Ὁ ἵππόδρομος καὶ οἱ ἵπποδρομικοὶ ἀγῶνες. Οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ ἀγωνίσματα. Οἱ βυζαντινοὶ αἰχμάλωτοι. Ἡ διαπόμενους. Οἱ κλέπται καὶ αἱ φυλακαί. Τὰ λαϊκὰ θεάματα καὶ αἱ λαϊκὰ διασκεδάσεις. Αἱ ἐμπορικαὶ πανηγύρεις. Αἱ ἔριδες καὶ αἱ ὕβρεις. Αἱ ἀραὶ, αἱ εὐχαὶ καὶ οἱ ὄρκοι. Ἐν Ἀθήναις 1949, 8<sup>ον</sup> σ. 404 πίν. 8. Τόμ. Δ'. Ἡ γέννησις. Ἡ βάπτισις. Ὁ γάμος. Ἡ τελευτὴ καὶ ἡ ταφή. Ἡ οἰκία. Αἱ ὁδοὶ καὶ οἱ ἔμβολοι. Ἡ κόμμωσις. Ἡ ὑπόδεσις. Τὰ λουτρά. Ἐν Ἀθήναις 1951, 8<sup>ον</sup> σ. 499 πίν. 19. Τόμ. Ε'. Αἱ τροφαὶ καὶ τὰ ποτά. Τὰ γεύματα, τὰ δεῖπνα καὶ τὰ συμπόσια. Ὁ χορός. Ὁ γεωργικὸς βίος. Ἡ μελισσοκομία. Ἡ ἀμπελοργία. Τὰ ποιμενικά. Ἡ ἀλιεῖα. Ὁ ναυτικὸς βίος. Ἡ θήρα. Ἐν Ἀθήναις 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 467 πίν. 18. Παράρτημα: Ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ ἔθιμα. Ἐν Ἀθήναις 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 118.
- Κρίσεις: (Α' Τόμου I-II): Κυπρῶν Γράμμ 13 (1948) 307-309 (*Κ. Σπυριδάκης*). Ν'Εστ 43 (1948) 734-736 (*Γ. Θ. Ζώρας*). ΠΑΑ τόμ.23 (1949) 281-283 (*Ἄν. Ὁρλάνδος*). Ὁ Αἰώνας μας 1949, 30 (*Ν. Β. Τωμαδάκης*). (Β' Τόμου I-II): Κυπρῶν Γράμμ 14 (1949) 133-134 (*Κ. Σπυριδάκης*). ΒΖ 45 (1952) 59-62 (*Φ. Dölger*). (Τόμου Γ'): Κυπρῶν Γράμμ 15 (1950) 153-155 (*Κ. Σπυριδάκης*). Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 548-549 (*Σπ. Μελᾶς*). (Ὁμοῦ τῶν τριῶν Τόμων): Ἀθηνα 53 (1949) 334-339 (*Ὁδ. Λαμπιδης*). (Τόμου Ε'): Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 501 (*Φ. Κ. Μπομπουλίδης*). (Τόμου Ε' καὶ τοῦ Παραρτήματος): Κυπρῶν Γράμμ 18 (1953) 182-183 (*Κ. Π. Χατζηγιάννου*). (Ὁλοκλήρου τοῦ ἔργου): Λαογρ 14 (1952) 356-361 (*Γ. Α. Μέγας*). ΒΖ 46 (1953) 162-165 (*Φ. Dölger*). I' Hell Cont 1953, 185-187 (*Θ. Κ. Spyridakis*). Κυπρῶν Γράμμ 18 (1953) 57-58 (*Φρ. Π. Βραχᾶς*).
155. *Λέτσα Ἀλ.* Ἡ μυθολογία τῆς γεωργίας (μελέτη). Ἑλλημ ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 543-550.

156. **Μυριίδου Χρυσ.** Λαογραφικά Λιβεραῶς 1. Κτηνοτροφία. 2. Ἀμφίεσις. 3. Ἶσματα [23, δίστ. 286]. ἈρχΠόντ 13 (1948) 137-207.
157. **Παπαδοπούλου Χ. Ν. — Δεμερτζῆ Κ. Π.** Τραγούδια καὶ παραμύθια τῆς Ἀνατολῆς. ΜικρΧρον 4 (1948) 209-280.  
Ἶσματα 2, νανουρίσμ. 8, δίστιχα 148, παραμύθια 16, προσευχαὶ 2.
158. **Παπαχαραλάμπους Γ. Χ.** Πρόκλησις μαντικῶν ὀνειρῶν καὶ λατρεία τοῦ Ἀδώνιδος ἐν Κύπρῳ. (Ἀνατ. ἐκ τοῦ Ι' τόμου τῶν «Κυπριακῶν Σπουδῶν» (Πανηγυρικοῦ τεύχους)). Ἐν Λευκωσίᾳ 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 13.
159. **Πατσέλη Νικολάου Β.** Τὸ Δελβινάκιον τῆς Ἡπείρου (Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἠρωϊκῆς κωμοπόλεως) [Ἀθῆναι 1948] 8<sup>ον</sup>, σ. 256.  
Ἶθιμα λατρευτικά, γαμήλια, Ἶσματα κτλ. (σ. 130-1, 155-6, 219-238).
160. **Πίτσιον Κώστα** Καρυαὶ (Ἀράχοβα) Λακεδαίμονος: Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ μελέτη. Ἀθήνα 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 383.  
Σελ. 333-383 ὡς παράρτημα: ἦθη, Ἶθιμα, γιορτές, παραδόσεις, παροιμίαι, παραμύθια, τραγούδια, μοιρολόγια.  
Κρίσις: ἙλλΔημ. ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 313-314 (Ἀστέρης Κοββατζῆς). Ὁ Αἰώνας μας (1948) 223 (Η Α.)
161. **Προσῆ Κ.** Ἀπὸ τὴ λαογραφία τῶν Δωδεκανήσων. «Ἡ Ἑλληνικὴ Δωδεκάνησος», Λευκωσία 1948, 85-108.
162. **Σπυριδάκη Γεωργ. Κ.** Βιβλιογραφικὴ ἐπισκόπησις. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 115-118.  
Ἶσματα 4, δίστιχα 14, αἰνίγμ. 2.
163. **Σταμούλη - Σαραντῆ Ἑλπινίκης** Ἀπὸ τὴ Συλλογὴ [τῆς]—ΜικρΧρον 4 (1948) 280-300.  
Ἶσμ. 2, παραδ. 2, παραμύθ. 4, ἀνέκδ. 1.
164. **Ταρσοῦλη Ἀθ.** Δωδεκάνησα. Τόμ. Α' [Ἀθῆναι] [1947], 4<sup>ον</sup> σ. 332. Τόμ. Β' [Ἀθῆναι] [1948], 4<sup>ον</sup> σ. 356 μετὰ πολλῶν εἰκόνων καὶ σχεδίων.
165. — Δωδεκάνησα. Τόμ. Γ' [Ἀθῆναι] [1950] 4<sup>ον</sup> σ. 427 μετὰ πολλῶν εἰκόνων καὶ σχεδίων.  
Κρίσ.: Ὁ Αἰώνας μας 1949, 158-159 (Μιχ. Α. Στασινόπουλος). Ν'Ἔστ 43 (1948) 602-603 (Γιάννης Χατζίνης).
166. **Φωτάκη Εὐαγγ.** Κρητικὲς κουβέντες τοῦ Ἀνεζηνιοῦ. (Βιβλιοθήκη πνευματικῆς ἑστίας 1). Ρέθυμνον 1948, 8<sup>ον</sup> μικ. σ. 158.  
Μικραὶ διηγῆσεις ἐνδιαφέρονσαι λαογραφικῶς.
167. **Χαβιαρᾶ Ν. Δ.** Λαογραφικά ἐκ Σύμης. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 10-11, 164-165
168. **Χριστοπούλου Μηνᾶ** Πατριδογραφία. ΜικρΧρον 4 (1948) 126-144.  
Κοινων. ὀργάν., γαμ. Ἶθιμα, παραδόσεις.

169. *Ἀνδρουτσοπούλου Γ.* Πάρος-Σπηλιά Ἀντιπάρου. Ὁ Πάν 19 (1949) 40-42.
170. [*Ἀωνόμου*] Μνημόσυνο: Βαγγέλης Τζιάτζιος (1905-1948). Μορφές 1949, 259-261.  
Δημοσιεύονται καὶ 2 δημ. ῥσμ., παροιμ. 7, αἰνίγματα 5.
171. *Argenti Philip P. and Rose H. J.* The Folk-lore of Chios. Vol. I. σ. 594 +XIV. Vol. II. σ. 595-1199+X. Cambridge University Press 1949, 8<sup>ον</sup>.  
Κρίσεις: ἘπΒυζΣπ 19 (1949) 344-350 (*Αἰμιλία Σάρου*). Folk-Lore LXI-LXII (1950-1951) 38-40 (*R. M. Dawkins*). Man 50 (1950) 82 (*J. L. Myres*). Amer. Anthropologist 52 (1950) 404-405 (*C. Kluckhohn*). ΝἘστ 47 (1950) 134-135 (*Κ. Ἀμαντος*). Λαογρ 13 (1951) 396-405 (*Στ. Π. Κυριακίδης*).
172. *Δημητράκου - Μεσισκή Δημητρίου Β.* Οἱ Νυκλιάνοι. Τόμ Α'. Ἀθῆναι (1949) 8<sup>ον</sup>, σ. 284.  
Παρεμβάλλεται καὶ ποικίλη λαογρ. ὕλη.
173. *Καζαβῆ Γ. Ν.* Νισύρου λαογραφικά. Ν. Ὑόρκη, 1940, 8<sup>ον</sup> σ. 210.  
Κρίσεις: ἘπΒυζΣπ 19 (1949) 342-344 (*Μιχ. Μιχαηλίδης - Νουάρος*). Μετ Γ' (1949) 97 (*Π. Γρίσπος*) Ὁ Αἰώνας μας 1949, 255 (*Ἄγης Θέρος*). ΚρητἘστ 2 (1950) τεύχ. 19, 29 (*Σ. Μοτάκης*).
174. *Λέτσα Ἀλεξ.* Μυθολογία τῆς Γεωργίας, τόμ. Α' Θεσσαλονίκη 1949, 4<sup>ον</sup>, σ. 536. Τόμ. Β' Αὐτόθι 1952, 4<sup>ον</sup>, σ. 522.
175. *Νυμφοπούλου Μιλτιάδου Κ.* Λαογραφικά Σάντας. ἈρχΠόντ 14 (1949) 240-247. [ῥσμ. 5, ἀνέκδ. 10].
176. *Πομόνη Μίμη* Ἡ Μεγίστη (Καστελλόριζο). ἙλλΔημ ἔτ. Β' τόμ. 1 (1949) 179-182.
177. — Σχεδιάσματα. Λαογραφικά-Γλωσσικά (Δωδεκανήσου). ἙλλΔημ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 945-948.
178. *Τζατζάνη Γεωργ.* Ὁμαλός. Ὁ Πάν 19 (1949) 110-111.
179. *Τσαμίση Παντελῆ* Ἡ Καστοριά καὶ τὰ μνημεῖα τῆς. Ἀθῆναι 1949, 8<sup>ον</sup> σ. 255.  
Ἐν σ. 179-219 δημοσιεύονται εἰδήσεις περὶ ἀρχοντικῶν σπιτιῶν, ἐνδυμασιῶν, βιοτεχνίας γουναρικῶν, ὡς καὶ γαμήλια ἔθιμα.
180. *Φραγκάκη Εὐαγγελίας Κ.* Συμβολὴ στὰ Λαογραφικά τῆς Κρήτης. Ἀθῆναι 1949, 8<sup>ον</sup> σ. 188+δ.  
Κρ.: ΚρητΧρον 5 (1951) 433 (*Μ. Γ. Π.*). ἙλλΔημ ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 165 (*Β. Μουστάκης*).
181. *Χατζηκώστα Ἰσμήνης Κ.* Cyprus and its Life. Morals and Customs of Cyprus, Folksongs, etc. «Ἡ Κύπρος καὶ ἡ ζωὴ τῆς» ἦτοι ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου, λαϊκὰ τραγούδια, δίστιχα, μοιρολόγια, αἰνίγματα, παροιμίαι, παραμύθια κτλ. Λονδίνον 1943 8<sup>ον</sup> σ. 48, +πίν. εἰκόν. IX+ σ. 93.

- Κρίσι.: ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 324 (*Νικ. Κρανιδιώτης*).
182. **Ἀγαθαγγέλου, μητροπολίτου Νευροκοπίου** Ποικίλα λαογραφικά τοῦ χωρίου Χόψα. ἈρχΠόντ 15 (1950) 137-169.  
Λαϊκὴ λατρ., τελευτή, γάμ., δεισ. συν., ἀστρολ., παραμ. 2, εὐχ. 39, κατάρ. 61, παροιμ. 28.
183. **Ἀθανασοπούλου Μαγδ.** Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 3 (1950) τευχ. 12, 16.
184. **Ἀκογλου Ξενοφ.** Λαογραφικά Κοτυώρων. ἈρχΠόντ 15 (1950) 195-205.  
Παραμ. 1, ἀνέκδ. 6.
185. [**Ἀωνύμου**] Ἡ Ἑλλάδα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Ἡχὼ 44-45 (1950) 14.
186. **Βρόντη Ἀν.** Ροδιακὰ λαογραφικά. Τόμος δεύτερος. Ρόδος 1950 8<sup>ον</sup>, σ. 122.  
Παραδόσεις, τραγούδια, παροιμίες, εὐχαί, ἐπιδάϊ. παραμύθια, ἦθη καὶ ἔθιμα.  
Κρίσις: ἘπΒυζΣπ 20 (1950) 356-358 (*Κ. Διαμάντης*).
187. **Ζαρράφτη Ἰακ. Σ.** Λαογραφικά ἐκ Κῶ ἐκδιδόμενα ὑπὸ **Δημητρ. Β. Οἰκονομίδου**. Λαογρ 13 (1950-1951) 285-339.  
Χαιρετισμοὶ 18, εὐχαί 17, ἀραι καὶ βλασφημίες 61, παροιμ. 148, αἰνίγμ. 18, ἐπιδ. 11, δίστιχα 412, νανουρ. 11, μοιρολ. 10.
188. **Ζευγώλη Τάσου Μ.** Λαογραφικά σημειώματα. Ἐκκλησιαστικαὶ παροιμίες καὶ παροιμιώδεις φράσεις, εὐχαί, ὄρκοι, ἀπειλαί, ὕβρεις, βλασφημίες, κατάρα, παραδόσεις καὶ θροῦλοι. Τόμ. Α'. Ἀθῆναι 1950, 8<sup>ον</sup>, σ. 96.
189. **Ἡλιάδου Κωνστ.** Ἡ Χάλκη τῆς Δωδεκανήσου. (Ἱστορία—Λαογραφία—Ἡθῆ καὶ Ἔθιμα). Τόμ. Α', Ἀθῆναι 1950. 8<sup>ον</sup>, σ. 560 μετὰ χάρτου.  
Κρίσις: Λαογρ 15 (1953) 213-217 (*Μ. Μιχαηλίδης - Νουάρος*).
190. **Κανδηλάπτη Γεωργ.** Λαογραφικά Χαλδίας. ἈρχΠόντ 15 (1950) 98-136.  
Παροιμ. 145, παραμύθ. 5, ἀνέκδοτα καὶ εὐθυμογραφήματα 16, αἰνίγμ. 23, ἄσματα 5.
191. \* **Καραχάλιου Χρ.** Ὁ Γουλινᾶς, τὰ χωριά του καὶ τὰ Καμπιά. Ἀθῆναι 1950, 12<sup>ον</sup> σ. 32.
192. **Καψάλη Γερασ.** Σύμμεικτα λακωνικά λαογραφικά. Λαογρ. 13 (1950-1951) 115-124, 243-262.  
Εὐτράπ. διηγήσ. 10, μετεωρολογ. παροιμ. καὶ παροιμ. φράσεις 48 (μετὰ παρατηρήσ. **Στ. Π. Κυριακίδου**, ἐν σ. 262).
193. **Κολαξιζέλη Στρατῆ Π.** Θροῦλος καὶ Ἱστορία τῆς Ἀγιάσου τῆς νήσου Λέσβου. Τεύχη Α'-Δ'. Μυτιλήνη 1947-1950, 8<sup>ον</sup> σ. 423.  
Σελ. 393-409: ζητήματα ἀφορῶντα εἰς τὴν κοινω. ὀργάνωσιν, τὴν λατρείαν, τὸν γάμον, τὴν μαντικὴν κτλ.
194. **Κουκουλὲ Φαίδ.** Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ Λαογραφικά. Ἀθῆναι 1950. [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικαὶ πραγματεΐαι. Σειρὰ φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ 5 καὶ 6]. Τόμος Α' 8<sup>ον</sup> σ. 493 πίν. 5. Τόμος Β' 8<sup>ον</sup> σ. 437 πίν. 2.

- Κρίσι.: 'Ελληνικ. ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 627-630 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*). ΠΑΑ τόμ. 25 (1952) 499-500 (*Ἄν. Ὀρλάνδος*). Λαογρ 14 (1952) 357-359 (*Γ. Α. Μέγας*).
195. ——— Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ γραμματικά [Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι. Σειρὰ φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ 8]. Ἐν Ἀθήναις 1953. 8<sup>ον</sup> σ. 166.
196. *Λουκοπούλου Δημ.* Σύμμικτα. Λαογρ 13 (1950-1951) 141-144.  
Ἄσματα 2, ἔπωδη 1, παραδόσ. 2, εὐτρ. διηγ. 2, ἔθ. γάμ., μαγεία, γεωργ., δεισιδ., συνήθ.
197. *Μεϊντάνη Παρασκευᾶ Ι. — Μεϊντάνη Ἰωάννου ΙΙ.* Καρυατικά. Διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Καρυῶν - Ἀραχώβης Λακωνίας καὶ τῶν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν Ἀραχωβιτῶν. [Ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ] 1950, 4<sup>ον</sup>, σ. 654.  
Σελ. 113-5 παραδόσεις, ἄσμα, σ. 225-228 πεζὰ καὶ ἔμμετρα ἀνέκδοτα, ὀνόματα βαπτιστικά, ἐπωνύμια, σελ. 271-310 ποικίλον λαογραφικὸν ὕλικόν, ἀναφερόμενον εἰς τὴν γέννησιν, βάπτισιν, γάμον, τελευτήν, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, μετεωρολογίαν, λατρείαν. Πλὴν τούτων περιλαμβάνει ναυορίσματα, ταχταρίσματα, δίστιχα, εὐχάς, κατάρτας, παροιμίας, γνωμικά, παιγνίδια, χορούς, ἄσματα ποικίλα. περὶ ἐνδυμασιῶν καὶ λαϊκῆς χειροτεχνίας, σ. 339-351 τοπωνύμια, σ. 369-378 γεωργ., κτηνοτροφικ., μελισσοκομικ. βίον κτλ.
198. *Μουσοῦρη Σπύρου Ν. (Γιοφύλλη Φώτου)* Ἡ γλῶσσα τῆς Ἰθάκης, Ἀθῆναι 1950 [Συλλογὴ δημῶδ. γλωσσικ. ὕλικου ἔκ τῆς πόλεως Ἰθάκης], 8<sup>ον</sup>, σ. 119.  
Περιέχει καὶ εἰδήσεις ἀφορώσας εἰς τὴν δημῶδη ἱατρικὴν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ ὑπόδεισιν, τὸν οἶκον, τὰ ἐπιπλα καὶ σκεύη, τὴν ἀμπελοουργίαν, ἐλαιουργίαν, γεωργ. καὶ ποιμεν. βίον, ὑφαντικὴν, χειροτεχνίαν, ναυτικὸν βίον, μετεωρολογίαν, παιδίον, γάμον τελευτήν, ἀράς, παιδιάς, παραμύθια 2, χαιρετισμοὺς 3, μοιρολόγια 61. Τὰ μοιρολόγια ἐδημοσιεύθ. τὸ πρῶτον εἰς τὸ Ἡμερολ. τῆς Μεγ. Ἑλλάδος τοῦ 1926.
199. *Νυμφοπούλου Μιλτ.* Λαογραφικὰ Σάντας. ἈρχΠόντ 15 (1950) 170-194.  
Παραδόσ. 11, ἀνέκδ. 20, εὐθυμογραφήματα 20, μοιρολόγια 1.
200. *Βογιατζίδου Ι. Κ.* Γλῶσσα καὶ λαογραφία τῆς νήσου Ἄνδρου (ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιτοπίου μελέτης) Τόμ. Α'. Ἐκδοσις Ἀνδριακοῦ Ὀμίλου 1951. (Ἀνδριακά Χρονικά 4) [Ἐν Ἀθήναις 1949-1951] 8<sup>ον</sup> σ. 256.  
Κρίσι.: BZ 45 (1952) 148 (*F. I. Dölger*).
201. *Δημητροπούλου Εὐ. Κ.* Ἐθιμα. Λουλ. ἔτ. 4 (1951) τευχ. 16, 16.  
Ἐθιμα σχετ. μὲ τὸ παιδί καὶ τὴν λατρείαν.
202. *Ἐνισλείδου Χρήστου Μ.* Ἡ Πίνδος καὶ τὰ χωριά της. Σπήλαιον — Γρεβενὰ — Σαμαρίνα. Ἐκδοσις α'. Ἀθῆναι 1951, 8<sup>ον</sup>, σ. 164.  
Σελ. 97-102: ἦθη καὶ ἔθιμα, δημ. ἄσματα. Σελ. 103-144 κλέφτικα τραγούδια.
203. *Ἰωαννίδου Σάββα* Μῦθοι δημῶδεις καὶ ἄσματα Τραπεζοῦντος. ἈρχΠόντ 16 (1951) 69-79.  
Ἀναδημοσιεύονται ὑπὸ *Ἀ(νθίμου) Π(απαδοπούλου)* ἔκ τοῦ ἔργου τοῦ Σάββα Ἰωαννί-

- δου, Ίστορία και στατιστ. της Τραπεζ. (σελ. 264-7, 275, 284, 286-288, 290-292) 7 δη-  
μώδεις μῦθοι και 8 ἔξομα με γλωσσική ἀποκατάστασιν τῶν κειμένων.
204. **Καββάδα Στεφ.** Χιακά ἀνάμεικτα. Χίος 1951, 8<sup>ο</sup> σ. 28.
205. **Κανελοπούλου Γεωργ. Κ.** Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τεῦχ. 16, 15-16.  
Ἔξομα 3, παράδ. 1
206. **Καργώτου Γ. Ι.** Δύο χειρόγραφα τῆς ἐν Κύπρῳ ἱερᾶς μονῆς τῆς Παναγίας  
τοῦ Μαχαιρᾶ. ΚυπρΣπ 15 (1951) Λαογραφικὸν παράρτημα ΙΙ, μζ'-ση'.  
Ίατροσόφιον και καλενδάριον.
207. **Κουκουλὲ Φ.** Οἱ Ἑλληνες τῆς Κάτω Ἰταλίας και τὰ Βυζαντινὰ ἔθιμα. Ἑλλ  
Δημ ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 173-175.
208. **Κουρμούλη Γ. - Καλλέρη Ι.** Ἐκθέσεις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους  
1951. Ἀθηνᾶ 55 (1951) 344-369.  
Περιέχονται και λαογραφικαὶ τινες εἰδήσεις.
209. **Μιχαηλίδου - Νουάρου Μ.** Περί τινων ἐνδιαφερόντων φαινομένων τοῦ γλωσ-  
σικοῦ ἰδιώματος τῆς Καρπάθου. Ἀθηνᾶ 55 (1951) 19-42.  
Περιέχονται και ἀρχαὶ παραμυθίων, ἀραὶ, ἀνέκδοτα, τοπωνύμια, ὀνόματα γεωργ. ἐρ-  
γαλείων κ.τ.λ.
210. **Ὁρφανάκη Ἰωάν.** Λαογραφικά. Κρητ' Ἔστ 3 (1951), τεῦχος 23, 19.  
Περιέχει ἀράν, παράδοσιν, 2 ἐπὸδᾶς και ζητήματα σχολικῆς ζωῆς ἐπὶ τουρκοκρατίας.
211. **Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.** Παραδόσεις και ἀνέκδοτα τοῦ χωρίου Σταυ-  
ρίν. ἈρχΠόντ 16 (1951) 198-204.
212. **Ἀ(ναστασιάδου) Γ. Ι.** Τσιφλίκι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. ΜικρΧρον 5 (1952)  
278-294.  
Λατρευτικά και γαμήλια ἔθιμα
213. **Δεληγιάννη Βασ.** Λαογραφικά Κομβουκλίων Προύσης. ΜικρΧρον 5 (1952)  
178-196.
214. **Ἰωακειμίδου Σάββα** Τὸ Χαπὲς με τὰ εἴκοσι χωριά του. Ποντ' Ἔστ. ἔτ. 3  
(1952) τεῦχ. 8-9 (32-33) 1582-1583, τεῦχ. 10-11 (34-35) 1705-1706, ἔτ.  
4 (1953) τεῦχ. 1 (37) 1856-1858, τεῦχ. 4 (40) 1996-1998, τεῦχ. 6 (42)  
2084-2086, τεῦχ. 11-12 (47-48) 2314.  
Τοπωνύμια και εἰδήσ. ἀναφ. εἰς τὴν κοιν. ὀργάνωσιν.
215. **Μακρῆ Ἰπποκράτους Κ.** Τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν χωρίων Βάτκα και Χα-  
βουτσι. ΜικρΧρον 5 (1952) 197-215.  
Παροιμ. 14, παραμῦθ. 2.
216. **Μελανοφροῦδη Π. Η.** Φαγίν, ποτὴν, ἀνάπανσιν, κ' εὐώραν καλωσύναν. Ποντ'  
Ἔστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 8-9 (32-33) 1579-1581.  
Πλὴν τῆς ἀνω παροιμίας παρατίθενται δημ. ὀνόματα φυτῶν και γλῶσσαι.

217. **Μερκάτη Σιλβίου-Ίωσήφ** Δημοτικά κείμενα ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ Ἀλλατίου. Ἑλληνομ. ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 711 - 714.
218. **Πιλαβάκη Κ.** Συμβολὴ στὴν ἐρομηναία Νεοελληνικῶν κειμένων. Κυπρ. Γράμμ. 17 (1952) 350 - 352, 389 - 390.  
Περιέχει στίχ. δημοτ. ᾠσμάτων καὶ τινὰς παροιμίας.
219. **Σπάλα Πάνου** Παροιμίες καὶ τραγούδια μετὰ βάση τῆ δουλειά. Ἀθήναι 1952, 16<sup>ον</sup> σ. 42. (Βιβλιοθήκη «Ἐργατικῆς Ἑστίας» 4).
220. **Φωστέρη Δημητρ. Π.** Τὸ Ἀραβάνιον. Μικροχρον. 5 (1952) 133 - 160.  
Τοπωνύμ., λατρευτ. ἔθιμα καὶ εἰδήσ. σχετ. μετὰ τὴν κοιν. ὄργάν., τὸ παιδί, τὸν γάμον, τὴν τελευτήν καὶ 1 παιδικ. ἄσμα.
221. [**Ἀνωνύμου**] Λαϊκῆς παραδόσεις. Πελοπ. Ἑστ. ἔτ. 1 (1953) τευχ. 1, 25.  
Εὔτρ. διήγ. καὶ παράδοσις.
222. **Βαφείδου Νικ. Ἀρχιμανδριτοῦ** Ἐξορκισμοί, χαϊμαλιά, νουσκᾶδες, κουρμπάνια στὴ Θράκη. Β' διάλεξι Ἑταιρείας Θρακικῶν μελετῶν (1952 - 1953), ἀρ. 19. Ἐν Ἀθήναις 1953, 8<sup>ον</sup> σ. 16.  
Κρίσ.: Ἀρχ.Θρ.Θησ 18 (1953) 395 - 396 (*Δ. Οἰκονομίδου*). Αὐτόθι (Σημειώματα) 401.
223. **Bourboulis Photeine P.** Studies in the History of modern Greek story motives. Thessaloniki 1953 (Ἑλληνικά - Σύγγραμμα Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Παράρτημα 2). Part I. The custom of the imperial Bride show in Byzantium, its origin and its creation into a story motif in Folk Literature. Part II. The Legend of Lucretia and its survivals in modern Greek poetry.  
Κρίσ.: Λαογρ. 15 (1953) 199 - 206 (*Μ. Ἰωαννίδου - Μπαρμπάργιου*). BZ 46 (1953) 419 - 420 (*G. Soyter*). Folk - Lore, London, vol. LXV (1954) 118 (*R. M. Dawkins*).
224. **Γιαννακάκη Γεωργ. Ι.** Ἱστορία τῆς γενετείρας μου, τοῦ χωρίου Ἰντζέκιοῦ. Ἀρχ.Θρ.Θησ 18 (1953) 221 - 258.  
Εἰδήσεις σχετ. μετὰ τὴν κοιν. ὄργάνωσιν, τὸ δίκαιον, τὴν λατρείαν καὶ παρωνύμια.
225. **Ἡλιοπούλου Ἀγ.** Μεγαλοπολιτικά. Ἐπιμελεία - Τευχ. Α', Ἀθήναι 1953, 8<sup>ον</sup>, σ. 74.
226. **Ἰωάννου Νικολάου Γ.** Ὁ ἅγιος Γεώργιος Πέγεια. Μαθ. Ἑστ. Δ' (1953) ἀρ. 10, 39 - 40.
227. **Δουκάτου Δημ. Σ.** Ἡ Πόλι στὴ γλῶσσα καὶ τὰ κείμενα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ν. Ἑστ. 53 (1953) 833 - 840.
228. **Μέγα Γ. Α.** Ἡ ἀλώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὰ τραγούδια καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ. L'Hell Cont 1453 - 1953. Ἡ πεντακοσιοστὴ ἐπέτειος ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀναμνηστικὸς τόμος. Ἀθήναι 29 Μαΐου 1953, 245 - 255 (= L' Hell Cont 2ème série - 7ème année - Fas-

- cicule hors série. 1453 - 1953 Le cinquantième anniversaire de la prise de Constantinople. Athènes 29 Mai 1953, 125 - 133.
229. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Τὸ κύλισμα τῶν αὐγῶν. Τὸ πουλὶν τὸ κόκκινον. Δικέφαλος ἀετός. Χιῶν τρώει καὶ κί νεστεύ'. Σ' ἔσεν π' ἑκατεθάρρεσεν. Τὰ φῶτα χωρὶς κερὶν ἐπέμμεν. Τρίψον τὸ δάλ'. Ποντ' Ἔστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 8 - 9 (44 - 45) 2169 - 2172.
230. — Σιαμάλα. Ἀνάμικτα. Ποντ' Ἔστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 7 (43) 2130.
231. **Νικήτα Παν.** Τὸ Λεσβιακὸ Μηνολόγιον. Μυτιλήνη, 1953 (Λεσβιακά. Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Λεσβιακῶν Μελετῶν. Τόμος Α', τεύχος Α'), 8<sup>ον</sup> σ. 280 + 6. Ἐν σελ. γ' - στ' : Ἡ Ἑταιρεία Λεσβιακῶν Μελετῶν καὶ οἱ σκοποὶ τῆς. Περιέχει καὶ ἄσματα, ἰδίᾳ λατρευτικά, παροιμίας, δίστιχα, παραδόσεις καὶ ζητήματα σχετικὰ μὲ τὸ παιδίον κ.ά.  
Κρῖσ. Λαογρ. 15 (1953 - 54) 479 - 482 (Γ. Α. Μέγας).
232. **Νικολάου Χαραλ.** Πῶς θεραπεύουν τὸν πόνον τῶν ζώων οἱ χωρικοί. Ἡ γηθ-κιά ἢ τὸ κουρτζούνιν τῶν μωρῶν. Οἱ θησαυροὶ τοῦ ἁγίου Μάμαντος. Μαθ' Ἔστ Γ' (1953) ἀρ. 9, 174.
233. **Π(αμπούκη) Ι. Τ.** Miscellanea 2. Τὰ κείμενα τῶν παλαιῶν Ποντίων λαογράφων 1. 3. «Σαμψοῦντα, Κερασοῦντα, Τραπεζοῦντα». Πόντος Ι (1953) 68 - 74.
234. **Παπαθανασίου Ε.** Λαογραφικὰ στοιχεῖα παρμένα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Χανδρᾶ. ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 259 - 288.  
Ἔθιμα λατρευτ., ἔθ. σχετ. μὲ τὸ παιδ., τὸν γάμον, ἄσματα 15.
235. **Παπαθανασίου Θ.** Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐκ Ρουμλουκίου. Μακεδ 2 (1953) 346 - 384.  
Παραδ. 3, εὐτρ. διηγ. 2, προλήψ. καὶ δεισιδαιμ., μετεωρολ., λατρευτ. ἔθιμα, παροιμ. 306.
236. **Παπαθεοδώρου Θεοδ. Μ.** Ἀξέχαστα ἀπὸ τὸν Πόντον, Κερασοῦντος καὶ περιφερείας (Ἀνατολικῆς Τζενικιάς). Ἀθῆναι 1953, 8<sup>ον</sup> σ. 104.
237. **Παπαστεργίου Εὐαγγ.** Λαογραφικὰ ἀπὸ τὸν Ἀδγερινό. Μακεδ 2 (1953) 385 - 394.  
Ἔθιμα γάμον (μετὰ γαμηλ. ἄσμάτων) τελευτῆς καὶ μαγείας.
238. **Παπαμιχαήλ Κ.** Λαογραφικὰ Λελόβου. Ἠπειρ' Ἔστ ἔτ. 2 (1953) 45 - 46.  
Δημοσιεύονται γαμήλια καὶ λατρευτικά ἔθιμα.
239. **Πέτροβιτς Νατάλη** Λαογραφικὰ σύμμεικτα Σεροῶν. Σερχρον Α' (1953) 97 - 160.
240. **Ράμφον Ἰωάννου Σπ. - Παπαδοπούλου Κ. Ι.** Λαογραφία τῆς Κιμώλου Ἔκδοσις τοῦ Συνδέσμου τῶν ἄπανταχοῦ Κιμωλίων «Ἡ Ὁδηγήτρια». Πειραιεὺς 1953, 8<sup>ον</sup>, σ. 52 + κη'.  
Λατρευτικά ἔθιμα, ἀνέκδοτα, 1 ῥίμα, παροιμίας 48 x ἄ.



241. *Ρωμαίου Κ.* Ταξείδι στην Ίθάκη. 'Ο Πάν 23 (1953) 109-111.
242. *Σαλαμάγκα Δημ.* Λαογραφικά Σχεδιάσματα. 'Ηπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 167-170, 599-601, 704-707.
243. ——— Λαογραφικά σύμμικτα. Τὸ ζμπουρολίθαιο. 'Ηπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 1055-1058, 1163-1166.
244. *Σταυροπούλου Κωνσταντίνου* 'Ο κεκρυμμένος θησαυρὸς τῶν λαϊκῶν παραδόσεων. Ἀθῆναι, 1953, 8<sup>ον</sup>, σ. 128.
245. *Τσιάνου Τάκη* Πάργα. 'Ο θρύλος—ἡ ἱστορία—τὸ δημοτικὸ τραγούδι της. 'Ηπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 54-59, 175-178.

### Γ' Ὑλικὸς βίος καὶ τέχνη τοῦ λαοῦ.

#### 1. Συνοικισμὸς, οἰκία καὶ αὐλή. "Επιπλα καὶ σκευή.

246. *Βαγιακάκου Δ(ικαίου) Β.* Μανιάτικοι πύργοι. 'Ο Πάν 18 (1948) 66-68.
247. *Lancaster Osbert* 'Η ἐντόπια ἀρχιτεκτονικὴ τεχντροπία στὸ Αἰγαῖο. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, έτ. 9 (1949), ἀρ. 12, 247-249, έτ. 10 (1950) ἀρ. 1, 8-9 [Μετάφρ. ἀπὸ τὰ Ἀγγλικά].
248. *Μπίρη Κ.* Τ' Ἀναφιώτικα. ΦιλΠρωτ 1948, 100-104.  
'Ιστορία καὶ περιγραφή παλαιᾶς Κυκλαδικῆς συνοικίας τῶν Ἀθηνῶν.
249. *Biris Costas E.* L' architecture de l' Athènes modernes. L' Hell Cont 1948, 487-497 (ἀνάτυπον, 1949, 8<sup>ον</sup> σ. 17).
250. *Νικήτα Χρ. Γ.* Οἱ Λαγκαδινοὶ μαστόροι κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821. ('Απὸ δυὸ ἀνέκδοτα ἔγγραφα). Γερτ'Ημερ τεῦχ. 3 (1948) 23-26.
251. *Νυμφοπούλου Μιλτ.* Σπιτικά, ἐκκλησιαστικά καὶ σχολικά ἔπιπλα τῶν Σανταίων. ΧρονΠόντ Χρόν. Β' (1946) 514-516.
252. *Σωτηριανοῦ - Γέροντα Α. Ηρ.* Τὰ Ἀναφιώτικα καὶ ἡ ἱστορία των. "Ηλιος έτ. 8 (1948) 312.
253. *Καλλιγᾶ Μαρ.* Προβλήματα τῆς Νεοελληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. "Εκλ. Ε' (1949) 685-689.
254. Πινακοθήκη τῆς τέχνης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Α'. Ἀρχιτεκτονικὴ τῶν κοσμικῶν μνημείων. Τεῦχος 1. Ἀρχοντικά Καστοριάς. Χορηγία Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος. Ἀθῆναι 1948. ('Εκδόσεις Συλλόγου Ἑλληνικῆ Λαϊκῆ Τέχνη), 40 πίν. μεθ' ἐνὸς προλόγου, εἰς φύλλον 4<sup>ον</sup>.  
Κρίσι: Λαογρ 13 (1951) 372-3 (*Σ. Π. Κυριακίδης*).
- 254α. ——— Τεῦχος 2. Σπίτια Ζαγορᾶς Πηλίου. Ἀθῆναι 1949, 85 πίν. μετὰ προλόγου ὑπὸ *Γ. Α. Μέγα*, εἰς φύλλον 4<sup>ον</sup>.
255. *Λυγίζου Ι.* Ἑλληνικὴ νησιωτικὴ ἀρχιτεκτονικὴ. Ἀθῆναι 1943, 8<sup>ον</sup> μέγ., σ. 141.

- Κρίσις: ΠΑΑ τόμ. 20 (1949) 172 - 174 (*Δ. Λαμπαδάριος*).
256. *Μιχελή Π.* Ὁ χωροχρόνος καὶ ἡ σύγχρονη ἀρχιτεκτονική. [Ἀθήναι] 1950, 8<sup>ον</sup> σ. 16. (Ἐνατ. ἐκ τῆς Ν' Ἔστ 47 (1950) 801 - 812).
257. *Παπαδάκη Εἰρήνης* Τὸ ἐλληνικὸ λαϊκὸ σπίτι. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 3 (1950) 23.
258. *Μέγα Γ. Α.* Ἡ ἐλληνικὴ οἰκία. Ἱστορικὴ αὐτῆς ἐξέλιξις καὶ σχέσις πρὸς τὴν οἰκοδομίαν τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ἀθήναι 1949. (Σειρὰ ἐκδόσεων τοῦ Ὑπουργείου Ἀνοικοδομήσεως ἀρ. 37), 8<sup>ον</sup> σ. ι' + 133, πίν. ΙΗ'.
- Κρίσις: ἘπΒυζΣπ 19 (1949) 353 - 360 (*Σπ. Μαρινάτος*). Ἀθηναϊκὰ Τετράδια. Ἐπιθεώρηση Λόγου καὶ Τέχνης 1950 σ. 51-58 (*Δ. Ε. Εὐαγγελίδης*). Ν' Ἔστ 47 (1950) 413 - 419 (*Ἄγγ. Χατζημιχάλη*). Λαογρ 13 (1950-1951) 373-380 (*Σ. Π. Κυριακίδης*). ΒΖ 43 (1950), 397 (*F. D'ölger*). L'Hell Cont 1949, 589 - 590. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 297 - 298 (*Κ. Σπυριδάκης*).
259. *Megas G. A.* The Greek house. Its evolution and its relation to the houses of the other Balkan peoples. Athens 1951. (Series of Publications of the Ministry of reconstruction. No. 37). 8<sup>ον</sup> σ. 134, π. 18.
- Κρίσις: Folk-Lore 64 (1953) 373 - 374 (*R. M. Dawkins*). Lares 19 (1953) 116-117 (*Fr. Bonasera*). Rivista di Etnografia τ. VIII-IX (1954-55) (*Giovanni Tucci*). Mitteilungen der Anthropol. Gesellschaft in Wien τ. 83, 1954 σ. 241 κέ. (*Arthur Haberland*). Antiquity τ. 29, 1955, No 116 σ. 240. (*Jan R. Whitaker*). Schweiz. Archiv f. Volkskunde τ. 52 (1956) 187 κέ. (*R. Wildhaber*).
260. *Μέγα Γ. Α.* Ἡ λαϊκὴ κατοικία τῆς Δωδεκανήσου. Ἀθήναι 1949, 8<sup>ον</sup> σ. 60 + πίν. ις'. (Ἀνάτυπ. ἐκ τοῦ Β' τόμου τῆς μελέτης «Ἡ Δωδεκάνησος». Τὸ οἰκιστικὸ καὶ πλαστικὸ πρόβλημα. Σειρὰ ἐκδόσεων Ὑπουργείου Ἀνοικοδομήσεως, ἀρ. 22).
- Κρίσις: Ν' Ἔστ 47 (1950) 413 - 419 (*Ἄγγ. Χατζημιχάλη*).
261. — Ζητήματα λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ν' Ἔστ 47 (1950), 677 - 681.
262. *Hatjimichali Anghélikí* La maison grecque. L'Hell Cont 1949, 169 - 190, 250, 265. (Καὶ ἀνάτ.) Collection de l'Hell. Contemp. 1, 8<sup>ον</sup> σ. 44.
263. *Βρόντη Ἄν.* Παλιὰ σπίτια τῆς Ρόδου. Λαογρ. μελέτη. Ρόδος 1950, 8<sup>ον</sup> σ. 48.
- Κρίσις: ἘπΒυζΣπ 20 (1950) 356 - 358 (*Κ. Διαμάντης*).
264. *Κωνσταντινίδη Ἄρη* Δυὸ «χωριά» ἀπ' τὴ Μύκονο καὶ μερικὲς πιὸ γενικὲς σκέψεις μαζί τους. Ἀθήνα, 1947 σελ. 37 + VIII φύλ.
- Κρίσις: Ν' Ἔστ 43 (1948) 800-801 (*Κ. Λασηθιωτάκης*).
265. — Τὰ παλιὰ ἀθηναϊκὰ σπίτια. Ἀθήνα, 1950. 16<sup>ον</sup> σ. 62, πίν. 100.
- Κρίσις: Ἐλλ. Δημ. 5 (1950), 948-949 (*Μίνως Ἀργυράκης*). Ἐφημ. Ἐλευθερία 13 Ἰουν. 1950 (*Μαν. Χατζηδάκης*). Λαογρ 14 (1952) 318 - 320 (*Γ. Α. Μέγας*). ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 224-225 (*Α. Διαμαντῆς*). Μορφῆς 1951, 102 (*Π. Α. Κομνηνός*).
266. *Νυμφοπούλου Μ. Κ.* Σπιτικά σχολικά καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἔπιπλα τῶν Σαν-

- ταίων. Ποντ'Εστ ζτ. 1 (1950) τευχ. 4, 224-225, τευχ. 5, 283-284, τευχ. 6, 350-351.
- 266α. **Πικιώνη Δ.** Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ. Αἰξωνὴ 1 (1950-1951) 71-72.
267. **Πομόνη Μίμη** Φρύγανα - Παναγιῆς Ἀθηνιώτικες. Ν'Εστ 48 (1950) 1055-1056.
268. **Σεφεριάδη Περικλ.** Τὰ μαγκαλοτροπέζα τῆς Ὑδρας. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ζτ. 10 (1950) ἀριθ. 9, 194.
269. **Ἄμποτ Γ. Ν.** Σπίτια [παλιὰ καὶ νέα]. Ν'Εστ 49 (1951) 220-222.
270. **Δάφνη Κ.** Τὰ κάστρα τῆς Κερκύρας. ΚερκΧρον Α' (1951) 17-24.
271. **Djéléry Rinos N.** L'architecture populaire en Grèce. Paris 1951 (Editions Albert Morancé) 4<sup>ov</sup>, ἀναρ. σ. 66.  
Περιλαμβάνονται α) Πρόλογος τοῦ Christian Zervos, β) χάρτης τῆς Ἑλλάδος, γ) κείμενον καὶ 50 πίνακες μὲ σχέδια οἰκιῶν ἀπὸ τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς ἐπαρχίας.
272. **Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίου Μαρ.** Καλύβαι Σαρακατσαναίων. ΕΛΑ 6 (1951) 231-244.
273. **Καραντινοῦ Σ.** Ὁ γιοῦκος (παλιὰ λαογραφ. ἐντύπωση). ΧρονΚυν Α' (1951) 49.
274. **Κασσάνδρα Βασ.** Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ στῆ Ρόδο. Ν'Εστ 49 (1951) 682-685.
275. **Κόλλα Ἰω. Δ.** Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ σφραγίδα τῆς προστασίας. ΚερκΧρον Α' (1951) 30-34.
276. **Μάργαρη Δ.** Ζακυθινὰ καμπαναριά. Ἱστορία καὶ λαογραφία. Ν'Εστ 49 (1951) 383-386.
277. **Μαρίνου Π. Ι.** Ἡ ἐκκλησίαι τῆς Φανερωμένης στῆ Ζάκυνθο. ἙπτανΦύλλα φ. 2-3 (1946) 23-26, φ. 4 (1946) 50-51, φ. 5 (1946) 65-68, φ. 16 (1951) 255-259.
278. **Σακελλαρίου Ι.** Ἀρχιτεκτονικὲς μορφὲς τῆς Κερκύρας. ΚερκΧρον Α' (1951) 25-29.
279. **Ταρσοῦλη Αθ.** Παναγία ἡ Κυρὰ ψηλὴ στὴν Κάλυμνο. ΦιλΠρωτ 1951, 147-149.
280. **Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίου Μαρ.** Οἰκίαι Ἁγίας Ἄννης Εὐβοίας. Λαογ 14 (1952) 133-168.
281. **Κόλλα Ι. Δ.** Κερκυραϊκὴ κληρονομία. ΚερκΧρον Β' (1952) 11-20.
282. **Μέγα Γ. Α.** Ζητήματα Ἑλληνικῆς λαϊκῆς Ἀρχιτεκτονικῆς. Λαογ 14 (1952) 304-317.
283. **Svoronos-Hadjimichalis Jeanne.** Notes sur la maison rurale grecque dans l'antiquité et aujourd'hui. L' Hell Cont 1952, 53-56.
284. **Σταμούλη - Σαργανῆ Ἑλπιν.** Οἱ Λουτροὶ τῆς Σηλυβρίας. ἙλληΔημ ζτ. Ε', τόμ. 10 (1952) 113-114.

285. **Χαλιορῆ Νικολάου Γ.** Τὸ Ὑδροεῖκο σπίτι. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδροῦς ἔτ. 12 (1952) ἀριθ. 1, 5-7, ἀριθ. 2, 31-34, ἀριθ. 3, 49-51, ἀριθ. 4, 72-75, ἀριθ. 5, 93-95, ἀριθ. 6, 113-116, ἀριθ. 7, 138-140.
286. **Djéléry Rapos** L'architecture populaire grecque. L'Hell Cont 1953, 376-382.
287. **Γεωργιάδου Κωνσταντίνου Α.** Τὸ ἀγροτικὸ σπίτι τῆς περιοχῆς Κυρηνείας Κύπρου. Λαογρ 15 (1953) 111-146.
288. **Ζήβα Διονυσίου Α.** Τὰ Ζακυνθινὰ κωδωνοστάσια. Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν μνημείων τῆς Ἑπτανήσου. Αἰξωνή. Γ' (1953) 77-86.
289. **Κανδηλάπη Γ. Θ.** Κάστρα καὶ καστέλλια Χαλδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 1 (37) 1848, τεῦχ. 2-3 (38-39) 1907-1908.
290. **Κωνσταντινίδη Ἀρη** Ξωκλήσια τῆς Μυκόνου. Φωτογραφίες, σχέδια. Ἀθήνα 1953, 16<sup>ον</sup> 46 πίνακες.
291. **Μέγα Γ. Α.** Τὸ ἀρχοντικὸν Σκούταρη τῆς Καστορίας. Γέρας Κεραμ (1953) 503-509.
292. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Οἱ ναοὶ τοῦ Πόντου. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 2-3 (38-39) 1891-1895.  
Εἰδήσεις σχετικαὶ μετὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ναῶν, τὰ νεκροταφεῖα καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν.
293. **Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶς** Τὸ Καρπάθικο σπίτι. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 94 (1953) 25, 58.
294. — Παλιὰ σπίτια τῆς Λευκωσίας. ἙλλΚύπρ 5 (1953) ἀρ. 51, 150-151, 158.
295. **Χρηστομάνου Δ. - Καλίνσκη** Τὸ ἀρχοντικὸ τῶν Μπάμπουρα εἰς τὸ Μελένικον. ΣερΧρον Α' (1953) 181-185.

## 2. Ἐνδύματα.

296. **Δ(εληγιάννη) Β(ασιλείου)** Ἡ ντυμασιὰ τῆς γυναίκας στὴ Θράκη. ἈρχΘρ, Θησ 14 (1947-48) 358-359.
297. Ἑλληνικαὶ ἔθνικαὶ ἔνδυμασιαι ἐκδιδόμεναι ἐπιμελεία **Ἀντωνίου Ε. Μπενάκη.** Κείμενον **Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη.** Πίνακες **Νικολάου Σπέρλιγκ,** τόμ. Α', Ἀθήναι 1948 (Μουσεῖον Μπενάκη, ἀριθ. ἀντιτύπου 47). Σχ. 4<sup>ον</sup> σελ. 24 + πίν. 55.
298. **Gulland R.** Les chapitres relatifs au costume et à la coiffure du traité «Sur les dignitaires du palais de Constantinople» du Pseudo-Codinos. Byzantion 18 (1946-1948) 127-138.
299. **Μακρῆ Κίτσου Π.** Ἡ γιορτινὴ Σκοπελίτικη φορεσιά. Ὁ Αἰώνας μας 1948 114-117.
300. **Μάργαρη Δ.** Ὁ θάνατος τῆς φουστανέλλας. ἙλλΔημ ἔτ. Α' τόμ. 1 (1948) 608-610.

301. **Παπαχριστοδούλου Πολ.** Ἡ ντυμασιὰ τῆς γυναίκας στὴ Θράκη. ἘρχΘρΘησ 14 (1947-48), 358-359.
302. **Στεφάνου Νικ. Μ.** Ἡ νυμφικὴ ἐνδυμασία τῆς Μεγίστης. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 112-113.
303. **Χατζημιχάλη Ἀγγελικῆς** Ἡ φορεσιὰ τῆς Σουφλιώτισσας. ἘρχΘρΘησ 15 (1948-49) 209-224.
304. **Μακρῆ Κίτσου Α.** Πηλιορείτικες φορεσιές. Βόλος 1949, 4<sup>ον</sup> σ. 32+9 σχέδ.
305. **Ἀποστολάκη Ἀννης** Λάσια καὶ τὰ ἔχοντα σχετικὸν σχηματισμὸν ἐν τοῖς μνημείοις πτυχωτά. ΕΠΘ 1950, 283-289.
306. Αὐθεντικαὶ ποντιακαὶ ἀμφιέσεις. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 4, 221 [μετὰ εἰκόνας Τραπεζουντίας οἰκοκυρᾶς].
307. **Bellinger Louisa** Κρητικὰ κεντήματα τοῦ «Μουσείου Ὑφαντῶν» τῆς Washington. ΚρητΧρον 4 (1950) 264-267 (μετὰ 4 εἰκόνων).
308. **Στεφανίδου Βασ.** Ἡ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐνδυμάτων τοῦ Βυζαντίου ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν ἀρχιερατικῶν ἀμφίων. Θεολογία 21 (1950) 19-25.
309. **Γρηγόρη Γεω.** Λευκαδίτικη ἀμφίεση. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 91-92.
310. **Δάππα Τάκη** Τὰ ὑφαντὰ τῆς Ἀράχωβας. ΦιλΠρωτ 1951, 204-207.
311. **Montessantio-Jacopi M.** Art et tradition dans la forematique Neohellénique. L' Hell Cont 1951, 414-421.
312. **Παπαβασιλείου Ἐλένης** Ἀναμνήσεις Κρωμαναίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 803-4.  
Εἰδήσεις περὶ ἐνδυμάτων.
313. **Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶς (Tarsouli Athena)** Κεντήματα καὶ φορεσιές τῆς Δωδεκανήσου, Embroideries and costumes of Dodecanese. Ἀθῆναι 1951, Athens 1951, 4<sup>ον</sup> σ. 14+68 πίν., σ. 14+68 pl.
314. — Ἡ Νεοελληνικὴ φορεσιὰ. Κρίκος Β' (1951-1952) ἀρ. 14 9-13.
315. **Λουκάτου Δημ. Σ.** Μιὰ ἐνδιαφέρουσα διάλεξις γιὰ τὴν Κεφαλοντικὴ λαϊκὴ φορεσιὰ. Ἠχώ 75-77 (1952) 15-16.
316. Νησιώτικες ἐνδυμασιές. Ναυτ'Ελλ (1952) τεῦχ. 228, 29.
317. **Παλαιοῦ** Ἡ βράκα. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεῦχ. 30, 22.
318. Ἀπὸ τὰς Ποντιακὰς ἀμφιέσεις. Ἀρχόντισσα οἰκοκυρὰ (1880-1920). Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 11-12, 2341. (Μετὰ εἰκόνας ἐνδυμασίας ἀρχοντικῆς).
319. **Argenti Philip** The costumes of Chios their Development from the XV th to the XX th Century. London [1953], 8<sup>ον</sup>, σ. XII + ἀναρ. 5 + 338 + Plate CXI.  
Κρίσις: Ν'Εστ 54 (1953) 1287-1288 (Κ. Ἀμαντος).

320. **Jacopi M. Monte Santo** Arte e tradizione nella forematica neoellenica. Studi bizantini e Neoellenici VIII (1953) 218-219.
321. **Κοσμετάτου - Φωκά Κ. Π** Κεφαλληνιακά. Α' φορεσιές [Ἀθήναι] 1953, 4<sup>ον</sup> σ. 50 + 1 ἐκτὸς κειμένου + πίν. 8.  
Κρίσις: Ἐθν. Κῆρυξ 13-12-1953 (Γ. Ἀννίνος). ἙπτανΦύλλα φ. 2 (1953) 51-52.
322. **Kukules Ph. I.** Greci dell'Italia Meridionale ed i costumi bizantini Atti VIII Congr. Int. di Studi Biz. (1951) I (=Studi Biz. e Neoell. 7) (1953) 394.

### 3. Τροφαὶ καὶ ποτά.

323. **Δαγκιᾶ Σπ.** Τὸ λεξιλόγιο τοῦ μάγειρα. Ναυτ'Ελλ 1952, τεῦχ. 227, 20.  
Τροφαὶ συνήθεις τῶν ναυτικῶν.
324. **Λουκάτου Δημ. Σ.** Μιά ἐκθεση τροφίμων (λαογραφικὸ καὶ γλωσσολογικὸ κάταγμα). Ν'Εστ 52 (1952) 956-959.
325. **Μαριανθοπούλου Κ.** Ξενικαὶ λέξεις ἐν Κύπρῳ. ΚυπρΣπ 12 (1948) 111-121.  
Πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ὀνόματα φαγητῶν.
326. **Χαλιορῆ Νικολ. Γ.** Ὑδρέϊκα λαογραφικά. «Ἀπ' τὸ καρᾶβι στὸ κασόνι καὶ στὸ φοῦρνο». Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 11, 217-219.  
Πῶς παρασκευάζεται καὶ ψήνεται τὸ ψωμί εἰς τὴν Ὑδραν.
327. **Καλλέρη Ἰω.** «Τροφαὶ καὶ ποτά» εἰς πρωτοβυζαντινοὺς παπύρους. ἘπΒυζ Σπ 23 (1953) 689-715.
328. **Παπαγρηγοράκη Ἰδομ.** Ἡ Παχούντα. Κρητ'Εστ ἔτ. 5 (1953) τεῦχ. 38, 21.  
Εἶδος φαγητοῦ.

### 4. Βίοι

(γέωργικός, ποιμενικός, μελισσοκομικός, ναυτικός, ἀλιευτικός κλπ.).

329. **Μελέντη Γιάννη Κ.** Βαφή καὶ συντήρηση διχτυῶν. Σκῦρος 1947, τεῦχ. 5, 121.
330. **Διαλυνᾶ Εὐαγγ.** Ἀπ' τὸ Κρητικὸ ἀλώνισμα. ἙλλΔημ ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 430.
331. **Κουκουλὲ Φαίδωνος Ι.** Ἐκ τοῦ ἀλιευτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. ἘπΒυζ Σπ. 18 (1948) 28-41.
332. **Μάνεση Στ.** Ψάρεμα μὲ καλαμίδι. Ὁ Πᾶν 18 (1948) 73-74, 80.
333. **Μαρσέλλου Θ. Ν.** Τὸ ψάρεμα καὶ τὰ ψάρια. Τέχνη - Θεωρία - Πρακτικὴ Ἐφαρμογὴ μὲ λεπτομερεῖ μελέτη περὶ τοῦ καιροῦ. Πρακτικὴ πρόγνωσις καὶ σημερινὴ ἐξέλιξις τῆς μετεωρολογικῆς ἐπιστήμης. Ἀθήναι 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 285 μετὰ σχεδίων **Κλειῶς** καὶ **Ν. Θ. Μαρσέλλου**.  
Κρίσις: ΠΑΑ τόμ. 25 (1952) 249-251 (Σπ. Δοντᾶς).
334. ——— Τὰ πρῶτα ψαρέματα. ΚυνΝέα 1948 ἀρ. 201 (11) 342-3.

- 335 ——— Τὸ ψάρεμα μὲ παραγάδια. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 202 (12) 373 - 375.
336. ——— Ἀκόμα λίγα γιὰ τὰ παραγάδια. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 203 (1) 23 - 24.
337. ——— Πῶς πιάνομε τὰ ζωντανὰ δολώματα. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 204 (2) 55-56.
338. ——— Τὰ ψιλοπαράγαδα. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 206 (4) 119, ἀρ. 207 (5) 151.
339. ——— Πότε καὶ πῶς δολώνονται τὰ ψιλοπαράγαδα. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 209 (7) 217.
340. **Μαυρακάκη Γιάννη** Ποιμενικὰ Δυτικῆς Κρήτης. Χανιά 1948, σχ. 8<sup>ον</sup> σ. 112.
341. **Μπαμπούρη Ἐπαμ.** Τὸ σκάρωμα καὶ ρίξιμο τῶν καρabiῶν στὴ θάλασσα. Ὁραῖα ἦθη καὶ ἔθιμα. Ναυτ᾽Ελλ 1948, τευχ. 194, 7.
342. **Μπάου Νικ.** Κυνηγετικὴ λαογραφία. Ὁ σκύλος. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 205 (3) 80, ἀρ. 207 (5) 147-148.
343. ——— Τὸ μπαρμποῦνι. [Πῶς γίνεται τὸ ψάρεμα τοῦ μπαρμποῦνιοῦ. Καὶ λίγη λαογραφία]. Κυν Νέα 1948, ἀρ. 206 (4) 120.
344. ——— Ὁ σκάρος (ἢ μεκατσα τῆς θάλασσας). Κυν Νέα 1948, ἀρ. 207 (5) 150.
345. **Παναρέτου Π.** Κυπριακὲς γεωργικὲς λέξεις. ΚυπρΣπ 12 (1948) 57-100.
346. **Παπαλέκα Ἡρ.** Ἡ πέρδικα καὶ τὸ κυνήγι της. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 76.
347. **Ποιμενίδη Ἀγγελου Σ.** Οἱ παγάνες Κυν Νέα 1948, ἀρ. 199 (9) 265-267, ἀρ. 200 (10) 301-303, ἀρ. 201 (11) 333-335, ἀρ. 202 (12) 365-368, ἀρ. 203 (1) 13-15, ἀρ. 204 (2) 44-46, ἀρ. 205 (3) 74-76, ἀρ. 206 (4) 105-107, ἀρ. 207 (5) 137-139.
348. **Ποταμιάνου Θεμ.** Ἡ τράτα καὶ οἱ τρατάρηδες. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 656.
349. **Σπάλα Πάνου** Τράτες στὸ Σαρωνικό. Ἐργ᾽Εστ 1948, ἀρ. 3 (15) 58.
350. **Σπυριδάκη Γ.** Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τοῦ θερισμοῦ. Ἐργ᾽Εστ 1948 ἀρ. 12, 283-284.
351. [**Ἀνωνύμου**] Ὁ θερισμὸς στὰ νησιά μας. Ναυτ᾽Ελλ 1949 τευχ. 200, 7.
352. **Γεροντοπούλου Ι.** Σφουγγαράδικα ἔθιμα καὶ γράμματα. Ναυτ᾽Ελλ (1949) τευχος 202, 6.
353. **Δημητριάδη Ι.** Ρωμαϊκὸς νόμος καὶ σύγχρονα ἔθιμα. Κυν Νέα 1949, ἀρ. 217 (3) 103.  
Κυνηγετικὸς βίος.
354. **Κουκουλὲ Φαίδωνος.** Ἐκ τοῦ ποιμενικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. ἘπΒυζΣπ 19 (1949) 272-291.
355. **Κουλούρα Γκία Ν.** Συνθῆκαι καὶ ὄροι τῆς ζωῆς τῶν ἱστιοφόρων. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 9 (1949), ἀριθ. 4, 71-72.  
Ναυτικὸς βίος.
356. **Μπάου Νικ.** Κυνηγετικὴ λαογραφία. Ἡ ἀλεποῦ. Κυν Νέα 1949, ἀρ. 216 (2) 65-66, ἀρ. 218 (4) 142-145.

357. *Πετροῦ Π. Π.* Σὲ μιὰ στάνη κοντὰ στὰ Γιάννενα. Ὁ Πάν 19 (1949) 45-47.
358. *Ρ. Γ.* Ὁ τρύγος τῆς σταφίδας. Ἡχὼ 35-36 (1949) 15.
359. *Ράλλη-Τζελέπη Ζωῆς.* Πῶς «ψαρεύεται» καὶ πῶς καλλιεργεῖται ὁ ἀστακός. Ἡλῖος ἔτ. 9 (1949) 552.
360. *Συρίου Ἀγγ.* Τὰ θαλασσινά. Ναυτική νησιώτικη λαογραφία. Σύρα 1949, 8<sup>ον</sup>, σ. 40.
361. *Φωστηροπούλου Ἀγαθαγγέλου* Γεωργία καὶ κτηνοτροφία Ἰμέρας. Ἀρχ Πόντ 14 (1949) 161-167.
362. [*Ἀνωνύμου*] Ἡ ζωὴ στὰ παλιὰ καράβια. Ναυτ'Ἑλλ 1950, τεῦχ. 215, 7.
363. *Βουτυρᾶ Μιχ.* Γαλακτοκομικὰ Κρώμνης. Ποντ'Ἑστ ἔτ. 1 (1950) 278-280.
364. *Διαμαντιοπούλου Κωνστ. Γ.* Λαογραφικὴ οἰκονομική. Α'. Λαογραφικὴ κοινωνικὴ οἰκονομική. Εἰσαγωγή. Αἷτια τῆς γενέσεως τῶν ἀναγκῶν. Παραγωγή. Τιμαί. [Ἀθῆναι] 1945, 8<sup>ον</sup> σ. 45.  
Κρίσι.: Λαογρ 13 (1950-1951) 162-165 (Στ. Π. Κυριακίδης).
365. ——— Λαογραφικὴ Οἰκονομική. Β'. Λαογραφικὴ οἰκονομικὴ τῆς ἐπιχειρήσεως. Τί εἶναι ἐπιχειρήσεις καὶ πῶς λειτουργεῖ ἰσολογισμός. Τελικὸς λογαριασμός. Θεωρία ἐξόδων καὶ κοστολόγησις. [Ἀθῆναι] 1950] 1950, 8<sup>ον</sup> σ. 60.
366. ——— Λαογραφικὴ Οἰκονομική. Γ'. Λαογραφικὴ οἰκονομικὴ κοινωνιῶν. Καθορισμὸς κοινωνικῶν ἀναγκῶν καὶ πολιτικὴ δαπανῶν. Μέσα πρὸς κάλυψιν τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν. Προϋπολογισμὸς-ἀπολογισμὸς. Ἐπίλογος. [Ἀθῆναι] 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 59.
367. *Θειοπούλου Ν.* Οἱ ναυτικοὶ τοῦ Πόντου. Ποντ'Ἑστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 7-8, 434-437, τεῦχ. 2, 511-512, τεῦχ. 10, 553-560, τεῦχ. 11, 617-619, τεῦχ. 12, 705-707, ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 795-6, τεῦχ. 15, 847-849, τεῦχ. 17-18, 942-943.
368. *Κουκουλὲ Φαίδωνος Ι.* Ἡ ἀμπελοργία παρὰ Βυζαντινοῖς. ἘπΒυζΣπ 20 (1950) 17-32.
369. *Μάνεση Σιαύρου* Ἀπὸ τὰ θέλητρα τῆς ψαρικῆς. Μὲ τὸ μπράγκο καὶ μὲ τὸ καλαμίδι. Ὁ Πάν 21 (1950) 165-166.
370. *Παπαδεροῦ Ἐμμ. Στ.* Τὸ κυνήγι τοῦ Κρητικοῦ ἀγριμιοῦ. Κρητ'Ἑστ 2 (1950) τεῦχ. 15, 14.
371. *Παναρέτου Π.* Κυπριακὸ γεωργικὸ διήγημα: Ἡ ἀλεποῦ ποὺ γεννᾷ λαγούς καὶ τὸ σιτάρι ποὺ γίνεται κουντούρα. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 89-90.  
Εἰδήσεις ἐκ τοῦ κυνηγετικοῦ καὶ γεωργικοῦ βίου τῶν Κυπρίων.
372. *Κακουλὲ Ρη.* Ἡ μελισσοκομία παρὰ Βυζαντινοῖς. ΒΖ 44 (1951) 347-357.
373. *Κουκουλὲ Φαίδωνος Ι.* Ἐκ τοῦ ναυτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. ἘπΒυζΣπ 21 (1951) 3-48.



374. *Δουκάτου Δημ.* Εικόνες τοῦ πραγματευτῆ ἀπὸ τῆ λαϊκῆ μας ποίηση καὶ τὶς παροιμίες. Ὁ Συναε 1951, 85 - 86, 109 - 111.
375. *Μάνεση Σταύρου* Ἀλπινιστικὴ περιπέτεια στὴ Μύκονο. Ὁ Πάν 21 (1951) 52 - 53. [Ἀλιευτικὸς βίος].
376. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Τὰ μελεσιδία. Ποντ'Εστ. ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 23, 1191 - 1192. [Μελισσοκομικὸς βίος].
377. *Παναρέτου Α.* Κυπριακὴ γεωργικὴ λαογραφία. ΚυπρΣπ 15 (1951) Λαογραφικὸν παράρτημα II, ιε' - λε'.
378. *Καρανασιάση Ἀναστασίου Μ.* Οἱ ζευγαῖδες τῆς Κῶ. Ἡ ζωὴ καὶ οἱ ἀσχολίες των. Λαογρ 14 (1952) 201 - 303.
379. *Μπάου Νικ. Π.* Ἡ μπεκάτσα. ΚυνΝέα 1952, ἀρ. 254 (4) 136 - 137, ἀρ. 255 (5) 176 - 177, ἀρ. 256 (6) 215 - 216, ΚυνΝέα 1953, ἀρ. 257 (7) 262, ἀρ. 258 (8) 311, ἀρ. 259 (9) 358 - 359, ἀρ. 260 (10) 402 - 403.
380. ——— Κυνήγια στὴ Μικρασία. ΚυνΝέα 1952, ἀρ. 250 (12) 456 - 457, ἀρ. 251 (1) 18 - 19, ἀρ. 252 (2) 58 - 59.
381. *Σαλαμάγκα Δημ.* Οἱ ἀβτζῆδες. Ἡπειρ'Εστ. ἔτ. 1 (1952) 262 - 268.  
Κυνηγετικὸς βίος.
382. *Βασιλᾶ Ἡλία* Ἀποκατάσταση τῆς λέξης «Πουάρια». Ἡπειρ'Εστ. ἔτ. 2 (1953) 837 - 838.  
Ἀλιευτικὸς βίος.
383. *Γρηγόρη Κλεονίκης* Ἀγροτικὰ ἔθιμα Λευκάδος. Λαογρ 15 (1953) 161 - 164.
384. *Ζευγώλη Γ. Δ.* Ποιμενικὰ τῆς ὄρεινῆς Νάξου. Λαογρ 15 (1953) 61 - 110.
385. *Ρωμαίου Κ.* Γεωργικὴ ζωὴ: ἡ σπορὰ καὶ τὸ ὕφος τῆς. Ὁ Πάν 23 (1953) 129 - 130.
386. *Σαμαρᾶ Μοδέστου* Ἀγροτικὰ ἔθιμα στὴν Κύπρο. Λαογρ 15 (1953) 164 - 168.
387. *Σγουρίτσα Ἀγγελιάου Γ.* Ὁ μύλος. Χρον Μορ Β' (1953) 63 - 64.
388. *Φραγκίδη Ε.* Μελισσοουργεῖο. Ποντ'Εστ. ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 10 (46) 2260 2261.

##### 5. Βιοτεχνία καὶ λαϊκὴ τέχνη.

(Ἀρχιτεκτονικὴ, χειροτεχνία, ὕφαντικὴ, κεντητικὴ, ξυλογλυπτικὴ, ἀγγειοπλαστικὴ, μεταλλουργικὴ, λαϊκὰ ἐπιτηδεύματα)

389. *Κυριακίδη Εὐτυχίας* Μουστιές. ΚῆρΑἰγ. ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 22, 164 - 165.  
Προπαρασκευὴ καὶ συντήρησις βαρελιῶν.
390. *Μακρῆ Κίτσου Ἀ.* Τὰ Σκοπελίτικα μαχαιράκια. ΕὐβΓράμμ 1948, ἀρ. φ. 52 - 53 - 54, σ. 7 - 8.
391. *Μερεμέτη Α.* Ἡ τέχνη εἰς τὰ Δωδεκάνησα. (Ἡ Ἑλληνικὴ Δωδεκάνησος. Ἐν Λευκωσίᾳ 1948, σελ. 35 - 66). (Ἐκδοσις Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου).

392. ——— Τὰ ἱστορικά καὶ λαογραφικά κειμήλια. Παιδεία 2 (1948) 89 - 90.
393. *Βυζαντινίου Περ.* Ἡ πανελλήνιος ἔκθεσις χειροτεχνίας καὶ λαϊκῆς τέχνης. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδροῦς ἔτ. 9 (1949) ἀριθ. 12, 243 - 244.
394. *Μακρῆ Κίτσου Ἀ.* Νησιώτικη ἀγγειοπλαστική. ΦιλΠρωτ 1949, 135 - 136.
395. *Τσαμπάση Πασχάλη* Ἡ λαϊκὴ τέχνη καὶ οἱ συνεταιρισμοί. Συνετ 1949, 27-28.
396. *Φραγκοῦδη Τάκη Μ.* Ἡ ἔκθεση Λαϊκῆς Τέχνης στὴν Ἀθήνα. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 205 - 206.
397. Ἡ λαϊκὴ χειροτεχνία. Ν᾽Εστ 47 (1950) 89.  
Μετὰ εἰκόνας πλαισίου ὕφαντοῦ ἐκ Μετσόβου.
398. *Κερασσώτη Πάνου* Ὁ ἀργαλειὸς καὶ ἡ ὕφαντικὴ στοὺς θρούλους καὶ τὰ τραγοῦδια. Ἄν. τ. ἐκδ. 1950, 8<sup>ον</sup> σ. 32+32.
399. *Μακρῆ Κίτσου Ἀ.* Παραλλαγὲς ἑνὸς ζωγραφικοῦ θέματος. Ὁ Αἰώνας μας 1950, 174 - 178. (Καὶ ἀνάτυπον), Ἀθήνα 1950, 8<sup>ον</sup> σ. 16+εἰκ. 12 ἐντὸς κειμ.
400. *Παλαμίδη Νίκου* Στεμνιτισιώται Ἀργυροχορυσσοχόοι. Γορτ᾽Ημερ 1950. Ἀθῆναι 1950, 52 - 54.
401. *Παπαδάκη Εἰρήνης* Ἡ ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 3 (1950) 50, ἀρ. 4, 42.
402. *Παπαδοπούλου Δ. Κ. (Σταυριώτη)* Ἀπὸ τὴν ζωὴ τῆς περιοχῆς Σταυρίν. Βιοτεχνικά. Ποντ᾽Εστ ἔτ. 1(1950) τεῦχ. 3, 151 - 152, τεῦχ. 4, 210 - 211.
403. ——— Ἀσχολαίαι τῶν κατοίκων Σταυρίν. Αὐτόθι τεῦχ. 5, 293 - 4.
404. *Πασχαλίδου Ἀγγελικῆς* Κυπριακὴ λαϊκὴ τέχνη. ΚυπρΣπ 14 (1950) 161 - 184, πίνακ. 20.
405. *Πετράκη Σ. Α.* Παλαιὸν ὑπαίθριον ἔλαιοτριβεῖον. Κρητ᾽Εστ 2 (1950) τεῦχ. 17, 12.
406. *Φραγκάκη Ε. Κ.* Ἡ ἔκθεσις λαϊκῆς χειροτεχνίας καὶ βιοτεχνίας. Κρητ᾽Εστ 1 (1950) τεῦχ. 10, 25 - 26.
407. *Hadzimichali Anghéliki* L'art populaire de la Grèce. La sculpture sur bois. L'Hell Cont 1950 103-139, 227-244.
408. *Χατζημιχάλη Ἀγγελικῆς* Ἡ λαϊκὴ τέχνη μέσα στὰ πενήντα χρόνια. Ν᾽Εστ 48 (1950) τεῦχ. 563, 280 - 286.
405. *Γριτσοπούλου Τάσου Ἀθ.* Ὁ ποντισμένος ἀργαλειός. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 68-70.
410. *Ζωγράφου Μίνας* Μαγδαληνός: Ἕνας λαϊκὸς τεχνίτης. Αἰξωνή 7 (1950 - 1951) 180 - 183.
411. *Φέρτη Ἥλια* Αἰξωνή. Παράδοση καὶ λαϊκὴ τέχνη. Αἰξωνή 1 (1950 - 1951) 87 - 88.

412. **Βράχα Φρ. Π.** Θησαυροί λαϊκής τέχνης ΚυπροΓράμμ 16 (1951) 366.
413. **Γαλανού Ἀλεξάνδρου Δ.** Βιοτεχνικά Ἀγ. Γεωργίου Συγκούση. Περσ'Αργ Δ' (1951) 39 - 58.  
Κατεργασία αἰγίων τριχῶν Διαλογή «διάλεγμα» τῶν τριχῶν. Στοίβασμα. Κατασκευή τριχίνων ἰνῶν. Ἀργαλειός. Ἐργαλεῖα διὰ τὴν ὕφανσιν. Ὑφανσις τριχίνων ὕφασμάτων. Βιοτεχνικά προϊόντα ἐκ τριχῶν. Πλοκή ἢ στρίψιμον τριχίνων σχοινίων.
414. **Γιοφύλλη Φώτου** Ἡ Ἑλληνικὴ ξυλογραφία 1821 - 1950. Ἀθήνα 1951, 8<sup>ον</sup> σ. 34.
415. **Καλλέρη Ἴω.** Αἱ πρῶται ὕλαι τῆς ὕφαντουργίας εἰς τὴν Πτολεμαϊκὴν Αἴγυπτον. ΕΛΑ 6 (1951) 78 - 230.  
Κρισι. : Bulletin Analytique de Bibliographie Hellenique 1952, 223-224. Chronique d'Égypte XXVIII (1953) 179-180 (*J. Bingen*). Journal of Jurist. Papyrology VII-VIII (1953-54), 381 (*Paph. Taubenschlag*).
416. **Χατζημιχάλη Ἀγγ.** Τὰ Σιφνέικα κεντήματα. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 26 (1951) 42-43.
417. ——— Τὰ κεντήματα τῆς Ἀττικῆς. Αὐτόθι ἀρ. 27 (1951) 26 - 27.
418. ——— Τὸ ἠπειρωτικὸ κέντημα. Αὐτόθι ἀρ. 28 (1951) 42 - 43 καὶ 65.
419. ——— Τὰ Ἀμοργιανὰ κεντήματα. Αὐτόθι ἀρ. 29 (1951) 43 - 44.
420. ——— Κεντήματα τοῦ Τρίκερι. Ἐκδ. Ἐργοχείρου 1951. 8<sup>ον</sup> σ. 47+εἰκ. 20
421. [**Ἀνωνύμου**] Λαογραφία καὶ μοντέλλα. Ναυτ'Ελλ 1952, τευχ. 228, 29.
422. **Ἀποστολάκη Ἀννης** Βαφικὴ. Βαφικαὶ ὕλαι καὶ χρῆσις αὐτῶν. Λαογρ 14 (1952) 71 - 124.
423. **Δεληγιάννη Β.** Τὸ ἀμπατζηλίκι καὶ φερμενετζηλίκι στὴ Μικρὰ Ἀσία. Μικρ Χρον 5 (1952) 117 - 132.
424. Διακοσμητικὴ τέχνη στὰ Σκυριανὰ κεντήματα καὶ ἔπιπλα. Εἰκόνες ἱστορικῶν πλοίων σὲ ἀγγεῖα. Ναυτ'Ελλ 1952, τευχ. 228,29.
425. **Ἰωακεμίδου Σάββα** Τὸ χαπὲς τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας. Ποντ'Εστ ἔτος 3 (1952) τευχ. 6-7 (30-31) 1499-1500.  
Περὶ ἀσχολιῶν τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Χαπὲς.
426. **Κρητικοῦ Παν. Γ.** Τὰ «σκολειὰ τῆς κάρτσας» εἰς τὴν Πάτιμον. Λαογρ 14 (1952) 125 - 132.
427. **Μακρῆ Κίτσου** Δύο λαϊκοὶ ζωγράφοι, Γιάννης καὶ Θανάσης Παγώνης. Βόλος 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 32 + πίνακ. 20.
428. **Σφαέλου Κ.** Τὸ Αἰγινήτικο κέντημα. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 74 (1952) 22 - 23.
429. **Χατζημιχάλη Ἀγγελ.** Τὰ χρυσοκλαβάρικα συρματεῖνα - συρμακέσικα κεντήματα (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier) Ἀθηναί 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 52 + εἰκ. 32 ἐκτὸς κειμένου.

430. **Ε.** "Ένας μελετητής της λαϊκής τέχνης. Ν°Εστ 53 (1953), 939.
431. **Ζάππα Τάσου** "Η λαϊκή τέχνη στην Κύπρο. ΦιλΠρωτ 1953, 299-302.
432. **Γωαννίδου Φρόσως Ι.** "Η ήπειρωτική οίκοτεχνία. "Ηπειρ°Εστ έτ. 2 (1953) 603-607.
433. **Μακρή Μίμη Π.** "Η λαϊκή δημιουργία. Πελοπ°Εστ έτ. 1 (1953) τευχ. 3,22.
434. **Πάλλη Α. Α.** "Η λαϊκή τέχνη. Κρίκος Δ' (1953) αρ. 35-36, 17-18.
435. **Παπαφωτίου Κ.** "Η αισθητική δύναμις της έλλην. λαϊκής διακοσμητικής τέχνης. "Ηπειρ°Εστ 2 (1953) 266-268.
436. **Παπαχριστοδούλου Πολυδ.** Το Σουφλί, έστία λαϊκων τεχνων και παραδόσεων, διάλεξις. "Εκδοσις της "Εταιρείας Θρακικων Μελετων, αριθ. 18. "Εν "Αθήναις 1953, σχ. 8ον, σ. 20.  
Κρίσις: "ΑρχΘρΘησ 18 (1953) 394 (**Δ. Οί.**).
437. **Σπαθοπούλου Θ. Η.** Τα μεταλλεία της Γαράσαρης. Ποντ°Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 4 (40) 1979-1980, τευχ. 6 (42) 2076-2077.
438. **Σφαέλου Κ.** "Η ύφαντική στην "Ηπειρο. "Η Γυναίκα, αρ. 98 (1953) 48.
439. **Χατζηδάκη-Βέη Εύγενίας** "Εκκλησιαστικά κεντήματα (Κατάλογος έκκλησιαστικων κεντηματων). Μουσείον Μπενάκη. "Αθήναι 1953, λβ, σ. 78, 1 φ., πίν. 32.  
Κρίσις: "ΑρχΠόντ 18 (1953) 307-311 (**"Οδ. Λαμφίδης**).
440. **Ζαφειρίου Νικολάου Ι.** "Η βυρσοδεμική εν Σάμω. "ΑρχΣάμ 3 (1948/1954) 84-89.

## Δ' Πνευματικὸς βίος.

### 1. Λαϊκή πίστις.

#### α'. Θρησκευτικαὶ καὶ δεισιδαίμονες δοξασίαι τοῦ λαοῦ.

441. **Αναγνωστοπούλου Αίκ.** Προλήψεις. Λουλ έτ. 1 (1948) τευχ. 4, 15.
442. **Γαϊτανάρου Πανταζ. Β.** Προλήψεις. Λουλ έτ. 1 (1948) τευχ. 2, 15.
443. **Κούμαρη Γωάννου** "Ο άνθρωπος καὶ αὶ δεισιδαιμονία. "Ηλιος έτ. 8 (1948) 514, 575, 628, 684, 740, 792, 848, 904.
444. **Μπάου Νικολάου Α.** Κυνηγετική λαογραφία. Προλήψεις. ΚυνΝέα 1948, αρ. 201 (11) 329.
445. **Πανταζοπούλου Ν.** Προλήψεις. Λουλ έτ. 1 (1948) τευχ. 3, 14.
446. **Πούρλου Γ. Δ.** Κυνηγετική λαογραφία. Προλήψεις. ΚυνΝέα 1948, αρ. 202 (12) 358.
447. Προλήψεις γὰ τὰ παιδιά. Μητέρα καὶ Παιδί, 15 (1948) 12.
448. **Σπάλα Πάνου** Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες. "Εργ°Εστ 1948 αρ. 11, 261.

449. *Λυκούδη Στυλ. Ἐμμ.* Συνήθειαι καὶ προλήψεις τῶν παλαιῶν θαλασσιῶν. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 418.
450. ———— Θρυλήματα καὶ προλήψεις τῶν ναυτικῶν. Αὐτόθι 493, 568, 631, 671.
451. *Strömberg Reinhold* Om Plutarchos' skrift ΠΕΡΙ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΑΣ. Ett bidrag till skildringen av senantikens religiositet. Särtryck ur Festskrift till Axel Boëthius 1949; Sverige-Italien. Ny följd, H. 3 (Göteborg 1949), 141 - 149.
452. [*Φραγκάκι Εὐαγ.*] Αἱ προλήψεις εἰς τὴν Κρήτην. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 312. Ἄπόσπ. ἐκ τοῦ βιβλίου Φραγκάκι Εὐ. «Συμβολὴ στὰ λαογραφικὰ τῆς Κρήτης».
453. Ἄθανασιάδη Εὐστ. Δεισιδαιμονίες Σάντας. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 5, 287 - 288, τεῦχ. 6, 341 - 343, τεῦχ. 10, 575 - 576, τεῦχ. 11, 638 - 9, ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 2 (26) 1329 - 1330, τεῦχ. 3 (27) 1377 - 8, τεῦχ. 4 - 5 (28 - 29) 1440 - 1442.
454. Ἐνα μικρὸ λεξικὸ γιὰ τὶς προλήψεις. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 4 (1950) 22 - 23.
455. *Ραϊσάκη Χαριλ.* Οἱ δεισιδαιμονίες. Κρητ'Εστ 1 (1950) τεῦχ. 11 - 12, 19.
456. *Νυμφοπούλου Μιλτιάδου* Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες Σάντας. ἈρχΠόντ 16 (1951) 246 - 251.
457. *Σαραντῆ - Σταμούλη Ἑλπιν.* Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τῆς Θράκης. Λαογρ 13 (1951) 100 - 114, 201 - 236, 14 (1952) 169 - 200, 15 (1953) 429 - 430.
458. *Χριστοδουλίδου Ν. Δ.* Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι στὴ Μαραθάσα. Μαθ'Εστ Α' (1951) ἀρ. 2, 79 - 80.
459. [*Ἀγωνόμου*] Προλήψεις καὶ μυστικὰ τῶν θαλασσοπόρων. Ναυτ'Ελλ 1952, τεῦχ. 226, 14.
460. *Ἄνν. Μπ.* Προλήψεις καὶ βασκανίες στὴ θάλασσα. Ναυτ'Ελλ 1953, τεῦχ. 232, 12.
461. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Τὸ φίδι. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 2 - 3 (38 - 39) 1924 - 1925.
462. *Πομόνη Μ.* Βοτανολογήματα. Ν'Εστ 53 (1953) 236.
463. *Σταυριώτη (Κ.Δ.Π.)* Τ' ὄφιδ'. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 6 (42) 2075 - 2076.

## β'. Μαγεία. Ἐπωδαί.

### 1. Μαγεία.

464. *Παπαδοπούλου Ἀνθίμου Ἀ.* Τὸ μαγικὸ δαχτυλίδι. ἈρχΠόντ 13 (1948) 3 - 34.
465. *Παπαχαραλάμπους Γ. Χ.* Ἐπιρρήματα ἐξ ὀνομάτων ζώων εἰς τὴν Κυπριακὴν διάλεκτον. ΚυπρΣπουδ 12 (1948 ἔτ. ἐκδ. 1949) 171 - 172.  
Μαγικός τρόπος ἀποτροπῆς τοῦ τυφῶνος.

466. Μαγεία και απόκριφοι έπιστήμαι. "Ηλιος έτ. 10 (1951) 689-690, 733.
467. **Τατάκη Β. Ν.** Τò χρονικό του "Αγίου Κυπριανού. "Αγγλ'Επιθ τόμ. 5 (1951) 276-279.
468. **Ζέγγελη Κ.** "Επιστήμη και μαγεία. (Περίληψις ανακοινώσεως εις την "Ακαδημίαν "Αθηνών). "Ηλιος έτ. 12 (1952) 755.
469. **Μελανοφρόδη Π. Η.** Τά γαλανά μάτια. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 3 (27) 1374.
470. **Ρέτροπουλος Δέμ.** Le rôle des femmes et de la terre dans quelques pratiques magiques (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier). Athènes 1952, 8<sup>ov</sup> σ. 11.
471. **Είτρεμ Σ.** Mana und «Ausfluss» in griechischer Magie. ΠροσφΚυριακ (1953) 192-197.
472. **Μηλιώνη Χριστοφόρου Μ.** Βασκανία (Παρατηρήσεις πού έγιναν στο Περιστέρι (Μέγκουλη) Πωγωνίου). "Ηπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 47-49.
473. Μάγια και δεισιδαιμονία. "Ηλιος έτ. 12 (1953) 962.
474. **Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.** Μαγικαί συνήθειαι και δεισιδαιμονίαί του χωριού Σταυρίν. "ΑρχΠόντ 18 (1953) 205-213.
475. **Παπ. Ρέας** "Η βασκανία. "Η Γυναίκα, αρ. 88 (1953) 25.
476. **Παπακόστα "Αγγ.** "Η πρόκληση βροχής στην "Ηπειρο. Αίξωνή Γ' (1953) 49-52.
477. **Χατζηνικολάου "Αννης** Μετάλλινα μαγικά είκονίδια Κωνσταντίνου και "Ελένης. "ΕπΒυζΣπ 23 (1953) 508-518.

## 2. "Επφδαί.

478. **Σπάλα Πάνου** Τò «μάτιασμα» και τὰ «ξόρκια». "Εργ'Εστ 1948, αρ. 12, 285.
479. **Συγγελλάκη Ν.** Γητειές και σαραντίσματα. Κρητ'Εστ 1 (1949) τευχ. 5, 20.
480. **Βαβουλή Π.** Γητειά για κάθε αρρώστια. Κρητ'Εστ 2 (1950) τευχ. 13, 29—για τις αρρώστειες των ματιών 14, 26—για τή σπλήνα 15, 24.
481. **Γιαννοπούλου "Επιτανησίας Μαριέττας Ε.** Ζακυνθινά ξόρκια. Λαογρ 13 (1950-1951) 263-276.
482. **Χατζηϊωάννου Κ. Π.** Ξόρκια από την Κύπρο. Λαογρ 13 (1950-1951) 12-27.
483. Γητειές. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 29, 23.
484. **Ψυχογιού Ντίνου Δ.** Περί γοητειών και μαντείας. "Ηλειακά, έτ. Β', τευχ. 4-5 (1952) 62-64.
485. **Παρασκευαΐδη Παν. Σ.** Βασκανία. Ξεμέτρημα ή ξεμάτιασμα. "Επφδαί. Λαογρ 15 (1953) 153-155.

486. **Χριστοδούλου Βάσου** Πῶς «γητεύκουν» τὶς ἀμυγδαλές. Μαθ'Εστ Γ' (1953) ἀρ. 8, 106.

### γ'. Μαντική.

487. **Χατζηπαυστόλου 'Αντ.** Αἱ μαντικαὶ τέχναι εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμην. Πρόλογος Ἄγγελου Τανάγρα. Ἀθῆναι 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 270.
488. **Παπαχριστοδούλου Πολ.** Τὰ νεῖρατα καὶ οἱ γυναῖκες στὴ Θράκη. ΦιλΠρωτ 1949, 165-168.
489. **Γριτσοπούλου Τάσου 'Αθ.** Ὀνειροκριτικά. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 41-43.
490. **Μητροπούλου Κων.** Ἴπλοκράτους περὶ ἐνυπνίων. Εἰσαγωγή. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 104-110. Μέρος Β'. Αὐτόθι 197-202.
491. **Ξένιτα Ξένου** Εὐχή. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 1, 39-41.  
Πρόκλησις μαντικοῦ ὄνειρου περὶ γάμου.
492. **Π(απαχριστοδούλου) Π(ολυδ.)** Ὁ Ἀγαθὸς ἀγγελος καὶ οἱ χρησμοί. ἈρχΘρ Θησ 16 (1951) 247-251.
493. **Νικολάου Χαραλ.** Πῶς οἱ χωρικοὶ καταλαβαίνουν ἂν θᾶναι καλοχρονιά. Μαθ'Εστ Δ' (1953) ἀρ. 10, 41.
494. **Ποιμενίδη Ἄγγ.** Τὰ προγνωστικὰ τῶν περασμάτων τῶν ὀρνυκίων καὶ τὰ παιδιὰ τους. ΚυνΝέα 1953, ἀρ. 268 (6), 232-233.

## 2. Λαϊκὴ κοσμοθεωρία καὶ ἐπιστήμη.

### α'. Κοσμογονικοὶ καὶ ἀστρολογικοὶ μῦθοι. — Μετεωρολογία.

495. **'Αλλῶ Ρενέ** Ὁ Νοστραδάμος καὶ τὰ ἀπίθανα προσόντα ποῦ τοῦ ἀποδίδονται. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 158.
496. **Eisler Robert** Ἀστρολογία - ἐπιστήμη ἢ πρόληψις; Ἐκλ Δ' (1948) 694-698.
497. **Καρ. Ἡρ.** Μετεωρολόγοι ἄριστοι τὰ ζῶα. Αἱ προβλέψεις των. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 207.
498. **Λευκαδίτη Γ.** Πρόγνωσις τοῦ καιροῦ. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 200 (10), 310.
499. **Μαρσέλλου Θ.** Πῶς θὰ μορῆτε νὰ ξέρετε καὶ νὰ προβλέπετε τὸν καιρὸ. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 276.
500. **Παπαδοπούλου Ἰ.** Περὶ τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν. ἘπΒυζΣπ 18 (1948) 238-244.
501. **Πετροπούλου Παντ.** Μετεωρολογικά. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 4, 15.
502. **Σταυρουλάκη Ἀνδρ.** Γέμωσις - λίγωσις. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεῦχ. 8, 22.
503. **Μ.Ν.Α.** Κυνηγετικὴ λαογραφία. Ἡ Πούλια. ΚυνΝέα 1950, ἀρ. 229 (3), 92.
504. **Κληρίδη Ν.** Κυπριακὴ λαογραφία. Καιρικὲς προβλέψεις. ΚυπρΓράμμ 16 (1951) 291-292.

505. **Sadnik L.** Der regenbogen in der Vorstellung der Balkanvölker. BZ 44 (1951) 482-486.
506. **Weinstock St.** Catalogus Codicum Astrologorum Graecorum. Codices Britannicos descripsit—. Tomi IX pars prior: Codices Oxonienses. Bruxellis, In Aedibus Academiae 1951. VIII, σ. 209, 1 Bl.  
Κρίσις: BZ 46 (1953) 194-196 (*F. Dölger*).
507. — Pars altera: Codices Londinenses, Cantabrigienses, bibliothecarum minorum. Accedunt Codices Batavi, Danenses, Sueci. Tomi IX Pars II. Bruxellis, In Aedibus Academiae 1953. VIII, σ. 208.  
Κρίσις: BZ 46 (1953) 406-407 (*F. Dölger*).
508. Ὁ ἀστρολόγος Νοστραδάμος. Ἡλιος ἔτ. 12 (1952) 994.
509. **Dölger Franz** Antike Zahlenmystik in einer Klosterregel. ΠροσφΚυριακ (1953) 183-189.
510. **Κυριακίδου Στίλπωνος II.** Τὸ δυσοίωνον τοῦ ἀριθμοῦ 13. ΓέρΚεραμ (1953) 551-566.
511. **Πεντελικού Κ.** Πολιτισμὸς καὶ ... ἀστρολογία. Ἄκτ 1953, 447-449.

### β'. Μῦθοι περὶ ζώων καὶ φυτῶν.

512. **Ρωμαίου Κ.** Ἡ ἱστορία ἐνὸς πουλιοῦ καὶ ἐνὸς λουλουδιοῦ. Ἐργ'Ἐστ 1948, ἀριθ. 2 (14) 48-49.
513. **Τσιτσᾶ Σ.** Ὁ Πλάτανος. Ὁ Πάν 18 (1948) 56-57, 76-78.
514. — Ὁ ἔλατος. Ὁ Πάν 19 (1948) 87-89, 96.
515. — Ἡ τριανταφυλλιά. Ὁ Πάν 19 (1948) 112-113.
516. **Τ. Φ. Θ.** Ἡ Δάφνη. Συνετ 1948, 109.
517. — Ὁ Πλάτανος. Συνετ 1948, 129-131.  
Ποικίλα λαογρ. στοιχεῖα διὰ τὰ ἀνωτέρω φυτά.
518. — Ἡ Συκιά. Συνετ 1948, 50-51.  
Ποικίλαι λαογρ. εἰδήσεις περὶ συκιάς.
519. — Ἡ μηλιά. Συνετ 1948, 87-89.  
Ποικίλα λαογρ. στοιχεῖα περὶ μηλιάς.
520. **Τσιτσᾶ Σεραφεῖμ Κ.** Στὰ ἄγρια ὄρη. Ἐκδοση Β'. Λαμία 1949, 8<sup>ον</sup> μικ. σ. 14  
Κρίσις: Παιδεία 3 (1949) 238 (*Μ. Ἀγγελόπουλος*).
521. **Μπάου Ν.** Κυνηγετικὴ λαογραφία. Ὁ λύκος. ΚυνΝέα 1949, ἀρ. 213 (11) 347-348, ἀρ. 214 (12) 380-381.
522. — Κυνηγετικὴ λαογραφία. Ὁ ἀγριολαγός. ΚυνΝέα 1949, ἀρ. 219 (5), 182-183, ἀρ. 220 (6), 220-221.
523. **Τ. Φ. Θ.** Ἡ βελανιδιά. Συνετ 1949, 16-18.



524. — Τὸ κυπαρίσσι. Συνετ 1949, 56 - 57.
525. — Ἡ λευκα καὶ ἡ ἰτιά. Συνετ 1949, 77 - 78.
526. — Ὁ βιάτος. Συνετ 1949, 99 - 100.
527. *Γρίσπου Πάνου* Ὁ δοῦς. Συνετ 1952, 28 - 29, 79 - 81, 94 - 97.
528. *Μπάου Νικ. Α.* Κυνηγετικά μελετήματα. Τὸ γεράκι. ΚυνΝέα 1950, ἀρ. 230 (4), 137, ἀρ. 231 (5), 165 - 166, ἀρ. 232 (6), 201 - 202, 1951, ἀρ. 233 (7), 234 - 235, ἀρ. 234 (8), 283 - 284.
529. — Κυνηγετική Λαογραφία. Ἀγριμικά τοῦ ἑλληνικοῦ λόγγου. Ἡ πέρδικα. ΚυνΝέα 1950, ἀρ. 221 (7), 252 - 253.
530. — Κυνηγετική λαογραφία. Ὁ λαγός. ΚυνΝέα 1950, ἀρ. 223 (9), 344 - 345, ἀρ. 224 (10), 384 - 385, ἀρ. 225 (11), 422 - 423, ἀρ. 226 (12), 467 - 468.
531. *Καραλέκα Ἡρ.* Ὁ σκύλος. Ἡλιος ἔτ. 11 (1951) 82.  
Παραδόσεις, προλήψεις καὶ παροιμίες περὶ σκύλου.
532. *Μπάου Νικ.* Ὁ κοῦκος. ΚυνΝέα 1951, ἀρ. 236 (10), 353, ἀρ. 247 (11), 389.
533. — Ὁ τρυγονοσοῦρης. ΚυνΝέα 1951, ἀρ. 239 (1), 18.
534. — Τὸ δοῦτίκι. ΚυνΝέα 1951, ἀρ. 242 (4), 133 - 136.
535. *Βασιλοπούλου Στ. Δ.* Ὁ τζίτζικας. Δοξασίαι καὶ παραδόσεις. Ἡλιος ἔτ. 12 (1952) 979.
- 535α. *Μηλιοπούλου Παρασκευᾶ Ι.* Ὁ Κότσουφας, ὁ Κυρ - Κώστας καὶ ἄλλα Μακεδονικά. Θεσσαλονίκη 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 79.
536. *Μπόγκα Εὔαγγ.* Ἡ ἀρκούδα στοὺς ἠπειρωτικούς θρούλους (τὸ χρέος τῶν κυνηγῶν μας). Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 270 - 274.
537. Παραδόσεις. Γιὰ ζῶα καὶ πουλιά. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 4, 16.
538. *Σιουραῖτη Δημ.* Ἡ πέρδικα. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 4, 29.

#### γ'. Δημῶδης ἱατρική.

539. *Καραλέκα Ἡρ.* Ὅλα τὰ ζῶα ἔχουν ἀλάνθαστες γνώσεις ἱατρικῆς. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 208.
540. *Χρυσάνθη Κύπρου* Εὐθύνες καὶ ποιῆς ἱατρῶν κατὰ τὶς Ἀσίζες. ΚυρῶΣπ 12 (1948) 173 - 184.
541. *Ζαφειροπούλου Κ. Ν.* Τὸ «Γεωπονικόν» Ἀγαπίου Μοναχοῦ. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 752.
542. *Σπεράντσα Στ.* Ἡ γιαιτρική στὸ Εἰκοσιένα. ἙλλΔημ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 413 - 4.
543. *Χρυσάνθη Κύπρου* Συμπεράσματα ἀπὸ τὶς ὀνομασίες τῶν ἀσθενειῶν στὴν Κύπρο. ἙλλΚύπρ 1 (1949) ἀρ. 2, 15.
544. *Παναγιωτοπούλου Π.* Ἡ λαϊκὴ ἱατρική. Μαθ'Εστ Α' (1950) ἀρ. 1, 40.

545. *Χρυσάνθη Κύπρου* Ἡ κατὰ κεφάλαια διαίρεση τῆς δημόδους ἰατρικῆς. ΚυπρΣπ (1950) 205 - 209.
546. — Ἡ σημασία καὶ οἱ δικαιοδοσίαι τῆς δημόδους ἰατρικῆς (Reprinted from The Cyprus Medical Journal vol. III, N° 8 (1950). Σχ. 8<sup>ον</sup> σ. 24.
547. *Οἰκονομίδου Δημητρ. Β.* Δημόδης ἰατρικῆ ἐν Θράκη. ἈρχΘρΘησ 16 (1951) 181 - 228.
548. *Παπαχριστοδούλου Πολυδ.* Ἡ γιαιτρικὴ στὴ Θράκη τὸν ΙΘ' αἰῶνα. ἈρχΘρΘησ 16 (1951) 165 - 180.
549. — Ἡ γιάτρισσα. Θρακικὴ ἠθιογραφία. ΦιλΠρωτ 1951, 189 - 192.
550. *Χρυσάνθη Κύπρου* Ἐνα Κυπριακὸ γιαιτροσόφι. ΚυπρΣπ 15 (1951). Λαογραφικὸν παράρτημα II, γ' - ιδ'.
551. *Βαφείδου Νικολ. ἀρχιμ(ανδρείου)* Λαϊκὴ γιαιτρικὴ. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 264 - 267.
552. *Ἐφτανησιώτη Χάρη* Θαλασσινὰ γιαιτροσόφια. Ναυτ'Ελλ 1952, τευχ. 229,31.
553. *Κουκουλὲ Φ.* Διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἰατρικῆς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ἀκαδημαϊκὴ Ἰατρικὴ 16, τευχ. 3 (1952) 3 - 24.
554. *Λουκάτου Δημ. Σ.* Λαογραφικὰ τῆς Κεφαλονιάς. Β' Ἀρρώστειαι καὶ λαϊκὰ γιαιτροσόφια (Συλλογὴ τοῦ φοιτητοῦ Γρ. Α. Μοσχοπούλου). Ἠχώ 69 - 71 (1952) 10 - 12.
555. *Μητροπούλου Κ.* Ἡ ἐνότης τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς δεικνυομένη ἐκ τῆς λαϊκῆς ἰατρικῆς. Αἰξωνὴ Β' (1952) 43 - 48, 75 - 76.
556. *Μοσχοπούλου Γρ. Α.* Ἀρρώστειαι καὶ λαϊκὰ γιαιτροσόφια. Ἠχώ 75 - 77 (1952) 13 - 15, 81 - 86 (1953) 9 - 10.
557. *Πατσέλη Νικολάου Β.* Οἱ κομπογιαννίται ἰατροὶ τοῦ Ζαγορίου. Ἠπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 49 - 53, 161 - 167.
558. *Πομόνη Μίμη* Βοτανολογήματα. Ν'Εστ 52 (1952) 1219, 1306, 1356 - 1357.
559. *Ρωνᾶ Σωκρ.* Ἀγυρτεία καὶ γιαιτροσόφια στὴ Σμύρνη. ΜικρΧρον 5 (1952) 268 - 271.
560. *Τσιτσᾶ Σερ.* Κιστιάνης ὁ παλὶς δόκτορας τῶν θεσσαλικῶν Ἀγρᾶφων. Ἑλλ Δημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 737 - 739.
561. *Χιάλη Γ.* Λαϊκὴ Ποντιακὴ Ἰατρικὴ. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 10 - 11 (34 - 35) 1703 - 1704.
562. *Χρυσάνθη Κ.* Ἡ δημόδης ἰατρικὴ. Κρίκος Β (1952) ἀριθ. 17, 25 - 26.
563. *Ἀθανασιάδη Σ.* Ἡ Σάρα (ἐπιληψία). Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 8 - 9 (44 - 45) 2172.
564. *Ζώη Δεωνίδα Χ.* Γιαιτροσόφια. Ἠχώ 78 - 80 (1953) 7.

565. *Δανίτη Γεωργ. Ν.* Λαϊκή ιατρική. Μαθ'Εστ Γ' (1953) ἀρ. 9, 173.
566. *Χαβάκη Ἰωάν. Ε.* Ἡ ἀρρώστια, ὁ γιατρός καὶ τὰ φάρμακα στὴν Κρητικὴ μουσα. Ἐκδόσεις Κωστῆ Φραγκούλη, Ἡράκλειο [1953] 8<sup>ον</sup>, σ. 151.  
Κρίσις: Ἑλλημ ἔτος ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 122 (*Στέλιος Σπεράντσας*).
567. *Ζαφειρίου Νικολάου Ι.* Πῶς θεραπεύουν αἱ χωρικά τὴν ἀφτρα (ἀρχ. ἀφθαί). ἌρχΣάμ 3 (1948/1954) 242.

### 3. Δημώδης φιλολογία καὶ γλῶσσα.

#### α' Ἶσματα.

##### 1. Συλλογαί.

568. *Ἀπασιδῆ Νίκου* Ἐθνικὸ μοιρολόγι Κερασούντας. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 507 [σ. 525 μουσική].
569. [*Κονόμου Ντίνου*] Ἡ ζακωθινὴ δημοτικὴ ποίηση. Ἐπταν Φύλλα φ. 2-3 (1946) 40, 44, φ. 5 (1946) 76, φ. 11 (1947) 171 [Ἶσματα 7].
570. *Τσιρκινίδη Ἡλιά Α.* Ὁ Δῆμον ὁ κεμεντζετζῆς. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 526.
571. ——— Σταυρέτ'κον μοιρολόγια. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 587.
572. *Γρίβα Α.* Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνεργίας καὶ τῆς πείνας... Λευκωσία ἄ. ἔ. 8<sup>ον</sup> σ. 7.  
Στίχοι λαϊκοῦ ποιητῆ τῆς Κύπρου.
573. *Παρασκευᾶ Κωστῆ* Ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ Δημητράκη Μάρκου... Βαρώσια (Κύπρου) ἄ. ἔ. 32<sup>ον</sup> σ. 6.
574. Ἡ μάνα σὴ λαϊκὴ μουσα. Μητέρα καὶ Παιδί 1 (1947) 12, 23 (1949) 29 [Ἶσμ. 4].
575. *Βόγκα Δημ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 4, 15 [Ἶσμ. 2].
576. *Γιαννοπούλου Σωτηρ Γρ.* Μοιρολόγι. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 1, 16.
577. ——— Τραγούδια. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 14-15 [Ἶσμ. 2].
578. *Γκίκα Ἀσπασίας Γ.* Λαϊκὴ ποίησης. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 24, 201 [Ἶσμα 1].
579. *Γρίβα Ἀναστάση Ι.* Ἡ τραγικὴ συζυγοκτονία ἤτοι ὁ σουβλιόμος τῆς Ἀνδριάνας Ἰωάννη Χανιώτη ὑπὸ τοῦ συζύγου τῆς Ἰωάννου Χανιώτη (γενομένη εἰς τὴν νῆσον Πάρον). Λευκωσία 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 7.
580. *Διαλυνᾶ Εὐαγγέλου* Οὐ νηὸς κ' ἠ λυγερό. Ἑλλημ ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 221 [Ἶσμα 1].
581. *Καλιαρδῆ Στέλιου* [Ἶσμα λαϊκόν]. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 24, 201.
582. *Καρακάση Δαιλίου* Λαϊκὰ τραγούδια καὶ χοροὶ τῆς Σμύρνης. ΜικρΧρον 4 (1948) 301-316 [Ἶσμ. 31].
583. *Κονόμου Ντίνου* Ρίμνες. ἘπτανΦύλλα φ. 12 (1948) 180-181.

Ἄνεκδοτον δημῶδες ἕσμα τοῦ 17<sup>ου</sup> αἰῶνος ἀπὸ χειρόγραφον τῆς καταστροφείης Βιβλιοθήκης Ζακύνθου.

584. *Κυριακίδη Εὐτυχίας* Ἐπιτύμβια τῆς Αἰγίνης. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 18, 94, ἀρ. φ. 19, 132.
585. *Λάππα Τάκη* Ἡ ἀρραβωνιαστικὰ τοῦ Θανάση Διάκου. Ὁ Αἰῶνας μας 1948 φ. 11, 333.  
Στίχοι ἀπὸ τὸ τραγούδι τοῦ Σκαλτσοδήμου.
586. *Μανουσακίδου Ἡρ.* Ποντιακὰ τραγούδια. Ἀθῆναι 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 32.
587. *Μπεκρῆ Ὀλυ. Κ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 13 [ἕσμα 1].
588. Ὁ παλαιὸς περιηγητής. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 17, 79 [ἕσμα 1].
589. *Παγάνη Ἀντ. Ε.* Τραγούδι. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 4, 15.
590. *Παπαγεωργίου Εὐστ. Φ.* Μοιρολόγι. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 4, 15.
591. *Παπαδοπούλου Δημητρ. Κ.* Ἕσματα τοῦ χωρίου Σταυρίν. ἈρχΠόντ 13 (1948) 215 - 220. [ἕσμ. 12].
992. *Πετρίδη Μιχ. Γ.* Δημῶδες Καστελλορίζου. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 143 [ἕσμα 1].
593. *Ρούντου Ἀλίκ. Π.* Τοῦ Ντεσκερέ. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 15 [ἕσμα 1].
594. *Σακελλαριάδου Χαριλ. Γ.* Αὐτοσχέδια μοιρολόγια Γορτυνίας. Γορτ'Ἡμερ τεῦχ. 3 (1948) 75 - 81 [9 μοιρολόγια].
595. *Σαμπαζιώτη Δημ. Γ.* Μοιρολόγια. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 5, 15 [ἕσματα 2].
596. *Σιγούρου Μαρίνου* Μουρούζης καὶ Χαντζερῆς. Ἔργ'Ἔστ 1948 ἀρ. 12, 282.
597. *Σπάλα Πάνου* Τὸ τραγούδι τοῦ «ἀποπλανεμένου». Ἔργ'Ἔστ 1948, ἀρ. 1(13)10.
598. *Σύλλα Διονυσ. Κ.* Μοιρολόγι. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 1, 16.
599. *Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶς* Ὁ γάμος στὴ Λέρο. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 82. [ἕσμα 1].
600. *Τουλούπα Νικολ.* Τοῦ Παπαφλέσσα. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 3, 13.
601. *Τσάφου Σακ. Α.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 13 [μοιρολόγ. 2].
602. *Ἀκογλου Ξενοφ. Κ.* Τῆς Σούσας τὸ τραγούδι. ἈρχΠόντ 14 (1949) 192 - 195.
603. [*Ἀνωνύμου*] Δημοτικὴ ποίηση. Μετ Γ' (1949) 115 [ἕσμ. 2].
604. [*Ἀνωνύμου*] Τῆς Παναγίας τὸ κλάμα (δημοτικὸ τραγούδι). ἙλλΔημ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 535 - 536.
605. *Ἀξίνου Χ. Μ.* Ἡ ζωγραφικὴ τῆς φτώχειας. Ποίημα κοινωνικόν. Βαρῶσια 1949, 32<sup>ον</sup> σ. 7.
606. *Βαγενᾶ Θάνου* Σελίδες ἀπὸ τὴν Γορτυνιακὴ κλεφτουριά. Γορτ'Ἡμερ τεῦχ. 4 (1949) 17 - 29.  
Ἀναδημοσιεύονται 8 γνωστὰ κλέφτικα τραγούδια.
607. *Βαγιακάκου Δικαίου Β.* Ἐθελοντικὰ σώματα Μανιατῶν στὴν Κρήτη. Ὁ Πάν 19 (1949) 103 - 106. [Ἕσματα 2].

608. *Γκίκα Ἀσπασίας* Ἀποκρηάτικο τραγούδι τοῦ παλαιοῦ καιροῦ. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 30, 92.
609. *Καραμάνου Κ.* Παινέματα τῆς ἀγαπητικιάς. ἙλλΔημ ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 250 - 254.
610. *Καραπάνου Ἀποστ.* (λαϊκοῦ ποιητοῦ). Ταπεινὰ πνεύματα. Τόμ. Ε' (Στίχοι). Ἄρτα 1949, 8<sup>ον</sup> σ. 80.
611. *Κυθρεώτη Ἰακ. Μ.* Τὸ «Μητσιοπούλλον». ἙλλΔημ ἔτ. Β', τόμ. 4 (1949) 900 - 905 [ἐκτενές δημ. ᾄσμα].
612. *Κώνστα Κ. Σ.* Ἡ 28<sup>η</sup> Ὀκτωβρίου στὴν Αἰτωλικὴ δημοτικὴ ποίηση. Ν' Ἐστ 46 (1949) 1400 - 1404.
613. *Ξηροκόστα Δημ. Α.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 2 (1949) τευχ. 10, 16. [ᾄσμα 1].
614. *Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.* ᾄσματα [19] τοῦ χωρίου Σταυρίν. ἌρχΠόντ 14 (1949) 64 - 74.
615. *Παπαχαραλάμπους Γ. Χ.* Κυπριακὰ ἐργατικὰ τραγούδια. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 51 - 52 [ᾄσμα 1].
616. ——— Τὸ ἀλφάβητον τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ Χάρου. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 260 - 264 [στίχοι 216].
617. *Σκαφιδᾶ Β.* Ἡ πέτρα τοῦ Τσάπου. Μετ Γ' (1949) 94 [ᾄσμα 1]. Βλάχικα τραγούδια. Αὐτόθι 123 [ᾄσμα 1].
618. *Σεφερλῆ Π. Δ.* Παλιὰ τραγούδια τῆς Αἰγίνης. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 32, 125 [ᾄσμα 1].
619. *Ἀναγνωστοπούλου Ἑλ. Γ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 3 (1950) τευχ. 14, 15 [ᾄσμα 1].
620. [*Ἀνωνύμου*] Δημοτικὰ τραγούδια. Γιάννης Γκούρας (1826). ἙλλΔημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 438.
621. [*Ἀνων.]* Ὁ θάνατον τῆ ξενιτέα (δημοτικό). Ποντ' Ἐστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 2, 36. Ἄναδημ. ποντιακὸν ᾄσμα ἐκ τοῦ «Εὐξείνου Πόντου», ἔκδ. Τραπεζοῦντος 1880.
622. [*Ἀνων.]* Ὁ Γιάννης ὁ Καλόγιαννης (δημοτικό). Ποντ' Ἐστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 3, 164 - 165.
623. [*Βαλαβάνη Ι.]* Ὁ θάνατον τῆ Κωσταντιῆ. Ποντ' Ἐστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 1, 53. Ἄσμα ἀναδημοσιευόμενον ἐκ τοῦ «Εὐξείνου Πόντου» τοῦ 1881.
624. ——— Ὁ θάνατον ὁ σὸ μεσοστράτ'. Ποντ' Ἐστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 5, 300 [ᾄσμα 1].
625. *Βρόντη Ἀναστασίου* Ἡ ἀγάπη στὴ Ρόδο. Δημοτικὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης. Ρόδος 1950, σχ. 16<sup>ον</sup> σ. 48 [ᾄσμ. 23, δίστ. 11].
626. *Βωβοῦ Χαρ. Ἄρ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 3 (1950) τευχ. 11, 16, 13, 16 [ᾄσμ. 2]
627. \* [*Γκανούλη Γ.]* Δημοτικὰ τραγούδια. Ὁ ἀρματωλὸς τῆς Σαμαρίνας Γιάννης

- τοῦ Παπᾶ-(Πρίφτης). Μακεδ'Ἡμερ 21 (1951) 174.—'Ἡ πυρπόλησις τῆς Ναούσης. Αὐτόθι 199.
628. **Γρίβα Α. Ι. - Μάμπουρα Α. ΙΙ.** Τὸ τερατῶδες κακούργημα τοῦ Φλαμουδίου πὺν ἀναστάτωσεν τὴν Κύπρον... ὑπὸ Φώτῃ Λουκᾶ Πέτσα τὴν 29.1.1950 κτλ. Λευκωσία (1950) 8<sup>ον</sup>, σ. 8.
629. **Γρίβα Α. Ι.** Τὰ ἐρωτικὰ πάθη καὶ ἡ αὐτοκτονία τῶν δύο ἐραστῶν Κώστα καὶ Ἄννας γενομένη εἰς τὴν τοποθεσίαν Φρεατιδες (sic) (Πειραιῶς). Ἔκδοσις 6<sup>η</sup>, Λευκωσία 1950, 8<sup>ον</sup> σ. 10.
630. Δημοτικὰ τραγούδια. Κρητ'Ἔστ 2 (1950) τεῦχ. 13, 26, 3 (1952) τεῦχ. 24, 9, τεῦχ. 26, 28, 4 (1952) τεῦχ. 33-34, 26, 31 [ἄσμ. 8].
631. **Ζαγορίτη Δήμου** Ἡ ἀρραβωνιαστικιά. Ἐπὸ τὰ διαμάντια τῆς δημοτικῆς ποιήσεως. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 10 (1950) 41.
632. **Ζώρα Γ. Θ.** Ἄγνωστα δημοτικὰ ποιήματα (ἐκ τοῦ Κώδικος ΙΙΙ, Β. 27 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Νεαπόλεως). Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 781-783.
633. Ἡ καλὴ-ν- Ἐσπέραν. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 12, 709 [ἄσμα 1].
634. **Καζαντζάκη Γαλάτ.** Ὁ ἄρχοντας, ὁ Μαυριανὸς κ' ἡ ἀδερφή του (παραλλαγή ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι τοῦ Μαυριανοῦ). Ὁ Αἰώνας μας 1950, 34-36 [διασκευή].
635. **Καραντώνη Ἄντρο.** Κορφολογώντας δημοτικὸς στίχους. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 777-780.
636. **Κοκκινίδη Σταύρου** Σατυρικὸ ἄσμα τοῦ Ὄφρεως. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 9, 496.
637. ——— Ὀφιουντικὰ Σημειώματα. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 10, 584. [ἄσμα 1]. [Στίχοι μοιρολογίου] τεῦχ. 11, 651.
638. \***Κουλουκάτη Γιάγκου,** Δημοτικὰ τραγούδια Καταφυγίου Πιερίων. Μακεδ'Ἡμερ 20 (1950) 249-250.
639. **Κτενίδη Φίλωνος** Τῆ Ἀρετῆς... (δημοτικόν). Ποντ'Ἔστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 4, 230-2.
640. **Κυθρεώτη Ἰακ.** Τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάροντα. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 24-27.
641. **Διγγουννοῦ Γωγοῦς** Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 3 (1950) τεῦχ. 13, 16 [μοιρολόγι].
642. **Μάμπουρα Α. ΙΙ.** Ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ Μιχαὴλ Γ. Παπᾶ... ἐπισυμβὰς τὴν Τετάρτην τῆς Λαμπρᾶς 12.4.50 εἰς Ἀμίαντον. Λευκωσία 1950, 8<sup>ον</sup> σ. 8.
643. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Ἡ τραγῶνα. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 12, 696-7. [ἄσμ. 4, παρὰδ. 1].
644. **Μεταλλεῖδη Μιχ. Α.** Ποντιακὰ μοιρολόγια [8]. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 4, 236, 304, 361.

645. *Μιχαλακία Σοφ. Χρ.* Λαογραφικά. Λουλ. έτ. 3 (1950) τευχ. 13, 16. [ἄσμα 1].
646. Οἱ Προσκυνητάδες. Ποντ'Εστ. έτ. 1 (1950) τευχ. 7-8, 447 [ἄσμα 1].
647. Ὁ Μωροκωνσταντῖνον. Ποντ'Εστ. έτ. 1 (1950) τευχ. 9, 519. [ἄσμα 1]. Ὁ Χάρον. Αὐτόθι τευχ. 11, 645 [ἄσμα 1].
648. *Παμπούκη Ι. Τ.* Τοῦ Πόντου. Ἑλλημ. έτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 761-763.
649. *Παναγιωτοπούλου Π.* Ὁ ξενιτεμένος. Μαθ'Εστ. Α' (1950) ἀρ. 1, 40.
650. *Παπαδοπούλου Κ. Α.* Ἐντῶκαν σὸ νοῦ μ'... Ποντ'Εστ. έτ. 1 (1950) τευχ. 6, 366. [ἄσμα 1].
651. *Παπακώστα Ἀγγέλου* Μωρὴ Δροπολίτισσα [Ἕνα ἱστορικό βορειοηπειρωτικό τραγούδι]. Ν'Εστ. 47 (1950) 518-519.
652. *Περάνθη Μιχ.* Τραγούδια ἀπὸ τὴν Ἡπειρο. Ἑλλημ. έτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 358-360.
653. ——— Ποιητικά κάλλαντα. Ἑλλημ. έτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 909-910.
654. *Πιμπλή Ν. Β.* Ἕνα ἀνέκδοτο Κρητικό (Λακκιώτικο) τραγούδι. Κρητ'Εστ. 2 (1950) τευχ. 15, 19.
655. *Ρουμελιώτη Γιάννη Χ.* Μανιάτικα μοιρολόγια. Ἑλλημ. έτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 195-202.
656. *Σαμπαζώτη Γ. Ε.* Λαογραφικά. Λουλ. έτ. Β' (1950) τευχ. 11, 16. [μοιρολ. 1].
657. *Σαρεγιάννη Φ[ανῆς]* Κούνια-μπέλα. Λαϊκὰ τραγούδια καὶ παιχνίδια γιὰ πολὺ μικρὰ παιδιὰ διαλεγμένα ἀπὸ τὴ —. Εἰκονογράφηση τῆς *Δ. Μοντεσάντον*. Ἀθήνα 1950, 8<sup>ον</sup> σ. ἀνάρ. 15.
658. *Σκαφιδᾶ Βασ. Κ.* Δημοτικά τραγούδια. Ἑλλημ. έτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 374-380 [ἄσμ. 3].
659. *Σουμελίδου Γεωργ.* Ἄσματα συλλογῆς Ε. Κούση. ἈρχΠόντ. 15 (1950) 241-253. [ἄσμ. 15 μετὰ παρατηρήσεων].
660. *Σταματελάτου Χαραλάμπ. Σ.* Ἡ Τασούλα (τραγούδι). Ἀθήνα 1950, 16<sup>ον</sup> σ. 16.
661. *Σταματελοπούλου Α.* Λαογραφικά. Λουλ. έτ. 3 (1950) τευχ. 12, 16 [μοιρολόγι].
662. Σύρκεται τὸ δρακοντικόν... Ποντ'Εστ. έτ. 1 (1950) τευχ. 6, 357 [ἄσμα 1]. Ἕστὸν Ἄδην (δημοτικό). Αὐτόθι τευχ. 10, 587. Τὸ μόνασμαν. Αὐτόθι, τευχ. 12, 708.
663. *Théros Agis.* Trois diamants de notre poésie populaire. L'Héll. Cont. 1950, 374-378.
664. *Τερτσέτη Γ.* Τὸ παράπονο τοῦ πεθαμένου (δημοτικό). Ἑλλημ. έτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 598.

665. *Τσιτσά Σερ.* Σατυρική κυνηγετική μουσα των Ἀγράφων. Ὁ Μῆτρο - Φούντας. ΚυνΝέα 1950, ἀρ. 221 (7), 269.
666. *Τσορώνη Γεωργ. Κ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 3 (1950) τευχ. 14, 15 [ἄσμα 1].
667. *Χατζηϊωάννου - Κουρρᾶ Ν.* Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 116 - 118.
668. *Dawkins R. M.* Τραγοῦδια τῶν Δωδεκανήσων. Λαογρ 13 (1950 - 1951) 33 - 99 [ἄσμ. 43].
669. *Διαμάντη Κων. Ἀθ.* Τὰ τραγοῦδια τοῦ Λαζάρου στὴ Νησίστα τῶν Τζουμέρκων. Αἰξωνή 1 (1950 - 1951) 137 - 143.
670. *Θέρου Ἄγι* Δυὸ ἀκριτικὰ τραγοῦδια. Λαογρ 13 (1950 - 1951) 135 - 140.  
2 ἄσμ. μετὰ παρατηρ. ὑπὸ *Στ. Κυριακίδου.*
671. *Τσοπανάκη Ἀγαπητοῦ* Ὁ κάουρας. Λαογρ 13 (1950 - 1951) 347 - 348.  
Μετὰ παρατηρήσ. *Στ. Π. Κυριακίδου.*
672. *Ἀβραμάντη Ι.* Ὁ ξενητέας. Ποντ᾽Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 14, 810.
973. *Ἀδράστου Μένου* Τί ἔχουν τῆς Μάνης τὰ βουνά... (δημοτικό). ἙλλΔημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 435. Κόρη Καλαματιανή. Αὐτόθι 458.
674. *Ἀθανασοπούλου Ἀγγ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τευχ. 16, 16.  
Ταχταρίσματα 2, μοιρολόγ. 2.
675. *Ἀναστασιάδῃ - Δεληγιάννη - Γεωργίας* Τὰ κάλαντα. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 51 (1951) 53 [ἄσματα λατρευτικά].
676. *Ἀξίνου Χ. Μ.* Τὰ ἐρωτικά πάθη τοῦ Ντίνου καὶ τῆς Στέλλας... συμβάν (!) ἐν Ἀθήναις 1951. Βαρῶσια ἄ. ἔ. 32<sup>ον</sup> σ. 8.
677. *Βλαστοῦ Π.* Ἀδερφοχτὸς - Κουμπάρος. Κρητ᾽Εστ 2 (1951) τευχ. 20, 7.
678. *Γαλάνη Ἰω. Δ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τευχ. 15, 16 [ἄσμα 1].
679. *Δαφέρμου Δ.* Ἡ ἀρπαγὴ τῆς Περσεφόνης. Ρέθυμνον 1951, 12<sup>ον</sup>, σ. 16.
680. Ἡ Τριγόνα. Ποντ᾽Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 19 - 20, 1010. Ἡ κατάρα τῆς μάνας. Αὐτόθι, τευχ. 23, 1199. Ἔταιρον κι' ἡ Λυγερή. Αὐτόθι, τευχ. 24, 1241.
681. *Ζυμπρῆ Α. Θ.* Ἔρωτες, φιλιὰ, ἀντιζηλεῖες, φόννοι, μακελιὰ, αὐτοκτονίες μετὰξὺ δύο ἀδερφῶν ἀντεραστῶν Πέτρου καὶ Στέλιου κτλ. Λευκωσία 1951, 8<sup>ον</sup> σ. 8.
682. *Καββάδα Στ.* Τραγοῦδια χιῶτικα. ΠερΣ'Αργ Δ' (1951) 106 - 119.  
Ἄσματα 13 καὶ δίστιχα 6.
683. *Κανακάρη Ἀντ.* Ὁ Καγκελάριος καὶ ἡ κόρη τοῦ Δημογέροντα. Ν᾽Εστ 49 (1951) 471 - 472.
684. *Κανελοπούλου Θεοδ. Γρ.* Ἡ πυρπόλησις τῆς Κυπαρισσίας τὸ 1863. Μεσσοῦ Ἡμερ ἔτ. Β' (1951) 117 - 123.  
Δημοσιεύονται καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸ γεγονός δημοτικά τραγοῦδια.



685. — Τοῦ Παπαφλέσσα (δημοτικό). Ἑλλημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 440.
686. **Καρκαβίτσα Α.** Ὁ θάνατος τοῦ Καπετὰν Βέρρα (δημοτικό). Ἑλλημ ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 37.
687. **Κυριακίδου Στίλπ.** Στίχοι νεαρῶς συζύγου πρὸς τὸν πολεμιστὴν σύζυγον. Λαογρ 13 (1951) 348.
688. **Κυφωνίδου Ι.** Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 17-18, 978-ἄσματα 2, δίστιχα 2
689. **Δουκοπούλου Δ.** Ὁ Ὀλυμπος. Κυπριόπουλο 1951, 16.
690. **Μαντζαφάρη Χαρ. Π.** Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τεῦχ. 16, 15 [ἄσμα 1].
691. **Μιχαηλίδου - Νουάρου Μιχ.** Χρονικὸν τῆς νήσου Καρπάθου ἀπὸ τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου (28 Ὀκτωβρίου 1940) μέχρι τῆς ἐνσωματώσεως αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα (1948). Πιττσβοῦργον Πεννσυλβανίας 1951, σχ. 8<sup>ον</sup> σ. 80. Δημοσιεύονται καὶ τινὰ ἄσματα καὶ μαντινάδες τῆς Καρπάθου.
692. Ὁ Κωνσταντῖνον. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 761. Ὅρωματα. Αὐτόθι, τεῦχ. 17-18, 977. ἄσματα 2.
693. **Παπαδοπούλου Π. Π.** Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τεῦχ. 15, 18 [ἄσμα 1].
694. **Παπασταματίου Εὐαγγέλου** Δημοτικά τραγούδια Ἀμάδων. ΠερΣ'Αργ Δ' (1951) 37-38 [ἄσμ. 2].
695. **Παπαχαλαλάμπους Γ. Χ.** Τὸ ποίημα τοῦ Σταυράκογλου Σπαθαρέα Κωνσταντινουπολίτου κατὰ Κυπριακὸν χειρόγραφον. ΚυπρΣπ 15 (1951). Λαογρ. Παράρτημα II λθ'-με'.
696. **Σωτηριάδου Εὐτ.** Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ὁ ξενιτέας. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 23, 1200 [ἄσμα 1].
697. **Σωτηριάδου Εὐτυχίας** Τῆ Δρουβανὴ τὸ τραγῶδ. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 810 [ἄσ. 2].
698. Ἦ ἀργέλαφον. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 809.
699. **Τεμπένη Θεοδ. Χ.** Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τεῦχ. 16, 15 [ἄσ. 1].
700. Τὸ φίλεμαν. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 16, 15 [ἄσμα]. Τὸ χαμόμηλον. Ἡ Δεσποινὴ. Αὐτόθι τεῦχ. 19-20, 1070 [ἄσμ. 2].
701. **Τσιτσᾶ Σερ.** Ἡ φουντουκιά. Ὁ Πάν 21 (1951) 50-52 [ἄσ. 1].
702. Ὑδραϊκὰ λαϊκὰ τραγούδια. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 10, 206 [ἄσμα 1].
703. **Φραγκάκη Ἀναστ.-Τρέμπελη Ἀντ.** Εὐχετήριον ἀδόμενον κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1904 ὑπὸ τῶν κλητῆρων τῶν ἐν Χίῳ ὀρθοδόξων δημοσίων σχολείων πρὸς Χίους διὰ φιλοδώρημα. ΠερΣ'Αργ Δ' (1951) 96.

704. **Χηνάρη Σίας Γ.** Λαογραφικά. Λουλ έτ. 4 (1951) τεύχ. 16, 15 [ἄσ. 1].
705. **Χριστοφορίδου Περ.** Τὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ μας. Ἀθ. 1951, 8<sup>ον</sup>, σ. 72, 16 π.
706. **Ψυχογιού Ντίνου Δ.** Ἡλειώτικα δημοτικά τραγούδια. Ἡλειακά, έτ. Α', τεύχ. 1 (1951) 10-12, τεύχ. 2, 28-29, τεύχ. 3, 46-47.
707. Τὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων. Α'. Ἀκριτικά. Τῆς ἀγάπης. Παραλογές. **Ἅγις Θέρος** ἐσύναξε κ' ἐρμήνευσε. Ἐκδοση ἐθνική. Ἀετός. Ἀθήνα (1951) 8<sup>ον</sup> μέγ. σελ. 349. — Β'. Τῶν ἀρμάτων. Τῆς ξενιτειᾶς. Τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῶν γιορτῶν. Τοῦ θανάτου. Διάφορα. Λιανοτραγούδα. Τοῦ Μεσαίωνα καὶ τῆς Ν. Ἰταλίας. Ἐπίμετρο. **Ἅγις Θέρος** ἐσύναξε κ' ἐρμήνευσε. Ἐκδοση ἐθνική. Ἀετός. Ἀθήνα (1952) 8<sup>ον</sup> μέγ. σελ. 331.
- Κρίσι.: ἈρχΠόντ 16 (1951) 268. Αὐτόθι 17 (1952) 256-257 (**Α. Α. Παπαδόπουλος**). Λαογρ 14 (1952) 320-356 (**Μ. Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίου**). ΚυπρΓρόμμ 17 (1952) 259-262 (**Ν. Χ. Κονομής**). Κρητ'Εστ 4 (1952) τεύχ. 33-34, 68-71 (**Πέτρος Χατζιδάκης**). Ν'Εστ 52 (1952) 1108-1111 (**Δημ. Σ. Λουκάτος**). Ἑλλημ έτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 749-750 (**Γ. Κ. Σπυριδάκης**). Αὐτόθι, 166-170 (**Φ. Μπουμπουλίδης**). Αὐτόθι 197-201 (**Σπ. Μελάς**). Ἡπειρ'Εστ έτ. 1 (1952) 102 (**Γ. Ι. Παπαγεωργίου**). Παιδεία 1 (1952) 238-240, 2 (1953) 126-127 (**Θεόδωρος Σύδης**). ἙλληνΧρον έτ. 1 (1952) ἀρ. φ. 125 (**Νικηφόρος Βρεττάκος**). Αὐτόθι, 25-26 (**Τάσος Λιγνάδης**). Τὰ Νέα Ἑλληνικά, τόμ. Α', τεύχ. 6 (1952) 396-403, τεύχ. 7, 486-491 (**Χαρίλ. Σακελλαριάδης**). Ἀγγλ'Επιθ τόμ. ΣΤ' (1954) 413-419 (**Χ. Γ. Σακελλαριάδης**).
708. **Θέρου Ἄγι** Τὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων. Ἑλλημ έτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 205-208. [Γενικαὶ σκέψεις].
709. [**Ἄωνόμου**] Λαογραφικά. Δεῖγμα λαϊκῆς στιχογραφίας. Ὁ διωγμὸς καὶ ὁ θρήνος τοῦ Σκοποῦ 1915. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 252-263.  
Ρίμα ἐκ 414 στίχων.
710. **Ἀξίνου Χ. Μ. - Μάμπουρα Α. Π.** Τὸ θαλασσινὸ δράμα στὲς ἀκτὲς τοῦ Ἁγίου Ἐπικτήτου Κυρηναίας. Λευκωσία 1952; 32<sup>ον</sup>, σ. 8.
711. **Βαλαβάνη Ἰωάν.** Ἄσμα Κερασσοῦντος. ἈρχΠόντ 17 (1952) 254-255.  
Ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 69 χ/φ τοῦ Ἰστορ. Λεξ., σ. 206.
712. Για πέ με, πέ με... Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τεύχ. 10-11 (34-35) 1717.
713. **Γρίβα Α. Ι.** Τὸ ἱστορικὸν τῆς ἰδρύσεως τῆς ἱερᾶς μονῆς Κύκκου τὸ 1090. Τρίτη ἐκδοσις. Λευκωσία 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 8.
714. — Τὸ πρωτάκουστον θαῦμα τῆς Λαμασκοῦ. Ἡ τύφλωσις τοῦ δεκαπενταετοῦς Κιαμήλ Σουλεμὰν καὶ ἡ διὰ θαύματος τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου θεραπεία αὐτοῦ τὴν 30 Νοεμβρίου 1948 κτλ. Βαρῶσια (Κύπρου) 1952, 32<sup>ον</sup> σ. 8.
715. Ἡ Χώνιτσα. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τεύχ. 2 (26) 1333.
716. **Καλαματιανοῦ Γιώργου Ν.** Ἡ Ἀνθολογία μας. ΠνευμΖωή 1952, ἀρ. φ. 1,

13-14, ἀρ. φ. 2, 36, 1953, ἀρ. φ. 12, 255, ἀρ. φ. 14, 289.

Ἀναδημοσιεύσεις.

717. Κρητικό ριζίτικο. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 30, 12. Αὐτόθι τευχ. 31-32, 6, τευχ. 33-34, 18 [ἄσμ. 3].
718. **Λαμπρίδου Χ.** Τῆ Κρωμῆ τὰ ραζία. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 3 (27) 1379.
719. **Δεβέντη Κ.** Δημοτικά τραγούδια τοῦ Ἀλιβερίου Εὐβοίας. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 735-736.
720. **Μανούσου Ἀν.** Ἡ ἀπατημένη κόρη. (Κερκυραϊκὸ δημοτικὸ τραγούδι). Κερκ Χρον Β' (1952) 20.  
Ἀναδημοσιεύσεις.
721. **Μάμπουρα Α. Π.** Τῆς ὀρφανιᾶς τὰ βάσανα, τοῦ ἔρωτα τὰ πάθη ἃς δώση μὴν ἀκρόασιν καθέννας νὰ τὰ μάθη τῆς Ἀνδριάνας καὶ τοῦ Κώστα ποίημα συγκλονιστικὸν... Λευκωσία 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 8.
722. **Μάμπουρα Α. Π.** - **Αξίνου Χ. Μ.** Τὸ τραγικὸν θανατηφόρον αὐτοκινητικὸν δυστύχημα. Ἡ μεγάλη συμφορὰ ποῦ ἐπληξε τὴν κοινότητα τῆς Φασούλλας (Λεμεσοῦ). Λεμεσὸς 1952, 32<sup>ον</sup>, σ. 7.
723. ——— Ὁ τραγικὸς φόνος τοῦ Δημήτρη Μ. Λαγοῦ (Τζιῶνη) γενόμενος τῆ 13/2/1952 εἰς τὴν τοποθεσίαν Δοξίτενες. Βαρῶσια 1952, 16<sup>ον</sup> σ. 8.
724. Νερόν. Ὀλιγόστιχα. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 6-7 (30-31) 1525 [ἄσμ. 3].
725. **Νικολάου Μαργ.** Τὸ τραγούδι τοῦ Ἀργαλειοῦ [Ἡ Γιαννιώτισσα]. [Κεῖμ. καὶ μουσ.]. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 204. Ἡ Σαμαρίνα. Αὐτόθι 306.
726. Ὁ γεροβοσκός. Δημοτικὸ. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 31-32, 2.
727. Ὀφίτικα τραγωδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1298 [2 σατιρ. ἡσάματα].
728. **Πολυχρονίδου Π. Δ.** Ὀφίτικα τραγωδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1291 [ἄσ. 2].
729. **Πτωχοπούλου Χ. Ν.** Τὸ μέγα καὶ πρωτάκουστον θαῦμα τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέα τοῦ Πρωτοπάλτου κτλ. Βαρῶσια (Κύπρον) 1952, 16<sup>ον</sup> σ. 8.
730. **Σαλβάνου Γερ.** Ἀπὸ τὰ γαμήλια ἔθιμα Ἀργυράδων Κερκύρας. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 369-370 [2 ἄσμ.].
731. **Siapkarakas-Pitsillidés Thémis.** Le Pétrarquisme en Chypre; Poèmes d'amour en dialecte chypriote d'après un manuscrit du XVI<sup>e</sup> siècle. Texte établi et traduit avec le concours de Hubert Pernot. Athènes 1952. 8<sup>ον</sup> σ. VII+446. Collection de l'Institut Français d'Athènes 74. Κρίσ.: ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 182-185 (**Ν. Χ. Κονομής**).
732. **Σκαφιδᾶ Βασ. Κ.** Κουτσοβλάχικα τραγούδια [2]. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 580.

733. Στὰ Βέροβρα, στὰ Δολιανά. ΧρονΜορ Α' (1952) 32.
734. **Σταμούλη - Σαραντή Έλπιν.** Θρακικά Λαογραφικά. Τραγούδι τοῦ Χριστοῦ στὸν Ἐπιτάφιο. Ἑλληθμ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 501-502.
735. **Σταυρουλάκη Χρ. (Ἀγελάτη)** Στὸ θάνατο τοῦ παλκαριοῦ. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεῦχ. 29, 16-17. Ριζίτικο. Ἐπὸ τὴ μάχη τῆς Κρήτης. Αὐτόθι τεῦχ. 28, 18-19, 28.
736. **Τρακάκη Ἀντων.** Πνευματικά μνημεῖα τῆς ὄρεινῆς Κρήτης. Κρητ'Εστ 3 (1952) τεῦχ. 26, 17-18, τεῦχ. 27, 23-24 [ἄσμ. 2].
737. Τὸ νυφέπαρμαν. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 25, 1289.
738. **Χ.** Πῶς πάροθηκε ἡ Πόλη. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 61 (1952) 44.  
Δημῶδη ἄσματα περὶ τῆς ἀλώσεως.
739. **Χατζιδάκη Π. Ν.** Ριζίτικα τραγούδια. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεῦχ. 33-34, 5-12.
740. [**Ψυχογιῶ Ντ. Δ.**] Μοιρολόγια, Ἡλεικά, ἔτ. Β', τεῦχ. 4-5 (1952) 72 [μοιρολ. 3].
741. **Ἀγγελομάτη Χρ. Ἐμμ.** Οἱ θρηνοὶ τῆς ἀλώσεως [τῆς Κων/πόλεως]. ἙλλΚύπρ 5 (1953) ἀρ. 51, 152.
742. **Ἀναγνώστου Νικ.** Ὁ Κοντοβουνήσιος. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 3, 25.
743. **Ἀξίνου Χ. Μ.** Ποίημα σατυρικόν, ἔκδ. 8<sup>η</sup>, Λεμεσὸς 1953, 32<sup>ον</sup> σ. 7.
744. — Τὰ νέα ἔρωτικά τραγούδια. Δίστιχα καὶ τετράστιχα. Φιλοῦσα Πάφου 1953, 32<sup>ον</sup> σ. 7.
745. **Ἀξιῶτου Πέτρου Ι.** Ἡ Θάσος (Μυθολογία - Ἀρχαιολογία - Περιγραφή - Λαογραφία - Ποίησις). Θεσσαλονίκη 1953, 8<sup>ον</sup> σ. 236.  
Ἐν σ. 155-160 ἄσματα 9.
746. **Ἀργυρίου Νικολ.** Ἀνέκδοτος ἔκ Θάσου παραλλαγή τοῦ ἄσματος Μιχαὴλ τοῦ Γενναίου. Λαογρ 15 (1953) 168.
747. **Βαρδουνιώτη Δημ.** Ὁ Νικηταρῶς στὰ Δερβενάκια. Δημοτικό. ΧρονΜορ Β' (1953) 143.
748. **Βέη Νίκου Α.** Δημῶδη ἄσματα Φιγαλίας. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 7, 8 [ἄσμα 1].
749. **Γατοπούλου Δ.** Καντάδα. Ναυτ'Ελλ 1953, τεῦχ. 239, 10.
750. **Γιαννακάκη Γ.** Οὐ π'θαμὸς τ' Γιάν' (Γιανοχωρίτικο). ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 301
751. **Γκλαβάνη Ζωῆς** Ἐφτά Ροδίτικα δημοτικά τραγούδια. Ἐκλ Θ' (1953) τεῦχ. 87, 100-104.
752. Δημοτικά τραγούδια Βούρμπιανης. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 384-385 [ἄσμ. 3].
753. Δημοτικά τραγούδια γιὰ τὸν Νικηταρῶ. ΧρονΜορ Β' (1953) 6.  
Ἀναδημοσίευσις 3 ἄσμ.

754. Δράκοι, δρακοντόπουλα (δημοτικὸν τῆς Κρῶμνης). Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 5 (41) 2045.
755. *Εὐθυμίου Ἀν.* Νανουρίσματα - ταχαρίσματα. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 491-492.
756. *Ζηκίδου Γ. Δ.* Δημοτικά τραγούδια [2]. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 146, 162.
757. *Ζώρα Γεωργίου Θ.* Κάρολος ὁ Ε' τῆς Γερμανίας καὶ αἱ πρὸς ἀπελευθέρωσιν προσπάθειαι. [Στιχούργημα ἐκ τοῦ ἀνεκδότου Βατικανοῦ κώδικος 2614]. Ἐν Ἀθήναις 1953, σχ. 8<sup>ον</sup> σ. 19.
758. *Ἡλιάδῃ Χρ.* Ἡ Μαρουδικιά. Μαθ'Εστ Δ' (1953) ἀρ. 10, 40-41.
759. Ἡ πέρδικα κί' ὁ θηρευτής. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 8-9 (44-45) 2181. Ἡ Σοφίτσα. Αὐτόθι τευχ. 11-12 (47-48) 2340.
760. *Θ. Α.* Ἐνα παράδοξο δημοτικὸν τραγούδι. Ν'Εστ 54 (1953) 1827-1828.
761. Θέλω νὰ πᾶ' στήν Ἀραπιά (δημοτικόν). ΧρονΜορ Β' (1953) 62.
762. *Θεοχάρῃ Ἀριστ.* Ὁ πόθος τῶν Κυπρίων, ποίημα συνταχθὲν ὑπὸ—. Λευκωσία 1953, 32<sup>ον</sup>, σ. 4.
763. *Καλαματιανοῦ Γ. Ν.* Τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης καὶ ἡ ποίησή μας. ΠνευμΖωή 1953 ἀρ. φ. 15, 299.
764. *Καραχάλιου Δ.* Ὁ Νταβέλης στὰ Βέρβενα. ΧρονΜορ Β' (1953) 229.
765. *Κληρίδῃ Ν.* Ἀνέκδοτα Κυπριακὰ τραγούδια. ΚυπρΓράμμ 18 (1953) 220 [ῥῆμα 1].
766. *Κουρούζια Γ. - Μάμπουρα Α. - Ζαχαρούλα Χ.* Τὸ αὐτοκινητικὸν δυστύχημα. Ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ Σπύρου Παπαχαραλάμπους (Τρουλλιότη) γενόμενον τὴν 7.2.53. [Κύπρος 1953] 32<sup>ον</sup> σ. 8.
767. Λαϊκὴ ποίησις τῆς Τριφυλίας. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 3, 21.
768. *Μ. Μ.* Βορειοηπειρωτικὰ δημοτικὰ τραγούδια [2]. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 44.
769. *Μαν. Ἀντ. Ν.* Τὸ τραγούδι τοῦ κιορ-Μανώλη. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 2, 48.
770. Μανιάτικα μοιρολόγια [4]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 2, 26.
771. *Μάμπουρα Α. Π.* Μία τραγωδία τῆς τιμῆς. Πρωτάκουστον δράμα πού'γινεν στὴ Θεσσαλία. Λεμεσὸς 1953, 16<sup>ον</sup>, σ. 8.
772. *Μέντζου Ἀκλ.* Δημοτικὰ τραγούδια. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 1241 [ῥῆμα 1].
773. *Μηλιῶνῃ Χριστοφ.* Δημοτικὰ τραγούδια [4]. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 259, 718, 923, 1255.
774. Μοιρολογᾶ κί' Ἀγιά Σοφιά. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 5 (42) 2018.
775. *Νικολάου Ἀριστ.* Ἐνας ἀγνὸς ἔρωσ. Μιὰ ἀληθινὴ ἀγάπη. Ἡ αὐτοκτονία τῶν δυὸ ἑρασιῶν Τάκη Κυπραίου ἐκ Κτήματος καὶ Ἀντιγόνης Γεωργίου ἐκ Πειραιῶς. Λευκωσία 1953, 8<sup>ον</sup> σ. 8.

776. — Τὰ νέα θαύματα τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ μεγαλομάρτυρος εἰς Ἀκάμα δίπλα πρὸς τὴν Πέγρια κτλ. Λευκωσία 1953, 16<sup>ον</sup>, σ. 7.
777. — Τὰ νέα θαύματα τῆς Παναγίας τοῦ Κύκκου καὶ τῆς ἁγίας Εἰρήνης τοῦ Φαρμακᾶ κτλ., Λευκωσία 1953, 8<sup>ον</sup> σ. 8.
778. Ὁ Γιάννης κ' ὁ Δράκον. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 1 (37) 1865. Νύφε καὶ ἀντραδέλφ'σα. Αὐτόθι τεῦχ. 2-3 (38-39) 1953. Σημαίνει ὁ θεός. Αὐτόθι τεῦχ. 5 (41) 2020. Ὁ Πόρφυρας. Αὐτόθι τεῦχ. 6 (42) 2091-2092. Ὁ γέρον πάντα γέρος ἔν. Ἰκλάφον ἀτὸν π' ἐγέρασεν. Αὐτόθι τεῦχ. 10 (46) 2276 [ἄσμ. 6].
779. **Παπᾶ Νίκου** Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια ἐπιμέλεια καὶ ἐκλογή — Ἐκδοτικὸς οἶκος Γεωργίου Παπαδημητρίου (100 ἀθάνατα ἔργα) Ἀθήναι (1953) 8<sup>ον</sup> μικ. σ. 182.
780. **Παπαγεωργίου Γ. Κ.** Μωραΐτικα μοιρολόγια [2]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 6, 5. Ἡ λαϊκὴ μοῦσα γιὰ τοὺς ἥρωες. Αὐτόθι [2]. Τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Αὐτόθι, τεῦχ. 2, 20, τεῦχ. 4, 16, τεῦχ. 5, 16, τεῦχ. 7, 11 [ἄσμ. 13].
781. **Σαρεγιάννη Φανῆς** Νανουρίσματα, Ταχταρίσματα, Παιχνιδάκια. Ἀνθολόγημα μὲ σημειώσεις. Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη. Παράρ. 1, Ἀθήνα 1953, 8<sup>ον</sup>, σ. 46. Κρισι. Ἀγγλ'Επ ΣΤ' (1953) 3, 292-297 (**Κ. Ρωμαῖος**). Κυπρ Γράμμ 18 (1953) 271-272 (**Κ. Χρυσάνθης**).
782. **Σκαφιδᾶ Βασιλείου Κ.** Ἡπειρωτικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 808-809, ἔτ. 2 (1953) 35, 632, 641, 697, 834, 928, 1166 [ἄσμ. 11].
783. **Σκοπετιέα Σιαύρου Χ.** Μωραΐτικα τραγούδια. Τῆς Πόλης καὶ τῆς Ἁγίας-Σοφίας. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 5, 11 [ἄσμ. 2].
784. Στὰ Δερβενάκια (δημοτικὰ). ΧρονΜορ Β' (1953) 13.
785. **Στανριώτη (Δ.Κ.Π.)** Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 4 (40) 2002.
786. **Συλλέκτου** Σατιρικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 1, 21 [ἄσμ. 4].
787. Τῆς Τρίχας τὸ γεφύρι. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 7 (43) 2142.
788. Τραγούδι τῆς ἀγάπης. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 6, 5.
789. Τραγούδια τοῦ Πύργου [5]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 4, 16, τεῦχ. 5, 16.
790. **Τσάκωνα Ἥλια** Μωραΐτικα μοιρολόγια. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 3, 25.
791. **Τσιάκου Τάκη** Πάργα. Ὁ θρῦλος — ἡ ἱστορία — τὸ δημοτικὸ τραγούδι τῆς Ἡπειρ'Εστ 2 (1953) 272-274.
792. **Τσοῦρκα Κωνστ.-Κυριακίδου Στ. Π.** Τραγούδια Βαλλαχάδων. Μακεδ 2 (1953) 461-471.

- \*Άσματα 5. Ἱστορικά παρατηρ. *Στ. Π. Κυριακίδου* περὶ Βαλλαχάδων ἢ Βαλλαάδων.
793. *Χαλιορῆ Ν. Γ.* Τί τραγουδιέται στὴν Ὑδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀρ. 10, 223-224, ἀριθ. 11, 249-251, ἀριθ. 12, 273-275.
794. Χριστὸς γεννέθη. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 11 - 12 (47-48) 2353.
795. *Πιμπλή Ν. Β.* Κάλαντα πρωτοχρονιάτικα Ζήρου καὶ Ζάκρου Σητείας. Κρητ'Ἔστ 5 (1953-1954) τευχ. 40, 10.
796. *Π. Ἰδ. Ι.* Ριζίτικο. Κρητ'Ἔστ 5 (1953-1954) τευχ. 40, 27.
797. *Ζαφειρίου Νικολάου Ι.* Τὰ Θεοφάνεια (ἢ Φῶτα) στὴ Σάμο. ἌρχΣάμ 3 (1948/1954) 232-234 [ἄσμ. 3].

## 2. Μελέται.

798. *Καλογηρᾶ Ἀνδρ. Χρ.* Ἡ Σάτυρα στὴν Κεφαλονιά. Τόμ. Β', Ἀθήναι 1946, 201-250: Οἱ Ριμαδόροι ἢ ριμναδόροι τῆς Κεφαλονιάς.
799. *Μουζενίδη Π. Δ.* Τὰ Κάλαντα στὴν ἐπαρχία Χαλδίας. Κριτικὴ ἀνάλυση. Χρον Πόντ χρόν. Β' (1946) 511-513.
800. *Σουμελίδη Γ.* Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ στὶς Ποντιακὲς παραλλαγές. Χρον Πόντ χρόν. Β' (1946) 509-511.  
Ἀναδημοσίευσις ἐκ Νέας Ἑστίας 1-2-1946, τευχ. 446.
801. *Ἀλεξάκη Ι. Σ.* Ὁ Τσουλῆς καὶ τὸ τραγούδι του. Κρητ'Χρον 2 (1948) 167-179.
802. *Βασδραβέλλη Ἰω. Κ.* Ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν. Θεσσαλονίκη 1948 [Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη 8. Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν], σχ. 8<sup>ον</sup>, σ. η + 116 [μετὰ 8 ἄσμ.].
803. *Γριτσοπούλου Τάσου Ἀθ.* Ἀράχοβα ἢ Γορτυνιακὴ καὶ τὸ περὶ αὐτῆς δημῶδες ἄσμα τοῦ Κλέφτου Δήμου. Γορτ'Ἡμερ τευχ. 3 (1948) 30-42 (= Ἀνάτυπον μετὰ συμπληρωμάτων ἀπὸ τὸ Γορτυνιακὸν Ἡμερολόγιον (1948) καὶ τὴν ἐπιθεώρησιν «Ἡὼς» τευχ. 3 (1947). Ἐν Ἀθήναις 1948, 8<sup>ον</sup>, σ. 23).
804. *Θεοδωρακάκου Νίκου* Ἱστορικὰ τραγούδια τῆς Τουρκοκρατίας. Τὸ τραγούδι τοῦ Ἀληδάκη. Ὁ Αἰώνας μας (1948) 108-111.
805. *Ἰωαννίδου-Μπαρμπαρίου Μαρίας* Τὸ τραγούδι τῆς κουμπάρας-νύμφης (μελέτη). Ἑλλ'Δημ ἔτ. Α' τόμ. 1 (1948) 641-644.
806. *Καψάλη Γερ.* Τὰ Μανιάτικα μοιρολόγια. Μορφές, 1948, 225-260, 298-301.
807. *Κυριακίδου Στυλ. Π.* Ἡ δημῶδης ἑλληνικὴ ποίησις καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (διάλεξις). Λαογρ 12 (1948), 465-502.  
Κρίσι.: Κυπρ'Γράμμ 14 (1949), 134-136 (*Κ. Π. Χατζηϊωάννου*).
808. *Lüdeke Hedwig*, Im Paradies der Volksdichtung. Erinnerungen an

- meine volkskundlichen Sammel-und Forschungsreisen im griechischen Sprachgebiet. Berlin, Minerva Verlag, 1948, 8<sup>ov</sup>, σ. 224.
809. **Μέγα Γ. Α.** Ἡ ξένη δεσποτεία καὶ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ἑλληνικὸν ἔτ. Α', τόμ. 1 (1948) 473-476 (=Le Dodécanèse libre. L'Hell Cont 1948, 116-120). Ἐξέτασις διστίχων σατυριζόντων τοὺς Ἰταλοὺς κατακτητὰς τῆς Δωδεκανήσου.
810. ——— Ἀδριανούπολις ἢ πολυκρουσεμένη. (Τὸ παλαιότερο ἱστορικὸ μας τραγούδι). Ἑλληνικὸν ἔτ. Α', τόμ. 1 (1948) 92-94.
811. **Μιχαλέτου Γιάννη** Αἰσθητικὲς ἀναλύσεις. Τεῦχ. Α'. Ἡ λήθη — τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ. Ἀθῆναι 1948, 8<sup>ov</sup> σ. 32.
812. **Νομικοῦ Ἀνδρέα** Μοιρολόγια. Ἑλληνικὸν ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 13-16.
813. **Σπάλα Πάνου** Ἡ σημασία τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν μας. Ἐργ'Ἐστ 1948, ἀρ. 8, 153.
814. **Σπαταλᾶ Γερ.** Τὸ γέλιο στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Ἑλληνικὸν ἔτ. Α' τόμ. 1 (1948) 770-774.
815. **Σιαθᾶτου Ν.** Ἡ θάλασσα στὰ τραγούδια μας. Ναυτ'Ἑλλ 1948, τεῦχ. 186, 14, τεῦχ. 187, 10, τεῦχ. 189, 21.
816. **Συναδινοῦ Θ. Ν.** Τὸ δημοτικὸ βουλγάρικο τραγούδι συγκρινόμενον μὲ τὸ ἑλληνικόν. Ἐργ'Ἐστ 1948, ἀρ. 9, 203-204.
817. **Τόμπορη Χρυσ.** Ἡ κέρδικα στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Ὁ Πᾶν 18 (1948) 7-8.
818. **Τωμαδάκη Ν. Β.** Τὸ τραγούδι τοῦ Ἀληδάκη. Ὁ Αἰώνας μας, 4 [Ἰούν. 1948] 908-911 (=Νεοελλ (1953) 84-93).
819. **Βαγενᾶ Θάνου** Σελίδες ἀπὸ τὴν Γορτυνιακὴ κλεφτουριά. Γορτ'Ἡμερολ 4 (1949) Ἀθῆναι (Ἀνάπτυπον, 8<sup>ov</sup> σ. 15).
820. **Βαγιακάκου Δικ. Β.** Οἱ ἔθνη καὶ ἀγῶνες στὸ Μανιάτικο μοιρολόγι. Ν'Ἐστ 46 (1949) 1077-1080.
821. **Baud-Bovy Sam.** La chanchon cleftique. J. int. Folk-Music Council I (1949), 44-45.
822. **Καρπᾶ Δ.** Μία μαντινάδα. Κρητ'Ἐστ 1 (1949) τεῦχ. 5, 16.
823. **Δινάρδου Πέτρου Ν.** Ἡ Ἑλληνίδα σὲ τρεῖς κύκλους τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Ἑλληνικὸν ἔτ. Β' τόμ. 1 (1949) 163-167.
824. **Lüdeke Hedwig** Griechische Volksdichtung. Arch. Lit. Volksdichtung I (1949), 196-250. Αὐτόθι, 251-254. **S[feemann] E[rich]**, Vergleichende Hinweise zur vorstehenden Abhandlung.
825. **Μέγα Γ. Α.** Τὸ πάροισμο τῆς Πόλης εἰς τὰ τραγούδια τοῦ Πόντου. Ἑλληνικὸν ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 899-901.



826. *Νικολαΐδη Μελή* Ἡ κυπριακὴ ποίηση. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 236-237.
827. *Παμπούκη Ι. Τ.* Διγενὴς ὁ Κιόρογλου. ἘπΒυζΣπ 19 (1949) 315-322.
828. *Παπαχρυσοστόμου Χρήστου* Οἱ σημερινοὶ Κύπριοι ποιητάρηδες. Ἑλληνικὸν ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 897-899.
829. *Πολίτη Δίνου* Τὰ κυπριακὰ ἐρωτικὰ τραγούδια. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 268. Ἀπόσπασμα ἀπὸ ἐναρκτήριον μάθημα.
830. *Σκίπη Σωτήρη* Τὸ εἰκοσιένα καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλληνικὸν ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 352-359.
831. *Ἀθανασιάδη-Νόβα Γ.* Ἡ μάνα στὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλληνικὸν ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 737-745.
832. *Ἀνδρικοπούλου Γιάννη* Ὁ ἀργαλειὸς καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλληνικὸν ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 376-378.
833. *Ἀποστολάκη Γιάννη Μ.* Τὸ κλέφτικο τραγούδι. Τὸ πνεῦμα κ' ἡ τέχνη του. Ἐν Ἀθήναις. Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας» 1950, 8<sup>ον</sup> σ. 184. (Ἀνατύπ.). Κρ.: ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 223-224 (*Κώστας Προυσῆς*).
834. ——— Τὸ πνεῦμα τοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ. Ἑλληνικὸν ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 329-336. [Ἀναδημοσίευσις].
835. *Baud-Bovy S.* Sur la strophe de la chanson «clefrique». Bruxelles 1950, σχ. 8ον, σ. 28. (Extrait de l'Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves, tome X (1950). Παγκάρπεια. Mélanges Henri Grégoire, II. Bruxelles 1950, σ. 53-78).
836. *Βλαχογιάννη Γιάννη* Δημοτικὴ ποίηση ὑπερβολικὴ. ΦιλΠρωτ 1950, 269-278.
837. *Βολονάκη Μιχαήλ Δ.* Τὸ ἐρωτικὸν συναίσθημα εἰς τὴν δημόδη ποίησιν τῆς Δωδεκανήσου. Ἑλληνικὸν ἔτος Γ' τόμ. 5 (1950) 203-208.
838. *Cocchiara Giuseppe* Il ponte di Arta e i sacrifici di costruzione. Annali del Museo Pitre I (1950), Palumbo, 38-81.
839. *Cohen G.* Épopée byzantine et épopée française. Παγκάρπεια. Mélanges H. Grégoire II (=Annuaire Phil. et Hist. Or. et Sl. 10 (1950) 143-160). Κρίσις: ΒΖ 45 (1952) 124 (*F. D(ölger)*).
840. *Galdi L.* Les echos Roumains des Μοιρολόγια Neo-Helleniques. BS 1950, 1-5.
841. *Γιαννοπούλου-Ἐπιτανησίας Μαριέττας Ε.* Ζακυνθινὰ λαϊκὰ ἔμμετρα τοῦ Καρναβαλιοῦ. Ἑλληνικὸν ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 351-354.
842. *Γκρέκα Ἰωσήφ* Τὰ τραγούδια τοῦ ἀγεροῦ. Αἴξωνή 1 (1950-1951) 152-3.
843. *Γρῆσπου Πάνου* Περὶ τοῦ ὄρου «ἀνθίζω» στὴ δημοτικὴ ποίηση. Ἑλληνικὸν ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 373-375.

844. *Δελή Τριαντ.* Ἄρεται καὶ προσόντα νυμφευομένων εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν καὶ τὴν δημοτικὴν ποίησιν. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 833 - 838.
845. *Δελμούζου Α. Π.* Τὰ Νέα Ἑλληνικά στὸ σχολεῖο τοῦ Βόλου. Παιδεία 4 (1950) 412 - 418.  
Μελέτη περὶ δημοδῶν ἀσμάτων.
846. *Διαμαντῆ Φλώρας Χαρ.* Ἡ φυσιολατρία στὸ δημοτικὸ μας τραγούδι. Ἑλλ Δημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 189 - 192.
847. *Ζώρα Γεωργίου Θ.* Ἡ περὶ τὴν ξενιτεῖαν δημοτικὴ ποίησις καὶ τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 177 - 188.
848. *Θωμαζαίου Μιὰ* λησμονημένη κρίση γιὰ τὴ δημοτικὴ μας ποίηση. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 193 - 194.
849. *Ζώρα Γεωργίου Θ.* Ὁ Διγενὴς ἐν τῇ Νεοελληνικῇ ποιήσει. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 839 - 843.
850. *Jannacone S.* Philological Notes on some Byzantine Texts. BS 1950, 161 - 166.  
Παρατηρήσεις εἰς δημῶδη βυζαντινὰ ποιήματα, ὡς π.χ. εἰς τὸν Πτωχοπρόδρομον, τὰ Ἑρωτοπαίγνια, Διγενῆ Ἀκρίταν κλπ.
851. *Impellizeri S.* La morte di Digenis Akritas. Annali del Museo Pitrè I (1950), Palumbo, σ. 82 - 119.  
Κρίσεις: Λαογρ 15 (1953) 192 - 199 (*Μ. Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίγου*). BZ 45 (1952) 125 (*F. D(öiger)*).
852. *Καιροφύλα Κ.* Τὰ κάλαντα τοῦ ἀγνώστου. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 41-42.
853. — Πῶς ὁ Φωριεὺς μάζεψε τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 217 - 222.
854. *Καιροφύλα Γιάννη* Τὸ τραγούδι τοῦ ξενιτεμένου στὴ δημοτικὴ μας ποίησι. Ἡχῶ 46 - 47 (1950) 15 - 16.
855. *Καλονάρου Π. Π.* Σχέσεις τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους πρὸς τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου. Πρακτ' Ἀκαδ' Ἀθην 18 (1943 ἔτ. ἐκδ. 1950) 33 - 39.
856. *Καραντώνη Α.* Τὸ ἐθνικὸ σύμβολο τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ἀπὸ τὰ Ἀκριτικὰ ἔπη ὡς σήμερον. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 29 - 34.
857. — Μερικοὶ στοχασμοὶ γιὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 335 - 336.
858. *Κατσαροῦ Χαράλ. Π.* Ἡ λεβεντιὰ καὶ ὁ Χάρος εἰς τὴν ἀκριτικὴν καὶ τὴν ἄλλην ἑλληνικὴν ποίησιν. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 825 - 832.
859. *Κόντογλου Φώτη* Τὰ ἔμορφα τραγούδια μας. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 169 - 175.
860. *Κουγέα Σωκρ.* Ἡ παλαιολογία συλλογῆ ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν

- τοῦ Γερμανοῦ βαρῶνου Werner von Haxthausen. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 329 - 334.
861. **Κυριακίδου Στίλπ. Π.** Παρατηρήσεις εἰς τὰ Ἀκριτικά ἔπη. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 35 - 54.  
Ἀναδημοσ. ἐκ Λαογραφίας, τ. 10, 623-662.
862. **Δαβανίσι Μπροῦνο** Ὁ Ντ' Ἀνουόντισιο καὶ τὰ ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια. Μετάφρ. Γ. Θ. Ζώρα. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 353 - 357.
863. **Δάππα Τάκη** Ὁ καπετὰν Ἀντροῦτσος. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 428 - 432.
864. **Διναρδάκη Ἐλευθ.** Τὸ Κρητικὸ τραγούδι. Κρητ' Ἔστ 2 (1950) τεῦχ. 15, 5-6.
865. **Δινάρδου Πέτρου Ν.** Τῆς ἀγάπης τραγούδια. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 379 - 382.
866. **Μαμώνη Κ.** Ὁ Ὅμηρος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας καὶ ἡ ἄλλη δημοτικὴ βυζαντινὴ ποίηση. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 817 - 819.
867. **Μέγα Γ. Α.** Ὁ λεγόμενος κοινὸς βαλκανικὸς πολιτισμὸς. Ἡ δημῶδης ποίησις. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 747 - 760. ΕΛΑ 6 (1951) 297 - 324 = La civilisation dite balkanique. La poésie populaire des pays des Balkans. L' Hellen Cont 4 (1950) 8 - 30.  
Κριτ.: BZ 43 (1950) 394 (*F. D(ölger)*). Zeitschrift f. Volkskunde 51 (1954) 303. (*Erich Seemann*).
868. **Μελά Σπ.** Ὁ ἄγνωστος τραγουδιστής. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 165-168.
869. ——— Ὁ δρόμος τῆς αὐτογνωσίας. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 325-327.  
Γενικά περὶ δημῶδους ποιήσεως.
870. ——— Ὁ Ἀκριτικὸς κύκλος καὶ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ. Ἑλλημ ἔτος Γ' τόμ. 6 (1950) 5-8.
871. ——— Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας. Ἑλλημ ἔτος Γ' τόμ. 6 (1950) 805-808.
872. **Μελανοφρύδη Π. Κ.** Συμπλήρωμα. Ποντ' Ἔστ ἔτος 1 (1950) τεῦχ. 2, 26 - 27.  
Παρατηρήσεις εἰς ἀκριτικὸν ἄσμα, δημοσ. εἰς ἈρχΠόντ 1 (1928) 70 - 72.
873. **Μουστάκη Βασ.** Ὁ Φωριέλ καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 222 - 223.
874. **Παβολίσι Παύλου Α.** Σκέψεις περὶ τῆς μελέτης τῆς ἑλληνικῆς δημοτικῆς ποιήσεως (μετάφρ. Γ. Θ. Ζώρα). Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 337 - 346.
875. **Παμπούκη Ι. Τ.** Διγενὴς ὁ Κιόρογλου. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 821-824.
876. **Παπαδᾶ Παν.** Τὰ κάλαντα στὴ δημῶδη ποίηση. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 53 - 54.
877. **Παπαχρήστου Κλεοπάτρας** Ἡ λεβεντιὰ τοῦ κλέφτη στὴ δημοτικὴ ποίηση. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 337 - 352.

878. *Πατριαρχία Β.* Ἡ λαϊκὴ μούσα τῆς Μάνης καὶ ὁ θρηνός τοῦ νεκροῦ. "Ανευ τόπου ἐκδ., 1950, 8ον σ. 58.
879. *Πολίτου Ν. Γ.* Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 9 - 15.  
Ἐναδημοσιεύεται ἐκ τῶν Λαογραφικῶν Συμμερίτων Α', 237 - 260.
880. *Πτίνη Κώστα Ι.* Τὸ Σαμιώτικο δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 199 - 204.
881. *Σπαταλᾶ Γερ.* Συνθηματικὲς λέξεις στὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 364 - 368.
882. ——— Ἡ φυσιολατρία στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Νέος Καλλιτέχνης, τεῦχ. 1 (1950) 4 - 7.
883. ——— Τὰ ὄνειρα στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 55 - 58.
884. *Σπεράντισα Στέλιου* Τὸ νανούρισμα. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 209 - 212.
885. *Σταύρου Πατρόκλου* Τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Μαθ' Ἐστ Α' (1950) ἀρ. 1, 24.
886. *Trenkner Sophie* Les aventures de Šarkān Charzanis dans le folklore grec antique. Byzantion 20 (1950) 259 - 266.  
Κρίσις: BZ 45 (1952) 124 (F. D(ölger)).
887. *Φραγκάκι Εὐαγγ. Κ.* Τὸ δημοτικὸ τραγούδι τῆς Κρήτης. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 768 - 772.
888. *Φραγκάκι Μιμῆς Κ.* Ὁ Διαλυνομιχάλης. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 697 - 700.
889. *Βουρλάκη Ἀρ. Γ.* Ὁ Διαλυνομιχάλης ὁ νεώτερος ἐθνικὸς ἐπικολυρικὸς ποιητὴς τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης. Κρητ' Ἐστ 2 1950 - 1951, τεῦχ. 19, 21 - 22.
890. \**Χατζηδάκη Μάνου* Ἐρμηνεία καὶ θέση τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ (ρεμπέτικο). Κρίσις: Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 459 - 462 (B).
891. *Χατζῆ Α. Χ.* Εὐστάθιος Μακρομβολίτης καὶ Ἀκριτιτῆς. Ἀθηναῖ 54 (1950) 184 - 226· 317· 55 (1951) 189 - 224.  
Κρ.: BZ 45 (1952) 433 - 4 (F. D(ölger)).
892. *Βαγενᾶ Θάνου* Θανάσης Καράμπελις ὁ Βεοβενιώτης κλεφτοκαπετάνιος. ΧρονΚυν Α' (1951) 81 - 82.
893. *Δρόσου Ἀνδρέα* Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ στὴ λαϊκὴ ποίηση. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 7 (1951) 679 - 680.
894. *Κακαβούλια Ι. Γ.* Ἡ Κυνοῦρία καὶ οἱ κάτοικοί της διὰ μέσου τῶν κυνοῦριακῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. ΧρονΚυν Α' (1951) 22 - 26.
895. *Κυριακίδης Στ. Ρ.* Σημειώματα. Α' Οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος. Β' Ἀπαργιάζω. BZ 44 (1951) 358 - 361.

896. **Κυριακίδου Στίλπ.** Γαμήλιον δημῶδες βυζαντινὸν ᾄσμα. *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves* 11 (1951). Mélanges Henri Grégoire, 179 - 183.
897. **Κώνστα Κ. Σ.** «Χρυσὸς ἀητὸς καθόντανε» (Δημοτικό). Ν᾽Ἔστ 50 (1951) 1196 - 1198.
898. **Loucatos D.** Les mal mariés en Grèce: Στῆς ἀρχίβειας τὸν καιρό... *Bulletin Folklorique d'Ile de France, Paris, Janvier - Mars 1951*, σ. 201 - 202.
899. **Δουλούδη Κ.** Τὰ ἄγρη τοῦ λαοῦ. *ΚυπρΓράμμ* 16 (1951) 163 - 164.  
Ἐρμηνεία φράσεως δημοτ. τραγουδιοῦ.
900. **Μαρίνη Κώστα** Ἔνοχες ἀγάπες. *ΦιλΠρωτ* 1951, 150 - 154.
901. **Μανούσακα Μ. Ι.** Ἡ Ρεθυμνιώτισσα Σουλτάνα Εὐμενία Βεργίτση στὶς εὐρωπαϊκὲς χαλκογραφίες καὶ στὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. *ΚρητΧρον* 5 (1951) 349 - 384.
902. **Μελανοφροῦδη Π. Η.** Ἐπαρδάλ'. *Κουρσεύω. Ποντ᾽Ἔστ* ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 19 - 20, 1044 - 1045.  
Ἐρμ. φράσ. δημοτ. τραγουδιῶν.
903. **Νικολαΐδου Κώστα** Ἡ ἄγρη τοῦ λαοῦ. *ΚυπρΓράμμ* 16 (1951) 126 - 127.
904. **Notopoulos James A.** Continuity and interconnexion in Homeric Oral Composition (Extracted from Transactions of the American Philological Association, vol. LXXXII 1951, 81 - 101).
905. **Παμπούκη Ι. Τ.** Βυζαντινὰ κάλανδα ἐν Πόντῳ. ἌρχΠόντ 16 (1951) 174 - 178.
906. **Σπυριδάκη Γ. Κ.** Τὸ ᾄσμα τοῦ ἀσκητοῦ καὶ τοῦ διαβόλου. *ΕΛΛ* 6 (1951) 57 - 67.  
Κρίσ.: ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 696 (Φ. Κ. Μπουμπουλίδης).
907. ——— Ποιηταὶ δημοδῶν ᾄσμάτων εἰς Τραπεζοῦντα κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Ἄρχ Πόντ 16 (1951) 263 - 266.  
Κρίσ.: Ποντ᾽Ἔστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 2 - 3 (38 - 39) 1915 - 1917 (Στένος Σενίτας [=Σ. Ἀκογλου]). ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 696 (Φ. Κ. Μπουμπουλίδης)
908. **Théros Aghis** La poésie populaire grecque et la mort. *L'Hell Cont* 1951, 225 - 240.
909. **Χατζηϊωάννου Κ. Π.** Γλωσσολογικά. *ΚυπρΓράμμ* 16 (1951) 193 - 195.  
Περὶ τῆς φράσεως «ἄγρη τοῦ λαοῦ».
910. ——— Δυὸ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Κύπρου μὲ θέμα τὸ Χάρο. *ΚυπρΓράμμ* 16 (1951) 69 - 79. [Καὶ ἀνάτυπον, *Λευκωσία - Κύπρος* 1951, σχ. 8ον, σ. 13].
911. \*\*\* Μιά ποιητικὴ ἀπογευματινὴ τοῦ κ. Γιαγκου Ἀργυροπούλου. Τὸ δημοτικὸ τραγούδι. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 60 - 61.

912. **Ἀθηναίου Μ.** Τὸ ἡρωϊκὸ στοιχεῖο στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Ἄκτ 1951, 402 - 405.
913. **Β(αγενᾶ) Θ.** Ἡ μάχη τῶν Δολιανῶν στὸ δημοτικὸ τραγούδι. ΧρονΚυν 2 (1952) 39 - 42 (= ΧρονΜορ Α' (1952) 39 - 42).
914. — «Τσοπανᾶκος», ὁ Δημητσανίτης Παν. Κάλλας. Γορτῆμερ Ζ' (1952) 12 - 13.
915. **Βαργάβα Ἰω. Β.** Ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ ἀντιλήψεις περὶ θανάτου καὶ κάτω κόσμου εἰς τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 741 - 745.
916. **Γιαλλουράκη Μ.** 70 ποιητὲς διεκδικοῦν ἓνα ποίημα τοῦ Διαλλινομιχάλη. Κρητῆστ 3 (1952) τεῦχ. 24, 8 - 9.
917. **Γρισοπούλου Τάσου Ἀθ.** Ἐνα δημοτικὸ τραγούδι τοῦ ἀλβανικοῦ μετώπου. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 733 - 734.
918. **Goossens R.** Sur trois passages de Digénis Akritas, version de l'Escorial. Byzantion 22 (1952/53) 257 - 263.
919. **Grégoire Henri** Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1952) 809 - 816.
920. **Δεδούση Βασ.** Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Τὸ βαθύτερο νόημά του. Μορφές 1952, 143 - 146, 322 - 324.
921. **Ζώρα Γεωργίου Θ.** Ἡ ξενιτεία ἐν τῇ ἑλληνικῇ ποιήσει. Ἀθῆναι 1953 (Σπουδαστήριον Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν). Σχ. 8ον, σ. 85.
922. **Καιροφύλα Κώστα** Ὁ Σολωμὸς καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 209 - 212.
923. **Καλοκαιρινοῦ Ἀγγέλου** Τὸ Κρητικὸ τραγούδι. Κρητῆστ 4 (1952) τεῦχ. 33 - 34, 71.
924. **Κανονίδη Σταύρου** Νιώτερος ὄχι ἔταιρος. Ποντῆστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 2 (26) 1322 - 1324.
925. **Κελαῖδῃ Σταύρου** Τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Κρητῆστ 4 (1952) τεῦχ. 31 - 32, 7 - 8.
926. **Κκόλη Λεοντίου** Ὁ Ἄης Γιώργης στὸ δημοτικὸ μας τραγούδι. Μαθῆστ Β' (1952) ἀρ. 5, 76 - 78.
927. **Κτενίδου Φιλ.** Ὁ «Μάραντον», ἓνα ἐξαιρετικὸ τραγούδι τοῦ Πόντου. Ποντῆστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 4 - 5 (28 - 29) 1411 - 1419.
928. **Κυριακίδου Στίλπωνος Π.** Κόρη ταξιδεύτρια (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier) Ἀθῆναι 1952, 8ον σ. 4.

929. **Κωνσταντινίδη Κ. Ν.** Τὸ Ροδίτικο δημοτικὸ τραγούδι στὸν ΙΔ' αἰῶνα. Ἑλληνικὸν ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 237-240.
930. **Μαγκλιβέρα Διονύση Κ.** Ἡ μορφή τῆς γυναίκας στὰ δημοτικὰ τραγούδια. ΠνευμΖωή 1952, ἀρ. φ. 7, 148.
931. **Μακριδάκη Ἀνέστη** Στὸν ἄγνωστο τραγουδιστή. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 33-34, 29-30.
932. **Μανούσακα Μ. Ι.** Τὸ ἑλληνικὸ δημοτικὸ τραγούδι γιὰ τὸ βασιλιά Ἑρρῆκο τῆς Φλάντρας. Λαογρ 14 (1952) 3-52.
933. ——— Ἑλληνικὰ ποιήματα γιὰ τὴ σταύρωση τοῦ Χριστοῦ. Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier. Ἀθῆναι 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 26.
934. **Μαρμαντῶνη Ἰω.** Τὰ ἀδύνατα ἢ ἀμήχανα εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν. Ἑλληνικὸν ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 725-731.
935. **Μηλιώτου Σοφίας** Τὸ λουλούδι στὴ δημοτικὴ ποίηση. Ἑλληνικὸν ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 746-748.
936. **Μοιάκη Σ.** Ὁ ἔρωτας καὶ ἡ γυναῖκα στὰ Κρητικὰ τραγούδια. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 33-34, 19-25.
937. **Μουσιάκα Βελισσαρίου** Ἡ ξενιτεία στὸ Κρητικὸ δημοτικὸ τραγούδι. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 33-34, 57-64.
938. **Νικολαΐδη Μελέη** Ἡ Κυπριακὴ ποίηση. ΠνευμΖωή 1952, ἀρ. φ. 1, 18-19.
939. **Νοτοπούλου James A.** Homer and Cretan heroic poetry: A study in comparative oral poetry. I. The Song of Daskaloyannes. «American Journal of Philology», vol. LXXIII, 3, 1952, 225-250.  
Κρίσις: Κρητ'Χρον 6 (1952) 291-295 (*Βασ. Λαούργας*).
940. ——— The Warrior as an Oral Poet: A Case History. The Classical Weekly, vol. 46, N<sup>ο</sup> 2, 1952, 17-19.
941. **Οικονομίδου Δημητρίου Β.** Μιχαήλ ὁ «γενναῖος» καὶ τὰ δημοτικὰ περὶ αὐτοῦ ἔσματα Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Λαογρ 14 (1952) 53-70.
942. **Παντελίδου Τηλ.** Λαογραφικὰ τῆς Κύπρου. ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 342-343.  
Παρατηρήσεις εἰς τὰς φράσεις ἀπελατεύω - πελατεύω - ἄγρη τοῦ λαοῦ.
943. **Παπαγεηγοράκη Ἰδομ.** Πηγαι καὶ συλλογαὶ τῶν Κρητικῶν δημοτικῶν ἔσματων. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 33-34, 13-17.
944. **Παπαδάκη Ἐλευθερίας** Κρητικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Κρητ'Εστ 3 (1952) τευχ. 24, 20-21.
945. **Παπαδοπούλου Α. Α.** Ὁ ζάροπη Κωνσταντῖνον. ἈρχΠόντ 17 (1952) 226.
946. **Πατριαρχέα Β. Δ.** Ὁ ἔμμετρος λόγος ἐν Μάνη. Ἡ Μανιάτισσα δημιουργὸς

- καὶ πλάστης τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ - μυρολογοῦ. Ἑλληνικὸν ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 715 - 723.
947. — Τὸ ἠρωϊκὸν καὶ πατριωτικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν λαϊκὴν ποίησιν τῆς Μάνης. Ἑλληνικὸν ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 337 - 342.
948. **Ρωμαιοῦ Κ.** Τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια τοῦ Πόντου. ἈρχΠόντ 17 (1952) 155 - 171.
949. **Σιωμοπούλου Τάκη** Τὸ «τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ» (καὶ ἡ «Λεονώρα» τοῦ Burger). Ἡπειρ'Ἔστ ἔτ. 1(1952) 289 - 294, 632 - 634.
950. **Solovien A.** La date de la version Russe du Digénis Akritas. Byzantion 22 (1952) (1953) 129 - 132.
951. **Σπανδωνίδη Πέτρου Σ.** Τὸ κλέφτικο τραγούδι καὶ ἡ ἀρχαϊκὴ τέχνη. Θεσσαλονίκη 1952, σχ. 8<sup>ον</sup> σ. 108 + ἀν. 2.  
Κρίσεις: Μορφές 1952. 372 - 374 (**Β. Δεδούσης**). Πλάτων 4 (1952) 361 - 363 (**Κ. Α. Γεωργούλης**). Πνευμζωή 1952, ἀρ. φ. 8, 178 (**Γ. Ν. Καλαματιανός**). Κρητ'Ἔστ 4 (1952) τευχ. 33 - 34, 72 (**Σ. Μοτάκις**). ἙλλΧρον ἔτ. 1 (1952) ἀρ. φ. 36, 23 (**Ν. Βρεττάκος**). Ν'Ἔστ 53 (1953) 137 - 138 (**Γιάννης Χατζίνης**). Ἑλληνικὸν ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 309 (**Φ. Κ. Μπομπουλίδης**). Ἡπειρ'Ἔστ 2 (1953) 317 (**Τ.**). Λαογρ 15 (1953) 206 - 213 (**Δημ. Α. Πετρόπουλος**). ΚυπρΓράμμ 18 (1953) 317 - 318 (**Ν. Χιονίδης**). Πελοπ'Ἔστ. ἔτ. 1 (1953) τευχ. 5, 29 (**Γ. Κ. Παπαγεωργίου**).
952. **Σπαντιδάκη Θρασ.** Ὁ θάνατος ὡς θέμα τῆς Κρητικῆς δημώδους ποιήσεως. Κρητ'Ἔστ 4 (1952) τευχ. 33 - 34, 51 - 55.
953. **Τσίβη Ι. Α.** Ριζίτες καὶ Κατωμεριῖτες. Κρητ'Ἔστ 4 (1952) τευχ. 33 - 34, 32 - 41.
954. **Χατζιδάκη Πέτρου Ν.** Τὸ συναίσθημα στὸ ριζιτικὸ τραγούδι. Κρητ'Ἔστ 4 (1952) τευχ. 31 - 32, 5 - 6.
955. **Ἀλέτρη Γιώργη** Τὸ ἐρωτικὸ δημοτικὸ τραγούδι. Πελοπ'Ἔστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 5, 12.
956. **Ἀντωνιάδου Ι. Α.** Τὸ ἀκριτικὸ ἔπος. Μαθ'Ἔστ Γ' (1953) ἀρ. 9, 147 - 152.
957. **Ἀποστολάκη Γιάννη** Τὸ πνεῦμα τοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ. Ἑλληνικὸν ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 476 - 486.  
Ἀναδημοσίευσis.
958. **Ἀργυροπούλου Γιάγκου** Τὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ ὁ σουρρεαλισμός. Πελοπ'Ἔστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 4, 5.
959. **Baud-Bovy Samuel** Sur la prosodie des chansons cleftiques. Προσφ Κυριακ (1953) 95 - 103.
960. **Boehm Fritz** Die neugriechische Totenklage. Minerva Verlag, Berlin. Σχ. 8<sup>ον</sup> σ. 99.  
Κρίσεις: Λαογρ 15 (1953) 175 - 179 (**Γ. Α. Μέγας**).



961. **Ἐνεπεκίδη Π. Κ.** Τρία ἑλληνικά δημῶδη ἄσματα μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ σχολίων τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραΐ καὶ ἓνα μετάφρασμα τῆς παραβολῆς τοῦ ἄσώτου υἱοῦ εἰς τὴν διάλεκτον τῶν Ἑλλήνων τῆς Κορσικῆς. (Ἐκ τῶν ἀνεκδότων γαλλικῶν κωδίκων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων). *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves*, Tome XII (1952). Παγκάρπεια. Mélanges Henri Grégoire, Bruxelles 1953, 133-150. [Ἡ ἀρπαγή. Θρηῆνος μητρικός. Ἡ κόρη ταξιδεύτρια].
962. **Zarouhas Costas** Chants folkloriques de Grèce. T. II, Paris, s. i. ed., 4<sup>ον</sup>, σ. 44.
963. **Ζήση Χρ.** Τὸ κλέφτικο τραγούδι. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 496-501.
964. **Ζώρα Γεωργ. Θ.** Κάρολος ὁ Ε' τῆς Γερμανίας καὶ αἱ πρὸς ἀπελευθέρωσιν προσπάθειαι. [Στιχοῦργημα ἐκ τοῦ ἀνεκδότου ἑλληνικοῦ βατικανοῦ κώδικος 2614]. Ν'Εστ 53 (1953) 755-767.
965. **Jacopi G.** L'aquila dicefala dei Paleologhi nella tradizione artistica e poetica neoellenica. *Studi bizantini e Neoellenici VIII* (1953) 151-161.
966. **Κοντοῦ Κ.** Τὸ Μεσολόγγι στὴ δημοτικὴ ποίηση καὶ τὸ Σολωμικὸ ἔργο. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1950) 469-474.
967. **Κουγέα Σ. Β.** Ἡ πρὸς τοὺς Ἑλληνας καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων ἀγάπη τοῦ Niebuhr. Ἑλληνικά 12 (1953) 273-300.
968. **Κυπριανοῦ Χρυσ. Στ.** Ὁ Δημήτριος Ἀπέργης μέσα εἰς τὴν νεωτέραν Κυπριακὴν ποίησιν. *ΚυπροΓράμμ* 18 (1953) 197-202.
969. **Lavagnini Bruno** Alle fonti di un canto popolare: La ballata neogreca del fratello morto e il miracolo dei Santi confessori di Edessa. *ΠροσφΚυριακ* (1953) 399-404.
970. **Λυκαίου Γιώργη** Τὸ κλέφτικο δημοτικὸ τραγούδι. *Πελοπ'Εστ* ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 4, 7.
971. ——— Ἡ ξενιτεία καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. *Πελοπ'Εστ* ἔτ. 2 (1953) τεῦχ. 3, 10
972. **Μαλεβοῦ Πέτρου** Ὁ Νικητηρᾶς στὸ δημοτικὸ τραγούδι. *ΧρονΜορ Β'* (1953) 20-22.
973. **Μαρκάκη Πέτρου** Τὸ λατρευτικὸ δημοτικὸ τραγούδι. *ΠνευμΖωή* 1953, ἀρ. φ. 9-10, 329-330.
974. **Μάσβουλα Ματίνας** Τὸ Μανιάτικο μοιρολόι. *Πελοπ'Εστ* ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 6, 22-23.
975. **Mavrogordato John** Some notes on the Escorial and Russian versions of Digenes Akritas. *ΠροσφΚυριακ* (1953) 463-468.

976. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Τὰ ὄρα. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 11-12 (47 - 48) 2348 - 2349.
977. ——— Οἱ βάρδοι τοῦ Πόντου. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 5 (41) 2033-2037.
978. **Μουχιώτη Χαρ.** Ἡ μητέρα στὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἡ Γυναίκα, ἀρ. 80 (1953) 11, 52.
979. **Μοσκόβη - Βαρίκα Εὐρης** Τὸ δημοτικὸ τραγούδι στὰ Δωδεκάνησα. Ἡ Γυναίκα, ἀρ. 94 (1953) 10, 39.
980. **Ξενίτα Ξένου** Ποιηταὶ δημοδῶν ῥομάτων εἰς Τραπεζοῦντα κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 2 - 3 (38 - 39) 1915 - 1917.
981. **Οἰκονομίδου Δ. Β.** Τὰ δημοτικὰ ῥήματα τῆς «Θλιμμένης τρυγόνας». ΕΛΛ 7 (1952, δημοσ. 1953) 45 - 56.
982. **Οἰκονόμου Μάνθου** Ἡ Ἄναγνώσταινα (δημοτικὸ τραγούδι). Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 172 - 174.
983. **Παπαδοπούλου Α. Α.** Πορτάροι δίκλωποι. ἌρχΠόντ 18 (1953) 96.
984. **Παπαθεοδώρου Τριανταφύλλου** Τὸ δημοτικὸ τραγούδι (μελέτη). Ἐκδ. Β'. Θεσσαλονίκη (1953) 8<sup>ον</sup>, σ. 30.
985. **Parlangeli O.** Il «Canto della passione» presso i Greci del Salento. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 491 - 507.
986. **Περιστέρη Σπ. Δ.** «Ἀκρίτας ὄντας ἔλαμνεν», μουσικὴ μελέτη. ΕΛΑ (1952, 1953) 148 - 158.  
Κρίσι.: Λαογρ. 15 (1954) 477 - 9 (S. Baud - Bovy).
987. **Πετροπούλου Δημ. Α.** Στερεότυποι στίχοι δημοτικῶν τραγουδιῶν. Προσφ Κυριακ (1953) 532 - 545.
988. **Πιλαβάκη Κ. Α.** Συμβολὴ στὴν ἐρμηνεῖα Νεοελληνικῶν κειμένων. Κυπρ Γράμμ 18 (1953) 8 - 9.  
Ἐρμηνεῖα στίχων δημοτικῶν τραγουδιῶν.
989. **Ρωμαίου Κ.** Ἡ Κρητικὴ παραλλαγὴ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ. ΚρητΧρον 7 (1953) 394 - 408.
990. ——— Τὸ τραγούδι τῆς ἀπαρνημένης. (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier). Ἀθῆναι 1953, σχ. 8<sup>ον</sup>, σ. 36.
991. ——— La chanson populaire neogrecque «le retour de l'Expatrié». L'Hell Cont 1953, 38 - 57.
992. ——— Τὸ τραγούδι τῆς Ἀγιά - Σοφιάς. Ν'Εστ 53 (1953) 860 - 866.
993. ——— Τὸ τραγούδι τῆς ἀντρειωμένης λυγερῆς. ΠροσφΚυριακ (1953) 581-595.
994. ——— Δυὸ περίεργα ἱστορικὰ τραγούδια. ἌρχΘρΘησ 18 (1953) 237 - 374.
995. **Σκοπετεῖα Στ. Χ.** Ὁ Παπουλάκος καὶ ἡ δημοτικὴ μας ποίησις. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 7, 16 - 17.

996. ——— Ἡ Δέσποινα τῆς Μαλεβῆς καὶ ἡ ἐθνικὴ μας παράδοσις. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 6, 4 - 5.
997. **Σουμελίδη Γ.** Πάλι τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ. Μορφές 1953, 69-71.
998. **Σταυριώτη (Δ. Κ. Π.)** Τὰ ὄρα. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 11 - 12 (47 - 48) 2349 - 2350.
999. **Σταυροπούλου Κώστα Ι.** Ὁ Κοντοβουνήσιος καὶ ἡ Πλατιάνα. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 4, 13.
1000. **Τσολομήτη Δημ.** Τὰ τραγούδια τοῦ Κοσμά. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 5, 21.
1001. **Φωτιάδου Εὐαγ.** Ἀρματολοί. Ἑλλημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 493 - 495.
1002. **Χατζηγεωργίου Ἄνδρ.** Ὁ Τριτσιμπίδας καὶ ἡ Μπαρμπάσαινα. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 6, 12.
1003. **Χρυσάνθη Κ.** Ἡ συνίξιση στὴν Κυπριακὴ διαλεκτικὴ ποίηση. ΚυπρΓράμμ 18 (1953) 268 - 270.

## β' Δίστιχα.

### 1. Συλλογαί.

1004. **Σταυριώτη (Δ. Κ. Π.)** Δίστιχα περιοχῆς Σταυρί [68]. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 507-8. 569 - 570.
1005. **Ἀργυροπούλου Παν. Αν.** Ταχταρίσματα [13 δίστ.]. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τευχ. 3, 15.
1006. **Βρόντη Ἀναστ. Γ.** Ἡ Ρόδος μὲ χαρὰ τραγουδᾷ τὸ βασιλιᾶ. Συλλογὴ λαϊκῶν διστίχων ἐπιμελεία— Ρόδος 1948, 8<sup>ον</sup> μικρὸν σ. 64.
1007. **Διπλάρη Ἰω.** Ταχταρίσματα [7]. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τευχ. 5, 15.
1008. **Δαζάρον Μαρδικούλας Γ.** [Δίστ. 3]. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 24, 201.
1009. **Δέρα** [Γαμήλια δίστιχα 2]. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 13 - 14, 19.
1010. **Μιχαηλίδου - Νουάρον Μ.** Μιὰ γιορτὴ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Καρπάθου. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 20.  
Ἐπίκαιρες Καρπαθιακὲς μαντινάδες 15.
1011. ——— Μαντινάδες Ἀστυπαλίτικες [76]. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 101 - 102. Αὐτόθι 155 - 156.
1012. Αἰγνητικὰ δίστιχα [7]. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 27, 42.
1013. **Γκίκα Ἀσπασίας Κ.** Σύγχρονη λαϊκὴ ποίησι. Οἱ ἥρωες τῆς Αἰγίνης. Κῆρ Αἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 29, 76. [Δίστ. 6].
1014. **Σήφακα Γεωργίου Α.** Ἡ δημοτικὴ ποίηση στὴν Κρήτη. Μαντινάδες - Ριζίτικα τραγούδια. Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 298 - 299, 487 - 490, 826 - 828, 990 - 993, τόμ. 4 (1949) 45 - 48.

1015. **Ἀβραμάντη Ι.** Τὰ χωριά τῆς Ματσούκας. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 10, 582 - 3.  
Σατιρικά δίστιχα.
1016. **Βαβουλέ Παντελῆ Π.** Ὁ Κρητικὸς τραγουδιστής. Συλλογὴ κρητικῶν μαντινάδων καὶ δημοτικῶν τραγουδιῶν τάβλας, στράτας κτλ. Χανιά (1950), 8<sup>ον</sup>, σ. 240.
1017. **Βουνυρᾶ Μ.** Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 4, 239 [δίστ. 11].
1018. **Κανδηλάπη Γ. (Κάνι)** Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 12, 712 [δίστ. 12].
1019. **Κλοκκάρη Α.** Ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ μας. Μοιρολόγια [δίστ. 11]. Κυπρ Γράμμ 15 (1950) 104.
1020. Κρωμέτ'κα τραγωδίας [4]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 3, 174, τεῦχ. 5, 306 [δίστ. 10], τεῦχ. 6, 360 [δίστ. 9], τεῦχ. 10, 594 [δίστ. 9], ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 762 [δίστ. 13], ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 10 - 11 (34 - 35) 1718, τεῦχ. 36, 1802 [δίστ. 22].
1021. Λαϊκὰ Ὑδραϊκὰ τραγούδια [7]. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 10 (1950) ἀριθ. 4, 80.
1022. **Παναγίδη Γ.** Ἐπφοδοὶ [6]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 3, 174.
1023. Ποντιακὴ ποίηση. Δίστιχα [11]. Πονιθέατρο 1950, 43, 61.
1024. **Φία** Κρωμέτ'κα τραγωδίας [δίστ. 102]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 2, 44, 3, 174, 4, 239, 5, 306, 6, 360, 7 - 8, 448, 9, 523, 10, 594, 11, 648, 12, 712, 2 (1951) τεῦχ. 13, 762.
1025. **Φωστηροπούλου Α.** Κρωμέτ'κα τραγωδίας [δίστ. 11]. Ποντ'Εστ ἔτος 1 (1950) τεῦχ. 11, 648.
1026. Κρητικὲς μαντινάδες [144]. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεῦχ. 1, 29, τεῦχ. 2, 28, τεῦχ. 3, 29, τεῦχ. 8, 28, τεῦχ. 10 (1950) 28, τεῦχ. 11 - 12 (1950) 27, 2 (1950) τεῦχ. 13, 26, τεῦχ. 14, 27 15, 24, τεῦχ. 17, 23, τεῦχ. 18, 22, τεῦχ. 19, 26, 3 (1951), τεῦχ. 21, 22, 3 (1952), τεῦχ. 26, 27, 4 (1952), τεῦχ. 29, 26, τεῦχ. 30, 30, τεῦχ. 31 - 32, 36, τεῦχ. 33 - 34, 64, 65, 5 (1953), τεῦχ. 37, 24, τεῦχ. 39, 23.
1027. **[Ἀωνόμου]** Λαϊκὰ δίστιχα τῆς Λέρου [13]. Καλυμνιακὸς Παλμός, ἔτ. Α', τεῦχ. 1, Κάλυμνος (1951) 20.
1028. **[Ἀωνόμου]** Νανουρίσματα τῆς Ἀστυπαλιᾶς [13]. Καλυμνιακὸς Παλμός, ἔτ. Α', τεῦχ. 1, Κάλυμνος (1951) 21.
1029. **Ζεργοῦ Γιάννη** Δίστιχα [10]. Καλυμνιακὸς Παλμός, ἔτ. Α', τεῦχ. 1, Κάλυμνος (1951) 25.

1030. Ποντιακή ποίηση. ΠοντΘέατρο 1950, 100, 1951, 128, 193 [δίστ. 14].
1031. **Βασιλειάδη Ν.** Καπίκιοι και Λιβερά. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952), τευχ. 3 (27) 1379 [δίστ. 3].
1032. **Οικονομίδου Δ. Η.** Δίστιχα Χαλδίας και Τραπεζούντος. ἈρχΠόντ 17 (1952) 222 - 225.  
Ἀναδημ. 37 δίστιχα έξ έργου τοῦ συγγ. Lautlehre des Pontischen ..., σ. 131 κ. έ., μεθ' έρμην. ύλομνημάτων.
1033. **Π. Ι. (Κ.)** Κρητικός σωρείτης. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 28, 6.  
Ἐμμετρος διάλογος μεταξύ προξενητοῦ και ύποψηφίου γαμβροῦ.
1034. **Σαλλαλίδη Στεφ.** Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1290 [δίστ. 6, ἄσμα 1].
1035. **Βαβουλή Π.** Κρητικές μαντινάδες [7]. Κρητ'Εστ 4 (1953) τευχ. 35 - 36, 27.
1036. Λαϊκά έρωτικά δίστιχα [10]. Πελοπ'Εστ έτ. 1 (1953) τευχ. 3, 22.
1037. **Παπαδοπούλου Γιάννη Κ.** Ἀνέκδοτα κυπριακά δημοτικά δίστιχα. Πνευμ Ζωή 1953, ἄφ. φ. 19 (1953) 384.
1038. **Σταυριώτη (Δ. Κ. Π.)** Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 1 (37) 1866 [δίστ. 12].
1039. **Τάντου Ἡρακλῆ** Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 6 (42) 2092 [δίστ. 4].

## 2. Μελέται.

1040. **Ρωμαίου Κ.** Οί μαντινάδες τῆς Κρήτης. Ὁ Πάν 19 (1949) 111 - 116.
1041. **Σαραφοπούλου Ρόζας** Τά έρωτικά λιανοτραγουδα. ἙλλΔημ έτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 355 - 363.
1042. **Βαβουλή Παντελῆ** Κρητικές μαντινάδες. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 33 - 34, 42 - 47.
1043. **Ρωμαίου Κωνσταντίνου** Τραγούδια δίστιχα τοῦ Πόντου. ἈρχΠόντ 18 (1953) 279 - 284.

## γ' Ἐπωδαί (βλ. Μαγεία).

### δ' Μῦθοι ζώων.

1044. **Σταυριώτη (Δ. Κ. Π.)** Μῦθοι Σταυρί. [3] ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 520, 581.
1045. **Sbordone F.** Une rédaction inédite de la fable du paysan et du rosignol. BS 1947 - 1948, 177 - 181.
1046. Αἰσώπου Μῦθοι. Ἡλιος έτ. 8 (1948) 512, 568, 624, 680, 736, 790, 846, 902,

- 958, 6, 62, 118, 174, 234, 302, 358, 414, 470, 526, 582, 638, 694, 734, 774, 814, 870, 966, 6, 48, 102, 142, 198, 238, 280, 336, 374, 430, ζτ. 9 (1949) 24, 26, 66, 98, 143, 183, 223.
1047. **Κοραή Α.** [Αἰσώπου] Μῦθοι. Ἡλιος ζτ. 8 (1948) 538, 596, 634, 692, 748, 806.
1048. **Αἰσώπου** μῦθοι. Ἐκλογή **Ἄντιγ. Μεταξᾶ.** Εἰκονογρ. **Κ. Δ. Καρυωτάκη.** «Τὰ βιβλία τῆς θείας Λένας». Σειρὰ Β', ἀρ. 2. Ν. Ἀλικιώτης καὶ Υἱοί. Ἀθῆναι (1949), 8ον, σ. 32 δεμένον.
1049. **Αἰσώπου** μῦθοι. Μετάφραση **Θρασυβούλου Σταύρου.** Ἐκδοτικὸς οἶκος Γεωργίου Παπαδημητρίου. Ἀθῆναι (1950). (100 ἀθάνατα ἔργα, ἀρ. 2), 8ον μικρ. σ. 160.
1050. **Φίλιππα Γ. Θ.** Ὁ Αἰσώπος σὲ στίχους. Ἐκδόσεις Γ. Σ. Βλέσσα. Ἀθῆναι [1950]. 8ον, σ. 48. Πρόλογος Ν. Σημηριώτη. Εἰκονογράφ. Ἀθαν.
1051. **Χατζηγιώαννου Κυριάκου** Κυπριακοὶ μῦθοι. Λευκωσία 1948. 8ον, σ. 96.  
Κρίσ.: Λαογρ. 13 (1950-1951) 394-396 (Στ. Π. Κυριακίδης). ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 32-33 (Νικ. Κρασιδιώτης). Νέα Ἐστία 47 (1950) 134 (Κ. Ἀμαντος).
1052. [**Αἰτωλοῦ Γεωργίου**] Ἑλληνικοὶ μῦθοι. Ἡλιος ζτ. 9 (1949) 796.
1053. **Γεωργοπούλου Γ. Χ.** Ὁ Αἰσώπος καὶ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι. Ψυχαγωγικοὶ καὶ διδακτικοί. (Σὲ στίχους). Τεῦχ. Α', Σεπτέμβριος 1949. Ἀργίριον, 8ον, σ. 34 Τεῦχ. Β', Ἀργίριον 1950, 8ον σ. 69.
1054. **Γκίκα Ἀσπασίας** Ἡ ἐκδίκησις τῆς ἄλεπους. ΚῆρΑγλ ἔτος Γ' (1949) ἀρ. φ. 31, 109.
1055. **Κληρίδη Νεάρχου** Ἱστορίες τῶν ζῶων τῆς Κύπρου. ΚυπρΣπ 13 (1949) V + ρμᾶ' (καὶ ἀνάτυπον 1950).  
Κύπρος καὶ μῦθοι. Βιβλιογραφία Κυπριακῶν μύθων. Δοξασίες καὶ ἱστορίες γιὰ τὴν ἄλεπου, τὸ γάδαρο, τὴν κουκουβάγια, τὴν πέρδικα, τὰ χελιδόνια, τὴν κόττα, κατσικορώνια, τσαλαπετεινό, κοῦκκο, τὰ βόδια, γάτα, σκύλο, βατράχους, φίδι κτλ. Μῦθοι 71. Δεξιλόγιον.  
Κρίσ.: ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 253-4 (Κ. Χρυσάνθης).
1056. **Ξενοπούλου Γρ.** Τὰ ζῶα τοῦ Αἰσώπου (μελέτη). ΦιλΠρωτ 1949, 9-12.
1057. **Χαριτωνίδου Χαρ.** Παρατηρήσεις εἰς τοὺς Αἰσωπείους μύθους. Πλάτων 1 (1949) 185-200.
1058. **Α. Η.** Folklore chypriote. L'Hell Cont 1950, 393-400.  
4 μῦθοι περὶ ζῶων.
1059. **Laurent V.** Une fable d'Esop dans Photius. Les trois grappes. Annuaire de l'Institut de Philologie et de l'Histoire orientales et slaves, XI, 1951, 129-132.  
Κρίσ.: ἘπΒυζΣπ 22 (1952) 299-300 (Β. Λαούρδας).

1060. *Πολυκάτεχον* Ἡλειώτικοι μῦθοι. Ἡλειακά, ἔτ. Β', τεύχ. 4 - 5 (1952) 68 - 69 [μῦθ. 3].
1061. *Ἀβραμάντη Ι.* Ἡ κατά κι' ὁ πεντικόν. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 8 - 9 (44 - 45) 2173.
1062. *Καρτινοῦ Δημ.* Ζευγᾶς καὶ ἄλεποῦ. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 3, 19.
1063. ——— Κῦρ - Μέντιος ζευγᾶς κι' ἄλεποῦδες. Πελοπ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 5, 24.
1064. *Νικολαΐδη Α.* Τὸ γροῦν θέλ' ἄτον... Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 2 - 3 (38 - 39) 1935.
1065. *Παπαδοπούλου Σάββα* Τὸ φακᾶ τ' ἐκλῶστεν μωρόν... Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 2 - 3 (38 - 39) 1933 - 1934.
1066. *Παρασκευοπούλου Δ.* Ἀτῶρα δι' καὶ παίρ'... Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 2 - 3 (38 - 39) 1935 - 1936.
1067. *Perry B. E.* Aesopica. A series of texts relating to Aesop or ascribed to him or closely connected with the literary tradition that bears his name collected and critically edited, in part translated from oriental languages, with a commentary and historical essay. Vol. I. Greek and Latin Texts. Urbana, The University of Illinois 1952., σ. XXIII 1 Bl. σ. 765.  
Κρίσις: BZ 46 (1953) 373 - 378 (*F. Dölger*).
1068. ——— An Aesopic fable in Photius. BZ 46 (1953) 308 - 313.
1069. *Ἀβραμάντη Ι.* Ἄρκον, ὁ λύκον κι' ἄλεπόν. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 7 (43) 2149.
1070. *Κληροῖδη Ν.* Ἀνέκδοτες ἱστορίες τῶν ζώων. Κυπρῶν Γράμμα 18 (1953) 254.
1071. Μωραΐτικες παραδόσεις. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 2, 11.  
Δύο μῦθοι περὶ ζώων.
1072. *Παπαδοπούλου Α. Α.* Βυζαντινὸν ἔπος ἐξ Αἰσωπείου μύθου. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 386 - 391.
1073. Τὸ φεῖδι κι' ὁ κάβουρας. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 1, 26.

## ε' Παραμύθια.

### 1. Συλλογαί.

1074. *Κανδηλάπη Γ. Θ.* Ὁ Θεὸν ντὸ γράφτ' κι' ἀπογράφεται. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 579 - 581.
1075. «*Λαογράφου*» Ζακυθινὰ παραμύθια: Ὁ παπᾶς καὶ οἱ μακελλαρέοι. ἘπτανΦύλλα φ. 2-3 (1946) 34 - 37.
1076. *Ξενίτα Ξένου* Παραμῦθι Κοτυώρων. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 517 - 519.

1077. *Σταυριώτη (Δ.Κ.Π.)* Παραμύθια. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 577 - 579 [παρ. 1].
1078. *Ρουσιᾶ Μαρίας* Τὸ μαῦρο παλληκᾶρι ποὺ πῆγε νὰ βρεῖ τὸ Θεό. Κυπρ Γράμμ 13 (1948) 324 - 327.
1079. *Σταθοπούλου Μαρ.* Παραμύθι. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 3, 14.
1080. *Ἀθανασιάδου Εὐσταθίου* Παραμύθι Σάντας. ἈρχΠόντ 14 (1949) 196-199.
1081. *Γκίκα Ἀσπασίας Κ.* Οἱ Κολοτσέντες κ' ἡ γοιᾶ. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 29, 76.
1082. ——— Οἱ Κολοτσέντες κι ὁ γέρος. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 36, 199.
1083. *Κληριδῆ Νεάροχου* Κυπριακὰ παραμύθια [3]. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 315 - 317.
1084. *Ἀνωνύμου* Ὁ ὄρφανὸν ὁ ἰζιοπάνον. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 4, 219 - 220, τεῦχ. 5, 298 - 299, τεῦχ. 6, 367 - 369, τεῦχ. 7 - 8, 461 - 464, τεῦχ. 9, 530 - 534.
1085. *Ἀκογλου Ξενοφ.* Λαογραφικὰ Κοτυώρων. ἈρχΠόντ 15 (1950) 195 - 205. [Παραμ. 1, ἀνέκδ. 6].
1086. *Dawkins R. M.* Forty-five Stories from the Dodecanese edited and translated from the Mss. of Jacob Zarraftis by—. Cambridge 1950, 8<sup>ov</sup> μέγα, σ. XII + 560.  
Κρισι.: Folk - Lore 62 (1951), 270 (*E. O. Windstedt*). ἘπΒυζΣπ 21 (1951) 315 - 320 (*Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης*). Λαογρ 13 (1951) 380 - 389 (*Στ. Π. Κυριακίδης*). Ν'Εστία 48 (1950) 1304 - 1307 (*Π. Γ. Καλλίνικος*). ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 44 - 50. 91 - 95 (*Κ. Προσοῆς*).
1087. *Ἑπτανησίας Μαριέττας* Ἐνα Ἑπτανησιακὸ παραμύθι γιὰ τὴν Ἑνωση. ἙπτανΣάλπ (1950) 21 - 26.
1088. *Μηλιοπούλου Παρασκευᾶ Ι.* Μακεδονικὰ παραμύθια. Θεσσαλονίκη 1950, 8<sup>ov</sup>, σ. 79.  
Κρισι.: ἙλλΔημ ἔτ. Γ' τόμ.5 (1950) 386 - 387 (*Σπ. Μελάς*), ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 607 (*Ω*).
1089. *Μιλιορούλος Παρασκευᾶς Ι.* Mazedonische Märchen gesammelt von—, übertragen von Dr. *Bernard Vonderlage*. Cram, De Gruyter u. Co. Hamburg 1951, σχ. 8<sup>ov</sup> μικρ., σ. 112.  
Κρισι.: Ν'Εστία 51 (1952) 137 (*Ε. Γ. Πρωτοπαλάτης*).
1090. *Ξεγίτα Ξένου* Τ' ἀθάνατον νερόν, παραμύθι Κοτυώρων. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 1, 21 - 23.
1091. ——— Ὁ ἦλον καὶ ὁ φέγγον. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 3, 154 - 156, τεῦχ. 4, 212 - 215.
1092. *Παπακώστα Ἀγγ. Ν.* Ἐνα ἄγνωστο ἠπειρωτικὸ παραμύθι γιὰ βρυκόλακες ἀπὸ ἓνα παλιὸ κώδικα τῶν Ἀρχείων Βλαχογιάννη. ΦιλΠρωτ 1950, 259 - 263.



1093. **Rohlf G.** Ἀπὸ τὰ παραμύθια τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Καλαβρίας: Τὸ μέτρομα τοῦ πουδδιού Γρυφούνη. Κυπρῶν Γράμμ 15 (1950) 83 - 85.  
Παραμῦθι ἐκ Μπόβας μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν κοινὴν ἑλληνικὴν καὶ παρατηρήσεων ὑπὸ *Κ. Χατζηγιωάννου*, αὐτόθι σ. 82 - 83.
1094. **Lee Dorothy D.** Three Romances from the Pontos. Folk-Lore LXI-LXII (1950 - 1951), 388 - 397. 449 - 453.
1095. **Μινώτου Διονυσ. Σ.** Ζακυνθινὰ παραμύθια τῆς τύχης. Λαογρ 13 (1950 - 1951) 277 - 284.  
Παραμύθια 4 μετὰ παρατηρήσ. *Στ. Π. Κυριακίδου*. Κρίσις: Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 694 (*Φ. Κ. Μπουμπουλίδης*).
1096. **Ἄκογλου Ξενοφ.** Παραλλαγές ποντιακοῦ παραμυθιοῦ. ἌρχΠόντ 16 (1951) 238 - 244.  
Παραλλαγὰι παραμυθιοῦ δημοσιευθέντος αὐτ. 3, 111 - 113, ἀρ. 4, ὑπὸ *R. M. Dawkins*.
1097. **Dawkins R. M.** Λαϊκὲς ἱστορίαι (παραμύθια 5) ἀπὸ τὴν Ἰμέρα καὶ τὴ Σάντα. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 16, 899 - 900, τεῦχ. 17 - 18, 956 - 957, τεῦχ. 19 - 20, 1046 - 1047, τεῦχ. 21 - 22, 1162, τεῦχ. 23, 1180.
1098. **Κιουρτσίδου I.** Τὰ δύο ἀδελφά. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 19 - 20, 1049.
1099. **Νυμφοπούλου Μιλτιάδου** Παραμύθια Σάντας [2]. ἌρχΠόντ 16 (1951) 252 - 254.
1100. **Παμπούκη I. T.** Παραμύθια τῆς Οἰνός: [2]. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 15, 857 - 862, τεῦχ. 16, 905 - 910.
1101. **Παρχαρίδου Ἰωάν.** Ποντικά παραμύθια. ἌρχΠόντ 16 (1951) 80 - 114.  
Ἐπισημαίνεται 11 παραμύθια ἐκ τοῦ Α' τόμου τοῦ «Ἀστέρους Πόντου».
1102. **Ἄκογλου Ξενοφ.** Παραμύθια Κοτνώρων [2]. ἌρχΠόντ 17 (1952) 172 - 183.
1103. **Ξενίτα Ξένου** Τῆ χόρας ὁ γιόν... Ποντ'Ἔστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 25, 1277 - 1280.
1104. — Τὸ ποντιακὸ παραμύθι. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 36, 1796 - 8 [παραμ. 1, μῦθ. 1].
1105. Τὸ γυναικίσμαν. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 4 - 5 (28 - 29) 1445 - 1446.  
Ἐπισημαίνεται ἐκ τοῦ «Ἀστέρους Πόντου» 1885.
1106. Τὸ ποντιακὸ παραμύθι. Ἐπισημαίνεται ἐξ «Ἀστέρους Πόντου» 1885. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 3 (1942) τεῦχ. 10 - 11 (34 - 35) 1719 - 1720 [παραμ. 1, ἀνέκδ. 2].
1107. **Φραγκάκι Εὐαγγελίας** Τὸ Κρητικὸ παραμύθι (Μελέτη καὶ συλλογή). Ἀθήνα 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 71 [παραμ. 22].  
Κρίσις: Ἑλλημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 58 (*Μαριέττα Ε. Γιαννοπούλου*).
1108. **Φωστέρη Δημητρ. Π.** Ἀραβανιώτικα παραμύθια [4]. ΜικρΧρον 5 (1952) 161 - 177.

1109. *Ἄκογλου Ξενοφώντος* Παραμύθια Κοτυώρων [4]. ἌρχΠόντ 18 (1953) 285 - 296.
1110. *Dawkins R. M.* The two Bets: A reconstructed Greek Folktale. Λαογρ 15 (1953) 144 - 150.
1111. ——— Modern Greek Folktales. Chosen and translated by —. Oxford, Clarendon Press 1953, σ. XXXVIII, 492.  
Κρίσεις: ΒΖ 46 (1953) 205 (*F. D(ö)lger*). ἘπΒυζΣπ 24 (1954) 391 - 395 (*K. Ρωμαῖος*).  
Λαογρ 15 (1953) 182 - 187 (*Στίλπων Π. Κυριακίδης*).
1112. *Παπαδοπούλου Χ. Ν. - Δεμερτζή Κ. Π.* Τραγούδια καὶ παραμύθια τῆς Ἄνατολῆς. ΜικροΧρον 4 (1948) 225 - 279 [Παραμ. 16].
1113. *Ζάχου Ἑλλης* Ὁ τσιτσιπρόκος. Πελοπ᾽Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 6, 26.
1114. *Μοσκόβη Εἰρήνης* Παραμύθια τῆς πατρίδος μου. Σχέδια Κώστα Μαλάμου. [Ἄθῆναι 1953], 8<sup>ον</sup> σ. 125.  
14 Παραμύθια ἐκ Σύμης.
1115. *Νικολαΐδη Ἰωάνν. Ν.* Ἡπειρωτικά παραμύθια [2]. Ἡπειρ᾽Εστ ἔτ. 2 (1953) 386 - 388.
1116. *Στρομπούλη Δημ.* Ἡ Ἄρχόντω (παραμύθι). Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 8, 176.

## 2. Μελέται.

1117. *Γιάκου Δημ. Κ.* Ἡ ἀξία τοῦ παραμυθιοῦ. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 514.
1118. *Μαντζουρίδη Μανώλη* Τὸ παραμύθι στὴν ἀγωγή. Μητέρα καὶ Παιδί, 9 (1948) 29.
1119. *Παπαδοπούλου Ἀνθίμου Α.* Ἡθογραφία παραμυθίων. ἌρχΠόντ 14 (1949) 36 - 41.  
Ἄναδημοσίευσις ποντιακοῦ παραμυθιοῦ με ἠθογραφικὰς τινὰς παρατηρήσεις.
1120. *Ταρσοῦλη Γεωργίας* Τὸ παραμύθι καὶ ἡ προσαρμογὴ του στὴ σημερινὴ ζωὴ. Ν᾽Εστ 45 (1949) 33 - 36.
1121. *Γεδεῶν Σ(οφίας) Μ.* Τὸ παραμύθι κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ψυχολογίας. Παιδεία 4 (1950) 3 - 13.
1122. *Δάγκ Κίκας* Τὸ λαϊκὸ μυθιστόρημα ὡς λογοτεχνικὸν εἶδος. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 315 - 322.
1123. *Σούρλα Εὐρυπίδου* Παραμύθι καὶ συμβολισμός. Παιδεία 4 (1950) 152 - 160.
1124. *Σπαταλᾶ Γερασ.* Τὸ γέλιο στὰ δημοτικὰ μας παραμύθια. ἙλλΔημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 773 - 776.
1125. *Φραγκάκι Ε. Κ.* Τὸ Κρητικὸ παραμύθι. ἙλλΔημ ἔτ. Γ' τ. 6 (1950) 679-681

1126. **Γραμματικοπούλου Λένας** Τὸ παραμῦθι. Ἡ πρώτη ποίησις τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡλῖος ἔτ. 11 (1951) 490.
1127. **Ζιαζιοπούλου Ἐλενθερ.** Παραμῦθια καὶ παραμυθᾶδες στ' Ἀγραφα τῆς Θεσσαλίας. Λαογρ 13 (1951) 348 - 350.
1128. **Κακριδῆ Ι. Θ.** Ἡ γυναῖκα τοῦ Κανδαύλη. Μιὰ ἄγνωστη τραγωδία. Ἐλληνικά 12 (1952) 1 - 14.
1129. **Καλλινίκου Π. Γ.** Ἡ «Γυναίκα τῆς Ζακυνθος» καὶ ἡ «Λυσσισαμενη Πεινα». Πρόσπερος, φύλ. 7 (1952) 227 - 230.  
Συγκρίνει τὸ ποίημα τοῦ Διον. Σολωμοῦ πρὸς δωδεκανησιακὸν παραμῦθι, δημοσιευθὲν ὑπὸ R. M. Dawkins.
1130. **Μέγα Γ. Α.** Καλλιμάχου καὶ Χρυσορρόης ὑπόθεσις (Extrait des Melanges offerts à Octave et Melpo Merlier). Ἀθήναι 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 26.
1131. **[Ἄωνόμου]** Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος στὰ παραμῦθια. Ἐκλ. Θ' (1953) τεῦχ 89, 59 - 68.
1132. **Dawkins R. M.** The grateful dead and the poison maid. ΠροσφΚυριακ (1953) 148 - 167.
1133. ——— The world below in Greek Folktales. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 312 - 322.
1134. **Ζώρα Γ. Θ.** Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος. ΚρητΧρον 7 (1953) 267 - 295.
1135. **Hepding Hugo** Ein Märchen aus Syra. ΠροσφΚυριακ (1953) 267 - 276.
1136. **Μάνου Δημ.** Τὸ παραμῦθι καὶ ἡ παιδαγωγικὴ του σημασία. Παιδεία 2 (1953) 11 - 14, 35 - 43.
1137. **Μαρινάτου Σπ.** Ἴφικλος καὶ Μελάμπους. Λαογρ 15 (1953) 44 - 49.
1138. **Μέγα Γ. Α.** Ὁ λόγος παρηγορητικὸς περὶ δυστυχίας καὶ εὐτυχίας καὶ τὰ παραμῦθια τῆς πρὸς τὴν τύχην ὁδοιπορίας. Λαογρ 15 (1953) 3 - 43.  
Κρίσις: BZ 46 (1953) 417 - 418 (F. D(ölger)).

### 3. Συλλογαὶ μύθων καὶ παραμυθίων ἑλληνικῶν καὶ ξένων διὰ παιδιὰ.

1139. Ἡ Κρινούλα καὶ ἄλλα διαλεκτὰ παραμῦθια. Ἐκδοτικὸς οἶκος «Ἀστήρ» Ἀλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου. Ἀθήναι, ἄ. ἔ., 16<sup>ον</sup> σ. 32. Τὸ ἐλαφάκι καὶ ἄλλα διαλεκτὰ παραμῦθια. Αὐτόθι σ. 32. Ἡ Νεραΐδα τῆς θάλασσης καὶ ἄλλα διαλεκτὰ παραμῦθια. Αὐτόθι σ. 32. Τὸ μαγικὸ σουράβλι καὶ ἄλλα διαλεκτὰ παραμῦθια. Αὐτόθι σ. 32. Ἡ ἄλεπού στὸ πανηγύρι καὶ ἄλλα διαλεκτὰ παραμῦθια. Αὐτόθι σ. 32.
1140. **Ρήγα Λάμπρου Κ.** Τὸ βασιλόπουλο τῆς Βενετίας. Λευκωσία - Κύπρος ἄ. ἔ., σφ. 8<sup>ον</sup> σ. 26.  
Τρίπρακτο παιδικὸ δραματάκι ἀπὸ Κυπριακὸ παραμῦθι.

1141. *Ταρσούλη Γεωργίας* Ἡ Μαρουλίτσα (παραμύθι). Μητέρα καὶ Παιδί, 1 (1947) 18 - 19. Τὸ γουρουνάκι (παραμύθι). Αὐτόθι 2 (1947) 18.
1142. *Τσουκαλιὰ Δανάης* Τὰ παραμύθια τῆς νεφέλης. Οἱ φίλοι τοῦ βιβλίου. Ἀθήνα 1947, 8<sup>ον</sup>, σ. 229.  
Κρίσι. : ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 68 (*Κ. Προουῆς*).
1143. *Γιαννιά Δημ. Ν.* Μύθια - μύθια παραμύθια. Σειρὰ Α', Ἀθήνα (1948), 8<sup>ον</sup>, σ. 72.
1144. *Γιαννοπούλου Κατ.* Τικ - τὰκ καὶ ἄλλα τρία παραμύθια. Εἰκόνες Α. Μεταξᾶ. Ἀθήνα 1948, 8<sup>ον</sup>, σ. 73.
1145. *Λαφονταῖν* Παραμύθια. Διασκευὴ Κώστα Νικολακάκη, Ἀθήναι 1948. 8<sup>ον</sup>, σ. 96.
1146. Ὁ μυγοσκοτόνης (τὸ παραμύθι μας). Μητέρα καὶ Παιδί, 17 (1948) 24 - 25.
1147. Τὸ ἀηδόνη τοῦ βασιλιᾶ. Παραμύθι εἰκονογραφημένο (Ἀθήναι 1948) 4<sup>ον</sup>, σ. 16.
1148. Τὸ φυλαχτὸ τῆς μάννας. Παραμύθι, ἔκδ. Ι. Σιδέρη (Ἀθήναι 1948) 4<sup>ον</sup>, σ. 16.
1149. *Αἰνεῖα Τ.* (ἐπιλογή, ἐπιμέλεια). Εὐθύμα ἑλληνικὰ λαϊκὰ παραμύθια. Σειρὰ πρώτη. Ἀθήνα 1949, 8<sup>ον</sup> σ. 64.  
Κρίσις : Μητέρα καὶ Παιδι 22 (1949) 28 (*Εἰρήνη Παῖδούση*).
1150. *Κάποιοι* Ἱστορίες καὶ παραμύθια : Ἡ πάπια καὶ ὁ λαγός. Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 3, 47 - 48.
1151. *Νουάρα Ἀντρέα* Τὰ ψέμματα (Διασκευὴ ἀπὸ ἠπειρωτικὸ παραμύθι). Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 1 - 2, 23 - 24.
1152. *Παπαδημητρίου Ρούλας* Τὸ μυρμήγκι καὶ τὸ περιστέρι (παραμυθᾶκι γιὰ μικρὰ παιδιὰ). Μητέρα καὶ Παιδί, 23 (1949) 31.
1153. *Ρήγα Δάμπρου Κ.* Ὁ πετεινὸς ὁ γούμενος (κωμωδιούλα ἀπὸ κυπριακὸ παραμύθι). Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 3, 52 - 58, ἀρ. 4, 98 - 143.
1154. *Ταρσούλη Γεωργίας* Τὸ ἀντρειωμένο τσαγκαράκι. Συλλογὴ καὶ διασκευὴ - Εἰκονογρ. Παύλου Βαλασάκη. («Τὰ βιβλία τῆς θείας Λένας» Ν. Ἀλικιώτης καὶ Υἱοὶ) Σειρὰ Α'. (Ἀθήναι 1952) σ. 32 δεμένον.
1155. — Τὰ πρῶτα μου παραμύθια. Συλλογὴ καὶ διασκευὴ - Εἰκονογρ. Ἐλένης Περάκη - Θεοχάρη. («Τὰ βιβλία τῆς θείας Λένας» Ν. Ἀλικιώτης καὶ Υἱοὶ) Σειρὰ Α', ἀρ. 3 (Ἀθήναι 1949) σ. 32 δεμένον [β' ἔκδ. 1954].
1156. *Αἰνεῖα Γ.* (ἐπιλογή, ἐπιμέλεια). Εὐθύμα ἑλληνικὰ παραμύθια. Σειρὰ δευτέρη. Ἀθήνα 1950. 8<sup>ον</sup> σ. 64.
1157. *Δ. Γ. Α.* Ὁ λαγὸς καὶ τὸ λιοντάρη. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 8 (1950) 63.

1158. **Νουάρου Ἀνδρ. Μ.** Τὸ τριανταφυλλάκι κι' ἡλιακτίνα. Παραμυθία. Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1950) ἀρ. 9 - 10, 194 - 196.
1159. **Ρήγα Δάμπρου Κ.** Τὸ κίτρινο χουσάνθεμο. Κυπριόπουλο ἔτ. ΣΤ' (1950) ἀρ. 1 - 2, 3 - 5, ἀρ. 3, 37 - 39, ἀρ. 4, 60 - 62, ἔτ. ΣΤ' (1951) ἀρ. 8 - 9, 147 - 148.
1160. **Λιουδάκι Μαρίας** Στοῦ παπποῦ τὰ γόνατα. Εἰκονογράφηση Λουίζας Μοντεσάντου. Τὸ βιβλίο τοῦ παιδιοῦ, 10. Ἐκδοτικὸς οἶκος Ν. Ἀλικιώτης καὶ Υἱοί. [Ἀθῆναι] [1951], 8<sup>ον</sup> μέγα, δεμένον σ. 185.
1161. **Αἰνεία** Ὁ καθένας στὴ δουλειά του, Τὸ φακένιο καὶ τὸ ἀλατένιο σπίτι. Ὁ μεθυσμένος καὶ τὸ φεγγάρι, παραμύθια. (Τὰ βιβλία τῆς θείας Λένας. Σειρὰ Α' ἀρ. 10). [Ἀθῆναι 1952], 8<sup>ον</sup> δεμένον σ. 32.
1162. **Λιουδάκι Μαρίας** Γύρω στὸ μαγγάλι. Εἰκονογρ. Ἑλένης Περάκη - Θεοχάρι. Ἀθῆναι 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 32, δεμένον.  
Ἐκτὸς παραμυθιῶν γὰρ τὰ παιδιὰ περιέχει καὶ αἰνίγματα καὶ γλωσσοδέτες.
1163. **Grimm** Ἡ Χιονούλα καὶ ἡ Ροδούλα, μὲ πολύχρωμες εἰκόνες. «Τὰ χουσαῖ βιβλία» ἔκδ. Μ. Πεχλιβανίδη, 8<sup>ον</sup> σ. 36. Λιθόγραφον δεμένον (ἄν. ἔτ.).
1164. — Ἡ Σταχτοπούτα, μὲ πολύχρωμες εἰκόνες. «Τὰ χουσαῖ βιβλία» ἔκδ. Μ. Πεχλιβανίδη καὶ Σίας, 8<sup>ον</sup> σ. 52, ἄν. ἔτ.
1165. **Perrault Charles** Ὁ Κοντορεβιθούλης, μὲ πολύχρωμες εἰκόνες. «Τὰ χουσαῖ βιβλία». Ἐκδ. Μ. Πεχλιβανίδη καὶ Σίας, 8<sup>ον</sup> σ. 50, δεμένον, ἄν. ἔτους.
1166. **Παπαδάκη Εἰρήνης** Ἐλεύθερα παιδικὰ ἀναγνώσματα. Ἀθήνα 1952, 8<sup>ον</sup>, σ. 32.
1167. — Ἄς γίνουμε φιλενάδες πέρδικα (Ἐλεύθερα παιδικὰ ἀναγνώσματα 2<sup>ον</sup>), Ἀθήνα 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 32.
1168. **Τσουκαλᾶ Δανάης** Ὁ Χρυσομύτης κι ἄλλα παραμύθια. Εἰκον. Λ. Μοντεσάντου. [Ἀθῆναι 1952], 8<sup>ον</sup> σ. 110, δεμένον.

### Στ' Εὐτράπελοι διηγήσεις. Ἀνέκδοτα. Περιπαιγμένα.

1169. **Ἀβραμάντη Ι.** Ἀνέκδοτα [4]. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 523 - 524.
1170. **Ζερζελίδης Γ.** Ἀνέκδοτα. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 582 - 583.
1171. **[Κονόμου Ντίνου]** Ζακυνθινὰ ἀνέκδοτα [3]. ἘπιταΦύλλα, φ. 5 (1946) 74, φ. 15 (1949) 246.
1172. **Ξενίτα Ξένου** Ἀνέκδοτα [3]. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 584 - 585.
1173. **Παπαδοπούλου Ι.** Ἀνέκδοτα. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 521 - 523.
1174. **Ποπολάρου** Ζακυνθινὰ σατιρικά ἀνέκδοτα τῆς κατοχῆς. ἘπιταΦύλλα, φ. 5 (1946) 56-58.
1175. **Σταυριώτη (Δ.Κ.Π.)** Ἀνέκδοτα [2]. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 583.
1176. **Υψηλάντη ΙΙ. Β. — Σαλαπατσίδη ΙΙ. Β.** Ἀνέκδοτα. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 524.
1177. **Ψωμιάδη Χαρ.** Ἀνέκδοτα [5]. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 583 - 584.

1178. [Ἀνέκδοτα 6]. Λουλ. ἔτ. 1 (1948), τεύχ. 2, 5, τεύχ. 3, 15, τεύχ. 6, 16, ἔτ. 3 (1950), τεύχ. 12, 16, ἔτ. 4 (1951), τεύχ. 15, 16.
1179. *Θωμάκου - Ἡρειώτου Πολύμνιας* Ἀνέκδοτα τῆς Αἰγίνης. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 23, 179.
1180. *Μπάου Νικ. Α.* Κυνηγετική λαογραφία. «Ὁ Τοῦρκος τὸν λαγὸ τὸν πιάνει μὲ τὸν ἀραμπᾶ». ΚυρΝέα 1948, ἀρ. 197(7) 198.
1181. *Ἀνεξιχνιάστου Ἀνιχνευτοῦ (Ἰδ. Παπαρηγοράκη)* Τὸ τσεκούρι καὶ τὸ μανὰρι. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεύχ. 9, 10.
1182. [*Ἀωνόμου*] Κρητικά ἀνέκδοτα [4]. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεύχ. 1, 19 - 25, τεύχ. 2, 22, τεύχ. 2, 24.
1183. *Γιαννοπούλου - Ἐπιανθσίας Μαριέττας* Ζακυθινὰ λαογραφικὰ γιὰ τὸ Μεγάλο Ναπολέοντα. ΦιλΠρωτ 1949, 147 - 149.
1184. *Ριζίτη Γ.* Κρητικά ἀνέκδοτα [2]. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεύχ. 3, 27, τεύχ. 6, 22.
1185. *Σπυριδάκη Γ. Δ.* Ἡ παπαδιά καὶ ὁ Πάσχος. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 30, 98.
1186. *Ἀβραμάντη Ι.* Ἀνέκδοτα. Ποντ'Εστ 1 (1950) 718, 719 - 720, 2 (1951) 819, 1206.
1187. [Ἀνέκδοτα Ποντιακὰ 57]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950), τεύχ. 2, 45 - 46, 49, τεύχ. 3, 175 - 6, τεύχ. 4, 243, τεύχ. 6, 374, 375, 376, τεύχ. 7 - 8, 469, τεύχ. 9, 535 - 6, 537, τεύχ. 10, 598, τεύχ. 11, 665, 666, τεύχ. 12, 717, 718, 720, τεύχ. 13, 775, 776, 777, ἔτ. 2 (1951), τεύχ. 15, 871 - 2, τεύχ. 16, 919, 920, 921, 922, 988 - 9, 991, τεύχ. 23, 1207, τεύχ. 24, 1249, ἔτ. 3 (1952), τεύχ. 25, 1299, 1301, τεύχ. 2 (26), 1339 - 1340, 1341, τεύχ. 3 (27), 1388, 1389, 1390, τεύχ. 4 - 5, (28 - 29), 1472, τεύχ. 6 - 7 (30 - 31), 1534, 1536, 1537, τεύχ. 8 - 9 (32 - 33), 1596, τεύχ. 10 - 11 (34 - 35), 1730, τεύχ. 36, 1810, ἔτ. 4 (1953), τεύχ. 1 (37), 1874, τεύχ. 5 (41), 2051, τεύχ. 6 (42), 2095 - 6, τεύχ. 7 (43), 2147 - 8, τεύχ. 10 (46), 2283, 2284, τεύχ. 11 - 12 (47 - 48), 2354 - 6. Ἀνέκδοτα Ποντιακὰ [8]. ΠοντΘέατρο, ἔτ. 1950, 81, 111, ἔτ. 1951, 163, 164, 203.
1188. [Ἀνέκδοτα Κρητικά] Κρητ'Εστ 1 - 2 (1950), τεύχ. 10, 27, τεύχ. 11 - 12, 16, 19, τεύχ. 13, 29, 25, τεύχ. 14, 25, τεύχ. 15, 17 - 18, τεύχ. 17, 26.
1189. *Ἀβραμάντη Ι.* Ἀνέκδοτα [19] Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 12, 718, 719 - 720, ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 14, 819, τεύχ. 23, 1206, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 2 (26) 1342, τεύχ. 10 - 11 (34 - 35) 1729 - 1730, τεύχ. 36, 1809, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 1 (37) 1874 - 1875, τεύχ. 4 (40) 2008, 2010, τεύχ. 5 (41) 2052, 2053, τεύχ. 7 (43) 2148, τεύχ. 8 - 9 (44 - 45) 2183, τεύχ. 10 (46) 2284, τεύχ. 11 - 12 (47 - 48) 2354.

1190. **Ἀθανασιάδου Ε.** Ἀνέκδοτα Σάντας [6]. Ποντ'Εστ 1 (1950) τεύχ. 1, 34 - 35.
1191. **Ἀκριτίδου Ε. Θ.** Τοξάνγιαλαντς. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 2, 49 - 50, τεύχ. 11, 666 [ἀνέκδ. 2].
1192. [**Ἀωνόμου**] Ὑδραϊκὰ ἀνέκδοτα. Παναγία μου, θὰ χαθῆς κι ἐσύ. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 10 (1950) ἀριθ. 1, 20.
1193. [**Ἀωνόμου**] Κρητικὰ ἀνέκδοτα τοῦ Κονδυλάκη. Κρητ'Εστ 2 (1950) τεύχ. 18, 13, τεύχ. 19, 19.
1194. [**Ἀωνόμου**] Ἀπὸ τ' ἀνέκδοτα τοῦ Ναυάρχου. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 10 (1950) ἀριθ. 10, 202.
1195. **Βαφειάδου Γ. Τ.** Ἀνέκδοτα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 3, 176, τεύχ. 4, 242, τεύχ. 5, 308, τεύχ. 6, 374, τεύχ. 10, 601, τεύχ. 11, 664, τεύχ. 12, 718, ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 777, τεύχ. 16, 921, τεύχ. 23, 1207.
1196. **Βουτυρᾶ Μ.** Ἀνέκδοτα [6]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 2, 46 - 47, τεύχ. 4, 241, τεύχ. 6, 372, τεύχ. 7 - 8, 466 - 467, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 10 (46) 2284.
1197. **Δαβιδοπούλου Μαγδ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 6, 373, τεύχ. 7 - 8, 465.
1198. **Δερίδη Χαρ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 12, 719.
1199. **Διονυσιάτη Ε.** Ἀνέκδοτα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 9, 536 - 537, ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 17 - 18, 989, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 7 (43) 2147, τεύχ. 10 (46) 2283, τεύχ. 11 - 12 (47 - 48) 2355 - 2356.
1200. **Καζαντζίδη Α.** Ὁ ἀγράμματον ὁ... διδάσκαλον. «Πᾶς Σουρμενίτης ψάλτης...» Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 2, 47 - 49, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 4 (40) 2010, τεύχ. 6 (42) 2096.
1201. **Κακουλίδου Ε.** Ἀνέκδοτα [5]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 5, 310, ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 15, 872, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 6 - 7 (30-31) 1536, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 4 (40) 2008 - 2009.
1202. **Κανδηλάπτου Γ. Θ. - Κανέως** Ἀνέκδοτα [9]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 1, 49, τεύχ. 2, 46, τεύχ. 3, 176, τεύχ. 4, 243, τεύχ. 12, 720, ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 23, 1205 - 6, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 2 (26) 1342.
1203. **Κτενίδου Φ.** Ἀνέκδοτα Κρώμνης. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 1, 30, 43-45,
1204. **Λαζαρίδου Ματ.** Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 5, 309 - 310, τεύχ. 6, 373 - 4, τεύχ. 7 - 8, 468.
1205. **Λιανίδου Σίμου** Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 4, 242 - 3, τεύχ. 6, 373.
1206. **Λυπηρίδου Ξενοφ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 6, 375, τεύχ. 7 - 8, 469.

1207. **Μανίκη** Ὁ Γιούδας ὁ Ἀντρέϊκος καὶ ἡ Ἀγγέλω. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδροῦς, ἔτ. 10 (1950) ἀρ. 4, 71 - 72.
1208. **Μελανοφρόδη Π. Η.** Ἀνέκδοτα [32]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 3, 176, τευχ. 4, 244, τευχ. 5, 309 - 310, τευχ. 7 - 8, 468 - 9, τευχ. 10, 598 - 599, τευχ. 11, 663, ἔτ. 2 (1951) τευχ. 15, 871, τευχ. 16, 921, τευχ. 17 - 18, 987 - 988, τευχ. 21 - 22, 1164, τευχ. 23, 1206, τευχ. 24, 1248, ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1301, τευχ. 4 - 5 (28 - 29) 1469, 1472, τευχ. 6 - 7 (30 - 31) 1535.
1209. **Μεταξᾶ Παν.** Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 3, 175, τευχ. 6, 374 - 5, ἔτ. 2 (1951) τευχ. 13, 776.
1210. **Μισσηλίδου Δ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 10, 600, τευχ. 12, 719.
1211. **Ξενίτα Ξένου** Ἀνέκδοτα [16]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 2, 47, τευχ. 6, 370 - 371, τευχ. 9, 535, τευχ. 10, 597 - 8, τευχ. 11, 666, ἔτ. 3 (1952) τευχ. 2 (26) 1339, 4 - 5 (28 - 29) 1467 - 1468, τευχ. 36, 1808.
1212. **Παπουλίδου Παν.** Κύριε ἐκέκραξα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 4, 242, τευχ. 11, 665, ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1300 - 1.
1213. **Σαββινοπούλου Γρηγ.** Ἀνέκδοτα [6]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 11, 664, ἔτ. 2 (1951) τευχ. 14, 820, τευχ. 23, 1206 - 7, ἔτ. 3 (1952) τευχ. 4 - 5 (27 - 29) 1471, ἔτ. 4 (1953) τευχ. 1 (37) 1872 - 3.
1214. **Σαλαπασίδη Π. Β.** Ἀνέκδοτα [14]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 12, 716 - 717, ἔτ. 2 (1951) τευχ. 14, 817 - 8, τευχ. 17 - 18, 989 - 990, τευχ. 21 - 22, 1163 - 4, τευχ. 24, 1205, τευχ. 24, 1246 - 7, 1249, ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1301, τευχ. 3 (27) 1375 - 1376, τευχ. 4 - 5 (28 - 29) 1469 - 1470, τευχ. 6 - 7 (30 - 31) 1537.
1215. **Σαλιτῆ Ι.** Ἐγὼ ἀβουῖτο ἐθέλνα το. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 3, 176 - 7, τευχ. 10, 600.
1216. **Σαπίδη Λεων.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 9, 583, ἔτ. 2 (1951) τευχ. 14, 819 - 820.
1217. **Σιδηροπούλου Χρυσ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 7 - 8, 467, τευχ. 9, 537 - 8.
1218. **Σωτηριάδου Εὐτ.** Ἀνέκδοτα [5]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 5, 308 - 9, τευχ. 7 - 8, 467, τευχ. 9, 538, τευχ. 10, 599 - 600.
1219. **Τομπούλη Ε.** Ποντιακὰ ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Θέατρο 1950, 81, 111.
1220. **Τοπαλίδου Νικ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 3, 175, τευχ. 6, 372 - 3.
1221. **Τουντουλίδου Ν.** Ἀνέκδοτα [8]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 4, 241, τευχ. 5,



- 309, τεύχ. 9, 537, τεύχ. 10, 600-1, έτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 778-8, τεύχ. 17-18, 992.
1222. **Τσαβδαρίδη Ι. Α.** Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 3, 177, τεύχ. 7-8, 467-468.
1223. **Φίκα** Άνέκδοτα. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 3, 177, τεύχ. 4, 243, έτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 778, έτ. 3 (1952) τεύχ. 3 (27) 1387-1388, έτ. 4 (1953) τεύχ. 10 (46) 2283.
1224. **Φωτίου Ι.** Κυθηραϊκά ανέκδοτα. Έλλημη έτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 875-878.
1225. **Χατζηλιάδη Ίοργδ.** Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 7-8, 465-6, έτ. 3 (1952) τεύχ. 6-7 (30-11) 1534-1535.
1226. **Βασιλειάδου Ν.** Άνέκδοτα [4]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 14, 818, έτ. 3 (1952) τεύχ. 8-9 (32-33) 1598, έτ. 4 (1953) τεύχ. 2-3 (38-39) 1957.
1227. **Γιουλιουρίδη Γ.** Άνέκδοτα [4]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 14, 818, τεύχ. 17-18, 991, τεύχ. 21-22, 1165, έτ. 3 (1952) τεύχ. 10-11 (34-35) 1728-1729.
1228. **Δημοπούλου Κων.** Το άδοξον τέλος... του Γιούδα. Το Μέλλον της Ύδρας, έτ. 11 (1951) άριθ. 4, 78.
1229. **Καραγιαννίδου Ι.** Άνέκδοτα [5]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 24, 1249, έτ. 3 (1952) τεύχ. 4-5 (28-29) 1469, τεύχ. 36, 1809, έτ. 4 (1953) τεύχ. 1 (37) 1875.
1230. **Καρυοφύλλη Ι.** Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 23, 1207, έτ. 3 (1952) τεύχ. 2 (26) 1342.
1231. **Κυριακίδη Ε.** Άνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 24, 1248, έτ. 3 (1952) τεύχ. 2 (26) 1342, έτ. 4 (1953) τεύχ. 2-3 (38-39) 1957.
1232. **Λαζαρίδου Σ.** Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 15, 872, τεύχ. 17-18, 990-991.
1233. **Μαν. Αντ. Ν.** Άπό τ' ανέκδοτα του Άν. Μιαούλη. Το Μέλλον της Ύδρας, έτ. 11 (1951) άριθ. 5, 108.
1234. **Παπαδοπούλου Γεώργ-μπεη** Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 17-18, 987, τεύχ. 21-22, 1165.
1235. **Παρασκευοπούλου Δημ.** Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 776, έτ. 4 (1953) τεύχ. 4 (40) 2010.
1236. **Πολατίδη Σπ.** Άνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 24, 1247, έτ. 3 (1952) τεύχ. 10-11 (34-35) 1730, έτ. 4 (1953) τεύχ. 2-3 (38-39) 1958.
1237. **Πολυχρονίδη Π. Δ.** Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 16, 920, έτ. 3 (1952) τεύχ. 25, 1291.
1238. **Σαλαπασίδη Π. Β. (Ύψηλάντη)** Ήθιογραφία Άργυρουπόλεως. Ίστορικόν ανέκδοτον. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 750-2.

1239. **Σαχτούρη Θεοδ. Α.** Ὑδραϊκὰ ἀνέκδοτα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀρ. 3, 64, ἀρ. 4, 77, ἀρ. 5, 94, ἀρ. 6, 122.
1240. **Σπυριδοπούλου Ἰωάν.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 17-18, 992, τευχ. 24, 1247.
1241. **Σταυριώτη (Δ. Κ. Π.)** Ἀνέκδοτα [7]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 24, 1246, ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1300, ἔτ. 4 (1953) τευχ. 1 (37) 1872.
1242. **Τσομίδη Θ.** Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 15, 871, τευχ. 21-22, 1165, τευχ. 24, 1248.
1243. **Χαραλαμπίδου Κ.** Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 13, 777, ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1299-1300, τευχ. 4-5 (28-29), 1471-1472.
1244. **Χαριτοπούλου Χ. Κ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 17-18, 992, τευχ. 4-5 (28-29), 1470.
1245. **Χιάλη Γ.** Ἀνέκδοτα [14]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 14, 821, τευχ. 16, 922, τευχ. 17-18, 981-982, 988, τευχ. 19-20, 1047-1048, τευχ. 24, 1246, ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1299, τευχ. 2 (26) 1341, τευχ. 3 (27) 1388-9, 1390-1391, ἔτ. 4 (1953) τευχ. 4 (40), 2009.
1246. **Χλωρίδου Ἀρ.** Ἀνέκδοτα [6]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 13, 778, τευχ. 14, 820.
1247. **Χρυσοχοΐδου Λαζ.** Ἀνέκδοτα [9]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 17-18, 987, τευχ. 21-22, 1164-5, τευχ. 23, 1206, τευχ. 24, 1247, ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1300, ἔτ. 3 (1952) τευχ. 2 (26), 1331-1332, τευχ. 3 (27), 1389-1390, ἔτ. 4 (1953) τευχ. 11-12 (47-48), 2354.
1248. **[Ψυχογιῶ Ντίνου Δ.]** Ἠλειώτικα περιπαίγματα. Ἠλειακά, ἔτ. Α', τευχ. 3 (1951) 40.
1249. — Εὐτροπέλοι Ἠλειακαὶ διηγήσεις. Τοῦ ἡγούμενου τὸ πάθημα. Ἠλειακά, ἔτ. Α', τευχ. 2 (1951) 25-26.
1250. **Ἰωαννίδη Κ.** Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 4-5 (28-29), 1470-1471, τευχ. 10-11 (34-35), 1729, ἔτ. 4 (1953) τευχ. 11-12 (47-48), 2354.
1251. **Κριεζῆ Ἀλεξάνδρας** Ἀνέκδοτα Ἀντωνίου Γ. Κριεζῆ [2]. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας ἔτ. 12 (1952) ἀριθ. 1, 20.
1252. **Κρόκου Γ.** Εἶντα γίνεται στὴ Χιό. Ἀθῆναι 1952, 12<sup>ον</sup> σ. 112.
1253. **Μακριδάκη Α.** Ὁ Σαυρικός Μπουμπουρομάχος. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 30, 28-29.
1254. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Ἀνέκδοτα [9]. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 3 (27), 1387, τευχ. 8-9 (32-33), 1597-8, τευχ. 10-11 (34-35), 1729, τευχ. 36,

- 1808 - 1809, ἔτ. 4 (1953) τευχ. 1 (37), 1875, τευχ. 5 (41), 2053, τευχ. 8-9 (44-45), 2184.
1255. **Νικολαΐδου Ἀν. Ν.** Ἀνέκδοτα [13]. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 3 (27), 1388, τευχ. 4-5 (28-29), 1472, τευχ. 10-11 (34-35), 1728, 1730, τευχ. 36, 1809-1810, ἔτ. 4 (1953) τευχ. 1 (37), 1873-1874, τευχ. 2-3 (38-39), 1958, τευχ. 5 (41), 2051-2052, τευχ. 8-9 (44-45), 2182-2183, 2184, τευχ. 11-12 (47-48), 2356.
1256. **Παλαιοῦ** Ἔνα ἀληθινὸ παραμῦθι. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 27, 28-29.
1257. **Σαλαπασίδη Π. Β.** Ἀνέκδοτα [6]. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 8-9 (32-33), 1597-1598, τευχ. 10-11 (34-35), 1727-1728, ἔτ. 4 (1953) τευχ. 4 (40), 2008, τευχ. 8-9 (44-45), 2182.
1258. **Τζορτανᾶ Ἀ.** Ἀνέκδοτα [4]. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 2 (26), 1340, ἔτ. 4 (1953) τευχ. 1 (37), 1874, τευχ. 8-9 (44-45), 2183, τευχ. 11-12 (47-48) 2354.
1259. [Ἀνέκδοτα Πελοποννησιακὰ 6]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 1, 27-28, τευχ. 2, 25-26, τευχ. 3, 22, 25, τευχ. 4, 13, τευχ. 6, 21.
1260. **Ἀλέτση Γ.** Λαϊκὲς ἱστορίες [2]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 7, 17.
1261. [**Ἀνωνύμου**] Μωραΐτικα εὐθύμα [3]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 5, 31.
1262. — Λαϊκοὶ μῦθοι καὶ παραδόσεις [3 ἀνέκδ.]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 1, 8.
1263. — Σατιρικὰ ἀποφθέγματα. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 2, 11.
1264. — Λαϊκὲς ἱστορίες [2]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 5, 18.
1265. — Εὐθύμα [3]. Ναυτ'Ἑλλ 1953, τευχ. 235, 29.
1266. **Β(αγενᾶ) Θ(άνου)** Ἡ εἰσφορὰ τοῦ Νικηταροῦ. Ἀνέκδοτο. ΧρονΜορ Β' (1953) 19.
1267. — Ὁ Νικηταρῶς στὰ Δολιανά. ΧρονΜορ Β' (1953) 28.
1268. **Γιαννοπούλου Λεων.** Τὸ ξύλο τῆς χρονιάς της [εὐτρ. διήγ.]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 4, 28.
1269. **Γραμματικοπούλου Ἀ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 1 (37), 1873, τευχ. 4 (40), 2010.
1270. **Θωΐδου Μ. Γ.** Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 1 (37), 1873, τευχ. 7 (43), 2148.
1271. **Παπαγεωργίου Γ. Κ.** Ἡ ἐξυπνάδα τῆς Βασίλως [εὐτρ. διήγ.]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 1, 30.
1272. **Παπαδοπούλου Ρόδης Κ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 4 (40), 2009, τευχ. 5 (41), 2051.

1273. **Σκιαδαρέση Σπύρου** Ἡ βλοσημένη τράπουλα. Κεφαλονίτικη παράδοση γραμμένη στὸ τοπικὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα. (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier) Ἀθήνα 1953, 8<sup>ον</sup> σ. 17.
1274. **Φίκα** Ἀνέκδοτα [4]. Ποντ'Ἔστ. ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 5 (41), 2052 - 2053.
1275. **Weinreich Otto** Zwei Epigramme des Nikarchos und die Volksschwänke über schwerhörige. Προσφ Κυριακ (1953) 692 - 725.

### ζ'. Παροιμιαὶ καὶ γνῶμαι. Παροιμιώδεις ἐκφράσεις.

#### 1. Συλλογαί.

1276. **Ψωμάδη Χαρ.** Παροιμίες - Γνωμικά. Χρονιόντ χρόν. Β' (1946) 581.
1277. **Μάνεση Σταύρου** Πούντα - πουντί, κάβος. Δωδ'Ἐπιθ 2 (1948) 137 - 139.  
Γλωσσ. μελέτη μετὰ πολλῶν παροιμιῶν καὶ παροιμ. φράσεων.
1278. **Παπ/θοπούλου Ἄρ.** Λαογραφικά. Λουλ. ἔτ. 1 (1948) τεύχ. 5, 15 - 16 [παροιμ. 3].
1279. **Χατζηϊωάννου Κ. Π.** Οἱ ἐκπαιδευτικὲς παροιμίες τῶν Κυπρίων. Ἀγωγή. Ἐκπαιδευτ. Ὁργανον τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Ἀμμοχώστου 1947 - 1948, τεύχ. 2ον, 4 - 5.
1280. **Ζευγώλη Τάσσου Μ.** Ὁ παπᾶς εἰς τὴν Ναξιακὴν λαογραφίαν. Ναξ'Ἄρχ 2 (1948) 179 - 182 [παροιμ. 42].
1281. **Κίτσου Χρυσοστ.** Παροιμίες [6]. Λουλ. ἔτ. 1 (1948) τεύχ. 1, 16.
1282. **Καραλέκα Ἡρ.** Παροιμίες γιὰ τοὺς σκύλους. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 211 (9), 286 [παρ. 68].
1283. **Κοντοράβδη Γεωρ. Ε.** Βλάχος στὸ βουνὸ μπονάτσα στὸ γιαλό. Λουλ. ἔτ. 1 (1948) τεύχ. 1, 10 - 11.
1284. **Κορόβιλα Διον. Κ.** Λαογραφικά [παρ. 14]. Λουλ. ἔτ. 1 (1948) τεύχ. 2, 13.
1285. **Δουκάτου Δ.** Κάλαντάρι τοῦ 1948 μὲ παροιμίες τῶν μηνῶν. Ξυλογραφίες Σπύρου Βασιλείου. Ἀθήνα 1948, 16ον, σ. 84.
1286. **Παναρέτου Α.** Κυπριακὲς γεωργικὲς παροιμίες. ΚυπρΣπ 12 (1948) 27 - 56 [παρ. 157].
1287. **[Διαφόρων συλλογῶν]** Παροιμιαί. Ἥλιος ἔτ. 8 (1948) 54, 110, 166, 222, 350, 406, 518, 574, 630, 686, 726, 766, 806, 862, 874, 894, 918, 958, 987, 1012, 38, 94, 134, 190, 230, 270, 326, 366, 422, 462, 518, 558, 614, 654, 710, 766, 822, 860, 900, 940, ἔτ. 9 (1949) 980, 34, 36, 76, 116, 156, 196, 236, 276, 316, 356, 396, 436, 476, 516, 550, 596, 636, 676, 716, 756, 996, 196.  
Δημοσιεύονται 1645 ἐν ὄλφ παροιμιαί ἐκ διαφόρων τόπων τῆς Ἑλλάδος ἀποσταλεῖσαι ὑπὸ διαφόρων προσώπων.

1288. Παροιμίες [2]. Λουλ. έτ. 1 (1948) τεύχ. 3, 5, τεύχ. 6, 16.
1289. *Ρωμάιου Κ.* Παροιμίες γύρω από τὸ ἄλώνισμα. ΈργΈστ 1948, ἄρ. 1 (13), 2-3.
1290. *Τσάφου Σακ. Ένδρ.* Λαογραφικά. Λουλ. έτ. 1 (1948) τεύχ. 2, 13 [παρ. 7].
1291. [*Έωνόμου*] Παροιμίες τοῦ τόπου μας [11]. ΚρητΈστ 1 (1949) τεύχ. 7, 20.
1292. *Μανρακάκη Ι.* Παροιμίες σχετικὲς μετὰ τὰ ποιμενικά Κρήτης [9]. ΚρητΈστ 1 (1949) τεύχ. 1, 16.
1293. *Μελανοφρούδη Παντελή* Παροιμίες καὶ παροιμιώδεις φράσεις τοῦ χωρίου Έδισα [183]. ΈρχΠόντ 14 (1949) 108-123.
1294. *Μοτάκη Σ.* Έπίσω σκοῦλος βράζει. ΚρητΈστ 1 (1949) τεύχ. 7, 29.
1295. *Παπαρηγοράκη Έδομεν.* Έπίσω σκοῦλος βράζει». ΚρητΈστ 1 (1949) τεύχ. 3, 27, τεύχ. 7, 10.
1296. *Πιμπλή Ν.* Κρητικὴ λαϊκὴ σοφία. ΚρητΈστ 1 (1949) τεύχ. 2, 6.
1297. ——— Χόρτα ἁγὰ. ΚρητΈστ 1 (1949) τεύχ. 6, 29.
1298. [*Έωνόμου*] Παροιμίες κτλ. ΈπτανΣάλπ (1950) 277-283.  
Παροιμ. 171 οὐχὶ πᾶσαι γνήσιαι.
1299. Παροιμίες τῆς Αἰγίνης [4]. ΚῆρΑἰγ έτ. Γ' (1949) ἄρ. φ. 35, 179.
1300. [*Έωνόμου*] Παροιμίες γιὰ τὴ γυναῖκα [10]. Έ Η Γυναῖκα ἄρ. 4 (1950) 42.
1301. [*Έωνόμου*] Παροιμίες [54]. ΠοντΈστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 9, 524, τεύχ. 10, 595.
1302. Κυπριακὲς παροιμίες. Κυπριόπουλο έτ. Ε' (1950) ἄρ. 8, 172, έτ. ΣΤ' (1950) ἄρ. 1-2, 18, ἄρ. 4, 71.
1303. *Έδστρατίου Γ. Κ.* Παροιμίες. Κυπριόπουλο έτ. ΣΤ' (1950) ἄρ. 3, 32.
1304. *Καζαντζίδου Α.* Παροιμίες [4]. ΠοντΈστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 2, 50.
1305. *Καζαντζίδου Γ.* Οἱ 12 μῆνες (Σουρμένων). ΠοντΈστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 3, 178.
1306. *Κτενίδου Φ.* Παροιμίες [35]. ΠοντΈστ έτ. 1 (1950) 50, 63, 178.
1307. *Μελανοφρούδη Π. Η.* Κάθα εἶνας τὸν Παῦλον ἄτ' κλαίει... ΠοντΈστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 11, 650.
1308. *Νυμφοπούλου Μιλτ. Κ.* Παροιμίες [21]. ΠοντΈστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 7-8, 454.
1309. *Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.* Παροιμίες καὶ παροιμιώδεις φράσεις τῆς περιφερείας τοῦ χωρίου Σταυρὶν [παρ. 375]. ΈρχΠόντ 15 (1950) 32-61.
1310. *Παναρέτου Έ.* Κυπριακὴ γεωργικὴ λαογραφία. ΚυπρΣπ. 14 (1950) 105-159. [Παροιμ 52].
1311. *Σαραντίδου Νατ.* Παροιμίες [5]. ΠοντΈστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 7-8, 454.

1312. *Φίκα* Παροιμίες [103]. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) 244, 263, 649, 710, 757, 802, 2 (1951) 816, 3 (1952), 1726, 4 (1953), 2180.
1313. [*Ανωνύμου*] Παροιμίες [10]. Κυπριόπουλο έτ. ΣΤ' (1951), 61, 1952, 80, 89.
1314. [*Ανωνύμου*] Παροιμίες [4]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 752.
1315. *Διμπεροπούλου Γ. Σ.* Μνημεία λόγου Σινώπης. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 15, 852 - 854, τεύχ. 16, 911 - 913 [παροιμ. 100].
1316. *Λουκοπούλου Δ. - Λουκάτου Δ.* Παροιμίες των Φαράσων. Ἀθήνα 1951. (Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο. Διεύθυνση Μέλπως Μερλιέ. Καππαδοκία 5 = Collection de l'Institut Français d'Athènes, 21) 8ον, σ. 219.  
Κρίσι.: ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 109 - 110 (*Ν. Χ. Κονομής*). Παιδεία 1 (1952) 191 - 192 (*Θ. Σύδης*).
1317. *Loucoroulos D. - Loucatos D.* Proverbes de Farassa, traduits du grec et présentés par Octave Merlier, Athènes 1951. (Centre d'Études d'Asie Mineure. Archives musicales de Folklore, dirigés par M<sup>me</sup> Melpo Merlier, Cappadoce 5 A. = Collection de l'Institut Français d'Athènes, 21 b) 8ον, σ. 75.
1318. *Μιχαηλίδου Σάντη Γ.* Κυπριακές παροιμίες [7]. Κυπριόπουλο έτ. ΣΤ' (1951) άρ. 8 - 9, 167.
1319. *Καββάδα Στ.* Χιακά ανάμεικτα: Γνώμαι και παροιμίες Χιακαί [59]. Περσ Ἀργ Δ' (1951) 97 - 106.
1320. *Στεφάνου Ἀντ.* Ἡ Ἀγία Γραφή εἰς τὸ στόμα τοῦ Χιακοῦ λαοῦ. Περσ Ἀργ Δ' (1951) 131 - 186.  
289 παροιμίες και παροιμώδεις φράσεις ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς.
1321. *Σωτηρίου Γ. Μ.* Παροιμίες τῆς Καλύμνου [15]. Καλυμνιακὸς Παλμός, έτ. Α', τεύχος 1, Κάλυμνος (1951) 24.
1322. *Ψ. Κ. Δ.* Παροιμώδεις φράσεις [5]. Ἡλειακά, έτ. Α', τεύχ. 2 (1951) 29.
1323. [*Ανωνύμου*] Παροιμίες. ἙπτανΣάλπ (1952) 7 - 118.  
Παροιμ. 296 ἐξ ὧν πλεῖσταί πλασταί.
1324. [*Ανωνύμου*] Παροιμίες - Γνωμικά [10]. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τεύχ. 25, 1280.
1325. [*Ανωνύμου*] Κρητικὲς παροιμίες γιὰ τὴ γυναῖκα [17]. Κρητ'Εστ 3 (1952) τεύχ. 25, 13.
1326. [*Ανωνύμου*] Οἱ μῆνες κ' οἱ παροιμίες τους. Κυπριόπουλο 1952, 124.
1327. *Βαβουλῆ Παντ.* Κρητικὲς παροιμίες σχετικὲς μὲ τὸ γάμο. Κρητ'Εστ 3 (1952) τεύχ. 26, 21 - 22.

1328. *Καζαντζίδη Α.* Παροιμίες [5]. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 6-7 (30-31), 1519.
1329. *Κιουρτσίδου 'Ιω.* Παροιμίες [16]. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 8-9 (32-33), 1952.
1330. Κρητικές παροιμίες διασκευασμένες σε μαντινάδες [7]. Κρητ'Εστ 3 (1952) τευχ. 24, 24.
1331. *Κυφωνίδου 'Ι.* Παροιμίες [2]. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 3 (27), 1373.
1332. *Λουκάτου Δημ. Σ.* Κεφαλονίτικα γνωμικά. Πρακτικές και φιλοσοφικές παροιμίες χωρισμένες σε κεφάλαια κατά το θέμα τους. 'Αθήναι (1952), σχ. 16ον, σ. ιθ' + 224 + 1 χάρτης + 6 εικόνες.  
Κρις.: ΚυπρΓράμμ. 18 (1953) 143-145 (*Κ. Π. Χατζηγιώάννου*). L' Hell Cont 1953, 95-96 (*G. Anninos*). 'ΕλληνΧρον. έτ. Α' (1953) αρ. φ. 45, 19 (*Τάσος Διγνάδης*). 'Ελλ Δημ. έτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 634-635 (*Φ. Κ. Μπουμπουλίδης*). Folk — Lore, London, vol. LXV (1954) 117-118 (*R. M. Dawkins*).
1333. ——— Λαογραφικά τής Κεφαλονιάς. Α' Μιά χειρόγραφη συλλογή παροιμιών του σχολάρχη Γ. Λιβιεράτου. 'Ηχώ 69-71 (1952) 9-10, 72-74 (1952) 13-15.
1334. *Μεττή Χαριλάου* Κυπριακά παροιμίες [7]. Μαθ'Εστ Β' (1952) αρ. 5, 99.
1335. [*Μπόγκα Εύαγ.*] 'Ηπειρωτικά παροιμίες [46]. 'Ηπειρ'Εστ έτ. 1 (1952) 579, 688, 784, έτ. 2 (1953) 171, 682.
1336. *Σαραντίδου Ντάλιας* Παροιμίες [8]. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 3 (27), 1376.
1337. *Συλλέκτου* Παροιμίες. 'Ηλειακά, έτ. Β', τευχ. 4-5 (1952) 70-71.
1338. *Τσοριάνα Αδγής* Παροιμίες [8]. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 2 (26), 1321.
1339. [*Ανωνύμου*] 'Ηπειρωτικά παροιμίες [91]. 'Ηπειρ'Εστ έτ. 1 (1952) 271, 743, 780, 786, 799, 803, 831, έτ. 2 (1953) 59, 91, 203, 381, 667.
1340. [*Ανωνύμου*] Παροιμίες για τους δικηγόρους [3]. Πελοπ'Εστ έτ. 1 (1953) τευχ. 2, 26.
1341. [*Ανωνύμου*] Παροιμίες [10]. Πελοπ'Εστ έτ. 1 (1953) 3, 23.
1342. *Καζαντζίδη Δεων.* Παροιμίες—γνωμικά Σουρμένων [15]. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 4 (40), 1990.
1343. *Λουκάτου Δ. Σ.* Κεφαλονίτικες παροιμίες [9]. 'ΕλληνΧρον. έτ. 1 (1953) αρ. φ. 45, 16.
1344. *Μελανοφρύδη Η. Π.* Λαογραφικά [παροιμ. 4]. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 4 (40), 2006, τευχ. 10 (46), 2267-2268.
1345. *Παπαρηγοράκι 'Ιδομ.* Οί Κρητικές παροιμίες [41]. Κρητ'Εστ 5 (1953-1954) τευχ. 40, 25.
1346. *Ζαφειρίου Νικολάου Ι.* Φρασεολογικά. 'ΑρχΣάμ 3 (1948/1954) 90-132.

1347. — Συμβολή εις τὰς ἐν Σάμῳ ἀπαντώσας παροιμίας. ἌρχΣάμ 3 (1948/1954) 133 - 141 [Συλλογὴ 250 παροιμιῶν].
1348. *Τριανταφυλλίδη Μανόλη Α.* Παροιμιακὲς φράσεις ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λογοτεχνία μὲ τὴ συνεργασία *Φωτεινῆς Θ. Τζωρτζάκη* γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τῆς Μέσης Παιδείας. Βιβλίον τοῦ δασκάλου. Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη. Σειρὰ Α', ἀρ. 12. Ἀθήνα 1947. Σχ. 8ον, σ. 104.  
Κρίσις: ΚυπρΓράμμ 13 (1948) 136 (*Κώστας Προουῆς*). Παιδεία 2 (1948) 309 - 311 (*Σ. Μ. Γεδεών*).
1349. — Παροιμιακὲς φράσεις ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λογοτεχνία (Μὲ συνεργασία *Φωτεινῆς Θ. Τζωρτζάκη*). Γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τῆς Μέσης Παιδείας. Βιβλίον τοῦ μαθητῆ. Ἀθήνα 1947, 8ον, σ. 88.
1350. *Καμπούρογλου Δ. Γρ.* Ἀπὸ τὴν Πόλιν ἐρχομαι. ΜικροΧρον 4 (1948) 9 - 13.
1351. *Κουκουλὲ Φαίδ.* Συμβολὴ εἰς τὴν βυζαντινὴν παροιμοιογραφίαν. Ἀθηνᾶ 52 (1948) 87 - 112.
1352. — Γλῶσσα καὶ βίος. Ἑλλημ ἔτ. Α' τόμ. 1 (1948) 524 - 526.
1353. — Βίος καὶ γλῶσσα, Αὐτόθι ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 84 - 87, 142 - 144, ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 160 - 162, 281 - 282, 470 - 471, τόμ. 4 (1949) 32 - 34, ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 765 - 767, τόμ. 6 (1950) 591 - 594, 765 - 767, 844 - 846.
1354. *Παπαρηγοράκι Ἰδομ.* Παροιμιῶν τὸ ἀνάγνωσμα. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεῦχ. 7, 24 - 25.
1355. *Παπαδοπούλου Α. Α.* Φρασεολογικά. ΛΔ 4 (1942 - 1948) 93 - 128.
1356. — Φρασεολογικά. ΛΔ 5 (1950) 3 - 52.
1357. *Χαριτωνίδου Χαρ.* Παροιμιαὶ ἐλλιπῶς ἐκφερόμεναι. Πλάτων 1 (1949) 180 - 185.
1358. *Κ[τενίδη] Φ.* «Συγγενοὶ καὶ ἀνεγνώριμοι...» Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 2, 34 - 35.
1359. *Λουκάτου Δημ. Σ.* «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον...» [«Ψωμί ψωμάκι!»]. Ν'Εστ 47 (1950) 217 - 220, 299 - 302.
1360. *Παπαδοπούλου Α. Α.* Ἐκκλησιαστικαὶ λέξεις ἀθησαύριστοι. Ἀθηνᾶ 54 (1950) 202 - 225.
1361. *Τσίριμπα Δημ. Α.* Παροιμιαὶ καὶ παροιμιώδεις φράσεις παρὰ τῶ ἐπιστολογράφῳ Ἀρισταινέτῳ. Πλάτων 2, τεῦχ. Β' (1950) 25 - 84.  
Κρίσις: ΒΖ 45 (1952) 116 (*F. D(ölger)*).
1362. *Κουκουλὲ Φαίδ.* Ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ ἔθιμα. (Extrait des Mélanges offerts à Octave et M. Merlier). Ἀθήναι 1951, 8ον σ. 6.



## 2. Μελέται.

1363. **Δουκάτου Δ. Σ.** Ζητήματα κατατάξεως παροιμιῶν. ΕΛΑ 6 (1951) 245 - 296.  
Κρίσιμ.: Ἑλλημ. ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 634 (*Φ. Κ. Μπουμπουλίδης*).
1364. **Loucatos Dém.** Locutions proverbiales du peuple grec venant des  
Épîtres de Saint Paul. L'Hell Cont 1951, 247 - 257.
1365. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Λαϊκὴ φιλοσοφία. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 17-18,  
947 - 948.
1366. — Γλωσσολογικά. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 24, 1239 - 1240.  
'Ερμην. παροιμ. φράσεων.
1367. **Ρωμαίου Κ.** Παρατηρήσεις εἰς βυζαντινὰς παροιμίας. ΕΛΑ 6 (1951) 68 - 77.
1368. **Βαβουλὲ Παντ. Π.** Κρητικὲς παροιμίαι. Κρητ'Εστ 3 (1952), τεύχ. 24, 14 - 15.
1369. **Κουκουλὲ Φαίδ.** Ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ βυζαντινὰ ἔθιμα. ΠΑΑ  
τόμ. 27 (1952) 37 - 48.
1370. — Μὴ πίνε εἰς μέθην. Ἑλλημ. ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 43 - 49.
1371. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Γαμπρὸς υἱὸς κὶ γίνεται... Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952)  
τεύχ. 2 (26), 1327 - 1328.
1372. **Π. Ι. (Καρπᾶ).** Οἱ εὐτράπελες (σόκιν) παροιμίαι μας. Κρητ'Εστ 4 (1952)  
τεύχ. 29, 9.
1373. **Κονομῆ Ν. Χ.** Παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φράσεις εἰς τρία μνημεῖα τῆς  
Κυπριακῆς διαλέκτου. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 472 - 483.
1374. **Λέτσα Ἀλεξ. Ν.** Γεωργουὺ χεῖρ οὐ τέμνεται. Προσφ Κυριακ (1953) 427 - 441.
1375. **Δουκάτου Δημ. Σ.** Οἱ παραλλαγὲς μιᾶς βιβλικῆς παροιμίας. Λαογρ 15 (1953)  
50 - 60.
1376. — Βελλερισμοὶ ἢ παροιμίαι καὶ φράσεις ἐπιμαρτυρούμενες. ΠροσφΚυριακ  
(1953) 442 - 455.
1377. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Ἄς' σὴν Ζύγαναν — καὶ ζῆσον. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953)  
τεύχ. 4 (40) 1991 - 1992.
1378. **Πομόνη Μίμη** Ἄμε καλιὰ σου. Ν'Εστ 54 (1953) 1449.
1379. **Σπυριδάκη Γ. Κ.** Βυζαντινὰι δημώδεις παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φρά-  
σεις ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων. ΠροσφΚυριακ (1953) 630 - 635.

## η' Παραδόσεις.

## 1. Συλλογαί.

1380. **Ἀβραμάντη Ι.** Παραδόσεις Τσίτες [2]. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 520 - 521.
1381. **Γιαλόφρη Τ.** Στ' Καλλικιάτσαρ' τὸ ποδάρι. Σκῦρος (1947) τεύχ. 5, 132 - 133.

1382. *Πρωτονοταρίου Ν. Μ.* Χαλάσματα Καλλονής. Ναξ'Αρχ 1 (1947) 161 - 162.
1383. *Ἀθανασιάδου Εὐστ.* Παραδόσεις Σάντας [2]. ἌρχΠόντ 13 (1948) 221 - 227.
1384. Ὁ κρυμμένος θησαυρὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 931.
1385. *Γρίσπου Πάνου* Ἡ Σαλαμπριά. Μετ Β' (1948) 76 - 78.
1386. *Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίγου Μαρίας* Κατσικάκια καὶ ἀρνάκια. Μητέρα καὶ Παιδὶ 17 (1948) 24.
1387. *Καραλέκα Ἡρ.* Ὁ κόραξ, τὸ τόσον ἀδικημένον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον περωτόν. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 484. Κίσσα ἢ βαλανοφάγος. Αὐτόθι 734. Χελιδόνι, τὸ χρήσιμο πουλί. Αὐτόθι 410. Τὰ πρόβατα καὶ τὰ γίδια... Αὐτόθι ἔτ. 10 (1950) 591.
1388. *Καρανικόλα Σωτηρ.* Συμαϊκὰ λαογραφήματα. Οἱ Κήηδες. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 21 - 22. Ἡ τριμματιά. Αὐτόθι 163.
1389. *Ρωμαίου Κ.* Χριστουγεννιάτικες ἱστορίες (Ἀπὸ τὶς παραδόσεις τοῦ Δωδεκαήμερου). Ἐργ'Εστ 1948, ἀρ. 6 (18), 122 - 123.
1390. *Σοφοῦ Ἀντων.* Παραδόσεις περὶ ζώων καὶ φυτῶν εἰς τὴν Κάσον. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 17.
1391. *Σωτηρίου Γεωργ.* Ἀναμνήσεις περὶ τοῦ τάφου καὶ τοῦ ναοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς Ἐφέσου. ΜικροΧρον 4 (1948) 317 - 324.
1392. *Τσιτσᾶ Σ.* Τὸ χρυσοξυλο κι ὁ ἀμπελουργός. Ὁ Πάν 18 (1948) 32 - 33.
1393. *Χαβιαρᾶ Νικήτα Δ.* Λαογραφικὰ ἐκ Σύμης. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 10 - 11
1394. ——— Τοῦ δράκου. Ἐφημ. «Συμαϊκὸν Βῆμα», ἀριθ. 118 - 119, τῆς 5 Ἰουνίου 1948, σ. 1.  
Κρίσ.: Δωδ'Επιθ 2 (1948) 180 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*).
1395. *Χατζηγγάκη Ἀλεξ. Κ.* Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου (Παραδόσεις τ' Ἀσπροπόταμου). Τρίκκαλα 1948, 8<sup>ον</sup> σ. 168.  
Κρίσ.: Ἑλληνικὸν ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 314 (*Ἀστέρης Κορβατζῆς*). Μετ Β' (1948) 68, Λαογρ 15 (1954) 507 - 510 (*Δ. Α. Πετρόπουλος*).
1396. ——— Ὁ πάτερ Κοσμᾶς. Μετ Β' (1948) 54 - 55.  
Παραδόσεις περὶ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ καὶ προφητεῖαι αὐτοῦ.
1397. ——— Παραδόσεις Ἀσπροπόταμου Πίνδου. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεῦχ. 9, 4 - 5.
1398. ——— Ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ Ἀσπροποτάμου Πίνδου. Ὁ Μπακόλας στὸ Πετροῦλι. Κρητ'Εστ 2 (1950) τεῦχ. 14, 8.
1399. ——— Ὁ πάτερ Κοσμᾶς. ΦιλΠρωτ 1951, 210 - 212.
1400. *Λυκούρη Χ. Β.* Τὸ πέταγμα τῶν γερόντων. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 24, 198 - 199, ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 25, 9 - 10.
1401. *Αἰνεῖα Τ.* Τὰ «τσιλικροτά»!... Μητέρα καὶ Παιδὶ 26 (1949) 24.

1402. *Γρίσπου Πάνου* Ὁ Κεπτινέλος καὶ ἡ φούρκα. Μετ Γ' (1949) 53-54.
1403. *Ζευγελάκη Ν.* Τὸ θαῦμα τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἐν Ἡρακλείῳ κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1826. Ἡράκλειο Κρήτης, 8<sup>ον</sup> μ.κ. 1949, σ. 18.
1404. *Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίγου Μαρίας* Ὁ σκαντζόχερας — ἡ χελώνα — ἡ ἀράχνη — ἡ μέλισσα. Μητέρα καὶ Παιδὶ 19 (1949) 31.
1405. *Καραλέκα Ἡρ.* Ἡ νυφίτσα. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 408. Κοῦκος, τὸ πουλὶ ποὺ ἀπασχολεῖ τοὺς φυσιοδίφας. Ἡλιος ἔτ. 9 (1950) 830. [Παραδόσεις καὶ παροιμίαι περὶ κούκου]. Κόκκορας καὶ κόττα. Ἡλιος ἔτ. 10 (1950) 318. Πῶς ἡ ἑλληνικὴ λαογραφία παρουσιάζει τὴν ἀλεπού. Ἡλιος ἔτ. 10 (1950) 808-809.
1406. *Λογοθέτη Δημ.* Οἱ Νεραΐδες. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 34, 163.
1407. *Λουκοπούλου Δ.* Οἱ Καλλικιάντζαροι. Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 4, 88-89. Ἀναδημοσίευσις.
1408. *Μηλιοπούλου Παρασκ. Ι.* Οὐ Χριστὸς κι' οὐ τζουπάνους. Ἑλλάδα ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 977-979.
1409. *Μανουσογιωργάκη Γ. Ν.* Γιατὶ ὁ μυαλὸς γυρῶζει δεξιά. Κρητ'Εστ. 1 (1949) τεῦχ. 2, 25.
1410. *Μαραγκουδάκη Γεωργ.* Τὸ ζεστό ψωμί. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεῦχ. 3, 19.
1411. *Παυλίδη Ἀ.* Ὁ ἄγος Γιώργης κι' ὁ δράκοντας. Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 3, 69-70.
1412. *Τ.Φ.Θ.* Ὁ ἀσφοδελός. Συνετ 1949, 122-123.
1413. *Ἀθανασιάδου Εὐστ.* Ἡ Κᾶλᾶσινα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 3, 146-147.
1414. [*Ανωνύμου*] Ὁ θρῦλος τῆς γοργόνας. Ναυτ'Ελλ (1950) τεῦχ. 207, 15.
1415. *Βαγιακάκου Δικαίου* Θρῦλοι καὶ παραδόσεις τοῦ Μοριᾶ. Ἐπάνω στὸ κάστρο τῆς Μάνης. Ὁ Πᾶν 21 (1950) 161-163.
1416. *Δημητριάδης Θεολ. Κ.* Σαμιώτικα παραμῦθια. Τὸ μυαλὸ τ' ἀθρώπου. Ἑλλ Δημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 198. [Παράδ.].
1417. *Ἰασονίδου Λεωνίδα* Θρῦλοι ποὺ δὲν πεθαίνουν ποτέ. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 5, 259-261.
1418. *Κληρίδης Νεάρχου* Τοπικὲς Κυπριακὲς παραδόσεις. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 48-49, 105-106.
1419. *Δάππα Τάκης* Τῆς Γούρνας τὸ νερό. ΦιλΠρωτ 1950, 279-280. Λογοτεχνικὴ δασκευή.
1420. *Στανθιανάκου Π.* Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Λαμαλαᾶ. Ναυτ'Ελλ (1950) τεῦχ. 214, 11.
1421. *Ἀβραμάντη Ἰ.* Τὸ μυστικὸ τοῦ Γιακούπ - ἀγᾶ. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 747.
1422. *Ἀναστασιάδης Ἀ.* Ὁ θεὸν οὐσὸν δί', μὲ τὸ τζουχαβέλ' πα δί'... Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 805-806.

1423. *Βασιλειάδου Νικ.* Ὁ σὴ Παναγίας τὸ ποτάμ'... Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 19-20, 1058-1059.
1424. *Καββάδα Στ.* Παραδόσεις ἐκ Μεσσιῶν. Περσ'Αρχ Δ' (1951) 121-122.
1425. *Διγνοῦ Ἀντων.* Γύρω ἀπὸ μίαν παράδοσιν. Ὁ Χατζηγιάννης Καραντάνης. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 5, 93-94.
1426. *Μηλιοπούλου Παρασκευᾶ Ι.* Οἱ ἀρρώστις. Ἑλληδικῆ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 548.
1427. *Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.* Παραδόσεις καὶ ἀνέκδοτα τοῦ χωρίου Σταυροῦν. ἈρχΠόντ 16 (1951) 198-204 [Παραδ. 10, ἀνέκδ. 7].
1428. *Πανάγου Δημ. Ἀντ.* Ἡ περὶ Καραντάνη παράδοσις. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 6, 125-126.
1429. *Ρωμαίου Κ. Α.* Τὸ νυχτέρι. ΧρονΚυν Α' (1951) 10-12.  
Ἀναδημοσίευσις. Παραδόσεις περὶ καλλιμαντζάρων.
1430. *Ταμασιῶν Ἀκη* Λαϊκὲς παραδόσεις [2]. Μαθ'Εστ Α' (1951) ἀρ. 3, 129.
1431. *Κκόλη Λεοντίου* Τὸ «πιχρὸ νερό». Μαθ'Εστ Β' (1952) ἀρ. 6, 136-137.
1432. *Κληρίδη Νεάρχου* Μοναστήρια στὴν Κύπρον. Θρυλοὶ καὶ παραδόσεις. Τύποις «Ζάβαλλη». Λευκωσία (1952). Σχ. 8ον σ. 81.
1433. *Κουκουράκη Μ. Ν.* Θρυλοὶ καὶ μῦθοι γιὰ τὸν Διγενῆ Ἀκρίτα. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεύχ. 31-32, 24-25.
1434. *Κυθραϊώτη Ἰακ.* Ἡ φοντάνα Ἀμοροζα τῆς Κύπρου. Ὁ Πάν 22 (1952) 17-18.
1435. *Μεττῆ Χαριλάου* Ἐνα ὄνομα καὶ μιὰ παράδοσις. Μαθ'Εστ Β' (1952) ἀρ. 5, 79-80.
1436. *Νομικοῦ Ἀνδρ. Ν.* Ὁ τίμιος σταυρός. Ἡλιος ἔτ. 12 (1952) 329.
1437. *Σκνβάλου Χριστοφόρου* Ὁ Ντελῆ παπᾶς. Ἡπειρωτικὴ παράδοσις. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 698 [παραδ. μετ' ἄσμ.].
1438. *Σταυρουλάκι Χρ. (Ἀγελάτη)* Ὁ τίμιος σταυρός. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεύχ. 30, 26.
1439. *Χατζιχριστοδοπούλου Ἀνδρέα* Οἱ ἄγιοι ἠλιόφωτοι. Μαθ'Εστ Γ' (1952) ἀρ. 7, 45.
1440. *Ἀθανασιάδη Στάθη* Ὁ Γουρζουλᾶς. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 7 (43) 2129-2130.
1441. *Ἀναδρομάρη* Ὁ Νοέμβριος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 137.
1442. *Δημητρίου Ἀνδρ.* Ὁ μῦθος γιὰ τὸ φαιδὸ χρώμα τῶν δοντιῶν τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς Ἀθηαίνου. Μαθ'Εστ Γ' (1953) ἀρ. 8, 106.
1443. *Διαμαντούδη Βασ.* Κεφαλάρια καὶ φεΐδια. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 4, 28 [παραδ. 2].

1444. *Εὐβοϊκοῦ Νάσου* Τὸ πετροκόραβο τῆς Εὐβοίας. *Ναυτ'Ελλ* (1953) τευχ. 235, 25.
1445. *Ἰωάννου Νικολάου Γ.* Πέγεια (Λαϊκὲς παραδόσεις). *Μαθ'Εστ Δ'* (1953) ἀρ. 10, 39.
1446. *Καλονάρου Π. Π.* Ὁ Φεβρουάριος εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς παραδόσεις. *Ἡλιος* ἔτ. 12 (1953) 817.
1447. ——— Ὁ Ἀπρίλιος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Αὐτόθι* 63.
1448. ——— Ὁ Μάϊος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Αὐτόθι* 211.
1449. ——— Ὁ Ἰούνιος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Αὐτόθι* 385.
1450. ——— Ὁ Ἰούλιος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Ἡλιος* ἔτ. 12 (1953) 533.
1451. ——— Ὁ Αὐγουστος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Αὐτόθι* 670.
1452. ——— Ὁ Σεπτέμβριος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Αὐτόθι* 857.
1453. ——— Ὁ Ὀκτώβριος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Αὐτόθι* 960.
1454. ——— Ἡ Ὑψωσις τοῦ Τιμίου σταυροῦ. *Ἡλιος* ἔτ. 12 (1953) 886.
1455. *Καποδιστρίου Κ. Χ.* Παραδόσεις περὶ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος ἐκ τοῦ χωρίου Λυθροδόντα τῆς Κύπρου. *Λαογρ* 15 (1953) 151-152.
1456. *Κινέξου Χρίστου Χ.* Γιατί οἱ Αὐλωνῖτες τρώγουν πολὺ τὸ κρέας καὶ πρὸ παντὸς τὸ ὄφτιο στὸ φουρνί. *Μαθ'Εστ Δ'* (1953) ἀρ. 10, 41.
1457. *Κυριακοπούλου Κ. Α.* Τὸ κυπαρίσσι τοῦ Μυστρᾶ. *Πελοπ'Εστ* ἔτ. 1 (1953) τευχ. 5, 12.
1458. *Κωστάρα Ἄνν.* Θρῦλος ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ 21. *Πελοπ'Εστ* ἔτ. 1 (1953) τευχ. 4, 28-29.
1459. *Λέτσα Ἄλεξ.* Αἱ κυριώτεραι ὁδοὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ μία παράδοσις. *Γέρας Κεραμ* (1953) 567-574.
1460. *Λυκαίου Γ.* Παραδόσεις. Τὸ στοιχειὸ τοῦ Γκούρα. *Πελοπ'Εστ* ἔτ. 1 (1953) τευχ. 4, 19.
1461. *Μεσισκλη Παύλου* Ὁ Δεκέμβριος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Ἡλιος* ἔτ. 12 (1953) 311.
1462. *Μινώτου Διον. Ἀγγ.* Ζακυνθινὰ μυθικὰ διηγήσεις περὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. *Μακεδ* 2 (1953) 687-696 [μετὰ παρατηρήσεων Στ. Π. Κυριακίδου]. Κρισι.: *Ἑλλημ* ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 694 (*Φ. Κ. Μ(πουμπουλίδης)*).
1463. *Νικολαΐδου Ἀνανίου* Θρῦλοι καὶ μοναστήρια. *Ποντ'Εστ* ἔτ. 4 (1953) τευχ. 2-3 (38-39) 1909-1910.
1464. *Νικολάου Χαραλ.* Ὁ ἅγιος Γεώργιος πὺν ἰδρώνει. *Μαθ'Εστ Δ'* (1953) ἀρ. 10, 41.
1465. *Ὀικονομίδου Δ. Β.* Παράδοσις περὶ τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἐξ Ἀπεράθου τῆς Νάξου. *Λαογρ* 15 (1953) 151.

1466. *Παπα Γιώργη Κ.* Οί καλλικάντζαροι. Πελοπ'Εστ έτ. 1 (1953) τευχ. 7, 25.
1467. *Παπαδημητρίου 'Ιω.* Οί νύμφες τής Πεντέλης. 'Εκλ Θ' (1953) τευχ. 94, 17-22.
1468. *Παπαδοπούλου Δ. Κ.* Οί καλλικάντζαροι 'σ τόν Πόντιο. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τευχ. 13, 745-6.
1469. *Παπαδοπούλου Δημ.* 'Ο δράκος και ή νύφη. Πελοπ'Εστ έτ. 1 (1953) τευχ. 3, 25-26.
1470. *Παπαδοπούλου Στρ. Α.* Τά περίεργα του τόπου μας. Πελοπ'Εστ έτ. 1 (1953) τευχ. 2, 26.
1471. *Πεδίου 'Ανδρέα Α.* Παραδόσεις για τὰ ζῶα. Μαθ'Εστ Γ' (1953) αρ. 9, 173-174. [3 παραδόσ.].
1472. *Ραντοπούλου Δήμου.* Τὰ φλουριά τής Θυμιούλας. Πελοπ'Εστ. έτ. 1 (1953) τευχ. 2, 25.
1473. *Συλλέκτου* 'Ηλειακές παραδόσεις γύρω από την ἄλωση. 'Ηλειακά, έτ. Β', τευχ. 6 (1953) 91-93.
1474. *Σφυρόερα Ν. Β.* Πῶς ἐκτίσθη ή «Κοίμηση τής Θεοτόκου» (στο χωριό Φιλώτι Νάξου). 'Ελλημ έτ. Β' τόμ. 4 (1949) 347-351.
1475. *Χαραλάμπους Κωνσταντ.* Γιατί οί κάτοικοι του Λευκονοίκου ονομάζονται γαδουροφάες. Μαθ'Εστ Δ' (1953) αρ. 10, 41-42.
1476. *Χριστοδούλου Βάσου* 'Ο ἅγιος Θεράπων. Μαθ'Εστ Γ' (1953) αρ. 8, 105-106.
1477. *Ρωμαίου Κ. Α.* Κάστρο τής 'Ωριᾶς. 'Αστρος Δραγαλεβός. ΧρονΜορ Β' (1953) 33-37.
1478. *Χριστοδούλου Βασιλ.* Τὸ κάστρο τής Ρήγαινας. Μαθ'Εστ Δ' (1953) αρ. 10, 39.

## 2. Μελέται.

1479. *Ρωμαίου Κ. Α.* Οί Καλλικάντζαροι. Byz.—Neugriech. Jahrb. τόμ. 19 (1947) 49-78.  
Κρίσις: Ν'Εστ 43 (1948) 599-600 (*Δ. Α. Πετρόπουλος*).
1480. *Dawkins R. M.* Κρητική 'Αποκάλυψις τής Παναγίας. ΚρητΧρον 2 (1948) 487-500.
1481. *Κύρου Α.* Τὰ ήρωϊκά κατορθώματα τών ἀπελατῶν. 'Ηλιος έτ. 8 (1948) 735-736.
1482. *Λυκούδη Στ. 'Εμμ.* 'Ο Χριστός, ή Παναγία, οί ἅγιοι και οί αντίστοιχοι τών ἀρχαίων. 'Ηλιος έτ. 8 (1948) 344, 386.
1483. *Κούμαρη Ι. Γ.* 'Ο μῦθος τών κεραυνίων. Τὰ «ἀστροπελέκια» του ἑλληνικοῦ λαοῦ. 'Ηλιος έτ. 10 (1950) 151, 185.

1484. **Κωνσταντάρα Βύρ.** Οί Καλικάντζαροι κι' ἡ Ἀθηναϊκὴ παράδοση. Ἑλληνικὸ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 17-20.
1485. ——— Μοῖρες καὶ Νεραΐδες καὶ οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοι. Ἑλληνικὸ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 537-540.
1486. **Δαούρδα Β.** Αἱ ἡλικίαι τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν Σόλωνα καὶ κατὰ τὴν δημόδη νεοελληνικὴν παράδοσιν. ΠΑΑ 21 (1946, δημοσ. τὸ 1950) 257-263.  
Κρίσ.: ΒΖ 45 (1952) 127 (*F. D(δ/ger)*).
1487. **Παρασκευαΐδη Μ.** Πῶς οἱ «μετημφιεσμένοι» ἔγιναν οἱ καλικάντζαροι. Ἡλῖος ἔτ. 10 (1950) 627.
1488. **Βλαστοῦ Παύλου Γ.** Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας ἀρχαῖος γίγας καὶ μέγας ἥρωας τῆς Κρήτης. Κρητ' Ἔστ 2 (1951) τεύχ. 20, 9-13.
1489. **Μέγα Γ. Α.** Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ. Ἑλληνικὸ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 907-908.
1490. **Κουκουλὲ Φαίδωνος** Βυζαντιναὶ τινες παραδόσεις. ἘπΒυζΣπ 22 (1952) 3-32.
1491. **Βακαλοπούλου Ἀποστόλου Ε.** Ἱστορικὲς παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων προσφύγων τοῦ Σογιοῦτ. ΠροσφΚυριακ (1953) 77-88.
1492. **Goossens Roger** Les femmes de la mer. ΠροσφΚυριακ (1953) 215-231.
1493. **Κακριδῆ Ι. Θ.** Μία νεοελληνικὴ παράδοση γιὰ τὴν Ἀσίνη. Προσφ Κυριακ (1953) 282-293.
1494. **Κριαρᾶ Ε.** Ἀκριτικά. Ὁ τάφος τοῦ Διγενῆ καὶ ὁ βυζαντινὸς μονόκερως. ΠροσφΚυριακ (1953) 383-388.
1495. **Μαρκάκη Πέτρου** Οἱ θρῦλοι καὶ οἱ παραδόσεις τοῦ λαοῦ μας καὶ τὸ ἑλληνικὸ χωριό. Κρίκος Γ' (1953) ἀρ. 28-29, 40-42.
1496. **Μέγα Γ. Α.** Ὁ Ἰούδας εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ. ΕΛΑ ἔτ. Γ-Δ' (1941-1942) (δημοσ. τὸ 1949) 3-32.
1497. ——— Ὁ περὶ Οἰδίποδος μῦθος. Αὐτόθι 196-209.  
Κρίσ.: ΒΖ 46 (1953) 420 (*F. D(δ/ger)*).
1498. **Οἰκονομίδου Δ. Β.** Ὁ Διόνυσος καὶ ἡ ἄμπελος ἐν Νάξῳ κατὰ τὰς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας παραδόσεις (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melro Merlier). Ἀθῆναι 1953, 8<sup>ον</sup> σ. 19.
1499. **Ρωμαίου Κ. Α.** Ἡ γοιὰ, μυθικὴ μορφή ἀρχαία. ΠροσφΚυριακ (1953) 561-580.
1500. **Ρωμαίου Κ.** Γυναῖκες ποῦ ἐμαρμάρωσαν. Ἀγγλ' Ἐπ ΣΤ' (1953) 2, 125-143.
1501. ——— Ἡ «Κόκκινη μηλιά» τῶν ἐθνικῶν μας θρούλων. Προβλήματα σχετιζόμενα μὲ τὴν καταγωγὴν τῆς. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 676-688.
1502. **Σπυριδάκη Γεωργ. Κ.** Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδό-

σεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Γέρας Κεραμ (1953) 385 - 419.

1502α. — Περὶ δυσσιώνου σημείου πρὸ τῆς θανατώσεως τοῦ Καίσαρος Βάρδα. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 445-449.

#### θ'. Αἰνίγματα—λογοπαίγνια.

1503. *Θρονονοποπούλου Εὐκλ.* Σάν ἀνέκδοτο καὶ σάν αἶνιγμα (Κοτυώρων). ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 581.

1504. *Ἀγγελοπούλου Τουλ. Σ.* Αἰνίγματα [5]. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τευχ. 2, 13-14.

1505. *Πλακονούρη Ι. Ε.* Καθαρογλωσσήματα [4]. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τευχ. 3, 15.

1506. Αἰνίγματα—Γλωσσοδέτες. Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949-1950) ἀρ. 3, 51, ἀρ. 8, 176, ἀρ. 9-10, 210, ἔτ. ΣΤ' (1950-1951) ἀρ. 1-2, 18, 22, ἀρ. 6, 110, ἀρ. 8-9, 166. [Αἶν. 3, Γλωσσοδ. 7].

1507. *Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.* Αἰνίγματα τοῦ χωρίου Σταυρὶν [97]. Ἄρχ Πόντ 14 (1949) 235-239.

1508. \* *Πασχαλίδου Στεφ.* Αἰνίγματα. Μακεδ'Ἡμερολ 20 (1950) 237, 261.

1509. *Βραδνυλώσσου* Γλωσσοδέτες [3]. Ἡλειακά, ἔτ. Α' τευχ. 3 (1951) 44.

1510. *Καββάδα Στ.* Αἰνίγματα [10]. Περσ'Ἀρχ Δ' (1951) 119-120.

1511. *Κυφονίδου Ι.* Αἰνίγματα [7]. Ποντ'Εστ. ἔτ. 2 (1951) τευχ. 17-18, 979.

1512. *Μαντούδη Ἀδαμαντίας* Τί νὰ εἶναι; Συλλογὴ αἰνιγμάτων. Εἰκονογράφηση *Μαρίας Κακούρη.* Ἐκδοση Γραφικῶν Τεχνῶν Ἀσπιώτη—Ἐλκα Α. Ε. [Ἀθῆναι] [1951], 8<sup>ον</sup> μέγα, σ. ἄνευ ἀρ. 47.

Κρίσις: Παιδεία 4 (1950) 95-96 (*Ειρήνη Παϊδοῦση*).

1513. *Σαπίδου Δ.* Γλωσσοδέται [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 17-18, 979.

1514. *Ψ. Κ. Δ.* Αἰνίγματα [14]. Ἡλειακά, ἔτ. Α' (1951) τευχ. 2, 27, τευχ. 3, 49.

1515. *Καξαντζίδη Α.* Γλωσσοδέται Σουρμένων [4]. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 4-5 (28-29) 1444.

1516. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Αἰνίγματα [6]. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 4 (40) 2006.

1517. *Ζαφειρίου Νικολάου Ι.* Γλωσσοδέτες [5]. ἌρχΣάμ 3 (1948/1954) 89.

1518. — Αἰνίγματα [4]. ἌρχΣάμ 3 (1948/1954) 231.

#### ι'. Εὐχαὶ—χαιρετισμοὶ—κατάραι—ὄρκοι—βλασφημῖαι.

1519. *Κωτσάκη Χαρ. Ι.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τευχ. 3, 13.

Κατάραι 10, εὐχαὶ 4.



1520. **Ρωμαίου Κ.** Εὐχῆς καὶ χαιρετισμοί. «Ἡ ὥρα ἡ καλή». Ἐργ'Ἐστ 1948, ἀρ. 5 (17), 106.
1521. **Σωτηριανοῦ - Γέροντα Ἀλ. Ἡρ.** Αἱ κατάραι καὶ αἱ εὐχαὶ τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 88, 601.
1522. **Ἀλεξιάδου Κων.** Εὐχαὶ καὶ κατάραι Ἰνεπόλεως. ἈρχΠόντ 14 (1949) 200-203. [Εὐχ. 40, κατάρ. 60].
1523. **Βουτυρᾶ Μ. Ι.** Κατάραι [11]. Ποντ'Ἐστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 19 - 20, 1045.
1524. [**Ἀνωνύμου**] Εὐχαὶ [13]. Ποντ'Ἐστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1283.
1525. [**Ἀνωνύμου**] Κατάραι [13]. Ποντ'Ἐστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 3 (27) 1371.

### ια'. Γ λ ῶ σ σ α

#### 1. Συνθηματικαὶ γλῶσσαι.

Ἵνόματα: κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμια κτλ.

1526. [**Παπασταύρου Χρ. Β.**] Τ' ἀλειφιάτικα, τὰ σόπικα καὶ τὰ μουτζούρικα. Συνθηματικὰ γλωσσάρια Ἡπειρωτῶν τεχνιῶν. [Ἀθήναι, 1945], 8<sup>ον</sup> σ. δ + 34. Κρίσι.: Λαογρ 13 (1950 - 1951) 165 (**Στ. Π. Κυριακίδης**).
1527. **Ἀμάντου Κ.** Ἵνόματα βοτάνων. Ἀθηναῖ 52 (1948) 64.
1528. **Πλακονούρη Ι. Ε.** Βρισιῆς Φιλιατρινῆς [παρωνύμια]. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τευχ. 2, 14.
1529. **Ρωμαίου Κ.** Γυναικεῖα βαφτιστικὰ ὀνόματα. Ὁ Πάν 18 (1948) 48 - 49.
1530. **Σύλλα Διον.** Ἐνας διάλογος. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τευχ. 2, 14. Ἵνόματα νεογεννήτων βρεφῶν.
1531. **Βαγιακάκου Δικαίου** Ἵνόματα καὶ ἐπώνυμα Παλαιοχωρίου καὶ τῶν πέριξ. ΧρονΠαλΚυν (1949) 46 - 48.
1532. — Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ Νίκλων - Νικλιάνων τῆς Μάνης. Ἀθηναῖ 53 (1949) 147 - 194.
1533. **Γεωργακᾶ Δ. Ι.** Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Σαρακατσαναίων καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν. ἈρχΘρΘησ 12 (1945 - 46) 65 - 128, 14 (1947 - 48) 193 - 270 (καὶ ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1949, σ. 151). Κρίσι.: ΒΖ 46 (1953) 397 - 399 (**W Th. Elwert**). Names, vol. I, ἀρ. 2, Ἰούν. 1953, 141 - 142 (**Demetrios A Petropoulos**).
1534. **Γκίκα Ἀσπασίας Κ.** Οἱ ὀνομασίαι τῶν χόρτων τῆς Αἰγίνης. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 27, 42.
1535. **Καρακατσάνη Ἀντ.** Ἀπὸ ποῦ προέρχονται τὰ ὀνόματα Καρακατσάνης Μπήλιος, Τσολάκος. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 27, 42.

1536. **Κουκλάνη Δεων. Ι.** Τὰ ἐπώνυμα τῶν Παλαιοχωριτῶν. ΧρονΠαλΚυν (1949) 91-92.
1537. **Κουκουλὲ Φ.** Νεοελληνικῶν τινῶν ἐπιθέτων σημασία καὶ ὀρθογραφία. Ἐθνητ. 53 (1949) 202-225.
1538. **Serra G.** Nomi personali d'origine Greco-Bizantina fra i membri di famiglie giudicali o signorili del medioevo Sardo. Byzantion 19 (1949) 223-246.
1539. **Σπανάκη Στεργ. Γ.** Τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο Μιλιαραῶς. ΚρητΧρον 3 (1949) 204-207.
1540. **Ἀνδριώτη Ν. Π.** Συμβολὴ στὴ μορφολογία τῶν Νεοελληνικῶν ἐπωνύμων. ΕΠΘ (1950) 187-206.  
Κρίσι.: ΒΖ 45 (1952) 146 (**F. D(ölger)**).
1541. **Λαζαριδῆ Δημ. Χ.** Καπῆ - Κιοῖ (ἡ ἀρχαία Ζούζη) (ἀπόσπασμα ἀπὸ ἀνέκδοτη λαογραφικὴ μονογραφία). Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 6, 330-333.  
Ὄνόματα οἰκογενειακά, τοπωνύμια.
1542. **Μελανοφρύδῆ Π. Η.** Ἀργυρούπολις (Γκιουμουσχανᾶς). Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 7-8, 430-433.  
Οἰκογενειακά ὀνόματα.
1543. — Μπαλτατζῆς. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 10, 568-9.
1544. **Πομόνη Μίμη** Διονυσιακά (Οἰκογένειες καὶ ὀνομασίες σταφυλιῶν). Ν'Εστ 48 (1950) 1293-1295.
1545. **Ρώμα Διον.** Ζακυνθινὰ παρατσούκλια. Ἐκλ ΣΤ' (1950) τευχ. 57, 34-35.
1546. **Ἀθανασιάδου Ε.** Φυτολογικὸ Λεξικό. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 14, 807-808, τευχ. 15, 855-856, ἔτ. 3 (1952) τευχ. 6-7 (30-31) 1524, ἔτ. 4 (1953) τευχ. 11-12 (47-48) 2312-2313.
1547. **Μαντζουράνη Κων. Ἰ.** Τὸ ὄνομά σου. Γνωρίζεις τὴν σημασίαν του; γνωρίζεις τὴν ἱστορίαν του; Εἶσαι ἀντάξιός του; Ἀθῆναι 1951, 12<sup>ον</sup> σ. 143.
1548. **Parlangéli O.** Antroponomastica greca del Salento. Actes et Mémoires [du] III<sup>e</sup> Congrès Intern. de Toponymie et d'Anthroponymie (Bruxelles 1949) (Louvain 1951) 810-847.
1549. **Τζωριτζάκη Φ. Θ.** Οἱ ἐθνικὲς μας προσωνυμίες. Συνετ 1951, 148-150.
1550. **Χλόη** Φυτωνυμικά. Ἡλιακά, ἔτ. Α' τευχ. 2 (1951) 24, τευχ. 3, 44.
1551. **Ἀθανασιάδῃ Στάθῃ** Τὸ μαινόμενον μέλι. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 3 (27) 1366-1367 [Φυτωνυμιαί].
1552. **Ἀμάντου Κ.** Γλωσσικὰ περίεργα. Ν'Εστ 51 (1952) 73-74. [Ὄνόματα].
1553. **Β(αγενᾶ) Θ(άνου)** Τὰ ἐπώνυμα τῶν Δολιανιτῶν. ΧρονΜορ Α' (1952) 49-50

1554. — Τὰ ἐπώνυμα τῶν Δολιανιτῶν. ΧρονΚυν 2 (1952) 49-50.
1555. **Δαγκλά Σπ.** Τὰ παράξενα ὀνόματα. Ναυτ'Ελλ (1952) τευχ. 223, 20, 30.
1556. [**Θωμοπούλου Ι.**] Quelques mots.—Συστηματικὴ μέριμνα. Ὀνόματα 1 (1952) 30.
1557. — Ὀνοματικὴ Ἀνθολογία. Ὀνόματα 1 (1952) 3, 10, 21.
1558. — ΟΝΟΜΑΤΑ. Revue d'Onomastique Grècque, N° 1. Juillet 1952, Athènes (Ἐκδ. John A. Thomopoulos) 8<sup>ον</sup>, σ. 34.  
Κρίσι.: Names, vol. I. ἀρ. 2. June, 1953 (**D. Georgacas**).
1559. — Les études onomastiques en Grèce. Ὀνόματα 1 (1952) 22-26.
1560. **Μανρομάτη Θεοδοσίου** Ἰταλικά ἐπίθετα τῶν Ἀρχαλιωτῶν. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 379-380.
1561. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Ποντιακοὶ μῆνες. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 36, 1783-1784.
1562. **Μπογδανοπούλου Δημ.** Τὰ κουδαρίτικα. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 685-688.
1563. **Παναρέτου Α.** Κυπριακὴ γεωργικὴ λαογραφία. Δημῶδη ὀνόματα τῶν ὑπὸ καλλιέργειαν φυτῶν καὶ δένδρων. ΚυπρΣπ 16 (1952) Λαογραφικὸν Παράρτημα 1α'-κζ'.
1564. **Parnell L.** Schwierigkeiten in der altgriechischen Namenforschung. Ὀνόματα 1 (1952) 11-12.
1565. **Serra G. D.** Nomi personali di origine greco-bizantina.—L'articolo è riassunto da G. Lilliu ἐν Studi Sardi 10-11 (1952) 588-593.
1566. **Φωτοπούλου Κων.** Τὰ Ἀλειφιάτικα (Συνθηματικὸ γλωσσάριον καλαντζήδων). Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 819-821.
1567. **Ἀμανατίδου Λαζάρου** Τὸ Σεμὲν καὶ οἱ Σεμενλήδες. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 5 (41) 2039-2040.
1568. **Ἀνδριώτη Ν. Π.** Τὰ Νεοελληνικὰ μητρωνυμικὰ ἐπώνυμα. Μορφές 1953, 17-22.
1569. **Georgacas D. I.** Modern nomenclature of Athens and alleged influences. Beiträge z. Namenforschung (1953) 128-159.
1570. **Grumel V.** De l'origine du nom Ἀκομινᾶτος. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 165-167.
1571. **Κεραμοπούλλου Ἀντ.** Βλάχοι. ΠροσφΚυριακ (1953) 326-344.
1572. **Κουκουλὲ Φαίδωνος** Βυζαντινά τινα παρωνύμια. ἘπΦιλΣχ'Α [Περίοδος Δευτέρα - τόμος Δ'], Ἐν Ἀθήναις 1953-1954, 60-98.
1573. **Mancini A.** Problemi in onomastica bizantina. Atti VIII Congr. di Studi Biz. (1951) I (=Studi Biz e Neoell 7) (1953) 412-415.  
Κρίσι.: BZ 46 (1953) 436 (**F. Dölger**).

1574. **Π(αμπούκη) Ι. Τ.** Τὰ ἐπώνυμα τῶν Ποντίων. Πόντος I (1953) 76 - 80.
1575. **Παπαδοπούλου Α. Α.** Πόθεν τὸ ὄνομα Ὑψηλάντης. ἈρχΠόντ 18 (1953) 94 - 95.
1576. **Πομόνη Μ.** Βοτανολογήματα. Ν᾽Εστ 53 (1953) 30.
1577. **Rohlf's Gerhard.** Kretische Pflanzennamen. ΚρητΧρον 7 (1953) 315 - 318.
1578. **Τριανταφυλλίδη Μαν. Α.** Ἑλληνικὲς συνθηματικὲς γλῶσσες. ΠροσφΚυριακ (1953) 661 - 684.
1579. **Waale F. J.** Il cambiamento del nome e cognome nei primi secoli bizantini, attestato negli scavi di Corinto. Atti VIII Congr. Int. di Studi Biz. (1951) I (=Studi Biz e Neoell 7) (1953) 322.  
Κρίσ.: BZ 46 (1953) 436 (**F. D(ölger)**).

## 2. Τοπωνύμια.

1580. **Κανδηλάπη Γ. Θ.** Γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας. Χρον Πόντ χρον. Β' (1945-46) 332, 365, 418-421, 462-464, 501-506. Πλοῦσιον τοπωνυμικόν, οὐδινος ἢ ἀρχὴ εἰς τὰ Ποντ. Φύλλα τοῦ 1936 - 1937, ἀριθ. 9 - 19.
1581. — Γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας. Ποντ᾽Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 1, 31-33, τεῦχ. 2, 17-18, τεῦχ. 3, 142-143, τεῦχ. 4, 205-206, τεῦχ. 6, 337-338, τεῦχ. 7-8, 438-439, τεῦχ. 9, 508-509, τεῦχ. 10, 573-574, τεῦχ. 11, 629-630, τεῦχ. 12, 703-704, ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 748-749, τεῦχ. 14, 797-798, τεῦχ. 15, 850-851, τεῦχ. 16, 897-898, τεῦχ. 17-18, 944-945, τεῦχ. 19-20, 1029-1031, τεῦχ. 21-22, 1157-1158, τεῦχ. 23, 1181-1182, τεῦχ. 24, 1228-1229 ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 25, 1281-1283, τεῦχ. 2 (26) 1325-1326, τεῦχ. 3 (27) 1372-1373, τεῦχ. 4-5 (28-29), 1427-1428, τεῦχ. 6-7 (30-31) 1512-1513, τεῦχ. 10-11 (34-35) 1713, τεῦχ. 36, 1799-1800.
1582. **Κουρμούλη Γ. Ι.** Καὶ πάλιν περὶ τοῦ τοπωνυμίου Χανιά. ΛΔ 4 (1942-1948) 137 - 148.
1583. **Μάνεση Σταύρου** Ἡ κατάληξις - ἰδι ὡς περιληπτικὴ ἐν τοπωνυμίοις. ΛΔ 4 (1942-1948) 149 - 153.
1584. **Πλάτωνος Ν.** Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικόν, τὴν τοπογραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν πόλεων καὶ φρουρίων τῆς Κρήτης. ΚρητΧρον 1 (1947) 239 - 255, 2 (1948) 349 - 365.
1585. **Γκίκα Ἀσπασίας** Τοπωνυμικὰ Χαλασμένης. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 16, 66, ἀρ. φ. 23, 189.
1586. **Γρίσπου Π.** Ἡ τοπογραφία τῶν Μετεώρων καὶ ἡ προέλευσις τῆς τοπωνυμίας. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 845.

1587. *Δωράνθη Νίκου* Παληοκαστρίτσα. 'Ο Πάν 19 (1948) 92.
1588. *Ἡλιοπούλου Κ. Ν.* Τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Ἡλείας. Ἰατρικὰ 52 (1948) 145-216 [καὶ ἀνάτυπον].  
Κρίσι.: Παιδεία 2 (1948) 580 (*Θεόδωρος Σύδης*).
1589. *Κατωμένον Σ. Γ.* Τὸ τοπωνύμιον Χανιά. ΚρητΧρον 2 (1948) 181-186.
1590. *Κληρίδη Νεάρχου* Συμβολὴ στὴν ἱστορίαν τῆς Πιτσιλιᾶς. Ἡ μονὴ τοῦ μεγάλου Ἄγρου. — Τοπωνυμικὸν τοῦ ἄγρου. — Παλαιογραφικά. Λευκωσία 1948, 8ον σ. 104.
1591. *Κωνσταντινίδη Ἀποστ.* Τοποθεσίαι καὶ ὁμορφίαι τῆς Σαλαμίνας. 'Ο Πάν 18 (1948) 54-55.
1592. *Λυκούρη Ι. Β.* [Τοῦ πενήντα τὰ βράχια]. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 21, 148-151.
1593. *Παπαϊωάννου Μ. Μ.* Τοπωνύμια τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ βρῦση τοῦ παπποῦ-Ζήσης Σωτηρίου. 'Ο Πάν 18 (1948) 25-26.
1594. *Πετροχείλου Μιχ. Κ.* Ἡ ὀνομασία τοῦ Τσιρίγου. Ἡχώ 30-31 (1948) 23.
1595. *Πούλου Ι. Χ.* Τὸ βουνὸν Βέσιζα καὶ ἡ μονὴ τῆς Λέχοβας στὴν Κορινθίαν. 'Ο Πάν 18 (1948) 64 καὶ 80.
1596. *Σεφερλῆ Π. Δ.* Τοῦ πενήντα τὰ βράχια. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 21, 147.
1597. *Σήφακα Γ. Α.* Ἐπὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ τοπωνυμίου Χανιά. ΚρητΧρον 2 (1948) 179-180.
1598. *Σκοπετιέα Σταύρου Χρ.* Τὸ βάραθρον «Συρίντρα». 'Ο Πάν 18 (1948) 44-45.
1599. — Ἡ σπηλιὰ Βλυχάδα τοῦ Δηροῦ. 'Ο Πάν 19 (1948) 110-111.
1600. *Σοφοκλέους Θ.* Πάρεργα ἐτυμολογικά. ΚυπρΣπ 12 (1948) 101-109.
1601. *Σπυριδάκη Γεωργ. Κ.* Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τῆς ἐπαρχίας Σητείας. Ἰατρικὰ 52 (1948) 221-223.
1602. *Φωστηροπούλου Σωτηρίας* Τοπωνύμια καὶ ὀνόματα τοῦ χωρίου Ἰμέρα. ἌρχΠόντ 13 (1948) 231-232.
1603. *Χαβιαρᾶ Νικήτα Δ.* Ὁ Ἀλέμνας. Ἐφημ. «Συμαϊκὸν Βῆμα» ἀριθ. 114, τῆς 4 Μαρτίου 1948, σ. 1-2.  
Κρίσι.: Δωδ'Ἐπιθ 2 (1948) 180 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*).
1604. *Ἀμάντου Κ.* Ὄνόματα νήσων. Βυζαντινὰ-Μεταβυζαντινὰ Vol. I, Part II (1949), New York city 1949, 1-5.
1605. *Βαγενᾶ Θάνου* Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ Παλαιοχωρίου. ΧρονΠαλΚυν (1949) 19-27.
1606. *Βακαλοπούλου Ἀποστ. Ε.* Προσδιορισμὸς τοῦ Βυζαντινοῦ τοπωνυμίου «Κῆπος τοῦ Προβατᾶ» τῆς περιοχῆς Θεσσαλονίκης. Ἰατρικὰ 53 (1949) 22-27.

1607. *Κοκλάνη Δημ. Ε.* Παλιοχώρι. ΧρονΠαλΚυν (1949) 14-18.
1608. *Κοντοῦ Παρ. Ν.* Τὰ Γορτυνιακά χωριά ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας. Γορτ'Ἡμερ τεῦχ. 4 (1949) 4-10.
1609. *Κωσιάκη Ἀθ. Π.* «Ἐνὶ γὰρ τὰ Λύγκια». ΧρονΠαλΚυν (1949) 73-74.
1610. *Παπαρηγοράκι Ἰδομ.* Τοπωνυμικά. Κρητ'Ἔστ 1 (1949) τεῦχ. 6, 24.
1611. *Πλάτωνος Ν.* Ἡ σημασία τῆς ἐπιβίωσης τῶν ἀρχαίων τοπωνυμίων. Κρητ'Ἔστ 1 (1949) τεῦχ. 3, 12-13, τεῦχ. 4, 12-14.
1612. *Ριζίτη Γ.* Τοπωνυμικά. Κρητ'Ἔστ 1 (1949) τεῦχ. 2, 7-8, τεῦχ. 3, 11.
1613. *Σαριδάκη Μαν.* Ἄνδρος: τὸ ὄμορφο νησί τῶν Κυκλάδων. Ὁ Πάν 19 (1949) 67-70.
1614. *Σήφακα Γ. Α.* Τοπωνυμικά. Τὸ τοπωνύμιον Ἁγιᾶ. Κρητ'Ἔστ 1 (1949) τεῦχ. 5, 22.
1615. *Τσιτσᾶ Σεραφεῖμ* Τοπωνυμικὸ τοῦ χωριοῦ Μπλάσδου. Μετ Γ' (1949) 62-63, 90-93, 122-123.
1616. *Φίφλη - Ἀνδρεῖνου Κώστα* Τοπωνύμια Παλαιοχωρίου. ΧρονΠαλΚυν (1949) 93-94.
1617. *Χαρολίδη Ἀλέκου Ν.* Πράρθι καὶ ὄχι Πράθι. Τοπωνυμικά. Ὁ Πάν 19 (1949) 81-85.
1618. *Ἀμάντου Κ.* Συμβολὴ εἰς τὴν ἀνθρωπογεωγραφίαν τῆς Χίου ΕΠΘ 1950, 61-66.  
Περιλαμβάνει πολλὰ τοπωνύμια.
1619. — Γλωσσογεωγραφικά: I.) Βιθυνικά τινα τοπωνύμια, II.) Ταυροσκύθαι, III.) Ἀρχαῖζοντα ὀνόματα (εἰς -ων), IV.) Βάρβαροι - Βαρβαρία, V.) Μαλλοταρᾶς - Καρακαλᾶς, VI.) Μοσχάμβαρ - Μελιγαλᾶς, VII.) Ξυλοφάγος. Byzant. Neugr. Jahrbücher 18 (1950). (\*Ἀνάτυπον σελίδες 1-8).
1620. *Βαγενᾶ Θάνου* Περίφημες σπηλιές ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ εἰκοσιένα. Ὁ Πάν 20 (1950) 136-137.
1621. — Θέματα γὰρ τὶς γορτυνιακὰς μελέτες. Γορτ'Ἡμερ 1950, Ἀθῆναι 1950, 30-37.
1622. — Ἡ «τροῦπα τοῦ Ἁγιο-Νεῖλου» καὶ ἡ «σπηλιὰ τοῦ Προδρόμου». Ὁ Πάν 20 (1950) 33-35.
1623. *Βαγιακάκου Δικαίου Β.* Γλωσσικὴ σπηλαιολογία. Ὁ Πάν 20 (1950) 7-10.
1624. — Ἐτυμολογικά καὶ σημασιολογικά. Ἀθηνᾶ 54 (1950) 308-316.
1625. *Georgacas Dém.* Italian place-names in Greece and place-names from italian loanwords. 1950, 8<sup>ον</sup> σ. 22. (\*Ἀνάτ. ἐκ τῶν Beiträge zur Namenforschung).

1626. — Slavs in Cyprus? A historico-onomastic inquiry. Κυπρ<sup>ο</sup>Σπ 14 (1950) 3-32.  
Κρίσι.: ΒΖ 45 (1952) 147 (*F. D(ölger)*).
1627. *Γραφιοῦ Γεωργίου* Σπηλαιολογικά τοπωνύμια. Ὁ Πάν 20 (1950) 24-25.
1628. *Ἐλευθεριάδου Ἰορδ.* Ἡ Λιβερὰ. Ποντ<sup>᾽</sup>Εστ. ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 6, 335-336.
1629. *Κούσουλα Χρίστου* Ὁ Σάλωνας. Ἀθήνα 1950, 8<sup>ον</sup> σ. 96.  
Περιέχει τοπωνύμια καὶ ἐτυμολογίας αὐτῶν.
1630. *Κρητικοῦ Παν. Γ.* Τοπωνυμικὸς χάρτης τῆς νήσου Πάτμου. Ἀθήναι 1950.
1631. *Κυριαζῆ Ν. Γ.* Κυπριακὰ τοπωνύμια. Κυπρ<sup>ο</sup>Γράμμ 15 (1950) 53-54. Αὐτόθι 121-122.
1632. *Κωστάκη Θ. Π.* Τοῦ Κωστάκη ἡ σπηλιά. Ὁ Πάν 20 (1950) 16-17.
1633. *Παπαρηγοράκη Ἰδομ.* Τοπωνυμικά τοῦ Σελίνου. Κάντανος. Κρητ<sup>᾽</sup>Εστ 1 (1950) τεῦχ. 10, 26.
1634. — Τοπωνυμικά. Κρητ<sup>᾽</sup>Εστ 1 (1950) 11-12, 10.
1635. — Παροράματα — τοπωνυμικά. Κρητ<sup>᾽</sup>Εστ 2 (1950) τεῦχ. 13, 25.
1636. — Τοπωνυμικά Σελίνου. Κρητ<sup>᾽</sup>Εστ 2 (1950) τεῦχ. 17, 13, τεῦχ. 18, 15-16.
1637. *Πετροχείλου Ἰωάν.* Ἡ σπηλιά τῆς νύφης Κουβαρᾶ. Ὁ Πάν 20 (1950) 141-142.
1638. *Πλατάκι Ἐλευθ. Κ.* Ἡ «σπηλιά τοῦ Μπεκίρη τῶν Σπετσῶν». Ὁ Πάν 20 (1950) 18-24.
1639. *Πομόνη Μίμη* Φρύγανα (Λαογραφικά — Γλωσσικά — Ἱστορικά). Ν<sup>᾽</sup>Εστ 47 (1950) 713-714.
1640. *Πούλου Ι. Χ.* Ἡ ἐποίκησις τῶν Ἀλβανῶν εἰς Κορινθίαν ΕΜΑ 3 (1950) 31-105.  
Ἀπὸ σελ. 80-85 ἀρκετὰ τοπωνύμια μετὰ χάρτου.
1641. *Ρωμαίου Κ.* Ἡ σπηλιά τοῦ Κουτούκι. Ὁ Πάν 20 (1950) 31-33.
1642. *Σήφακα Γ. Α.* Ἀπὸ ποῦ παράγεται ἡ λέξις Σούδα καὶ τί σημαίνει. Κρητ<sup>᾽</sup>Εστ 2 (1950) 16.
1643. — Τοπωνυμικά. Ἀλίκαμπος. Κρητ<sup>᾽</sup>Εστ 2 (1950) τεῦχ. 15, 17.
1644. *Χατζηγάκη Ἀλεξ. Κ.* Τ<sup>᾽</sup> Ἀσπροπόταμο Πίνδου. Τοπωνυμικά με πρόλογο τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ καὶ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ν. Α. Βέη (Bees). Ἔκδοσις: Χρ. Μπακάλη καὶ Κ. Κωνσταντινίδη. Τρίκαλα 1950. Σχ. 8<sup>ον</sup> σ. 182.  
Κρίσι.: Λαογρ 15 (1954) 507-510 (*Δ. Α. Πετρόπουλος*).
1645. *Μισαηλίδου Δ.* Ἡ Γαλιὰνα ἢ Γαλιὰνα. Ποντ<sup>᾽</sup>Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 7-8, 440-1, τεῦχ. 10, 556-557, τεῦχ. 11, 620-621, ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 15, 845.
1646. *Ἀμάντου Κ.* Μαῖνη — Μάνη. Ν<sup>᾽</sup>Εστ 49 (1951) 246-247.

1647. *Βαγιακάκου Δικαίου Β.* Ἑτυμολογικά καὶ σημασιολογικά. Ἰθνηᾶ 55 (1951) 43-66.
1648. *Βασιλοπούλου Στεφάνου Δ.* Σωχιά ἢ Σοχιά; Ἰλειακά, ἔτ. Α', τεῦχ. 1 (1951) 12-14.  
Μετὰ σημειώματος τοῦ Ντ. Δ. Ψ. Βλ. Αὐτόθι, τεῦχ. 2, 31-32. Αὐτόθι, ἔτ. Β', τεῦχ. 4-5 (1952) 77.
1649. *Γενναδίου μητροπολίτου Ἰλιουπόλεως* Τὰ περίξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως χωρία κατὰ τουρκικὸν χειρόγραφον τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. ἸπΒυζΣπ 21 (1951) 269-299.
1650. *Georgakas D.* Dialektisches aus Rhodos. BZ 44 (1951) 143-157.  
Ἑτυμολογοῦνται καὶ ροδιακά τινα τοπωνύμια.
1651. *Γεωργακά Δ.* Νεοελληνικά γλωσσικά. 1. Μερικὲς τοπωνυμίες τῶν Ἰθνηῶν. Mélanges O. et M. Merlier. Ἰθνηῶν 1951, 8<sup>ον</sup> σ. 12.  
Διορθοῦνται ἐσφαλμέναι ἑτυμολογία.
1652. *Γεωργίου Ἰ.* Τοπωνυμολογικαὶ ἔρευναί. (Θεσσαλικά καὶ Ἰπειρωτικά τοπωνύμια). Μέρως Α'. Ἰθνηῶν 1951, σ. 48.
1653. *Ἰωακειμίδου Σάββα* Τὸ χαπέδ' τῆς ἐπαρχίας Κολωνίας. Ποντ'Ἐστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 16, 891-2.
1654. *Caratzas Stam.* Etymologies Byzantines. Byzantion 21 (1951) 55-62.  
Ἑτυμολογία τοῦ τοπων. *Καπνικαρεία*.
1655. *Mantzuranos D. P.* Σωζόμενα τοπωνύμια ἐκ τοῦ ἀρχαίου Κτηματολογίου τῆς Λέσβου. BZ 44 (1951) 410-412.
1656. *Μιχαηλίδη Θωμά* Ἰ μέθη τῶν βουνῶν. Α' Βαρδούσια—Ἰξυά—Βελούχι. Ἰ Πάν 21 (1951) 154-159.  
Περιέχει πολλὰ τοπωνύμια.
1657. *Παπαρηγοράκη Ἰδομ.* Ἰ Ἰζωυρές. Τοπωνυμικά-ἱστορικά. Κρητ'Ἐστ 3 (1951) τεῦχ. 21, 12-13, τεῦχ. 22, 10-11.
1658. *Παπαχριστοδοῦλου Χρ.* Τοπωνυμικὸ τῆς Ρόδου. Ρόδος 1951, 8<sup>ον</sup> σ. 280.
1659. *Τερζίδου Χρ.* ἸΟφίς ἢ ἸΟφη. Ποντ'Ἐστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 758.
1660. *Τωμαδάκη Νικολάου Β.* Κρήτη = Χάνδαξ = ἸΡοάκλειον. ἸπΒυζΣπ 21 (1951) 235-237.
1661. *Ψυχογιῶ Ντίνου Δ.* Τὸ τοπωνύμιο «ἸΑνδραβίδα». Ἰλειακά, ἔτ. Α', τεῦχ. 1 (1951) 15-16, τεῦχ. 2, 26-27.
1662. *ἸΑβραμάντη Ἰωάν.* Περὶ τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας τῶν εἰς -ρα, -ανα καὶ -αινα ληγόντων τοπωνυμικῶν τῆς Ποντιακῆς διαλέκτου. Ποντ'Ἐστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 4-5 (28-29) 1443-1444.



1663. **Ἀμάντου Κ.** Ἡ σημασία τῶν νέων ἐλληνικῶν τοπωνυμίων. Ὀνόματα 1 (1952) 1 - 3.
1664. **Βαγενᾶ Θάνου** Γύρω ἀπὸ τὰ «Δολιανά». ΧρονΜορ Α' (1952) 25-28.
1665. — Τὰ τοπωνύμια τῶν Δολιανῶν. ΧρονΜορ Α' (1952) 51-52 (= Χρον Κυν Β' (1952) 51-52).
1666. **Βαγιακάκου Δικ. Β.** Τοπωνύμια εἰς - ἄδος. Ἀθηνᾶ 56 (1952) 9-24.
1667. **Βαφειδου Νικολ. ἀρχιμανδρίτου** Ἐβρος-Μαρίτσα. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 298 - 300.
1668. **Βέη Νίκου Α.** Πρῶτες κρατικὲς φροντίδες γιὰ τὰ τοπωνυμικὰ τῆς χώρας μας. ΦιλΠρωτ 1952, 111-114.
1669. **Γραφίου Γεωργ. (Νίδα)** Τὸ σπήλαιον Ζωοδόχου Πηγῆς (Ἄργους). Ὁ Πάν 22 (1952) 41-42.
1670. **Θηοπορούλου J.** Les toponymes «Rossiques» chez Constantin Porphyrogénète. Ὀνόματα 1 (1952) 8-10.
1671. **Θωμοπούλου I.** Τί σημαίνει τὸ τοπωνύμιον «Ἑλληνικά». Ὀνόματα 1 (1952) 13-21.
1672. — Eine Statistik der Ortsnamen der Insel Keos. Ὀνόματα 1 (1952) 27-29.
1673. — Ἡ βυζαντινὴ προσωπογραφία καὶ τὰ βυζαντινὰ τοπωνύμια. Ὀνόματα 1 (1952) 32.
1674. **Ἰορδανίδη Κ. Ν.** Ἡ ἐπαρχία Κολωνίας (Νικοπόλεως Πόντου). Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 25, 1285-1286.
1675. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Ἀϊ - Κώστας. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 25, 1274-6.
1676. **Μηλιώρη Ν. Ε.** Ἡ ἀρχὴ τῶν Βουρλῶν. ΜικρΧρον 5 (1952) 102-116.
1677. **Παναγιωτάκη Νικολάου Μ.** Τὸ τοπωνύμιον Πελεκαπίνα. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεῦχ. 33-34, 66-68.
1678. **Παπακυριακοῦ Σωφρονίου, ἀρχιμανδρίτου** Περὶ Τριφυλλίου. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 380-382.
1679. **Παπαχαρίση Ἀθαν. Χ.** Δευτέρα εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τοῦ Πωγωνίου συμβολή. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 815-818.
1680. **Πλάτωνος Ν.** Περὶ τὴν ὀνομασίαν τῆς ἐπαρχίας Μαλεβίζι. ΚρητΧρον 6 (1952) 156-158.
1681. — Τὸ ὄνομα τοῦ φρουρίου Monferrate ἢ Monforte. ΚρητΧρον 6 (1952) 158-160.
1682. **Σαλαμάγκα Δημ.** Γιάννενα ἢ Γιάννινα; Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 822.

1683. **Σταυριώτη (Δ.Κ.Π.)** «Κιουρτούν». Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 6-7 (30-31) 1516-1518.
1684. **Χατζή Ἀντωνίου Χ.** Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι. Ἀθηνᾶ 56 (1952) 69-84.
1685. — Αἰξων - Αἰξωνία - Αἰξωνή. Αἰξωνή Β' (1952) 1-2.
1686. **Χατζηστεφάνου Κ.** Ἕνα τοπωνύμιο τοῦ Καραβαῶ. ΚυπροΓράμμ 17 (1952) 296-297.
1687. **Παπαρηγοράκη Ἰδομ.** Ξενόγλωσσα τοπωνύμια Χανίων. Κρητ'Εστ 3 (1952) τευχ. 25, 11-13, τευχ. 26, 13-14, τευχ. 27, 25-26, 4 (1952) τευχ. 28, 16-17, τευχ. 30, 27, τευχ. 31-32, 15-16, 5 (1953) τευχ. 35-36, 24, τευχ. 37, 21-23.
1688. **Ἀμάντου Κ.** Τοπωνυμικά τῆς Ρόδου. Ν'Εστ 53 (1953) 473.
1689. **Βέη Νίκου (Bees)** Τὸ «Κακὸν Ὅρος» τῆς Κρήτης καὶ τὰ παράλληλα τοπωνύμια αὐτοῦ. ΚρητΧρον 7 (1953) 451-453.
1690. **Βουραζέλη Ἐλένης** Ἡ Μονοβάσια (-ιά) καὶ ἡ μονοβάσια (-ιά). Πλάτων 5 (1953) 255-278.
1691. **Grégoire Henri** Deux Étymologies. Byzantion 22 (1952) (έτ. δημοσ. 1953) 265-272.
1692. **Ζερζελίδη Γ. Ι.** Τοπωνυμικὸ τῆς Ἄνω Ματσούκας. Πόντος 1 (1953) 23-53.
1693. **Κερσοπούλου Ι.** Ἐθνολογικὸν ἀπόσπασμα τῆς ἐπαρχίας Θράκης ἀπὸ τὸ Δελτίον τοῦ Ρωσικοῦ Ἰνστιτούτου Παλαισιτίας, ἀριθ. 30, 1890. ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 332-336 [τοπων. 11].
1694. **Κοκκινίδη Σταύρου** Ὁφιοουντιακὰ σημειώματα. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 11-12 (47-48) 2319.
1695. **Δαμψίδη Κ.** Ἑλληνικὰ χωριά τοῦ Ἑρζιγγιάν. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 1 (37) 1860-1861.
1696. **Μαλεβίνη Ἀθ.** Τὸ ὄνομα «Μοριᾶς». ΧρονΜορ Β' (1953) 49-50.
1697. **Παναγιωτάκη Ν. Μ.** Τοπωνυμικά τῆς Κρήτης. ΚρητΧρον 7 (1953) 194-200.
1698. **Παπαγεωργίου Β.** Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῶν Κατσανοχωριῶν. Ἡπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 211.
1699. **Παπαχαρίση Ἀθαν. Χ.** Δευτέρα εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τοῦ Πωγωνίου συμβολή. Ἡπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 36-40, 170-171, 269-271, 379-381.
1700. **Παρχαρίδου Α. Ι.** Ἱστορία τῆς Κρώμνης. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 4 (40) 1973-1976, τευχ. 5 (41) 2029-2032, τευχ. 6 (42) 2071-2074.
1701. **Πλατάκη Ἐλευθ. Κ.** Τὸ σπήλαιον τῆς Μιλιάτου. Ὁ Πάν 23 (1953) 127-128, 130.
1702. **Πομόνη Μ.** Βοτανολογήματα. Ν'Εστ 53 (1953) 163.

1703. **Σαλαμάγκα Δημ.** Τοπωνυμικά τῶν Γιαννίνων. Ἡ βρῦση τοῦ παζαριοῦ. Ἡπειρ'Ἔστ. 2 (1953) 488 - 490.
1704. ——— Τοπωνυμικά Σχεδιάσματα. Ἡπειρ'Ἔστ. 2 (1953) 835 - 836.
1705. **Σπυριδάκι Κ.** Κυπριακὰ τοπωνύμια παρὰ Λεοντίῳ Μαχαιροῦ. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 168 - 192.
1706. **Τσοπανάκη Α. Γ.** Πολύγυρος. ΠροσφΚυριακ (1953) 685 - 691.
1707. **Χατζῆ Ἄντ. Χ.** Ἰωάννινα - Φλώρινα. Γέρας Κεραμ (1953) 19-23.
1708. **Χατζῆ Δημ. Κ.** Γραῖα - Γρααῖοι - Γραῖος - Γραικός. Γέρας Κεραμ (1953) 274 - 282.
1709. **Δημητρίου Ν.** [Τοπωνύμια]. ἌρχΣάμ 3 (1948/1954) 249 - 251.
1710. **Ζαφειρίου Νικολάου Ι.** [Τοπωνύμια 14]. ἌρχΣάμ 3 (1948/1954) 251-254.

### 3. Γλωσσάρια. Λέξεις καὶ φράσεις λαογραφικῆς σημασίας.

1711. **Κονόμου Ντίνου** Χαρακτηριστικὲς λέξεις καὶ φράσεις τοῦ Ζακυθινοῦ λαοῦ. ἘπανΦύλλα φ. 4 (1946) 54 - 56, φ. 9 (1947) 133 - 135, φ. 12 (1948) 184 - 186, φ. 16 (1951) 263 - 268, φ. 18 (1952) 298 - 301.
1712. **Ἀνδριώτη Ν. Π.** Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν Φαράσων. Ἰκαρος. Ἀθήνα 1948. (Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἄρχεῖο. Ἄρχεῖο Μικρασιατικῆς Λαογραφίας. Διεύθυνση Μέλπωσ Μερλιέ, τόμ. 4, Καππαδοκία 2) (= Collection de l'Institut Français d'Athènes 8), σχ. 8<sup>ον</sup>, σ. 108.  
Κρίσεις: ἌρχΠόντ 13 (1948) 35 - 48 (**Α. Α. Παπαδόπουλος**). Λαογρ 13 (1950 - 1951) 157 - 162 (**Σ. Π. Κυριακίδης**). ΚυπρΓράμμ 13 (1948) 214 - 216 (**Κ. Π. Χατζηϊωάννου**). Byzantion 20 (1950) 354 - 364 (**R. M. Dawkins**).
1713. **Μελανοφρύδου Παν.** Φράσεις καὶ σύνθετα ἀριθμητικῶν τοῦ χωρίου Ἄδισα. ἌρχΠόντ 13 (1948) 228 - 230.
1714. **Ρωμαίου Κ.** Σῦκον - συκοφάντης καὶ παράγωγα. ΛΔ 4 (1942 - 1948) 129 - 136.
1715. **Σάκκαρη Γεωργίου** Περὶ τῆς διαλέκτου τῶν Κυδωνιέων. Λεξιλόγιον. Μικρ Χρον 4 (1948) 49 - 81. Αὐτόθι 5 (1952) 49 - 101.  
Περιέχει καὶ παιδ. ᾄσμ. 4, δίστιχα 2.
1716. **Ἀλεξιάδου Κων.** Λεξιλόγιον Ἰνεπόλεως. ἌρχΠόντ 14 (1949) 204 - 208.
1717. **Παπαδοπούλου Ἀνθίμου Α.** Γλωσσικαὶ ἔρευναι. Σημαιολογικὰ καὶ ἔτυμολογικὰ. ἌρχΠόντ 12 (1946) 6 - 64, 14 (1949) 3 - 35, 15 (1950) 3 - 31, 16 (1951) 3 - 68, 17 (1952) 55 - 80. [Σ. 81 - 91 πίναξ λέξεων ἐρευνωμένων εἰς τὴν σειρὰν πέντε ἐρευνῶν].
1718. **Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.** Λεξιλόγιον τῆς περιφερείας τοῦ χωρίου

- Σταυρίν. ἌρχΠόντ 14 (1949) 75 - 107, 15 (1950) 62 - 83, 16 (1951) 205-237, 17 (1952) 92 - 154.
1719. **Φωστηροπούλου Ἀγαθαγγέλου** Λεξιλόγιον Ἰμέρας. ἌρχΠόντ 14 (1949) 168 - 191, 15 (1950) 206 - 240, 16 (1951) 115 - 173 (συνέχεια ἐκ τοῦ 11 τόμου τοῦ ἌρχΠόντ).
1720. **Καπετανάκη Βρασίδα** Τὸ λεξικὸν τῆς πιάτσας (Λαογραφικὸν λεξιλογικὸν ἀπάνθισμα) ἔκδοσις πρώτη. Ἀθήνα 1951, σχ. 16<sup>ον</sup>, σ. 166.
1721. **Κεσίσογλου Ι. Ι.** Τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τοῦ Οὐβλαγάτς, Ἀθήνα 1951. (Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἄρχεῖο. Διεύθυνση Μέλπωσ Μερλιέ. Καππαδοκία 5. (=Collection de l'Institut Français d'Athènes, 40) σχ. 8<sup>ον</sup>, σ. 190.  
Κρις. : L'Hell Cont 1952, 283 - 284 (St. Manassis).
1722. **Παπαδοπούλου Α. Α.** Γλωσσικαὶ ἔρευναι. Ἀθηνᾶ 55 (1951) 114 - 124.
1723. **Κουκουλὲ Φ.** Τὰ οὐ φωνητὰ τῶν Βυζαντινῶν. Ἀθηνᾶ 56 (1952) 85 - 124.
1724. **Οἰκονομίδου Δημητρ. Β.** Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Ἀπεράθου - Νάξου. Ἀθηνᾶ 56 (1952) 215 - 273.  
Περιέχει καὶ τινα δίστιχα, παροιμίας καὶ ἄλλα λαογραφικά.
1725. **Παπαρηγοράκι Ἰδομενέως Ι.** Συλλογὴ ξενογλώσσων λέξεων τῆς ὀμιλουμένης ἐν Κρήτῃ. Ἐν Χανίοις 1952. Σχ. 8<sup>ον</sup>, σ. 144.
1726. **Χατζηϊωάννου Κ. Π.** Γλωσσικὰ καὶ λαογραφικὰ σταχυολογήματα. Κυπρὸ Γράμμ 17 (1952) 153 - 159.  
Περιέχει: 1. Ἀπελατεύω - πελατεύω - πιλατεύω. 2. Χρισταρέα - Χρισταρκά - Γρισταρκά. 3. Τηλιηρά - Τηλιριά - Τηλλιρκά. 4. Συνταγὰς περὶ τῶν ἀδοκῆτων συνάπτουσιν - πᾶσιν ἡμῖν συντάσσεται.
1727. **Ἀλεξιάδου Κωνσταντίνου** Λεξιλόγιον Ἰνεπόλεως. ἌρχΠόντ 18 (1953) 3 - 82.
1728. **Κονομῆ Ν. Χ.** Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὰς ἐτυμολογικὰς ἐρεῦνας τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου. Ἀθηνᾶ 57 (1953) 369 - 376.
1729. **Κουκουλὲ Φ.** Ἐτυμολογικά. Ἀθηνᾶ 57 (1953) 197 - 228.

#### ιβ'. Λαϊκὸν θέατρον.

1730. [**Κονόμου Ντ.**] Τὸ Ζακυνθινὸ λαϊκὸν θέατρο. Ἡ «Κακάβα» τοῦ **Ν. Καρατζᾶ** (1834) (Ἀπόσπασμα). ἘπτανΦύλλα φ. 4 (1946) 60.
1731. — Τὸ λαϊκὸν θέατρο στὴ Ζάκυνθο. ἘπτανΦύλλα φ. 2 - 3 (1946) 41 - 44, φ. 4 (1946) 45 - 50, φ. 6 (1947) 89 - 91, φ. 7 (1947) 106 - 108.
1732. — Τὸ Ζακυνθινὸ λαϊκὸν θέατρο. ἘπτανΦύλλα. Ἀθήναι, περ. β' (1953) φ. 2, 47 - 48.

1733. *Dawkins R. M.* Τὸ θρησκευτικὸν δράμα εἰς τὴν μεσαιωνικὴν Κύπρον, μετάφρ. *Τ. Φιτικίδη*. Ἀγωγή. Ἐκπαιδευτ. Ὀργανον τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Ἀμμοχώστου, 1947 - 1948, τεύχ. 2, 2 - 3.
1734. *Μαρκάκη Πέτρου* Τὰ θεάματα καὶ ἡ λαϊκὴ ὄντοτητα στὸ Βυζάντιο. Φιλ Πρωτ. 1948, 134 - 136.
1735. ——— Ἡ κ. Σενιὲ καὶ τὸ λαϊκὸ θέατρο στὸ Βυζάντιο (ὀμιλία). Περιοδ. Νεανικὴ Ζωή, φ. 3 (1948) 54 - 59.
1736. *Καίμη Ἰουλίου* Ὁ Μόλλας. Ν᾽Εστ 45 (1949) 377 - 379.
1737. ——— Ἡ ζωγραφικὴ τοῦ Καραγκιόζη. Ν᾽Εστ 45 (1949) 789 - 791.
1738. *Κυριακίδη Γ. Α.* Ὁ Καραγκιόζης. Ἐκλ. ΣΤ' (1950) τεύχ. 58, 81 - 86.
1739. *Μπίρη Κώστα Η.* Ὁ Καραγκιόζης. Ἑλληνικὸ λαϊκὸ θέατρο. Ν᾽Εστ 52 (1952) 846 - 853, 924 - 928, 1008 - 1014, 1065 - 1070, 1128 - 1134, 1220 - 1228, 1267 - 1275, 1374 - 1378, 1434 - 1439, 1488 - 1494.
1740. ——— Ὁ Καραγκιόζης. Ἑλληνικὸ λαϊκὸ θέατρο. Ἀθήναι 1952, Σχ. 8<sup>ον</sup>, σ. 68.
1741. *Μόλλα Ἀντωνίου* Ἐνα λαμπρὸ μάθημα τοῦ Καραγκιόζη, κωμωδία μονόπρακτο σὲ 10 σκηνὲς κατὰ παράδοση ὑπὸ Ἀρετῆς Μόλλα - Γιοβάνου, ἐπιμελεία κειμένου Ἰουλίου Καίμη. Σχέδια Ἀλ. Κωνσταντοπούλου. Ἀθήνα 1953, Σχ. 8<sup>ον</sup>, σ. 32.

#### γ'. Δημῶδη βιβλία.

1742. *Κριαρᾶ Ε.* Ἡ ρίμα θρηνητικὴ τοῦ Ἰωάννου Πικατόρου. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου [Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν]. Ἀθήναι 1942, 8<sup>ον</sup>, σ. 51.  
Κρίσις : ΚρητΧρον 1 (1947) 206 - 214 (*Μ. Ι. Μανούσασκας*).
1743. ——— Ζητήματα τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ (Χρονολόγησις - ὁ ποιητὴς). ΚρητΧρον 1 (1947) 227 - 238.
1744. *Dawkins R. M.* Κρητικὴ ἀποκάλυψις τῆς Παναγίας. ΚρητΧρον 2 (1948) 487 - 500.
1745. *Mercati Silvio Giuseppe* Deux poésies dialogiques sur les Fables d'Héro et Léandre et d'Apollon et Daphné. BS 1947 - 1948, 3 - 8.
1746. *Οικονομίδου Δημ. Β.* Ὁ Ἐρωτόκριτος εἰς τὴν Ρουμανίαν. ἙλλΔημ ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 392 - 397.
1747. *Δαμασκηνοῦ Ἰωάννου* Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ. Μετάφρ. Πεντζίκη. Ν. Μορφῆς ἔτ. 1949, 29 - 32, 80 - 82, 169 - 171, 274 - 276, ἔτ. 1950, 151 - 154, 361 - 364, 385 - 388.
1748. *Σπανδωνίδη Π.* Ἡ ἀρχαϊκὴ τέχνη καὶ ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ». Ν᾽Εστ. 45 (1949) 212 - 215, 313 - 318.

1749. **Ζώρα Γεωργ. Θ.** Λόγοι παραινετικοί και ψυχοφελείς Ἰακώβου (ἐκ τοῦ ἀνεκδότου Ἀθηναϊκοῦ κώδικος 535), Νεοελληνικά (1950) 56 - 59.
1750. **Δάγκ Κίκας** Τὸ λαϊκὸ μυθιστόρημα ὡς λογοτεχνικὸν εἶδος. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 315 - 322.
1751. **Οἰκονομίδου Δημητρίου Β.** Τὰ Ἑλληνικὰ δημῶδη βιβλία καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ Ρουμανικοῦ λαοῦ. ΕΛΑ 6 (1951) 3 - 56. Κρῖσ.: ἈρχΘεΘησ 18 (1953) 375-383 (*T. A. Γριτσόπουλος*). Zeitschr. f. Volkskunde 51 (1954) 302 303 (*E. Seemann*).
1752. **Παπαχαλάμπους Γ. Χ.** Τὸ ποίημα τοῦ Σταυράκογλου Σπαθαρέα Κωνσταντινοπολίτου κατὰ Κυπριακὸν γ/φον. ΚυπρΣπ 15 (1951) Λαογρ. Παράρτ. II, λθ' - με'.
1753. **Ἀλεξίου Στυλιανοῦ** Ὁ χαρακτήρ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου». ΚρητΧρον 6 (1952) 351 - 422.
1754. **Βάλσα Μ.** Βασιλεὺς ὁ Ροδολίνος, τραγῳδία τοῦ Ἰωάννου Ἀντρέα τοῦ Τρωΐλου. ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 269 - 290.
1755. **Ζώρα Γεωργίου Θ.** Ὁ Ἐρωτόκριτος, ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἡ χρονολόγησις αὐτῶν. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 653 - 659.
1756. **Κορνάρου Βιζέντζου** Ἐρωτόκριτος. Ἀνατύπωση ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν Στ. Α. Ξανθοῦδιδου. Εἰσαγωγή **Δ. Πολίτη**. Τόμ. Α', τόμ. Β' [100 Ἀθάνατα Ἔργα, 26, 27] Ἀθῆναι, ἐκδ. Γεώργ. Παπαδημητρίου (1952), Σχ. 8<sup>ον</sup> μικρόν, σ. 220 + 226.
1757. **Δαούρδα Βασ.** Αἱ μικρογραφίαι τοῦ Ἐρωτοκρίτου. (Κῶδιξ τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου Harley 5644). ΚρητΧρον 6 (1952) 299 - 320 + πίν. ΝΔ'.
1758. **Μελᾶ Σπ.** Ὁ «Ἐρωτόκριτος» τοῦ Κορνάρου. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 645 - 652.
1759. **Οἰκονομίδου Δημ. Β.** Αἱ πηγαὶ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» καὶ ὁ «Νέος Ἐρωτόκριτος». ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 677 - 680.
1760. **Pichard M.** Sur les fondements historiques des romans «d'Imbérius et de Margarona» et «de Pierre et de la Belle Maguelonne». Rev. Ét. Byz. 10 (1952) 84 - 92.
1761. **Σκουλούδη Μανώλη** «Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» στίς γιορτὲς τοῦ «Ἐτους Ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ» σὴν Κρήτη. ἈγγλἘπιθ τόμ. 5 (1952) 365 - 368.
1762. **Follieri E.** La versione in greco volgare del Teseida del Boccacio. Atti VIII Congr. Int. di Studi Biz. (1951) I (=Studi Biz. e Neoell. 7) (1953) 67 - 77.
1763. **Ζώρα Γεωργίου Θ.** Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ καὶ ὁ Isach τοῦ Grotto ὑπὸ ἔποψιν περιεχομένου. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 79 - 83.

1764. **Κουκουλέ Φ.** Περί τὸ στιχουργήμα Συναξάριον τῶν εὐγενικῶν γυναικῶν καὶ τιμιωτάτων ἀρχοντισσῶν. ΚρητΧρον 7 (1953) 55 - 60.
1765. **Morgan G.** French and Italian Elements in the Erotocritos. Κρητ Χρον 7 (1953) 201 - 228.
1766. **Μπουμπουλίδη Φ. Κ.** Λαϊκὰ στοιχεῖα ἐν τῷ «Ζήνωνι». ΚρητΧρον 7 (1953) 127 - 137.
1767. **Οἰκονομίδου Δημητρίου Β.** Ἑλληνικαὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τὴν δημώδη ρουμανικὴν λογοτεχνίαν. ΕΜΑ 4 (1953) 49 - 57.
1768. ——— Τρία ἔργα τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας ἐν Ἀπεράθου - Νάξου. Κρητ Χρον 7 (1953) 110 - 118.
1769. ——— Ἡ «Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης» ἐν Ρουμανίᾳ. Ἀθηνᾶ 57 (1953) 35 - 44.  
Ἐξετάζεται καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς «Ἑρμηνείας» ἐπὶ τὴν λαογραφίαν τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ.
1770. ——— Ἡ «Ἐρωφίλη» καὶ ἡ ρουμανικὴ διασκευὴ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου». Ἑλλ Δημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 85 - 87.
1771. **Πολίτη Δίνου** Παρατηρήσεις στὸν «Ἀπόκοπο» τοῦ Μπεργαδῆ. ΠροσφΚυριακ (1953) 546 - 560.
1772. **Σπεράντσα Στέλιου** Τὸ θρησκευτικὸ θέατρο καὶ ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 109 - 114.

#### 4. Μουσικὴ καὶ χοροί.

1773. **Ξεníτα Ξένου** Συλλογὴ. Ποντιακὴ Μουσικὴ. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 586.
1774. **Βούρτση Μιχάλη** 8 Δημοτικὰ τραγούδια γιὰ ἀνδρική χοροφδία (a Capella) (Ἑὺρ. Μουσικὴ) (ἄ. ἔ.), Σχ. 8<sup>ον</sup> σ. 26.
1775. ——— 10 Δημοτικὰ τραγούδια (εὺρ. μουσικὴ) (Ἀθῆναι 1948), Σχ. 8<sup>ον</sup> μέγα, σ. 18.
1776. **Διαμάντη Κ. Α.** Τὸ Καγγελάρι. Χορὸς τὴν Τρίτη τῆς Λαμπρῆς καὶ στὸ πανηγύρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς στὴ Νησίστα τῶν Ἴζουμέρκων. Ἐργ'Ἐστ 1948 ἀρ. 10, 232 - 234.
1777. **Μιχαηλίδη Γιάγκου** Εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα στὴν ἔκδοσι τῆς μουσικῆς τῶν Κυπριακῶν χορῶν. ΚυπρΣπ 10 (1946) ἔτ. δημ. 1948, 197 - 207.
1778. **\*Michailides Solon** The Neohellenic Folk - Music, Cyprus 1948.
1779. **Μιχαηλίδου Σόλωνος** Ἡ Νεοελληνικὴ λαϊκὴ μουσικὴ. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 90 - 91.  
Μετάφρ. τῶν κυριωτέρων μερῶν τῆς Εἰσαγωγῆς τοῦ ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. 1778 βιβλίου.
1780. **Π(απαδοπούλου) Ἀ(νθίμου) Α.** Ὕμνος εἰς τὴν Λύραν. ἈρχΠόντ 13 (1948) 238 (μετὰ εἰκόνας ποντιακῆς λύρας).

1781. *Skalcottas N.* Quatre danses grecques. (Partition d'Orchestre). Ἀθήναι 1948, 8<sup>ov</sup> σ. 44. (Collection de l'Institut Français d'Athènes. No 3).
1782. *Σπανούδη Σοφ.* Ὁ Χορὸς ποὺ μιλεῖ. Ἔργ'Εστ 1948, ἀρ. 9, 205 - 206.
1783. *Σφακιανᾶκη Κώστα Ι.* Ζωντανοὶ ἑλληνικοὶ ρυθμοί. Ἔργ'Εστ 1948, ἀρ. 9, 196 - 202.
1784. *Διαλυνᾶ Εὐαγγ.* Ὁ χορὸς στὴν αὐλὴ τ' Ἀλεξαντροῦ. Ἑλληνομ. ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 228 - 230.  
Περιέχονται καὶ Κρητικὰ δίστιχα.
1785. *Georgiades Th.* Der griechische Rhythmus, Musik, Reigen, Vers und Sprache. Mit 2 Bild. u. vielen Notenbeispielen. Hamburg, Marion von Schröder Verlag 1949, 8<sup>ov</sup>, σ. 164, εἰκ. 1.  
Κρίσις : BZ 43 (1950) 91 (*F. D(ölger)*).
1786. *Καλομοίρη Μαν.* Περὶ τῆς ἑναρμονίσεως τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων. ΠΑΑ τόμ. 23 (1949) 417 - 425.
1787. *Κουσιᾶδου Γεωργ.* Ἀρχαῖοι καὶ νέοι χοροί. Ἀθήναι 1949, 8<sup>ov</sup> σ. 104.
1788. *Καλομοίρη Μ.* Ὁ ἄγνωστος μουσουργὸς τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ καὶ οἱ πρόδρομοι τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς. ΠΑΑ τόμ. 21 (1950) 274-290.
1789. *Καρνωτάκη Θ.* Παραλλαγὲς σὲ λαϊκὸ τραγούδι γιὰ πιάνο (1950), 4<sup>ov</sup> σ. 15.
1790. *Κουτσογιαννοπούλου Δ.* Ποντιακὴ μουσικὴ καὶ χορὸς. Ποντῆατρο 1950, 21.
1791. *Κουτσοχέρα Ι. Π.* Τὰ μπουζούκια. Ν'Εστ 48 (1950) 892 - 893.
1792. *Κώνστα Κ. Σ.* Ἡ Αἰτωλικὴ μουσικὴ λαογραφία. Ἑλληνομ. ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 367 - 372.
1793. *Λαύρα Ἀγγέλου* Τὰ μουσικὰ ὄργανα τοῦ λαοῦ μας. Ἑλληνομ. ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 213 - 215.
1794. *Μ. Μ.* Πῶς εἶδα τοὺς Ποντιακοὺς χορούς. Ποντῆατρο 1950, 109-110.
1795. *Μαζαράκη Δ.* Ὁ τσομπάνος καὶ ἡ φλογέρα του. Ὁ Πάν 20 (1950) 70 - 71.
1796. *Μιχαηλίδου Σόλωνος* Σχέδιο συγκριτικῆς μελέτης τῆς λαϊκῆς μουσικῆς. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 246 - 248.
1797. *Περιστερὴ Σπύρου Δ.* Δημοτικὰ τραγούδια Ἡπείρου καὶ Μωρητῆ σὲ βυζαντινὴ καὶ εὐρωπαϊκὴ παρασημαντικῇ. Ἀθήναι 1950, 8<sup>ov</sup> σ. 135.
1798. *Σκλάβου Γεωργ.* Ἡ δημόδης μουσικὴ τῆς Κρήτης. Ἑλληνομ. ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 701 - 702.
1799. *Σταμούλη - Σαραντῆ Ἑλπινίκης* Ὁ Χορὸς. Λαογραφικὰ Θεράκης. Ν'Εστ 47 (1950) 812.
1800. *Ἀλεξάνη Ι. Σ.* Ἡ Κρητικὴ Μουσικὴ. Κρητ'Εστ 3 (1951) τευχ. 21, 17.
1801. *\* Βασιλειᾶδου Σώτου* Ἡ τέχνη τοῦ τραγουδιοῦ—Ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ μέλος



καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι στὴ σύγχρονη μονωδιακὴ καὶ χορωδιακὴ τεχνικὴ — Ἐκδόσεις Ζαβαλλῆ. Λευκωσία.

Κρίσι.: ΚυπρΓράμμ 16 (1951) 374 (*Δ. Α. Χριστοφίδης*).

1802. **Καλλινίκου Θεοδούλου** Κυπριακὴ λαϊκὴ μούσα. Λευκωσία—Κύπρον 1951.  
Σχ. 8<sup>ον</sup> σ. 218.  
Περιεχόμενα: 83 δημ. ἄσματα μετὰ βυζαντινῆς καὶ εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς γραφῆς, 20 δίστιχα καὶ λεξιλόγιον.  
Κρίσι.: ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 408 (*Σόλ. Μιχαηλίδης*).
1803. **Καλομοίρη Μανώλη** Δημοτικὸ καὶ λαϊκὸ τραγούδι. ἙλληΔημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 743 - 748.
1804. ——— Τὸ ἑλληνικὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ν᾽Εστ 49 (1951) 443 - 444.
1805. **Κούρτελλη Π.** Συρτός. ἌρχΘροθησ 16 (1951) 164.
1806. **Κουτσογιαννοπούλου Δημ.** Ὁ Σέρρα, χορὸς τῶν Ποντίων. Οἱ Φίλοι τῆς Ποντιακῆς Μουσικῆς, ἀρ. 19 - 20 (1951) 1, 4.
1807. **Λαυράγκα Διον.** Δημῶδη ἄσματα—Καντάδες—Ἀθηναϊκὸ τραγούδι. ἙλληΔημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 789 - 790.
1808. **Λεβίδη Δημ. Κ.** Αἱ τάσεις τῆς Νεοελληνικῆς μουσικῆς δημιουργίας. ἙλληΔημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 785 - 788.
1809. **Λιανίδη Σίμου** Βάρδοι τῆς λύρας καὶ τοῦ Ποντιακοῦ τραγουδιοῦ. Ὁ Τσόρ-ταντς. Ποντιθέατρο 1951, 170 - 171.
1810. [**Loucatos Démetrios**] Cornemuse «Tsambouna». Εἰς τὸν Κατάλογον τῆς Α' Ἐκθέσεως τοῦ Musée des Arts et Traditions populaires: Bretagne [Paris] 1951, σ. 111.  
Περιγραφή καὶ τρόπος κατασκευῆς ἑλληνικοῦ ἀσκαύλου ἐκ Νάξου (Ἀπεράθου) ἀποσταλέντος παρὰ τοῦ συγγρ. εἰς τὴν Ἐκθεσιν.
1811. **Μελᾶ Σπ.** Ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ. ἙλληΔημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 741 - 742.
1812. **Σκάρδη Γ. Ν.** Ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἡλιος ἔτ. 11 (1951) 562.
1813. **Σφακιανᾶκη Κ. Ι.** Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ. ἙλληΔημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 791 - 794.
1814. **Τ. Γ. Α.** Ὁ χορὸς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἡλιος ἔτ. 11 (1951) 746.
1815. **Τραϊανοῦ Πέτρου** Λαϊκὴ Μούσα. Δημοτικὰ τραγούδια Βορείου Ἑλλάδος ἐναρμονισμένα γιὰ μεικτὴν χορωδίαν. Τεῦχος Α'. Θεσσαλονίκη 1951, 8<sup>ον</sup> σ. 80.
1816. **Ἀρτεμίδου Κλεοβούλου** Ἀπὸ τὰ Κυπριακὰ δημοτικὰ τραγούδια. ΚυπρΣπ 16 (1952) Λαογραφικὸν Παράρτημα κθ' — νσ' .  
20 ἄσματα εἰς εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν.

1817. *Βλαζάκη Μ.* Ἀνάλυσις Κρητικῆς μελωδίας. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεύχ. 33-34, 27-28.
1818. ——— Ἡ Κρητικὴ μουσικὴ. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεύχ. 31-32, 13-14.
1819. *Coussiadis Georges A.* Les danses populaires modernes de la Grèce. L'Hell Cont 1952, 526-532.
1820. *Εὐμενίου Λάμπης καὶ Σφακίων* Ἡ Κρητικὴ μουσικὴ. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεύχ. 33-34, 66.
1821. *Καλομοίρη Μανώλη* Ἡ ἐξέλιξις τῆς δημῶδους ὀργανικῆς μουσικῆς. ΠΑΑ τόμ. 27 (1952) 232-236.
1822. *Λαμπελὲτ Γεωργίου* Γύρω ἀπὸ τὴ μουσικὴ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Ἑλλ Δημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 237-240.
1823. *Μιχαηλίδη Σόλ.* Ἡ Νεοελληνικὴ Μουσικὴ. Κύπρος 1952, 8<sup>ον</sup> σ. 32.
1824. *Ξένια Ξένου* Λαϊκοὶ χοροὶ καὶ τραγούδια. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 10-11 (34-35) 1701-1703.
1825. *Σακελλαρίου Χαρ.* Κουλουριώτικος (Χορὸς τῆς Σαλαμίνος). Γυμν ἔτ. Α' (1952) τ. 8-10, 124.
1826. Στὴ βρῦση στὰ Τσερίτσιανα (Δημῶδες Ἡπειροῦ) [Στίχοι καὶ Μουσικὴ]. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 93.
1827. *Χαριτάκη Στυλ.* Ἡ μουσικὴ τῆς Δυτ. Κρήτης. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεύχ. 33-34, 48-50.
1828. *Anoghianakis Finos* IX<sup>me</sup> Congrès International d'Études Byzantines. Thessalonique, 12-25 Avril 1953. Récital de chants et de danses populaires Grecques, organisé par la Société des danses et des chants grecs populaires 8<sup>on</sup>, σ. 16.
1829. [*Ἀγωνόμου*] Κυρ<sup>3</sup> Ἀναγνώσταινα (δημῶδες Ἡπειροῦ). Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 991.
1830. *Καλλωναίου Μ.* Ἡ γένεση καὶ τὸ νόημα τοῦ χοροῦ. Αἴξωνή Γ' (1953) 72-73.
1831. *Καψάσκη Σ.* Ζακυνθινὰ τραγούδια. Μουσικὴ ἐπιμέλεια — Σειρὰ Α', τεύχ. Α', Ἔκδ. «Ὁργανισμοῦ Ζακυνθίων». Ἀθῆναι 1953, 4<sup>ον</sup> σ. 32.
1832. *Κουσιάδου Γεωργίου Ἀθ.* Ἑλληνικοὶ χοροί. Ἀθῆναι 1953, Σχ. 8<sup>ον</sup> μικρ. σ. 91.
1833. ——— Οἱ σημερινοὶ ἑλληνικοὶ χοροί. Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 636.
1834. *Κτενίδη Φ.* Ἡ Ἑταιρεία Ἑλληνικῶν χορῶν καὶ τραγουδιοῦ καὶ οἱ Ποντιακοὶ χοροί. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 10 (46) 2265-2266.

1835. **Μούλου Γεωργίου Π.** Δημώδης ελληνική μουσική, χοροὶ καὶ τραγούδια. Αἰξωνή Γ' (1953) 74 - 75.
1836. ——— Ἡ δημώδης Κυθηραϊκὴ μουσικὴ. Αἰξωνή Γ' (1953) 106 - 108.
1837. **Νικολάου Μ.** Γκιουλ - Μπαξές. Χορὸς Γιαννιώτικος. Ἡπειρ'Εστ 2 (1953) 313.
1838. ——— Ὁ Ρόβας. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 651.
1839. **Παπαδοπούλου Γεωρμπεῖ Μ. Παύλου** Δείγματα δημοτικῆς μουσικῆς τοῦ Πόντου. ἈρχΠόντ 18 (1953) 97 - 128.
1840. **Παρασκευοπούλου Θ.** Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ Ποντιακοῦ τραγουδιοῦ καὶ χοροῦ. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 7 (43) 2121 - 2122.
1841. **Πιτσινοῦ Δημ.** «Γέρανος» καὶ Τσακωνικὸς χορὸς. ΧρονΜορ Β' (1953) 224.
1842. **Ρωμαίου Κ.** Ὁ Καλαματιανὸς καὶ οἱ ἄλλοι συρτοὶ χοροί. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 5, 8 - 9.
1843. ——— Ἡ Λύρα, οἱ Μοῦσες καὶ οἱ Νεράϊδες. Ὁ Πάν 23 (1953) 88 - 89.
1844. **Σακελλαρίου Χαρ.** Πηδητὸς Μεγάρων. Γυμν ἔτ. Β' (1953) τ. 11 - 13, 169.
1845. **Σπήλιου Αἰμ.** Ἡ μουσικὴ εἰς τὴν Ζάκυνθον, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Λευκάδα. Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 427 - 428.
1846. **Χαλιάσα Ἰακ.** Ἡ ἐθνικὴ μουσικὴ εἰς τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 492.
1847. [**Βασιλείου Σπ.**] Τὸ «ντίλι - ντίλι». Κείμενο καὶ μουσικὴ λαϊκά, ζωγραφιῆς τοῦ Μπάρμπα Σπύρου χρωμολιθογραφημέναι ἀπὸ τὸν ἴδιο. Τυπώθηκε τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1948 στὸ Λιθογραφεῖο τοῦ Β. Παπαχρυσάνθου γιὰ τὴν Ἐκδοτικὴ Ἑταιρεία «Ἰκαρος» (Βιβλιοθήκη τοῦ Παιδιοῦ. Σειρὰ Α' ἀρ. 2. Διευθυντῆς Μ. Τριανταφυλλίδης), Σχ. 8<sup>ον</sup> [σ. 16].  
Κρίσι. : Μητέρα καὶ Παιδὶ 22 (1949) 28 (*Εἰρήνη Παῖδούση*).

## Ε'. Κοινωνικὸς βίος.

### 1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

#### Γέννησις, γάμος, τελευτή.

1848. **Guilland R.** Les noces plurales à Byzance. BS 1947 - 1948, 9 - 30.
1849. **Ἀνδριωτάκη Κώστα Ν.** Ἡθῆ καὶ ἔθιμα στὴ Νίσυρο. Ἐφημ. «Καθημερινή» 15 Ἰανουαρίου 1948.  
Ἡθιμα ἀφορῶντα εἰς τὸ παιδί καὶ τὸν γάμον.  
Κρίσι. : Δωδ'Επιθ 2 (1948) 28 - 29 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*).
1850. **Cammis Pant. A.** Moeurs et coutumes du Dodécanése. L' Hell Cont 1948, 170 - 173.

1851. *Γκίκα Ἀσπασίας* Τὰ πουλιὰ τοῦ γάμου. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 24, 201.
1852. *Κωνσταντᾶρα Βύρωνος* Ἕνας Ἀθηναϊκὸς γάμος στὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας. Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 7-15.
1853. *Κορωναίου Γεωργ. Ἀν.* Ἔθιμα. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεύχ. 2, 14.
1854. *Λαδᾶ Ἰακ. Δημ.* Γύρω ἀπὸ τὰ συνοικέσια τοῦ Μεσαγροῦ. ΚῆρΑἰγ ἔτ Β' (1948) ἀρ. φ. 13-14, 16-19.
1855. *Μπαρλᾶ Τάκη* Ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς τοῦ Ἑλληνος εἰς τὰ ἔθιμα κηδειῶν καὶ ταφῆς. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 500, 558.
1856. ——— Ὁ νόμος ἐπέβαλλεν εἰς τὰς κηδεῖας σεμνοπρέπειαν καὶ λιτότητα. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 612.
1857. ——— Τὰ μνημόσυνα, τὰ ψυχοσάββατα καὶ τὸ πένθος εἰς τοὺς ἀρχαίους. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 706.
1858. *Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶς* Ὁ ἀρραβῶνας καὶ ὁ γάμος στὴν Ἀστυπάλαια. Δωδ Ἐπιθ 2 (1948) 161-162 [μὲ ἄσμ. γαμήλ. 7].
1859. *Καλλούτση Καλλ.* Ἔθιμα Παλαιοχωρίου. ΧρονΠαλΚυν (1949) 81.
1860. *Κωνσταντινίδη Π.* Ἡ περιποίηση τοῦ μωροῦ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ στὴ σημερινή. Μητέρα καὶ Παιδί 22 (1949) 24.
1861. ——— Δεισιδαιμονίες καὶ ἔθιμα γιὰ τὸν εὐκόλο τοκετό. Μητέρα καὶ Παιδί 21 (1949) 24.
1862. ——— Δεισιδαιμονίες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γιὰ τὴ θεραπεία τῆς στειρότητος. Μητέρα καὶ Παιδί 25 (1949) 25.
1863. *Παπαχαράλαμπος Γ. Χ.* Ἀπὸ τὰ ἐν Κύπρῳ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἔθιμα. ΚυπρΣπ 13 (1949) 39-43 [γαμήλ. ἔθ.].
1864. *Βαφειάδου Γ.* Ἔθιμα Τραπεζοῦντος καὶ περιφερείας. Τὰ σουμάδια. Ποντ Ἔστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 1, 42-43.  
Γαμήλια ἔθιμα.
1865. *Γκοτσοπούλου Βασ. Κ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 3 (1950) τεύχ. 14, 15.  
Εἰδήσεις σχετικαὶ μὲ τὸ παιδί.
1866. *Καρ. Σ.* Ἔθιμα Ποντίων τοῦ Καυκάσου. Ποντ Ἔστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 3, 148-150.  
Γαμήλια ἔθιμα.
1867. *Λαζαρίδη Δ. Χ.* Τὰ φωτίδᾶ (τὰ βαπτίσια). Ποντ Ἔστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 11, 631-633.
1868. *Νυμφοπούλου Μιλτ.* Γάμος ὁ τὴ Σάντα. Ποντ Ἔστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 12 690-693, 2 (1951) τεύχ. 14, 799-800, τεύχ. 17-18, 958-960.

1869. *Οικονόμου Αικ. Κ.* Ἡπειρωτικά ἔθιμα. Ὁ γάμος εἰς τὴν Βήσσανην καὶ τὰ ἄλλα χωρία τοῦ Πωγωνίου. Ἀθήναι 1950, Σχ. 16<sup>ον</sup> σ. 31.
1870. *Σαλαπατσιῶδη Π. Β.* Ἐπιτραπέζια ἔθιμα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 12, 694-695.
1871. *Σπυριδάκη Γ. Κ.* Τὰ κατὰ τὴν τελευταίην ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν. ἘπΒυζΣπ 20 (1950) 75-171.  
Κρίσ.: ΒΖ 45 (1952) 130 (*F. D(ölger)*).
1872. *Ψυχογιῶς Ντίνου Δ.* Ἡλειώτικα παιδοκόμια. Λαογρ 13 (1950-51) 340-346.
1873. *Κληρίδη Ν.* Ἐθιμοτυπίες στὴν Πιτσιλιά. Προπόσεις στὸ τραπέζι τοῦ γάμου κλπ. ΚυπρΓράμμ 16 (1951) 215-218.
1874. *Διμπεράτου Σ. Ν.* Ἡ κωμωδία τοῦ τοκετοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. ΦιλΠρωτ 1951, 193-194.
1875. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Ποντιακά ἔθιμα γάμου. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 789-790.
1876. *Νυμφοπούλου Μιλτ.* Γάμος ὅσ τὴ Σάντα. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 799-800, τεῦχ. 17-18, 958-960.
1877. *Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.* Ἐθιμα καὶ δοξασίαι περὶ τοὺς νεκροὺς τοῦ χωρίου Σταυρίν. ἈρχΠόντ 16 (1951) 179-197.  
Καὶ 5 μοιρολόγια.
1878. *Παπαχαραλάμπους Γ. Χ.* Ἀρχαῖα ἔθιμα ταφῆς ἐν Κύπρῳ. ΚυπρΣπ 15 (1951) 183-189.
1879. *Πιτσινοῦ Δ.* Περὶ Τσακῶνων καὶ Τσακωνιάς. ΧρονΚυν 2 (1952) 73-74.  
Ἐθιμα ταφῆς καὶ 1 ἄσμα.
1880. *[Ἀνωνύμου]* Ἡ βάπτισις. Θρησκεία καὶ λαογραφία. Ἡλιος ἔτ. 11 (1952) 783.
1881. *[Κτενίδου Φ.]* Ὁ γάμος στὸ Καπήκιοϊ. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 3 (27) 1369-1371.
1882. Τὸ δαχτυλίδι καὶ ἡ ἱστορία του. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 69 (1952) 17.
1883. *Φωστηροπούλου Ἀγαθαγγέλου* Λεχώνα καὶ νεογέννητο. ἈρχΠόντ 17 (1952) 239-240.
1884. *Χρυσάνθη Κύπρου* Συμβολὴ στὶς ἐμβρυολογικὰς δοξασίαις τῶν Κυπρίων. ΚυπρΣπ 16 (1952). Λαογραφικὸν Παράρτημα γ' - ι'
1885. *Ἐφραιμίδου Χρήστου Σ.* Ὁ γάμος στὰ Σούρμενα. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 11-12 (47-48) 2318-2319.
1886. *Λέτσα Ἀλεξάνδρου* Ἡ τεκνοποιία ἐν Βογατσικῶ. Μακεδ 2 (1953) 299-310.
1887. *Λυκαίου Γ.* Ὁ Μανιάτικος γάμος. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 2, 5.

1888. *Μυλωνά Γεωργίου Ε.* Όμηρικά και μυκηναϊκά ἔθιμα ταφῆς. ἘπΦιλΣχ'Αθ Περίοδος Δευτέρα. Τόμος Δ'. Ἐν Ἀθήναις, 1953 - 1954, 263 - 285.
1889. *Nilsson Martin P.* Wedding rites in ancient Greece. ΠροσφΚυριακ (1953) 508 - 515.
1890. *Pace S.* Calabrese suprésseero = συμπέντερος. Studi Bizantini et Neoellenici VIII (1953) 383 - 385.
1891. *Πετροπούλου Δ. Α.* Ἡ ἀκλήρεια εἰς τὰ ἔθιμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. ΕΛΑ 7 (1952, δημοσ. 1953) 28 - 44, 159 - 160.
1892. *Σαλαπασίδη Π. Β. (Ἵψηλάντη)* Τὸ μάδ. Ποντι᾽Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 4 (40) 1987.
1893. *Σοφούλη Ἀγγελικῆς* Δοξασαίαι σχετικαὶ μὲ τὸ ψυχορράγημα. Λαογρ 15 (1953) 155 - 156.
1894. *Σπυριδάκη Γ. Κ.* Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν καὶ τὸν γάμον ἔθιμα τῶν βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν. ΕΛΑ 7 (1952, δημοσ. 1953) 102 - 147.

## 2. Θρησκευτικὴ ζωὴ. Λαϊκὴ λατρεία.

### α' Συλλογαί.

1895. *Καψάσκη Σπύρου* Ζακυθινὰ «ἀντίετια». ἘπανΦύλλα φ. 5 (1946) 74, φ. 6 (1947) 98-99.
1896. *Γ. Σ. Μ.* Πασχαλιὰτικα παιγνίδια. Μητέρα καὶ Παιδί 1 (1947) 21.
1897. *Δ(εληγιάννη) Β(ασιλείου)* Τὰ κεμπάπια. ἈρχΘρΘησ 14 (1947 - 48) 359 - 361.
1898. *Παπαχριστοδούλου Πολυδ.* Σημειώματα. 1. Τ' ἀναστενάρια στὸ πανηγύρι τῆς ἀγίας Ἐλένης Σερρών. ἈρχΘρΘησ 14 (1947 - 48) 348 - 359.
1899. *Ἀμαριώτου Μαρ.* Τὸ «εὐκολόγημα». Ν᾽Εστ 43 (1948) 575 - 577.
1900. *Καμμᾶ Παντελῆ* Πασχαλινὰ ἔθιμα στὴν Τῆλον. Δωδ᾽Επιθ 2 (1948) 152 - 153.
1901. *Καρανικόλα Σωτηρ.* Συμαϊκὰ λαογραφήματα. Δωδ᾽Επιθ 2 (1948) 140-143.
1902. *Λυκούδη Στυλ. Ἴμμ.* Ὁ ἅγιος Φωκᾶς καὶ ἡ ἀγία Πελαγία. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 434.
1903. *Μπάου Νικ.* Ὁ ἅγιος Εὐστάθιος καὶ οἱ Ἑλληνες κληρονομοί. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 206 (4) 112.
1904. *Σκοπετεᾶ Στ.* Μανιάτικο Πάσχα. Μητέρα καὶ Παιδί 22 (1949) 8.
1905. *Σπάλα Πάνου* Σὰν κι αὐτὲς τὶς ἡμέρες. Ἐργ᾽Εστ 1948 ἀριθ. 9, 213.
1906. — Πάσχα Ἑλλήνων. Ἐργ᾽Εστ 1948, ἀρ. 10, 235.

1907. **Σταθάτου Ν.** Κεφαλλονίτικα Θεοφάνια. *Ναυτ'Ελλ* 1948, τευχ. 183, 30.
1908. ———. Ὁ ἅγιος τῶν θαλασσῶν. *Ναυτ'Ελλ* 1948, τευχ. 194, 11.
1909. **Τζουγανάτου Νικολ. Δ.** Κεφαλονίτικος Ἔθ. Βασίλης. Ἡχὼ 28-29 (1948) 17-19, 30·31 (1948) 17-20.
1910. **Τζωρετζάκη Φωτ. Θ.** Ὁ μήνας Αὐγουστος. Ὁ Πάν 18 (1948) 75.
1911. **Χαβιαρᾶ Νικήτα Δ.** Τοῦ Συναληψοῦ, ἀρχαῖο κολυμβητικὸ ἔθιμο. Ἐφημ. «Συμαϊκὸν Βῆμα», ἀριθ. 116-117, τῆς 12 Μαΐου 1948.  
Κρίσι.: Δωδ'Επιθ 2 (1948) 180 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*).
1912. **Χατζημιχάλη Ἀγγελικῆς** Ἡ Μεγάλῃ βδομάδα καὶ ἡ Λαμπρὴ στοὺς Σαρακατσάνους. Ν'Εστ 43 (1948) 568-571.
1913. **Γεδεῶν Μανουὴλ Ἰω.** Συνήθειαι χριστιανῶν ἐν τῷ κοινωνικῷ τῶν Τούρκων βίω. ἈρχΘροΘησ 15 (1948-49) 201-206.  
Καὶ εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας.
1914. [**Παπαχριστοδοῦλου Πολυδ.**] Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῆς Θράκης. ἈρχΘροΘησ 15 (1948-49) 202.
1915. ———. Τῶ ἀναστενάρια, οἱ καλόγεροι, σείμένηδες κ' οἱ πιτεροῦδες, ἔθιμα πανάρχαια τῆς Ἀνατ. Θράκης καὶ συγκαιρινὰ καὶ τὰ Δημήτρια, ἀγροτικὴ γιορτὴ καθάρια τῆς ἐπαρχίας Λιτίσης Δυτικῆς Θράκης. ἈρχΘροΘησ 15 (1948-49) 263-373. (Καὶ ἀνάτυπον, Ἀθήνα 1950).
1916. [**Ἀωνόμου**] Τὰ «Φῶτα» τραβοῦν τοὺς Ἕλληνας. Ὁ ἑορτασμὸς τῶν Θεοφανίων στὸ Τάρπον Σπρίγκς. *Ναυτ'Ελλ* 1949, τευχ. 195, 16.
1917. **Βραχᾶ Φριξοῦ** Ἡ ἑορτὴ τοῦ κατακλυσμοῦ. ἙλλΚύπρ 1 (1949) ἀρ. 3, 10-11.
1918. **Γιαννοπούλου Μαριέττας Ε.** Ἐπιτανησίας Χριστουγεννιάτικοι Ζακυνθινοὶ θροῦλοι. ἙλλΔημ ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 1052-1054.
1919. **Γκίκα Ἀσπας.** Λαογραφικά. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 32, 130.
1920. **Διαμάντη Κ. Α.** Ἡ ἁγία Παρασκευή, τὸ πανηγύρι καὶ ὁ δράκος στὴ Νησίσιστα τῶν Τζουμέρκων. ἙλλΔημ ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 363-366, 522-525.
1921. **Ζευγαλακάκη Ν.** Τὸ θαῦμα τοῦ ἁγίου Μηνᾶ ἐν Ἡρακλείῳ κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1826. Ἡράκλειο Κρήτης, 1949, 8<sup>ον</sup> σ. 18.
1922. **Λουκοπούλου Δ. — Πετροπούλου Δ.** Ἡ λαϊκὴ λατρεία τῶν Φαράσων. Ἀθήνα 1949 (Collection de l'Institut Français d'Athènes. Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο - Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Διεύθυνση Μέλπωσ Μερλιέ. Καππαδοκία 3), 8<sup>ον</sup> σ. 162.  
Κρίσι.: ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 301-302 (*Κ. Προσῆς*). Ν'Εστ 48 (1950) 899-902 (*Κ. Α. Ρωμάτος*). Λαογρ 13 (1951) 389-394 (*Στ. Π. Κυριακίδης*).
1923. **Λυκούρη Χαράλ. Β.** Ὁ Λειδινός. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 33, 140-142.

1924. *Μαυρογιάννη Έμμ.* Κερκυραϊκοί τύποι καὶ Κορφιάτικα ἔθιμα. [Ἀθήναι] 1949, 8<sup>ον</sup> σ. 136.
1925. *Παλαιού* Τὸ Πάσχα στὰ νησιά μας. *Ναυτ'Ἑλλ* 1949, τεύχ 198, 5.
1926. ——— Ἔθιμα τῆς πρωτομαγιάς. *Ναυτ'Ἑλλ* 1949, τεύχ. 199, 15.
1927. *Παπαχαραλάμπους Γ. Χ.* Ἀπὸ τὰ Κυπριακὰ ἔθιμα τῆς Λαμπρῆς. Ἑλλ Κύπρ 1 (1949) ἀρ. 1, 10.
1928. *Σταθάτου Ν. Γ.* Τὰ φίδια τῆς Παναγίας (Λατρευτικὰ παράδοξα τοῦ Αὐγούστου). Ἡχώ 37 - 38 (1949) 8 - 9.
1929. ——— Τὰ φίδια τῆς Παναγίας. *Ναυτ'Ἑλλ* 1949, τεύχ. 203, 30.
1930. Τὸ Πάσχα εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 592.
1931. *Χριστοφίδη Μύρωνος Κ.* Τὰ ἐπόνυμα τῆς Παναγίας ἐν Κύπρῳ. *Κυπρ Γράμμ* 14 (1949) 92 - 94.
1932. *Ἀναστασοπούλου Γεωρ.* Ὁ Κλήδωνας καὶ τὰ «ριζικάρια» τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Ἡλιος ἔτ. 10 (1950) 704.
1933. *Antony [Ἀντωνιάδου] Anine* Meet the Greeks. Icaros. Athens 1950. Σχ. 16<sup>ον</sup>, σ. 141.
1934. [*Ἀνωνύμου*] Πασχαλινὰ ἔθιμα. Ἡχώ 44 - 45 (1950) 14.
1935. *Ἀποκορωνιάτη Ἰωάν.* Οἱ ἀποκορηὲς ἄλλοτε καὶ τώρα. *Κρητ'Ἑστ* 1 (1950) τεύχ. 11 - 12, 6 - 7.
1936. *Βασιλάτου Γερασίμου* Ἡ σημασία τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγ. Γερασίμου διὰ τοὺς ἀπανταχοῦ Κεφαλλήνας. ἙπτανΣάλπ (1950) 249 - 251.
1937. *Βραχᾶ Φρ. Π.* Πρωτοχρονιάτικα ἔθιμα. ἙλλΚύπρ 2 (1950) ἀρ. 9, 17, 26.
1938. *Διομήδη Ἐλένης Δ.* Πηλιορσεϊτικὰ πανηγύρια. *ΚυπρΓράμμ* 15 (1950) 326 - 329.
1939. *Θειοπούλου Ν.* Ὁ ἀσκητὴς καὶ τὰ ἀγιάσματα τῆς Σκάλας. *Ποντ'Ἑστ* ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 6, 353 - 356.
1940. *Θεοφυλάκιου Θ. Κ.* Τὸ πανηγύρι τῆς Παναγίας τῆς Γουμερᾶς. *Ποντ'Ἑστ* ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 2, 21 - 24.
1941. *Κυριαζῆ Ν.* Ἐπωνυμιαί τῆς Παναγίας. Λάρναξ Κύπρου 1950, 8<sup>ον</sup> σ. 58.
1942. *Κωνσταντάρα Βύρ.* Ἡ Ἀποκρηὰ στὴν Τουρκοκρατημένη Ἀθήνα. Ἑλλ Δημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 375 - 378.
1943. ——— Μία ξεχασμένη Ἀθηναϊκὴ γιορτὴ. ἙλλΔημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 620-623.
1944. *Μαράντη Καφετζάκη Γ.* Τὰ κόκκινα αὐγά τοῦ Πάσχα καὶ ἡ παράδοση. *Κρητ'Ἑστ* 2 (1950) τεύχ. 13, 4 - 5, τεύχ. 14, 28.
1945. *Μέγα Γ. Α.* Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. ΕΛΑ Ε' (1945 - 1949) [ἔτ. δημ.] 1950, 3 - 100.



- Κρίσι.: Θεολογία 21 (1950) 646 (*Π. Ι. Μπρατσιώτης*). Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τεύχ. 56, 1287-1288 (*Σένος Ξενίας*).
1946. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Άνέκδοτο. Ήθη και έθιμα. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 1, 28.
1947. *Μεταλλειδή Μιχ.* Ένα προσκύνημα στην Παναγία Σουμελά. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 7-8, 400-405.
1948. *Νυμφοπούλου Μ.* Τò προσκύνημα στην «Παναγία του Σουμελά». Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 9, 490-493.
1949. *Παπαδάκη Ειρήνης* Ό Μάης. Ν'Εστ 47 (1950) 566-568.
1950. *Παπακώστα Άγγέλου Ν.* Ήπειρωτική έθιμογραφία. Οί φωτιές του Άη-Βασίλη. Έφημ. «Καθημερινή», 1 Ίανουαρ. 1950.
1951. *Παπαχαραλάμπους Γ. Χ.* Ή έορτή του κατακλισμού. (Άπό την Κυπριακή Λαογραφία). ΈλλΚύπρ 2 (1950) άρ. 14, 159, 170.
1952. *Παπαχριστοπούλου Πολ.* Τò δεκαπενταύγουστο στη Θράκη. Ν'Εστ 48 (1950) 1057-1058.
1953. *Παισιύλη Σάββα Μ.* Κάλαντα στο χωριό. Μαθ'Εστ Α' (1950) άρ.1, 40.
1954. *Πομόνη Μίμη Παν.* Φρούγανα. Παναγίες Άθηνιώτικες. Ν'Εστ 48 (1950) 1055-1056.
1955. *Σπάλα Πάνου* Οί κούνιες της Λαμπρής. Ν'Εστ 47 (1950) 499-500.
1956. *Σπυροπούλου Νικ. Ι.* Τò πανηγύρι της «Άγια-Άγάθης». Έλλημ έτ Γ' τόμ. 5 (1950) 423-427.
1957. *Σταθάτου Ν.* Ή Άνάστασις στην Κεφαλονιά. Ναντ'Ελλ 1950, τεύχ. 210, 25.
1958. *Σταμούλη - Σαραντιή Έλπινίσης* Λαογραφικά της Θράκης. Τò Λαζαροσάββατο. Ν'Εστ 47 (1950) 494.
1959. *Σταυριανοπούλου Δ. Α.* Τò κάψιμο του Ίούδα (Πασχαλινά έθιμα). Λουλ έτ. 3 (1950) τεύχ. 12, 11-12.
1960. *Στυλιανού Α και Ι.* Τò πανηγύρι του Σταυρού στο Όμοδος. ΈλλΚύπρ 2 (1950) άρ. 18, 260-261.
1961. *Φωστηροπούλου Άγ.* Λαογραφικά. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 5, 276-7. Τά Μωμογέρια.
1962. — Τò δεκαπενταύγουστο στην Ίμερα. Άερεμίτ'σα Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 7-8, 405-406.
1963. *Χατζηαθανασίου Άλεξ.* Άποκριές στη Μαινεμένη. Μορφές 1950, 120-121.
1964. *Χατζημιχάλη Άγγελικής* Έθιμα της Μ. Σαρακοστής στο Μέτσοβο. Ν'Εστ 47 (1950) 501-505.
1965. *Γριτσοπούλου Τάσου Άθ.* Οί Άποκριές. Αΐξωνή 1 (1950-1951) 89-90.

1966. **Ἀθανασιάδη Ε.** Ἀναμνήσεις ἀπὸ ἓνα προσκύνημα ὅς τὴν Παναγία τοῦ Σουμελαῖ. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 19-20, 1060-1061.
1967. **Ἀξελοῦ Θ. Γ.** Ἡ τελετὴ τοῦ Νιπτῆρος στὸ ἱερὸ νησαῖο τῆς Πάτιμου. Ἑλλ Δημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 665-668.
1968. **Ἀποδόμουν** Παραπονὶ ἢ παραπονή. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 5, 98.
1969. **Θειοπούλου Ν.** Ἀπὸ τὰ θαύματα τῆς Παναγίας Σουμελαῖ... Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 812.
1970. **Καιροφύλα Κ.** Ἡ Ζακυνθινὴ κουλούρα. Ἑλλ Δημ ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 773-774.
1971. **Καλλοναίου Κ.** Ἡ Πρωτομαγιά. Ὁ Πάν 21 (1951) 81-82.
1972. **Κληρίδη Νεάρχου** Ἡ διαπόμπευση τοῦ Ἰουδα. Κυπρ Γράμμ 16 (1951) 154-155.
1973. **Κώνστα Κ. Σ.** Οἱ «κουτσούνες» τοῦ Ἄη-Βασίλη. Ν'Εστ 49 (1951) 48-49.
1974. ——— Ἔθιμα τοῦ Μεγαλοβδόμαδου. Ν'Εστ 49 (1951) 583-588.
1975. **Λαζαρίδη Δημ. Χρ.** Λαμπρὴ στὸ χωριὸ μου. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 16, 893-896.
1976. **Δαμπίκη Δημ. Ἀ.** Τὰ ἀναστενάγια. ἈρχΘρΘησ 16 (1951) 240-242.
1977. **Loucatos D.** Religion populaire à Céphalonie, traduit du grec par **Jean Malbert.** (Collection de l'Institut Français d'Athènes). Athènes 1951, 8<sup>ov</sup> σ. 224.
1978. **Μαρίνη Κώστα** Ψυχοσαββατιάτικες τελετουργίες. Μεσοῦ Ημερ ἔτ. Β' (1951) 145-150.
1979. **Μανροκορδάτου Γ.** Ὁ ἅγιος Νικόλαος. Κυπριόπουλο 1951, 60-61.
1980. **Μελανοφρύδη Π.** Νε-ν ψωμὶν καὶ νε-ν καρδιάν!.. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 743-4.  
Ἄπαρχαί.
1981. **Μιχαλακία Σοφίας Χρ.** Ἑορτὴ τοῦ Ἁγ. Χαραλάμπους. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τεῦχ. 15, 17-18.
1982. **Myers John L.** Easter in a Greek Village. Folk-Lore LXI-LXII (1950-1951) 203-208.
1983. **Νικολαΐδη Κώστα** Ἡ Μονὴ Σταυροῦ Ὁμόδου. Ἑλλ Κύπρ 3 (1951) ἀρ. 21, 18-19.  
Δημοσιεύονται καὶ παλαιὰ ἔθιμα τῆς Μονῆς.
1984. **Παπακώστα Ἀγγέλου** Πρωτοχρονιάτικα ἔθιμα στὸ Δυτικὸ Ζαγόρι. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 65-67.

1985. **X.** Τὸ σκλάβωμα. Λαογρ 13 (1950-1951) 350-351.  
Μετὰ σημειώματος **Στ. Π. Κυριακίδου**, αὐτ. 351-360 καὶ 405.
1986. **Π(απαχριστοδούλου) Π(ολυδ.)** Τ' ἀναστενάγια. ἈρχΘροθης 16 (1951) 235-236.
1987. ——— Τ' ἀναστενάγια. Ν᾽Εστ. 49 (1951) 346.
1988. ——— Ἡ ἀνακοίνωσις τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑταιρείας Ἑθνακτικῶν Μελετῶν. ἈρχΘροθης 16 (1951) 244-245.  
Σχετικὴ μὲ τ' ἀναστενάγια.
1989. **Σαλαπασίδη Π. Β. (᾽Υψηλάντη)** Μαγεμένες βρούσες. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 794.
1990. **Σβόμπου Στ.** Συμπλήρωμα στὸ «Παραπονί». Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 5, 98-99.
1991. **Σταμπολῆ Γ. Κ.** Τὸ ἑλληνικὸ πάσχα. Ἑλληθιμ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 673-678.
1992. **Στούπη Χαράς** Τ' ἀγιονέρι (λαογραφικά). ΚερκΧρον Α' (1951) 135-136.
1993. Τὰ ἔθιμα τῆς πρωτοχρονιάς. Τὸ «ἀμίλητο νερό» τῶν λαϊκῶν μας παραδόσεων. Ἡλιος ἔτ. 11 (1951) 723. Αἱ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου. Αὐτόθι 740.
1994. **Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶς** Πιναγία ἢ κυρὰ Ψηλὴ στὴν Κάλυμνο. ΦιλΠρωτ 1951, 147-149.
1995. **Ταρσοῦλη Γεωργίας** Ἡ βασιλόπητα καὶ τὰ χειριά. Μιὰ Μικρασιατικὴ παράδοση. Ἑλληθιμ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 33-34.
1996. **Χαλιορῆ Ν. Γ.** Ὑδροεῖκα λαογραφικά. «Παραπονί» ἦτοι «τὰ κάλαντα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς». Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 4, 81-82.
1997. ——— Ὑδροεῖκα λαογραφικά. Τὰ Ἀγιοβασιληάτικα κάλαντα στ' Ἀρβανίτικα ἢ «ὁ ἅγιος Βασίλειος». Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 12, 243-244.
1998. **Hatjimichali Anghéliki** La semaine sainte et pâques chez les Saracatsans. L'Hll Cont 1951, 131-136.
1999. **Χρίστη Σάββα Θεοδ.** Κυπριακὸς κατακλυσμὸς. ἙλλΚύπρ 3 (1951) ἀρ. 27, 161.
2000. **Ψυχογιοῦ Ντίνου Δ.** Οἱ Γιανίτσαροι. Ἡλειακά, ἔτ. Α', τεῦχ. 1 (1951) 5-8, τεῦχ. 2, 21-23, τεῦχ. 3, 41-44.
2001. **Bertola A.** Di una raccolta poco nota di consuetudini neogreche del Dodecaneso. Atti Accad. d. Sc. di Torino, Cl. Sc. Mor., Stor. e Filol. 86 (1951-52) 52-66.
2002. **Γιαννακάκη Γ.** Ἡ Τζαμάλα. ἈρχΘροθης 17 (1952) 269-270.

2003. **Γιαννουλοπούλου Χρ.** Έορτή τῶν πυρῶν. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 61-63.
2004. — Ἡ ἑορτή τῶν πυρῶν ὡς τουριστικὴ ἀξία. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 126-127.
2005. — Ἡ ἑορτή τῶν πυρῶν στὴν Ὑδρα. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 247.
2006. **Εὐθυμίου Γρηγορίου** Κάλαντα. Χριστούγεννα Ἀλεποχωρίου Διδυμοτείχου. ἈρχΘροθ 17 (1952) 267-269.
2007. **Κ. Ι. Τ'** Ἀναστενάρια. Ἡ Γυναίκα, ἀρ. 61 (1952) 39.
2008. **Κανδηλάπη Γ. Θ.** Οἱ Μωμο(γ)έρ' ἢ τὰ μωμο(γ)έρια. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 36, 1789-1792.
2009. **Κοκκίνου Διονυσίου Α.** Κάλαντα. ἙλλΚύπρ 4 (1952) ἀρ. 33, 14-15.
2010. **Κρουνερίτη Σ.** Χριστουγεννιάτικα ἔθιμα. Κρητ'Εστ 3 (1952) τεῦχ. 24, 5, 25.
2011. **Δαμψίδου Γεωργίου Ν.** Λαογραφικὰ τῆς Σαρακοστῆς Χαλδίας καὶ Τραπεζοῦντος. ἈρχΠόντ 17 (1952) 220-221.
2012. — **Μαν**— Ἡ ἑορτὴ τῶν πυρῶν στὸ νησί καὶ οἱ ὕδρεϊκες ντολοφάγκες. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 12 (1952) ἀριθ. 7, 144-146.
2013. **Μηχιώτη Χαρ.** Ἑλληνικὰ Χριστούγεννα. Ἡ Γυναίκα, ἀρ. 76 (1952) 33.
2014. — Πρωτοχρονιά. Ἡ Γυναίκα, ἀρ. 77 (1952) 41.
2015. **Μισαηλίδου Δ.** Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τοῦ Πόντου. Ἡ ἀργατιά. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 6-7 (30-31) 1542.
2016. **Νομικοῦ Ἀνδρέα** Ὁ Τάφος τῆς Παναγίας (ἓνα ὠραῖο ἑλληνικὸ ἔθιμο). Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 241-242.
2017. **Παναγιώτου Φειδεῖα** Σήκωσες στὴν Πιτσιλιά. Μαθ'Εστ Β' (1952) ἀρ. 5, 81. Ἀποκριάτικα ἔθιμα.
2018. **Παπαχριστοδούλου Πολ.** Τὰ Θρακικὰ Ἀναστενάρια. Ν'Εστ 51 (1952) 738-739.
2019. — Ἡ Λαμπρὴ στὴ Θράκη καὶ ἡ λαϊκὴ μοῦσα. ἈρχΘροθ 17 (1952) 271-276.
2020. — Τ' Ἀναστενάρια τοῦ 1952. ἈρχΘροθ 17 (1952) 280-282.
2021. **Σκοπετεῖα Σταύρου** Πάσχα Μανιάτικο. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 492-494.
2022. **Στανριώτη (Δ.Κ.Π.)** Ἀπὸ... Κάλαντα. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ 36, 1792-1793.
2023. Τὸ γαϊτανάκι. Πῶς ἑορτάζετο εἰς τὰς Ἀθήνας πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ Καρνάβαλος. Ἡλιος ἔτ. 12 (1952) 24.
2024. **Χαλιοῆ Νικολάου Γ.** Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸ Δωδεκάμερο. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 12 (1952) ἀριθ. 12, 238-240.

2025. ——— "Υδρέϊκα λαογραφικά. \*'Ο Άγιος Λάζαρος» (έλληνικά κι άρβανίτικα). Τò Μέλλον τῆς "Υδρας, ἔτ. 12 (1952) ἀρ. 4, 71 - 72.
2026. **Φ. Ν.** Πασχαλινὸ ἔθιμο. Τὰ κόκκινα αὐγά. Ναυτ'Ελλ 1952, τεύχ. 222, 13.
2027. **Φραγκάκι Εὐαγγελίας** 'Ο βασιλικός. Στὴ γιορτὴ τοῦ Σταυροῦ. 'Ελλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 475 - 476.
2028. ——— Αὐγουστος- Φτιάζυμο- Κάπρικο. 'Ελλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 243 - 244.
2029. **Χατζηβασιλειάδου Νικ. Γ.** 'Η εἰκόνα τῆς Παναγίας Σουμελαῖ. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 4 - 5 (28 - 29) 1433 - 1434.
2030. **W.** 'Η Πρωτομαγιά. 'Η Γυναῖκα, ἀρ. 59 (1952) 3.
2031. **Athanasiadis - Novas G.** Περὶ «Παναγίας Ναυπακτιώτισσας». Studi Bizantini e Neoellenici VIII (1953) 73 - 78.
2032. **'Αθανασιάδη Στ.** Τὰ Χριστούγεννα κι' οἱ Καλλικάντζαροι. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 11 - 12 (47 - 48) 2342 - 2343.
2033. **Γατοπούλου Δημ.** Τὸ Χριστουγεννιάτικο δένδρο. Ναυτ'Ελλ 1953, τεύχος 231, 7.
2034. **Διαμάντη Κ. Α.** Τὸ πανηγύρι τῆς 'Αγ. Παρασκευῆς στὰ Τζουμέρκα μὲ τὸ χορὸ Καγγελάρι. Αἰξωνή 3 (1953) 63 - 71.
2035. ——— "Εθιμα κατὰ τὶς ἡμέρες τῶν Χριστουγέννων στὴ Νησίστα τῶν Τζουμέρκων. 'Ηπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 1272 - 1278.
2036. **'Ερανιστοῦ** Οἱ 'Αποκριές. 'Η Γυναῖκα, ἀρ. 80 (1953) 61.
2037. **'Ηλιάδη Βασιλείου** Πρωτοχρονιά στὴν Πόλη. Ναυτ'Ελλ 1953, τεύχ. 231, 9.
2038. **Θ. Α.** Τὸ Χριστουγεννιάτικο δέντρο τοῦ δήμου. Ν'Εστ 53 (1953) 120 - 121.
2039. **Καλλογαίου Μ.** 'Ο Μαῖουμας. Αἰξωνή 3 (1953) 57 - 58.
2040. **Καλονάρου Π. Π.** Φιλοθέη ἡ 'Αθηναία (1522 - 1589). "Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 851.
2041. ——— Τὰ Χριστούγεννα καὶ αἱ παραδόσεις. "Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 417 - 419.
2042. **Καραμήτσα - Μηχιώτη 'Ελ.** Χριστούγεννα στὴ Ρούμελη. 'Η Γυναῖκα, ἀρ. 102 (1953) 17.
2043. **Κονόμου Ντίνου** Τὸ παλιὸ Ζακυθινὸ καρναβάλι. ΦιλΠρωτ 1953, 263 - 275.
2044. **Λονκάτου Δημ. Σ.** 'Η Πασχαλιάτικη ὁδὸς Αἰόλου. Ν'Εστ 53 (1953) 496 - 498.
2045. ——— Πασχαλιάτικα λαϊκὰ ἀγωνίσματα. Γυμν ἔτ. Β' (1953) τ. 11 - 13, 170 - 173.
2046. **Loucatos D.** La célébration de la résurrection a Lixouri. L'Hell Cont 1953, 151 - 158.
2047. **Λυκούρη Χαραλ. Β.** 'Ο Λειδιός. Αἰξωνή 3 (1953) 53 - 56.

2048. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Οί νέοι μωμόγεροι. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 1 (37) 1859.
2049. *Μισαηλίδου Δ.* Τὰ Καλαντόφωτα στὴ Γαλιάννα. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 11 - 12 (47 - 48) 2336 - 2338.
2050. *Νακούτη Ἀντ.* Θρησκευτικὰ ἔθιμα Μελισσοχωρίου. Λαογρ 15 (1953) 156 - 159.
2051. *Παρασκευαΐδη Παν. Σ.* Λατρεία τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ καὶ θυσίαι βοῶν καὶ ἀμνῶν εἰς Μανδαμάδον Λέσβου. Λαογρ 15 (1953) 159 - 161.
2052. *Πασχάλη Δημ. Π.* Ἱερὰ κειμήλια καὶ ἅγια λείψανα τῆς ἐν Ἄνδρῳ εὐαγοῦς Μονῆς τῆς Παναχράντου. Ἀθηνᾶ 57 (1953) 45 - 59.
2053. *Πετριδῆ Μ. Γ.* Νησιώτικη Πρωτομαγιά. Ἑλληνομ. έτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953), 543 - 544.
2054. Πρωτοχρονιάτικα ἔθιμα. Ἡλιος έτ. 12 (1953) 635.
2055. *Σαββινοπούλου Γρηγορίου* Ὁ ἅγιος Γεώργιος Κουρτζιᾶς. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 11 - 12 (47 - 48) 2344 - 2345.
2056. *Σαλαμάγκα Δημ.* Ἀνοιξιάτικα Κάλαντα. «Μάρτη καὶ Μάρτη...». Ἡπειρ'Εστ 2 (1953) 263 - 265.
2057. *Σεφέρη Γιώργου* Τρεῖς μέρες στὰ μοναστήρια τῆς Καππαδοκίας. Ἀθήνα 1953 (Collection de l'Institut Français d'Athènes. 78. Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν - Μουσικὸ - Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο. Διεύθυνση Μέλπωσ Μερλιέ, Καππαδοκία). 8<sup>ον</sup> σ. 40 + 50 εἰκ. ἔκτος κειμένου.
2058. — Trois jours dans Églises rupestres de Cappadoce. Athènes 1953 8<sup>ον</sup> σ. 48 + 50 φωτογρ.
2059. *Σπεράντισσα Στέλιου* Ἡ γιορτὴ τῶν λουλουδιῶν. Ἑλληνομ. έτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 555 - 557.
2060. *Σταθάτου Νίκου* Πρωτοχρονιά. Ἑλληνομ. έτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 39 - 40.
2061. *Σταυριώτη (Δ. Κ. Π.)* Χριστούγεννα στὸ Σταυρίν. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 11 - 12 (47 - 48) 2327 - 2330.
2062. *Στέφου Δήμου* Οἱ φωτιές τοῦ Ἁγ. Γιάννη καὶ ὁ κλήδονας. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 89 (1953) 25.
2063. *Τσιμικάλῃ Πιπίνας* Λαογραφικὰ τῆς Μάνης. Παραμονὴ Χριστουγέννων. Ν'Εστ 53 (1953) 28 - 30.
2064. *Χαλιορῆ Νικολάου Γ.* Ὑδρέϊκες ἀποκρηές... Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, έτ. 13 (1953) ἀριθ. 1, 11 - 12.
2065. — Σαρακοστὴ στὴν Ὑδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, έτ. 13 (1953) ἀριθ. 2, 40 - 42, 50.

2066. ——— Μεγάλη Βδομάδα καὶ Λαμπρὴ στὴν Ὑδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 3, 62-64.
2067. ——— Ὁ Ἑσπερινὸς τῆς Ἀγάπης στὴν Ὑδρα καὶ τ' Ἀρβανίτικο Εὐαγγέλιο. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 4, 88-90.
2068. ——— Ἡ πρωτομαγιά κι ὁ Μάης στὴν Ὑδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 5, 111-112.
2069. ——— Ἡ Ἀνάληψις. Τὸ ἀνοιγμα τῶν οὐρανῶν—τὸ κολύμπι—ἡ μαλλιαρὴ στὴν Ὑδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 6, 139-140.
2070. ——— Τ' Ἀη Γιαννιοῦ τοῦ Ψώριζα καὶ τὰ δαχτυλιδάκια. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 7, 159-160.
2071. ——— Τὸν Αὐγουστο στὴν Ὑδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 9, 197-199.
2072. **Χιάλη Γ.** Χριστούγεννα στὴν Κερασεά (Χότσης-Τραπεζοῦντος). Ποντ'Ἑστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 11-12 (47-48) 2339-2340.

## 2. Μελέται.

2073. **Ἀγγελομάτη Χρ. Ἐμμ.** Ἡ ἱστορία τῆς καμπάνας καὶ τὸ ἔθιμο τοῦ πασχάλινου ἀρνιοῦ. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 254.
2074. **Κουκουλὲ Φ.** Βυζαντινὸν δωδεκαήμερον. Ἑλλημ ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 532-534.
2075. **Κουρμούλη Γ. Ι.** Γλῶσσα καὶ λατρεία. ΛΛ 4 (1942-1948) 5-92.  
Σελ. 24-28 περὶ Νεραΐδων.
2076. **Βασιλοπούλου Στ.** Τὰ Χριστούγεννα ἐπὶ βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 922.
2077. ——— Τὸ ἱστορικὸν τῶν ἀπόκρεω[v]. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 224, 256.
2078. **Bourboulis Photéine** Apollo Delphinios. Thessalonike, 1949, 8<sup>ον</sup>, σ. 81.  
(Λαογραφία. Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Παράρτημα ἀρ. 5).  
Κρισι.: Folk - Lore LXI - LXII (1950-1951) 344 (*H. J. Rose*).
2079. **Λέτσα Ἀλ.** Ἡ λατρεία δέντρων καὶ δασῶν. Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 1 (1949) 41-43, 109-113.
2080. **Λυκούδη Στυλ. Ἐμμ.** Ὁ ἅγιος Νικόλαος. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 500, 536.
2081. ——— Τὰ Νικολοβάρβαρα. Αὐτόθι 595.
2082. ——— Καιροὶ καὶ Ἅγιοι. Αὐτόθι 633.
2083. **Μάνεση Σταύρου** Μύκονος, τὸ νησί μὲ τις 375 ἐκκλησιές. Ὁ Πάν 18 (1948) 27-28.

2084. *Παπασπυρίδη - Καρούζου Σέμνης* Ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ ζωὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀθηναϊκὲς γιορτές. Παιδεία 3 (1949) 205 - 210, 255 - 258, 338 - 345, 411 - 417, 453 - 462, 503 - 509.
2085. *Πετροπούλου Δ. Α.* Τῆς Ἀναλήψεως τὰ ἔθιμα. Κατέβασμα στὴ θάλασσα. «Πέτρα μαλλιαρή». Ν᾽Εστ 43 (1948) 777 - 779.
2086. *Romaïos C. A.* Cultes Populaires de la Thrace. Les Anasténaria. La Cérémonie du Lundi Pur. Traduit du Grec par *I. Tissaméno*. Athènes 1949 (Collection de l'Institut Français d'Athènes), 8<sup>ον</sup> σ. XV + 213. Κρ.: ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 298 - 301 (*Κ. Προυσής*). Ὁ Αἰώνας μας 1950, 60 (*Ἅγιος Θέρος*).
2087. Τὰ Χριστούγεννα ὡς θρησκευτικὴ ἔννοια. Τὸ ἱστορικὸν τῆς καθιερώσεως τοῦ ἑορτασμοῦ των. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 766.
2088. *Kakouri Katherina I.* La colonne miraculeuse de Saint Jean. L'Hell Cont 1950, 459 - 473.
2089. *Κουκουλὲ Φ.* Χριστούγεννα εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 889 - 891.
2090. — Πασχαλινὰ βυζαντινὰ ἔθιμα. Ἑλλημ ἔτ. Β τόμ. 3 (1949) 547 - 551.
2091. *Κωνσταντᾶρα Βύρωνος* Ἡ λατρεία τῆς Μεγαλόχαρης στὰς Ἀθήνας. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 297 - 299.
2092. — Τὰ Χριστούγεννα καὶ ἡ παράδοση στὴν Τουρκοκρατουμένη Ἀθήνα. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 911 - 914.
2093. *Μέγα Γ. Α.* Ἀγροτικὴ Πρωτομαγιά. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 714 - 716.
2094. *Μεταλλεῖδη Μιχ.* Καλαντόφωτα ἄσ τὴν Τραπεζοῦντα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 12, 680 - 684.
2095. *Παπαδοπούλου Χρυσουστ.* Τὸ Πάσχα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα. Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 539 - 542.
2096. *Σπυριδάκι Κ.* Ἡ Παναγία εἰς τὴν Κύπρον. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 285 - 286.
2097. *Κυριακίδου Στ. Π.* [Παρατηρήσεις εἰς τὸ σκλάβωμα] Λαογρ 13 (1950 - 1951) 351 - 360 καὶ 405.
2098. *Γεδεῶν Μανουὴλ* Περὶ τῶν μεγαλοπρεπέστερον ἐν Κωνσταντινίου πόλει τελουμένων ἱεροκοσμικῶν πανηγύρεων. Λαογρ 13 (1950 - 1951) 237 - 241.
2099. *Ἄνωνύμου* Ἀπὸ πότε ἄρχισε ἡ γιορτὴ τῶν Χριστουγέννων. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 12, 241 - 242.
2100. *Κορομηλᾶ Γ. Δ.* Ὁ Κλήδονος καὶ οἱ φωτιῆς τ' Ἄη - Γιάννη. Ἑκλ Ζ' (1951) τεῦχ. 68, 57 - 59.



2101. *Μελανοφρύδη Παντελή* Οί Κλωστοί. Ἀθήναι 1951, 8ον, σ. 64.  
Ἀπὸ τὸ βίον τῶν Κρητοχριστιανῶν τοῦ Πόντου.
2102. *Μιχαλοπούλου Φάνη* Ἡ καταγωγή τῶν Χριστουγέννων. ἙλλΚύπρ 3 (1951) ἀρ. 21, 16-17.
2103. *Nilsson Mart. P.* Cults, Myths and Politics in Ancient Greece. Acta Instituti Atheniensis Regni Sueciae, Series in 8°, I. Lund 1951, σ. 179.  
Κρίσι.: Ἑλληνικά 12 (1952) 177-180 (*Μαν. Ἀνδρόνικος*).
2104. *Νομικοῦ Ἀνδρ. Ν.* Ὁ ἅγιος Νικόλαος. ΝαυτἙλλ 1951, τευχ. 218, 7.
2105. *Π. Ὑακ. Δημ Γαδ.* Ἐναστενάρια. ἈρχΘροΘησ 16 (1951) 236-240.
2106. \**Παπαδημητρίου Ρούλας* Ἡ λατρεία τῆς Θεοτόκου. Θεσσαλονίκη 1951.
2107. *Π(απαχριστοδούλου) Π(ολυδ.)* Ἀναστενάρια καὶ πυροβάδισμα. ἈρχΘροΘησ 16 (1951) 242-244.
2108. ——— Τὰ κάλαντα στὴ Θρόκη. ἈρχΘροΘησ 16 (1951) 259-263.
2109. *Πέτσα Ν. Α.* Ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων. ἙλλΚύπρ 3 (1951) ἀρ. 21, 15.
2110. *Σπαταλά Γερασ.* Τὰ κάλαντα καὶ ἡ μορφολογία τους. ἙλλΔημ ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 785-788.
2111. *Tarsouli Georgia* Saint Nicolas dans le folklore Grec. L'Hell Cont 1951, 483-489.
2112. ——— Ὁ ἅγιος Νικόλαος στὴ Λαογραφία. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 687-693.
2113. *Γιαννουλοπούλου Χρ.* Συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἑορτὴν τῶν πυρῶν. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 191-192.
2114. *Κ.* Οἱ ἀποκριεὶς καὶ ἡ ἱστορία τους. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 54 (1952) 15.
2115. *Κ. Ι. Κ.* Τὰ αὐγά τοῦ Πάσχα. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 58 (1952) 6.
2116. *Κακούρη Κατερίνας* Λαϊκὰ δρώμενα εὐετηρίας. ΠΑΑ τόμ. 27 (1952) 216-228.  
Κρίσι.: ἙλληνΧρον ἔτ. 1 (1952) ἀρ. φ. 25, 23 (*Ν Βρεττᾶκος*).
2117. *Κεραμοπούλου Α.* Τὸ Πάσχα, τὰ ἀρνιά καὶ τὰ αὐγά του. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 461-462.
2118. ——— Τὸ Πάσχα καὶ τὰ ἔθιμά του. Ἡλῖος ἔτ. 12 (1952) 307.
2119. *Κουκουλὲ Φ.* Παναγίας καὶ ἁγίων νεοελληνικά ἐπίθετα. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 349-357.
2120. *Κωνσταντάρα Βύρ.* Ἀττικαὶ θέσιναι καὶ ἡ μετέπειτα λατρεία τῆς Θεοτόκου. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 212-214.
2121. *Λιγνάδη Τάσου* Χριστουγεννιάτικα διάφορα: Ἡ ἑορτὴ τῆς γεννήσεως στὴ Δύση καὶ στὴν Ἀνατολή. — Ὁ βυζαντινὸς ἑορτασμός. — Ἡ Χριστουγεννιάτικη μαντική. — Οἱ καλκικαῖζαροι. ἙλληνΧρον ἔτ. 1 (1952) ἀρ. φ. 40, 20-21.

2122. *Μέγα Γεωργ. Α.* Ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων εἰς τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ. Ἑλληνικὸν ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 474-476.
2123. *Οἰκονομίδου Νικολάου Α.* Ἅγιος Φωκᾶς ὁ Σινωπεύς. ἌρχΠόντ 17 (1952) 184-219.
2124. *Παπακώστα Ἄγγ.* Οἱ Παναγίαι τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἑλληνικὸν ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 739-746.
2125. *Παπαχριστοδοῦλου Πολυδ.* Ὁ κλήδωνας (23-24 Ἰουνίου). ἌρχΘρΘησ 17 (1952) 287-291.
- 2125α. — Ἡ ἀρχαία ἱστορία τοῦ Κλήδωνα. Αὐτόθι 291-294.
2126. *Ρωμαίου Κ. Α.* Τὰ Λυκοχάντζια τοῦ Πόντου. ἌρχΠόντ 17 (1952) 247-253.
2127. *Spyridakis Georges Κ.* Saint Georges dans la vie populaire. L'Hell Cont 1952, 126-145.
2128. *Σταμπολῆ Γ. Κ.* Ἡ «γιορτὴ τῶν πυρῶν» καὶ τὰ ἑλληνικά της νοήματα. Ἑλληνικὸν ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 111-112.
2129. *Στρομπουλή Δαμιανοῦ* Περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 12 (1952) ἀριθ. 3, 53-54.
2130. *Φραγκάκι Εὐαγγελίας* Ἡ ὁσία Φιλοθέη. Ἑλληνικὸν ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 243-248.
2131. *Χρυσοχοῦδη Λαζ.* Γιατί παίζομε χαριὰ καὶ βάζομε νόμισμα ἴσ τὴν πῆττα, τὴν Πρωτοχρονιά... Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 25, 1292.
2132. *Βλαστοῦ Μ.* Πιθανὴ ἐπιστημονικὴ ἐρμηνεία τῶν φαινομένων τῆς πυροβολισίας - ἀκαΐας. ἌρχΘρΘησ 18 (1953) 321-331.
2133. *Γατοπούλου Δ.* Τὸ Χριστουγεννιάτικο δένδρον. Ναυτ'Ἑλλ 1953, τεύχ. 231, 7.
2134. *Γεωργιάδη Κλ.* Ὁ Ἑλληνικὸς χαρακτήρ τῆς λατρείας τῆς Ἀφροδίτης ἐν Κύπρῳ. ἙλλΚύπρ 5 (1953) ἀρ. 45, 16-17, 22.
2135. *Κονκουλὲ Φ.* Πρωτομαγιά. Ἑλληνικὸν ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 519-524.
2136. *Μαραβᾶ - Χατζηνικολάου Ἄνν.* Ὁ Ἅγιος Μάμας. Ἀθήνα 1953 (Collection de l'Institut Français d'Athènes. Κέντρον Μικρασιατικῶν Σπουδῶν - Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἄρχεῖο. Διεύθυνση Μέλπωσ Μερλιέ. Καππαδοκία 9). 8ον σ. 116 + πίν. XVII.  
Κρίσι.: ἌρχΠόντ 17 (1952) 257-258 (Α. Α. Παπαδόπουλος). Λαογρ 15 (1953) 179-181 (Γ. Α. Μέγας).
2137. *Μαρινάτου Σπ.* Ἡ καταγωγὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων. Ἑλληνικὸν ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 15-17.
2138. *Μέγα Γ. Α.* Πρωτοχρονιά. Κρίκος Β' (1953), ἀρ. 25-26, 21-22.
2139. — Ἑορταὶ τοῦ Πάσχα. Κρίκος Γ' (1953) ἀρ. 28-29, 31-34.

2140. **Μέγα Γ. Α.** Ἐθιμα τῆς ἡμέρας τῆς μαμμῆς ΕΛΛ 7 (1952, δημοσ. 1953) 3-27.
2141. **Nilsson Martin P.** Ἑλληνικὴ λαϊκὴ θρησκεία. Μετάφραση Ι. Θ. Κακριδῆ («Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Φιλολόγου». Διευθυντῆς Ι. Θ. Κακριδῆς, ἀρ. 8). Ἀθήνα 1953, 8ον, σ. 144 + πίν. 14.
2142. **Παπαδοπούλου Δ. Κ. (Σταυριώτη)** Τὰ μωμο(γ)έρια. Ποντιακὸς καρνάβαλος. Ποντ' Ἔστ. 4 (1953) τευχ. 2-3 (38-39) 1921-1923, τευχ. 4 (40) 1988-1990.
2143. **Παπαχριστοδοῦλου Πολυδ.** Τ' ἀναστενάρια ἀπὸ νέα στοιχεῖα τοῦ 1952 (Μαΐου 21). ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 131-178. [Καὶ ἀνάτυπον ὑπὸ τὸν τίτλον: Τ' ἀναστενάρια παμπάλαιου θρησκευτικὸ ἑλληνικὸ ξθιμο τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀπὸ νέα στοιχεῖα τοῦ Λαγκαδᾶ (1952). Ἔκδοσις Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν (ἀριθ. 16). Ἐν Ἀθήναις 1953, σχ. 8ον σ. 131-180].  
Κρις.: ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 393 (Δ. Οὐκονομίδης).
2144. ——— Σημειώματα καὶ παρατηρήσεις στὴν τέλεση τῶν Ἀναστεναρίων 1952 καὶ 1953 στὸ Λαγκαδᾶ - Θεσσαλονίκης. ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 305-320.  
Μετὰ 3 ἔσμάτων.
2145. **Πουλιοπούλου Ν. Δ.** Βλάχικος γάμος. Αἰξωνή 3 (1953) τευχ. 25-27, 28-46.
2146. **Σιαθάτου Νίκου** Ἡ ἀγία Ἑλένη στὴν Κύπρο. ἙλλΚύπρ 5 (1953) ἀρ. 46, 39, 41.
2147. **Σταμπολῆ Γ. Κ.** Θήβα, ἡ μητρικὴ πόλις καὶ ὁ βλάχικος γάμος. Αἰξωνή 3 (1953) τευχ. 25-27, 12-14.
2148. **Τζαννετάτου Θ. Σ.** Ἀνθρώπων ἀπιουρή. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 643-656.
2149. **Turdeanu É.** Les Apocryphes Slaves et Roumains: Leur Apport à la connaissance des Apocryphes Grecs. Studi Bizantini e Neoellenici VIII (1953) 47-52.
2150. **Φουριώτη Ἀγγέλου** Ἀνθεστήρια - ἀνθεςφόρια - πρωτομαγιά. ἙλλΔημ. 8τ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 551-554.

### 3. Κοινωνικὴ ζωή.

#### α'. Κοινωνικὴ ὀργάνωσις.

2151. **Βαρελά Γ. Δ.** Τὸ ἔθος τῆς φιλοξενίας. Ἡλιος 8τ. 8 (1948) 452.
2152. **Κουγκίδη Κ.** Τὸ πνεῦμα τοῦ συνεργατισμοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ τ' Ἀμπελάκια, ὁ πρῶτος συνεταιρισμὸς τοῦ κόσμου. Ἀθήναι 1948, 8ον, σ. 250 μετὰ 7 εἰκόνων.  
Κρις.: Συνετ 1948, 100-102. Ν' Ἔστ 45 (1949) 455-457 (Κ. Η. Μπίρης).
2153. ——— Οἱ ἐργάτες πρὶν ἀπὸ τὸ 1821. Ἐργ' Ἔστ 1948, ἀρ. 3 (15) 54-57.

2154. **Λιγνοῦ Α.** Τίνες ἦσαν οἱ προεστῶτες καὶ ἱερεῖς ἐν Αἰγίνῃ πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος. ΚῆρΑγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 24, 192-193.
2155. **Παπαδοπούλου Α. Α.** Ὁ Χαλδίας ἀρχιερεὺς τῶν μεταλλουργῶν. ἈρχΠόντ 13 (1948) 49-60.
2156. **Πετροπούλου Δ. Α.** Ἔθιμα συνεργασίας καὶ ἀλληλοβοηθείας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. ΕΛΑ 5-6 ἔτος (1943-1944, δημοσ. 1949) 59-85.  
Κρίσι.: Συνετ 1949, 59-60.
2157. **Ρωμαίου Κ.** Ἀλληλοβοήθεια καὶ συνεργασία στὰ σημερινὰ ἔθιμα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Συνετ 1948, 4-6, 29, 41-43, 60-63, 85-86, 102-104.
2158. ——— Ἡ ἐλληνικὴ φιλοξενία. (Ἡ ἱστορικὴ καταγωγὴ τῆς—τὰ σημερινὰ μάς ἔθιμα—ἡ ἀνθρωπιστικὴ ἀξία τους). Ἐργ'Ἐστ 1948, ἀρ. 9, 193-195.
2159. **Πρωτοψάλτη Ἐμμ.** Αἱ συντεχνίαι εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ἐργ'Ἐστ 1948, ἀρ. 1 (13) 8-9.
2160. **Τωμαδάκη Ν. Β.** Αἱ συντεχνίαι καὶ ἡ Ἐκκλησία. Ἐργ'Ἐστ 1948, ἀρ. 11, 255-256.
2161. **Παπαχριστοδοῦλου Πολυδ.** Παλαιότατοι συνεταιρισμοὶ στὴ Θρόκη. Ἀρχ ΘρΘησ 15 (1948-49) 206-208.
2162. **Πιστοφίδου Μαρ.** Ἡ γυναῖκα στὸ Βυζαντινὸ πολιτισμὸ. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 272, 308.
2163. **Σιώπη Κώστα** Τὰ ἱστορικὰ Ἀμπελάκια. Μετ Γ' (1949) 61-62, 89-90.
2164. **Χατζημιχάλη Ἀγγελικῆς** Οἱ συντεχνίες—τὰ ἰσνάφια. (Ἀνάπτυπον ἀπὸ τὴν Ἐπετηρίδα τῆς Ἀνωτ. Σχολῆς Βιομηχ. Σπουδῶν, τόμ. Β' (1949-1950)) Ἀθήνα 1950, σχ. 8ον, σ. 22.
2165. **Biris Costas** La Société d'Athènes au temps du roi Georges I. L'Hell Cont 1950, 144-155.
2166. **Βουραξέλη-Μαρινάνου Ἐλένης** Αἱ ἐν Θρόκη συντεχνίαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. (Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικαὶ Πραγματεῖαι. Σειρὰ φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ ἀριθ. 7). Θεσσαλονίκη 1950, 8ον σ. 200+6 πίνακες.  
Κρίσι.: Ἀθηνᾶ 54 (1950) 349-350 (Γ. Κ. Σπυριδάκης), ΕΜΑ 3 (1950) 167-172 (Δ. Β. Οἰκονομίδης), Ν'Ἐστ 49 (1951) 133 (Π. Παπαχριστοδοῦλου).
2167. **Γεωργίου Ἡλία** Νεώτερα στοιχεῖα περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς συντροφίας τῶν Ἀμπελακίων ἐξ ἀνεκδότου Ἀρχείου. Ἀθῆναι 1950, 8ον, σ. 87.
2168. **Μοσχονᾶ Θ.** Μέριμα τοῦ Ἑλληνορθοδόξου Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Συντεχνίαι—ἀδελφᾶτα—ἰσνάφια. Ἀλεξάνδρεια 1949, 8ον, σ. 25.

- 2169.\* — Τὰ ἐσνάφια ἐν Κιύρω τῷ 1813. Δελτίον τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης, Β', ἀρ. 2, 1-3.
2170. **Σαλαπασίδη Π. Β.** Ἐπιτραπέζια ἔθιμα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 12, 694-695.
2171. **Σταθάτου Ν.** Κεφαλονιά καὶ Κεφαλονῖτες. Ναυτ'Ελλ 1950, τεύχ. 212, 20.
2172. **Συνταξιούχου** Μία ἐκλογή εἰς τὴν Ὑδραν πρὸ 50 ἐτῶν. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 10 (1950) ἀριθ. 2, 36, 44.
2173. **Τοπαλίδου Νικ.** Ἡ Σάντα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 4, 208-209.
2174. **Φωσιτηροπούλου Ἀγ. Ἰμεραίου** Λαογραφικά. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 4, 222-223.  
Ἔθιμα συνεργασίας καὶ ἀλληλοβοηθείας.
2175. **W.** Ἡ πεθερά. Ἡ Γυναίκα, ἀρ. 21 (1950) 17.
2176. **Γεωργοπαπαδάκου Ἀναστ. Μιχ.** Ἡ ἀδελφοποιία εἰς τὴν Μάνην. Λαογρ 13 (1950-1951) 28-32.
2177. **Καλβοκορέση Δεωνῆ** Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ Κάμπου. ΠερΣ'Αργ Δ' (1951) 123-130.
2178. **Παπαχριστοδοῦλου Πολυδ.** Τὰ ἐσνάφια καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνθιση τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. ἈρχΘρΘησ 16 (1951) 54-75.
2179. **Παυλίδη Ἀντρέα Μιλτ.** Ἡ φιλανθρωπία στὴν Κύπρο. Κυπριόπουλο 1951, 52-55.
2180. **Σαλαπασίδη Π.** Τὸ μῖσος. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 19-20, 1055-1056.  
Ἄφορῶ εἰς τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ.
2181. **Σωτηρίου Νικολ.** Μαρκόπουλο. Ἡ ἱστορία ἐνὸς χωρίου καὶ ἡ ἱστορία ἐνὸς ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀναγκαστικοῦ συνεταιρισμοῦ Μαρκοπούλου. Ἀθῆναι 1951, 8ον σ. 96.  
Κρις.: Συνετ 1953, 143-4 (*Δ. Θ. Πᾶνος*).
2182. **Ἀθανασιάδου Εὐσταθ.** Ἡ ξενιτεία ὅσ τῇ Σάντα. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 8-9 (32-33) 1575-1576, τεύχ. 10-11 (34-35) 1693-1696.
2183. **Βαγιακάκου Δικ. Β.** Ἡ νύχτα τοῦ δικιωμοῦ. Ν'Εστ 52 (1952) 1551-1553.  
Δημοσιεύονται καὶ μοιρολόγια ἐκ Μάνης.
2184. **Στανρίτση Ἀριστοτέλους** Ἡ ψυχὴ τῆς Σμύρνης. ΜικρΧρον 5 (1952) 246-256
2185. **Βαφείδου Νικολ.** Ἐσνάφια ἢ συντεχνίαι ἐν Διδυμοτείχῳ. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 300-302.
2186. **Γρίσπου Πάνου** Τὸ κουρὶ στὴν Ἡπειρο. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 199-203, 296-299.
2187. — Τὸ κουρὶ στὴν Κρήτη. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 861-862.

- 2188 **Ζαχαρίου Έλ. Κ.** Ἡ ἔννοια τῆς ξενιτειᾶς στὴ ζωὴ τοῦ Δωδεκανησίου σπογγαλιέως. Ἑλληνομ. ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 41 - 45.
2189. **Ζώρα Γεωργίου Θ.** Ἡ ξενιτεία καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαός. Ἑλληνομ. ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 213 - 232.
2190. **Ἰωακείμίδου Σάββα** Τὸ Χαπὲς μὲ τὰ εἴκοσι χωριά του. Ποντ' Ἔστ. ἔτ. 3 (1952) τευχ. 8 - 9 (32 - 33) 1582 - 1583, τευχ. 10 - 11 (34 - 35) 1705 - 1706.
2191. **Κιτσιδη Χρήστου** Αἱ ἡπειρωτικαὶ κοινότητες. Ἡπειρ' Ἔστ. ἔτ. 1 (1952) 24 - 28, 150 - 154.
2192. **Κουκουλὲ Φ.** Διασκεδάσεις καὶ τυχηρὰ παιγνίδια εἰς τὴν Κρήτην ἐπὶ Βενετοκρατίας. Ἑλληνομ. ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 681 - 684.
2193. **Κωνσταντάρα Βύρ.** Ἄρχοντες καὶ δημογέροντες ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἑλληνομ. ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 150 - 152.
2194. **Λαζαρίδης Κ.** Οἱ Τοῦρκοι Σπαῆδες. Ἡπειρ' Ἔστ. ἔτ. 1 (1952) 10 - 14, 137 - 142.
2195. **Πασιέλη Νικολάου Β.** Οἱ Τοῦρκοι Σπαῆδες. Ἱστορικὸν τοῦ θεσμοῦ τῶν Σπαῆδων. Ἡπειρ' Ἔστ. ἔτ. 1 (1952) 787 - 793, ἔτ. 2 (1953) 25 - 32.
2196. **Μηλιώρη Νικ. Ε.** Οἱ λαμπαδοῦχοι. Μικροχρον 5 (1952) 264 - 267.
2197. **Μιχαηλίδου - Νουάρου Γ.** Περὶ τῆς ἀδελφοποιίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῷ Βυζαντίῳ. Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου ἐπὶ τῇ ἑξακοσιετηρίδι τῆς Ἑξαβίβλου αὐτοῦ (1345 - 1945) ἐκδιδομενος ὑπὸ τῆς Σχολῆς νομικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν (Ἐπιστημ. Ἔπετ. τόμ. ΣΤ'), Θεσσαλονίκη, 8<sup>ον</sup> 1952, 251 - 313.  
Κρίσι.: BZ 45 (1952) 129-130 (F. D(ölger)). Δασογρ. 15 (1953 - 54) 489 - 492 (Δ. Πετρόπουλος).
2198. **Ρώμα Διον.** Τζιτζίκια. ἙπτανΦύλλα, φ. 18 (1952) 294 - 297.  
Εἰδήσεις ἀπὸ τὸν κοινωνικὸν βίον τῆς Ἑπτανήσου κατὰ τὸν 19<sup>ον</sup> αἰῶνα.
2199. **Βισβίζη Ἰακ. Τ.** Ἡ κοινοτικὴ διοίκησις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. L'Hell Cont 1453 - 1953. Ἡ πεντακοσιοστὴ ἐπέτειος ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀναμνηστικὸς τόμος. Ἀθῆναι 29 Μαΐου 1953, 183 - 204 (= L'Hell Cont 2ème série - 7ème année - Fascicule hors série. 1453 - 1953 Le cinq-centième anniversaire de la Prise de Constantinople. Athènes 29 Mai 1953, 217 - 238).
2200. **Δρακοπούλου Θεοδ. Γ.** Συνήθειαι εἰς τὰς συναλλαγὰς τῶν Κτηνοτρόφων. ΧρονΜορ Β' (1953) 139 - 140.
2201. **Κανδηλάπη Γ. Θ.** Ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωσις ἐν Χαλδίᾳ. Πόντος I (1953) 54 - 64.
2202. **Κουβάτσου Δρακούλη** Μανιάτικα ἔθιμα. Ἡ Τρέβα. Πελοπ' Ἔστ. ἔτ. 1 (1953) τευχ. 3, 24.

2203. ———— Ὁ ξεβγαλτής. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 4, 11.
2204. *Κουγέα Σωκρ. Β.* Ἡ ἀνθρωποκτονία (τὸ φονικὸ) ὡς διεγγύημα τρίτου ἐν Μάνη. ΠρσοφΚυριακ (1953) 364 - 374.
2205. *Λαζαρίδη Κ. Π.* Ὁ θεσμὸς τοῦ Ἀμίλη. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 951 - 957.
2206. *Μιχαηλίδου - Νουάρου Μ.* Ἡ ἀνά τοὺς αἰῶνας αὐτοδιοικήσεις τῆς Δωδεκανήσου καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς διδάγματα. Ἀθηνᾶ 57 (1953) 179 - 196.
2207. *Τσιτσιπῆ Δημήτρη Δ.* Ἀδελφοποιοὶ τοῦ Παρνασσοῦ. Ροιμελιώτικη ἠθογραφία. Ἀθήνα 1953, 8ον σ. 90.  
Λογοτεχνικὴ ἀπόδοσις τοῦ ἐθίμου τῆς ἀδελφοποιίας.
2208. *Χατζημιχάλη Ἀγγελικῆς* Μορφῆς ἀπὸ τῆ σωματειακῆ ὀργάνωση τῶν Ἑλλήνων στὴν Ὄθωμανικὴ αὐτοκρατορία. Οἱ συντεχνίες—Τὰ ἰσνάφια. L'Hell Cont 1453-1953. Ἡ πεντακοσιοστὴ ἐπέτειος ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀναμνηστικὸς τόμος. Ἀθῆναι 29 Μαΐου 1953, 279 - 303 (= L'Hell Cont 2ème série-7ème année. Fascicule hors série. 1453-1953 Le cinq-centieme anniversaire de la prise de Constantinople. Athènes 29 Mai 1953, 261-278).

## β'. Λαϊκὸν δίκαιον.

2209. *Θ.* Τὸ ὠραιότερο Σκυριανὸ προικοσύμφωνο. Σκῦρος (1947) τευχ. 5, 115-116.
2210. *Βισβίξη Ἰακώβου Τ.* Αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. Ἐπ'ΙστΔικ 1 (1948) 1-164.
2211. *Κονόμου Ντίνου* Ἐνα Ζακυνθινὸ συμβόλαιο τοῦ 1508. ἘπιανΦύλλα, φ. 12 (1948) 181 - 182.
2212. *Κουκουλες Ph.* Études sur la vie privée des Byzantins. Voleurs et prisons à Byzance. Revue des Études Grecques, t. LXI, N° 284-285, année 1948, σ. 118-136.
2213. *Βέη Νίκου (Bees)* Τοπικὰ νομικὰ ἔθιμα Βυτίνης καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς καὶ τῆς ἐπαρχίας Τριπόλεως (τῆς Ἀρκαδικῆς). ΠΑΑ τόμ. 20 (1949) 68 - 85.
2214. *Βισβίξη Ἰακώβου Τ.* Αἱ βολαὶ τῆς νήσου Κέας. ἘπΒυζΣπ 19 (1949) 26 - 74.
2215. ———— Τινὰ περὶ τῶν νομικῶν ἐθίμων ἀπὸ τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι καὶ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 23 Φεβρουαρίου 1835. Ἀθηνᾶ 53 (1949) 226 - 256.
2216. *Ἡλιοπούλου Χαράλ.* Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Αἰγίνης. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 30, 91-92, ἀρ. φ. 36, 195.  
Προγραμματὰ δωρεά, 2 πωλητήρια ἔγγραφα καὶ διαθήκη.
2217. *Κουκουλὲ Φ.* Ἡ διαλόμπευσις κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Βυζαντινὰ - Μεταβυζαντινὰ vol. I, Part II (1949), New York City 1949, 75 - 101.

2218. **Σταυριανοπούλου Ἰω. Γ.** Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 2 (1949) τεύχ. 8, 14. [προικοσύμφωνον τοῦ 1846].
2219. **Φίφλη - Αὐγερινοῦ Κώστα** Παλαιὰ ἔγγραφα. ΧρονΠαλΚυν (1949) 120. Δημοσιεύεται μία «Ὁμολογία» τοῦ 1776 καὶ ἓν πωλητήριον τοῦ 1809.
2220. **Βισβίξη Ἰακώβου Τ.** Τὰ ἐρωτήματα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης τοῦ ἔτους 1833 περὶ τῶν νομικῶν ἐθίμων καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν ἀπαντήσεις τῶν τοπικῶν ἀρχῶν. Ἐπ'ΙστΔικ 3 (1950) 158-169.
2221. ——— Νομικά τινα ἔθιμα τῶν νήσων Σπετσῶν, Ὑδρας, Πόρου καὶ Σαλαμῖνος. Ἐπ'ΙστΔικ 3 (1950) 8-16.
2222. **Γκίνη Δημητρίου Σ.** Τὸ ἐθιμικὸν δίκαιον ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ ὁ «κόντικας» τοῦ νοταρίου Πούλου. ἘπΒιζΣπ 20 (1950) 258-264.
2223. **Γριτσοπούλου Τάσου Ἀθ.** Πωλητήρια καὶ ἄλλα ἔγγραφα τῆς παρὰ τὴν Δημητσάναν μονῆς τοῦ Φιλοσόφου (1626-1787). Ἐπ'ΙστΔικ 3 (1950) 118-157.
2224. **Καλλινίκου Πάνου Γ.** Μιὰ Θιακιά διαθήκη τοῦ 1585. Ἑλλημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1950) 407-410.
2225. **Κοριατοπούλου Δ. Σ.** Συμβολαιογραφικά. ἘπτανΣάλλ (1950) 162-166.
2226. **Μιχαηλίδου Νουάρου Μ.** Ἐθιμικὸν δίκαιον Ἀστυπалаίας. Λαογρ 13 (1950-1951) 125-134.  
Ἐγγραφα Ἀστυπалаίας καὶ Πάτμου μετὰ παρατηρήσεων.
2227. **Σκοπετεία Σταύρου Χ.** Ἐγγραφα ἰδιωτικά ἐκ Δ. Μάνης τῶν ἐτῶν 1547-1830. Ἐπ'ΙστΔικ 3 (1950) 60-117.
2228. **Τουρτόγλου Μενελάου** Στοιχεῖα ποινικοῦ δικαίου καὶ ἐγκληματολογίας εἰς τὰς παροιμίας καὶ τὰ ἄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. ΕΛΑ 5 (1950) 126-158.
2229. **Βισβίξη Ἰακώβου Τ.** Ναξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Δουκάτου τοῦ Αἰγαίου (1538-1577). Ἐπ'ΙστΔικ 4 (1951) 1-166.
2230. **Ζώη Λεων.** Παλαιὰ ἐπίσημα ἔγγραφα. ΦιλΠρωτ 1951, 170-172.
2231. **Καββάδα Στ.** Μέτρα βάρους, χωρητικότητος καὶ ἐπιφανείας ἐν Χίφ. ΠερΣ Ἀργ Δ' (1951) 59-96. Καὶ ἀνάτυπον σ. 42.
2232. **Κονόμου Ντίνου** Ἐνα προικοσύμφωνο ποὺ συμβάλλει ὁ Ἅγιος Διονύσιος. ἘπτανΦύλλα, φ. 16 (1951) 253-254.
2233. **Κωστάκη Θαν. Π.** Ἰδιωτικά ἔγγραφα ἀπὸ τὴν Τσακωνιά. ΧρονΚυν Α' (1951) 59-60.
2234. **Μαλτέζου Κ.** Ἡ ρωμαϊκὴ ulma καὶ τὸ ἀντίστοιχον ἑλληνικὸν μέτρον μήκους. Α. Ἡ ulma καὶ ἡ ἐξάπεδος ὄργυια. ΠΑΑ τόμ. 24 (1951) 196-206.
- 2234α. ——— Πιθανὴ προέλευσις τοῦ μέτρον ulma. ΠΑΑ τόμ. 25 (1952) 84-94.
2235. **Βακαλοπούλου Α. Ε.** Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης ἐπὶ Βενετο-



- κρατίας (1423-1430). Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου ἐπὶ τῇ ἑξακοσιετηρίδι τῆς Ἑξαβίβλου αὐτοῦ (1345-1945) ἐκδιδόμενος ὑπὸ τῆς Σχολῆς νομικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν (Ἐπιστημ. Ἐπετ. τόμ. ΣΤ'), Θεσσαλονίκη 1952, 127-149.
2236. **Βαλάση Γ. Μ.** Τινὰ περὶ τῆς πατρικῆς ἑξουσίας κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ μετὰ τὴν ἄλωσιν Ἑλληνισμοῦ. Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου ἐπὶ τῇ ἑξακοσιετηρίδι τῆς Ἑξαβίβλου αὐτοῦ (1345-1944) ἐκδιδόμενος ὑπὸ τῆς Σχολῆς νομικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν (Ἐπιστημ. Ἐπετ. τόμ. ΣΤ'), Θεσσαλονίκη 1952, 529-550.
2237. **Γενναδίου μητροπολίτου Ἑλιουπόλεως** Εὐλύτωσις καὶ διάζευξις παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Ὁρθοδοξία ΚΖ' (1952) 195-198.
2238. **Ζώη Λεωνίδα Χ.** Ἐνα παλαιὸν προικοσύμφωνον. ἘπανΦύλλα, φ. 18 (1952) 308-311.
2239. **Λαζαρίδη Κώστα Π.** Οἱ προικοδοσίαι στὸ Ζαγόρι στὰ παλιὰ τὰ χρόνια. Ἡπειρ' Ἐστ. ἔτ. 1 (1952) 689-697.
2240. **Λουκάτου Δημ. Σ.** Οἱ ἔννοιαι τῆς ἀγορᾶς, τῆς πώλησης καὶ τῆς πληρωμῆς στὶς νεοελληνικὰς παροιμίαις. Συνετ 1952, 11-14 (= Ἀνάτυπον, Ἀθήνα 1952, 8ον μικρόν, σ. 12).
2241. **Παῖσιον Γεωργίου, ἱερέως** Ὁ τίτλος ἰδιοκτησίας τῶν Χιονιάδων. Ἡπειρ' Ἐστ. ἔτ. 1 (1952) 796-797.
2242. **Σιμωνέτου Γ. Σ.** Αἱ περιοριστικαὶ σχέσεις τῶν συζύγων κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν δίκαιον. Ἐπιδράσεις αὐτοῦ μέχρι τῆς Ἑξαβίβλου τοῦ Ἀρμενοπούλου καὶ τῶν ἐν Ρομανία ἑλληνικῶν κωδικοποιήσεων. Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου ἐπὶ τῇ ἑξακοσιετηρίδι τῆς Ἑξαβίβλου αὐτοῦ (1345-1945) ἐκδιδόμενος ὑπὸ τῆς Σχολῆς νομικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν (Ἐπιστημ. Ἐπετ. τόμ. ΣΤ'), Θεσσαλονίκη 1952, 551-622.
2243. **Ζώη Λεων. Ν.** Διαζύγιον τοῦ 1831. Πελοπ' Ἐστ. ἔτ. 1 (1953) τευχ. 4, 19, τευχ. 5, 19, τευχ. 6, 19, τευχ. 7, 23.
2244. **Κουκουλὲ Φ.** Μία τῶν παρὰ Βυζαντινοῖς ποινῶν, ὁ μεταλλισμός. Προσφ Κυριακ (1953) 375-382.
2245. **Πετροπούλου Δ. Α.** Ἡ θανάτωσις δι' ἀνασκολοπισμοῦ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 531-543.
2246. — Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λαϊκῶν μέτρων καὶ σταθμῶν. ΕΛΑ 7 (1952, δημοσ. 1953) 57-101.
2247. **Σγουρίτσα Ἀγησ.** Ἡ λαογραφία τοῦ Μοριᾶ. ΧρονΜορ Β' (1953) 50-51. Δικαιοπραξία τοῦ 1815.

2248. *Σπυριδάκη Γεωργίου Κ.* Συμβολή εις τὴν γνῶσιν τοῦ βυζαντινοῦ ἐθιμικοῦ δικαίου. ἘπΦιλΣχ'Αθ [Περίοδος Δευτέρα - Τόμος Δ']. Ἐν Ἀθήναις 1953-1954, 286 - 292.
2249. *Χατζηγεωργίου Ἀνδρέα* Ἐνα Μοραϊτικὸ προικοσύμφωνο. ΧρονΜορ Β' (1953) 229.

#### 4. Παιδικὴ ζωή.

##### α' Σχολικὴ ζωή, ἐπαγγελματικὴ μαθητεία.

2250. *Δ(εληγιάννη) Β(ασιλείου)* Οἱ διακοπὲς στὴ Θρόκη, 29 Ἰουνίου - 15 Αὐγούστου. ἈρχΘρΘησ 14 (1947 - 48) 355 - 358 [Μαθητικὴ ζωή].
2251. *Βαβουλὲ Π. Π.* Εἰκόνες ἀπὸ τὰ σχολεῖά μας κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας στὴν Κρήτη. Κρητ'Εστ 1 (1949) τευχ. 4, 17 - 18, τευχ. 5, 17 - 18.
2252. *Δρανδάκη Ν. Β.* Εἰδήσεις περὶ τῶν σχολείων Ρεθύμνης κατὰ τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος. ΚρητΧρον 4 (1950) 21 - 64.
2253. *Μελανοφροῦδη Π. Η.* Τὰ πρῶτα γράμματα (Στὰ χρόνια τῆς δουλείας στὸν Πόντο). Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τευχ. 6, 323 - 326.
2254. *Ἀθανασιάδη Στάθη* Ὁ Σ τὴν Σάντα. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 4 (40) 1981 - 1983.
2255. *Καλονάρου Π. Π.* Πῶς ἐμάνθανον γράμματα οἱ πρόγονοί μας. Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 93.

##### β' Παιδιά.

2256. *Κούκιον Γεωργ' Ἐμμ.* Τὰ παιγνίδια τῶν Ὑδραίων. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 9 (1949) ἀριθ. 3, 47 - 48, ἀρ. 4, 69 - 70. [Παιδιά 12].
2257. *Μεταξᾶ Ἀντιγόνης* Ἐλάτε νὰ παίξουμε. Συλλογὴ παιχνιδιῶν. Εἰκονογράφηση: Κώστα Καρυωτάκη. «Τὸ βιβλίον τοῦ παιδιοῦ» 26. Ἀθήναι (1949), 8ον σ. 32.
2258. *Brewster P. G. and Tarsouli G.* A string figure series from Greece. Ἑλληνικὰ νηματοπαίγνια. ΕΛΑ 5 (1945 - 49, δημοσ. 1950) 101 - 125 [ἀγγλιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ].  
Κρίσι.: Ἑλλάδημ ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 210 - 211. (Φαίδων Κ. Μπουμπουλίδης).
2259. *Παπανικολάου Κ.* Παιχνίδια μὲ εἰκόνες, ἐργασίες καὶ ἀσκήσεις (γὰρ παιδιά). Τευχ. Α', Ἀθήναι 1950, 8ον σ. 32.
2260. *Τζαθᾶ Κ. Ι.* Ὑδραϊκὰ λαογραφικά. Ἡ παιδικὴ χαρὰ στὴν Ὑδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 10 (1950) ἀριθ. 5, 92.

2261. **Ἀθανασιάδη Ε.** Παιδικὰ παιγνίδια ἔς τὸν Πόντο. Ποντ᾽Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 14, 791-793, τευχ. 16, 903-904, τευχ. 17-18, 949-950, τευχ. 19-20, 1035-1036, τευχ. 23, 1183.
2262. **Βασιλειάδη Θ. Χ.** Παιγνίδια ἄσ τὴν θάλασσα τῆς Κερασούντας. Ποντ᾽Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 10-11 (34-35) 1712.
2263. **Μαρινοπούλου Χ.** Ἡ Μηλίτσα. Τὸ παιγνίδι ποὺ παίζεται ἀπὸ τὰ παιδιά τῆς περιφερείας Τροπαίων. Γυμν ἔτ. Α' (1952) τ. 3-6, 70-71.
2264. **Σταυρίτση Ἀριστ.** Τὸ τσερκέτι. [=Χαρταετός]. Ἑλληθιμ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 285-289.
2265. **Τ(ζουγανάτου) Ν.** Τὸ «πηδάω!» (ἕνα Κεφαλονίτικο λαϊκὸ παιγνίδι). Γυμν ἔτ. Α' (1952) τ. 1-2, 21-24.
2266. Τριηρόν (Παυδιὰ τῆς νήσου Σκοπέλου). Γυμν ἔτ. Α' (1952) τ. 8-10, 125-126. Πᾶρε ἕνα (Παυδιὰ τῆς περιοχῆς Λίμνης Εὐβοίας). Αὐτόθι 126-127. Ὁ Ὀγκλᾶς (Παυδιὰ τῆς περιοχῆς Σπερχειάδος). Αὐτόθι 127.
2267. **Ἀθανασιάδου Στάθη** Ποντιακὰ παιγνίδια [30]. Ποντ᾽Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 2-3 (38-39) 1926-1928, τευχ. 4 (40) 1993-1995, τευχ. 6 (42) 2082-3.
2268. [**Σούζη Ι.]** Τὸ τιριζόπ (Παυδιὰ Θεσσαλίας). Γυμν ἔτ. Β' (1953) τ. 11-13, 173.
- 2268α. — Ὁ Βαλμᾶς (Παυδιὰ Θεσσαλίας). Γυμν ἔτ. Β' (1953) τ. 11-13, 174.

### III. ΞΕΝΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

#### Α'. Λαογραφία τῶν Βαλκανικῶν λαῶν.

##### 1. Βουλγαρικὴ λαογραφία.

2269. **Βογαζλή Δ. Κ.** Βούλγαροι καὶ Ἑλληθες. Συγκριτικὴ λαογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ μελέτη. ἈρχΘροθισ 17 (1952) 101-146.  
Κυρίως εἰδήσεις καὶ περιγραφὴ βουλγαρικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων.

##### 2. Σερβικὴ λαογραφία.

2270. **Ρωμαίου Κ.** Δημοτικὰ Τραγούδια Σέρβων καὶ Βουλγάρων δανεισμένα ἀπὸ Ἑλληνικὰ πρότυπα. ἈρχΘροθισ 17 (1952) 307-365.
2271. **Σκλάβου Γεωργ.** Τὸ Γιουγκοσλαβικό μπαλλέτο. Ἑλληθιμ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 570-571.
2272. **Σωμερίτη Λιάνας** Γιουγκοσλαβικό μπαλλέτο. ἙλληθΧρον ἔτ. 1 (1952) ἀρ. φ. 10, 28.

##### 3. Ρουμανικὴ λαογραφία.

2273. **Ὀικονομίδου Δημητρίου Β.** Αἱ λαογραφικὰ σπουδαὶ εἰς τὴν Ρουμανίαν. ἈρχΘροθισ 18 (1953) 193-205.

## 4. Τουρκική λαογραφία.

2274. **Π(απαχριστοδούλου) Π(ολυδ.)** Ἡ τουρκική λαογραφία. ἈρχΘροθισ 16 (1951) 256 - 257.
2275. **Σταυρίτση Ἀριστοτέλους** Οἱ Τοῦρκοι. ΜικροΧρον 5 (1952) 256 - 263.  
Περί ὀνομάτων καὶ ἐπωνυμιῶν τῶν Τούρκων.

## Β'. Λαογραφία ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

## 1. Ἀγγλική λαογραφία.

2276. **Χαράλαμπος Κίμ.** Οἱ Ἄγγλοι τίς παραμονές τῶν Χριστουγέννων. Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 4, 108 - 109.
2277. **Σκιαδαρέση Σπ.** Ἡ Ἀγγλική σχολή τοῦ λαοῦ. Ἀγγλ'Επιθ τόμ. 5 (1950) 58 - 61.

## 2. Γαλλική καὶ Βελγική λαογραφία.

2278. **Λαφονταίν** Οἱ μῦθοι, μεταφραστῆς *Γεώρ. Σημηριώτης*. Ἐκδόσεις Νότη Καραβία. [Ἀθῆναι] (ἄ.ἔ.), 8ον, σ. 31.
2279. **Λουκάτου Δημ. Σ.** Οἱ λαογραφικὲς σπουδὲς στὴ Γαλλία. Ν'Εστ 50 (1951) 865 - 870.

## 3. Γερμανική λαογραφία.

2280. Τὸ τραγοῦδι τῶν Νιμπελοῦγκεν. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 145.
2281. **Meier John** Untersuchungen zur deutschen Volkskunde und Rechtsgeschichte. Ahnengrab und Rechtsstein. Akademie - Verlag - Berlin 1950 (Deutsche Ak. der Wiss. zu Berlin. Veröffentlichungen der Kommission für Volkskunde. Bd. 1). 8ον σ. VIII 158.  
Κρις : Λαογρ 15 (1953) 187 - 192 (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*).
2282. [**Ἀωνύμου**] Τὰ ἔθιμα τῶν λαῶν. Παγκόσμια Χριστούγεννα. Χριστουγεννιάτικες παραμονές στὴ Γερμανία. Κυπριόπουλο, ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 4, 81 - 82.
2283. **Newby P. H.** Τὰ παραμῦθια τῶν ἀδελφῶν Γκρίμμ. Ἐκλ ΣΤ' (1950) ἀρ. 1 35 - 38.

## 4. Σουηδική λαογραφία.

2284. **Κύρου Κύρου Ἀδ.** Ἐνα ζωντανὸ Μουσεῖο τῆς Σουηδικῆς ὑπαίθρου. Τὸ Σκάνσεν τῆς Στοκχόλμης. Ἡλιος ἔτ. 10 (1950) 51.

2285. *Θωμοπούλου Ι. Α.* Οί τοπωνυμικές έρευνες στὴ Σουηδία. Ν'Εστ 51 (1952) 476 - 479.
2286. *Sahlgren Jöran* Les noms Suèdois des torrents du Dniepr chez Constantin Porphyrogénète. Ὀνόματα 1 (1952) 4 - 7.

### 5. Ἰσπανικὴ λαογραφία.

2287. *Λουκάτου Δημ. Σ.* Don Luis de Hoyos Sainz. Ν'Εστ 51 (1953) 197.

## Γ'. Λαογραφία Ἀσιατικῶν καὶ Ἀφρικανικῶν λαῶν.

### 1. Ἀθιγγανικὴ λαογραφία.

2288. *Βαφείδη Νικ.* Οἱ Κατσιβέλλοι τῆς Θράκης. ἈρχΘροθσ 18 (1953) 299-301.
2289. *Σιναπίδη Βασιλ. Σ.* Φυλετικὴ καταγωγή, ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν Κατσιβέλλων Διδυμοτείχου. ἈρχΘροθσ 18 (1953) 289-293.

### 2. Ἑβραϊκὴ λαογραφία.

2290. *Καϊμη Ἰουλ.* Ἑβραϊκὲς παραδόσεις. [2] ΦιλΠρωτ 1948, 160 - 162.
2291. ——— Λαϊκὲς ἑβραϊκὲς παραδόσεις. Ὁ γυιὸς τοῦ Ραβί. ΦιλΠρωτ 1949, 173-5.
2292. *Μάτσα Ἰωσήφ Μ.* Γιαννιώτικα ἑβραϊκὰ τραγούδια. Ἠπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 587 - 598, 708 - 717, 839 - 850, 958 - 969, 1059 - 1067 [καὶ εἰς ἀνάτυπον].  
Κρῖς.: Ἠπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 1319 - 1320 (*Δ. Σ(αλαμάγκας)*). Λαογρ 15 (1954) 500-504 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*).

### 3. Αἰγυπτιακὴ λαογραφία.

2293. *Κούμαρη Ι.* «Μούμιες». Ἐθιμα καὶ δεισιδαιμονίαι. Ἥλιος ἔτ. 12 (1952) 184.

## IV. ΠΑΡΑΛΕΙΦΘΕΝΤΑ

### α) Σύμμεικτα.

2294. *Καζαβῆ Ἰακ. Ν.* Οἱ Δωδεκανήσιοι. Νέα Ὑόρκη 1950, 8<sup>ον</sup> σ. 94.  
Ἐν σ. 40 - 60 πλὴν τῶν εἰδήσεων τῆς λατρείας περιέχει καὶ δεισιδαιμονίας, μαντικὴν καὶ ἄλλα λαογραφικά.

### β) Γάμος.

2295. *Nilsson Martin P.* Wedding rites in ancient Greece. ΠροσφΚυριακ (1953) 508-515. [Γαμήλια ἔθιμα].

Α΄ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ  
ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ<sup>1)</sup>

- A. H. 160, 1058  
 \*Αβραμάντης Ι. 672, 1015, 1061, 1069, 1169, 1186, 1189, 1380, 1421, 1662  
 \*Αγαθάγγελος, μητροπολίτης Νευροκοπίου 182  
 \*Αγγελομάτης Χρ. Έμμ. 741, 2073  
 \*Αγγελοπούλου Τούλ. Σ. 1504  
 : \*Αδραστος Μένος 673  
 \*Αθανασιάδης Εύστ. 453, 1080, 1190, 1383, 1413, 1440, 1546, 1551, 1966, 2182, 2254, 2261, 2267  
 Athanasiadis - Novas' βλ. \*Αθανασιάδης - Νόβας Γ.  
 \*Αθανασιάδης - Νόβας Γ. 70, 831, 2031.  
 \*Αθανασιάδης Σ. 563, 2032  
 \*Αθανασοπούλου \*Άγγελ. 674  
 \*Αθανασοπούλου Μαγδ. 183  
 \*Αθηναίος Μ. 912  
 Αιείας Τ. 1149, 1156, 1161, 1401  
 Αίσωπος 1046, 1048, 1049  
 Αίτωλος Γ. 1052  
 \*Ακογλου Ξενοφών (και υπό τὸ ψευδώνυμον Ξενίτας Ξένος) 184, 602, 1085, 1096, 1102, 1109  
 \*Ακριάς Τάκης 88  
 \*Ακριτίδης Ε. Θ. 1191  
 \*Αλεξάκης Ι. Σ. 801, 1800  
 \*Αλεξιάδης Κων. 1522, 1716, 1727  
 \*Αλεξίου Στυλ. 1753  
 \*Αλέτσης Γιώργης 955, 1260  
 \*Αλισανδράτος Γιώργος Γ. 35  
 \*Αλλώ Ρενέ 495  
 \*Αμανατίδης Λάζαρος 1567  
 \*Αμαντος Κ. 47, 171, 319, 1051, 1527, 1552, 1604, 1618, 1619, 1646, 1663, 1688  
 \*Αμαριώτου Μαρ. 1899  
 \*Αμποτ Γ. Ν. 269  
 \*Αναγνωστοπούλου Αίμ. 441  
 \*Αναγνωστοπούλου Έλένη Γ. 619  
 \*Αναγνώστου Νικ. 742  
 : \*Αναδρομάρης 1441  
 \*Αναστασιάδη-Δεληγιάννη Γεωργία 675  
 \*Αναστασιάδης Α. 1422  
 \*Αναστασιάδης Γ. Ι. 212  
 \*Αναστασόπουλος Γεώργιος 1932  
 \*Ανδρικόπουλος Γιάννης 832  
 \*Ανδρωτάκης Κώστας Ν. 1848  
 \*Ανδριώτης Ν. Π. 1540, 1568, 1712  
 \*Ανδρόνικος Μαν. 2103  
 \*Ανδρουτσόπουλος Γ. 169  
 : \*Ανεξιχνίαστος 'Ανιχνευτής' βλ. Παπαργηγούλης Ίδου.  
 \*Ανν. Μπ. 460  
 \*Αννιος Γ. 321, 1332  
 Anoghianakis F. 1828  
 \*Αντωνιάδης Ι. Δ. 956  
 Antony [Αντωνιάδου] Α. 1933  
 \*Άξελος Θ. Γ. 1967  
 \*Άξινος Χ. Μ. 605, 676, 710, 722, 743, 744  
 \*Άξιώτης Πέτρος Ι. 745  
 \*Απασιδης Νικ. 568  
 : \*Απόδημος 1968  
 \*Αποκορωνιάτης Ίωάν. 91. 1935  
 \*Αποστολάκη Άννα 305, 422  
 \*Αποστολάκης Γιάννης Μ. 833, 834, 957  
 Argentis Phil. P. 171, 319  
 \*Αργυράκης Μίνος 265  
 \*Αργυρίου Νικ. 746  
 \*Αργυρόπουλος Γιάγκος 958  
 \*Αργυρόπουλος Παν. Άν. 1005  
 \*Αρτεμίδης Κλεόβουλος 1816  
 B. 890  
 Βαβουλές Π. 480, 1016, 1035, 1042, 1327, 1368, 2251  
 Βαγενάς Θ. 606, 819, 892, 913, 914, 1266, 1267, 1553, 1554, 1605, 1620, 1621, 1622, 1664, 1665  
 Βαγιακάκος Δικαίος Β. 19, 93, 246, 607, 820, 1415, 1531, 1532, 1623, 1624, 1647, 1666, 2183  
 Βακαλόπουλος Άπ. 1491, 1606, 2235  
 Βαλαβάνης Ι 623, 624, 711  
 Βαλάσσης Γ. Μ. 2236  
 Βάλσας Μ. 1754  
 Βαμβάκος Σ. 36  
 Βαρδονιώτης Δημ. 747  
 Βαρελάς Γ. Δ. 2151  
 Βαρνάβας Ίω. Β. 915  
 Βασδραβέλλης Ίω. Κ. 802  
 Βασιλάς Ήλιος 382  
 Βασιλάτος Γεράς. 1936  
 Βασιλειάδης Θ. Χ. 2262  
 Βασιλειάδης Ν. 1031, 1226, 1423  
 Βασιλειάδης Σάτος 1801  
 Βασιλείου Σπ. 1849  
 Βασιλόπουλος Στέφ. Δ. 48, 49, 535, 1648, 2076, 2077  
 Βαφειάδης Γ. Τ. 1195, 1861  
 Βαφειδης Νικ. 222, 551, 1667, 2185, 2288  
 Baud-Bovy S. 821, 835, 959, 986  
 Βέης Νικ. (Bees) 748, 1644, 1668, 1689, 2313  
 Bellinger Louisa 307  
 Bertola A. 2001  
 Bingen J. 415  
 Biris Costas' βλ. Μπίρης Κώστας  
 Βισβίτης Ίάκωβος 2199, 2210, 2214, 2215, 2220, 2221, 2229  
 Βλαζάκης Μ. 1817, 1818

<sup>1)</sup> Διά δύο στιγμῶν, προτασσομένων τοῦ ὀνόματος, δηλοῦνται τὰ ψευδώνυμα.

- Βλαστός Μ. 2132  
 Βλαστός Π. 677, 1488  
 Βλαχογιάννης Γιάννης 836  
 Βογαζλής Δ. 2269  
 Βογιατζίδης Ι. Κ. 200  
 Βόγκας Δημ. 575  
 Boehm Fritz 960  
 Βολονάκης Μιχαήλ Δ. 837  
 Bonasera Fr. 259  
 Βουραζέλη-Μαριάνκου Έλ. 1690, 2166  
 Bourboulis Photeine P. 223, 2078  
 Βουρλάκης Άρ. Γ. 889  
 Βούρτσας Μιχ. 1774, 1775  
 Βουτρωάς Μιχ. 363, 1017, 1196, 1523  
 Βραδύγλωσσος 1509  
 Βρανούσης Α. Ι. 29  
 Βραχάς Φρ. Π. 154, 412, 1917, 1937  
 Βρεττάκος Νικηφόρος 707, 951, 2116  
 Brewster P. G. 2258  
 Βρόντης Άν. 186, 263, 625, 1006  
 Βυζάντιος Πεο. 393  
 Βωβός Χαρ. Άρ. 626
- Cocchiara Giuseppe 838  
 Cohen G. 839  
 Cammas Pant. Βλ. Καμμάς Παντ.
- Γ. Σ. Μ. 1896  
 Γαϊτανάρος Παναγ. Β. 442  
 Γαλάνης Ίω. Δ. 678  
 Γαλανός Άλέξανδρος Δ. 413  
 Gáldi L. 840  
 Γατόπουλος Δ. 749, 2033, 2133  
 Γεδεών Μανουήλ Ι. 1913, 2098  
 Γεδεών Σοφία Μ. 1121, 1348  
 Γεννάδιος, μητροπολίτης Ήλιουπόλεως 1649, 2237  
 Georgiades Th. 1785  
 Γεροντόπουλος Ι. 352  
 Γεωργακάς Δ. Ι. 1533, 1558, 1569, 1625, 1626, 1650, 1651  
 Γεωργιάδης Κλ. 2134  
 Γεωργιάδης Κωνσταντίνος Α. 287  
 Γεωργίου Η. 1652, 2167  
 Γεωργοπαπαδάκος Άναστ. Μιχ. 2176.  
 Γεωργόπουλος Γ. Χ. 1053  
 Γεωργούλης Κ. Δ. 38, 951  
 Γιάκος Δημ. Κ. 1117  
 Γιαλλουράκης Μ. 916  
 Γιαλόφτης Τ. 1331  
 Γιαννακάκης Γεώργ. Ι. 224, 750, 2002  
 Γιαννιάς Δημ. Ν. 1143  
 Γιαννόπουλος Λεων. 1268  
 Γιαννόπουλος Σωτήρ. Γρ. 576, 577  
 Γιαννοπούλου-Έπιτανησία Μαριέττα 481, 841, 1087, 1107, 1183, 1918  
 Γιαννοπούλου Κατ. 1144  
 Γιαννουλόπουλος Χρ. 2003, 2004, 2005, 2113  
 Γιουλτουρίδης Γ. 1227  
 Γιοφύλλης Φ. 414 βλ. καί Μουσούρης Σπ.  
 Γιανούλης Γ. 627  
 Γιακία Άσπασία 578, 608, 1013, 1054, 1081, 1082, 1534, 1585, 1851, 1919  
 Γκίνης Δημήτριος Σ. 2222  
 Γκοτσόπουλος Βασ. Κ. 1865  
 Γλαβάνη Ζωή 751  
 Goossens R. 918, 1492  
 Γ-ος Χ. 56, 94  
 Γκρέκας Ίωσήφ 812  
 Γραμματικοπούλου Λένα 1126  
 Γραμματικόπουλος Α. 1269  
 Γραφίος Γ. 1627, 1669  
 Grégoire Henri 1691  
 Γρηγόρη Κλεον. 333  
 Γρηγόρης Γεο. 309  
 Γρίβας Α. 572, 579, 628, 629, 713, 714  
 Grimm 1163, 1164  
 Γρίσπος Π. 173, 527, 843, 1385, 1402, 1586, 2186, 2187  
 Γριτσόπουλος Τάσος Α. 87, 409, 489, 803, 917, 1751, 1965, 2223,  
 Grumel V. 1570  
 Gulland R. 293, 1847
- Δ. Γ. Α. 1157  
 Δαβιδοπούλου Μαγδ 1197  
 Δαγκλάς Σπ. 323, 1555  
 Δαμασκηνός Ίωάννης 1747  
 Δαφέρμος Δ. 679  
 Δάφνης Κ. 270  
 Dawkins R. M. 171, 223, 259, 668, 1086, 1096, 1097, 1110, 1111, 1129, 1132, 1133, 1332, 1480, 1712, 1733, 1744  
 Δεδούσης Βασ. 920, 951  
 Δεληγιάννης Βασ. 213, 296, 423, 1897, 2250  
 Δελής Τριαντ. 844  
 Δελμούζος Α. Π. 845  
 Δεμερτζής Κ. Π. 157, 1112  
 Δεριδής Χαρ. 1198  
 Δήμαρχος Χρ. Γ. 150  
 Δημητράκος-Μεσισκήλης Δημήτριος Β. 172  
 Δημητριάδης Θ. Κ. 1416  
 Δημητριάδης Ι. 353  
 Δημητρίου Άνδρ. 1442  
 Δημητρίου Ν. 1709  
 Δημητρούπουλος Εδ. Κ. 201  
 Δημόπουλος Κων. 1228  
 Διαλυνάς Ευάγγ. 330, 580, 1784  
 Διαμαντή Φλώρα Χαο. 846  
 Διαμάντης Κ. 86, 186, 263, 669, 1776, 1920, 2034, 2035  
 Διαμαντής Α. 265  
 Διαμαντόπουλος Κωνστ. Γ. 364, 365, 366  
 Διαμαντούδης Βασ. 1443  
 Διομήδη Έλένη Α. 1938  
 Διομήδη Νίτσα 57  
 Διονυσιατής Ε. 1199  
 Διπλάρης Ίω 1007  
 Djeléry Panos N. 271 286  
 Dölger F. 154, 200, 258, 506, 507, 509, 851, 867, 891, 1067, 1111, 1138, 1486, 1497, 1540, 1579, 1626, 1785, 1871, 2197  
 Δονιάς Σπ. 333  
 Δραγούρης Φίλ. 69, 70, 71

- Δρακόπουλος Θεόδ. Γ. 2200  
 Δρανδάκης Ν. Β. 2252  
 Δρόσος Ἀνδρέας 893  
 Δρουδάκης Ἀλ. 95  
 Δωφάνης Ν. 1587  
 Durrell Laurence 37
- E. 430  
 Eisler Robert 496  
 Eitrem S. 471  
 Ἐλευθεριάδης Ἰορδ. 1628  
 Eiwert W. Th. 1533  
 Ἐνεπεκίδης Π. Κ. 961  
 Ἐνισλειδης Χρ. Μ. 202  
 Ἐπτανησία Μαριέττα 1087· βλ. καὶ Γιαννοπούλου Ἐπτανησία Μαριέττα  
 Ἐρανοστῆς 2036  
 Εὐαγγελίδης Δ. Ε. 258  
 Εὐβοϊκὸς Νάσος 1444  
 Εὐθυμίου Ἀν. 755  
 Εὐθυμίου Γρηγόρ. 2006  
 Εὐμένιος, [ἐπίσκοπος] Λάμπης καὶ Σφακίων 1820  
 Εὐστρατίου Γ. Κ. 1303  
 Ἐφραιμίδης Χρ. Σ. 1885  
 Ἐφτανησιώτης Χάρης 552
- Ζαγορίτης Δήμος 631  
 Ζάππας Τάσος 431  
 Ζαρράφτης Ἰάκ. Σ. 187  
 Zarouhas Costas 962  
 Ζαφειρίου Νικ. Ι. 440, 567, 797, 1346, 1347, 1517, 1518, 1710  
 Ζαφειρόπουλος Κ. Ν. 541  
 Ζαχαρίου Ἐλ. Κ. 2188  
 Ζαχαρούλας Χ. 766  
 Ζάχου Ἑλλη 1113  
 Ζέγγελης Κ. 468  
 Zervos Christian 271  
 Ζερβὸς Γιάννης 1029  
 Ζερζελίδης Γ. 1170, 1692  
 Ζευγαλακάκης Ν. 1921  
 Ζευγελάκης Ν. 1403  
 Ζευγώλης Γ. Δ. 384  
 Ζευγώλης Τάσος Μ. 188, 1280  
 Ζήβας Διονύσιος Α. 288  
 Ζηκίδης Γ. Δ. 756  
 Ζήσης Χρ. 963  
 Ζιαζοπούλου Ἐλευθερία 1127  
 Ζυμπρῆς Α. Θ. 681  
 Ζωγράφου Μίνα 410  
 Ζώης Λεωνίδας Χ. 564, 2230, 2238, 2243  
 Ζώρας Γ. Θ. 154, 632, 757, 847, 849, 921, 964, 1134, 1749, 1755, 1763, 2189
- Haberland Arthur 259  
 Herding Hugo 1135  
 Ἡλιάδης Βασίλειος Σ. 37  
 Ἡλιάδης Γεώργιος Σ. 59  
 Ἡλιάδης Κωνστ. 189  
 Ἡλιάδης Χρ. 758  
 Ἡλιόπουλος Α. 225
- Ἡλιόπουλος Κ. Ν. 1588  
 Ἡλιόπουλος Χαράλ. 2216
- Θ. 2209  
 Θ. Α. 760, 2038  
 Θεοδόπουλος Ν. 367, 1939, 1969  
 Θεοδωρακάκος Νικ. 804  
 Θεοδορόπουλος Σπ. Ι. 69, 70· βλ. καὶ Θέρος Ἅγις  
 Θεοφύλακτος Θ. Κ. 1940  
 Θεοχάρης Ἄριστ. 762  
 : Θέρος Ἅγις 173, 663, 670, 707, 708, 908, 2086·  
 βλ. Θεοδορόπουλος Σπ. Ι.  
 Θρουμμουλοπούλου Εὐκλ. 1503  
 Θωΐδης Μ. Γ. 1270  
 Θωμάκου Ἡρειώτου Πολύμνια 1179  
 Θωμασαῖος 848  
 Θωμόπουλος Ι. Α. 111, 112, 1556, 1557, 1558, 1559, 1670, 1671, 1672, 1673, 2285
- Ἰασονίδης Λεων. 1417  
 Impellizeri S. 851  
 Ἰορδανίδης Κ. Ν. 1674  
 Ἰωακεμίδης Σάββας 214, 425, 1653, 2190  
 Ἰωαννίδης Κ. 1250  
 Ἰωαννίδης Σάββας 203  
 Ἰωαννίδου - Μπαρμπάρη Μ. 60, 223, 272, 280, 707, 805, 851, 1386, 1404  
 Ἰωαννίδου Φρόσω Ι. 432  
 Ἰωάννου Νικ. Γ. 226, 1445
- Jacopi G. 320, 965  
 Jannacone S. 850
- K. 2114  
 Κ. Ι. 2007  
 Κ. Ι. Κ. 2115  
 Καββάδας Στέφανος 204, 682, 1319, 1424, 1510, 2231  
 Καζαβῆς Γ. Ν. 173, 2294  
 Καζαντζάκη Γαλάτ. 634  
 Καζαντζίδης Λ. 1200, 1304, 1305, 1328, 1342, 1515  
 Καίμης Ἰούλ. 1736, 1737, 1741, 2290, 2291  
 Καιροφύλας Γιάννης 854  
 Καιροφύλας Κ. 852, 853, 922, 1970  
 Κακαβούλιας Ι. Γ. 894  
 Κακουλίδης Ε. 1201  
 Kakouri Katherina· βλ. Κακούρη Κατερίνα  
 Κακούρη Κατερίνα 61, 62, 96, 2088, 2116  
 Κακούρη Μαρία 1512  
 Κακριδῆς Ι. Θ. 129, 1128, 1493, 2141  
 Καλαματιανὸς Γ. Ν. 716, 763, 951  
 Καλβοκορέσης Λεωνῆς 2177  
 Καλιαρδῆς Στέλιος 581  
 Καλίνσκης 295  
 Καλλέρης Ι. 208, 327, 415  
 Καλλιγᾶς Μ. 253  
 Καλλίνικος Θεόδουλος 1802  
 Καλλίνικος Π. Γ. 1086, 1129, 2224  
 Καλλωναῖος Κ. 1971  
 Καλλωναῖος Μ. 1830, 2039  
 Καλονάρος Π. Π. 855, 1446, 1447, 1448, 1449,



- 1450, 1451, 1452, 1453, 1454, 2040, 2041, 2255  
 Καλλούτση Καλλ. 1859  
 Καλογηράς Άνδρ. Χρ. 798  
 Καλοκαιρινός Άγγελος 923  
 Καλομοίρης Μαν. 1786, 1788, 1803, 1804, 1821  
 Καμμάς Παντ. 1850, 1900  
 Καμπούρογλου Δ. Γρ. 1350  
 Κανακάρης Άντ. 683  
 Κανδηλάπτης Γ. Θ. 151, 190, 289, 1018, 1074, 1202, 1580, 1581, 2008, 2201  
 Κανελόπουλος Γεώργ. Κ. 205  
 Κανελόπουλος Θεόδ. Γρ. 684, 685  
 : Κανεύς βλ. Κανδηλάπτης Γ. Θ.  
 Κανονίδης Σταύρος 924  
 Καπετανάκης Βρασιδίας 1720  
 Καπνιάς Νικ. Ι. 150  
 Καποδιστριας Κ. Χ. 1455  
 : Κάποιος 1150  
 Καρ. Σ. 1866  
 Καραγιαννίδης Ι. 1229  
 Καρακάσης Λαίλιος 582  
 Καρακατσάνης Άντ. 1535  
 Καραλέκας Ήρ. 497, 531, 539, 1282, 1387, 1405  
 Καραμάνος Κ. 609  
 Καραμήτσα-Μηχιώτη Έλ. 2042  
 Καραναστάσης Άν. Μ. 378  
 Καραμπόδος Βασίλ. (Μανριδης) 152  
 Καρανικόλας Σοτήρ. 1388, 1901  
 Καραντινός Σ. 273  
 Καραντώνης Άντρ. 635, 856, 857  
 Καραπάνος Άπ. 610  
 Καρατζάς Στ. (Caratzas St.) 1654  
 Καραγάλιος Δ. 764  
 Καραγάλιος Χρ. 191  
 Καραγώτης Γ. Ι. 206  
 Καραβίτσας Α. 686  
 Καρπιάς Δ. 822  
 Καρτινός Δημ. 1062, 1063  
 Καρουφύλλης Ι. 1230  
 Καρνωτάκης Θ. 1789  
 Καρνωτάκης Κ. Δ. 1048  
 Κασσάνδρας Βασ. 274  
 Κατσαρός Χαρ. Π. 858  
 Καψάλης Γεράσ. 153, 192, 806  
 Καψαμπέλης Ι. 24, 50  
 Καψάσκης Σ. 1831, 1895  
 Καψωμένος Στ. Γ. 129, 1589  
 Κελαϊδης Σταύρος 97, 925  
 Κεραμόπουλος Άντ. 1571, 2117, 2118  
 Κερασώτης Πάνος 398  
 Κερσόπουλος Ι. 1693  
 Κερίσογλου Ι. 1721  
 Κινέζος Χ. 1456  
 Κιουρταϊδης Ι. 1098, 1329  
 Κιτσιδης Χρ. 2191  
 Κίτσος Χρυσ. 1281  
 Κζόλης Λεόντιος 926, 1431  
 Κληρίδης Ν. 113, 504, 765, 1055, 1070, 1083, 1418, 1432, 1590, 1873, 1972  
 Κλοκκάρης Α. 1019  
 Κluckhohn C. 171  
 Κοββατζής Άστέρης 160, 1395  
 Κοκκινίδης Σταύρος 636, 637, 1694  
 Κόκκινος Διον. 2009  
 Κοκλάνης Δημ. Ε. 1607  
 Κοκλάνης Λεων. Ι. 1536  
 Κολαξιζέλης Σταύρης Π. 193  
 Κόλλας Ίω. Δ. 275, 281  
 Κομνηνός Π. Α. 265  
 Κονομής Ν. Χ. 707, 1316, 1373, 1728  
 Κονόμος Ντίνος 569, 583, 1171, 1711, 1730, 1731, 1732, 2043, 2211, 2232  
 Κόντογλου Φ. 859  
 Κοντοές Π. Ν. 1608  
 Κοντοράβδης Γεώργ. Ε. 1283  
 Κοντός Κ. 966  
 Κοραής Α. 1017  
 Κοριατιόπουλος Δ. Σ. 2225  
 Κορνάρος Βιτζέντζος 1756  
 Κοροβίλας Διον. Κ. 1284  
 Κορομηλάς Γ. Δ. 2100  
 Κορωνάιος Γ. Α. 1853  
 Κοσμετάτος-Φωκάς Κ. Π. 321  
 Κοτζιούλας Γ. 128  
 Κουβάτσος Δρακούλης 2202, 2203  
 Κουγέας Σωφρ. 860, 967, 2204  
 Κουκκίδης Κ. 2152  
 Κούκιου Γεώργιος Ε. 2256  
 Κουκουπλες Ph. Βλ. Κουκουλές Φαίδων.  
 Κουκουλές Φαίδων 154, 194, 195, 207, 322, 331, 354, 368, 372, 373, 553, 1351, 1352, 1353, 1362, 1369, 1370, 1490, 1537, 1572, 1723, 1729, 1764, 2074, 2089, 2090, 2119, 2135, 2192, 2212, 2217, 2244  
 Κουκουράκης Μ. Ν. 1433  
 Κουλουκάτης Γιάγκος 638  
 Κουλούρας Γκίκας Ν. 355  
 Κουμάρης Ι. Γ. 2. 443, 1483, 2293  
 Κουρμούλης Γ. 208, 1581, 2075  
 Κουρούζιας Γ. 766  
 Κούρτελλης Π. 1805  
 Κουσιάδης Γεώρ. (Coussiadis G.) 1787, 1819, 1832, 1833  
 Κούσουλας Χρ. 1629  
 Κουτσογιαννόπουλος Δ. 1790, 1806  
 Κουτσογέρας Ι. Π. 1791  
 Κουχτσόγλου Γιάν. 39  
 Κρανιδιώτης Νικ. 63, 181, 1051  
 Κρητικός Παν. Γ. 426, 1630  
 Κρωφάς Έμμ. 1494, 1742, 1743  
 Κριεζή Άλεξάνδρα 1251  
 Κρόκος Γ. 1252  
 Κρουνερίτης Σ. 2010  
 Κτενίδης Φίλων 639, 927, 1203, 1306, 1358, 1834, 1881  
 Κυθρεώτης Ίάκ. Μ. 611, 640, 1434  
 Κυπριανός Χρυσ. Στ. 968  
 Κυριαζής Ν. Γ. 1631, 1941  
 Κυριακίδη Εύτυχία 389, 584, 1231  
 Κυριακίδης Γ. Α. 1738  
 Κυριακίδη Στίλπαν Π. 15, 21, 40, 43, 64, 129, 130, 171, 192, 254, 258, 364, 510, 670, 671,

- 687, 792, 807, 861, 895, 896, 928, 1051, 1086, 1095, 1111, 1462, 1526, 1712, 1922, 2097, 2281
- Κυριακοπούλου Κ. Α. 1457  
 Κύρου Α. 1481  
 Κύρου Κύρου \*Αδ. 2284  
 Κυφονίδης Ι. 688, 1331, 1511  
 Κωνσταντάρης Βύρων 1484, 1485, 1852, 1942, 1943, 2091, 2092, 2120, 2193  
 Κωνσταντινίδης \*Απόστ. 1591  
 Κωνσταντινίδης \*Άρης 264, 265, 290  
 Κωνσταντινίδης Κ. Ν. 929  
 Κωνσταντινίδης Π. 1860, 1861, 1862  
 Κώστας Κ. Σ. 612, 897, 1792, 1973, 1974  
 Κωστάκης Α. Π. 1609, 1632, 2233  
 Κωστάρα \*Άνν. 1458  
 Κωστάκης Χαρ. Ι. 1519
- Λ 65  
 Λαβανίνι Μπρούνο (Lavagnini Bruno) 862, 969  
 Λάγκ Κίκα 1122, 1750  
 Λαδάς \*Γάκ. Δ. 1854  
 Λαζαρίδης Δημ. Χ. 1541, 1867, 1975  
 Λαζαρίδης Κώστας 4, 2194, 2205, 2239  
 Λαζαρίδης Σ. 1232  
 Λαζαρίδου \*Ελένη 31  
 Λαζαρίδου Ματ. 1204  
 Λαζάρου Μαρδικούλα Γ. 1008  
 Λαμπαδάριος Δ. 255  
 Λαμπελέτ Γεώργιος 1822  
 Λαμπίκης Δημ. Α. 1976  
 Λαμπρίδης Χ. 718  
 Λαμψίδης Γεώργιος Ν. 2011  
 Λαμψίδης Κ. 1695  
 Λαμψίδης \*Οδ. 154, 439  
 Lancaster Osbert 247  
 Λανίτης Γ. Ν. 565  
 : Λαογράφος 1075  
 Λαούρδας Βασ. 132, 939, 1059, 1486, 1757  
 Λάπτας Τάκης 310, 585, 863, 1419  
 Λασηθιωτάκης Κ. 264  
 Λαυράγκας Διον. 1807  
 Λαύρας \*Άγγελος 1793  
 Laurent V. 1059  
 Λαφονταίν 1145, 2278  
 Λεβέντης Κ. 719  
 Λεβίδης Δημ. Κ. 1808  
 Lee Dorothy D. 1094  
 Λεκατσάς Παν. 12  
 Λέρας 1009  
 Λέτσας \*Άλ. 129, 155, 174, 1374, 1459, 1886, 2079  
 Λευκαδίτης Γ. 498  
 Λιανίδης Σίμος 1205, 1809  
 Λιγγουνοῦ Γωγώ 641  
 Λιγνάδης Τάσος 707, 1332, 2121  
 Λιγνός \*Άντ. 1425, 2154  
 Λιμπεράτος Σ. Ν. 1874  
 Λιμπερόπουλος Γ. Σ. 1315  
 Λιναρδάκη \*Ελενθ. 864  
 Λιναρδος Π. Ν. 823, 865
- Λιουδάκι Μαρία 1160, 1162  
 Λογοθέτης Δημ. 1406  
 Loucatos D. Βλ. Λουκάτος Δημ. Σ.  
 Λουκάτος Δημ. Σ. 5, 6, 16, 93, 114, 115, 133, 134, 227, 315, 324, 374, 554, 707, 898, 1285, 1316, 1317, 1332, 1333, 1343, 1359, 1363, 1364, 1375, 1376, 1810, 1977, 2044, 2045, 2046, 2240, 2279, 2287  
 Λουκόπουλος Δημήτριος 196, 689, 1316, 1317, 1407, 1922  
 Λουλούδη Κ. 899  
 Lüdecke Hedwig 808, 824  
 Λυγίζος Ι. 255  
 Λυκάτος Γεώργιος 970, 971, 1460, 1887  
 Λυκούδης Στυλ. \*Έμμ. 449, 450, 1482, 1902, 2080, 2081, 2082  
 Λυκούρης Χ. Β. 1400, 1592, 1923, 2047  
 Λυπηρίδης Ξενοφ. 1206
- Μ. Μ. 768, 1794  
 Μ. Ν. Α. 503  
 Μαγκλιβέρας Διονύσης Κ. 930  
 Μαζαράκη Δ. 1795  
 Μακρής \*Ίπποκράτης Κ. 215  
 Μακρής Κίτσος 299, 304, 390, 394, 399, 427  
 Μακρής Μίμης Π. 433  
 Μακροδάκης \*Ανέστης 931, 1253  
 Melbert Jean 1977  
 Μαλεβίτης \*Αθ. 1696  
 Μαλεβός Πέτρος 972  
 Μαλτέζος Κ. 2234, 2234α  
 Μαμώνη Κ. 866  
 : — Μαν — 2012  
 Μαν. \*Άντ. Ν. 769, 1233  
 Mancini A. 1573  
 Μάνεσης Στ. 332, 369, 375, 1277, 1583, 1721, 2083  
 Μανίκης 1207  
 Μάνος Δημ. 1136  
 Μάνος Μ. 135  
 Μανούσκακας Μ. Ι. 901, 932, 933, 1742  
 Μανουσακίδης \*Ηρ. 586  
 Μανουσογιωργάκης Γ. Ν. 1409  
 Μανούσος Α. 720  
 Μαντζαφάρη Χαρ. Π. 690  
 Mantzuranes D. P. 1655  
 Μαντζουράνης Κων. Ι. 1547  
 Μαντζουρίδης Μανώλης 1118  
 Μαντουύδη \*Αδαμαντία 1512  
 Μάπουρας Α. Π. 628, 642, 710, 721, 722, 723, 766, 771  
 Μαραβά - Χατζηνικολάου \*Άννα 2136  
 Μαραγκουδάκης Γεώργ. 1410  
 Μαράντης Καφετζάκης Γ. 1944  
 Μάργμης Δ. 276, 300  
 Μαριανθόπουλος Κ. 325  
 Μαρινάτος Στ. 258, 1137, 2137  
 Μαρίνης Κ. 900, 1978  
 Μαρινόπουλος Χ. 2263  
 Μαρίνος Π. Ι. 277  
 Μαρκάκης Πέτρος 973, 1495, 1734, 1735  
 Μαρκαντώνης \*Γω. 934

- Μαρσέλλος Θ. Ν. 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 499  
 Μαρσέλλου Κλειώ 333  
 Μαρτίνος 'Αθ. 148  
 Μάσβουλα Ματίνα 974  
 Μάτσας 'Ιωσήφ Μ. 2292  
 Μαυροακάκης Γιάννης 3. 340, 1292  
 Μανρογορνάτο John 975  
 Μαυροκορδάτος Γ. 1979  
 Μαυρογιάννης 'Εμμ. 1924  
 Μαυρομαμάτης Θεοδόσ. 1560  
 Μέγας Γ. Α. 13, 25, 41, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 116, 136, 137, 138, 154, 194, 228, 231, 254α, 258, 259, 260, 261, 265, 282, 291, 809, 810, 825, 867, 960, 1130, 1138, 1489, 1496, 1497, 1945, 2093, 2122, 2136, 2138, 2139, 2140  
 Meier John 2281  
 Μεϊντάνης 'Ιωάννης Π. 197  
 Μεϊντάνης Παρασκευάς Ι. 197  
 Μελανοφρύδης Π. Η. 117, 216, 229, 230, 292, 376, 461, 469, 643, 872, 902, 976, 977, 1208, 1254, 1293, 1307, 1344, 1365, 1366, 1371, 1377, 1516, 1542, 1543, 1561, 1675, 1713, 1875, 1946, 1980, 2048, 2101, 2253  
 Μελᾶς Σπ. 76, 139, 154, 707, 868, 869, 870, 871, 1088, 1758, 1811  
 Μελέντης Γιάννης Κ. 329  
 Μέντζος 'Ακλ. 772  
 Μερεμέτης Α. 391, 392  
 Μερχάτης Σίλβιος- 'Ιωσήφ (Mercati Silvio Giuseppe) 217, 1745  
 Μερλιέ Μέλω 43, 51, 99  
 Merlier Octave 42, 1317  
 Μήσιουκλής Παῦλος 1461  
 Μεταλλεύδης Μιχ. Α. 644, 1947, 2094  
 Μεταξᾶ 'Αντιγόνη 1048, 2257  
 Μεταξᾶς Παν. 1209  
 Μεττής Χαρίλαος 1334, 1435  
 Μηλιόπουλος Παρασκευάς Ι. 535α, 1088, 1089, 1403, 1426  
 Μηλιώνης Χριστόφορος Μ. 472, 773  
 Μηλιώρης Ν. Ε. 1676, 2196  
 Μηλιώτου Σοφ. 118, 935  
 Μητρόπουλος Κων. 490, 555  
 Μηχώτης Χαρ. 978, 2013, 2014  
 Μινώτος Διονύσ. 1095, 1462  
 Μισαηλίδης Δ. 1210, 1645, 2015, 2049  
 Μιχαηλίδης Γιάγκος 1777  
 Μιχαηλίδης Θωμάς 1656  
 Μιχαηλίδης - Νουάρος Γ. 2197  
 Μιχαηλίδης - Νουάρος Μ. 173, 189, 209, 691, 1010, 1011, 2206, 2226  
 Μιχαηλίδης Σάντης Γ. 1318  
 Μιχαηλίδης Σόλων (Michailides Solon) 1, 7, 14, 17, 1778, 1779, 1796, 1802, 1823  
 Μιχαλακιά Σοφία Χ. 645, 1981  
 Μιχαλέτος Γιάννης 811  
 Μιχαλόπουλος Φάνης 2102  
 Μιχελής Π. 256  
 Μόλλας 'Αντ. 1741  
 Montessanto - Jacopi M. 311, 320  
 Μοντεσσάντο Α. 657, 1160  
 Morgan G. 1765  
 Μοσχόβη - Βαρίκα Εύρη 979  
 Μοσχόβη Ειρήνη 1114  
 Μοσχονάς Θ. 2168, 2169  
 Μοσχόπουλος Γρ. Α. 556  
 Μοτάκις Σ. 173, 936, 951, 1294  
 Μουζενίδης Π. Δ. 799  
 Μοίλος Γεώργ. Π. 1835, 1836  
 Μουσούρης Σπύρος Ν. (ψευδών. Γιοφύλλης Φ.) 198  
 Μουστακάς Βελισσάριος 937  
 Μουστακίης Βασ. 180, 873  
 Μπαμπούρης 'Επαμ. 341  
 Μπάος Νικ. 342, 343, 344, 356, 379, 380, 444, 521, 522, 528, 529, 530, 532, 533, 534, 1180, 1903  
 Μπαρλάς Τάκης, 1855, 1856, 1857  
 Μπεκρη 'Όλγα Κ. 587  
 Μπενάκης 'Αντών. Ε. 297  
 Μπίρης Κ. 52, 248, 249, 1739, 1740, 2152, 2153, 2165  
 Μπογδανόπουλος Δημ. 1562  
 Μπόγκας Εύαγγ. 536, 1335  
 Μπουμπουλίδης Φ. 26, 27, 100, 119, 140, 154, 707, 906, 907, 951, 1095, 1332, 1363, 1462, 1766, 2258  
 Μπρατσιώτης Π. Ι. 1945  
 Μυλωνάς Γεώργ. 1888  
 Myres J. L. 171, 1982  
 Μυριδής Χρυσόστομος 120, 156  
 Μωραίτη - Βάσσου Εδ. 53  
 Νακούτης 'Αντ. 2050  
 Newby P. H. 2283  
 Νικήτας Χρ. Γ. 250  
 Νικήτας Παν. 231  
 Νικολαΐδης Α. 1064  
 Νικολαΐδης 'Αν. Ν. 1255, 1463  
 Νικολαΐδης 'Ιωάννης Ν. 1115  
 Νικολαΐδης Κώστας 903, 1983  
 Νικολαΐδης Μελής 826, 938  
 Νικολάου 'Αριστ. 775, 776, 777  
 Νικολάου Μαργ. 725, 1837, 1838  
 Νικολάου Χαράλ. 232, 493, 1464  
 Nilsson Martin 1889, 2103, 2141, 2295  
 Νομικός 'Ανδρέας 812, 1436, 2016, 2104  
 Notopoulos James A. 904, 939, 940  
 Νουάρος 'Ανδρ. 1151, 1158  
 Νυμφόπουλος Μ. Κ. 175, 199, 251, 266, 456, 1099, 1308, 1868, 1876, 1948  
 : Ξενίας Ξένος (= 'Απογλου Ξ.) 121, 122, 491, 907, 980, 1076, 1090, 1091, 1103, 1104, 1172, 1211, 1773, 1824, 1945. Βλ. καὶ 'Απογλου Ξεν.  
 Ξενοπούλος Γρ. 1056  
 Ξηροκόστας Δημ. Α. 613  
 Ξύδης Θ. 123, 150, 707, 1316, 1588  
 Οἰκονομίδης Δημήτριος Β. 187, 222, 436, 547, 941, 981, 1465, 1498, 1724, 1746, 1751, 1759, 1767, 1768, 1769, 1770, 2143, 2166, 2273

- Οικονομίδης Δημοσθένης Η. 1032  
 Οικονομίδης Νικόλ. 2123  
 Οικονόμου Αικ. Κ. 1869  
 Οικονόμου Μάνθος 982  
 Όρλάνδος Άν. 154, 194  
 Όρφανάκης Ίωάν. 210
- Π. Ι. (Κ.) 1033, 1372  
 Π. Μ. Γ. 180  
 Π. Ύακ. Δημ. Γαδ. 2105  
 Παβολίνι Παύλος Α. 874  
 Pace S. 1890  
 Παγάνης Άντ. Ε. 589  
 Παϊδούση Ειρήνη 1149, 1512, 1849  
 Παΐσιος Γεώργιος 2241  
 Παλαιός 317, 1256, 1925, 1926  
 Παλαμίδης Νικ. 400  
 Πάλλης Α. Α. 434  
 Παμπούκης Ι. Τ. 32, 77, 233, 648, 827, 875, 905, 1100, 1574  
 Παναγίδης Γ. 1022  
 Παναγιωτάκης Ν. Μ. 1677, 1697  
 Παναγιωτόπουλος Π. 544, 649  
 Παναγιώτου Φ. 2017  
 Πανάγος Δημ. Α. 1423  
 Πανάρετος Α. 1286, 1310, 1563  
 Πανάρετος Π. 345, 371, 377  
 Πάνος Δ. Θ. 2181  
 Πανταζόπουλος Ν. 445  
 Παντελίδης Τηλ. 942  
 Παπ. Ρέα 475  
 Παπᾶ Γιώργης Κ. 1466  
 Παπαβασιλείου Έλένη 312  
 Παπαγεωργίου Β. 1698  
 Παπαγεωργίου Γ. Ι. 124, 707  
 Παπαγεωργίου Γ. Κ. 780, 951, 1271  
 Παπαγεωργίου Έστ. Φ. 590  
 Παπαρηγοράκης Ίδοιμ. 328, 796, 943, 1181, 1295, 1345, 1354, 1610, 1633, 1634, 1635, 1636, 1657, 1687, 1725  
 Παπαδάκη Ειρήνη 257, 401, 1166, 1167, 1949  
 Παπαδάκη Έλευθερία 944  
 Παπαδάς Παν. 876  
 Παπαδερός Έμμ. Στ. 370  
 Παπαδημητρίου Ίω. 1467  
 Παπαδημητρίου Ρούλα 1152  
 Παπαδόπουλος Άνθιμος Α. 78, 203, 464, 707, 945, 983, 1072, 1119, 1355, 1356, 1360, 1575, 1712, 1717, 1722, 1780, 2136, 2155  
 Παπαδόπουλος Γιάννης Κ. 1037  
 Παπαδόπουλος Γεώρ-μπεης Π. 1234, 1839  
 Παπαδόπουλος Δ. Κ. (Σταυρωτής) 211, 402, 403, 463, 474, 591, 614, 785, 998, 1004, 1038, 1044, 1077, 1175, 1241, 1309, 1427, 1468, 1469, 1507, 1683, 1718, 1877, 2022, 2142  
 Παπαδόπουλος Ι. 500, 1173  
 Παπαδόπουλος Κ. Α. 650  
 Παπαδόπουλος Κ. Ι. 240  
 Παπαδόπουλος Π. Π. 693  
 Παπαδόπουλος Σάββας 1065  
 Παπαδόπουλος Στρ. Α. 1470  
 Παπαδόπουλος Χ. Ν. 157, 1112
- Παπαδόπουλος Χρυσόστομος 2095  
 Παπαδοπούλου Ρόδη Κ. 1272  
 Παπαθανασίου Ε. 234  
 Παπαθανασίου Θ. 235  
 Παπαθεοδώρου Θεόδ. Μ. 236  
 Παπαθεοδώρου Τριαντάφυλλος 984  
 Παπαϊωάννου Μ. Μ. 1593  
 Παπακυριακού Σωφρόνιος 1678  
 Παπακώστας Άγγελος Ν. 22, 476, 651, 1092, 1950, 1984, 2124  
 Παπαλέκας Ήρ. 346  
 Παπαμιχαήλ Κ. 238  
 Παπανικολάου Κ. 2259  
 Παπᾶς Νικ. 779  
 Παπασπυρίδη - Καρούζου Σέμνη 2084  
 Παπασταματίου Εύαγγ. 694  
 Παπασταύρου Χρ. Β. 1526  
 Παπαστεργίου Εύαγγ. 237  
 Παπαφωτίου Κ. 435  
 Παπαχαράλαμπος Γ. Χ. 158, 465, 615, 616, 695, 1752, 1863, 1878, 1927, 1951  
 Παπαχαρίσης Άθαν. Χ. 1679, 1699  
 Παπαχρήστου Κλεοπάτρα 877  
 Παπαχριστοδούλου Πολύδωρος 8, 46, 54, 101, 301, 436, 488, 492, 548, 549, 1898, 1914, 1915, 1952, 1936, 1987, 1988, 2018, 2019, 2020, 2107, 2108, 2125, 2125α, 2143, 2144, 2161, 2166, 2178, 2274  
 Παπαχριστοδούλου Χρ. 1658  
 Παπαχρυσοστόμου Χρ. 828  
 Παπ/θόπουλος Άρ. 1278  
 Παπουλίδης Παν. 1212  
 Π(αρασκευαΐδης) Μιλτ. 72, 102, 1487  
 Παρασκευαΐδης Παν. Σ. 485, 2051  
 Παρασκευάς Κ. 573  
 Παρασκευόπουλος Δ. 1065, 1235  
 Παρασκευόπουλος Θ. 1840  
 Παράσχος Κλ. 66  
 Parlangei O. 985, 1518  
 Parnell L. 1564  
 Παρχαρίδης Α. Ι. 1700  
 Παρχαρίδης Ίωάν. 1101  
 Πασούλης Σάββας Μ. 1953  
 Πασχάλης Δημ. 2052  
 Πασχαλίδης Στέφ. 1508  
 Πασχαλίδου Άγγελική 404  
 Πατριάρχης Β. 878, 946, 947  
 Πατσέλης Νικόλαος Β. 159, 557, 2195  
 Παυλίδης Α. 1411  
 Παυλίδης Άνδρέας Μιλτ. 2179  
 Πεδίου Άνδρ. Α. 1471  
 Πεντελικός Κ. 511  
 Περάκη - Θεοχάρη Έλένη 1155, 1162  
 Περάνθης Μιχ. 652, 653  
 Περιστέρης Σπ. Δ. 986, 1797  
 Peralut Charles 1165  
 Perry B. E. 1067, 1068  
 Πετροάκης Σ. Α. 405  
 Πετροῦς Π. Π. 357  
 Πετρόδης Μιχ. Γ. 592, 2053  
 Πέτροβιτς Νατάλ. 239  
 Πετρόπουλος Δημήτριος 103, 125, 141, 142,

- 143, 470, 951, 987, 1395, 1479, 1533, 1644,  
1891, 1922, 2085, 2156, 2197, 2245, 2246
- Πετρόπουλος Παντ. 501  
Πετρόχειλος Ίωάν. 1637  
Πετρόχειλος Μιχ. Κ. 1594  
Πέτσας Ν. Α. 2109  
Richard M. 1760  
Πικιώνης Δ. 79, 266α  
Πιλαβάκης Κ. 218, 988  
Πιμπλής Ν. Β. 654, 795, 1296, 1297  
Pinon Roger 9  
Πιστοφίδου Μαρία 2162  
Πιτσινός Δημ. 1841, 1879  
Πίτσιος Κώστας 160  
Πλακονούρης Ι. Ε. 1505, 1528  
Πλατάκις Έλενθ. Κ. 28, 1638, 1701  
Πλάτων Ν. 1584, 1611, 1680, 1681  
Ποιμενίδης Άγγελος Σ. 347, 494  
Πολατίδης Σπ. 1236  
Πολίτης Δίνος 34, 44, 829, 1756, 1771  
Πολίτης Ν. Γ. 879  
: Πολυκάτεχος 1060  
Πολυμένης Α. Γ. 129  
Πολυχρονίδης Π. Δ. 728, 1237  
Πομόνης Μίμης 176, 177, 267, 462, 558, 1378,  
1544, 1576, 1639, 1702, 1954  
: Ποπολάρος 1174  
Ποταμιάνος Θεμ. 348  
Πουλιόπουλος Ν. Δ. 80, 144, 2145  
Πούλος Ι. Χ. 1595, 1640  
Πούρλος Γ. Δ. 446  
Προυσής Κ. 161, 1086, 1142, 1348, 1922, 2086  
Πρωτονοτάριος Ν. Μ. 1382  
Πρωτοψάλτης Έμμ. 1089, 2159  
Πτήνης Κώστας Ι. 880  
Πτωχόπουλος Χ. Ν. 729
- P. Γ. 358  
Ραϊσάκης Χαρίλ. 455  
Ράλλη-Τζελέπη Ζωή 359  
Ράμφος Ίωάννης Σπ. 240  
Ραυτόπουλος Δήμος 1472  
Ρήγας Λάμπρος Κ. 149, 1140, 1153, 1159  
Ριζίτης Γ. 1184, 1612  
Rohlf's G. 1093, 1577  
Rose H. J. 171, 2078  
Ρουμελιώτης Γιάννης Χ. 655  
Ρούντου Άλίκη Π. 593  
Ρουσιιά Μαρία 1078  
Romaíos C. Α. Βλ. Ρωμαίος Κ. Α.  
Ρωμαίος Κ. Α. 11, 1429, 1477, 1479, 1499,  
1922, 2086, 2126  
Ρωμαίος Κ. 126, 241, 385, 512, 781, 948, 989,  
990, 991, 992, 993, 994, 1040, 1043, 1111,  
1289, 1367, 1389, 1500, 1501, 1520, 1529,  
1641, 1714, 1842, 1843, 2157, 2158, 2270  
Ρώμας Διον. 1545, 2198  
Ρωνάς Σωκρ. 559
- Σαββινόπουλος Γρηγ. 1213, 2055  
Sadnik L. 505  
Sahlgren Jöran 2286
- Σεκελλαριάδης Χαο. Γ. 594, 707  
Σακελλαρίου Ι. 278  
Σακελλαρίου Χαο. 1825, 1844  
Σάκκαρης Γ. 1715  
Σαλαμάγκας Δ. 67, 242, 243, 381, 1682, 1703,  
1704, 2056, 2292  
Σαλαπασίδης Π. Β. 1176, 1214, 1238, 1257,  
1870, 1892, 1989, 2170, 2180  
Σαλβάνος Γεράο. 730  
Σαλλαλίδης Στέφ. 1034  
Σαλτοής Ι. 1215  
Σαμαράς Μόδεστος 386  
Σαμπαζιώτης Γ. Ε. 656  
Σαμπαζιώτης Δημ. Γ. 595  
Σαπίδης Λεων. 1216, 1513  
Σαραντίδου Νατ. 1311, 1336  
Σαραφοπούλου Ρόζα 1041  
Σαρεγιάννη Φ. 657, 781  
Σαριδάκης Μ. 1613  
Σάρου Αιμιλία 171  
Σαχτούρης Θεοδ. Α. 1239  
Σβόμπος Στ. 1990  
Sbordone F. 1045  
Σγουρίτσας Άγναιλος Γ. 387, 2247  
Σγουρού Έλένη 129  
Seemann Erich 104, 824, 867, 1751  
Serra G. 1538, 1565  
Seferis G. Βλ. Σεφέρης Γιώργος  
Σεφέρης Γιώργος 2057, 2058  
Σεφεριάδης Περικλ. 268  
Σεφεριλής Π. Δ. 618, 1596  
Σημηριώτης Γεώφ. 2278  
Σήφακας Γεώργιος Α. 1014, 1597, 1614, 1612,  
1643  
Siarokaras - Pitsillidés Thémis 731  
Σιγοῦρος Μαρίνος 596  
Σιδηρόπουλος Χρυσ. 1217  
Σιμωνέτος Γ. Σ. 2242  
Σιναπίδης Β. Σ. 2289  
Σιωμόπουλος Τάκης 949  
Σιώπης Κώστας 2163  
Skalióttas N. 1781  
Σκάρδης Γ. Ν. 1812  
Σκαρλάτος Γεώργιος 145, 146  
Σκαφιδάς Βασ. 81, 617, 658, 732, 782  
Σκιαδαρέσης Σπ. 1273, 2277  
Σκίπης Σωτ. 830  
Σκλάβος Γεώργ. 1798, 2271  
Σκοπετέας Σταῦρος Χ. 783, 995, 996, 1598,  
1599, 1904, 2021, 2227  
Σκουλούδης Μανώλης 1761  
Σκύβαλος Χριστόφορος 1437  
Soloviev A. 950  
Σοφοκλέους Θ. Α. 82, 92, 1600  
Σοφός Άντ. 1390  
Σοφούλη Άγγελική 1893  
Soyter G. 223  
Σπάλας Πάνος 219, 349, 448, 478, 597, 813,  
1905, 1906, 1955  
Σπανάκης Στέργ. Γ. 1539  
Σπανδωνίδης Πέτρος Σ. 951, 1748  
Σπανούδη Σοφ. 1782

- Σπαντιδάκης Θρασ. 952  
 Σπαταλάς Γερ. 814, 881, 882, 883, 1124, 2110  
 Σπεράντζας Στ. 542, 566, 884, 1772, 2059  
 Σπέρλιγκ Νικόλαος 297  
 Σπήλιος Αίμ. 1845  
 Σπυριδάκης Γ. Δ. 1185  
 Spyridakis Georges K. Βλ. Σπυριδάκης Γ. Κ.  
 Σπυριδάκης Γ. Κ. 23, 25, 83, 106, 154, 162,  
 194, 350, 707, 906, 907, 1086, 1379, 1394,  
 1502, 1502α, 1601, 1848, 1871, 1894, 1911,  
 2127, 2166, 2248, 2292  
 Σπυριδάκις Κ. 20, 45, 64, 107, 154, 258, 1705,  
 2096  
 Σπυριδόπουλος Ίωάν. 1240  
 Σπυρόπουλος Ν. Ι. 1956  
 Σταθάτος Ν. 815, 1907, 1908, 1928, 1929, 1957,  
 2060, 2146, 2171  
 Σταθοπούλου Μαρ. 1079  
 Σταθόπουλος Θ. Η. 437  
 Σταματελάτος Χαράλ. Σ. 660  
 Σταματελόπουλος Α. 661  
 Σταμούλης - Σαραντή Έλπ. 163, 284, 457, 734,  
 1799, 1958  
 Σταμπολής Γ. Κ. 1991, 2128, 2147  
 Στασινόπουλος Μιχ. Δ. 165  
 Σταυριανάκος Π. 1420  
 Σταυριανόπουλος Δ. Α. 1959  
 Σταυριανόπουλος Ίω. Γ. 2218  
 Σταυρίτης Άριστοτέλης 2184, 2264, 2275  
 Σταυρίτης (Δ. Κ. Π.) βλέπε Παπαδόπουλος  
 Δ. Κ.  
 Σταυρόπουλος Κωνσταντίνος 244, 999  
 Σταύρου Θρασύβουλος 1049  
 Σταύρου Πάτροκλος 885  
 Σταυρούλακης Άνδρ. 502  
 Σταυρούλακης Χρ. (Άγγελτης) 735, 1438  
 Στεφανίδης Βασ. 308  
 Στεφάνου Άντ. 1320  
 Στεφάνου Νικ. Μ. 302  
 Στέφος Δήμος 2062  
 Στούπη Χαρά 1992  
 Στουραΐτης Δημ. 538  
 Strömberg Reinhold 451  
 Στρομπουλής Δημ. 1116, 2129  
 Στυλιανού Α. και Ι. 1960  
 Συγγελλάκης Ν. 479  
 Σύλλας Διον. Κ. 598, 1530  
 : Συλλέκτης 786, 1337, 1473  
 Συναδινός Θ. Ν. 816  
 : Συναξισιοχός 2172  
 Σύριος Άγγ. 360  
 Σφαέλος Κ. 428, 438  
 Σφακιανάκης Κ. Ι. 1783, 1813  
 Σούζης Ι. 2268, 2268α  
 Σούλης Γεώργιος Χρ. 105  
 Σουμμελίδης Γ. 659, 800, 997  
 Σούφλας Εύριπίδης 1123  
 Σφυρόερας Ν. Β. 1474  
 Σωμερίτη Λιάνα 2272  
 Σωτηριάδου Εδτ. 696, 697, 1218  
 Σωτηριανός - Γέροντας Α. Ήρ. 252, 1521  
 Σωτηρίου Γ. Μ. 1321, 1391  
 Σωτηρίου Νικόλ. 2181  
 Svoronos - Hadjimichalis Jeanne 283  
 Τ. Γ. Α. 1814  
 Ταμάσιος Α. 1430  
 Τάντος Ήρακλής 1039  
 Ταρσούλη Άθ. 164, 165, 279, 293, 294, 313,  
 314, 599, 1858, 1994  
 Tarsouli Georgia βλ. Ταρσούλη Γεωργία  
 Ταρσούλη Γεωργία 1120, 1141, 1154, 1155,  
 1995, 2111, 2112, 2258  
 Τατάκης Β. Ν. 467  
 Taubenschlag Paph. 415  
 Τεμπένης Θ. Χ. 699  
 Τερζίδης Χρ. 1659  
 Τερσοέτης Γ. 664  
 Theodoridès Jean 33  
 Τζαθάς Κ. Ι. 2260  
 Τζαννετάτος Θ. 2148  
 Τζατζάνης Γεώργιος 178  
 Τζορτανάς Α. 1258  
 Τζουγανάτος Νικ. Δ. 1909, 2265  
 Τζωρτζάκη Φωτεινή 516, 517, 518, 519, 523,  
 524, 525, 526, 1348, 1349, 1412, 1549, 1910  
 Tissaméno J. 2086  
 Τόμπας Άγγ. 10  
 Τόμπορης Χρυσ. 817  
 Τομπούλη Ε. 1219  
 Τοπαλίδης Νικ. 1220, 2173  
 Τουλούπας Νικ. 600  
 Τουντουλίδης Ν. 1221  
 Τουρτόγλου Μενέλαος 2228  
 Τραϊανός Πέτρος 1815  
 Τρακάκης Άντ. 736  
 Τρέμπελης Άντ. 703  
 Trenkner Sophie 886  
 Τριανταφυλλίδης Μανόλης 1348, 1349, 1578  
 Τσαβαρδίδης Ι. Α. 1222  
 Τσάκωνας Ήλιος 790  
 Τσαμίσης Παντελής 179  
 Τσαμπάσης Πασχάλης 395  
 Τσάφος Σ. Α. 601, 1290  
 Τσιάκος Τάκης 245, 791  
 Τσίβης Ι. Δ. 953  
 Τσιμικήλη Πιπίνα 2063  
 Τσίριμπας Δημ. Α. 1361  
 Τσιρκινίδης Ήλιος Α. 570, 571  
 Τσιτσός Σ. 513, 514, 515, 520, 560, 665, 701,  
 1392, 1615  
 Τσιτσιπής Δ. Α. 2207  
 Τσολομήτης Δημ. 1000  
 Τσομίδης Θ. 1242  
 Τσοπανάκης Άγαπητός 671, 1706  
 Τσορτάνα Αύγη 1338  
 Τσορώνης Γεώργ. Κ. 666  
 Τσουκαλά Δανάη 1142, 1168  
 Τσουόρζας Κωνστ. 792  
 Τωμαδάκης Ν. Β. 18, 154, 818, 1660, 2160  
 Tucci Giovanni 259  
 Turdeanu É. 2149  
 : Ύψηλάντης βλ. Σαλαπαοίδης Π. Β.

- Φ. Ν. 2026  
 Φέρτης Ήλίας 411  
 : Φίκας 1024, 1223, 1274, 1312  
 Φίλιππας Γ. Θ. 1050  
 Φιτικίδης Τ. 1733  
 Φίφλης - Αύγερινός Κ. 1616, 2219  
 Follieri E. 1762  
 Φουριώτης \*Αγγελος 2150  
 Φραγκάκι Εὐαγγελία Κ. 84, 180, 406, 452, 887,  
 1107, 1125, 2027, 2028, 2130  
 Φραγκάκης \*Αναστ. 703  
 Φραγκάκι Μιμή Κ. 888  
 Φραγκίδης Ε. 388  
 Φραγκουίδης Τάκης Μ. 396  
 Φωστήρης Δημήτριος Π. 220, 1108  
 Φωστηροπούλος \*Αγαθάγγελος 361, 1025, 1719,  
 1883, 1961, 1962, 2174  
 Φωστηροπούλου Σωτηρία 1602  
 Φωτάκης Εὐάγγ. 166  
 Φωτιάδης Εὐάγγ. 1001  
 Φωτίου Ι. 1224  
 Φωτόπουλος Κων. 1566  
 : Χ 738  
 : Χ 1985  
 Χαβάκης \*Ιωάν. Ε. 566  
 Χαβιαράς Νικήτ. Δ. 167, 1393, 1394, 1603,  
 1911  
 Χαλιάσας \*Γάκ. 1846  
 Χαλιορής Νικόλαος Γ. 285, 326, 793, 1996,  
 1997, 2024, 2025, 2064, 2065, 2066, 2067,  
 2068, 2069, 2070, 2071  
 Χαραλαμπίδης Κ. 1243  
 Χαραλάμπους Κίμ. 2276  
 Χαραλάμπους Κωνστ. 1475  
 Χαριτάκης Στυλ. 1827  
 Χαριτόπουλος Χ. Κ. 1244  
 Χαριτωνίδης Χαρ. 1057, 1357  
 Χαρολίδης Α. Ν. 1617  
 Χατζηαθανασίου \*Άλ. 1963  
 Χατζηαποστόλου \*Αντ. 487  
 Χατζηβασιλειάδης Νικ. Γ. 2029  
 Χατζηγάκης \*Αλέξ. Κ. 1395, 1396, 1397, 1398,  
 1399, 1644  
 Χατζηγεωργίου \*Ανδρ. 1002, 2249  
 Χατζηδάκη - Βέη Εὐγενία 439  
 Χατζηδάκης Μαν. 265  
 Χατζηδάκης Μάνος 890  
 Χατζηϊωάννου Κ. Π. 40, 154, 482, 807, 909,  
 910, 1051, 1093, 1279, 1332, 1712, 1726  
 Χατζηϊωάννου - Κουρράς Ν. 667  
 Χατζηκώστα \*Ισμήνη Κ. 181  
 Χατζηλιάδης \*Γορδ. 1225  
 Χατζημιχάλη \*Αγγελική (Hatjimichali An-  
 gheliki) 258, 260, 262, 297, 303, 407, 408,  
 416, 417, 418, 419, 420, 429, 1912, 1964,  
 1998, 2164, 2208  
 Χατζηνικολάου \*Αννα 477  
 Χατζής Α. Χ. 891, 1684, 1685, 1707  
 Χατζής Δημ. Κ. 1708  
 Χατζηστεφάνου Κ. 1686  
 Χατζηψάλτης Κ. 92  
 Χατζιδάκης Πέτρος Ν. 954  
 Χατζίνης Γιάννης 951  
 Χατζιδάκης Πέτρος 707, 739  
 Χατζιχριστοδούλου \*Ανδρ. 1439  
 Χηνάφη Σ. Γ. 704  
 Χιάλης Γ. 561, 1245, 2072  
 Χιονίδης Ν. 951  
 Χιονίδης Χάρης 127  
 Χλόης 1550  
 Χλωρίδης \*Αρ. 1246  
 Χρηστομάνος Α. 295  
 Χρίστη Σάββας Θ. 1999  
 Χριστοδουλίδης Ν. Δ. 458  
 Χριστοδούλου Βάσος 486, 1476, 1478  
 Χριστόπουλος Μηνάς 168  
 Χριστοφίδης Δ. Α. 1801  
 Χριστοφίδης Μύρων Κ. 1931  
 Χρυστοφορίδης Περ. 705  
 Χρυσάνθης Κ. 147, 540, 543, 545, 546, 550,  
 562, 781, 1003, 1055, 1884  
 Χρυσοχρίδης Λάζ. 1247, 2131  
 Ψυχογιός Ντίνος Δ. 108, 109, 110, 484, 706,  
 740, 1248, 1249, 1322, 1514, 1648, 1661, 1872,  
 2000  
 Ψωμάδης Χαρ. 1177, 1276  
 W. 2030, 2175  
 Waele F. J. 1579  
 Weinreich Otto 1275  
 Weinstock St. 506, 507  
 Whitaker Ian R. 21, 259  
 Wildhaber R. 21, 259  
 Windstedt E. O. 1086  
 \*Ανόνημα 30, 55, 58, 65, 68, 85, 89, 90, 131,  
 170, 185, 221, 254, 254α, 306, 316, 318, 351,  
 362, 397, 421, 424, 447, 454, 459, 466, 473,  
 483, 508, 537, 574, 588, 603, 604, 620, 621,  
 622, 630, 633, 646, 647, 662, 680, 692, 698,  
 700, 702, 709, 712, 715, 717, 724, 726, 727,  
 733, 737, 738, 752, 753, 754, 759, 761, 767,  
 770, 774, 778, 784, 787, 788, 789, 794, 911,  
 1012, 1020, 1021, 1023, 1026, 1027, 1028,  
 1030, 1036, 1046, 1071, 1073, 1084, 1105,  
 1106, 1131, 1139, 1146, 1147, 1148, 1178,  
 1182, 1187, 1188, 1192, 1193, 1194, 1259,  
 1261, 1262, 1263, 1264, 1265, 1288, 1291,  
 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1313, 1314,  
 1323, 1324, 1325, 1326, 1330, 1339, 1340,  
 1341, 1384, 1414, 1506, 1524, 1525, 1826,  
 1829, 1880, 1882, 1916, 1930, 1934, 2023,  
 2054, 2087, 2099, 2266, 2280, 2282  
 Διαφόρων Συλλογέων 1287.

## Β΄. ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

I. ΓΕΝΙΚΑ .....	Σελ. 175-176
II. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ .....	» 176-307
Α΄. <i>Βιβλιογραφία</i> .....	» 176-177
Β΄. <i>Γενικά και σύμμεικτα</i> .....	» 177-193
α) Γενικά .....	» 177-184
β) Σύμμεικτα .....	» 184-193
Γ΄. <i>Ύλικός βίος και τέχνη τοῦ λαοῦ</i> .....	» 193-204
1. <i>Συννοικισμός, οἰκία καὶ αὐλή. *Επιπλα καὶ σκεύη</i> .....	» 193-196
2. <i>Ἐνδύματα</i> .....	» 196-198
3. <i>Τροφαὶ καὶ ποτὰ</i> .....	» 198
4. <i>Βίοι (γεωργικός, ποιμενικός, μελισσοκομικός, ναυτικός, ἀλιευτικός κλπ.)</i> .....	» 198-201
5. <i>Βιοτεχνία καὶ λαϊκὴ τέχνη (ἀρχιτεκτονική, χειροτεχνία, ὑφαντική, κεντητική, ξυλογλυπτική, ἀγγειοπλαστική, μεταλλουργική, λαϊκὰ ἐπιτηδεύματα)</i> .....	» 201-204
Δ΄. <i>Πνευματικός βίος</i> .....	» 204-283
1. <i>Λαϊκὴ πίστις</i> .....	» 204
α) <i>Θρησκευτικαὶ καὶ δεισιδαίμονες δοξασαὶ τοῦ λαοῦ</i> .....	» 204-205
β) <i>Μαγεία. Ἐπφδαὶ</i> .....	» 205
1. <i>Μαγεία</i> .....	» 205-206
2. <i>Ἐπφδαὶ</i> .....	» 206-207
γ) <i>Μαντική</i> .....	» 207
2. <i>Λαϊκὴ κοσμοθεωρία καὶ ἐπιστήμη</i> .....	» 207
α) <i>Κοσμογονικοὶ καὶ ἀστρολογικοὶ μῦθοι. Μετεωρολογία</i> .....	» 207-208
β) <i>Μῦθοι περὶ ζώων καὶ φυτῶν</i> .....	» 208-209
γ) <i>Δημώδης ἰατρικὴ</i> .....	» 209-211
3. <i>Δημώδης φιλολογία καὶ γλῶσσα</i> .....	» 211
α) <i>*Ἄσματα</i> .....	» 211
1. <i>Συλλογαὶ</i> .....	» 211-223



2. Μελέται .. . . . .	σελ. 223 - 235
β) Δίστιχα .. . . . .	» 235
1. Συλλογαί .. . . . .	» 235 - 237
2. Μελέται .. . . . .	» 237
γ) Ἐπῶδαί (βλ. Μαγεία) .. . . . .	» 237
δ) Μῦθοι ζώων .. . . . .	» 237 - 239
ε) Παραμύθια .. . . . .	» 239
1. Συλλογαί .. . . . .	» 239 - 242
2. Μελέται .. . . . .	» 242 - 243
3. Συλλογαί μύθων καὶ παραμυθίων ἑλληνικῶν καὶ ξένων διὰ παιδιὰ .. . . . .	» 243 - 245
ς) Εὐτράπελοι διηγήσεις. Ἀνέκδοτα. Περιπαίγματα. ..	» 245 - 252
ζ) Παροιμίαι καὶ γνῶμαι. Παροιμιώδεις ἐκφράσεις ..	» 252
1. Συλλογαί .. . . . .	» 252 - 256
2. Μελέται .. . . . .	» 257
η) Παραδόσεις .. . . . .	» 257
1. Συλλογαί .. . . . .	» 257 - 262
2. Μελέται .. . . . .	» 262 - 264
θ) Αἰνίγματα - Λογοπαίγνια .. . . . .	» 264
ι) Εὐχαί - χαιρετισμοί - κατάραι - ὄρκοι - βλασφημίαι .. .	» 264 - 265
ια) Γλῶσσα .. . . . .	» 265
1. Συνθηματικαὶ γλῶσσαι. Ὄνόματα: κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμια κτλ. .. . . . .	» 265 - 268
2. Τοπωνύμια .. . . . .	» 268 - 275
3. Γλωσσάρια. Λέξεις καὶ φράσεις λαογραφικῆς σημασίας .. . . . .	» 275 - 276
ιβ) Λαϊκὸν θέατρον .. . . . .	» 276 - 277
ιγ) Δημώδη βιβλία .. . . . .	» 277 - 279
4. Μουσικὴ καὶ χοροὶ .. . . . .	» 279 - 283
Ε'. Κοινωνικὸς βίος .. . . . .	» 283
1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς	
Γέννησις, γάμος, τελευτὴ .. . . . .	» 283 - 286
2. Θρησκευτικὴ ζωὴ. Λαϊκὴ λατρεία.	
α) Συλλογαί .. . . . .	» 286 - 295
β) Μελέται .. . . . .	» 295 - 299

3.	<i>Κοινωνική ζωή</i>	
α)	<i>Κοινωνική οργάνωσις</i> .. . . . . .	σελ. 299-303
β)	<i>Λαϊκόν δίκαιον</i> .. . . . . .	» 303-306
4.	<i>Παιδική ζωή</i>	
α)	<i>Σχολική ζωή, επαγγελματική μαθητεία</i> .. . . . . .	» 306
β)	<i>Παιδιαί</i> .. . . . . .	» 306-307
<b>III. ΞΕΝΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ</b>		
A'.	<i>Λαογραφία τῶν Βαλκανικῶν λαῶν</i> .. . . . . .	» 307
1.	<i>Βουλγαρική λαογραφία</i> .. . . . . .	» 307
2.	<i>Σερβική λαογραφία</i> .. . . . . .	» 307
3.	<i>Ρουμανική λαογραφία</i> .. . . . . .	» 307
4.	<i>Τουρκική λαογραφία</i> .. . . . . .	» 308
B'.	<i>Λαογραφία ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν</i> .. . . . . .	» 308
1.	<i>Ἀγγλική λαογραφία</i> .. . . . . .	» 308
2.	<i>Γαλλική καὶ Βελγική λαογραφία</i> .. . . . . .	» 308
3.	<i>Γερμανική λαογραφία</i> .. . . . . .	» 308
4.	<i>Σουηδική λαογραφία</i> .. . . . . .	» 308-309
5.	<i>Ἰσπανική λαογραφία</i> .. . . . . .	» 309
Γ'.	<i>Λαογραφία Ἀσιατικῶν καὶ Ἀφρικανικῶν λαῶν</i> .. . . .	» 309
1.	<i>Ἀθιγγανική λαογραφία</i> .. . . . . .	» 309
2.	<i>Ἑβραϊκή λαογραφία</i> .. . . . . .	» 309
3.	<i>Αἴγυπτιακή λαογραφία</i> .. . . . . .	» 309
IV.	<b>ΠΑΡΑΛΕΙΦΘΕΝΤΑ</b> .. . . . . .	» 309

## ΠΡΟΣΘΗΚΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΜΒΟΛΗΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ  
ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ (1771-1850), σ. 54 κέ.

---

Εἰς τὴν σελ. 68 μετὰ τὴν ὀγδόην σειρὰν νὰ προστεθῇ:  
1823 Μὲ τὸν τίτλον Neugriechisch-epirotisch - Heldenlieder ὁ Goethe δημο-  
σιεύει εἰς τὸ περιοδικὸν *Ueber Kunst und Alterthum, des vierten Bandes erstes  
Heft*, σελ. 54-64, μετάφρασιν εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν ἕξ ἑλληνικῶν δημοτικῶν  
κλέφτικων ᾠσμάτων: τοῦ Στέργιου, τοῦ Σταθαῖ, τοῦ Λιάκου, τοῦ Μπουκουβάλα, τοῦ  
Δήμου, ὁ Ὀλυμπος καὶ Κίσαβος.

*A. A. Πετρόπουλος*



ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ  
ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1953 ΚΑΙ 1954

Α'. Κατά τὸ ἔτος 1953

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον συνέχισεν τὰς ἐργασίας αὐτοῦ κανονικῶς μέχρι τοῦ θέρους, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου ἐπιτεθήθη τῆς ὑπηρεσίας τῶν παρ' αὐτῷ ἀπεστασμένων δύο μουσικῶν ἕνεκα ἄρσεως τῆς ἀποσπάσεως αὐτῶν. Ἐκτοτε ἤ μετ' αὐτοῦ συγχωνευμένη Ἐθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ ἀδρανεῖ.

Αἱ συλλογαὶ τοῦ Ἀρχείου κατὰ τὸ ἔτος 1953 ἐπλουτίσθησαν ἀξιολόγως διὰ τῆς εἰσαγωγῆς 233 χειρογράφων, συγκεκριμένων ἐξ 11005 σελίδων (ἔναντι 84 χειρογράφων ἐκ 2.306 σελίδων τοῦ παρελθόντος ἔτους). Τὰ πλεῖστα τῶν χειρογράφων τούτων εἶναι προῖον τῆς φιλοτίμου συνεργασίας δημοδιδασκάλων τοῦ Κράτους, οἵτινες, ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὴν ἔκκλησιν τῆς Ἀκαδημίας καὶ τὴν σύστασιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας, εἰργάσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποσταλέντων εἰς αὐτοὺς διεξοδικῶν ἐρωτηματολογίων εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἐπιχωριαζόντων εἰς τοὺς τόπους τῆς ὑπηρεσίας των ἐθίμων. Πολλὰ τῶν συλλογῶν τούτων, μαρτυροῦσαι διὰ τῆς ἀριότητος καὶ πληρότητος αὐτῶν ἀξιάγαστον ζῆλον περὶ τὴν διάσωσιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παραδόσεως, εἶναι ἀξιαὶ ἰδιαίτερον ἐπαίνου καὶ χρηματικῆς ἐνισχύσεως, ἀλλ' ἢ Ἀκαδημία ἐπιφυλάσσεται νὰ πράξῃ τοῦτο εἰς προσεχῆ εὐκαιρίαν, ὅτε θὰ ἔχον συγκεντρωθῆ αἱ ἀναμενόμεναι καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν ἐργασίας. Ἰκανὴ ὕλη συνεικομίσθη καὶ ἐκ τῶν ὑποβληθεισῶν εἰς τὸ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν Λαογραφικὸν Φροντιστήριον ἐργασιῶν ὑπὸ διαφόρων φοιτητῶν (χειρ. 43 ἐκ σελ. 452) καὶ ἐκ τῆς ἀποστολῆς τῶν συντακτῶν Δ. Οἰκονομίδου καὶ Δ. Πετροπούλου εἰς Ἡπειρον, Κρήτην καὶ Κύπρον (χειρ. 4 ἐκ σελ. 1440).

Ἡ περιεχομένη εἰς ταῦτα ὕλη, ἢ ὑποκειμένη εἰς ἀρίθμῳ, εἶναι: ἄσματα 748, δίσκ. 626, παραδόσεις 116, παροιμίαι 1062, παραμύθια 15, εὐτράπ. διηγήσεις 10, αἰνίγματα 115, ἐπῳδαὶ 29, παιδιαὶ 39, εὐχαὶ 70, ὡς καὶ ποικίλη ὕλη, ἀναφερομένη εἰς τὰ ἔθιμα, τὰς πράξεις καὶ ἐνεργείας τοῦ ἡμετέρου λαοῦ.

Ἀνυστυχῶς αἱ ἀπὸ ἐτῶν κεναὶ δύο ὄργανικαὶ θέσεις γραφῶν δὲν ἐπληρώθησαν καὶ ἐκ τούτου δυσχεραίνεται μεγάλως τὸ ἔργον τῆς ἀποδελτιώσεως τῆς ἀφθόνου λαογραφικῆς ὕλης, τῆς περιεχομένης εἰς τὰ χειρογράφα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου καὶ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ. Ἡ ἀνάγκη ὅμως τῆς ἀποδελτιώσεως ὠριμένης λαογραφικῆς ὕλης, συναφοῦς πρὸς τὴν διεξαγομένην ὑφ' ἡμῶν ἐργασίαν, ἐπέβαλε τὴν ἀπασχόλησιν συντακτῶν εἰς ἀντιγραφικὴν ἐργασίαν. Οὕτως ὁ Γ. Σπυριδάκης ἀπεδελτιώσεν ἐκ χειρογράφων 120 ἄσματα, ὁ Δ. Λουκάτος 3734 παροιμίας, ὁ Δ. Πετρόπουλος ὕλικὸν σχετικὸν μετὰ τὴν μαγειρίαν καὶ λατρείαν τῆς Λέσβου ἐκ δύο τόμων τοῦ ἀγγλικοῦ περιοδικοῦ *Folklore* καὶ ὁ Δ. Οἰκονομίδης ποικίλην λαογραφικὴν ὕλην ἐκ δύο δυσαναγνώστων χειρογράφων τοῦ Ἀρχείου, συγκεκριμένων ἐξ 865 σελίδων.

Κατὰ τὰ λοιπὰ ἢ γενομένη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ ἐργασία ἀναφέρεται εἰς τὴν κατάταξιν καὶ ἐπεξεργασίαν τῆς συγκομιθεῖσης λαογραφικῆς ὕλης καὶ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐκδόσεως Ἀπανθίσματος ἐκλεκτῶν δημοτικῶν ἄσματων. Εἰς τὴν κατάταξιν τῶν μὲν ἄσματων ἠσχολήθησαν οἱ συντάκται Μ. Ἰωαννίδου, Γ. Σπυριδάκης καὶ Δ. Πετρόπουλος, ταξινομήσαντες ἐν συνόλῳ 1453 ἄσματα, τῶν δὲ παροιμιῶν ὁ συντάκτης Δ. Λουκάτος, ταξινομήσας ἐν ὄλῳ 4617 παροιμίας. Ἐκ τούτων 4053 εἶναι ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ παροιμίαι, ἀποδελτιωθεῖσαι ἐκ τοῦ *Corpus Paroemiogr. Graecorum* καὶ τῶν *Scripta minora* τοῦ Ψελλοῦ καὶ οὐσχευθεῖσαι κατὰ τὸ δυνατόν πρὸς ἀντιστοίχους νεοελληνικὰς παροιμίας, 653 δὲ νεώτεραι, ληφθεῖσαι ἐκ διαφόρων χειρογράφων καὶ ἐκ τῆς «Ἀθηνᾶς». Εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς Ἐκλογῆς ἄσματων διὰ τὸ παρασκευαζόμενον «Ἀπάνθισμα» ἠσχολήθησαν ὁ

Διευθυντής και οι συντάκται Μ. Ίωαννίδου και Δ. Πετρόπουλος, δούς κατέγινεν εις τήν συλλογήν ὕλης διὰ τήν σύνταξιν ὑπομνημάτων εις τὰ ἐκλεγέντα ἱστορικά καὶ κλέφτικα τραγούδια.

Ἡ συντελεσθεῖσα ἐξ ἄλλου εις τὸ τμήμα τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς Συλλογῆς ἐργασία κατὰ τὸ ἀ' ἐξάμηνον, καθ' ὃ ἐργάσθησαν οἱ ἀπεσπασμένοι εις αὐτὸ μουσικοὶ Σπ. Σκιαδαρέσης καὶ Σπ. Περισιέρης, ὑπῆρξε λίαν ἀποδοτικὴ ὅσον ἀφορᾷ τὸν πλουτισμὸν αὐτοῦ διὰ νέου μουσικοῦ ὕλικου. Εἰς τοῦτο συνέβαλε μεγάλως ἡ συνεργασία τοῦ Ἑλληνοσ τὴν καταγωγὴν καθηγητοῦ τοῦ ἐν *Hartford* τῆς Ἀμερικῆς *Trinity College* κ. Δ. Νοτιοπούλου, δούς διαθέτων ἄριστον φωνοληπτικὸν μηχανήμα μετέβη συνοδείᾳ τοῦ συντάκτου Δ. Πετροπούλου εις Ἡπειρον, Νάξον, Μέγαρον, Κρήτην καὶ Κύπρον καὶ ἀπετύπωσεν ἐπὶ φωνοταινίων δημόδεις μελωδίας, ἐδώρησε δὲ εις τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον 35 ταινίας ἀξίας 125 δολαρίων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἠδυνήθημεν νὰ λάβωμεν ἀντίγραφα τοῦ συλλεγέντος πλουσίου μουσικοῦ ὕλικου. Οὗτως ὁ ἀριθμὸς τῶν εις φωνοταινίας τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς Συλλογῆς ἀποτυπωθέντων μέχρι τοῦδε δημοτικῶν ᾠμάτων ἀνέρχεται εις 744

Κατὰ τὰ λοιπὰ συνεχίσθη ἡ μεταγραφή δημοτικῶν ᾠμάτων ἐκ τῆς βυζαντινῆς παρασημαντικῆς εις τήν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν καὶ ἡ καταγραφή μελωδιῶν ἐκ δίσκων εις τὸ πεντάγραμμον, καταγραφειῶν 26 μελωδιῶν δημοτικῶν ᾠμάτων Σιατίστης, Συνασοῦ καὶ Πότιου. Πρὸς τοῦτοις ἡ Ἐθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ ἀντιπροσωπεύθη εις τὸ ἐν *Freiburg* τῆς Γερμανίας συνέλθόν διεθνὲς μουσικολογικὸν συνέδριον διὰ τοῦ μουσικοῦ κ. Σπ. Περισιέρη, δούς προέβη εις ἀνακοίνωσιν περὶ τοῦ ἐφαρμοζομένου ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ ουστήματος καταγραφῆς τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν μελωδιῶν εις τήν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν.

Τέλος μὲ τινα καθυστερήσιν, προελθοῦσαν ἐκ τῆς ἐλλείψεως χρότου, συμπληροῦνται κατ' αὐτὰς ἡ ἐκτύποις τοῦ 7 τόμου τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου περιλαμβάνοντος μελέτας τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ. Εἰς τήν Βιβλιοθήκην τοῦ Ἀρχείου εἰσῆχθησαν 140 βιβλία καὶ φυλλάδια (ἐναντι 77 τοῦ προηγουμένου ἔτους), καταγραφέντα εις τὸ βιβλίον εἰσαγωγῆς ὑπ' ἀριθ. 2070 - 2210. Ἐκ τούτων 21 προέρχονται ἐξ ἀνταλλαγῆς τῆς Ἐπετηρίδος πρὸς ξένα καὶ ἡμεῖς λαογραφικὰ περιοδικά, 32 ἐξ ἀγορᾶς, 3 ἐκ προσφορᾶς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τὰ δὲ λοιπὰ ἐκ δωρεῶν. Ἐδώρησαν δ' ἡμῖν τὰς ἐκδόσεις των ἡ Ἑλλ. Λαογραφικὴ Ἐταιρεία, ἡ Μπάγκειος Ἐπιτροπὴ, ἡ Ἐταιρεία Θρησκευτικῶν Μελετῶν, ὡς καὶ οἱ κύριοι Δ. Νοτιοπούλος 32, Γ. Καζαβῆς 2, Δ. Οἰκονομίδης 4, Δ. Λουκάτος 2, Μιχ. Στεφανίδης 1, Ἰούλιος Καίμης 1, Γ. Σπυριδάκης 6, Δ. Πετρόπουλος 2, Γεράσιμος Καράλης 2, Κύπρος Χρυσάνθης 2, Ἀντ. Κατσουρός 2, Ἀνθ. Παπαδόπουλος 1, Ἰωσήφ Μάττας 1, Φ. Δραγοῦμης 1, Ἀντ. Κεραμόπουλος 1, Εἰρήνη Ἀγαπρωστάκη 1, Ἰω. Σκουλᾶς 1, Ἰ. Διαμαντόπουλος 1, Στ. Κυριακίδης 1, Ἀ. Καραναστάσης 1, Ἑλληνικὴ Στάμουλη - Σαραντῆ 1, Φωνὴ Σαρραγιάννη 1, Ἀρῆς Κωνσταντινίδης 1, Κ. Ν. Κωνσταντινίδης 1, Δ. Χατζηγάλλος 1.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12 Δεκεμβρίου 1953

Ὁ Διευθυντής

καθηγητῆς Γ. Α. ΜΕΓΑΣ

### Β'. Κατὰ τὸ ἔτος 1954

Κατὰ τὸ λήγον ἔτος τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ἠτύχησε νὰ ἴδῃ πληρουμένας τὰς ἀπὸ ἐτῶν κενὰς ὀργανικὰς του θέσεις, μεταταχθέντων ἀπὸ τῆς 16<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου εις τήν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τριῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκπαιδεύσεως: τοῦ κ. Σπ. Περισιέρη εις τήν θέσιν μουσικοῦ τῆς Ἐθν. Μουσικῆς Συλλογῆς καὶ τοῦ κ. Γρηγ. Δημητροπούλου καὶ τῆς κ. Ἐλευθερίας Δήμου - Παπαδοπούλου εις θέσεις γραφῶν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου.

Αί συλλογαί τοῦ Ἀρχείου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπλουτίσθησαν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς 143 χειρογράφων, συγκειμένων ἐκ 5.834 σελίδων (ἐναντι 233 χειρογράφων ἐξ 11.005 σελίδων τοῦ προηγουμένου ἔτους). Ἐκ τούτων 71 χειρογραφοὶ ἐκ σελ. 3602 ἀπεστάλησαν ἡμῖν ὑπὸ δημοδιδασκάλων ἐργασθέντων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διανεμηθέντων ἐρωτηματολογίων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, 69 χ/φα ἐκ σελ. 1146 προέρχονται ἐξ ἐργασιῶν φοιτητῶν, ὑποβληθειῶν εἰς τὸ Λαογραφικὸν Φροντιστήριον τοῦ καθηγητοῦ Γ. Α. Μέγα, 2 χ/φα ἐκ σελ. 858 ἐδωρήθησαν ὑπὸ φίλων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου (τοῦ μακαρίτου Γ. Βαλαβάνη καὶ τοῦ κ. Παπαγγελῆ Μιχαῆλ) καὶ 1 χ/φον ἐκ σελ. 228, περιέχον 1580 παροιμίας, ἀπεκτίθη δι' ἀγορᾶς. Ἡ περιεχομένη δ' εἰς αὐτὰ ὕλη εἶναι: ἄσματα 178, δίστιχα 341, παραδόσεις 8, παροιμίαι 2085, μῦθοι 4, παραμύθια 44, ἐπῳδαί 23, εὐχαί 61, ὡς καὶ ποικίλον ὕλικόν ἀναφερόμενον εἰς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ λαοῦ.

Καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο αἱ ἐργασίαι τοῦ Ἀρχείου περιστράφησαν κυρίως περὶ τὴν ἀποδελτιώσιν, κατὰταξιν καὶ ἐπεξεργασίαν τῆς συγκομιθεῖσης λαογραφικῆς ὕλης καὶ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐκδόσεως Ἀπανθίσματος ἐκλεκτῶν δημοτικῶν ἁσμάτων.

Εἰς τὴν ἀποδελτιώσιν λαογραφικῆς ὕλης ἐκ χειρογράφων τοῦ Ἀρχείου ἠσχολήθησαν οἱ δύο γράφεις τοῦ Ἀρχείου ἀντιγράφαντες 1795 ἄσματα, 160 δίστιχα, 6 παραμύθια κλπ. καὶ ὁ συντάκτης Δ. Οἰκονομίδης ἀποδελτιώσας ἐκ δυσαναγνώστου χειρογράφου ποικίλην λαογραφικὴν ὕλην.

Εἰς τὴν κατὰταξιν δημοτικῶν ἁσμάτων κατέγιναν οἱ συντάκται Μ. Ἰωαννίδου καὶ Γ. Σπυριδάκης, ταξινομήσαντες 687 ἄσματα. Οὗτοι ἠσχολήθησαν καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς συλλογῆς τῶν «Ἐπυλλίων» τοῦ Ἀρχείου πρὸς καθορισμὸν τῆς κατηγορίας ἁσμάτων, εἰς ἣν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἀνήκει, κατηρτίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Γ. Σπυριδάκη καὶ πίναξ ἀποδελτιωτέων ἁσμάτων τῆς συλλογῆς τοῦ Ἀρχείου. Πρὸς τούτοις ὁ συντάκτης Δ. Πετρόπουλος οὐνέχισε τὸν ὑπομνηματισμὸν τῶν Κλέφτικων τραγουδιῶν συντάξας ὑπομνήματα εἰς 79 ἄσματα διὰ τὸ παρασκευαζόμενον Ἀπάνθισμα ἁσμάτων, τοῦ ὁποίου ὁ καθαρισμὸς τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Διευθυντοῦ.

Εἰς τὴν κατὰταξιν παροιμιῶν εἰργάσθη ὁ συντάκτης Δ. Λουκᾶτος, ἀποδελτιώσας καὶ ταξινομήσας 3.334 ἀρχαίας ἑλληνικὰς παροιμίας τοῦ *Corpus Paroetiographorum Graecorum*, μετὰ παραλληλισμοῦ αὐτῶν πρὸς τὰς νεοελληνικὰς παροιμίας, ὡς καὶ 185 νεοελληνικὰς. Προσέτι κατήρτισε βιβλιογραφίαν τῶν παροιμογραφικῶν μελετῶν.

Ῥωσάτως ἐπεραιώθη ὑπὸ τοῦ συντ. Δ. Οἰκονομίδου ἡ βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1948 - 1953, ἧς θὰ δημοσιευθῇ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχείου εἰς τὸν 8ον τόμον τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου.

Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου ἐπανελήφθησαν κανονικῶς καὶ αἱ ἐργασίαι τῆς Ἐθν. Μουσικῆς Συλλογῆς, αἱ δὲ συλλογαὶ αὐτῆς ἐπλουτίσθησαν δι' 192 νέων ἁσμάτων, καταγραφέντων ἐπὶ φωνοταινίων μαγνητοφώνου ὑπὸ τοῦ μουικοῦ Σπ. Περισιτέρη κατὰ τὴν μηνιαίαν αὐτοῦ ἀποστολὴν εἰς τὴν περιοχὴν Κορίνθου. Τῆς ἀποστολῆς ταύτης τὰς δαπάνας κατέβαλεν ἡ Μπάγκιος Ἐπιτροπὴ. Προσέτι ἀπετυπώθησαν ἐπὶ φωνοταινίας ἕτερα 20 ἄσματα (9 ἐκ Παραμυθίας Ἠλείου καὶ 11 ἐκ Μεσσηνίας). Οὕτως ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς φωνοταινίας τῆς Ἐθν. Μουσ. Συλλογῆς ἀποτυπωθέντων μέχρι τοῦδε δημοτικῶν ἁσμάτων ἀνήλθεν εἰς 956.

Συνεχίζων τὸ ἔργον τῆς ἀποδελτιώσεως καὶ καταγραφῆς δημοδῶν μελωδιῶν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν ὁ μουσικὸς τοῦ Ἀρχείου ἀπεδελτιώσε 29 ἄσματα καὶ κατέγραψεν ἀπὸ δίσκων 12 ἄσματα, ὡς καὶ τὰς πρώτας μουσικὰς περιόδους ἐτέρων 12 ἁσμάτων. Πρὸς τούτοις ἀνεθεώρησε 316 ἄσματα μεταγραφέντα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐκ τῆς βυζαντινῆς παρασημαντικῆς εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐπιθυμοῦσα ν' ἀμείψῃ τοὺς λειτουργοὺς τῆς στοιχειώδους Ἐκπαιδευσεως, οἵτινες ἀνταποκρινόμενοι πρὸς τὴν ἑκκλήσιν αὐτῆς κατέγιαν εἰς τὴν συστηματικὴν συλλογὴν λαογραφικοῦ ὕλικου καὶ καταρτίσαντες ἀξιολόγους συλλογὰς ἀπέστειλαν αὐτὰς εἰς τὸ Α. Α., ἀπένευμε κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 25ης Μαρτίου ἑ. βραβεῖα μετὰ χρηματικῆς ἐνισχύσεως εἰς δεκαεννέα δημοδιδασκάλους, ἔπαινον δ' ἀπλοῦν εἰς ἑτέροισι εἴκοσι δημοδιδασκάλους ὡς ἑξῆς :

Πρῶτον μὲν βραβεῖον ἐξ 1.000.000 δραχμῶν εἰς τοὺς ἑξῆς δημοδιδασκάλους :

Δήμητραν Μερμετέη (Καρνεζεύκων Ἐρμιονίδος), Μιχαὴλ Στίμον (Ἀμοργοῦ), Δουκᾶν Σίμον (Ἀρκεσίνης Ἀμοργοῦ), Θεόδωρον Παπαδογεωργόπουλον (Ἐλατόβρυσης Ναυπακτίας), Ν. Ἀργυρίου (Καλλιθέρας Θάσου), Π. Παπαδόγιαννην (Χρυσόβου Ναυπακτίας), Νικόλαον Μόσολαν (Μυτικῶν Ἀκαρνανίας).

Δεύτερον δὲ βραβεῖον ἐκ 500.000 δραχμῶν εἰς τοὺς ἐπομένους :

Κυριακὴν Γαϊτάνου (Λεῦκες Πάρου), Μανρουδῆν Παπαθανασίου (Ἀρναίας Χαλκιδικῆς), Ἡλίαν Κωσταντοῦρον (Ἁγίου Νικολάου Κυνοῦριας), Βασιλικὴν Σακελλαρίου (Ναυπακτίας), Εὐθ. Γούβαλην (Ἁγίου Γεωργίου Παρνασσίδος), Ἐμμ. Μουρλᾶν (Παρθενίου Ἀρκαδίας), Ἰωάννην Χωροφᾶν (Πόδου Ναυπακτίας), Ἰω. Μπίλλην (Μεσαναγοῦ Ρόδου), Ἡλίαν Τύμπαν (Κιρκασίων Βεροίας), Ἀθ. Παπανικολάου (Λυκουδίου Ἐλασσόνας), Ἰωάννην Βαζίμαν (Παλαῖου Ἀκαρνανίας), Εὐστάθιον Γουρζῆν (Καρνωτιῶν Λευκάδος).

Ἐπαινον δὲ εἰς τοὺς ἑξῆς δημοδιδασκάλους :

Ἀπόστολον Παπαδημητρόπουλον (Μύρτου Ἱεραπέτρας), Ἰω. Ἀθουσακῆν (Κάμπων Κυθωνίας Κρήτης), Ἀνδρ. Νικολαΐδον (Κυρομῶν Κυθωνίας Κρήτης), Ν. Ζάρακαν (Πυλίου Κῶ), Δημ. Φώλιαν (Ἐλασσόνας), Μαίρην Παπαγεωργίου (Τρικάλων), Δημ. Γιαννιάν (Μανδύλας Μαντινείας), Ἡλίαν Κωστόπουλον (Παλαιοπύργου Μαντινείας), Ἀν. Καλφαγιάννην (Ἄστρου Κυνοῦριας), Δ. Καρακίτσον (Μαυρικίου Μαντινείας), Β. Βῆλον (Λουκᾶ Μαντινείας), Κλεάνθην Παπαδάκην (Βασιλικῆς Ἱεραπέτρας), Δημ. Τσουκαλᾶν (Βονώρας Ναυπακτίας), Βλάσιον Μπλεσιώτην (Λακτύρας Κεφαλληνίας), Κ. Πολυχρονόπουλον (Ὀλυμπίας), Κ. Κατοάρην (Μελισσοπέτρας Κονίτης), Κ. Φράγκου (Ἡλιορράχης Κονίτης), Κ. Φῶτον (Ἀρίστης Ζαγορίου), Δημ. Νικολόπουλον (Πρασίου Γορτυνίας), Δημ. Παπαθανασίου (Βονίτης).

Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Ἀρχείου εἰσῆχθησαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 106 βιβλία καὶ φυλλάδια (ἐναντι 140 τοῦ προηγουμένου ἔτους), καταγραφέντα εἰς τὸ βιβλίον Εἰσαγωγῆς ὑπ' ἀριθ. 2211-2318. Ἐκ τούτων 20 προέρχονται ἐξ ἀγορᾶς, 32 ἐξ ἀνταλλαγῆς τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἀρχείου πρὸς ἑλληνικὰ καὶ ξένα λαογραφικὰ περιοδικὰ, 5 προσεφέρθησαν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τὰ δὲ λοιπὰ ἐδωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Τύπου (1), τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν (3), τοῦ Παγχυπρίου Γυμνασίου (1), τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος (2), τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν (1) καὶ ὑπὸ τῶν ἑξῆς φίλων τοῦ ἡμετέρου Ἀρχείου : Σωκρ. Κουγέα (2), Γ. Τσιλιβάκου (2), Γ. Σπυριδάκη (2), Δημ. Οἰκονομίδου (3), Α. Τοῦριμπα (2), Ἀγγέλου Μιχελῆ (2), ἀνὰ ἓν δὲ ὑπὸ Ἰ. Ράμφου, Ἰ. Α. Παπαγιαννάκη, Μ. Ζωγράφου, Γ. Μέγα, R. S. Boggs, Ἰ. Σούζη, Φ. Κουκουλέ, Στ. Κυριακίδου, Δ. Πετροπούλου, Ἰ. Κ. Βογιατζίδου, Τάσσου Ζευγώλη, Αἴμ. Τσακοπούλου, Ν. Κοσμά, Σπ. Μαρινάτου, Δ. Σαλαμάγκα, Κ. Σταυροπούλου, Κ. Κώνστα, Ν. Ζαφειρίου, Κ. Λιαμάντη, Ἀλ. Χατζηγάκη.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10ῃ Δεκεμβρίου 1954

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου  
καθηγητῆς **Γ. Α. ΜΕΓΑΣ**

## ΠΙΝΑΞ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

- \*Αγγέρια Πάρου 145  
 \*Αγία Άννα Εύβοίας 148, 152, 160  
 \*Άγιος Δημήτριος Ναυπακτίας 153  
 \*Άγιος Νικόλαος Κρήτης 132  
 \*Άγιος Νικόλαος Κυνουρίας 164  
 \*Αγραφα 150  
 \*Αδριανούπολις 133  
 \*Αηδοχωρι Κονίτισης 139, 141, 147  
 \*Αθήναι 148, 160  
 Αιγιάλεια 148  
 Αιτωλία 150, 160  
 \*Αλάγνι Ήρακλείου 145  
 \*Αλιζέρι 61  
 \*Αλμαλί Μαλγάρων 133  
 \*Αμοργός 135, 157  
 \*Ανατολή Ίωαννίνων 148, 152  
 \*Ανδρίτσαινα 138  
 \*Ανω Δρόπολις Β. Ήπειρου 160  
 \*Ανω Ήξάνθεια Λευκάδος 137, 139  
 \*Αξός 53  
 \*Αράχοβα 157  
 \*Αρμασί Κονίτισης 151  
 \*Αρτάκη Μ. Άσας 140  
 \*Ασημοχώρι Κονίτισης 141  
  
 Βαλλιαρέ χάνι 67  
 Βάρος Λήμνου 155  
 Βούρβουρα Κυνουρίας 42, 45, 46  
 Βροντάδος Χίου 161  
  
 Γδόχια Ήραπέτρας 143  
 Γοργοπόταμος Κονίτισης 137, 150, 151  
 Γόρτυς Κρήτης 141  
 Γράμμον χωριά 14  
 Γραμπούσα 92  
  
 Διδυμότειχον 53  
 Δίστρατο Κονίτισης 137, 151  
 Δολιανά Κυνουρίας 138  
 Δορβιτσά Ναυπακτίας 139, 163  
  
 \*Εγκλουβή Λευκάδος 163  
 \*Ελατόβρυση Ναυπακτίας 164  
 \*Ελεύθερον Κονίτισης 139  
  
 \*Επίδαυρος Λιμηράς 53  
 \*Επισκοπικό Ίωαννίνων 156  
 \*Ερμιονίς 136  
  
 Ζαγόρι Ήπειρου 149  
 Ζάκυνθος 131, 159  
 Ζιζάνι Πυλίας 50  
  
 Ήλεία 132, 139  
 Ήλιορράχη Κονίτισης 137  
 Ήλιοχωρι Ζαγορίου 142  
 \*Ήπειρος 153  
  
 Θάσος 133  
 Θράκη 133  
  
 Ίωάννινα 48  
  
 Κάβαλος Λευκάδος 139  
 Καβούσι Ήραπέτρας 156  
 Καλλιόπολις 133, 138  
 Καλό χωριό Μεραμπέλλου 146  
 Καλός Άγρός Δράμας 134, 140, 148  
 Κάμποι Κυδωνίας Κρήτης 163, 164  
 Καπνόφυτον Σερρών 148, 154  
 Καπαδοκία 51  
 Καρυά Λευκάδος 160  
 Κεφαλληνία 143  
 Κομοτηνή 132, 133, 158  
 Κόνιτσα 14  
 Κοντομαρι Χανίων Κρήτης 143, 160, 164  
 Κοτύωρα 146, 149, 152, 153, 155  
 Κουβούκλια Προύσης 134  
 Κρήνη Ήρθραίας Μ. Άσας 149  
 Κρήτη 43, 45, 146, 147, 149, 156  
 Κρουσώνας Ήρακλείου 143  
 Κρυόβρυση Ήλασσόνας 143  
 Κυδωνία Μ. Άσας 149, 160  
 Κύθνος 131  
 Κυπαρισσία 42, 45  
 Κύπρος 162  
 Κυρομάδο Κυδωνίας Κρήτης 164  
 Κωστι Θράκης 155  
  
 Λακωνία 153  
  
 Λασιόδα Κρήτης 140, 143, 162  
 Λέσβος 134, 145, 165  
 Λοζέτσι Ήπειρου 156  
  
 Μάδυτος Θράκης 157, 158, 160  
 Μακεδονία 53  
 Μάκρες Γόρτυνος Κρήτης 143  
 Μάνη 138  
 Μανιάκι 136, 153, 163  
 Μαριτσά Ρόδου 141  
 Μαρμάρες Ίωαννίνων 154, 164  
 Μαρμάρι Εύβοίας 150  
 Μεγάλο Πάπιγκο Κονίτισης 151  
 Μελιδόνι 84  
 Μελοπόταμο 84  
 Μεραμπέλλου χωριά 145, 164  
 Μεσαναγρός Ρόδου 144, 151  
 Μεσημβρία 53  
 Μεσσηνία 149  
 Μόλιστα Κονίτισης 143  
 Μονεμβασία 78, 82  
 Μουδανιά Προύσης 154  
 Μύρτος Ήραπέτρας 141  
 Μύτικας 159  
 Μυτιλήνη 161  
  
 Νέα Μουδανιά Χαλκιδικής 154  
 Νεριανά Χανίων 143  
  
 Ξεχασμένη Βερροίας 154, 164  
  
 Οινόυς 135, 154  
  
 Παλαιοσέλιο Κονίτισης 137  
 Πέργαμος 135  
 Πετρι Λέσβου 144, 145, 152, 159, 164  
 Πινακοχώρι Λευκάδος 137, 160, 164  
 Πλαγιό Λέσβου 136, 138, 157  
 Πολίχνητον Λέσβου 140, 161  
 Πόντος 152, 159  
 Πυργί Χίου 138, 153  
 Πύργος Ήλείας 149  
  
 Ρόδος 159, 161  
 Ρωμανία 4, 5  
  
 Σάμος 135, 149  
 Σεβάστεια 152  
 Σέρραι 158  
 Σιγή Βιθυνίας 155



Σκανδάλη Λήμνου 160	Τριγωνία 155	Φουρνή Μεραμπέλλου Κρήτης 145
Σκοπός Θράκης 132	Τσαρίτσανη 112, 116	Χαλκιδική 157
Σκύρος 154	Τσουνμέρκα 45	Χέρσον Κιλίκις 141, 146
Σμόρνη 138	Υδρα 134	Χιονιάδες Κονίτσης 141, 143, 152
Σπερχειάς 150	Φάρασα Καπαδοκίας 141, 152	Χώρα Σφακίων 53
Σύρος 137	Φθιώτις 159	Ψαρά 94
Σωζόπολις 50, 53	Φορτέτσα Ήρακλείου Κρήτης 140	
Τεμένη Αιγιαλείας 164		
Τραπεζοῦς 3, 43		

## ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

ἀβδέλλες 27	ἐλελίσφακος 38	μποκολέτσι καὶ μπουκουλέτον 23, 29
*Αβουζής 20, 21	*Έλλενοι 6	νερό καὶ ἀλάτι 153, 154
*Άγιος Συμεών 131, 132, 133, 134, 135	ἐνδύματα συζύγου 139, 140, 143, 144, 154, 160, 161, 165	ὄμανον 39
ἀγριοσέλινα 37	ἐξαπάτησις δαιμόνων 128	πανταλόνι 161
ἀλάτι 155	ἐξορκισμοὶ 14	παντούφλα 136
*Ανθολογία Ἴόνιος 88	ἐπιχύσεις 150	παπούτσια 135, 152
*Ανθολογία Κορομηλά 89	ἐρυθρόδανον 39	παραμόνια 159
ἀποδέσεις 140	ἐσώβρακον 160, 164	πατριαρχικὸν σύστημα 126, 127
ἀρρενολογία (counade) 124, 125, 126, 129, 130	ζάρπλι ἢ ζάρπι 7	πατρότης 128, 159
*Άρμοδιὸν καὶ Ἄριστογείτονος ἄσματα 65	ζωνάρι ἢ ζώνη ἢ ζωστήρ 145, 146, 147, 163, 166	περισσοκλάδι, περιπλοκάδι ἢ περδικοκλάδι 19
*Άρχεῖον Οἰκογενείας Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων 113	ἡδύσμος 39	πενθερά 153, 154, 155
*Άσματα: συλλογῆς Γ. Χασιώτου (1866) 118, συλλογῆς Th. Kind (1833) 111, συλλογῆς Παύλου Λάμπρου 118	Ἡλί 'τόν κάστρον 4	πενθερός 154
ἀψίνθιον 38	ἱατροσοφία 14	περιορισμὸς 157
βορδώνιον 17	ἴδρως 164, 165	περπερούνα 100, 112, 114
βορδουτζίκουρα 17	ἱερεὺς 146, 156	πιθμητούρια 131
Γαρδικίον ὑποδούλωσις 91	καρνοφύλλι 37	πλατομαντήλα 38
Γαρδικιωταὶ 67	καταστιγᾶκια 64. Βλ. καὶ μισμαγιά	ποτίσματα 152, 153
γαρμποῦνι 18, 28	κεφαλαριά 24	πυροβολισμοὶ 141, 142
γαρούφαλλα 39	κίσησις 131	ραντισμὸς 151, 152
Γεωργιλᾶ ποίημα 92	κόψιμον 33	ριματικά [= ρευματισμοί] 32
γλυκάνισον 38	κτυπήματα 144	ρίμμα 16, 17
γλυκόρριζα 38	κωδωνοκρουσίαι 142	Ροναβούτζης 20
Δαβῆς 4	λάλα 25	ροῦχα 166
δαίμονες βλαπτικοὶ 161, 165	λεβιδόχορτον 38	σαραντισμὸς 166
δαιμονικά ὄντα 158	λεχὼ 162, 163, 164, 165, 166	σημάδια 132
Δαμαλᾶ ἐπίσκοπος 87	λούγκα 26, 27, 32	Σηνίδωρος 19, 21
δάφνη 38	λύσσα 25	Σινέσιος 19, 21
δενδρολίβανον 40	μακεδονήσιον 40	σκάθαρον 25
δενδρομολόχα 37	μαυροπίπερον 40	σκάρφη 38
διασκελισμὸς 148, 149	Μελετινή 19, 20	σκορπιὸς 34
δίστιχα 59, 61, 64, 65, 67, 68, 81, 92, 94, 95, 97	μημί 26	σπειρὶ καλὸ 26, 36
δροσοπίλα 28	μητριαρχικὸν σύστημα 126, 127	σίγματα 163
ἐκδίωξις δαιμόνων 128	μισμαγιά 64	Στρίγλα 19, 20, 21, 22, 23
	μοσχοκάρυον 39	συνυπεύθυνον γονέων 127, 129, 131
	μοχασίλι 29	
		Τάρταρης ἢ Τάταρης ὁ Χάρος 45, 46

Τάταρης, ἔκτακτος ταχυδρομὸς ἐπὶ τουρκοκρατίας 46 τραγούδι: Ἀγάθη δὲν ἐστάθη ποτὲ χωρὶς καημοῦς 80. Ἀγαπητικοὶ 91. Τῆς Ἀγία Σοφίας 3, 102. Ἄγουρος πετροπελεκᾶ 88. Οἱ δύο ἀδελφοὶ 80. Τὰ δυὸ ἀδέρφια καὶ ἡ κακὴ νύφη 96. Ἀδριανουπόλεως 92, 101. Κακόμοιρες οἱ Ἀθηνεῖς 87, 104 Τῶν αἰγυμάλωτων τοῦ Τάταρη 41 κέ. Ἀκρόστιχον 59. Ἀλῆ Πασᾶ 89. Ἀλῆ Φαρμάκη 67. Ἀναγνωρισμὸς 88, 92, 100, 101. Τοῦ Ἀναγνώστη 100. Ἄνδρειου 78, 91, 92, 99. Ἄνδρικού 89. Ἀνδρονίκου υἱοὶ 102. Ἀνατολικῶν (=Αἰτωλικῶν) 78, 82. Ἀνέβηκα στὸν Ὀλυμπὸ 82. Ἄπιστη γυναῖκα 89. Ἀποκαιρετισμὸς τοῦ κλέφτη 78, 89, 91. Ἀρβανίτες στ' Ἀνάπλι 89, 93. Ἀρβανιτοπούλα 99, 100. Ἀρπαγὴ 91. Ἀρτας γεφύρι 88. Ἀρχοντόπουλο (Νοταρᾶς) 93. Βγῆκαν κλέφτες στὰ βουνά 95. Βέβρου 101. Βελῆ Γκέκα 89, 91. Βελῆ Πασᾶ 86. Βλαχοπούλα ἀποθηήσκουσα 100. Βλαχοχωρίου-Βραχωρίου 78, 82. Βοῆ ἐκ τοῦ μνήματος 80, 82, 88, 92, 100, 101. Βουνά νά χαμηλῶναν 99. Γαμήλιον 92, 99. Γεράλαφος καὶ ζαρκαδι 95, 100. Γέροντα ναυμαχία 89. Γεωργοθύμου 91. Γιαννούλας ἀρπαγὴ 89. Γιάννης παιζὼν αὐλὸν 96. Γιωργάκη (Γιῶργης Γιαννιάς 78). Γλημίδη 92. Γυφτάκη 91. Διάκου 10, 89, 91, 94, 100. Δράμαλη 92. Ἐβγάτε ἀγόρια στὸ χορὸ 91. Ἐβραιοπούλας 100. Ἐλάφι καὶ ἥλιος 77. Ἐρωτας φανερωμένος 100, 101. Ἐρωτικὸν 79, 82, 92, 101, 102. Ζαχαράκη 105. Ζαχαριά 91, 93. Ζερβοπούλας 96. Ζαΐμης (Πραΐμης) 94. Ζήδρου 82. Ἰώτη 89. Θάνατος Γεωργάκη καὶ Φαρμάκη 88. Θρη-

νος μητρικὸς 88. Καλιακούδα 78. Καπετάνιος ἀγαπητικὸς 91. Καραϊσκάκη 92. Κάστρου τῆς Ὠριᾶς 96, 97, 99. Κατᾶρα ἀγαπητικοῦ 89, 100. Κατσαντώνη 85, 86. Καταροῦ 104. Κάτω στὴ Ρόδο 96. Κιαμίλμπης 89, 90, 93, 94. Κισσάβου 97. Κίτσου 89. Κλέφτες Βάλτου 89, 91. Κλέφτες σαράντα 66. Κολοκοτρώνη 73, 82, 92, 93. Κολοχέρη 100. Κοντογιάννη σπαθὶ 93. Κόρη εἰς τὸν Ἄδην 95, 100. Κόρη καμαρώνουσα 100. Κοτσάκια 62. Κουτσοχορήστου 100. Κρήτης 79. Κύπρου 67. Κυρίου Μιγάλη 91. Κώστα 86. Κωνσταντινουπόλεως ἄλωσις 88, 91, 92, 100. Λάζου 82. Λατρευτικὸν 102. Μαγευμένος 77. Μανιάτικο 90. Μανόλης καὶ Γιανίτσαρος 91. Ματινάδες 92. Μαῦρα μάτια 105. Ὁ Μαυριανὸς καὶ ἡ ἀδερφή του 72. Μανρογένε 72. Μαυρομχάλης Ἡλίας 92. Μεσολογγίου 78, 79, 84, 89, 91, 92, 94, 105. Μηλιῶνη 88. Ὁ μισεμὸς εἶναι κακὸ 91. Μοιρολόγιον 83, 94, 97. Μπαρτζώκα 64. Μπότσαρη Μάρκου 82, 88, 92, 100. Μπερατίου ἄλωσις 89, 91. Μπονκουβάλα 65, 72, 78, 88, 91. Νάνου 89, 91. Νανούρισμα 77, 100. Ναύτη 101. Νικοτσάρα 64, 82, 88, 89, 100. Νυκτερινὴ περπατησιὰ 88, 89, 100, 101. Ξενιτεμένον μου πουλὶ 91. Ξενιτεμένον γυρισμὸς 96. Ξενιτειᾶς 80, 82, 96, 100, 102. Ὅλες οἱ μελαχρινές 89, 91. Ὀλύμπου 78, 80, 88, 89, 91, 100, 101, 105. Ὁμέρ Βρωῶνη 89. Ὁνειρο τοῦ Δήμου 78. Παπαφλέσσα 92. Pastoral 83. Πεθερᾶς 88, 103. Περιστερούλα ἡ νύφη μας 91. Πλιάσκα 78, 91, 105. Ποιὸς εἶδε πράσινο δεντρί 80. Πορφύρης 102. Πραματευτῆς 80.

Πρεσβύτες ἱππότης 101. Ραφάνης καὶ Τυρνάβου λοιμὸς 82. Ρήγα θούριος 81, 88, 89. Ρίμα τοῦ Θεόδωρου 92. Ρουμανικὰ ποιήματα 95. Ρούμελης 61. Ρωμὸς καὶ Ἐβραιοπούλα 96. Σάμου ναυμαχία 89, 94. Γεώργου Σκατόβεργα 91, 94. Σκυλοδήμου 78, 88. Σκωτίας 77. Σουλιάτικο 66, 67, 89, 92, 93, 101. Σταμὶ τὸ τσακισμένον 89, 100. Στέργιου 74, 89, 91, 101. Συζύγου πιστῆς 86. Τάφος Δήμου 78, 88, 91, 101. Τζελεπή θάνατος 92. Τριπολιτσᾶς ἄλωσις 89, 90, 94, 95. Τσαμαδοῦ 85, 100. Tsavellina 74. Τσέλιου 82. Κυρᾶ Φροσύνης 80. Φώτη 100. Φώτου υἱοῦ τοῦ Ζήδρου 82. Χάρου καὶ κόρης 80, 88, 91. Χάρου καὶ τζοπάνου 100. Χάρου καὶ ψυχῶν 88, 91. Χατζῆ Μιγάλη ρίμα 92. Χατζησεκρέτη 91. Χελιδόνισμα 100, 101. Χίνας (περπατεῖ σάν χίνα) 65. Ψαρῶν ἄλωσις 89. Ὠραία τοῦ κάστρου 100. Ὠρα καλὴ σου, βασιλιὰ 97. τραπέζι τῆς Παναγίας 158 τσαΐ 39

ῦδωρ 151, 152, 153  
 υἱοθεσία 127, 128, 162  
 ὕμνος εἰς ἐλευθερίαν 77  
 ὑπόδημα 136, 143, 144, 145, 154, 155  
 ὑποκάμισον, πουκάμισο(ν) καὶ ποκάμισο 160, 161, 162, 163, 164

φάγουσα 30  
 φιαγκοῦ 31  
 φίδι 19

χαμόμηλα 37  
 χελιδονόχορτον 40  
 χελώνια 26, 31, 32  
 χοροὶ 80, 81

ψεῖρες 35  
 ψύλλοι 35

## RÉSUMÉ DU VOLUME

*Chansons populaires de Trébizonde sur la prise de Constantinople*, par G. A. Mégas (pp. 3 - 13)

Il s'agit d'une publication de deux variantes de la chanson de Trébizonde sur la prise de Constantinople, et d'une troisième, plus longue, tirée d'un manuscrit des Archives de Folklore de l'Académie d'Athènes. Cette dernière variante, composée par N. G. Politis, suivant son système d'édition, de vers de différents textes, a été publiée dans son recueil « Έκλογαί από τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐπίμειρον Β' n° 5, Α' »; N. G. POLITIS considère cette version, paraît-il, comme la plus complète.

L'auteur, en examinant le texte de cette variante, constate dans son récit une contamination de la chanson panhellénique sur la prise de Constantinople avec une variante de Trébizonde. Cette contamination est plus évidente dans les derniers vers, où se trouve une description de la mort de Constantin Paléologue, dernier empereur de Constantinople. Un poète maladroit a fait intervenir dans cette description des vers d'une autre chanson plus moderne, ayant pour sujet la mort de Diakos, héros Grec tombé en combattant pour l'indépendance de son pays en 1821. C'est la ressemblance des conditions dans lesquelles les deux héros Grecs sont morts en combattant, seuls, jusqu'à leur dernier souffle, qui est à la base de cette confusion.

Ainsi, c'est par suite de ce mélange des sujets de deux chansons, que s'est trouvée altérée la tradition populaire bien connue de Constantin, dernier empereur de Byzance.

*Exorcismes et recueil populaire de remèdes trouvés dans un manuscrit*, par D. B. Oeconomidés (pp. 14-40).

Publication, avec commentaires et notes explicatives des mots difficiles, de textes d'exorcismes et d'un recueil populaire de remèdes appliqués dans différents cas de maladies. Ces textes, qui fixent une très longue tradition orale, sont tirés d'un manuscrit, daté de 1862, trouvé par l'auteur

dans les archives de la famille Ph. P. Rouvalis à Conitza, en Epire, au cours d'une enquête folklorique effectuée en 1953.

*La chanson «Captifs de Tataris» est-elle une chanson funèbre ou historique?*, par G. C. Spyridakis (pp. 41-53).

Une chanson populaire connue sous le titre «Captifs de Tataris» a pour sujet un enlèvement de garçons chrétiens, enfants d'une mère veuve, par un envahisseur appelé Tataris. N. G. Politis, dans son recueil «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» n° 210, a classé cette pièce parmi les chants funèbres; Tataris y joue le rôle de Charon. Selon G. Spyridakis, Tataris était un courrier exprès du sultan pendant l'occupation de la péninsule balkanique par les Turcs, et c'est probablement sur l'ordre du sultan concernant l'enlèvement de jeunes garçons destinés au corps des janissaires (παιδομαζωμα) qu'il a exécuté celui dont il s'agit dans la chanson étudiée; Cette pièce doit donc être classée parmi les chansons historiques.

*Contribution à la bibliographie des chansons populaires grecques (1771-1850)*, par D. A. Pétropoulos (pp. 54-109).

Bibliographie raisonnée des chansons populaires grecques des années 1771-1850, précédée d'un exposé sur les recherches concernant ces chansons à partir de la fin du XVII<sup>e</sup> siècle, ainsi que d'une étude sur leur valeur en tant que textes poétiques exprimant la mentalité et les tendances nationales du peuple grec de l'époque.

Les publications contenant des poèmes populaires, ainsi que les recueils qui en ont été faits, sont cités par ordre chronologique. En dehors des indications bibliographiques concernant les noms des éditeurs, les titres et les dates des publications etc., l'auteur cherche à discerner les sources, écrites ou orales, des vers publiés.

Dans l'index alphabétique, qui termine l'étude, on trouvera les noms des éditeurs et les titres des chansons dont il est question dans la bibliographie.

*Sur les recueils de chansons populaires de Th. Kind (1833) et G. Ch. Chasiotis (1866)*, par G. C. Spyridakis (pp. 110-123).

Dans la première partie de cette étude (pp. 100-118) l'auteur publie deux lettres, envoyées en 1833 par Th. Kind à Sophocle Economos, à Ber-

lin. C'est par ces lettres que nous apprenons que les chansons populaires grecques publiées par Th. Kind à Leipzig en 1833 dans son recueil «Neugriechische Poesien ungedruckte und gedruckte» lui ont été communiquées par S. Economos. Ces chansons proviennent probablement de Tsaritsaina en Thessalie, pays natal d'Economos.

Dans la deuxième partie (pp. 118-123) l'auteur, en examinant la source des chansons populaires publiées par G. Chassiotis, en 1866, dans son recueil «Συλλογή τῶν κατὰ τὴν Ἑπειρὸν δημοδῶν ἁσμάτων» constate que 19 d'entre elles proviennent d'un recueil inédit de P. Lambros, que possèdent actuellement les Archives de Folklore de l'Académie d'Athènes. On notera que Chassiotis a légèrement modifié ces textes, et qu'il ne désigne pas leur source, comme il le fait pour d'autres pièces (pp. 187-223, pp. 187-223) tirées, elles aussi, du même manuscrit de P. Lambros.

*Le mari devant le fait de la naissance. Indications folkloriques sur la «couvade» en Grèce, par D. S. Loucatos (pp. 124-168).*

Évoquant la coutume de la «couvade» chez les différents peuples, l'auteur cite au début les anciens: Apollonius de Rhodes, Strabon, Diodore de Sicile, puis Marco Polo, et les ethnologues modernes, en exposant leurs relations du fait et leurs théories explicatives, avec la bibliographie des travaux (pp. 124-129).

L'auteur a utilisé les riches sources des Archives de l'Académie d'Athènes, et récolté une moisson supplémentaire de renseignements, grâce à des questionnaires appropriés. On y voit clairement la psychologie et le sens de la responsabilité du mari au moment de l'accouchement, sa prise de conscience de son devoir de protection vis-à-vis de la mère et de l'enfant, sa fierté, ainsi que la notion du droit et de l'intérêt paternels, qui ont présidé à l'éclosion de ces coutumes, comme dans la «couvade» primitive.

Il est d'ailleurs conforme à la conception de l'ethnologie actuelle, de considérer un certain nombre de manifestations du rôle du mari comme relevant du cycle de la «couvade», que l'auteur traduit en grec: «arrenolochia», et c'est dans cet esprit qu'il examine les éléments qu'il a réunis.

Trois chapitres traitent des faits: le père «avant» (pp. 131-136), «pendant» (pp. 136-156) et «après» la naissance de l'enfant (pp. 157-166); ce classement éclaire l'ensemble et aide le lecteur à suivre de très près le comportement du mari, que l'auteur explique en détail.

On ne trouve certainement pas en Grèce de cas précis du père couché à la place de la mère, mais on constate presque toujours sa participation magique, mais aussi morale et physique, aux préparatifs et au comportement de la femme, depuis la grossesse jusqu'aux relevailles.

L'auteur conclut que le recueil et l'étude des détails concernant le père, sont de toute façon un travail nécessaire et précieux pour les études folkloriques comparatives.

*Bibliographie du Folklore grec des années 1948 à 1953*, par G. A. Megas et D. B. Oeconomidés (pp. 169-322).

*Comptes-rendus des années 1953 et 1954* (pp. 324-327).

*Index* (pp. 328-330).



## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<b>Γ. Α. Μέγα</b> , Οί Τραπεζουντιακοὶ θρηνοὶ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως .. . . .	Σελ. 3 - 13
<b>Δ. Β. Οἰκονομίδου</b> , Ἐξορκισμοὶ καὶ ἰατροσόφια ἐξ Ἑπειρωτικοῦ χειρογράφου .. . . .	14 - 40
<b>Γ. Κ. Σπυριδάκη</b> , Τὸ τραγούδι τῶν αἰχμαλώτων τοῦ Τάταρη. Μοιρολόγι ἢ ᾄσμα ἱστορικόν; .. . . .	41 - 53
<b>Δ. Α. Πετροπούλου</b> , Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν (1771 - 1850).. . . .	54 - 109
<b>Γ. Κ. Σπυριδάκη</b> , Περὶ τὸν καταρτισμὸν τῶν συλλογῶν δημοδῶν ᾄσμάτων Th. Kind (1833) καὶ Γ. Χρ. Χασιώτου (1866)	110 - 123
<b>Δ. Σ. Δουκάτου</b> , Ὁ σύζυγος εἰς τὰ κατὰ τὴν γέννησιν ἔθιμα καὶ λαογραφικαὶ ἐνδείξεις περὶ ἄρρενολοχείας .. . . .	124 - 168
<b>Γ. Α. Μέγα - Δ. Β. Οἰκονομίδου</b> , Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1948 - 1953 .. . . .	169 - 322
<b>Δ. Α. Πετροπούλου</b> , Προσθήκη εἰς σελ. 68. . . . .	323
<b>Γ. Α. Μέγα</b> , Ἐκθέσεις τῶν ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου πεπραγμένων κατὰ τὰ ἔτη 1953 καὶ 1954 .. . . .	324 - 327
Πίναξ τοπωνυμίων.. . . . .	328 - 329
Πίναξ λέξεων καὶ πραγμάτων .. . . .	329 - 330
Résumé du volume .. . . .	331 - 334

